

155 40 1759

MAGYAR KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK

K Ö Z L Ö N Y E.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SCHÖNHERR GYULA.

ÚJ FOLYAM VI. KÖTET.

1898-ÍKI ÉVFOLYAM.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA

1898.

392 m

M. N. M. ZSÓR KÖNYVTÁRA
II. Nyom. Követ. H. napló
1990. 43. sz.

43592

VI. KÖTET, 1. FÜZET.

ÚJ FOLYAM.

1898 JANUÁR—MÁRCZIUS.

KA

MAGYAR KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK

KÖZLÖNYE.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBOL

SZERKESZTI

SCHÖNHERR GYULA.

1898. ÉVI FOLYAM.

— I. FÜZET. —

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA.

1898.

TARTALOM.

	Lap
A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára az 1897. évben	1
Kollányi Ferencz. Az olasz állami könyvtárak	18
Dr. Sebestyén Gyula. A Pray-kódex kora (3 melléklettel)	46
A székes-fővárosi levéltár ujjaszervezése	51
Magyar Könyvesház. I. Magyar nyelvű nyomtatványok. (Közlík: <i>Kanyaró Ferencz, Horváth Ignác, Hellebrant Árpád, Ferenczi Zoltán.</i>)	
II. Idegen nyelvű hazai nyomtatványok. (Közlík: <i>Hellebrant Árpád, Horváth Ignác, dr. Török István.</i>) III. Idegen nyelvű	
külföldi nyomtatványok. (Közlík: <i>Kropf Lajos, dr. Török István, Révész Kálmán.</i>)	57
Tárca. A köteles példányokról szóló törvény és végrehajtása	63
A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelete	82
Évnegyedes jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának	
állapotáról 1897 október 1-től december 31-éig	91
Szakirodalom. Schema Primum Generale, sive Forma Studiorum Alben-	
sium. Ism. <i>Dézi Lajos.</i> — Magyar Műkincsek. Szerk. Radisics Jenő.	
Is. <i>E—r.</i> — Szana Tamás, A sajtó felszabadulása. Is. (<i>e.</i>) —	
Albert Maire, Manuel pratique du Bibliothécaire. Is. <i>E—r L.</i> —	
Folyóiratok szemléje I. Hazai folyóiratok. (Egyetemes Philologiai Köz-	
löny, XXII. 1—3., Erdélyi Múzeum, XV. 1—2., Grafikai Szemle,	
Irodalomtörténeti Közlemények, VIII. 1., Századok, XXXI. 10—	
XXX. 2.) II. Külföldi folyóiratok. (Centralblatt für Bibliothekswesen,	
XIV. 10—XV. 3., Archivalische Zeitschrift, VII., Deutsche Literatur-	
zeitung, XVIII. 44—XIX. 6., La Bibliographie Moderne, I, 4—5.,	
Revue des Bibliothèques, VII. 8—12., Zeitschrift für Bücher-	
freunde, I. 8—9.)	96
Vegyes Közlemények. Magyar Nemzeti Múzeumi Tanács. Kinevezés.	
Köszönetnyilvánítás. A selmeczbányai óvári levéltár pusztulása.	
Ismeretlen nyelvemlékek. Budán irt török kézirat. (<i>E. P.</i>) A német	
könyvtárnokok első gyűlése. (<i>e.</i>) Levéltári kongresszus. (<i>A—y.</i>)	
Maresius és Baka Péter irodalmi harcának történetéhez. (<i>Révész</i>	
<i>Kálmán.</i>) Adatok Szily András működéséhez. (<i>Sz. K.</i>)	108

A Magyar Könyvszemle

előfizetési díját 1898 január 1-től márczius 15-ig beküldték:

Az 1895. évi folyamra: Dézi Lajos.

Az 1896. évi folyamra: Dézi Lajos, Ferenczi Zoltán, Hellebrant Árpád, Károlyi Árpád, Kende Samu, Piukovics József, Verseczi főreáliskola.

Az 1897. évi folyamra: Aradi áll. tanítóképző, Asbóth Oszkár, Ballagi Aladár, Bpesti egyetem történelmi szemináriuma, Bpesti V. ker. főreáliskola, Bpesti ref. főgymn. olvasó köre, Bunyitay Vincze, Csaplár Benedek, Csávolszky József, Csuday Jenő, Dedek Cr. Lajos, Dessewffy Arisztid, Emich Gusztáv, Fiumei tengerészeti hatóság, Gebauer Miklós, Gond Ignác, Gyárfás Tihamér, Gyulai Béla, Hodinka Antal, Horváth Emil, Illésy János, Jankovich Béla, Jeszenszky Alajos, Kanyaró Ferencz, Károlyi Árpád, Kende Samu, Keszthelyi gazdasági tanintézet, Kiss Áron, Knauz Nándor, Kókai Lajos, Lampel Róbert, Lőcsei kath. főgimnázium, Magy. Tud. Akadémia könyvtára, Mandello Gyula, Marczali Henrik, Márm.-szigeti

TARTALOM.

1. ÉRTEKEZÉSEK, ÖNÁLLÓ KÖZLEMÉNYEK.

	Lap
A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM könyvtára az 1897. évben	1
A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM Erzsébet királyné elhunytá alkalmából 1898 szeptember 15-ikén tartott rendkívüli igazgatósági ülésé- nek jegyzőkönyve	209
A SZÉKESFŐVÁROSI LEVÉLTÁR UJJÁSZERVEZÉSE	51
AZ ELSŐ LEVÉLTÁRI ÉS KÖNYVTÁRI SZAKTANFOLYAM	352
ABAFI LAJOS. Kertbeny Károly könyvészeti törekvései	161, 234
DR. BARTHA JÓZSEF. Putnoki levél. (Ismeretlen nyelvemlék.)	128
DR. DÉZSI LAJOS. A kolozsvári református belső templom egyleveles hazai nyomtatványai	277
— Váradi Mihály verse Bethlen Gábor haláláról	372
ERDÉLYI PÁL. Régi kéziratok tatarozása	113
— A gyöngyösi toldalak	225
ESZTEGÁR LÁSZLÓ. A bibliografiai szakismeretek megszerzése	212, 357
FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ. A sanct-galleni konferencia	321
FERENCZY ZOLTÁN. Erdélyi országgyűlési törvényczikkek az Erdélyi Múzeum könyvtárában	177
DR. ILLÉSY JÁNOS. Nyomdatörténeti adatok	273
KOLLÁNYI FERENCZ. Az olasz állami könyvtárak	18
KUN SÁMUEL. Mikes Kelemen katekizmusáról	125
MAGYAR KÖNYVESHÁZ. (Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárá- hoz.) I. Magyar nyelvű nyomtatványok. (Közlük: <i>Kanyaró Ferencz, Horváth Ignác, Hellebrant Árpád, Ferenczi Zoltán.</i>) II. Idegen nyelvű hazai nyomtatványok. (Közlük: <i>Hellebrant Árpád, Horváth Ignác, dr. Török István.</i>) III. Idegen nyelvű külföldi nyomtatványok. (Közlük: <i>Kropf Lajos, dr. Török István, Révész Kálmán.</i>)	57
MORVAY Győző. Középiskolánk könyvtárai	131, 246
SEBESTYÉN GYULA. A Pray-kódex kora (Három melléklettel.)	46
SZILY KÁLMÁN. Az első magyar gazdasági folyóirat	270
VARJÚ ELEMÉR. Az 1711-előtti magyar nyomtatványok könyvészete	334

2. TÁRCZA.

	Lap
A KÖTELES PÉLDÁNYOKRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY ÉS VÉGREHAJTÁSA	63
A MÚZEUMOK ÉS KÖNYVTÁRAK ORSZÁGOS FŐFELÜGYELETE	82
ÉVNEGYEDES JELENTÉSEK a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának állapota- ról 1897. október 1-től 1898. szeptember 30-ikáig	91, 182, 291, 395
A BUDAPESTI M. KIR. TUDOMÁNY EGYETEM KÖNYVTÁRA 1897-ben	186
A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA 1897-ben	192
A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK szervezete és szolgálati szabályzata	282, 385
AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYLET KÖNYVTÁRA 1897-ben	398
A SZEGEDI SOMOGYI-KÖNYVTÁR ÁLLAPOTA 1897—1898-ban	401

3. SZAKIRODALOM.

A BUDAI KÖNYVTÁR-EGYESÜLET NEGYEDIK ÉVKÖNYVE. Ism. (e.)	300
A MAGYAR KIRÁLYI KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL NYILVÁNOS KÖNYVTÁRA- NAK ÉS TÉRKÉPGYŰJTEMÉNYÉNEK CZÍMJEGYZÉKE. Ism. E. L.	407
BERGMANS PAUL. L'imprimeur Jean Brito et les origines de l'imprimerie en Belgique. Ism. E—r L.	401
FRANKÓI VILMOS. Karai László budai prépost, a könyvnyomtatás meg- honosítója Magyarországon Ism. E. L.	297
GARNETT RICHARD. The Library Series. Ism. Kropf Lajos	203
MAGYAR NYOMDÁSZOK ÉVKÖNYVE. Ism. E—r	299
MAIRE ALBERT. Manuel pratique du bibliothécaire. Ism. E—r L.	100
MÄHRISCHES GEWERBE-MUSEUM. Katalog der Buchausstellung. Ism. E—r	301
MELICH JÁNOS. A gyöngyösi latin-magyar szótár-töredék. Ism. Dr. Bartha József	198
MÜHLBRECHT OTTÓ. Die Bücherliebbaberei in ihrer Entwicklung. Ism. (E—r.)	412
RADISICH JENŐ. Magyar Mükincsek. Ism. E—r.	97
SCHEMA PRIMUM GENERALE. Ism. Dézsi Lajos.	96
SZANA TAMÁS. A sajtó felszabadulása. Ism. (e.)	100
VASENIUS VALFRID. Outlines of the History of Printing in Finland. Ism. Kropf Lajos	303

*

FOLYÓIRATOK SZEMLEJE. I. Hazai folyóiratok. (Egyetemes Philologiai Köz- löny. Erdélyi Múzeum. Grafikai Szemle. Irodalomtörténeti köz- lemények. Századok.) II. Külföldi folyóiratok. (Archivalische Zeitschrift. Centralblatt für Bibliothekswesen. Deutsche Lite- raturzeitung. Le Bibliographe Moderne. Revue des Bibliothè- ques. Rivista delle Biblioteche e degli Archivi. Zeitschrift für Bücherfreunde.)	102, 303, 413
---	---------------

*

4. VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

	Lap
Magyar Nemzeti Múzeumi tanács	108
Kinevezés	—
Köszönetnyilvánítás	—
A selmeczbányai óvári levéltár pusztulása	109
Ismeretlen nyelvemlékek	—
Budán írt török kézirat (<i>E. P.</i>)	110
A német könyvtárnokok első gyűlése (<i>e.</i>)	—
Levéltári kongresszus Nürnbergben (<i>Á-y.</i>)	111
Maresius és Baka Péter irodalmi harcának történetéhez (<i>Révész Kálmán</i>)	—
Adatok Szily András működéséhez. (<i>Sz. K.</i>)	112
Kinevezések a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában	205
A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének tiltára	—
† Major Lajos	—
Az első könyvtárnoki tanfolyam. (<i>Sz.</i>)	—
Helyreigazításul. (<i>Szinnyei Gerzson.</i>)	206
Ki volt Bertalan pap, a Döbrentei-kódex másolója? (Hubert Emil dr.)	207
A Bibliotheca Phillippica árverése. (<i>Kropf Lajos.</i>)	208
Kinevezések és előléptetések a Magy. Nemz. Múzeum ktárában	313
Változások a budapesti egyetemi könyvtárban	—
Múzeumi könyvtári tisztviselők tanulmányútljai	—
Vidéki könyvtáraink tanulmányozása	314
Bács-Bodrog-megyei könyvtárak. (<i>zs.</i>)	—
A honvármegyei történeti kiállítás katalógusa. (<i>—ó.</i>)	315
Honter János emlékezete. (<i>—ó.</i>)	—
Mátyás király törvénykönyvének 1488-iki lipcei kiadása. (<i>e.</i>)	316
Ráday Pál naplója. (<i>E. P.</i>)	—
Ipolyi Mithológiája. (<i>e.</i>)	317
A bécsi nyilvános könyvtárak. (<i>e.</i>)	318
A népkönyvtárak. (<i>e.</i>)	319
Egy érdekes könyvbejegyzés. (<i>Kropf Lajos.</i>)	—
A magyar bibliografiai irodalom. (<i>e.</i>)	—
A köteles példányokról szóló törvénycikk német fordítása	320
Rövid válasz Szinnyei Gerzsonnak. (<i>Révész Kálmán.</i>)	—
Kinevezés a Magy. Nemz. Múzeum könyvtárában	419
Az iparművészeti múzeum könyvtára. (<i>—ó.</i>)	—
Széchenyi-múzeum a Magy. Tud. Akadémiában. (<i>—ó.</i>)	—
A tizedes bibliografiai rendszer. (<i>e.</i>)	420
A gyöngyösi glosszák kódexe. (<i>M. J.</i>)	—
»Régi Magyar Könyvtár.«	421
Sayous-bibliografia. (<i>e.</i>)	422
Könyvkötészeti pályázat. (<i>—ó.</i>)	—

*

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA AZ 1897. ÉVBEN.

Az 1897. év nevezetes gyarapodásokkal gazdagította a könyvtár anyagát. A nyomtatványok osztálya az 1896. évben ajándék útján idekerült Horvát Árpád-féle könyvtár beváló anyagának beosztásával, a Darnay Kálmán által ajándékozott Kisfaludy Sándor-féle könyvtárral, a kéziratár és levéltár az ezredéves orsz. kiállítás történelmi főcsoportjából az erre rendelt külön alap segítségével megszerzett rendkívül becses másolati és fénykép-anyaggal, valamint két kiváló írónk (Hugo Károly és Szigligeti Ede) irodalmi hagyatékának megszerzésével és több letéteményezett családi levéltárral nem közönséges mértékben szaporodott.

A szaporodás nagy mérvének megfelelőleg a tisztviselői kar fokozódott buzgalommal fáradt azon, hogy a könyvtári feldolgozás a gyarapodás mögött ne maradjon és sikerült is elérnie, hogy a gyarapodásnak leginkább kitett osztályok (a nyomtatványi és levéltári osztály) az anyag könyvtári feldolgozása tekintetében nagyobb hátrálékok nélkül zárhatták le az évet, sőt egyik osztály (a kéziratár) az anyag egy részének, az irodalmi levelezéseknek intenzivebb feldolgozásához is hozzá foghatott.

A könyvtár gyarapítása érdekében a tisztviselők közül többen hivatalos kiküldetésekből részesültek. Így *Fejérpataky László* egyet. tanár és igazgató-őr két ízben Bécsbe utazott a kihalt gr. Blagay-család levéltára és egy nagybecsű török-magyar oklevélgyűjtemény megszerzése érdekében. *Schönherr Gyula* levéltárnok Kemenes-Mihályfán a Vidos, Sajó-Örösön a Melczer és Margonyán a Dessewffy családok levéltárait vette át mint örök letéteményeket a Múzeum számára. Dr. *Erdélyi Pál* segédőr, dr. *Sebestyén Gyula* könyvtári segéd és *Kerekes Pál* laboráns Sümegen részletes

jegyzék mellett vették át Kisfaludy Sándor könyv- és levéltárát. *Horváth Sándor* levéltári gyakornok Nagy-Záblatra (Trencsénm.) a gr. Teleki Elemér tulajdonát képező levéltár átvétele céljából küldetett.

Ezen hivatalos úton kívül a könyvtár tisztviselői közül többen a Nagyméltóságú Miniszter úr kegyes gondoskodása következtében a könyvtári administratio szempontjából nagy fontosságú tanulmányutakat tettek, melyekről szóló tartalmas jelentéseik a könyvtár folyóiratában láttak napvilágot. Így *Kollányi Ferencz* ör a M. Tud. Akadémia támogatásával Olaszországban hosszabb ideig tartó tanulmányutat tévén, ez alkalommal oly megbízásban részesült, hogy az olaszországi múzeumok és kivált a könyvtárak szervezetét és belső kezelését, különösen a nyomdai köteles példányok szempontjából, tanulmányozza. Dr. *Erdélyi Pál* segédőr a londoni könyvtári, dr. *Esztegar László* könyvtári segéd pedig a brüsszeli nemzetközi bibliografiai értekezletre küldettek, hogy ott, mint a M. Nemz. Múzeum képviselői, a könyvtártan mai állapotával és vezérlő elveivel közvetlen szemlélet alapján ismerkedjenek meg. A Magyar Nemzeti Múzeum megfelelő javadalmi tételéből nyert segélylyel Dr. *Schönherr Gyula* levéltárnok Zárában és Velenczében végzett tanulmányokat, mely utóbbi helyen kivált az ottani állami levéltár berendezését és kezelését tette tanulmány tárgyává.

A könyvtári gyarapodás nagy mennyiségű anyagának elhelyezése nagyobb mérvű bútorzási és berendezési munkálatok megtörténtét tette szükségessé. A már igen nagy mértékben mutatókozó helyszükén a még rendelkezésre álló helynek lehető kihasználásával kellett segíteni. Így készült nyolcz keresztszekrény a kéziratok és egy kettős-szekrény a levéltárban az ezredéves orsz. kiállítás alkalmával megszerzett pecsétlenyomat-gyűjtemény számára. Legnagyobb mérvűek a levéltár részére történt átalakítások. A múzeumi épület földszintjén öt helyiség bútoroztatott be, melyek közül három az örvendetes módon gyarapodó családi letétemények elhelyezésére szolgál; egyik ezek közül délutáni és esti dolgozó helyiségnek is berendeztetett; egy helyiségben pedig a könyvtár duplumai számára a rendszeres kezelés céljából állványok készültek s az itt elhelyezett másodpéldányok lajstromoztattak.

A személyzeti létszámban az év folyamán nagyobb változás nem történt. A tisztikarnak egyik nagyérdemű tagját, id. *Szinnyei*

József hírlapkönyvtári őrt Ő Felsége a királyi tanácsosi címmel méltóztatott kitüntetni. Az 1897. évi állami költségvetéssel a könyvtárnál egy új szolgai állás rendszeresítettén, arra *Sáfár István* neveztetett ki; ez ujonnan szervezett állással a könyvtári alkalmazottak létszáma: 13 tisztviselő, 4 díjnok, 1 laboráns, 6 szolgál, 2 felvigyázó; összesen 26.

A könyvtár folyóirata, a *Magyar Könyvszemle*, évnegyedes füzetekben a lefolyt éven át is pontosan megjelent, kiváló figyelemmel kísérvén a bibliografia mostani állását és ismertetvén a könyvtár életében előforduló minden nevezetesebb mozzanatot. A folyóirathoz mellékletképen az 1896. évi magyarországi hírlap-irodalom jegyzéke járult, mely a könyvtárba érkező kötelesepéldányok alapján állítottatott össze.

A hivatalosan elintézett könyvtári ügyszerabok száma 580-ra rúgott.

A könyvtár egyes osztályainak állapotát az alábbi adatok mutatják.

I. A *nyomtatványok* osztályára nézve az 1897. év nagyfontosságú törvényes intézkedést léptetett életbe. A sajtótermékek köteles beküldéséről intézkedő 1848. évi XVIII. törvényzikk helyébe a magyar törvényhozás új, az igényeknek teljesen megfelelő törvényt alkotott, az 1897. évi XLI. törvényzikket, mely a múzeumot abba a helyzetbe fogja juttatni, hogy a magyar szellem irodalmi termékeinek igazi letéteményesévé legyen, hogy így nemzeti, kulturális és tudományos céljait teljes mértékben megvalósíthassa.

Az osztály gyarapodása különben a következő: köteles példányokban 5461 drb, ajándék útján 4039 drb, vétel útján 989 drb, áthelyezés útján (a múzeum és a könyvtár egyéb osztályaiából) 751 drb, csere útján 12 drb; összesen 11.252 drb és még 3586 drb apró nyomtatvány.

Ez anyaghoz járul még 1705 mű, melyek a szentiváni dr. *Mészáros Károly* által az 1896. év folyamán ajándékozott Horvát Árpád-féle könyvtárból a múzeum számára eddigelé kiválasztattak, míg a könyvtárnak eddig feldolgozott 3577 művéből 1873 mű bizonyult a múzeumban meglevőnek; ezek tehát a könyvtár teljes feldolgozása után az ajándékozó intentiója szerint a budapesti egyetem böcsészeti karán létesített szemináriumok és az Eötvös-kollégium könyvtárai között fognak szétosztatni.

Az ajándékok közt kétségtelenül a legnevezetesebb az, a melyben szentmártoni *Darnay Kálmán* részesítette a könyvtárat. Az általa ajándékozott Kisfaludy Sándor-féle könyvtár a legértékesebb szerzemények egyike, mely nemcsak irodalomtörténeti, hanem könyvtári szempontból is nagy fontossággal bír. A 2149 darabra menő könyvtár, mely ritka teljességében maradt fenn, a költő szellemi világának tükre.

Egyéb ajándékok közül kiválik két régi magyar nyomtatvány 1596 és 1610 évekből, melyek csak egyetlen példányban ismeretesek; mindkettőt *Knauz Nándor* pozsonyi nagyprépost ajándékából szerezte meg a könyvtár.

A többi ajándékozók teljes névsora: Dr. Áldásy Antal, Alsó-Fejérmegye alispáni hivatala, Asbóth Oszkár, Astor-könyvtár New-Yorkból (3 drb), Athenaeum r. társ., Austerlitz Zsigmond, Balch Thomas Willing Philadelphiából, Balics Lajos, Baloghy Dezső, Bécsi tud. Akadémia, Berecz Ede, Berzeviczy Egyed, Besseney-szoborbizottság, Bölcsészethallgatók segítő egyesülete Budapesten, Brünni benczések könyvtára, Brünni Museum Francisceum, Brüsszeli kir. könyvtár, Budapesti kegyesrendi főgymnázium igazgatósága és házfőnöksége (19 drb), Budapesti tud. egyetem bölcsészeti kara (34 drb), Budapesti sz. fővárosi képzőművészeti bizottság, Budapesti szobrászok szakegylete, Bunyitay Vincze, Central-Commission (k. k. statistische) Bécsből, Chicagai John Crerar Library, Dr. Csuday Jenő, Dr. Czobor Béla, Darvai Ármin, Demographiai kongresszus titkári hivatala, Dézsi Mihály, Dunántúli ág. ev. hitv. egyházkerület, Éble Gábor, Egri érseki iroda, Egri érseki lyceum, Egyetemi könyvtár Budapesten, Emke titkári hivatala, Eperjesi Széchenyi-kör, Erdélyi Béla, Erdélyi Pál (3 drb), Esti Ujság szerkesztősége, Esztegár László, Ezredéves orsz. kiállítás igazgatósága, Fábíán Placid, Falussy Gusztáv, Fejérpataky László (342 drb), Ferenczrendiek pozsonyi és szolnoki tartományfőnöksége (2—2 drb), Ferenczy József, Főkapitányság, Földművelésügyi m. kir. ministerium, Franzenau Ágost, Galgóczy Károly, Gohl Ödön (8 drb), Helle Károly, Herczegprimási iroda, Dr. Hodinka Antal, Horn Emil Párisból (5 drb), Horowitz Lajos, Horváth Géza, Horváth Ödön, Irányi Dániel örökösei (229 drb), Ismeretlen (2 drb), Istvánffy Gyula (2 drb), Izraelita magyar irodalmi társaság, Dr. Jankó János, Judavits Lázár, Junker Károly, Karácsonyi Aladár, Karácsonyi

János, Kármán József, gr. Károlyi-család, Kelen István, Kempf József, Képviselőházi iroda, Kereskedelmi m. kir. ministerium, Kerntler Ferencz, Kisch Gusztáv, Knauz Nándor (15 drb), Kollár Jánosné, Kondor József, Krakói tud. Akadémia, Lánczy Gyula, Láng Menyhért, Lázár Imre, Linzi Múzeum, Lovassy Sándor, Ludovika-Akadémia, Mády Ferencz, Magyar földtani intézet, Magyar Hirlap szerkesztősége, Magyar jogászegylet, Magyar kisednevelés és népoktatás kiadóhivatala, Magyar Könyvszemle szerkesztősége (78 drb), Magyar Rekorder Clevelandból (2 drb), Magyar szent korona országainak béke egyesülete (24 drb), Magyar tudományos Akadémia (85 drb), Major Gyula, Majorossy János, Makaraja Pratap Narayan Singh Bahadur Allahabadból, Makay Dezső, Margalts Ede (3 drb), br. Mednyánszky Dénes (97 drb), Mende Bódog, Mezőtúri ev. ref. egyház, Mihalik Sándor, Morse S. Edward, Nágel Ottó, Nagy Géza (5 drb), Népolvasótár szerkesztősége, New-Yorki Astor-könyvtár (3 drb), Oesterr. ung. Revue szerkesztősége, Olasz János, Országos erdészeti egyesület, Országos képtár, Országos protestáns árvaegylet, Országos statisztikai hivatal, Osztrák kereskedelmi ministerium, Osztrák-magyar bank, Palócz Ignác, Párisi Commission des échanges internationaux, Pesti ág. hitv. evang. egyház, Pesti izr. hitközség kórháza, Pintér Sándor, Pongrácz Lajos, özv. Pulszky Ferenczné (7 drb), Ráth György, Dr. Récsey Viktor, Réthy László, Rexa Dezső, Rothschild-könyvtár Frankfurtból, Dr. Rupp Kornél, Ruzitska Béla (5 drb), Salamon Vinczéné, Sárközy Imre, Sárosmegyei jótékony nőegylet, Schaefer Jakab, Schmidt Ferencz, Schönherr Gyula (33 drb), Dr. Sebestyén Gyula, Serajevoi gymnázium igazgatósága, Simon Gábor, Singer és Wolfner könyvkiadó hivatala, Stájerorsz. történelmi társulat, Dr. Szádeczky Lajos, Szalay Imre (6 drb), Szalay Sándor (50 drb), Szeben megye alispáni hivatala, gr. Széchenyi Gyula, Széchy Károly és neje (6 drb), Szedlák Mátyás, Szemnecz Emíl, Szigligeti Ede örökösei (10 drb), id. Szinnyei József (75 drb), Dr. Szinnyei József (257 drb), Szlávik Mátyás, Szögyi G. Vilmos, Takács Sándor, Technologiai iparmúzeum, Thallóczy Lajos (17 drb), Dr. Thar Károly, Törpényi Lajos, Turul szerkesztősége (38 drb), Ungváry Vilmos (14 drb), Upsalai egyetemi könyvtár, Vallás- és közoktatásügyi m. kir. Ministerium, Valparaisoi egyetem, Varga Otto, Varju Elemér, Veszprémi ev. ref. egyházmegye, Volf György, Walter

Gyula, Washingtoni Volta-Bureau, Wodianer könyvkereskedése, Zarándy A. Gáspár (4 drb), gr. Zichy Jenő, Zirz-czisztercei rend apátja, Dr. Zolnai Gyula. Az ajándékozók száma 176.

Könyvek vásárlására 2305 frt 85 kr., 623,5 német birodalmi márka és 150 lira fordított. A vétel útján szerzett könyvek nevezetesebb darabjai: Pelbartus de Themeswar műveinek tiz különböző kiadása 1501—1589 évekből (189 márka és 20 frt); Hubertinus de Casali, Arbor vitae Jesu, Velence 1485 (150 lira); Fazio degli Uberti, Dita mundi, Vicenza 1474 (100 frt); Legendae sanctorum Hungariae, Velence 1512 (100 frt); Michael de Vratislavia Introductorium dialecticae, Strassburg 1515 (120 frt); Cicero Quaestiones Tusculanae, Bologna 1496 (65 frt); u. az Velence 1510 (60 frt); Aeneas Sylvius De ritu etc. Theuthoniae, Lipcse 1496 (60 frt); Michael de Hungaria Evagatorium, Köln 1499 (30 frt); Palaeologus M. Praecepta educationis regiae, Basel 1572 (40 frt); Bonfinius Symposion trimeron, Basel 1572 (30 frt); Baronius Annales Ecclesiastici 37 kötet (137 frt 50 kr.); magyarországi török csatákra vonatkozó olaszországi nyomtatványok 1684—1687 évekből 8 drb (51 márka) stb.

A nyomtatványi osztályt az olvasó-teremben 12.407 egyén vette igénybe, kik 25.658 művet használtak; a könyvtáron kívüli használatra pedig 1442 egyén 2108 művet vett ki. E számba azonban nincsenek beletudva azok, kik a belső dolgozó helyiségekben használták a könyvtár anyagát.

A lefolyt évben az új szerzeményekből 7072 mű osztályoztatott, melyekről 9327 czimlap készült. Tekintve, hogy a 11.252 darabra menő gyarapodásból 2149 darab a Darnay Kálmán által ajándékozott Kiskalud-könyvtárra esik, mely mint ilyen részletes jegyzék kíséretében vétetett át s a könyvtár törzsállományába beosztva nem lesz, e számok bizonyítják, hogy a személyzet képes volt csaknem az egész gyarapodást könyvtárilag feldolgozni. Kötés alá 1350 mű adatott; míg a folyóiratoknak reklamálása 90 eset közül 40-szer vezetett eredményre.

A könyvtár új szerzeményei a jelen évtől kezdve, addig is, míg a feldolgozás sora rájuk kerül, betűrendben állíttattak fel, mi azoknak rendszeres kezelését biztosítja. Hasonlókép egy e czélra berendezett helyiségben helyeztetek el a könyvtár másodpéldányai, melyeknek lajstromozása folyamatban van. A m. kir. testőrség

alapítandó könyvtára számára 1278 darab választatott ki belőlük, és ezek pontos összehasonlítás után részletes jegyzék kíséretében át is adattak.

II. A *kézirattár* növekedése: köteles példányokban 10 fényképmásolat; ajándék útján után 245 kézirat, 6 irodalmi levél, 5 térkép, 10 fénykép; vétel útján 54 kézirat, 62 irodalmi levél, 190 fénykép a hozzájuk tartozó üveg-negativokkal; áthelyezés útján 13 kézirat; csere útján 1 kézirat. Összes gyarapodás: 313 kézirat, 68 levél, 5 térkép, 210 fénykép; együtt 596 darab.

Az ajándékok közt irodalmi szempontból kiváló becsűek Hugo Károly kéziratai 10 kötetben, melyeket az elhunyt nagy tehetségű író rokona, Frankl Bernát ajándékozott a könyvtárnak, és kivált Szigligeti Ede irodalmi hagyatéka 92 kötetben, melyet az elhunyt örökösei juttattak a könyvtár birtokába.

Kisfaludy Sándornak könyvtárát 118 darab becses kézirat egészíti ki, melyeket szintén Darnay Kálmán ajándékából bír a könyvtár.

Az ajándékok közt kiemelendő még a kereskedelmi miniszter úrnak, mint az orsz. kiállítás elnökének ajándéka: öt történelmi térkép-rajz, melyek annak idején a kiállítás történelmi főcsoportja számára készültek.

Egyéb ajándékozók még: Athenaeum r. társ., Dr. Bartha József, Berzeviczy Egyed, Bognár Aladár, Gárdonyi Géza, Knauz Nándor, Országos levéltár, Thallóczy Lajos, Varjú Elemér.

Kézirattári anyag vásárlására 2631 frt és 57.60 lira fordítatott. A szerzemények közt kétségtelenül a legbecsesebb azon 188 fényképből álló gyűjtemény, mely az ezredéves orsz. kiállítás történelmi főcsoportjában kiállítva volt nevezetes magyar vonatkozású régi kéziratokról és Korvin-kódexekről, az e célra rendelt alap segítségével készült. E gyűjteménnyel a múzeum anyaga teljességében és becses voltában párját ritkítja.

Kiválóan érdekesek még Déryné eredeti naplói 12 kötetben, úgyszintén Kovachich Márton Györgynek és József Miklósnak levelezése és kéziratai, melyek vétel útján szereztettek meg; irodalmi szempontból becses Intze Mihály és családi körének levelezése Erdély XVIII. századi tudományos életét illetőleg. Továbbá Schmalkowszky két munkája a magyarországi és erdélyi szabadságharcz történetéről stb.

A középkori kéziratok csoportja vétel útján egy darabbal szaporodott s ez Arquatius Antoniusnak Prognosticon de eversione Europae című XV. századi kézírata.

Csere útján a kézírattár oly kódex birtokába jutott, melynek megszerzésére vajmi ritkán nyílik alkalom. Tvardko bosnyák királynak újabban megszerzett 1380. évi szláv okleveleért cserében a serajevoi bosnyák-hercegovinai orsz. múzeum átengedte a birtokában lévő Korvin-kódexet: Cyrillus contra Haereticos, melylyel a Múzeum Korvin-kódexeinek száma *tizenegyre* emelkedett. A bár csonkitott állapotban fennmaradt kódex a kézírattárnak legbecsebb szerzeménye.

A kézírattárat 241 kutató látogatta, kik 774 kéziratot használtak; a Múzeumon kívüli használatra pedig 165 kézirat és 55 fénykép adatott ki.

A végzett munkát illetőleg mindenek előtt konstatálandó, hogy a régi növedék-napló kiegészítése az 1859—1892. évek közt történt, és régi mulasztások következtében felvétetlenül maradt gyarapodás beiktatásával befejeztetett. A folyó munkák mellett évekig tartó rekonstruálási művelet által mintegy 950 felvétetlen kézirat 1269 kötetben teljesen feldolgoztatott és a gyűjteménybe beosztatott. Az újabb szerzemények hátrálék nélkül czéduláztattak. A nagybecsű irodalmi levelezések teljesen újra rendeztetnek és róluk részletes mutató készül. Eddigélé 2044 levél 920 czédulával lajstromoztatott. A kézírattárban eszközölt nagyobb mérvű butorzási műveletek az egész anyag új rendezését és felállítását tették szükségessé. Kötés alá került 106 kötet kézirat.

III. A *hírlapkönyvtár* évi gyarapodása köteles példányokban: 960 évfolyam 67.302 száma, ajándék útján 22 évfolyam 725 száma, vétel útján 14 évfolyam 979 száma, áthelyezés útján 107 évfolyam 5823 száma; összesen 74.829 hírlapszám.

Ajándékozók a következők: Babics Béla, Ezredéves orsz. kiállítás igazgatósága, Gohl Jenő, Kárpáti Endre, Katinszky Gyula, Magyar Híradó szerkesztősége (New-York), Sturm Albert, Szalay Imre.

Hírlapok vásárlására 70 frt 20 kr. fordítottatott. Ily módon szereztettek meg a Foia cz. brassói oláh ujság 1858. folyama, az az Oesterr. Courier 1849, a Magyar Hirmondó 1780/1, 1795. és a Divatcsarnok 1853/4 folyamai.

Áthelyezés útján a hirlapkönyvtár kivált Horvát Árpád könyvtárából gyarapodott, honnét több 1848/49-es ujság (köztük a Munkások Ujsága 1848-ból), továbbá az Üstökös, Borsszem Jankó, Bolond Istók teljes folyamai (1894-ig) helyeztettek át.

A hirlapkönyvtárat 1881 egyén látogatta, kik 4247 hirlap-kötetet használtak; múzeumon kívüli használatra pedig 44 térítvényen 187 kötet hirlap kölcsönöztetett. Összesen tehát 1925 egyén 4434 kötetet használt.

A végzett munkát illetőleg: 227 új hirlap 713 évfolyama czéduláztatott; 864 hirlap 44.870 száma revideáltatott. A reklamáziókhoz 782 czédula készült; 516 reklamáló levélben 7183 hirlapszám pótló beküldése kéretett, mely művelet 2471 hirlapszám beküldését eredményezte s így a reklamálás teljes sikerrel nem járt. Kötés alá 901 kötet hirlap került, minek költsége 1141 frt 14 krt vett igénybe.

IV. A *levéltár* gyarapodása ez évben rendkívüli nagy. Ajándék útján a gyarapodás 1469 drb irat, 2 nyomtatvány, 331 pecsétmás, 7 pecsétducz, 1 oklevél-fénykép; vétel útján 1627 irat, 77 fénykép; örök letétemény útján, az alább említendő családi levéltárakon kívül, 1681 drb irat; összesen tehát 5272 darab. E számhoz még hat, újabban letéteményezett levéltár anyaga járul (a Vidos, Melczer, Dessewffy, br. Radák, váradi Török családoké és gr. Teleki Elemér nagyzáblati levéltára), melyeknek még pontosan meg nem határozható anyaga a 20,000 darabot jóval meghaladja.

E gyarapodásból a Múzeum törzsanyagát 346 drb eredeti középkori oklevél, 22 oklevél-másolat, 1186 újabbkori irat és levél, 76 török-magyar irat, 91 czimeres levél és nemesi irat, 7 czéhirat, 240 drb 1848/9-es irat és nyomtatvány, 1 genealogia, 331 pecsétmás, 7 pecsétducz és 97 fénykép szaporítja.

Az ajándék útján megszerzett anyagból a nevezetesebbek a következők: A kereskedelmi m. kir. miniszter úr, mint az ezredéves orsz. kiállítás elnöke, a múzeumnak ajándékozta azon galvanoplasztikai pecsét-másolat sorozatot, mely a kiállítás történelmi főcsoportjában volt látható. A 330 darabot magában foglaló sorozat királyi, erdélyi fejedelmi és városi pecsétet tartalmaz és sphragistikai becse igen nagy.

A legbecsesebb ajándékok közé tartozik Darnay Kálmáné.

ki Kisfaludy Sándor könyvtárával egyetemben 1080 iratot adott át a Múzeumban elhelyezett Kisfaludy családi levéltár kiegészítésül. Hasonlóképen nagyon becses Thaly Kálmán orsz. képviselő ajándéka, ki 49 darab történelmi fontossággal bíró okiratot adott át és Pretzner Karolina úrnőé, ki br. Simonyi József őbester nemesi származására, hóstetteire és kitüntetéseiire vonatkozó 76 darab iratot bocsájtott a múzeum rendelkezésére.

Az ajándék útján szerzett középkori okleveleknek talán legbecsesebb darabja az aacheni káptalannak 1370-ben Nagy Lajos királyhoz intézett levele, mely a király által ott alapított magyar kápolnára vonatkozik. E becses darab ajándékozója *Gelcich József* raguzai tanár. Ajándék útján kerültek a levéltárba a néhai Pulszky Ferencz tudományos és társadalmi kitüntetéseiire vonatkozó oklevelek (39 drb), az elhunyt özvegyének ajándékából.

A többi ajándékozók: Áldásy Antal, Bárczay Oszkár, Bartha Miklós, Csornay Gábor, Ernyey József, Holenin szül. Rudnay Aranka, Knauz Nándor, Komlóssy Miklós, Konrád Mihály, Kovács Pál, Kún István, Madzsar Imre, Makovits József, Méhely Lajos, Mérei Gyula, Simonyi Zsigmond, Szigligeti Ede örökösei, Thallóczy Lajos, Turul szerkesztősége, Weisz Lipót, és három ismeretlen.

Oklevelek vásárlására 4511 frt 80 kr. és 10 bir. márka fordított, mely összegből azonban 2000 frtról egy becses levéltár megszerzésére a nm. minisztérium külön gondoskodott.

Ezen 2000 frtnyi vételár egy teljes, 168 mohácsi vész előtti oklevelet magában foglaló és összesen 577 darabot tartalmazó családi levéltár megszerzésére fordított. Túrócsmegye egyik ősi családjának e levéltára, mely ritka teljességben jutott korunkra, a múzeumnak igen becses szerzeménye.

Egy másik nagyobb vétel (1000 frtért) Bécsben történt. E gyűjtemény 105 darab, Erdély történetére vonatkozó első rangú fontosságú török-magyar államokiratot foglal magában az 1661—91 évekből. A nagyszámú török athnámék és fethnámék az utolsó török deák, Rozsnyai Dávid kezétől származó hivatalos magyar fordítással vannak ellátva.

Nagyon becses az a gyűjtemény, mely másolatokban, fényképekben az ezredéves orsz. kiállítás történelmi főcsoportjában kiállítva volt levéltári anyagról készült. Erre a célra a törvény-

hozás által megszavazott alapból elkészült ez anyag lajstroma s a múzeumban berendezett másolási irodában 21 nevezetes középkori oklevél lemásoltatott, úgyszintén 59 czimerlevélről (32 festett czimer másával) vétetett másolat, valamint a legrégibb és legnevezetesebb oklevelek lefényképeztettek.

Vétel útján szereztetett meg (220 frtért) egy a br. Skrben-skyek levéltárából eredő 167 darabból álló gyűjtemény, melyben kivált a III. Ferdinánd király alchimista kísérletezéseire vonatkozó darabok különös érdekűek.

Zárából nyolcz darab, tatárjárás előtti, magyar vonatkozású oklevél fényképe szereztetett meg, a levéltár e nembeli gyűjteményének teljesebbé tételére.

A családi levéltárak letéteményezése terén a lefolyt év kiválóan nagy eredményt mutat föl. A Múzeumba kerültek: 1. a *Kossuth* család levéltára, 584 darab irattal, közte a család 1479. évi czimerlevelével. 2. A kihalt *Blagay-Ursini* magyar grófi család levéltára 272 drb, legnagyobb részt középkori oklevéllel. 3. A koltai *Vidos* családé mintegy 3000 darab irattal (közte 22 darab középkori). 4. A kellemesi *Melczer* családé. 5. A *Desseuffy* család margonyai protestáns ágának levéltára. 6. A fiágon kihalt magyarbényei br. *Radák* családé. 7. Váradi Török Béla családi levéltárának az *Etthre* és *Sötér* családokra vonatkozó része. 8. Gróf *Teleki Elemérnek* a nagyzáblati uradalommal reá szállott levéltára. Ez öt utóbbi levéltár a közel multban vétetvén át, anyagának természetéről és mennyiségéről még kimutatás nem adható. Ezekkel együtt a Múzeumban letéteményezett családi levéltárak száma 42-re emelkedett.

A családi letétemények ez örvendetes gyarapodása következtében azok folytatólagos elhelyezésére alkalmas helyiség berendezéséről kellett gondoskodni, mely czélból a múzeumi épület földszintjén három szoba a megfelelő bútorzattal láttatott el és itt az anyag felállítása megkezdődött.

Korábbi letétemények közül a következő családi levéltárak nyertek az év folyamán kiegészítést: a Görgey, Kisfaludy, Dobos, Péchy, Szent-Ivány és a Thaly családoké.

A levéltárat 227 kutató látogatta, kik 32,111 iratot, 2 fényképet és 28 pecsétmást, összesen 32,141 darabot használtak; míg

a múzeumon kívüli használatra 68 térítvényen 435 irat, 47 pecsétmás, 10 fénykép, összesen 482 darab adatott ki.

A végzett munkát illetőleg kiemelendő, hogy az újabb kisebb szerzemények levéltárilag rendezettek. A régiebb rendezetlen anyagból a Hügyei Farkas és a Felsőbükki Nagy családra vonatkozó 4851 drb irat, valamint a régi Jankovich és Illésházy gyűjtemény 4500 darabja feldolgoztatott; úgyszintén gróf Széchenyi István levelei és iratai (879 drb).

Az annak idején a kéziratárból a levéltárba áttett kamarai számadások és Verancsics-féle iratok revideáltatván, egykori jelzetük szerint állítottak föl.

Az oklevelek csoportja, helynyerés céljából, a levelek csoportjával évről-évre egyesítetett, mi az egész múzeumi levéltári anyagnak áthelyezését tette szükségessé. Ez új rendezés következtében a középkori oklevelek gyűjteménye 152, az 1526-ik éven inneni iratoké 332, az 1848/9-es eseményekre vonatkozó darabok gyűjteménye (ideiglenes elhelyezésben) 120 fiókot tölt meg.

A családi levéltárak közül 1879 czédulával a Thaly-családé lajstromoztatott; a Kossuth-családé is befejezéséhez közeleg; a többi kisebb családi letétemény a gróf Széchenyiek nagy levéltárával együtt felállított. Folyamatban van a Balassa család levéltárának rendezése, valamint az 1894. évben megvett Kossuth Lajos-féle irományoknak és levelezéseknek lajstromozása, mi a szerződés értelmében csak az 1897. év elején volt megkezdhető.

A gyarapodás mellett meg kell emlékezni a levéltári anyag apadásáról is. Ugyanis a br. Hellenbach család iratai (számszerint 14,233 drb), melyek annak idején a gr. Berényi család levéltárának függelékeként kerültek a Múzeumba, méltányossági okokból, a levéltárat reklamáló br. Hellenbach Dénes úrnak jegyzék mellett kiadattak. E körülmény azonban a múzeumban elhelyezett családi levéltárak számában változást nem idézett elő, mert az a letétemények között nem önállóan, hanem mint a gr. Berényi-levéltár függeléke szerepelt.

Befejezésül beszámolunk arról az irodalmi s egyéb tudományos és társadalmi működésről, melyet a könyvtár tisztviselői az 1897. év folyamán kifejtettek.

Dr. *Fejérpataky László* igazgató-őr.

1. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára az 1896. évben. (M. Könyvszemle, 1897.)

2. Emlékbeszéd alsószopori Nagy Imre akadémiai r. tag felett. Felolvasva az Akadémia májusi összes ülésében. (Megjelent az Akadémiai Emlékbeszédek között.)

3. II. Endre arany bullájának czímere (Turul, 1897.)

4. A Hettyey család aragoniai czímere (Turul, 1897.)

5. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működése az 1897. évben (Turul, 1897.)

6. Szerkesztette (Schönherr Gyulával együtt) a Turult, a M. Heraldikai és Genealogiai Társaság közlönyét.

7. Munkában: Zsigmondkori Oklevéltár, mely eddig 100-nál több levéltár anyagát foglalja magában.

Az oklevéltan és czimertan egyetemi ny. r. tanára; a M. T. Akadémiának rendes tagja és történelmi bizottságának előadója; a középiskolai tanárképző intézet és a történelmi szeminárium vezető tanára; a Magyar Történelmi, Orsz. Régészeti és Ember-tani és a M. Heraldikai és Genealogiai Társulatok ig. választmányi tagja; az utóbbi társulat titkára; múzeumi és könyvtári orsz. felügyelő.

Szinnyei József őr.

1. Magyar írók élete és munkái 42—47. füzet. (Jókély—Keszler, összesen 1132 életrajz.)

2. A magyar hirlapirodalom 1896-ban. (Melléklet a M. Könyv-Szemléhez.)

3. Czikkek a Pallas Nagy Lexikonában. (Magyar hirlapok.)

A M. Történelmi Társulatnak és a Heraldikai és Genealogiai Társaságnak választmányi tagja, a M. Tudom. Akadémia irodalom-történeti bizottságának kültagja, az »Otthon« írói körnek választmányi tagja.

Kollányi Ferencz őr.

1. Az olasz állami könyvtárak. Budapest, 1898. 31. l. 8-r.

2. Az albanói hegyek között. (Esztergom, 1897. május 2. szám.)

3. Pater Fermendzin. (Magyar Állam, Alkotmány, május 2. szám.)

4. A magyar ferenczrendiek története a XVI. század első felében. (Sajatkészen a Századok szerkesztőségében.)

5. Esztergomi kanonokok. (Munkában.)

6. Levéltári kutatások Rómában, Parmában, Milanóban. A Szent-István Társulat tudományos és irodalmi osztályának tagja.

Horváth Ignác segédőr.

Régi magyar irodalom 1531—1600. I. közlemény a M. Könyvszemle számára. (Sajtkészen mintegy hét iv.)

Dr. *Schönherr Gyula* segédőr, levéltárnok.

1. Nápolyi László trónkövetelésének külföldi vonatkozásai. Akadémiai székfoglaló; felolvastatott a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1897 ápril 5-iki ülésén. (Kivonatban: Akadémiai Értesítő, 1897 deczemberi füzet. Egész terjedelemben: Értekezések a történelmi tudományok köréből, XVII. k. 4. szám.)

2. A Báznai család czimeres levele 1434-ből. (Turul, 1897. 2. füzet.)

3. Apróbb közlemények a M. Könyvszemle és Turul hasábjain.

4. Munkában: Nagybánya város monografiája.

5. Szerkesztette a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszterium megbízásából a Magyar Könyvszemle 1897. évi folyamát. Mint társszerkesztő, részt vett a Turul 1897. évi folyama szerkesztésében. Mint segédszerkesztő, részt vett az Athenaeum kiadásában megjelenő »A Magyar Nemzet Története« című vállalat szerkesztésében.

A Magyar Tud. Akadémia levelező tagja és történelmi bizottságának tagja; a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság és a Magyar Történelmi Társulat ig. választmányi tagja és az előbbinek jegyzője.

Kereszty István segédőr.

1. A hazai nem-magyar nyelvű hirlapirodalom 1897-ben. (M. Könyvszemle.)

2. Folyóiratok a könyvtárban. (M. Könyvszemle.)

Kisebbségi dolgozatok.

3. A *Hazánk*-ban: Ruskin: Velencei Kövei. (Könyvismertetés.) — Dietrich Gyula: Társadalmi kérdések. (Könyvismertetés.) — Mader: A piros cipő. (Balletismertetés.) — Giordano: André Chénier. (Operabírálat.)

4. A *Vasárnapi Ujság*-ban: Aggházy Károly. (Életrajz.) — Leoncavallo. (Zenei tanulmány.) — A »Bohémek« alakjai. (Operabírálat.)

5. A *Reggeli Ujság*-ban: 1148 hirlapunk. (Bibliografiai tanulmány.) — Aggházy: »Maritta«. (Operabírálat.) — Leoncavallo: »Bohémek.« (Operabírálat.)

6. Az *Általános Tudósító*-ban (Könyvmat. és ennek révén számos vidéki lapban): A test. (Tornaügyi vezércikk.) — A magyar hirlapirodalom. (Irányczikk.)

7. A *Pallas Nagy Lexiconá*-ban a zenészek életrajza. 1897 június óta a Magyar Zeneszerzők Társaságának jegyzője.

Dr. Erdélyi Pál segédőr.

1. A British Museum és könyvtára. (M. Könyvszemle, 1897.)
2. Jelentés a második nemzetközi könyvtári konferenciáról, mely Londonban 1897 július 12—17. napjain tartatott. (M. Könyvszemle, 1897.)
3. Balassa versek-e? (A hét penitenciás ének). (Az Irod. Tört. Közl. szerkesztőségében, sajtó alatt.)
4. A XVI—XVII. század egyházi költészetének bibliográfiája. (Sajtkészen.)

5. Munkában: Balassa Bálint élete.

6. Munkában: A »virágének«.

A közoktatási kormány megbízásából, mint hivatalos képviselő, részt vett a Londonban 1897. tartott második nemzetközi könyvtári konferencián, alapító tagja a Kisfaludy-Társaságnak, a Történelmi- és Néprajzi Társaságoknak, választmányi tagja a Philologiai Társaságnak.

Dr. Sebestyén Gyula segéd.

1897

1. Ki volt Anonymus? (Benyújtott a M. Történelmi Társulat 1897. szept. 30-án lejárt pályázatán.)
2. A székelyek neve és eredete. (»Ethnographia« I—VI. füz. s külön a »Néprajzi Füzetek« IV. száma gyanánt, kivonatban a *Pallas Nagy Lexikona* XV. kötetében.)
3. A magyarok eredetének mondája (Felolvastatott a Kisfaludy-Társ. milleniumi közgyűlésén s megjelent a Kisfaludy-Társ. »Évlapjai« XXXI. kötetében.)
4. A magyar honfoglalás mondái című pályanyertes művének folytatólagos kidolgozása és sajtó alá előkészítése.
5. Rege a csodaszarvasról. (Felolvastatott a M. Néprajzi Társaságban.)
6. Gyászmagyarok. (Felolvastatott a M. Néprajzi Társaságban.)

A M. Néprajzi Társaság főtítkára, a M. T. Akadémia I. osztálya irodalomtörténeti bizottságának tagja, az Országos Hírlap külső munkatársa. — Országos mozgalmat indított a pogánykorinak bizonyult *regölés* maradványainak összegyűjtése ügyében.

Dr. Áldásy Antal segéd.

1. Az Enyingi Török család czimereslevele 1481-ből. (Turul, 1897.)
2. IV. Kelemen pápa egy regestakötete a M. Nemz. Múzeumban. (M. Könyvszemle, 1897. II. f.)

3. Az 1896. évben megjelent kiválóbb történeti munkák ismertetése összefoglaló czikkek alakjában a Mittheilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung és az Archivio storico italiano 1897. évfolyamaiban.

4. Ismertetések és bírálatok a Pester Lloyd, a Századok, Turul, M. Könyvszemle és Magyar Sionban; heraldikai czikkek a Pallas Nagy Lexikonában; bírálatok a Magyar Kritikában.

5. Munkában: A nyugati nagy egyházszakadás történetéből egyes részletek.

6. Munkában: A gróf Zichy család okmánytárának I—IV. kötetéhez név- és tárgymutató.

7. Munkában: A vatikáni könyvtár története.

8. Munkában: Az egyetemes középkor története 1250—1525-ig.

9. Munkában: A magyarországi anabaptisták története.

A budapesti tudomány-egyetemen az egyetemes középkori történet magántanára, a Magyar Történelmi és Genealogiai és Heraldikai társulatok igazgató választmányának, a Szent-István társulat tudományos és irodalmi osztályának tagja; fővárosi törvényhatósági bizottsági póttag.

Dr. Esztegar László segéd.

1. A brüsszeli második nemzetközi bibliografiai konferencia. (Külön lenyomat a M. Könyvszemle 1897. évi folyamából.)

2. A brüsszeli határozatok. (M. Könyvszemle, 1897.)

3. Kisebb közlemények a Magyar Könyvszemle és a Turul Szakirodalom és Vegyes Közlemények cz. rovataiban.

4. Tárczák a Magyarországon: Izsó Miklósról és a brüsszeli bibliografiai intézetről; az Egyetértésben: a magyar képzőművészetéről; a Föv. Lapokban: id. Szinnyi Józsefről

5. Sajtó alatt Otthon és Másutt cz. könyv. (Kisebb irodalomtörténeti és esztetikai dolgozatok, utirajzok stb. gyűjteménye.)

6. Munkában: Kossuth és a Pesti Hírlap című kisebb tanulmány a magyar politikai sajtó története köréből, múzeumi kéziratanyag felhasználásával.

7. Munkában: A repertorium kérdés mai állása.

Részt vett a brüsszeli második nemzetközi bibliografiai konferencián 1897 augusztus havában és tartott két előadást az ipari munkások részére a Magyar Nemzeti Múzeum képtárában.

Dr. Melich János segéd.

1. A Nyelvtudományi Közleményekben: 1. Gereb; 2. Sarjú; 3. Zsomba; 4. Fáré; 5. Ismeretlen magyar Calepinus; 6. Magyar jövevények; 7. Báhomos; 8. Hársongárd; 9. Rajnot; 10. Labancz; 11. Esperest; 12. Geréb; 13. Zsebrák; 14. Marha.

2. A Magyar-Nyelvőrben: 1. Jegyzetek Szarvas Gábor német jövevény szavaihoz; 2. Tarack; 3. Fecstej; 4. Körözs; 5. Egy követ fujni; 6. Furik; 7. Német jövevénytörzsek; 8. Heyden Sebald beszélgetései; 9. Erdélyi szász jövevénytörzsek; 10. Szeremle; 11. Tözsér; 12. A kolozsvári kódex.

3. A Magyar Könyvszemlében: 1. Freisingeni töredékek; 2. Heyden Sebald beszélgetései.

4. Ethnographia, Magyar Kritika, Egyetemes philologiai Közöny: több könyvismertetés, bírálat.

5. Sajtó alatt: A Gyöngyösi szótár (A M. Tud. Akadémia kiadásában.)

6. Sajtó alatt: Deutsche Ortsnamen und Lehnworte des ung. Sprachschatzes (Az innsbrucki Wagner czégnél.)

A Magyar Tudományos Akadémia nyelvtudományi bizottságának segédtagja; a Magyar Néprajzi Társaság segédtitkára és könyvtárnoka.

Dr. Bartha József segéd.

1. A jelenkori nyelvújítás szavai. (M. Nyelvőr, 1897.)

2. »Töldalék«. — Egy ismeretlen szótár a nyelvújítás idejéből. (M. Könyvszemle, 1897.)

3. Czim és rangsor. (M. Nyelvőr, 1897.)

4. Szépirodalmi lapjaink erkölcsi iránya. (Kath. Szemle, 1897.)

Ismertetések, bírálatok:

5. Zrinyi Miklós élete, Széchy Károlytól. (Kath. Szemle, 1897.)

6. Régi magyar könyvtár. (Kath. Szemle, 1897.)

7. A Lobkovitz, a Keszthelyi, a Jordánszky és Erdy kódexek feldolgozásainak ismertetése. (M. Könyvszemle, 1897.)

8. Szécsény és közvetlen vidéke a honfoglalás előtti korban, Pintér Sándortól. (Ethnographia, 1897.)

9. A magyar nyelvtisztító törekvések története, Bárdos Remigtől. (M. Kritika, 1897.)

10. Szinnyei: Rendszeres magyar nyelvtan. (Egy. Phil. Közöny, 1897.)

11. Szinnyei: A magyar nyelv. (Egy. Phil. Közöny, 1897.)

12. Vegyesek. kisebb ismertetések, szófejtetések és alkalmi czikkek a következő lapokban: Alkotmány, Magyar Szemle, Kath. Szemle, Nyelvtud. Közlemények, Magyar Nyelvőr.

A Szent István Társulat, a Budapesti Philologiai Társaság és a M. Néprajzi társaság tagja.

AZ OLASZ ÁLLAMI KÖNYVTÁRAK.

KOLLÁNYI FERENCZTŐL.

A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 1896. évi december 12-én kelt leiratával öt hónapra terjedő szabadságidőt engedélyezvén, hogy a római Fraknoi-intézetben egyháztörténelmi kutatásokat eszközölhessek, egyuttal megbízni méltóztatott, hogy az olasz gyűjtemények és könyvtárak szervezetét is tanulmányaim tárgyává tegyem, és tapasztalataimról annak idején, a gyűjtemények szabályzatának, ügykezelési rendjének bemutatása mellett, részletes jelentést tegyek.

Tanulmányaim és tapasztalataim eredményét, az ő excellenciájához felterjesztett jelentés alapján, az alábbiakban foglalhatom össze.

Midőn olaszországi tartózkodásom ideje alatt Itália könyvtárait, múzeumait tanulmányozni kezdettem, első sorban azon intézetekre fordítottam figyelmemet, a melyeknél a Magyar Nemzeti Múzeummal való bizonyos hasonlatosságot tapasztaltam; hogy így az összehasonlítás révén annál közvetlenebbül álljon szemem előtt az olasz és a magyar intézetek szervezeteinek, ügykezelésének, vezetésének módjában jelentkező előny, vagy hátrány.

Ilyen, a Magyar Nemzeti Múzeummal — legalább az első tekintetre — rendkívül nagy hasonlatossággal bíró közintézetet kettőt találtam: az egyiket Parmában a Pilotta palotában, s a másikat Milanóban az úgynevezett Breraban, a Palazzo delle scienze ed arti-ban.

A páрмаi Palazzo della Pilotta négy féle gyűjteményt foglal magában: a könyvtárt, a levéltárt, a képtárt s a régiségtárt. Ezek közül a levéltár a belügyminiszter joghatósága alá tartozik, a másik három pedig a közoktatásügyi miniszteriumé alatt áll.

A milánói Breraban szintén többféle gyűjtemény őriztetik, úgymint a könyvtár, a képtár, a régiségtár és az éremtár, a melyek szintén a közoktatásügyi minisztérium jogkörébe tartoznak. Az ugyancsak Milanóban lévő hírneves Biblioteca Ambrosianában hasonlóképpen van ugyan a könyvtáron kívül még kép- és szobor-gyűjtemény is, mindazonáltal mint nem állami intézet, itt nem vehető figyelembe.

Sem a pármái, sem a milánói gyűjtemények nem állanak egységes vezetés alatt, amennyiben az ezen intézetekben elhelyezett egyes osztályokra nem terjed ki egy közös igazgatónak felügyeleti joga, hanem mindegyiknek élén egy a többtől tökéletesen független osztályvezető áll, aki egyaránt felelős osztályában a tudományos vezetésért, és az adminisztrációért. Így a Palazzo della Pilottában voltaképpen négy igazgató működik, úgymint, a könyvtár, a levéltár, a képtár és régiségtár igazgatója, habár tulajdonképpen csak a három utóbbi viseli a direttore címet, míg a könyvtár vezetőjét egyszerűen a bibliotecario di III. classe cím illeti meg. Ugyanigy a Brerában is van egy könyvtári, egy képtári, s egy régiségtári igazgató. A könyvtár igazgatójára valamint a levéltár igazgatója mellett is, a könyvtár vagy levéltár nagyságához képest, mindig több vagy kevesebb hivatalnok működik; míg a képtárakban és régiségtárakban legfeljebb igazgatósági titkárt, vagy némely esetben még egy felügyelőt (soprastante) találunk a nagyobb szolgazsemélyzetén kívül.

Mindezen gyűjtemények, mint már említettük, az egy pármái állami levéltár kivételével, a közoktatásügyi minisztérium hatósága és kormányzása alatt állanak, közvetlenül az ő vezetésétől függenek, anélkül, hogy akár a hivatalos ügyek intézésében, akár az ellenőrzésben más valamely fórum is szerepelne közvetítőként, vagy pedig valamely bármely néven nevezendő bizottságnak jogában állana felettük felügyeletet gyakorolni.

Ami a képtárak, régiségtárak ügykezelését, szervezeti és szolgálati szabályait illeti, ezekre nézve hasztalan kísérlettem meg több ízben is magamnak kellő tájékozódást szerezni. Az ez irányban tett kérdezősködésekre rendszerint azt a választ kaptam: szervezeti, szolgálati szabályaink nincsenek, de úgy halljuk, a minisztériumban most dolgoznak ki ilyet számunkra; teendőinket főnökeink írják elő s mi iparkodunk a reánk bízottakat a hivatalos

órákon belül elvégezni. Ezt a választ nyertem Parmában, Milanóban, Flórenczben, Rómában stb.

Flórenczben a Museo Nazionaleban is megfordultam e czélból, bár tudtam, hogy az elnevezés daczára a mi Nemzeti Múzeumunkkal nem hasonlítható össze, miután amott kizárólag csak az olasz újabb, főleg renaissance-korbeli kulturtörténelemre és művészettörténetre vonatkozó műemlékek őriztetnek.

A múzeum a flórenczi képtárak igazgatójának vezetése alatt áll, s az intézetben csak egy a felügyelettel megbízott tiszviselő működik, aki a múzeum tudományos vezetését intézi. Ellenőrzi őt körülbelül kéthetenként az igazgatósági titkár. A vételeket az igazgató az ő javaslatára eszközli, ha a vételár az 500 lírát meg nem haladja; ezentul a miniszter jóváhagyása és engedélye szükséges. Kérdésemre, hogy nem ismertethetné-e meg velem szolgálati szabályait, azzal válaszolt, hogy legnagyobb sajnálatára ilyenekkel nem rendelkezik, azonban a legszivesebben rendelkezésemre bocsájtotta azokat a szabályzatokat, amelyek az egyes műkincsek másolására nézve, és az azok őrizetére rendelt szolgazemélyzetre vonatkozólag adattak ki. Az elsőnek czime: »Norma pei copiatori delle rr. gallerie e dei musei di Firenze« (Firenze-Roma, 1888.) a másodiké: »Regolamento per il servizio nelle rr. gallerie e nel museo nazionale in Firenze« (Firenze-Roma, 1892.)

Ha nem is mindazok, akikhez ez ügyben felvilágosításért fordultam, nyilatkoztak úgy, mint a Brerában a képtár igazgatója, de a legtöbbben kétségkívül hasonlóan gondolkoznak. »Ugyan mire való is volna nekünk — úgymond ez — a szolgálati szabályzat, hisz mindössze is csak ketten vagyunk: én és a titkárom; mi meg úgy is tudjuk, meddig tart a hivatalos óra, s mit kell ezalatt elvégeznünk. Ez untig elég.«

E sikertelen kérdezősködések után, hogy valamikép mégis czélt érjek, azzal a kéréssel fordultam a Quirinál mellett lévő osztrák-magyar nagykövetséghez, hogy szíves közbenjárásával eszközölje ki az olasz oktatásügyi miniszteriumnál ezen szervezeti és szolgálati szabályzatok eredetiben, vagy másolatban való kiadását. Azonban bár a nagykövetség, mint hálás elismeréssel említhetem, kérésemet a legkészségesebb elintézésben részesítette, az ez által elért eredmény sem felelt meg várakozásom-

nak. Az olasz közoktatásügyi miniszterium által átengedett szabályzatok közt egyetlen egy van csak, amely az állami régiségtárak szervezeti és szolgálati ügyeivel foglalkozik. Címe: Regio decreto che approva il regolamento pel servizio dei musei di antichità dello stato. Emellett ez is még 1878 április 18-án lett kibocsájtva, és mint értesültem, nagyobb részében nincs is már többé érvényben. A többiek részint a műemlékek fentartása céljából szervezett bizottságra, részint az egyes műtárgyak lemásolására, részint ezeknek a külföldre való szállítására stb. vonatkoznak. Ilyenek: Regio decreto col quale sono nominate commissioni conservatrici dei monumenti e delle opere d'arte, 7. agosto 1874. Regolamento di calchi delle opere d' arte, 7. dicembre 1875. Regio decreto col quale è approvato il regolamento pel servizio degli scavi di antichità, 18. gennaio 1877. Regio decreto " che approva lo statuto dell' ente galleria Buonarroti di Firenze 18. maggio 1879. Norme pei lavori di restauro dei dipinti a fresco 3. gennaio 1879. Regio decreto che approva il regolamento concernente i lavori da farsi in economia per i restauri ai monumenti nazionali e per gli scavi di antichità, 22. aprile 1886. Regio decreto 6. agosto 1893. che approva il regolamento per le riproduzioni fotografiche dei monumenti e delle opere d'arte. Riorordinamento degli uffici per esportazione di oggetti d' arte e di antichità, 20. febbraio 1896.

Aránytalanul több betekintést szereztem magamnak az olasz könyvtári viszonyokba. Nem csak hivatásszerű kötelességem teljesítése juttatott ehhez, hanem a könyvtárak vezetőinek előzőkeny készsége is. Itt is megtörtént ugyan, hogy az egyik prefetto azon kérdésemre, vannak-e valamelyes külön szabályaik, azt válaszolta hogy igen is vannak, de ezeket nem fogja velem megismertetni, mert, úgy mond, nem egészen válnak be. Általában azonban csak hálával emlékezhetem vissza mindazokra, akikhez felvilágosításért és utbaigazításért fordultam. Mindannyi közt mégis a flórenczi nemzeti könyvtár igazgatója *Chilovi* úr kötelezett le leginkább fáradhatatlan szívésségével, aki napokon keresztül személyesen ismertette meg velem a vezetése alatt álló könyvtár berendezését, ügyrendjét, adminisztrációját és szervezetét. Az ő kiváló szakismeretének, ügyszeretetének és ritka előzőkenységének

köszönhetem első sorban, hogy az olasz könyvtári viszonyokról magamnak tiszta képet alkothattam.

Az olasz könyvtárak — természetesen csak az állami könyvtárakról van itt szó — általában két osztályba tartoznak, a szerint amint önállóan vezettetnek (Biblioteche Autonome) vagy pedig valamelyik intézettel állanak összeköttetésben. Önálló, autonóm könyvtár van összesen 16, ezek közül hét, úgymint a római, flórenczi, nápolyi, milanói, velencei, palermói és turini nemzeti könyvtárnak nevezetik (Biblioteche Nazionali) a római és flórenczi pedig ezen felül még központiak is (Biblioteche Nazionali Centrali.) A többi 9 általában a királyi könyvtár nevet viseli. A második osztályba tartozik a 12 egyetemi könyvtár (Biblioteche Universitarie) és a Vallicelliana könyvtár Rómában, a mely a Società di storia patria Italiana-val van egybekapcsolva.

A legelőkelőbb helyet mindezek közt a két központi könyvtár, a római (Biblioteca Vittorio Emanuele) és a flórenczi (Magliabechiana-Palatina) foglalja el. Rendeltetésük is fontosabb a többiekénél. Mindkettő egyaránt őrzőjévé van rendelve az olasz szellem munkásságának, és letéteményesei az Olaszországban megjelent irodalmi termékeknek, amennyiben az összes olasz nyomdák tartoznak e két központi könyvtár számára nyomtatványaik egy-egy példányát fentartani. E mellett azonban meg van mindegyiküknek a maga különös célja és feladata is. Mig ugyanis a Vittorio Emanuele kiváló gonddal gyűjti a Róma történetére és az olasz egység létrejöttére (il risorgimento d' Italia) vonatkozó adatokat, sőt ezeket külön helyiségekben, a könyvtár egyéb anyagától tökéletesen elkülönítve őrzi is, addig a flórenczi nemzeti könyvtár első sorban azt tartja szem előtt, hogy az összes Olaszországra vonatkozó, vagy olasz írótól származó munkákat beszerezze. Még hivatalos kiadványaik is két egymástól eltérő célú szolgálnak. A Rómában havonként megjelenő: »Bollettino delle opere moderne straniere acquistate dalle biblioteche governative del Regno d'Italia« czimű folyóirat mindazon külföldön megjelent munkák czimeit hozza, a melyekkel az egyes királyi könyvtárak könyvtári anyagukat időről-időre gyarapították; a flórenczi nemzeti könyvtárnak »Bollettino delle pubblicazioni Italiane ricevute per diritto di stampa« czimen havonként kétszer megjelenő közlönye pedig a legújabb olasz kiadványokat sorolja fel.

A többi autonom könyvtár is többé-kevésbé azt a czélt szolgálja, amit a két központi, csakhogy természetesen korlátozottabb határok közt. A régebbi tartományi beosztások alapján ezek is jutnak bizonyos számú nyomdák részéről köteles példányokhoz, és a rendelkezésükre álló nem éppen nagy pénzüsszegekből egyéb kiváló olasz és külföldi munkákat is tartoznak megszerezni.

Az egyetemi könyvtárak rendeltetése természetesen nem lehet egyéb, mint a tanárok és tanulók tudományos czéljait előmozdító irodalmi termékek beszerzése és megőrzése, rendelkezésükre bocsájtvá tehetségükhöz mérten mindazt, a mit a kutatás, a tudományos előrehaladás a bel- vagy külföldi irodalom terén felmutat.

Tekintettel azokra a jogosult reményekre, amelyeket a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak a nemzeti irodalom sokszorosított termékeinek gyűjtése és megőrzése iránt tanusított kiváló érdeklődése, és a nyomdatermékek tudományos célra szolgáló köteles példányainak beküldésére vonatkozó törvény közel jövőbe helyezett létrejötte, a M. Nemzeti Múzeum Széchenyi-országos könyvtára tisztviselőiben felkeltett, figyelmemet első sorban az Olaszországban bekívánt köteles példányok beküldésének, és kezelése módjának tanulmányozására fordítottam.

Az olaszországi köteles példányok beszolgáltatásának kötelezettsége régebbi törvényen alapszik. Károly Albert király 1848 márczius 26-án Piemontban rendeleti uton a következő intézkedést léptette életbe: minden nyomdász köteles a nyomdájából kikerülő nyomtatványok első példányát a királyi ügyészséghez beküldeni; a rendelet ellen vétők 300 liráig terjedhető pénzbüntetéssel sújtandók. Továbbá: minden nyomdász tartozik nyomdatermékeinek egy példányát a megjelenéstől számított tiz napon belül az udvari levéltárba, egy másikat pedig azon egyetemi könyvtárba beküldeni, amelynek környékén a publikálás történt; aki ezen intézkedésnek nem tesz eleget, 50 lira pénzbírsággal büntetetik.

E rendelkezés különböző időkben különböző tartományokban léptetett életbe. 1848 april 14-én Sardiniában, 1859 július 31-én Lombardiában, 1860 január 13-án Emiliában, 1860 június 30-án Toscanában, 1860 november 5-én Umbriában, 1860 november 12-én a Márkákban, 1860 deczember 1-én Nápolyban, 1860

december 17-én Siciliában, 1866 augusztus 22-én Velenczében, 1870 október 8-án Rómában.

E szerint 1870-től kezdve egész Olaszország területén tartoztak a nyomdászok az összes sajtótermékekből három köteles példányt beszoigáltatni, a melyekből azonban tudományos célra csak egy példány lett fentartva, a másik kettő inkább a sajtóvétségek ellenőrzése céljából gyűjtetett össze.

Körülbelül tíz év múlva újból kezdik rendezni a köteles példányok beszoigáltatását.

Már 1878-ban kimondotta a parlament, hogy a királyi ügyészséghez beküldetni szokott első példány jövőben a római Vittorio Emanuele könyvtárt illesse. Ennek alapján 1880 január 30-án az igazságügyminiszter elrendeli, hogy ezen példányok a királyi ügyészségeknél csakis addig maradjanak, a míg a törvényszabta időn belül a szerzők ellen netalán megindítandó sajtóvétség ezt szükségessé teszi. Ennek leteltével tizenöt naponként közvetlenül az igazságügyminiszteriumba szállítandók be. A miniszterium azután a jogi munkákat a saját könyvtára részére visszatartván, a többi a Vittorio Emanuele könyvtárhoz juttatja.

A mint látjuk, a könyvtár ugyancsak megrostálva kapta volna a köteles példányokat, ha e rendelet érvényben marad. Azonban már október 27-én oda módosította intézkedését a miniszter, hogy a nyomtatványok egyenesen a könyvtárhoz teendők át, még pedig kivétel nélkül minden sajtótermék, tehát nemcsak a könyvek, hanem a kisebb nyomtatványok is, úgyszintén a hirlapok, röpiratok stb., tekintet nélkül azok tartalmára, vagy tárgyára. Ugyanekkor a könyvtár részére portómentesség engedélyeztetett.

1881 július 19-én a miniszter szükségesnek látta utasításban adni, hogy az előbbeni rendelet a legszigorúabban végrehajtassék, s általában minden sajtóterméket beszoigáltassanak a könyvtárba, nem véve ki még a hatóságilag elkobzott hirlapokat sem.

A könyvtárra nézve ezen kétségkívül legkedvezőbb intézkedés nem sokáig maradt érvényben. Már 1885 november 7-én a következő rendeletet tette közzé a miniszter : a jövő december 1-jétől az ügyészségek a hozzájuk beérkezett összes sajtótermékeket tartoznak közvetlenül a miniszteriumhoz felküldeni, még pedig kéthetenként, két a hivatalfőnök által hitelesített kimutatás

kisérétében. Ezek egyikét az átvétel bizonyításával azonban visszakapják. A miniszterium azután megküldi ezeket a római Vittorio Emanuele könyvtárnak, azon munkák kivételével, a melyeket jónak lát saját könyvtárában elhelyezni. A folyóiratok és jogtudományi, közgazdasági, orvostudományi közlönyök azonnal a beérkezés után expediálандók. Egyéb munkák is minél előbb beküldendők, de mindenesetre három hónapon belül, a midőn a sajtóvétség a törvény értelmében elévül.

1887 január 8-án kiadott köriratában a miniszter még részletesebben megszabta a hozzá beszolgáltatandó nyomdatermek felküldéseinek módozatát, s ettől fogva nem is történt e tekintetben lényeges változás.

A római Vittorio Emanuele központi nemzeti könyvtár tehát ezen miniszteri intézkedések alapján, és az előadott módon jut a köteles példányokhoz. Az évi gyarapodás e czímen évenként körülbelül 10,000 darab nyomtatványra tehető. Mint a könyvtár vezetője mondotta, a miniszterium elég gyakran él azon jogával, hogy a jogtudományi munkákat és közlönyöket saját könyvtára részére visszatarthatja. Minden ily esetben már a mellékelt kimutatáson, szembetűnő módon, egy e czélra készült bélyegző lenyomásával ki van tüntetve, hogy az illető munka a miniszterium könyvtárába jutott. Ezeket azután a Vittorio Emanuele vétel útján szerzi be.

A második köteles példány beszolgáltatására nézve, a mely egy ideig a Turinban székelő udvari levéltárhoz küldetett, az 1850 december 31-iki királyi rendelet akként intézkedett, hogy ezt ezentúl az állami főlevéltár kapja meg. Ez érvényben volt egészen 1870-ig, a midőn ápril 27-én az igazságügyi miniszter elrendelte, hogy az állami főlevéltárt illető köteles példányokat ettől fogva szintén a királyi ügyészségek kapják meg, a honnan kéthavonként, két kimutatás kíséretében, az állami levéltárba szállíttatnak, a melynek főnöke az átvételt elismerve, az egyik kimutatást a hivatalnak visszaküldi.

E miniszteri leiratba azonban hiba csuszott be. A miniszter nem azt akarta elérni, hogy az állami főlevéltár a királyi ügyészségek közvetítésével kapja meg a köteles példányokat, hanem, hogy az eddig ide beküldött nyomtatványok tisztán és egyedül tudományos célra szolgáljanak. A tévedést tehát alig néhány

hónapra rá már megkorrigálták, a mennyiben a miniszter június 30-án kelt köriratában úgy intézkedik, hogy e köteles példányokat a királyi ügyészség, hivatalos bélyegével ellátott kötegekben, kimutatás kíséretében, kéthetenként, a flórenczi központi nemzeti könyvtárhoz küldje át. 1872 márcz. 18-án pedig azt ajánlja a miniszteri rendelet az ügyészségnek, hogy a flórenczi központi nemzeti könyvtárt illető köteles példányt ne kétheti időközökben, hanem hamarabb, pl. nyolcz naponként küldje meg, sőt ha lehetséges, napról-napra indítsa útnak a beérkezett nyomtatványokat.

A királyi rendeletnek azon része, a mely a harmadik köteles példány beszolgáltatását azon egyetemi könyvtár javára rendeli el, a melynek szomszédságában az illető munka közzététetett, nem lévén egyöntetű módon életbe léptetve az egyes tartományokban, különféle magyarázatokra adott alkalmat; minek következtében a rendelet is nemcsak a legeltérőbb módon, hanem lehet mondani minden méltányosság nélkül lesz végrehajtva.

Egy futó pillantás az egyes tartományokban divó eljárásra kétségtelenné teszi ezen állításunkat.

Piemontban kezdettől fogva érvényben van a királyi rendelet eredeti intézkedése. Ennek alapján a turini nemzeti könyvtár a következő helyekről kapja a köteles példányokat: Alessandria, Cuneo, Novara, Turin, Vigevano, Voghesa. A genuai egyetemi könyvtár: Genuából és Porto-Maurizióból.

Sardiniában az 1848 ápril 14-iki helytartói rendelet alapján a cagliariai egyetemi könyvtár Cagliariból; a sassarii egyetemi könyvtár Sassariból.

Lombardiában az 1859 július 31-iki királyi rendelet értelmében a harmadik példány, mely a nyomdához legközelebb eső egyetemi könyvtárt illetné, a milánói királyi könyvtárhoz küldendő be. Ennek folytán a Biblioteca nazionale di Brerába ezekről a helyekről szolgáltatják be a köteles példányokat: Bergamo, Brescia, Como, Cremona, Mantua, Milano, Pavia, Sandrio.

Emiliában az 1860 január 13-iki kormányzói rendelet megelégedett azzal, hogy a királyi dekretumot egyszerűen kiterjeszsze e tartományra is, de könyvtárak érdekében külön nem intézkedik. Itt tehát a bolognai egyetemi könyvtár megkapja a köteles példányokat Bolognából, a mondenai Modenából, a parmai Biblioteca Palatina Parmából, sőt a piacenai Passerini-Landi nevezetű

városi könyvtárba is beküldik a város nyomdászai nyomtatványaik egy-egy példányát, a mi azonban csak önkéntes adománynak tekintendő.

Toscanában az 1860 június 30-iki törvény így rendelkezik: azt a köteles példányt, a mely az udvari levéltárhoz lenne beszolgáltatandó, a nyomdászok a kitűzött határidő alatt tartoznak a királyi ügyészséghez beküldeni, a honnan rendeltetése helyére jut. A második példány, a mely a királyi rendelet értelmében az egyetemi könyvtárt illetné, azon vidék fővárosa könyvtárába küldendő be, a hol a nyomtatvány kikerült a sajtó alól. Azon nyomdatulajdonosok pedig, a kik nem Flórenczben, hanem a tartomány valamely más városában laknak, tartoznak minden nyomtatványuknak egy példányát a Biblioteca Magliabechianának (a mai flórenczi központi nemzeti könyvtár) beszolgáltatni. Így azután a törvény értelmében ez a könyvtár a következő helyekről kapott 1870 előtt is köteles példányokat: Arezzo, Florencz, Grosseto, Livorno, Massa, Pisa, Siena. A luccai nyilvános könyvtár megkapta Luccából, a pisai egyetemi könyvtár Pisából, a pistoiai Forteguerrri könyvtár Pistoiaból, a pratoi Biblioteca Roncioniana Pratóból, a sienai városi könyvtár Sienából.

Umbriában a királyi biztosnak 1860 november 5-iki rendelete semmiféle új intézkedést nem léptet életbe a könyvtárakat illető köteles példányokra vonatkozólag. Itt tehát egyedül a perugiai egyetemi könyvtár jutott köteles példányokhoz a Perugia vidékén lévő nyomdákból. A Márkákban sem hozott be a királyi biztos 1860 november 12-iki körrendelete semmiféle különleges intézkedést. Eszerint itt Camerino vidékéről a camerinoi egyetemi könyvtárba szolgáltatták be a köteles példányokat, Pesaro vidékéről pedig a Biblioteca Oliverianaba.

A nápolyi tartományban a királyi helytartónak 1860 december 1-én kelt körirata bizonyos tekintetben megmásította a királyi rendelet eredeti szövegét. Kimondja ugyanis, hogy egy köteles példány az egyetemi könyvtárnak jusson, ha ugyan van ilyen a publikálás környékén; a mely nyomdász elmulasztaná ezt beszolgáltatni, kettőtől tíz aranyig terjedhető pénzbüntetéssel sújtandó. E tartományban e szerint egyedül a nápolyi egyetemi könyvtár kap köteles példányokat a Nápoly-vidéki nyomdákból.

Hasonló intézkedést léptet életbe Sicilia területén a királyi

helytartó 1860 december 17-iki rendeletével, a melynek értelmében a cataniai egyetemi könyvtár Catania és Siracusából kap köteles példányokat, a messinai pedig Messinából.

A palermói nemzeti könyvtárhoz is be kell szolgáltatniok a palermói nyomdászoknak sajtótermékeik egy-egy példányát, habár többen közölök, arra támaszkodva, hogy a könyvtár nem egyetemi, tagadják a beszolgáltatás kötelezettségét.

Velenczére vonatkozólag az 1863 augusztus 12-iki helytartói rendelet úgy intézkedett, hogy Belluno, Padua, Rovigo, Treviso, Udine, Velence, Verona, Vicenza területéről az egyetemi könyvtár részére fentartott köteles példány, legközelebbi rendelkezésig, a páduai királyi egyetemi könyvtárhoz küldendő be.

Végre a római egyetemi könyvtár (Biblioteca Alessandrina) a római nyomdák köteles példányait kapja meg.¹

A mint mindezekből látnivaló, az olasz törvény a köteles példányok beszolgáltatására nézve nemcsak nem egyöntetű, de valóban igazságtalan is; a mennyiben az egyik helyen négy példányt is bekövetel a nyomdászoktól, a másikon pedig megelégszik kettővel is.

A vidéki könyvtárak számára fentartott példány beszolgáltatásának módja sem mindenhol egyenlő. Sok helyen ezt is a királyi ügyészségek juttatják el rendeltetésük helyére, míg máshol közvetlenül a nyomdák expedíálják ezeket; talán mert a könyvtárak nem igyekeztek az ügyészség e közvetítését elnyerni, talán mert ezek nem voltak hajlandók azt magukra vállalni.

A mint az egyes könyvtárak vezetőitől tudom, a könyvtárak általában elég pontosan megkapják a köteles példányokat. Külön ellenőrzés azonban erre nézve nincs. Ha a könyvtár tiszviselői esetleg azt tapasztalják, hogy valamely nyomda elmulasztotta egyik-másik munkát beküldeni, a királyi ügyészségnek tesznek jelentést, de úgy látszik nem mindig kellő sikerrel. A parmai könyvtár pl. éppen ez év elején adott ki egy kisebb munkát e czímen: »Biblioteca Palatina di Parma«, a melyben a többi közt azt a panaszt is olvassuk, hogy a könyvtár Parma és Piacenza nyomdászaitól rendetlenül, hiányosan kapja meg a köteles példányokat.

¹ Petzholdt, Manuale del bibliotecario. Milano, 1894. Appendice.

A könyvtárak a beküldött anyagból mindazt összegyűjtik és megőrzik, a minek akár irodalmi, akár kultúrtörténeti szempontból értéke lehet; tehát az úgynevezett apró nyomtatványokat is, a szinlapokat, halotti jelentéseket, falragaszokat stb.

A kisebb vidéki könyvtárakban ez nem jár semmi nehézséggel. Egy ily egyetemi, vagy akár autonom könyvtárba legfeljebb 5—6 város nyomdászai küldik be sajtótermékeik egy-egy példányát, s miután ily kisebb városokban csak ritka esetben van több nyomda, körülbelül ugyanennyi nyomdától is kapnak köteles példányokat. Az időközönként beérkezett aprónyomtatványokat bizonyos csoportokba osztva elhelyezik egy-egy külön állványon, s azután az év végén ugyanily csomagokban teszik el, évrendi sorban, végleges helyükre.

Sokkal több fáradságot és gondot okoz ezeknek az aprónyomtatványoknak megőrzése a két központi nemzeti könyvtár tisztviselőinek, a kiknek az összes olasz nyomtatványok összegyűjtéséről kell gondoskodniok. Az évenként pl. a florenczi könyvtárhoz beérkező s körülbelül 20—25,000 darabra tehető nyomtatványt nemcsak el kellett helyezni, de szükséges valamiképpen nyilván is tartani, hogy kívánatra előadható legyen.

A nápolyi királyi ügyészség pl. éppen ez év elején kért át a könyvtártól bizonyos politikai perben egy három évvel előbb megjelent felhívást.

Az ily egylapos nyomtatványokat, falragaszokat könyvtárilag feldolgozni, katalogizálni természetesen lehetetlen. Mindezt tehát — a rokontermészetűeket lehetőleg együvé választva — csak kötegekben és évrendi sorban lehet elhelyezni. A produkció azonban oly nagy, a gyarapodás oly rohamos, hogy a könyvtár helyiségében néhány évtized alatt előreláthatólag teljes lehetetlenség lesz az újabb accessiót elhelyezni. S e mellett kérdés, hogy a mai rossz papiros megbírja-e azt az időt, a melyben pl. kultúrtörténeti szempontból becsesekké lesznek ez iratok.

Az olasz állami könyvtárak anyaga a köteles példányokon kívül még részint vétel, részint pedig ajándékozás útján gyarapszik.

Vételre elég tekintélyes összeget fordítanak minden egyes könyvtárban. Sőt tekintve Olaszország pénzügyi viszonyait, azt lehet mondani, hogy az állam igazán bámulatos áldozatkészséggel járul a könyvtárak fentartásához. Egy 1892. évi kimutatás szerint

az állam 28 könyvtára évenként nem kevesebb mint 1.383,968 lirát áldoz, a miből 801,838 lira személyi, 582,130 dologi kiadás-ként szerepel. Ha az utóbbi összeg nem fordítható is egészen könyvvásárlásra, mégis elég nagy számmal szerepel a vétel is a könyvtárak anyagának gyarapításában.

Egy kis összehasonlítás a legjobban igazolja ezt.

Az 1896 évben pl. a *genuai egyetemi könyvtár anyaga* köteles példányokban 264 darab nyomtatvánnyal

vétel útján	2093	»	»	
ajándék	»	785	»	szaporodott.

Ugyanezen évben a *flórenczi központi nemzeti könyvtár* köteles példányokban 20745 darab nyomtatvánnyal

vétel útján	4852	»	»	
ajándék	»	5662	»	gyarapodott.

A *M. Nemzeti Múzeum Széchenyi országos könyvtára*

pedig ugyanezen évben a következő gyarapodást érte el: köteles példányokban 6018 darab nyomtatvány,

vétel útján	1055	»	»	
ajándék	»	1412	»	»

nem számítva ide a köteles példányok gyanánt beérkezett 3792 darab aprónyomtatványt.

Míg tehát nálunk az egyetlen országos könyvtár, egy év leforgása alatt csak 1055 darab nyomtatványt szerezhet be vétel útján, addig az éppen nem első rangú jelentőségű genuai egyetemi könyvtár ugyanezen idő alatt 2093, a flórenczi nemzeti könyvtár pedig 4852 könyvet vett meg.

Minden a könyvtárba beérkező nyomtatvány egy közös növedéknaplóba vezetetik be, legyen az akár köteles példány, akár vétel, akár ajándék.

A köteles példányként beszolgáltatott nyomdatermékek a nagyobb könyvtárakban előbb egy külön e célra berendezett, s a többi termektől elkülönített helyiségben lesznek csomagonként elhelyezve. Az egyik erre kirendelt tisztviselő itt egybeveti a nyomtatványokat a mellékelt kimutatásokkal s azután különválasztva a könyveket, füzeteket, folyóiratokat, újságokat s aprónyomtatványokat, átszállíttatja abba a terembe, a hol a növedéknaplóba felvételnek.

Az önálló nagyobb munkák külön-külön, a kisebb füzetek, **mint** pl. nálunk az iskolai értesítők, vagy tudóri értekezések, csak darabszám szerint vezettetnek be az accessio-könyvbe. A folyóiratoknak és újságoknak pedig minden évfolyamból csak az első számuk lesz bevezetve.

A vásárolt könyvek csak azután vétetnek fel az accessio-könyvbe, ha már a vételi naplóba bevezették, s akkor is csak oly formán, hogy bizonyos számokkal utalnak ide. Pl. így: 18671—90-ig vétel. A részletes felscrolás tehát csak a vételi naplóban található.

Minden a növedéknaplóba felvett nyomtatványt egyúttal le is bélyegeznek s ez alkalommal ez ugyanazon számot kapja, a mely alatt bevezettetett. A bélyegző alakja azonban három féle, a szerint, a mint az illető könyv köteles példány gyanánt, vétel, avagy ajándék útján jutott a könyvtár birtokába.

A növedéknaplóba már bevezetett nyomtatvány az olasz könyvtárakban általában két katalogusba lesz felvéve: a czédula-katalogusba, és a helyrajzi katalogusba.

A mi az elsőt illeti, ez egyike a legjobbaknak, az eddig ismert összes rendszerek közt; a czédulák nem mozdíthatók el helyükről, az új lapok könnyen behelyezhetők, és az egész könnyen kezelhető. A kétféle rendszer, a Staderini-é és a Sacconi-é, megosztva használatos a könyvtárakban.

A czédula Staderini rendszere szerint két részből áll, két erős, fehér karton lapból, melyeket vászon szalag köt együvé. A nagyobb lap vonalazva van s arra szolgál, hogy a könyv czíme és signaturája ráírassék. A kisebbik kartonlap 3·5 cm. magas és 12—10 cm. széles trapezhez hasonló. E czédulák egy körülbelül 63 cm. hosszú és 12 cm. széles nyitott faládba helyeztetnek el; még pedig miután a kisebbik kartonlap szélesebb, mint a láda felső része, csak oldalt fordítva helyezezhetők be, vagy vehetők ki. A czímlapokat tetszés szerint megköthető és mozgatható fatámaszték szorítja össze, a melyet csakis az erre szolgáló kulcs segítségével lehet előbbi helyéről elmozdítani, vagyis csak a könyvtár alkalmazottjai helyezhetik a ládába a czímlapokat, vagy vehetik ki onnan azokat. Staderininek ez a rendszere van elfogadva pl. a milánói Breraban. Máshol, mint pl. a római Vittorio Emanuele-ban, a kisebbik cartonlap szélessége megegyezik a nagyobbikéval

s a két helyen átlukasztott lapokat két fémrudacska tartja össze és a hosszabb faláda helyett kisebb fatokokban őriztetnek. A Vittorio Emanueleban 2157 ily fadobozt olvastam össze.

Mindkét rendszernek, különösen a Milánóban használt alakban, megvan az az elvitázhatatlan előnye, hogy a czédulakatalogus könnyű szerrel áthelyezhető egyik helyről a másikra, igen kevés helyet foglal el, és a czédulák elhanyagódását, de még erőszakos eltávolítását is úgyszólván teljesen lehetetlenné teszi. Részemről csak egy kifogást tudnék a rendszer ellen felhozni, hogy t. i. az ily módon készített kartonlapok és dobozok aránylag sok költséget emésztenek fel. Egy-egy cartonlap ugyanis 5 centesimibe kerül.

A czédulakatalogus mellett Olaszország összes állami könyvtáraiban találunk helyrajzi katalogust is (Catalogo topografico). E könyvtárakban ugyanis az egyes munkák soha sem szak szerint, sőt még nem is betűrendi sorban állíttatnak fel, hanem beérkezésük sorrendje szerint helyeztetnek egymás mellé, nagyságuk szerint. Tehát a könyv signaturája is csupán arra vonatkozik, hogy jelezze, melyik teremben, melyik állványon és ennek hányadik polczán áll. E helyhez kötött rendszernek, ahogy nevezik, megvan az az előnye, hogy mellette a hely lehető legjobban kihasználható, mert a felállításnak semmiféle más szabályát nem ismeri, mint hogy az egyenlő nagyságú kötetek szorosan egymás mellé kerüljenek; de tagadhatatlan az is, hogy ha a könyvtár helyiségeiben valami változás történik, ami a könyvek egy tetemesebb részének elmozdítását vonja maga után, ennek mindig szükség-szerű következménye lesz a signaturák megváltoztatásának óriási munkája.

A miniszterium által még 1885-ben kiadott s 1889-ben részben módosított »Regolamento per le biblioteche pubbliche governative« a többi közt megkívánja azt is, hogy minden állami könyvtárban legyenek szakkatalogusok is. Ez azonban mindeig csak pium desiderium maradt. Legalább sehol, ahol megfordultam, nem tudtak ilyet előadni. Egyik másik helyen ugyan már munkába vették e katalogusok készítését, de még sehol sem készültek el vele. Ami különben nem is csoda. Azóta, hogy az egységes olasz állam létrejött, alig mult el 27 esztendő. A suprimált szerzetes rendek könyvtáraiból pedig oly rohamosan léte-

sültek és gyarapodtak az olasz állami könyvtárak, hogy a rengeteg anyagot csak hozzáférhetővé is tenni elég munka volt e rövid idő alatt. E mellett bizony a szakkatalogusra alig juthatott idő. Hisz pl. a Vittorio Emanuelében, amelyre az állam kétségkívül legtöbb gondot fordít, a tömérdek másodpéldány kiválasztásával még maig sem készültek el. E hiányon tehát nem lehet megütközni.

Kivált ha tekintetbe vesszük, hogy egyéb úgynevezett részleges katalogusokkal (Specialkataloge) másrészt nagyon jól elvanak látva.

Ezek közt nagyon jók, bár rendszerint régebbi keletűek, az ősnymtatványok és kéziratok czimtarai. Ezeken kívül kivált a nagyobb könyvtárakban külön katalogizálva találtam azon sajátos természetű, kisebb jelentőségű irodalmi termékeket is, a melyeket általában nem szokás a voltaképpeni nagy könyvtár munkái közt elrészletezni. Rómában a Vittorio Emanueleban pl. mint már említettem, külön vannak összeírva az Olaszország egyesítésére vonatkozó összes nyomtatványok. Nagy gonddal vannak rendezve az apró nyomtatványok, összesen négyféle alak szerint. A legkisebbek 313, a nagyobbak 1720, az ezután következők 402 s a legnagyobbak 29 dobozt töltenek meg. Kiváló gonddal kezelik ugyanitt a folyóiratokat és akadémiai kiadványokat. Ezek, valamint a füzetes vállalatok is, ez utóbbiak míg be nem fejeztetnek ideiglenes jelzéssel ellátva, külön termekben vannak felállítva.

Különben folyóiratokban rendkívül gazdag ez a könyvtár. Évi 10,000 lirát ad ki csak a külföldi tudományos időszaki sajtótermékek beszerzésére. Olasznyelvű folyóirata van 2135, francia 290, angol 209, német 286 és más nyelven megjelentek közül 46. Magyar nincs közöttük, csak magyarországi román. Sőt van egy külön e célra berendezett terem, ahol a legelőkelőbb szakközlönyök közül 400-nak legújabb számai vannak elhelyezve, és az olvasóközönség rendelkezésére bocsátva. Ezeknek is meg van a maguk külön katalogusuk, még pedig három féle: helyrajzi (a teremben történt elhelyezés szerint) betűrendes és szakkatalogus, természetesen cédulákra írva.

Általában azt tapasztaltam, hogy a folyóiratok legújabbjait minden könyvtár igyekszik a közönségnek, azonnal megjelenésük után, hozzáférhetővé tenni, nem ugyan egy erre külön

berendezett teremben, mint a Regolamentoo 168 §. megkíváná, hanem helyszűke miatt rendszerint az olvasó teremben s ott bárki olvashatja, ha elvevén helyéről, ezt bejelenti az olvasó teremben felügyeletet gyakorló könyvtári alkalmazottnak, aki az összes használatról pontos jegyzéket vezet. Néhol azonban még ez sem szükséges. Sőt vannak könyvtárak, ahol mint pl. Milanóban, a legújabb, kiválóbb fontosságú könyveket, számszerint 30—40-et is, itt az olvasó teremben helyezik el a közönség számára, s csak 8—10 nap mulva veszik feldolgozás alá.

A flórenczi nemzeti könyvtárnak külön katalógusai vannak a tudori értekezésekről, rendszerint az ismertetésül választott görög és latin szerzők szerint osztályozva; a nyomtatásban megjelent törvényszéki periratokról, egyes városok szerint rendezve; a halotti jelentésekről stb. Rendkívül czélszerű még itt az a czédulakatalógus, a melyet a könyvtár tulajdonát képező irodalmi s egyéb levelezésekről a legújabb időben készítettek. Érdemes volna a M. Nemzeti Múzeum Széchényi országos könyvtárának becses leveleit is így nyilván tartani és megőrizni.

Flórenczben ez iratokat két csoportra osztották, e gyűjtő czim alatt: Collezione d' autografi, úgymint: levelek és egyéb írások. Minden egyes levél külön borítékban őriztetik, a melyen ki van tüntetve a signatura, a levélíró vezeték és keresztnéve, hazája, a keltezés helye, napja, hava és éve s annak a neve, a kihez intézve lett, valamint a levél tárgya. Van még egy rubrika az esetleges megjegyzésekre és a provenienciára feltüntetésére. Hasonló borítékba helyeztetnek a többi írások is, amelyen szintén meg van a signatura, a hely, nap, hó és év, a hol iratott, továbbá, hogy ki írta, milyen czim alatt, minő tárgyról. A gyűjteményt használni akarók háromféle czédulakatalógust nézhetnek át. Az egyikbe a levélírók nevei vannak betűrendes sorban felvéve, a másikkba azoknak a névsora, a kikhez a levelek intéztettek, s a harmadikkba mindazoknak a nevei, akikről ez írásokban említés történik. Könnyű elképzelni, hogy ez mennyire elősegíti a kutatást.

A mi a könyvtárak látogatását illeti, erre nézve csak egy-szabály van: minden 16. életévét betöltött férfi vagy nő jogosítva van a könyvtár olvasótermében dolgozni, sőt a könyvtár vezetője még e kort el nem ért tanulóknak is megengedheti, hogy itt tanulmányaik körébe vágó könyveket használjanak.

Minden látogató kérő lapot állít ki a kívánt munkáról, feljegyezvén erre annak czimét, nyomtatási évét, helyét s kötetszámát, úgyszintén saját vezeték és kereszt nevét. Minden munkáról külön kérőlap állítandó ki. A kérőlap a katalogusok mellett felügyelő alkalmazottnak adandó át, hogy kikeresse és rávezesse a könyv signaturáját. A legtöbb helyen azonban megvan engedve, hogy a kutatók maguk is keressenek a czédulakatalogusban. A használatra kiadott könyvet az olvasóteremben jegyzékbe veszik, a kérőlapot pedig a használat ideje alatt az egyik alkalmazott visszatartja. Ha a kutató által kívánt munka nem lenne meg a könyvtárban, a kérőlapot az ő jelenlétében lebélyegzik és bemutatják a könyvtár igazgatójának. Ezt nem ártana a múzeumi könyvtárban is gyakorlatba venni, a hiányok nyilvántartása és esetleg pótlása céljából. Olaszországban éppen az ily könyvek beszerzésére fektetik a fő súlyt.

A szabályzat szerint egyszerre nem adnak ki két munkánál és négy kötetnél többet; a katalogusoknál felügyelő tisztviselőnek azonban jogában áll több kötet kiadására is megadni az engedélyt. Ritka nyomtatványokat, inkunábulumokat, metszvényeket stb. csak külön engedély mellett lehet használni s lehetőleg külön helyiségben. Regényeknek, politikai lapok még be nem kötött számainak olvasására csak a könyvtár főnöke adhat engedélyt.

A kérőlapot az olvasó, mint a használt könyv beszolgáltatását igazoló elismervényt, visszakapja.

A kódexek használata szintén külön engedély mellett s külön helyiségben történik. Az erre szolgáló kérő lapra a kutató nemcsak a kézirat czimét, évét, kötetét és signaturáját tartozik feljegyezni, s azt saját névaláírásával ellátni, hanem azt is ki kell tüntetnie rajta, hogy tanulmányozni kívánja-e, avagy kivonatolni, vagy lemásolni, vagy pedig egybevetni valamely más kódexszel s nyomtatvánnyal. Minderről gondos jegyzéket vezetnek.

Nyomtatott könyveket az olvasó-terembe bevinni szigorúan tiltva van.

Úgyszólván az összes állami könyvtárakban kétféle olvasóterem van; a nagyközönség számára (*sala publica di lettura*) és az úgynevezett tudósok terme (*sala di consultazione*) az irodalmilag ismertebb, előkelőbb állású egyének részére. Rendesen ez utóbbiban használják a kutatók az inkunábulumokat, kéziratokat

is. A sala di consultazioneban kivétel nélkül találni elég nagy és elég jól rendezett kézikönyvtárt is, a melyet a válogatott közönség szabadon használhat. Milanóban a Brerában pl. 1500 kötetből áll a kézikönyvtár.

Az olvasó-termek, kivált a mi viszonyainkhoz hasonlítva, bámulatos látogatottságnak örvendenek. Rómában a Vittorio Emanueleben, mint magam is láttam, naponként 5—600 olvasó fordul meg. A flórenczi nemzeti könyvtár pedig hivatalos jelentésében az 1896. évről 66,355 kutatót mutat ki. Mig a M. N. Múzeum könyvtárában ugyancsak a mult esztendőben csak 12,396 egyén használta a nyomtatványi és kéziratári osztályt.

A könyvtárak a közönség számára zárva vannak vásárnapokon, a közönséges (nem egyházi) naptárakban kitüntetett ünnepeken, január 9-én, az úgynevezett kövér csütörtökön, farsang utolján és hamvazó szerdán, nagycsütörtöktől husvét hétfőig bezárólag, halottak napján, december 24, 26, 31-én, a király és királyné születése és neve napján, és azokon a napokon, a melyeken az egyes városok politikai hatósága valamely nemzeti ünnepet ül.

Zárva vannak ezen kívül a könyvtárak minden évben két héten keresztül, a mely idő alatt a könyvek porolása és revíziója történik. A könyvtár vezetőjétől függ, tekintettel a közönség és a szolgálat, érdekeire meghatározni, vajjon a tisztogatás két egymásra következő héten, vagy külön-külön egy-egy héten történjék-e. A hol több könyvtár van, ott a tisztogatásnak nem szabad egy és ugyanazon időben történnie. A könyvtár igazgatója két héttel előbb tartozik a hirlapok útján figyelmeztetni a közönséget, hogy a könyvtár 14 napig zárva lesz. Ezen idő alatt sem a könyvtár főnöke, sem pedig a többi tisztviselő és alkalmazott nem maradhat el fontos ok nélkül hivatalából.

A könyvtári alkalmazottak fél órával a könyvtár nyitása előtt tartoznak hivatalukban lenni, és csak az olvasó közönség távozta után félórával hagyhatják el azt.

Az olvasótermek a közönség részére általában napi 6 óra folyamán állanak nyitva. A téli és nyári időszak szerint vagy 9—4-ig, vagy 9—5-ig, némely könyvtárnál 6-ig is. Sok helyen esteli szolgálat is van, s itt ezen kívül még 7—9-ig vagy 10-ig

is dolgozhatnak a kutatók. Ez esetben azonban kénytelenek még délután 2 óráig kikérni a használni kívánt munkát; a kódexeket azonban estére soha sem adják ki.

A kikölcsönzés módozatait egy a közoktatásügyi minisztertől még 1885-ben kiadott Regolamentoo per il prestito dei libri állapította meg.

E szerint a kölcsönzés történhetik helyben, vagy egy más városba, vagy külföldre.

A kölcsönzésből általában ki vannak véve az oly könyvek, a melyeket valaki azon feltétel és kikötés mellett ajándékozott a könyvtárnak, hogy csakis az olvasóteremben való használatra adassanak ki. Ezek borítékának belső lapján az ajándékozó nevével együtt ez is fel van jegyezve: escluso dal prestito per volontà del donatore.

Nem áll jogában a könyvtár vezetőjének engedélyezni a kéziratok, a XV. századbeli kiadások, a ritka nyomtatványok, a hirneves egyének ajánlásával ellátott könyvek, a pergamenre nyomtatott munkák, a drága vagy sok kötetű könyvek, a metszvények vagy fotografiák, a díszkötésű munkák, földabroszok, földgömbök, s a régi zenei kiadványok kikölcsönzését. Továbbá a regények és szindarabokét, kivéve ha az igazgató meggyőződést szerzett magának arról, hogy a kölcsönző tisztán tudományos czélból kívánja e munkákat használni. Ugyanez áll a folyó évi hirlapok számaira nézve, az egyes folyóiratok még nem teljes évfolyamaiból a két legutolsó számra, a lexikonokra, szótárakra, a kézikönyvekre stb.

Szabad azonban kikölcsönözni mindezen munkákat, egy ugyanazon városban lévő másik könyvtár számára, ha a tudományos kutatás érdekében ezt a könyvtár vezetője ajánlatosnak itéli, kivéve a kéziratokat és bibliografiai ritkaságokat, a melyeknek kikölcsönzéséhez mindig kikérendő a közoktatásügyi miniszter engedélye. A kölcsönkérő könyvtár a kézhez kapott könyvet soha sem adhatja ki a könyvtár helyiségein kívül történő használatra.

Az állami könyvtárakból a következő egyének vannak feljogosítva könyvet kölcsönözni: a helybeli állami hivatalnokok, ha az illető hivatalfőnök hivatalos úton keresi meg ez iránt a könyvtárt; miniszterek, államtitkárok, főrendiházi tagok, képviselők, köve-
tek, érsekek, püspökök és rabbi főnökök, az államtanács tagjai, és

kivülök még úgyszólván minden magasabb rangú állami tisztviselő. Továbbá a főbb rangú katonatisztek, a királyi akadémiák és tudományos társulatok rendes tagjai, a történelmi társulatok elnökei, az egyetemek és összes felsőbb tanintézetek tanárai, a gimnáziumok, technikai és tengerészeti iskolák igazgatói és tanárai, a múzeumok, képtárak, kísérleti állomások igazgatói, az állami levéltárak főnökei, a könyvtár igazgatói és őrői. Természetesen mindezek csakis abban a városban élhetnek e jogukkal, a hol tartózkodnak.

Másoknak csakis miniszteri engedéllyel, vagy jótállás mellett kölcsönözhetnek a könyvtárak. E jótállás vagy kezesség vonatkozhatik vagy egy meghatározott munkára, s ekkor csak két hónapon át lehet érvényben, vagy pedig általában csak arra, hogy az illető egy éven át a kölcsönzést igénybe vehesse.

Kezeshetnek általában minden magasabb rangú állami tisztviselő alantás hivatalnokaiért, a követek és konzulok hon-társaikért, a püspökök papjaikért, a könyvtár igazgatója vagy őre a többi könyvtári alkalmazottért.

A tanároknak tanítványaikért való jótállására nézve egész részletesen intézkedik a szabályzat.

Az egyetemi rendes és rendkívüli tanárok kezeshetnek a náluk beírt hallgatókért. Az illető tanár azonban tartozik az egyetem vagy felsőbb iskola titkárságánál bejelenteni azon hallgatója nevét, a kiért a könyvtárral szemben kezességet vállalt. A titkár jegyzékbe veszi a tanár és hallgatója nevét, és mindaddig, míg a könyvtár vezetője nem értesíti, hogy a kölcsönző a könyvtárral szemben minden kötelezettségének teljesen eleget tett, visszatartja bizonyítványait. A könyvtár igazgatósága pedig csak abban az esetben fogadhatja el a tanár jótállását (a mi egy erre szolgáló nyomtatvány kitöltése és aláírásával történik), ha a tanár nyilatkozatán egyúttal az egyetem, vagy főiskola hivatalos pecsétje is rajta van, a titkárságnál erről vezetett jegyzék folytatólagos számával egyetemben. A kezesség érvényes és elfogadható a beiratás napjától kezdve, s tart az egész tanéven át, ha az illető hallgató kötelezi magát, hogy az esetleges szünetidő alatt a városban tartózkodik. Sőt e feltétel mellett még a nagy szünetidő tartama alatt is kölcsönözhet a könyvtárból.

A liceumok, technikai intézetek és felsőbb népiskolák

igazgatói csak azon kikötéssel és megszorítással vállalhatnak kezességet hallgatóikért, ha megnevezik a kölcsön kérendő munkát. De a kikölcsönzés ideje ekkor sem tarthat tovább két hónapnál. A kikölcsönzött könyv visszatérítését megelőzőleg ők sem adhatják ki a tanuló bizonyítványát. Az állami, katonai és egyházi hatóságok szintén tartoznak aláírásukkal és hivatalos pecsétjükkel ellátni a kezesség elvállalása alkalmával kiállított nyomtatványt.

A könyvtár természetesen mindezen kezesség mellett történt kölcsönzésekről pontos jegyzéket vezet, a melyben megvan a kikölcsönzött munka pontos leírása is.

A könyvek kikölcsönzése mindig egy órával a könyvtár nyitása után, s egy órával a zárás előtt történik.

A kik állásuknál fogva fel vannak jogosítva a kölcsönzésre, egy időben öt munkát kaphatnak meg, beleszámítva ebbe azt is, a mit esetleg más könyvtártól kértek számukra át. A kik csak jótállás mellett kölcsönözhetnek könyveket, egyszerre csak három munkát vehetnek ki. A többkötetes munkából egy alkalommal csak három kötetet lehet használni. Ha a kölcsönzést intéző könyvtári alkalmazott előtt a kölcsönkérő ismeretlen, kötelessége felkérni, hogy valamely előtte ismeretes egyén ajánlja őt.

A kikölcsönzött könyveket, ha a könyvtári szolgálat úgy kívánja, a könyvtár vezetője bármely pillanatban bekérheti. Ha a kölcsönző a felszólításnak haladéktalanul eleget nem tenne, elveszítené a kölcsönzés jogát. A kik kezesség nélkül élvezik a kölcsönzés jogát, három hónapon át használhatják a kivett könyvet, a többiek csak két hónapig.

Július második felében minden kölcsönvett könyvet, legyen az valamely könyvtárnál, hivatalnál, vagy magánosoknál, feltétlenül vissza kell szolgáltatni. A tisztogatásra és revízióra szánt két hét alatt a kölcsönzés szünetel.

Ha a másnak jótállása mellett kölcsönző a hozzá intézett felszólításra sem küldené be a kivett könyvet, a könyvtár vezetője a kezességet nyújtót hívja fel, hogy vagy szolgáltatassa be az illető munkát, vagy pedig térítse meg ennek árát. Abban az esetben azonban, ha a könyvtár, a kezesség érvényességének leteltétől számított három hónap alatt, elmulasztotta volna e felhívást

megtenni, a kezeskedő felelőssége megszűnik, s a hiányért a könyvtár igazgatója felelős.

Egyik városból a másikba, egyik állami könyvtárból a másikba, csakis szorosan vett tudományos célból történhetik a kölcsönzés. Hogy pedig az egyik állami könyvtár a másiktól valamely munkát kikölcsönözzön, arra elégséges ok, ha valamely kutató oly munkát keres, mely itt nincs meg, de megvan amott.

Ily esetben a könyvtár igazgatója egyszerűen megkeresi a másik könyvtár vezetőjét, a melyről tudja, hogy az illető könyvnek birtokában van, s ha az nincs éppen használatban, rövid úton megkaphatja. Ez költséggel nem jár, mert a könyvtárak portómentességet élveznek. Hogy pedig melyik külföldi nyomtatvány mely könyvtárban van meg, annak könnyű szerrel utána lehet nézni. A Vittorio Emanuele hivatalos kiadványa, a »Bollettino delle opere moderne straniere acquistate dalle biblioteche governative del Regno d'Italia« havonként pontos kimutatásban közli, melyik könyvtár micsoda új könyveket szerzett be legújabbán. Némely könyvtár a Bollettino szétszelt részeiből czédulakatalogust készített, a melyben betűrendes sorban találja a kutató mindazon külföldi irodalmi termékek czimeit, a melyeket 1886-tól kezdve az olasz könyvtárak megvettek.

Ebben az intézkedésben nem csak a kulturális élet fejlesztése iránt való erős érzék, nem csak a közönség iránt való kiváló liberalitás és előzékeny készség nyilatkozik meg, hanem az az elv is a leghatározottabb alakban érvényre jut, hogy az állami költségen beszerzett tudományos munkákat nem azért veszi meg a könyvtár, hogy azok egy város lakosainak kizárólagos használatára szolgáljanak, hanem hogy a könyvtáraknak egymás közt való kölcsönzése révén mintegy köztulajdont képezzenek, amelyekhez költség és fáradság nélkül lehessen bárkinek hozzájutnia.

Éppen ez okból az olasz közoktatásügyi kormány minden lehető módon megkönnyítette és elősegítette, a könyvtárak közötti kölcsönzést.

Az állami nyilvános könyvtárak kölcsön kérhetnek valamely munkát oly könyvtárakból is, a melyek bár nem nyilvánosak, mégis a közoktatásügyi miniszter felügyelete alatt állanak.

Az egyes miniszteriumok, a főrendiház és képviselőház könyvtárai ily kölcsönügyben közvetlenül fordulnak az állami

könyvtárakhoz. Úgyszintén az illető kerület politikai hatóságának feje is, ha székhelyén nincs állami könyvtár. A liceumok és technikai intézetek igazgatói, ha van városukban állami könyvtár, ennek közvetítését veszik igénybe; ha nincs, akkor ahhoz az állami könyvtárhoz fordulnak, a mely arra a kerületre nézve ki van jelölve.

Olaszország 69 kerületére nézve ugyanis egyenkint meg vannak határozva azon állami könyvtárak, a melyekhez a hatóságoknak, vagy kisebb pl. városi könyvtáraknak a kölcsönzésért fordulniok kell. Így Anconában a Vittorio Emanuele-től kölcsönöznek, Arezzóban a flórenczi nemzeti könyvtárból, Bolognában a bolognai egyetemi, Bresciában a milánói nemzeti, Cataniában a nápolyi nemzeti, Piacenzában a páрмаi királyi könyvtárból stb.

A liceumok és technikai intézetek igazgatói, az oly helyeken, ahol nincsenek állami könyvtárak, csak az intézetük kötelekeibe tartozó egyének érdekében fordulhatnak kölcsönért más állami könyvtárhoz. Egy alkalommal csak 15 munkát vehetnek ki kölcsön, s ebből egy személynek csak hármat adhatnak ki.

A tartományi és városi nyilvános könyvtárak is részesülhetnek a kölcsönzés e jótéteményében, ha e célból a közoktatásügyi miniszterhez kérvényt intéznek. A miniszter rendszerint megadja erre az engedélyt, de legfeljebb csak három évi időtartamra, s ez is bármikor vissza vonható.

Úgy a tartományi és városi könyvtárak, a melyek valamely állami könyvtártól akarnak könyvet kölcsönözni, mint az állami könyvtárak, a melyek az ily tartományi vagy városi könyvtár könyvkölcsönzését akarják igénybe venni, tartoznak azon állami könyvtár közvetítésével élni, a mely az illető tartományi, vagy városi könyvtárra nézve általában ki van jelölve.

Kiváló tudósok, vagy oly egyének, a kik irodalmi munkásságukkal előkelő nevet vívtak ki maguknak, szintén megkaphatják az ily kölcsönzés kiváltságát, ha lakhelyükön még tartományi, vagy városi könyvtár sem lenne, s ha ez iránt a liceum vagy technikai intézet igazgatóságának útján a közoktatásügyi miniszterhez fordulnak. A kérvényt ez esetben az illető igazgató átteszi a tartomány politikai hatóságának fejéhez, aki a szükséges információk megadásával felterjeszti azt a miniszteriumba. Az engedély azonban csak két évre szólhat, és szintén bármikor visszavonható.

Ha valamely állami könyvtártól oly könyvet kérnek kölcsön, (a kölcsönzés ideje nem terjedhet tovább két hónapnál) amelylyel nem bir, a hozzá közelebb eső könyvtárhoz fordul ezért.

Az utasításokat és felállított rendszabályokat a legnagyobb pontossággal be nem tartó könyvtárak és magán személyek elvesztik a kölcsönzés jogát.

Az állami nyilvános könyvtáraknak a különféle miniszteri rendeletekben megállapított egymáshozí viszonya, s az ebből folyó könnyüése az egymással való hivatalos érintkezésnek, még egy más tekintetben is hatalmas segítő eszközévé szegődik a közönség kutatási kedvének és tudományos foglalkozásának.

Sokszor megtörténik, hogy bármily tudományággal foglalkozó ember munkája közben megoldhatlan kérdés elé jut, vagy eszközeinek hiányos voltában kutatásának egy lényeges pontján fenn akad. A csomó megoldása a saját erejével sok időt, utánjárást, vagy talán költséget is emésztene fel. Ilyenkor megbecsülhetlen egy pozitív adat, melyre támaszkodni lehet; egy válasz, mely bizonyos irányban felvilágosítást nyújt. S megsokszorozza ennek értékét, ha rövid idő alatt, könnyű szerrel megszerezhető.

Az olaszországi fejlett könyvtári viszonyok ezt lehetővé teszik. Például felemlíthetem azt az esetet, amely éppen abban az idő tájban merült fel, a midőn a flórenczi nemzeti könyvtárt tanulmányoztam.

Az egyik előkelő magyar napilap belmunkatársa azzal a kérdéssel fordult a könyvtár igazgatóságához, hogy ha lehetséges, közöljék vele egy olasz munka szerzőjének nevét, amelyet egy magyar jezsuita atya, gondolom még a XVII. században, lefordított, miután a magyar példányból ez meg nem állapítható. A flórenczi könyvtár alkalmazottjai nem tudtak a dologban utbaigazítást adni. A könyvtár igazgatója tehát az erre szolgáló nyomtatványokon, kérdést intézett ez iránt az összes olaszországi állami könyvtárakhoz, számszerint 32-höz. Aki tud e részben valamit, ugyanazon nyomtatványra rávezeti a választ. A kinek nincs róla tudomása egy egyszerű *non* szócskát ír be a nyomtatványba s visszaküldi. Erre 8—10 nap untig elegendő. Ott létem alkalmával még nem érkeztek vissza mind a feleletek; de Chilovi úr említette, hogy Magyarországból rövid időn belül ez már a második eset, hogy

hasznoló kérdéssel fordultak hozzá és első ízben sikerült neki ily módon kielégítő választ adnia.

A kéziratok és ritka nyomtatványok kikölcsönzésére a könyvtár vezetőjének soha sincs joga; ez csak miniszteri engedély alapján történhetik meg, a könyvtári igazgató meghallgatásával, a kézirat, vagy nyomtatvány becsét, állapotát illetőleg. A használatnak mindig valamely állami, városi, vagy tartományi könyvtár helyiségeiben kell történnie. Aki a kéziratot használni kívánja, már a kérőlap kitöltése alkalmával nyilatkozni tartozik az iránt, hogy kivonatokat akar-e belőle készíteni, vagy egybe akarja vetni valamely más kézirattal, vagy nyomtatvánnyal, vagy pedig lemásolni. Ha pedig más célból használta, mint azt megelőzőleg jelezte, ezt tartozik a könyvtárral közölni a visszatérítés alkalmával.

Aki ily módon, miniszteri engedély mellett használt valamely kéziratot, köteles annak a könyvtárnak, amely azt kikölcsönözte, egy példányt ajándékozni azon munkájából, amelyben a kézirat részben vagy egészen közli. Ha a publikáció valamely több kötetű vállalatban történt, annak a kötetnek két példányát ajándékozza oda, a melyben a kézirat közöltetik.

A kéziratok s bibliografiai ritkaságok kikölcsönzésének határidejét mindig a miniszter szabja meg, de ez nem haladhatja meg az öt hónapot.

Még nagyobb nehézséggel járnak a külföldre való kölcsönzések, ami szinte érthetetlennek látszik a mellett a könnyűség mellett, a melylyel az egyes könyvtárak a kölcsönzést az ország határain belül egymás közt gyakorolják. Egyik másik könyvtári igazgató maga is feleslegesnek mondotta a sok levelezést, huzavonát, amelylyel a nemzetközi kölcsönzés elintézése kivált a kéziratokra nézve jár, a midőn ennek elintézése néha hónapokon át tart.

Ha pl. a N. Múzeum könyvtára valamely olasz állami könyvtártól kölcsön akarna kapni egy ily kéziratot, ez iránt mindenek előtt a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz kellene egy kérvényt intéznie. A vallás- és közoktatásügyi miniszterium átteszi a kérvényt a külügyminiszteriumhoz, ez megküldi az osztrák-magyar nagykövetségnek Rómába, amely viszont az olasz közoktatásügyi miniszter elé juttatja.

Ily esetben a kézirat megőrzéseért és jókarban tartásáért

a nagykövetség vállal felelősséget. A kéziratot használni kívánó kutató ez esetben is tartozik megjelölni, vajjon mily célból akarja a kéziratot tanulmányozni. A kölcsönzést közvetítő külföldi könyvtár pedig magára vállalja a kötelezettséget, hogy a publikációból egy példányt azon könyvtárhoz juttat, a melynek birtokát a kézirat képezi. A kölcsönzés idejét szintén az olasz közoktatásügyi miniszter határozza meg, de ez nem terjedhet túl hat hónapon.

A kölcsönzés forgalmát pl. a flórenczi nemzeti könyvtárban a következő számok mutatják az 1896. évről:

Helyi kölcsönzés útján, 451 önjogu kölcsönző 1219 nyomtatványt és 30 kéziratot használt; kezesség mellett 2271 személy 4547 nyomtatványt. Más város könyvtárainak kikölcsönöztek 1870 nyomtatott munkát és 14 kéziratot. Más könyvtárakból kölcsön kértek 201 nyomtatványt és 15 kéziratot.

Ugyanezen év lefolyása alatt a M. Nemzeti Muzeum könyvtárában, kölcsönzés útján, 1036 egyén 2308 nyomtatványt használt

Az olasz állami könyvtárak hivatalos személyzete a szervezés értelmében öt kategóriába van beosztva, a melyek mindegyike még 3—4 alosztálylyal is bír. Az I. kategóriába soroztatnak a 3 alosztályba osztott könyvtári igazgatók (prefetti) és az ugyanannyi alosztálylyal bíró könyvtárosok. Minden egyes osztály javadalmazása közt fokozatosan 500 lira különbség van. Vagyis, míg egy 3. osztályu könyvtáros 3500 lira évi fizetést kap, addig az első osztályú prefettnak 6000 lirája van. A II. kategóriában vannak a 4 alosztályba sorozott alkönyvtárosok. Itt a legmagasabb fizetés 3000 lira, a legalacsonyabb 1500. A III. kategóriába tartoznak a 3 alosztályra osztott. ragioniere economici, vagyis számtisztek 3000 lira legnagyobb, és 2000 lira legkisebb fizetéssel. A IV. kategóriát a kezelő tisztek (ordinatori, distributori) képezik, az első két (2500—3000), az utóbbiak három (1200, 1500, 2000) fizetési fokozattal. Végre az V. kategóriában vannak a 3 alosztályú teremőrök, 1100, 1200, 1300 lira fizetéssel, és a két osztályú szolgák, 900 és 1000 lira díjazással.

Természetesen, mind az öt kategoriabeli tisztviselőkkel csak a legnagyobb könyvtárakban találkozunk. A kisebbekben sem prefetto, sem számtiszt nincs.

Ha ez állások karakterét bizonyos általánosabb kifejezéssel

osztályozni kívánnók, azt mondhatnánk, hogy csupán az első kategóriába tartozók a magasabb rangú hivatalnokok. Állásuk körülbelül megfelel nálunk az igazgató őrének, és az örökének. A többit azonban már bajos lenne a segédőrök és segédek állásával összemérni, miután tőlük ott is, nálunk is, más-más kvalifikációt kívánnak.

Mig nálunk pl. a könyvtári szolgálatnak már kezdetéhez is feltétlenül szükséges az egyetemi készütség, addig Olaszországban csak az első kategóriába tartozó tisztviselőktől kívánják ezt meg, vagy esetleg még azoktól sem. Így, az alkönyvtárnokokra nézve liceumi végzettség (öt osztályú gimnázium és 3 osztályú liceum), a kezelő tisztekre nézve pedig csak 5 osztályú gimnázium van előírva. Igaz, hogy e mellett egy évi gyakorlatot és két szakvizsgát kívánnak meg tőlük.

Létszámra nézve az I. és II. kategóriában körülbelül annyian vannak, mint a III. és IV.-ben; az V.-ben valamivel kevesebben.

Az egyik könyvtári igazgató nyilatkozata szerint, általában ezt a megkülönböztetést lehetne tenni az egyetemet végzett és a magasabb készütséggel nem bíró tisztviselők közt: az elsők a szolgálat rovására is szeretnek tudományosan foglalkozni; az utóbbiak csak a könyvtárnak dolgoznak ugyan, de nem képesek állásukat hivatásuknak teljesen megfelelően betölteni. Az oly eszményi tisztviselők pedig, a kik mind a két tulajdont egyformán egyesítenék magukban, nagyon ritkák.

A IV. kategóriához tartozó tisztviselők teszik Olaszországban kétségkívül a könyvtárnak leghasznosabb, és kizárólag a könyvtári szolgálat szempontjából legtevékenyebb osztályát. Nem vívnak ki maguknak irodalmi nevet, nem foglalkoznak tudományos problémák megfejtésével, hanem minden idejüket hivatalos teendőiknek szentelik. Munkakedvöket csak fokozza az a körülmény, hogy aránylag anyagilag is elég jól van róluk gondoskodva. Egy IV. kategoriabeli ordinator pl. 3000 lirát kap az első fizetési fokozatban, vagyis éppen annyit, mint egy a III. kategóriába osztott első osztályú számtiszt, vagy pedig egy első osztályú II. kategoriabeli alkönyvtárnok.

A flórenczi nemzeti könyvtárban két női alkalmazottat is láttam; mint a könyvtári igazgató megjegyezte, kísérletképpen alkalmazták őket. Felebbvalóik dicsérettel szólottak felőlük, mint

a kik a reájuk bízott munkát nagyon jól elvégzik. Pontosak és dolgozók.

Bármely oldalát tekintetem is közel félévi olaszországi tartózkodásom alatt a könyvtári viszonyoknak, mindig láttam a dicséretes törekvéseket és legtöbbször a dicséretes eredményt is.

Az állam czéltudatos, gondos irányzása vezeti a könyvtári munkálatokat, s ha talán néha egészen az aprólékosságig megy is el ellenőrzési tisztének betöltésében, ezzel távolról sem meríti ki tevékenységét. Erős érzéssel bír a tudományos és kulturális élet követelményei iránt, és nagylelkűen áldoz ezek megvalósítása érdekében.

A PRAY-KÓDEX KORA.

DR. SEBESTYÉN GYULÁTÓL.

(Három melléklettel.)

Abból az alkalomból, hogy egy közelebb megjelent cikkemben a Halotti Beszéd szerzőjével és korával foglalkoztam,¹ a jelen folyóirat igen tisztelt szerkesztője felszólított, hogy bibliografusaink számára külön is mondanám el azon megjegyzéseimet, a melyek legrégebb nyelvemlékünök kódexére vonatkoznak.

E megtisztelő feladat teljesítésénél szükséges előre bocsátanom, hogy én a kódex másolóját tartom a nyelvemlék szerzőjének. Bizonyítékaimat a magyar szöveg helyesírási sajátágaiból meritem. A szerző ugyanis a *cs* mássalhangzó jelzésére *c*, *s* és *sc* jegyeket használ, holott nála az *s* betű mai *s*-et és *sz*-et, a *c* mai *c*-t és *k*-t, az *sc* pedig *sz*-et is jelent. Ezen kívül az *sz* harmadik jegyül a *z*-t, a *k* második — rendszerint szókezdő — jegyül pedig a mai *k*-t alkalmazza. Hasonló ingadozást találunk a *ch* betű jelenítésénél is, mert ennek szerinte *h* és *k* a hangtani értéke. A jelzett zavart szemléletileg így lehet legjobban feltüntetnünk:

$$cs = c, s, sc,$$

$$s = . s, .$$

$$sz = . s, sc, z,$$

$$k = c, . . . k, ch,$$

$$h = ch,$$

$$z = . . . z . .$$

¹ *Nyelvtudományi Közlemények*, 1898. évi folyam, I. füzet, 93—100. l.

Mivel ehhez fogható kísérletezést az Árpádkori oklevelek magyar szavaiban sehol sem találhatni, már első pillanatra is azt kell gondolnunk, hogy a szerző nem másolt, hanem eredeti szöveget fogalmazott. Hiszen ha a kódex régi latin szövegével együtt — mondjuk — egy szintén régiebb XII. századi magyar szöveget másolt volna le, akkor a *cs* és *sz* más-salhangzókat ép úgy meghagyta volna *s* és *z* betűknek, mint a hogy Anonymus 1203-iki krónikájának XIII. századvégi másolatában, vagy a hogy a XII. századi krónikaszüvegek XIV—XV. századi másolataiban is megmaradtak az eredeti helyesírási jegyek. A nehéz átirással, mivel az oklevelek magyar hely- és személy-neveinek jogi jelentősége volt, csak a kancellisták voltak kénytelenek esetről-esetre leszámolni; de ez a kényszer aztán olyan feltűnő botlásokra szokott rendszerint vezetni, a melyeket másolás esetén a még szokatlanabb munkát végző kódex-író semmi esetre sem kerülhetett volna ki.

Ha tehát egy eredeti fogalmazvány helyesírási kísérleteivel van dolgunk, akkor a kísérletezés okvetlen magán viseli az ujonan készített kódex korának jegyeit is. A régi *s* és *z*-ről okleveleink segítségével csakugyan megállapítható, hogy a XII. és XIII. század fordulóján mulják divatjukat. Amazt a vele versengő *c* közvetítésével a *ch* szorítja ki; az a sajátságos írásjegy, melynek *cs* jelentéséről a szerző még nem vett tudomást akkor, midőn vele a XII. század végén már nagyon elmosódott francziás *h* betűt akarta kiküszöbölni. Mivel a XIII. század második évtizedében ilyen kísérletet elképzelni sem lehet, a hangjelzés egyéb esélyeit mellőzve, még csak azt kívánjuk röviden fölemlíteni, hogy a jelzett időpont egy másik sajátságos jelenséggel is megközelíthető. Értjük az előző századok jellemző tövégi magánhangzóit, a melyek a Halotti Beszédben már nem hagytak nyomot. Ez ismét a szöveg eredeti volta mellett bizonyít, és bizonyítja egyszersmind azt is, hogy a *ch* jeggyel kísérletező szerző a XIII. század első évtizedében semmi esetre sem tartozhatott a vénebb írástudók közé. Mert — miként Anonymus krónikája és a Várad Regestrum bizonyítja — ép ez a nyom nélkül maradt tövégi magánhangzó az, a mely az előző század sajátságai közül legtöbbször tartotta magát.

Ha ez a megfigyelés igaz, akkor a kódexben lévő néhány chronologiai adatnak is mellette kell bizonyítani. Ezekről az ada-

tokról *Fejérpataky László* és *Békesi Emil* értekezett behatóan. Az első tudós kutató abból, hogy a kódex király-lajstroma az utolsó helyen említett II. Andrást hat éves, azaz 1210-iki, uralkodónak mondja, egyik ifjúkori értekezésében hajlandó azt következtetni, hogy »a Halotti Beszédnek sem lehetett az 1210. év előtt kelnie«.¹ A másik tudós viszont abból, hogy az említett bejegyzés tőszomszédságában olvasható egy másik, mely a deáki egyház 1228-iki fölszenteléséről mint egykoru eseményről tesz említést, azt következteti, hogy a romjaiból fölépített egyház birtokában lévő kódex »nem sokkal 1228 előtt iratott«.²

A két nagyfontosságú adatnak tényleg korhatározó értéke van, csak hogy egészen más értelemben. Az idézett kutatók ugyanis nem vették tekintetbe, illetve nem jól figyelték meg azt, hogy a két adat a kódex írójától, vagy a későbbi tulajdonosoktól származik-e. Pedig a pontos vizsgálat bárkit meggyőzhet arról, hogy a gyűjtéléses kötet törzsöke, a nagy misekönyv s a benne foglalt Halotti Beszéd, továbbá a kérdéses királylajstrom és a deáki egyházra vonatkozó terjedelmes adat három, egymástól élesen megkülönböztethető kézírásra vall. Azon a lapon, a melyen a háromféle kézírás együtt szemlélhető, az alapszöveget a misekönyv írója szolgáltatta. E lap tudniillik abból a nagyobbik husvétmutató táblából való, a mely 1151-el kezdve minden évet felsorol 1300-ig, de a septuagesima vasárnapok vörös festékekkel írt első rovata csak 1183-tól 1297-ig, a husvétek második rovata pedig ugyancsak 1183-tól 1282-ig tünteti fel az ünnepnapokat. Elül tehát az első lap nagy részét elfoglaló két rovat eredetileg üresen hagyatott. A második szélesebb rovatba jegyezte aztán valaki bele a királylajstromot, melynek II. András uralkodására vonatkozó állítása pontosan megjelöli az utólagos bejegyzés keltét, vagyis az 1210-ik évet. Annak a második bejegyzőnek, a ki 1228-ban a deáki egyház fölszentelését akarta megörökíteni, a szűkebbik első rovat állott rendelkezésére. Mivel ugyancsak ő volt az, a ki a deákiával szomszédos Sukar pozsonyi várjobbágy halálát s feleségének 1241-iki elfogatását is följegyezte, azt kell következtetnünk, hogy a második bejegyző deáki pap volt s hogy a kódex hosszabb ideig volt a

¹ Ifj. *Fejérpataky László*, Vallásirodalom az Árpádok alatt. Figyelő, 1877. évf. III. k. 97. l.

² *Békesi Emil*, A Halotti Beszéd kora és hazája. U. ott, 326. l.

Anno ab incar
 natione dñi. 9. c. 1. i. G
 natōe dñi. 9. c. 1. ii. f
 9. c. 1. iii. D
 9. c. 1. iii. c
 9. c. 1. v. b
 9. c. 1. vi. A
 9. c. 1. vii. f
 9. c. 1. viii. e
 9. c. 1. viii. d
 9. c. 1. x. c
 9. c. 1. xi. A
 9. c. 1. xii. G
 9. c. 1. xiii. f
 9. c. 1. xiiii. e
 9. c. 1. xv. c
 9. c. 1. xvi. b
 9. c. 1. xvii. A
 9. c. 1. xviii. G
 9. c. 1. xix. e
 9. c. 1. xx. d
 9. c. 1. xxi. c
 9. c. 1. xxii. b
 9. c. 1. xxiii. A
 9. c. 1. xxiv. G
 9. c. 1. xxv. e
 9. c. 1. xxvi. d
 9. c. 1. xxvii. b
 9. c. 1. xxviii. A
 9. c. 1. xxix. G
 9. c. 1. xxx. f
 9. c. 1. xxxi. e
 9. c. 1. xxxii. c
 9. c. 1. xxxiii. b
 9. c. 1. xxxiiii. a

klas decēb. cō
 secta ē hēcta
 m honore beate
 marie vgnis.
 a uenabili jaco
 bo hūen epō
 qua grinetar
 hee reliq. de
 Sca maria vgnē
 de sco pet aplo.
 de sco georgio
 mre. de sco
 Gallo of. de sco
 herico of. de
 sco gothardo of
 Ade sca maria
 reta v. In alta
 die sequi in ho
 nore beati geor
 gi mre. glectu
 he hūen re
 lūge. de ligno d.
 sco iohē aplo
 euagla. de sco
 georgio mre. de
 sco laurencio
 mre. de sco
 martino epō
 of.

9. c. 1. i. i. 9. c. 1. i. i. 9. c. 1. i. i.
 9. c. 1. ii. i. 9. c. 1. ii. i. 9. c. 1. ii. i.
 9. c. 1. iii. i. 9. c. 1. iii. i. 9. c. 1. iii. i.
 9. c. 1. iv. i. 9. c. 1. iv. i. 9. c. 1. iv. i.
 9. c. 1. v. i. 9. c. 1. v. i. 9. c. 1. v. i.
 9. c. 1. vi. i. 9. c. 1. vi. i. 9. c. 1. vi. i.
 9. c. 1. vii. i. 9. c. 1. vii. i. 9. c. 1. vii. i.
 9. c. 1. viii. i. 9. c. 1. viii. i. 9. c. 1. viii. i.
 9. c. 1. ix. i. 9. c. 1. ix. i. 9. c. 1. ix. i.
 9. c. 1. x. i. 9. c. 1. x. i. 9. c. 1. x. i.
 9. c. 1. xi. i. 9. c. 1. xi. i. 9. c. 1. xi. i.
 9. c. 1. xii. i. 9. c. 1. xii. i. 9. c. 1. xii. i.
 9. c. 1. xiii. i. 9. c. 1. xiii. i. 9. c. 1. xiii. i.
 9. c. 1. xiiii. i. 9. c. 1. xiiii. i. 9. c. 1. xiiii. i.
 9. c. 1. xv. i. 9. c. 1. xv. i. 9. c. 1. xv. i.
 9. c. 1. xvi. i. 9. c. 1. xvi. i. 9. c. 1. xvi. i.
 9. c. 1. xvii. i. 9. c. 1. xvii. i. 9. c. 1. xvii. i.
 9. c. 1. xviii. i. 9. c. 1. xviii. i. 9. c. 1. xviii. i.
 9. c. 1. xix. i. 9. c. 1. xix. i. 9. c. 1. xix. i.
 9. c. 1. xx. i. 9. c. 1. xx. i. 9. c. 1. xx. i.
 9. c. 1. xxi. i. 9. c. 1. xxi. i. 9. c. 1. xxi. i.
 9. c. 1. xxii. i. 9. c. 1. xxii. i. 9. c. 1. xxii. i.
 9. c. 1. xxiii. i. 9. c. 1. xxiii. i. 9. c. 1. xxiii. i.
 9. c. 1. xxiv. i. 9. c. 1. xxiv. i. 9. c. 1. xxiv. i.
 9. c. 1. xxv. i. 9. c. 1. xxv. i. 9. c. 1. xxv. i.
 9. c. 1. xxvi. i. 9. c. 1. xxvi. i. 9. c. 1. xxvi. i.
 9. c. 1. xxvii. i. 9. c. 1. xxvii. i. 9. c. 1. xxvii. i.
 9. c. 1. xxviii. i. 9. c. 1. xxviii. i. 9. c. 1. xxviii. i.
 9. c. 1. xxix. i. 9. c. 1. xxix. i. 9. c. 1. xxix. i.
 9. c. 1. xxx. i. 9. c. 1. xxx. i. 9. c. 1. xxx. i.
 9. c. 1. xxxi. i. 9. c. 1. xxxi. i. 9. c. 1. xxxi. i.
 9. c. 1. xxxii. i. 9. c. 1. xxxii. i. 9. c. 1. xxxii. i.
 9. c. 1. xxxiii. i. 9. c. 1. xxxiii. i. 9. c. 1. xxxiii. i.
 9. c. 1. xxxiiii. i. 9. c. 1. xxxiiii. i. 9. c. 1. xxxiiii. i.

Hec est vita regum
 ungarum. Stephanus rex
 regnavit. xl. iii. annos.
 Petrus rex. vi. Aba rex.
 Andreas rex. xii. Bela rex.
 iii. Salomon rex. xi.
 Geysa rex. iii. Ladislaus
 rex. xvi. Coloman rex.
 xxii. Stephanus rex.
 xii. Bela rex. viii.
 Geysa rex. xxiii. Stephanus
 rex. xv. annos
 usq. Bela rex. xxv.
 Henricus rex. viii.
 Andreas rex. vi.

	9. c. l. xxv.	f. xiii k. marc.	f. xi k. marc.
	9. c. l. xxvi.	e. v id. feb.	d. e id. april.
	9. c. l. xxvii.	d. viii k. feb.	l. d. iii k. apt.
B.	9. c. l. xxviii.	c. xvi k. gr.	h. b. xv k. marc.
	9. c. l. xxviiii.	a. non. feb.	v. a. v id. apt.
	9. c. l. xxix.	g. xii k. feb.	e. g. viii k. apt.
	9. c. l. xxx.	f. iiii id. feb.	e. f. xvi k. marc.
Cleuaco B.	9. c. l. xxxi.	e. iiii non. feb.	q. d. non. april.
S. Ladizlay.	9. c. l. xxxii.	c. viii k. feb.	h. c. v id. apt.
	9. c. l. xxxiii.	b. viii id. feb.	a. b. iiii id. apt.
	9. c. l. xxxiv.	a. iiii k. feb.	g. a. iiii non. apt.
B.	9. c. l. xxxv.	g. xii k. marc.	o. f. xi k. marc.
	9. c. l. xxxvi.	e. iiii non. feb.	r. e. viii id. apt.
	9. c. l. xxxvii.	d. viii k. feb.	l. d. iiii k. apt.
	9. c. l. xxxviii.	c. xvi k. marc.	l. c. xvi k. marc.
B.	9. c. l. xxxix.	b. viii id. feb.	v. a. v id. april.
	9. c. l. xl.	g. xii k. feb.	e. g. viii k. april.
	9. c. l. xli.	f. iiii id. feb.	e. f. xvi k. marc.
monastria. S.	9. c. l. xlii.	e. iiii non. feb.	r. e. viii id. apt.
lobis k. =	9. c. l. xliii.	d. viii k. marc.	q. d. viii k. marc.
colurto. D.	9. c. l. xliiii.	b. viii id. feb.	a. b. iiii id. apt.
	9. c. l. xlv.	a. iiii k. feb.	n. a. iiii non. apt.
	9. c. l. xlvi.	g. xii k. marc.	n. g. x k. marc.
B.	9. c. l. xlvii.	f. iiii non. feb.	r. e. viii id. apt.
	9. c. l. xlviii.	d. viii k. feb.	l. d. iiii k. apt.
	9. c. l. xlv.	c. xvi k. marc.	l. c. xvi k. marc.
	9. c. l. xlvi.	b. iiii k. feb.	o. b. iiii non. apt.
B.	9. c. l. xlvii.	a. xxi k. feb.	e. g. viii k. april.
	9. c. l. xlviii.	f. iiii id. feb.	e. f. xvi k. marc.
	9. c. l. xlv.	e. viii k. feb.	k. e. iiii k. april.
	9. c. l. xlv.	d. xv k. marc.	k. d. xvi k. marc.
B.	9. c. l. xlv.	c. viii id. feb.	a. b. iiii id. apt.
	9. c. l. xlv.	a. xxi k. feb.	f. a. viii k. april.
	9. c. l. xlv.	g. iiii id. feb.	f. g. xvi k. marc.

A Pray-kódex nagyobbik husvéti táblájának második lapja.

Az Athenaeum nyomása.

[illegible]

deáki egyház tulajdona. Hogy mikor kerülhetett ide, nem állapítható meg; de az 1210-iki első bejegyzésből világosan látjuk, hogy ez időtájban már nem a kódex-író tulajdona volt.

Ha ezen a nyomon tovább kutatunk, még más egyebet is megtudhatunk. A husvétii tábla második lapján, a szűk lapszélen szintén van két följegyzés: az 1192. évnél »Eleuacio S. Ladizlay«, az 1203-iknál pedig »Monasterium S. Johannis b. comburitur«. Mivel a betűk jellege itt egészen a tábla másolójára vall, azt hihetjük, hogy a misekönyvet kiegészítő naptári rész, melyet írója az ünnepek jelzésének kezdetéből következtetve, 1183 körül másolhatott egy régebbi 1151-en kezdődő példányról, 1203-ban még az első tulajdonos birtokában volt. Ugyancsak tőle származik a misekönyvhez csatolt szűkszavú évkönyv (a Pozsonyi Kis-Krónika) is, mely — az utolsó lap kopásából ítélve — valamikor a kötet befejező része lehetett. Bennünket ezuttal csak az évkönyv vége érdekel. Az országos események benne az 1186. és 1187. éveknél érnek véget. A rendelkezésére álló utolsó lap beosztásából és az évszámok elvételéből világosan láthatni, hogy itt még másolással van dolgunk. Utána már csupa aprólékosság következik (Dezső apát lefokoztatása 1195-ben, egy Buda nevű pap halála 1199-ben, Dániel pap fölszentelése 1200-ban), a mi mind a másoló utólagos pótlására vall. Ilyen pótlás a legutolsó is, mely arról emlékszik meg, hogy 1203-ban »Monasterium Johannis B. comburitur iuxta Bulduam situm«. Ugyanez, bár a hely megjelölése nélkül, említettett már a husvétii táblában is. Mivel tehát az évkönyv írása egyenletes, míg a husvétii tábla két marginálisa az alapszövegtől is, és egymástól is elütő, azt kell jó okkal hinnünk, hogy az évkönyv készült utóbb, azaz a husvétii tábla 1203. évi egykorú bejegyzése után. Sőt mivel ez után az évszám után még csak hét puszta maradt szám, 1204—1209 és a záradéku hozzáadott 1300 (MCCC, a mi tollhiba is lehet MCCX helyett) olvasható, mást egyáltalán nem képzelhetünk, mint azt, hogy a kódex írója utólagos pótlásul és sebtiben (mert az utolsó előtti harmadik számot szintén elvettette) akkor írta ezeket a befejező számokat, midőn könyvétől meg kellett válnia. Mert ha nem így cselekszik, akkor a naptári részben látható november 27-iki bejegyzést: »† Daniel sacerdos« mely az évkönyv 1200-ban fölszentelt Dániel papjának halálát jelenti, ép úgy átvette volna, mint a hogy az 1199-es évhez annak

idején nyugodtan átvette ezt a korábbi keletű február 15-iki bejegyzést: »Buda †« (az évkönyv szerint: »Buda sacerdos obiit«). Gyors és végleges lezárásra mutat egyébként az a másik körülmény is, hogy a lap üresen maradt kis helyét, tehát könyve legvégét, az évkönyv folytatásának minden reménye nélkül holmi születési babonákkal és egy könyvzáradékra alkalmas distichonnal töltötte ki.

Ime, a kódex-másoló évkönyvének utolsó éve és az első idegen bejegyzés király-lajstromának utolsó éve egészen fődik egymást! Pontosan tudjuk tehát, hogy a kódex 1210-ben került először idegen kézre. Lehet, hogy ugyanezen esemény emlékére készült a kódexhez csatolt s idegen kéztől eredő rituale-töredékének ezen verses bejegyzése is: »Et fuerint anni completi mille ducenti — *Et decies enim post partum virginis alme*«. Szóval akár három egyező évszámmal is bizonyítható, hogy a *Halotti Beszéd 1210 előtt keletkezett*. Ha ehhez most már hozzáveszszük, hogy szerzője a már említett nagyobbik husvéti táblán 1183-ban kezdi az ünnepeket jelölni, azt kell gyanítanunk, hogy a legrégebb nyelvemléket rejtő misekönyv is ebben az időközben készülhetett.¹ Ámde van okunk hinni, hogy a kódex önállóbb részei, az évkönyv, a két husvéti tábla, a Kálmán-kori törvények másolata, a naptári részek, horoskopok stb. a misekönyv előtt készültek. Midőn t. i. a szerző 1183 és 1203 (a boldvai égés) közt magának lemásolta, még nem rendelkezett annyi pergamenttel, mint a testes misekönyv másolásakor. E részeknél a drága anyag még nagyon egyenetlen; egyik lapja darab, a másik úgy van két részből szíjjal összevarrva, a harmadikon pedig már írás is volt, midőn ternióvá összeállíttatott. Sőt igen jellemző, hogy a misekönyv járulékaik közt ép a legutoljára készült évkönyv az, a melyben szerzőnk egy régebbi szövegdarabot kénytelen átugrani. Ez pedig — ismételjük — már a husvéti tábla 1203-iki hírének későbbi átvétele után történhetett. Ha tehát ehhez hozzáveszszük, hogy a sok pergamentet igénylő misekönyv lelegalább

¹ Megjegyzem, hogy a kódexben van egy másik 1171-től 1276-ig terjedő monochrom husvéti tábla is; de mivel ezen az ünnepek eleitől végig meg vannak jelölve, korhatározó értékkel egyáltalán nem bír. Lehet t. i. olyan szó szerinti másolat is, minőnek szerzőnk a nagyobbik tábla másolatánál szintén nekifogott, midőn régebbi mintája után indulva az évszámokat és a mellettük talált ünnepbetüket az 1151. évtől kezdte jegyezni.

egy-két évig készülhetett, s hogy a magyar szövegre ép a terjedelmes misekönyv legutolsó levelén került rá a sor, akkor minden kétséget kizárólag elfogadhatjuk, hogy a Halotti Beszédet a Pray-kódex másolója a XIII. század első évtizedének második felében, azaz 1205 és 1210 közt készítette.

A SZÉKES-FŐVÁROSI LEVÉLTÁR UJJÁSZERVEZÉSE.

Dr. Toldy László, Budapest székes főváros jelenlegi főlevéltárnoka egy terjedelmes és alapos beadványt intézett a székes-fővárosi tanácshoz, mely a főváros levéltárának ujjaszervezésére ad javaslatot. Ennek alapján ismertetjük az ügyet.

A főváros 1873-ban történt egyesülése alkalmával egy szervezési szabályzatot dolgoztak ki, mely természetesen a levéltárról is intézkedett. Csakhogy ennek az intézkedésnek sok tekintetben ideiglenes jellege volt. Amidőn 1885-ben a főlevéltárnoki állás megüresedett, s a főváros közgyűlése *dr. Toldy Lászlót* választotta meg, felhívta őt, hogy indokolt előterjesztést tegyen arra nézve, hogy a fővárosi levéltárak tudományos szempontból miképen lesznek kezelendők.

Toldy ennek meg is felelve, már 1887 szeptember 8-ikán megtette javaslatát, mely azonban az azóta is felmerült számos nagy fontosságú teendők sürgős volta miatt mindeddig nem tüzetett ki tárgyalásra. Most, hogy *Márkus József* főpolgármester által, még 1897 augusztus 21-ikén a főváros központi igazgatására hivatott szervekről és ezek segédhivatalairól a tanácshoz benyújtott előterjesztés tárgyalás alá kerül, a főlevéltárnok eljöttnek látja az időt arra, hogy a tanács figyelmét ama 11 év előtt tett előterjesztésére felhívja, illetőleg arra kérje, hogy ezt az előterjesztést, melyben amannak a levéltár ujjaszervezésére vonatkozó részét az azóta is szerzett tapasztalásai alapján, hogy úgy mondjuk, javított kiadásban mutatja be, szintén vegye tárgyalás alá.

E célra a főlevéltárnok mint legmegfelelőbbet, azt az alakot választotta, hogy az említett polgármesteri előterjesztéshez fűzze a maga javaslatait. E végből az általa átdolgozott alakban bemutatja azt a szöveget, mely nézete szerint a polgármesteri előterjesztéshez csatolt »Szabály rendeleti tervezet« IV. fejezetétől felveendő volna.

Ezen átdolgozott szövegnek minden egyes pontját indokolva kifejti, hogy a levéltárt kiveendőnek tartja a segédhivatalok keretéből és pedig azért, mert ezen elnevezés tulajdonképen közigazgatási kezelést végző hivatalokra áll, a levéltár pedig, a polgármesteri előterjesztés szerint, ezentúl hivatva lesz a főváros egy tudományos intézményét

épezni; a polgármesteri előterjesztés ugyanis egyik helyén világosan kimondja, hogy a főlevéltárnok »főhivatását a levéltár tudományos szempontból való kezelése, és az ott felhalmozott történeti és tudományos értékű anyag felkutatása, nyilvántartása és feldolgozása képezi«. Az az intézmény tehát, mely élén a főlevéltárnokkal ilyen szolgálatot tenni van hivatva, nem sorolható a szó köznapi értelmében vett segédhivatalok közé, a mit megerősít ugyancsak a polgármesteri előterjesztés egy másik helye, a hol ez mondatik: »a segédhivatali állásoktól függetlenül szervezendők a szorosabb értelemben vett levéltári állások, a melyek a minősítési törvényben előirt minősítéshez kötendők«. E két idézetből világos, hogy a szabályrendeleti tervezet ezen szavai: »a tanácsi segédhivatal kiegészítő részét képezi, de attól független a tanácsi levéltár«, nem oldjuk meg a kérdést azon szellemben, amint azt a két fenti idézet kontemplálja. Ellenkezőleg, éppen e két fenti idézetből világos, hogy a levéltárnak legalább is olyan tudományos intézmény jellegét kell magán hordania és oly szakhivatalnak tekintetnie, a milyen a fővárosi statisztikai hivatal, a mint tehát ez nem sorolatik a segédhivatalok közé azért, mert a tanácsi ügyosztályokkal szemben éppen úgy köteles az adatszolgáltatásra, mint a levéltár, úgy az utóbbi sem sorolható azok közé. De ott van más levéltárak példája is, így pl. megemlíti, hogy ha bizonyos tekintetben elismerendő is az Országos Levéltár előbbvalósága az országban levő minden más levéltár felett, de végre levéltár ez is, azonban nem segédhivatal. Ugyanolyan viszony fog nézete szerint keletkezni a polgármesteri előterjesztés fenti két idézetében kontemplált levéltár és a főváros hatósága között, a milyen manapság a belügyminiszteriumba bekebelezett Országos Levéltár és a belügyminiszterium között van, míg azon viszony, mely a belügyminiszterium és az annak kebelében fennálló »irattár« között van, visszatükröződését fogja lelteni a polgármesteri előterjesztés szerint is kontemplált irattár és a hatóság közötti viszonyban.

A főlevéltárnok ezen okoskodását magának a polgármesteri előterjesztésnek azon szavai is megerősítik, melyek szerint a levéltárnoki állások minősítésére nézve az 1883. évi I. tczikk 13. §-a az irányadó. Lehetetlen tehát, hogy tudományosan képzett emberekkel szervezett hivatal, még ha teljesen függetlenítve van is a segédhivataloktól, kiegészítő részét képezze egy olyan hivatalnak, melynek élén álló hivatalnoktól nem kívántatik egyéb a kezelésben való jártasságnál, vagy más szóval, lehetetlen, hogy a főváros egyik főtisztviselője által vezetett hivatal nem tisztviselők, hanem kezelő hivatalnokoktól ellátott segédhivatalnak képezze kiegészítő részét. Ellenkezőleg, a menyiben az új szervezés szerint az irattárilag kezelendő anyag tudományos kezelésre és feldolgozásra

25 esztendő elmúltával a levéltárba fog utaltatni, a segédhivatalnak irattári része annyiban kell hogy a levéltár alá legyen rendelve, hogy a levéltár által megállapítandó módon kezelje az iratokat, hogy azok egykor levéltári kezelésre és feldolgozásra alkalmas állapotban jussanak a levéltárba. A mennyiben tehát a két hivatal, t. i. a levéltár és a segédhivatal, illetőleg ennek irattári része között nexusnak lennie kell, úgy ez a nexus csupán a levéltárnak, mint tudományos intézménynek az irattár felett való felsőbbségében kell hogy kifejezését lelje.

Ezen felfogásból kiindulva javasolja, hogy a szervezeti szabályzat tervezetének IV. fejezete a levéltárról, mint ugyan a polgármester alá rendelt, de a segédhivaltól tényleg teljesen független hivatalról szóljon.

További javaslataiban *Toldy* mindenekelőtt a levéltári személyzet létszámát, melyet a polgármesteri előterjesztés egy főlevéltárnok, levéltárnok, allelvéltárnok, szakdíjnok, és két szolga személyében állapított meg, kívánja szaporítani két egyénnel, egy levéltári fogalmazóval, egy levéltári segéddel. Ezt a kívánságát azzal indokolja, hogy ha a főváros kívánatosnak tartja azon cél elérését, melyet már az 1885-iki közgyűlés 808. számú határozata (mely szól a levéltár tudományos rendezéséről), továbbá a polgármesteri előterjesztés kifejezetten előírnak, akkor úgy is szükség lesz hosszú időn keresztül erre a munkára nagyobb személyzetet alkalmazni. Ez esetben viszont a kitűzött cél sokkal biztosabban, s ha talán látszólag költségesebben, de valójában még is olcsóbban lesz elérhető, rendszeresített, tisztességesen dotált állásu, tudományos ambíciójú férfiak által, mint ideiglenes segédszemélyzet segítségével, mely érezvén egyrészt ideiglenes voltát és csekélyebb dotációban is részesülvén, munkájának nem lesz meg az a bece, de sőt minden esetre hosszabb időre is terjedne. Ha majd egykor a cél, mely a levéltár mint tudományos intézmény elé kitűzetik, elérjük és a múlt idők összes anyaga tudományos rendezése, feldolgozása s ennek kapcsán a ma már irattengert képező levéltár kiselejtezése be lesz fejezve, igen könnyű és egyszerű dolog lesz a levéltár személyzetét a jövőendő szükséghez képest redukálni.

A fogalmazó feladata volna a főlevéltárnoknak és levéltárnoknak a tudományos munkában segédkezni (ugyanaz a feladata volna a polgármesteri előterjesztésben kontemplált szakdíjnoknak is), a levéltári segéd dolga pedig az volna, hogy az allelvéltárnokot a kezelés munkájában segítse, mely kezelés nem csupán a tanácsí ügyosztályok igényeinek kielégítéséből s a levéltár számára az új szervezés szerint is fenmaradó kezelési teendők végzéséből állana, hanem kiterjedne arra is, hogy a régi anyagot a levéltár tudományos

személyzete számára a főlevéltárnok utasítása szerint mintegy előkészítse.

A levéltári személyzet illetményeit a polgármesteri előterjesztés a főlevéltárnoknál 2200 frt fizetést 600 frt lakpénzben, a levéltárnoknál 1600 + 500 frtban, az allelevéltárnoknál 1300 + 400 frtban, a szakdíjnoknál 1095 frtban a végleges szolgánál 680, az ideiglenesnél 438 frtban állapította meg. Toldy ez illetményeket úgy a levéltáriszemélyzet minősítése mint a fővárosi fizetési rendszernak s a megélhetési viszonyoknak szempontjából magasabb összegben kéri megállapíttatni. Az ő javaslata szerint a főlevéltárnok illetményei évi 3000 forint fizetésben, 1000 frt lakbérben és (ami az 1382/1894. közgy. Határozat szerint önként következik) három ízben a fizetés 10%-ának megfelelő ötödéves korpótlékban a levéltárnok illetményei (az I. osztályu tanácsjegyzők analogiája szerint) 2000 frt fizetésben, 600 frt lakbérben és három ízben a fizetés 10%-ának megfelelő ötödéves korpótlékban volnának megállapítandók.

Az allelevéltárnok rangfokozatát és így fizetését legalább is a polgármesteri előterjesztésben szervezni kontemplált segédhivatali aligazgatóval kellene egy vonalba helyezni, annál inkább, mert ez utóbbira nézve a polgármesteri előterjesztés nem állapít meg semminemű minősítést, míg az allelevéltárnok minősítését az 1883: I. tczikk 13. §-a határozottan megköveteli. E szerint az allelevéltárnok illetményei volnának 1600 frt fizetés, 500 frt lakbér és három ízben a fizetés 10%-ának megfelelő ötödéves korpótlék.

A levéltári fogalmazónak magasabb minősítéssel kell birnia az allelevéltárnoknál, tekintettel mégis arra, hogy a fogalmazói állás úgysis lépcső gyanánt szolgálja a magasabb levéltári állásokhoz s így fiatalabb erővel is volna betöltendő, oly fizetés volna megállapítandó, a melyet az I. osztályú tanácsi fogalmazók kapnak, t. i. 1300 frt fizetés, 400 frt lakbér és három ízben a fizetés 10%-ának megfelelő ötödéves korpótlék.

A levéltári segéd illetménye volna az 1382/1895-iki fizetés-rendezési szabályzatban megállapított 900 + 350 + 3 ötödéves korpótlékkal szemben 1000 frt fizetés, 350 frt lakbér és három ízben a fizetés 10%-ának megfelelő ötödéves korpótlék.

A levéltári szakdíjnok 2 frt 50 krnyi napidíjat kapna, mely összeg 3 évi szolgálat után 3 frtra emelkednék. A végleges hivatal-szolga illetményei 480 frt fizetés, 200 frt lakbér és 3 ízben a fizetés 10%-ának megfelelő ötödéves korpótlékban, az ideiglenes solga illetménye 1 frt 20 kr napidíjban, mely három év letelte után 1 frt 40 kr, 5 év letelte után 1 frt 50 kr-ra emeltetnék, volnának megállapítandók.

Ezen javaslat és a polgármesteri előterjesztés szerint kontemplált fizetési tételek között az a különbség, hogy a főlevél-

tárnok javaslata 4967 frt 50 krral volna drágább, de tekintetbe veendő, hogy az ő javaslata szerint még két egészen új állás is szerveztetnék (fogalmazó 1700 frttal, levéltári segéd 1350 frttal), összesen 3050 frttal, s így a polgármesteri javaslattal szemben az abban kontemplált személyzetnél az ő javaslata csak 1917 frt 50 krajczárral volna drágább, de ezzel elérhető az, hogy a főlevéltárnok fizetése emeltessék és méltányos arányba hozassék a többi főtisztviselők fizetésével, s másodszor az, hogy a levéltár személyzete oly tudományosan képzett egyénekkel szaporodnék, a kiknek együttes működése valóban betöltené azt a kívánatos hivatást, melyet az újonnan szervezendő levéltárnak kitűzni kellene.

A fizetések megállapítására vonatkozó észrevételeit azzal fejezi be a főlevéltárnok, hogy ez iránti javaslatait nem pusztán a levéltári állásokra s nem is pusztán a mai súlyos megélhetési viszonyokra való tekintetből tette, hanem főkép arra tekintett, hogy éppen a levéltári szak az, melyre aránylag legnehezebb hivatott erőket találni. A poros aktákkal egy életen át hangyaszorgalommal bibelődni, azokat a város érdekében tanulmányozni és értékesíteni, mindenesetre kevésbé kecsegtető feladat, mint oly maradandó alkotások létrehozásán közreműködhetni, melyek nemcsak több anyagi javadalmazást, de nyilvánosabb diszt, érdemet és dicsőséget is szereznek azoknak, kik azokban fáradoznak. A levéltárban működőnek meg kell adni tehát azt, hogy egészséget rontó fáradságos kutató munkája fejében legalább keserű anyagi gondok nélkül élhessen, s nem kételkedünk azon, hogy a ki erre az igazságos álláspontra helyezkedik, méltányosnak fogja itélni a főlevéltárnok által kifejezett óhajokat.

A levéltári alkalmazottak minősítésénél a főlevéltárnok javaslata szintén lényegesen eltér a polgármesteri előterjesztéstől.

Idevágó módosításainak megtételénél (melyekben azt kívánja, hogy a főlevéltárnoktól, levéltárnoktól és a levéltári fogalmazótól az a minőség kívántassék meg, melyet az 1883: I. tcikk 13. §-a az országos levéltárban a fogalmazói szakban alkalmazottaktól megkíván) első sorban azon szempontból, indult ki, hogy ha komolyan akarják, hogy a levéltár tudományos intézmény legyen, úgy abba oly erőket kell beosztani, melyek tudásukkal és képességekkel ezt a czélt szolgálni is tudják. Már pedig köztudomású, hogy a ki csak az 1883. I. t.-cikk 13 §-ában a levéltárnoktól megkívánt minimális minősítést tudja kimutatni, az még korántsem alkalmas a mondott czél szolgálatára. A fővárosnak különben joga is van a főlevéltárnoktól és levéltárnoktól a fentemlített nagyobb minősítést megkövetelni, mert hisz a törvény maga minimumként állítja fel a kisebbet, a mi pedig a levéltári fogalmazót (a törvény csak fogalmazási szakról szól) és segédet illeti, erről a törvény nem is intézkedik, s így a főváros eo ipso

megszabhatja a maga által czélszerűnek vélt kvalifikációt, a mi végre a szakdíjnokot illeti, maga az elnevezés is mutatja, hogy ilyennek csak levéltári dolgokban jártas egyén alkalmazható, épen úgy, mint pl. a mérnöki hivatalban is technikai képzettségűnek kell lennie a kit szakdíjnok gyanánt alkalmaznak, s így van ez egyéb szakhivatalokban is, a t. ügyészségnél, a t. főorvosi hiválnál, a statisztikai hivatalnál stb. a szakmunkára alkalmazott díjnokoknál. Úgy véli tehát, hogy semmiféle érveléssel sem lehet a fővárosnak ezt a jogát a magasabb képesítés megkívánásánál megdönteni, mert a törvény nem különbözteti ugyan meg a fővárosi levéltárat a többi törvényhatósági levéltáraktól, de tényleg áll az, hogy kivéve az országnak néhány városát, melyek régi oklevelek és levéltárak régisége tekintetében felette állanak a fővárosi levéltárnak nincs város hazánkban, melynek oly gazdag levéltára volna, mely levéltárában annyi egyént foglalkoztatna, s mely oly nagymérvű tudományos munkásságot kontemplálna a jövőre nézve, mint a fővárosi levéltár, és ha ennek következtében a főváros tetemes összeg árán tartja fenn és akarja emelni és gyümölcsözővé tenni a levéltári szolgálatot, úgy jogának is kell lennie ahhoz, hogy oly erőket alkalmazzon, kik képességükről és használhatóságukról alaki biztosítékot is tudnak nyújtani.

Ezekben kívántuk ismertetni azt a szervezeti szabályzatot, melyet a főlevéltárnok a levéltár számára megállapíttatni javasol. Ennek kifolyásaként, többféle módosítása következik annak a szolgálati szabályzatnak, melyet a polgármesteri előterjesztés a levéltárnál életbeléptetni kíván.

A főlevéltárnok javaslata, bár egyben-másban eltér egyéb levéltárak szervezetétől, teljesen megfelel azon czélnak, melynek az ő szemei előtt kellett lebegnie, t. i. a fővárosi levéltár rendeltetésének és jövőben kifejtendő munkásságának. Javaslatai a szakember helyes itéletére és tollára vallanak, és csak kíváncsnak tartjuk, hogy azok, úgy a hogy ő azokat megtette, elfogadtassanak és mielőbb életbe lépjenek. Budapestnek roppant terjedelmű és történeti adatokban dúsgazdag levéltára van, melyből a történeti tudomány nagyon sokat fog merithetni, ha az ott levő értékes anyaghoz hozzá fér és azt feldolgozhatja.

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

(Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához.)

I.

Magyar nyelvű nyomtatványok.

1.

[406.]¹ *Brassó, 1632.*

KALENDARIVM CHRISTVS VRVNK SzüLETESE
VTAN M. DC. XXXII. Biffextilis Avenarius Janos által,
Fali naptár, egy lapnyi nyomtatvány. Nagy 2r. alakban.
Kolophon: BRASSOBÁN, Marton által.

Egyetlen szakadozott példány a székely-keresztúri unitárius
gymnasium könyvtárában. Feltűnő, hogy Szabó Károly 1632—1633-
ból s több más évekről is a brassai nyomdának egyetlen egy fen-
maradt termékét sem ismeri. Ugyancsak ő nála Seivert után meg-
tudjuk, hogy 1630-ban a brassai könyvnyomtató Wolfgang Márton
volt. (Régi M. Könyvtár, II. 127.)

Kanyaró Ferencz.

2.

[407.] *Kolozsvár, 1687.*

ARTICULI DOMINORUM MAGNATUM & NOBILIVM |
TRIUM NATIONUM REGNI HUVS TRANSYLVANIAE; | & Par-
tium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorundem |
Comitiis ad diem vigefimam sextum Menfis Julij proximj prae-
teriti, | Anni praefentis Millefimi Sexcentifimi Octuagefimi Septimi,

¹ A 405. szám Heyden Sebald *Puerilium colloquiorum Formulae* cz.
művének Dézsi Lajos által a Magyar Könyvszemle 1897. évi 344—351. lapjain
ismertetett krakkói töredéke. A legutóbbi években egybeült közölt adalékokat
legközelebbi füzetünkben fogjuk sorozatunkba iktatni. Szerk.

in Ca- | strum Radnoth ex edicto Suae Celsitudinis Princi- | palis
indictis, & celebratis | Conclufi.

Végén: CLAUDIOPOLI. per Mich. Némethi. A. D. 1687.

2r. A₄=4 sztlan levél.

A mű szövege magyar. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.
R. M. K. 1613 a. jelzéssel.

Horváth Ignác.

3.

Löcse, 1689.

Igen | szép nyájás | HISTORIA | Az | FORTUNA- | TUS-
ROL, | Miképpen az ő Erfényéhez, | és kívánt kedves Süve-
getské- | jéhez jutván, és több tör- | tént fok dolgairól. | *Melly*
most Németből Magyarra | fordítottatott az szép Ujságokban győ-
nyőrködőknek kedvek- | ért. | LOTSÉN, | Nyomtat. 1689. Elf-
tendőben.

8r. A—L=11 iv=88 levél.

Ágoston József könyvtárában, ki nemrég vásárolta meg Dob-
rowszky Ágost könyvkereskedőtől. Szabó Károly a Régi Magyar
Könyvtár I. kötetében 1375. sz. a. említi, de nem látta.

Horváth Ignác.

4.

[408.] *Nagyszombat, 1689.*

IMADSAGOS | KÖNYV. | Mellyet Irt, | PAZMANY | PETER. |
A' Boldog Emléke- | zetű Cardinal Es | Esztergami | Ersek. | Nyom-
tattatot | Hetedfzer. | Nagy-Szombatban, | Az Academiai Bötük-
kel. | M. DC. LXXXIX. Elfz.

8r. A—Z + Aa—Oo_z=571 lap. — *Elül*: címlap, ajánlás
és kalendarium=14 sztlan lev. — *Végül*: 9 sztlan lap.

A »Nagyszombati köny-nyomtató« (sic) ajánlja »A Meltosagos
Rakoczi Juliana Fejedelem kifs Afzfzonyhoz.«

Fametszetekkel a szövegben.

A prágai egyetemi könyvtárban.

Hellebrant Árpád.

5.

[409.] *Kolozsvár, 1698.*

Tótfalusi Kis Miklós. Retractatio. 1 lev.

E retractatio, melyben Tótfalusi visszavonja *Mentsége* és
Apologia című műveit, 1698 június 13-án kelt; egészében közli Bod
Péter, *Erdélyi Feniks-e* C₆ levelén. Ugyanott azt írja, hogy e vissza-

vonást »világ eleibe bocsátotta« s a szöveg végén Tótfalusi is azt írja: »mellyről-is akartam . . . ezen *Retractatiomat* Nyomtatásban ki-botsátani.« Ma egy példányban sem ismert; Bod még látta.

Ferenczi Zoltán.

II.

Idegen nyelvű hazai nyomtatványok.

1.

[162.] *Löcse, 1647.*

Serpilius (Johannes). Pastorum Ecclesiarum Ad Inferiorem Flaviium Poprad. Fraternitas post luem Epidemiam, Anni 1645, & varias mutationes, tandem planè Redintegrata, Anagrammaticè per *Johannem Serpilium*, Eccl. Caifmarcen, Pastorem, & dictae Fraternitatis Seniore celebrata, Anno à nati Salvatoris Circumcissione supra fefquimilles. CXLVII. Leutschoviae, Typis Laurentii Breweri. 4r. 4 sztlan levél.

A Magyar Tud. Akadémia könyvtárában.

Hellebrant Árpád.

2.

[163.] *Löcse, 1654.*

Langsfeld (Johannes Georgius). Abdanckungs-Predigt Welche *Johannes Georgius Langsfeld*, im M DC LIV. Jahr nach Christi Geburth den VI. Aprilis, in öffentlicher Kirchen Versammlung gehalten vnd angestellet, als er aus der Königlichen Freyen Bergstadt Iglo gen Schmögen zu einem Diener deß Göttlichen Wortes beruffen vnd abgefordert worden. Gedruckt zur Leutschaw, bey Lorentz Brewern.

4r. A—D₂=14 sztlan levél.

A késmárki ev. liceum könyvtárában.

Hellebrant Árpád.

3.

[164.] (*Trencsén.*) 1659.

Rehlinus (Joannes). FATVM AVSTRIACVM SIVE LVDI SCENICO-VOTIVI. PRO SALUTE ac FELICITATE SACRATISSIMI atq AUGUSTISSIMI CAESARIS LEOPOLDI IMPERII ROMANI. INCREMENTO. TRANQUILLITATIS. PUBLICAE. STABILIMENTO. AUPICUS. (igy) DIVINIS. SUSCEPTI. OMINIBUS. LAETIS. PROBATI. E. RITU. ANTIQVO. PIETATE. AEMVLA. INSTITVTI.

PLAVSV. PVBLICO. ACTI. Menfe Januario. à THALIA POSON. CHORAGO. JOAN. REHLINO. AA. LL. & PAUL. MAGISTRO. ANNO M. DC. LIX.

4r. A—M₂=46 sztlan levél.

Nagy Sándor ismerteti, mint iskolai drámát, a Magyar Könyvszemlében, 1884. évf. 34—35 l.

Horváth Ignác.

4.

Kassa, 1668.

Zabanius (Isaacus). Dispotatio Theologica, Synopfi Controversiae primae, Christophori Meier, Theol. Doct. ejusdemque Prof. quondam in Univerf. Viennensi Ordinarii, In qua De Salute Iostificatione nostra agitur, Opposita, Quam Duce & Auspice Deo, Praeses M. *Isaacus Zabanius*, Th. Polem. Secund. & Phil. Theoret. in Athenaeo Eperienfi Augultano Evangelico, P. P. Ordinarius, Respondente *Johanne Lavrenti*, Theol. & Phil. Stud. Publicae ventilationi; exponet, Die Januarii, Anno Clj ljc LXVIII. Cassoviae, Literis Davidis Türsch.

4r. A—B=8 sztlan levél.

Br. Podmaniczky Géza könyvtárában Kis-Kartalón. Ajánlja felelő ghyfetinczi Br. Ostrosith Mátyásnak. Szabó K. említi (II. 1136. sz.), de példányát nem látta.

Hellebrant Árpád.

5.

[165.] *Sárospatak, 1671.*

Szatthmár-Németi (Michael), Cum Deo. Theses Philosophicae de Independente et Dependente Quae Adorandae Sacr. S. Trinitatis lumine praelucente In Illustrissima ac Celeberrima Schola S. Patach. Sub Praesidio Clarissima multumque Doctissimi Viri D. *JOHANNIS POSAHÁZI*, A. L. M. Philosophiae Doctoris, ejusdemque Facultatis in Inclyta Schola praefata Profelfforis longè acutiffimi, publicae inquisitioni committuntur. A *MICHAELE Szatthmar NEMETINO* Ad diem 16. Februarii horis locoque solitis. Patacini, Apud Johannem Rosnyai, MDC. LXI.

4r. 17 egy lap és egy sztlan lev.

Ajánlja Szatthmár-Németi város polgárainak, birájának, tanácsosainak; Gönczi Andrásnak, Báthori Zsofiának II. Rákóczi György özevények; Alsó-Miszt város tanácsosainak; Szabó Mihálynak, Korocz András papnak, Némethi István toronyai lelkésznek, Azari Zsigmond tokaji papnak, egykori tanítójának, Borbély Marton szatthmári polgárnak, Marusi Mihály, Veresmarti István, Eszéki István, Ujhelyi

János és Sásvári István ifjaknak. — Végül üdvözlő verseket irtak: Csuzi C. Jakab, Nemeti Mihály, Veresmarti István, Pataki István, Dési Márton.

A kolozsvári ev. ref. kollégium könyvtárában.

Dr. Török István.

III.

Idegen nyelvű külföldi nyomtatványok.

1.

[1.] *H. n. (1523?)*

Christophorus de Frangepanibus. Oratio ad Adrianum Sextum Pont. Max. Christophori de Frangepanibus Veg. Seg. Modrusieque Comititis &c.

4r. 8 szltan levél.

Egy példánya a British Museum könyvtárában. Ismertette és tartalmát német fordításban közölte Henry Thode *Der Ring des Frangipani* című munkájában 2. kiad. Frankfurt am Main 1895 173—181. ll.

Kropf Lajos.

2.

[2.] *Ingolstadt, 1582.*

Sommer (Joannes) Refutatio Sripti Petri Carolii editi Wittebergae, scripta A JOANNE SOMMERO Pirnenfi, Lectore scholae Claudiiopolitanae in Transylvania. Deut. 6. 4. ליהיה להיכר יהיה שמע ישרא Ingolstadii Ex officina Petri Rauifii. Anno Clq Iq XXCII.

8r. Elöl: czíml. 1. lev. Theodosius Schimbergius levele a Német-Lengyel-Magyarországbán, Erdélyben s Morvaországban lakó unitariusokhoz. 20 lev. — Praefatio Auctoris 11 lap. — Confessio Francisci Davidis de Jesu Christo, quam ex carcere exhibuit Regnicolis, paulo ante mortem Thorde, in Transylvania, in conventu regni: 17. April. Anno 1579. 3 lap. A Refutatio szövege: 171 szzött levél.

Hozzá van kötve: Defensio Francisci Davidis és De dualitate tractatus, Francisci Davidis.

Megvan a kolozsvári ev. ref. koll. könyvtárában.

A könyv nem ismeretlen. Jakab E. *Dávid Ferencz emléke* cz. könyvében részletesen méltatja.

Dr. Török István.

3.

[3.] *Róma, 1594.*

(*Kuthassy Joannes*). Oratio habita in Comitibus Ratisbonensibus a Reverendiss. Episcopo Tavrigen. (*így!*) Die XXVIII. Junii M. D. XCIII. — All' illustriss.^{mo} et Reverendiss.^{mo} Sig. et patrono colendiss. Il Signor Cardinal Farnese. — (Farnese czímer). — In Urbeveteri (*így!*) Apud Antonium Colaldum 1594. — Permissu Superiorum.

4. szltan levél, 20 centim. × 14 centim. Az 1. lapon a czím, 2. lap üres; a 3. lapon Giulio Papi Romano ajánló levele »Ratisbona 16. Aug. 1594« kelettel. A beszéd a 4. lapon kezdődik és a 8. lapon alúl végződik. Datum 28 Junii 1594. »Amissa subscriptio. Finis.«

A czímben az »Episcopo Tavrigen.« sajtóhiba. Az ajánló levélben helyesen ez áll »Questa oratione fatta in Dieta da Monsig. Reverendiss. Vescovo di Ghiauerino.« Győri püspök az említett évben Gams *Series Episcoporum*-a szerint Kuthassy János volt, ki mint esztergomi érsek 1601 szeptember 16-ikán halt meg.

A nyomtatvány egy példánya a British Museumban.

Kropf Lajos.

4.

[4.] *Gröningen, 1649.*

(*Knollarothzi, Petrus Johannes*) Popularis ad popularem, sive Irenaei Simplicii Philadelphi Epistola, partim increpatoria, partim apologetica, ad. D. Petrum Bacca Szatthmari Ungarum, super Libello quem nuper emisit Franekerae sub hoc titulo, Defensio Simpliciter Ecclesiae, adversus non nullas Questiones practicas anno superiori publicè Groningae ventilatas duobus Ungaris respondentibus & postea ab Authore & Praeside in unum collectas & editas cum hac inscriptione, Quaestionum aliquot Theologiarum, Regimen, Ordinem, Praxim & Eutaxiam Ecclesiae Spectantium Decisio Academica, &c.

Groningae, Typis Joannis Nicolai Typographi, Anno 1649.

4r. A—D₂=28 lap.

Szerző a 28-ik lapon, tehát a munka végén megnevezi magát »Tuus, ne me tibi ultra dissimulem, *Petrus Joh. Knollarothzi, Claudiopol.*«

Eredetije könyvtáramban.

Révész Kálmán.

TÁRCZA.

A KÖTELES PÉLDÁNYOKRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY ÉS VÉGREHAJTÁSA.

A nyomdatermékek köteles példányainak beszoigáltatásáról szoló törvényczikknek az 1897. évi Országos Törvénytárban 1897. évi november hó 25-ikén történt kihirdetése által hazai könyvtári ügyünk, s első sorban a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára történetében új korszak nyilván meg, a Magyar Könyvszemle úgy is, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa, úgy is, mint a magyarországi bibliografia közlönye, kötelességét teljesíti, midőn a törvényczikket s az annak végrehajtásáról intézkedő vallás- és közoktatásügyi és igazságügyi miniszteri rendeletet egész terjedelmében közzéteszi.

I.

1897. évi

XII. TÖRVÉNYCZIKK

a nyomdatermékek tudományos czélokra szolgáló köteles példányainak beszoigáltatásáról.

Mi Első Ferencz József

Isten kegyelméből Ausztriai császár, Csehország királya stb. és Magyarország apostoli királya

Kedvelt Magyarországunk és társországai hű Főrendei és Képviselei közös egyetértéssel a következő törvényczikket terjesztették szentesítés végett Felségünk elé:

1. §.

A Magyarországon nyomtatott, gépi sokszorosítás útján készült nyomdatermékekből, a nyomtató tudományos czélokra két példányt tartozik ingyen beszoigáltatni, és pedig:

1. egy példányt a Magyar Nemzeti Múzeumnak (2., 3. §§.);
2. egy példányt a M. Tud. Akadémiának (4. §.).

Horvát-Szlavonországokban vagy a külföldön nyomtatott, de a jelen törvény hatálya alatt álló országrészekben (17. §.) kiadott nyomdatermékek köteles példányait a kiadó tartozik beszolgáltatni.

2. §.

A Magyar Nemzeti Múzeumot megillető példány beszolgáltatásának kötelezettsége kiterjed a gépi sokszorosítás útján készült minden nyomdatermékekre; tehát nemcsak az elárúsítási forgalomra, vagy általában terjesztésre szánt, szorosabb értelemben vett írói művekre, hanem a kéziratképen nyomtatottakra is, valamint az időszakai sajtó s a ponyvairodalom termékeire; statisztikai kimutatásokra, iskolai értesítőkre, név- és naptárakra; továbbá a gépi sokszorosítás minden ágában előállított föld- és térképekre, hangjegyekre, képes ábrázolásokra stb.; ez utóbbiak akár önállóan, szöveggel, vagy szöveg nélkül, akár mint valamely nyomtatvány kiegészítő részei kerülnek forgalomba.

3. §.

A Magyar Nemzeti Múzeumnak be nem szolgáltatandók:

1. az érték- és hitelpapírok és értékjegyek;
2. a hivatali ügykezelésre szánt hivatali nyomtatványok, a mindennemű üzleti nyomtatványok;
3. a vonalzott űrlapok és könyvek, czímkék (etiquettek és vignetták);
4. családi értesítések, levélpapírok, látogató- és köszöntőjegyek, meghívók, szavazó-lapok s kizárólag magánhasználatra készült egyéb alkalmi nyomtatványok;
5. könyomás és egyéb gépi többszörösítés útján másolt kéziratok;
6. fényképek, ha azok tisztán vegyi úton készültek.

A 2—6. alatt felsorolt nyomdatermékek beszolgáltatása azonban kötelezővé válik, ha valamely beszolgáltatandó más nyomdatermék kiegészítő részeit vagy mellékleteit képezik.

A jelen szakasz 2., 4. és 5. pontjai alól kivételt képeznek és a 2. §. értelmében beszolgáltatandók: a hivatalok, ipari és kereskedelmi vállalatok, egyesületek és társulatok évi jelentései; továbbá a falragaszok, színlapok, műsorok és a gyászjelentések; végül a tudományos célból készített fac-similék, a tankönyveket helyettesítő könyvmatos tanári előadások és a könyvmatos hírlapok.

4. §.

A M. Tud. Akadémiának, a nyomdatermék-kimutatással egyidejűleg, csak a következő nyomtatványok szolgáltatandók be:

1. gépi sokszorosítás útján kötetes vagy füzetes alakban kiadott mindennemű írói mű;
2. a ponyvairodalomból az egy-leveles nyomtatványok is;
3. minden időszaki folyóirat, kivéve az egy hétnél rövidebb időközökben megjelenő hírlapokat;
4. iskolai értesítők, évi jelentések, statisztikai kimutatások, név- és naptárak, föld- és térképek.

5. §.

A napilapok havonként összegyűjtve, egyéb időszaki nyomdatermek, valamint a füzetes kiadványok és minden más nyomdatermék köteles példányai pedig naptári évnegyedenként összegyűjtve, a forgalomba hozatalt követő hónap, illetőleg negyedév első két hete alatt, közvetlenül szolgáltatandók be az 1. §-ban 1—2. alatt megjelölt rendeltetési helyekre.

6. §.

A beszolgáltatásra kötelezettnek a beszolgáltatott köteles példányokhoz két azonos nyomdatermék-kimutatást kell csatolnia.

E kimutatásokban a beszolgáltatott példányok czimei folyó számok alatt egyenként felsorolandók, a beküldő nevének (czégének) és lakásának pontos bejegyzése mellett.

A mennyiben elháríthatlan okokból valamely beküldendő köteles példány csatolva nem volna, ez okok s az utólagos beküldésre kért újabb határidő a kimutatásokba szintén pontosan bejegyzendők.

A nyomdatermék-kimutatás egyik példánya, a beküldött köteles példányok átvételének tanúsításával, a beszolgáltatásra kötelezettnek visszaküldendő.

7. §.

A köteles példányokat a magy. kir. államnyomda is rendeltetési helyökre beszolgáltatni tartozik, kivéve azokat a nyomdatermeket, melyeknek határidőhöz kötött, vagy feltétlen titokban tartását fontos állami érdekből az illetékes felettes hatóság esetről-esetre elrendeli.

Más nyomdákban készült egyes nyomdatermek beszolgáltatása alól, az érdekelt fél indokolt kérelmére, a vallás- és közoktatásügyi miniszter adhat időhöz kötött, vagy végleges felmentést.

8. §.

A beszolgáltatott köteles példánynak teljesnek és hibátlan-nak kell lennie.

Ha egy kiadáshoz tartozó példányok között a tartalomban eltérés forog fenn, a köteles példány mindegyik változatból beszolgáltatandó.

Egy kiadáshoz tartozó, de különböző papiroson nyomtatott példányok közül a jobb minőségű papiroson nyomtatott példány szolgáltatandó be. — kivéve, ha a jobb minőségű papiroson nyomtatott diszpéldányok száma huszonötöt meg nem halad.

Új kiadásokból, még ha változatlanok is (stereotyp-nyomás), valamint külön lenyomatokból és kivonatokból újabb köteles példányok szolgáltatandók be.

9. §.

A mennyiben valamely nyomdatermék szövegének, vagy kiegészítő más részeinek, a hozzá való képes ábrázolásoknak, hangjegyeknek, föld- és térképeknek stb. nyomtatása és előállítása több nyomda között oszlik meg, valamennyi közreműködő magyarországi nyomtatót és a kiadót a teljes köteles példány beszerzéséért egyetemleges felelősség terheli. Ugy az illető nyomtatók, mint a kiadó évnegyedes kimutatásaikba a különböző helyen készült nyomdaterméket bejegyezni s megnevezni tartoznak azt, a ki a beszerzését magára vállalta. — A mennyiben azonban a teljes köteles példány egyik kimutatáshoz sem volna csatolva, annak beszerzése az illető nyomtatók bármelyikétől, vagy a kiadótól követelhető.

10. §.

A köteles példányok, valamint az átvételi elismervények postai küldése, a fennálló postarendszabályok betartásától feltételzetten, portódíjmentességet élvez.

11. §.

A rendeltetési helyökre kellő időben nem érkezett köteles példányoknak utólagos beszerzését, vagy a nem teljes, hibás és általában a jelen törvényben megkövetelt kellékeknek meg nem felelő példányoknak kifogástalanokkal való pótlását a Magyar Nemzeti Múzeum, illetőleg a M. Tud. Akadémia az 5. §-ban a beszerzésre megszabott határidő leteltétől számított három éven belül a mulasztással terhelt féltől postán ajánlva küldött felszólítás útján megkövetelheti és a felszólítás teljesítésére, annak keltétől számított, legalább 30 napi záros határidőt tűz ki.

E felhívás sikertelensége a 12. §-ban megállapított következményeket vonja maga után.

12. §.

Kihágást követ el és 100 forintig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő:

1. a ki a 11. §-ban megszabott felszólításra, az abban kitűzött záros határidő alatt, a köteles példányt be nem szolgál-

tatja, illetőleg a jelen törvényben megkövetelt kellékeknek meg nem felelő köteles példányt kifogástalannal nem pótolja;

2. a ki a köteles példányokkal együtt beküldendő kimutatásokra nézve a jelen törvény rendelkezéseit megszegi.

A jelen §. 1. pontjában körülírt kihágás elkövetőjét a be nem küldött, vagy nem pótoló példány vételárában is el kell marasztalni az átvételre jogosult Magyar Nemzeti Múzeum, illetőleg M. Tudományos Akadémia javára.

13. §.

A jelen törvény 12. §-ában említett kihágási ügyekben, úgy a pénzbüntetésre, valamint a be nem küldött, vagy nem pótoló köteles példány vételárának megfizetésére nézve, az 1880: XXXVII. t.-cz. 40. §-ának 5. pontjához képest a királyi járásbíróságok járnak el.

14. §.

A befolyt pénzbüntetés annak a könyvtárnak gyarapítására fordítandó, melynek érdekében az eljárás folyamatba tetetett.

15. §.

A nyomdatermékek ama köteles példányai, melyek a fennálló törvények és szabályok szerint a sajtóügyi közvádlónak adatnak be, — a mennyiben azokra nézve további nyilvántartás, vagy hivatali használat szüksége már nem forog fenn — a Magyarországon létező vagy létesítendő oly nyilvános múzeumok és könyvtárak gyarapítására fordítandók, melyeket e célból a vallás- és közoktatásügyi minister megjelöl.

A sajtóügyi közvádlóhoz érkezett köteles példányok kezelésének, őrzésének, átvételének és átadásának módzatait, — valamint a vallás- és közoktatásügyi minister által kijelölt múzeumok és könyvtárak részére való átadás alól a kivételeket az igazságügyi és a vallás- és közoktatásügyi ministerek rendeleti úton állapítják meg.

Egyebekben a jelen törvény nem érinti a fennálló törvények és más jogszabályok ama rendelkezéseit, melyek a nyomdatermékeknek sajtórendészeti czélokra szolgáló köteles példányaira és a nyomdatermékeknek sajtórendészeti szempontból szükséges nyilvántartására vonatkoznak.

16. §.

A fennálló törvények és más jogszabályok ama rendelkezései, melyek a nyomdatermékeknek tudományos czélokra szolgáló köteles példányairól szólnak, az 1897: XXXV. t.-cz. kivételével hatályon kívül helyeztetnek.

17. §.

A jelen törvény hatálya a magyar állam egész területére kiterjed, Horvát- és Szlavonországek kivételével.

18. §.

Jelen törvény végrehajtásával a vallás- és közoktatásügyi és az igazságügyi ministerek bizatnak meg.

Mi e törvényczikket s mindazt, a mi abban foglaltatik, összesen és egyenkint helyesnek, kedvesnek és elfogadottnak vallván, ezennel királyi hatalmunknál fogva helybenhagyjuk, megerősítjük és szentesítjük, s mind Magunk megtartjuk, mind más Híveink által megtartatjuk.

Kelt Bécsben, ezernyolczszáz kilenczvenhetedik évi november hó huszonegyedik napján.

FERENCZ JÓZSEF s. k.

(P. H.)

B. Bánffy s. k.

II.

A vallás- és közoktatásügyi, és az igazságügyi m. kir. ministerek

RENDELETE

a nyomdatermékek tudományos czélokra szolgáló köteles-példányainak beszo-
gáltatásáról szóló 1897. XLI. t.-cz. végrehajtása-, és a sajtórendészeti köteles-
példányokkal való elbánás tárgyában.

A nyomdatermékek tudományos czélokra szolgáló köteles-
példányainak beszo-
gáltatásáról szóló 1897: XLI. t.-cz. 15. és 18.
§-aiban nyert felhatalmazás alapján rendeljük, a mint következik:

I. FEJEZET.

A Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Tudomá-
nyos Akadémia részére beszo-
gáltatandó köteles-
példányokról.

*A beszo-
gáltatás határideje.*

1. §. A Magyar Nemzeti Múzeumot, illetőleg a Magyar
Tudományos Akadémiát megillető köteles-példányok az 1897:
XLI. t.-cz. hatályba lépésének napjától, vagyis 1897. évi deczem-
ber hó 11-étől közvetlenül a Magyar Nemzeti Múzeumnak, ille-
tőleg a Magyar Tudományos Akadémiának szolgáztatandók be,
még pedig:

a) az 1897 december hó 11-étől 1898. január hó 1-jéig
megjelent napilapok köteles-példányai a Magyar Nemzeti Múzeum-
nak: 1898. évi február hó első két hete alatt;

b) az 1897 december hó 11-étől 1898 január hó 1-jéig
forgalomba hozott egyéb időszakai nyomdai termékek, valamint a

füzetes kiadványok, és minden más nyomdai termék köteles-példányai a Magyar Nemzeti Múzeumnak és a Magyar Tudományos Akadémiának: 1898. évi április hó első két hete alatt;

c) 1898 január hó 1-étől kezdve minden következő évben a napilapok havonként összegyűjtve: a következő hónap első két hete alatt; minden más nyomdai termék köteles-példányai évnegyedenként összegyűjtve, a forgalomba hozatalt követő negyedév első két hete alatt szolgáltatandók be a nyomdatermék-kimutatásokkal együtt.

A nyomdatermék-kimutatások.

2. §. A vallás- és közoktatásügyi ministerium által valamennyi törvényhatósághoz intézett és 1867. évi december hó 20-án 15.836/67. sz. alatt kelt körrendelet hatályon kívül helyezettik és ezentúl a Magyar Nemzeti Múzeumot és a Magyar Tudományos Akadémiát illető köteles-példányokról a nyomdai termék-kimutatások nem a törvényhatóságok útján és nem a vallás- és közoktatásügyi ministeriumhoz, hanem közvetlenül a Magyar Nemzeti Múzeumhoz az *A*) és *B*), a Magyar Tudományos Akadémiához pedig a *B*) alatt csatolt minta szerint készítve küldendők be két azonos példányban.

Az *A*) alatti külön kimutatásba csak a Magyar Nemzeti Múzeum részére havonként beszolgáltatandó napilapok foglalandók, míg az 1897: XLI. t.-cz. 5. §-a szerint évnegyedenként beszolgáltatandó többi nyomdatermékek együttesen a *B*) alatti kimutatásban sorolandók fel. Ezen *B*) alatti kimutatásban a Magyar Nemzeti Múzeumot illető nyomdatermékek a következő fejezetek alatt csoportosítandók: I. Időszaki folyóiratok és hirlapok (a napilapok kivételével). II. Könyvek és füzetek. III. Zeneművek. IV. Önálló képes ábrázolások (metszetek, könyvmatok, térképek, gépi eljárással készült fényképi sokszorosítások stb.). V. Vegyes kisebb nyomtatványok, lehetőleg szám- és természetők szerint csoportosítva; például falragaszok, szinlapok, gyászjelentések stb.

A *B*) alatti minta a Magyar Tudományos Akadémiához az 1897: XLI. t.-cz. 4. §-ának rendelkezéséhez képest az előző bekezdésben említett fejezetekre való megosztás nélkül, egyébként azonban szintén minden rovat pontos kitöltése mellett, küldendő be.

Az egy kimutatásba foglalt nyomdatermékek czimei elejétől végig futó-, 1-től folyó-számokkal látandók el. A kimutatások szövege tisztán, olvashatóan tintával irandó.

3. §. Az ellenőrzés megkönnyebbitése végett a kimutatásokban előforduló folyószámok az illető nyomdatermékekre is feltűnő helyen írónnal feljegyzendők.

A kimutatásokhoz mellékelt nyomdatermékeknek folyó-

számok szerint rendezve s gondosan csomagolva kell lenniök. A mennyiben az egyszerre beszolgáltatandó nyomdatermékek súlya 20 kilogrammot meghaladna s a postán egynél több csomagban volnának küldendők: a teljes kimutatás mindkét példányban csak az egyik csomaghoz csatolandó.

A mennyiben elháríthatatlan okokból valamely beküldendő köteles-példány csatolva nem volna: ez okok és az utólagos beküldésre kért újabb határidő, a kimutatások jegyzetrovatába pontosan bejegyzendők. Ugyanott tüntetendő fel a törvény 9. §-ában meghatározott egyetemleges kötelezettség esetében, a kötelezettek közül annak neve (czége) és lakása (székhelye), ki a köteles példánynak beszolgáltatását elvállalta.

A beküldés módozatai.

4. §. A beszolgáltatásra kötelezett a köteles-példányokat a Magyar Nemzeti Múzeumnak és a Magyar Tudományos Akadémiának a nyomdai termék-kimutatásokkal együtt akár postadíjmentesen: posta útján küldheti be, — akár pedig a kézbesítés más módját választhatja.

A kézbesítésnek, ha nem postai uton történik, a Magyar Nemzeti Múzeumban hétköznapiokon 9-től 1 óráig, s a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában 11-től 1 óráig az átvételre jogosított tisztviselő kezéhez kell történnie.

A postán küldött köteles-példányok és kimutatások, a postai rendszabályok megtartása mellett, a Magyar Nemzeti Múzeumhoz, illetőleg a Magyar Tudományos Akadémiához címzendők. Ha a köteles-példányok 250 grammnál súlyosabbak, vagy ha különböző alakúak, körülkötendők. Ha egy kilogrammnál súlyosabbak, erősen becsomagolandók és bélyegmentes szállítólevéllel ellátandók. Ha 20 kilogrammnyi súlyt meghaladnak: több, legfeljebb 20 kilogrammos csomagokra osztandók. A czimlapra, s a mennyiben szállítólevél szükséges, erre is, mindenkor ez a feljegyzés irandó: »Köteles nyomdatermék-példányok. Portomentes.«

Ez utóbbi megjegyzés alkalmazásának elmulasztása, a postai rendszabályokban meghatározott következményeken felül még azt is maga után vonja, hogy a portomentességet megszünteti s a Magyar Nemzeti Múzeum, illetőleg a Magyar Tudományos Akadémia a postadíjjal terhelt szállítmány átvételét megtagadhatja, mely esetben a beszolgáltatás meg nem történnének tekinthető.

A köteles-példányok és nyomdatermék-kimutatások átvizsgálása.

5. §. A M. N. Múzeum és a M. T. Akadémia a nyomdatermék-kimutatásnak mindkét azonos példányát visszatarthatja mindaddig, míg a kimutatást és az annak kapcsán érkezett köteles-példányokat át nem vizsgálhatja és meggyőződést nem szerez

arról, hogy azok a törvény rendelkezéseinek mindenben megfelelnek.

A M. N. Múzeum és a M. T. Akadémia gondoskodni tartozik arról, hogy a köteles-példányoknak és nyomdatermek-kimutatásoknak átvizsgálása késedelmet ne szenvedjen és a szabályszerű átvétel tanusításával ellátott kimutatás, esetleg a pótlások iránti felszólítás, a legközelebbi beszolgáltatás időpontjáig, mind a mellett a törvény 11. §-ában megszabott elévülési idő alatt, jogaik érvényesítésének fentartása mellett, megtörténjék.

A nyomdák törzskönyvéről.

6. §. A vármegyei alispánok, illetőleg a törvényhatósággal felruházott városok polgármesterei kötelesek 1898. évi február hó végeig a területükön létező nyomdákrol és gépi sokszorosítással foglalkozó műhelyekről pontos jegyzéket, a jelzett határidőn túl pedig esetről-esetre minden változásról késedelem nélkül értesítést küldeni a M. N. Múzeumnak. (14. §.)

A M. N. Múzeum e jegyzékek nyomán, a hazai nyomtató- és gépi sokszorosítással foglalkozó iparosokról (czégekről) a helynevek betürendjében egy, az egész országra kiterjedő teljes lajstromot készít, melyet évenként, a benne előállott változásokat pedig negyedévenként, nyomtatásban közzétesz és ekként egy törzskönyvet vezet, melybe a beszolgáltatási kötelezettség teljesítésének megtörténte és annak időpontja, valamint a jegyzékben előforduló minden későbbi változás bejegyzendő.

7. §. A M. N. Múzeumnál vezetett törzskönyv szolgál alapjául az 1897. XLI. t.-cz. hatályának területén nyomtatott és gépi sokszorosítás útján készült nyomdatermek pontos beszolgáltatásának ellenőrzésére.

A kiadókra az 1897. XLI. t.-cz. 1. §-ának utolsó bekezdése és 9. §-a szerint háruló kötelezettség ellenőrzését a M. N. Múzeum és a M. T. Akadémia a bibliographiai hirdetéseknek és közleményeknek, előfizetési felhívásoknak, általában minden erre vonatkozó nyilvánosságra jutott adatnak gondos figyelemmel kísérésével gyakorolja.

Felmentés a köteles-példányok beszolgáltatása alól.

8. §. 1897. XLI. t.-cz. 7. §-ában foglalt rendelkezés, mely szerint »egyes nyomdatermek beszolgáltatása alól az érdekelt fél indokolt kérelmére a vallás- és közoktatásügyi minister adhat időhöz kötött, vagy végleges felmentést«: csak abban az esetben érvényesíthető, ha az érdekelt fél a kinyomatás, illetőleg a gépi sokszorosítás után azonnal, szabályszerűen bélyegelt kérvényt

nyújt be a vallás- és közoktatásügyi ministerhez, melyben a fenforgó kivételes körülmények hitelt érdemlő módon igazolandók annak megítélése végett, hogy a beszolgáltatás kötelezettségének elhalasztására vagy végleges elengedésére elfogadható fontos ok igazolt-e vagy nem?

A mennyiben a minister a kérelmet teljesíthetőnek nem találná: az erre vonatkozó elhatározás vételét követő legközelebbi beszolgáltatás alkalmával a kérdéses nyomdatermek a kimutatásba szintén befoglalandó s a többi nyomdatermekhez csatolandó.

A köteles-példányok beszolgáltatásának elmulasztása.

9. §. Az 1897. XLI. t.-cz. 12. §-ába ütköző kihágások eseteiben az 1880. XXXVII. t.-cz. 44. §-a alapján kibocsátott és ez időszerint hatályban lévő 1880. évi augusztus hó 15-én 2.265. sz. a. kiadott igazságügyministeri rendeletben szabályozott eljárás követendő.

A felfelentést (az idézett eljárási szabályok 2. §-a értelmében) az 1897. XLI. t.-cz. 13. §-a alapján, a beszolgáltatásra kötelezettre nézve illetékes kir. járásbiróság előtt a M. N. Múzeum képviseletében a közalapítványi kir. ügyigazgatóság, és a M. T. Akadémiának képviseletében annak igazolt ügyésze terjesztheti elő, de a főljelentést a nevezett közintézetek képviselői az elj. szab. 25. §-a értelmében az illetékes kir. ügyészségnél is tehetik. A be nem küldött, vagy nem pótoltt példány vételára (1897. XLI. t.-cz. 12. §. utolsó pont) iránt az igény a főljelentésben igazolható, és a közintézetek képviselői az elj. szab. 35. §-ának rendelkezésétől eltérőleg a tárgyaláson megjelenni nem tartoznak.

A mennyiben a főljelentésben a be nem küldött vagy nem pótoltt köteles-példány vételára igazolva nem volna, ennek írásbeli pótlását a bíróság elrendelheti.

A be nem küldött vagy nem pótoltt köteles-példány vételárának megfizetésére kötelező ítéletet az 1881. LX. t.-cz. rendelkezései szerint kell végrehajtani.

Az 1897. LXI. t.-cz. 14. §-ában említett pénzbüntetések behajtására és kezelésére nézve a kir. járásbiróságok részére 1880. évi augusztus hó 9-én 2.106. sz. a. kiadott igazságügyministeri rendelethez mellékelt 6. sz. utasítás és a kapcsolatos rendeletek követendők. A pénzbüntetésnek befolyt összege azonban nem szállítandó be az adóhivatalba, hanem azt a hivatalból értesítendő M. N. Múzeum, illetőleg a M. T. Akadémia hivatalos nyugtájára esetről-esetre ki kell fizetni.

II. FEJEZET.

A sajtóügyi közvádlo részére beszolgáltatandó köteles-példányokról.

A nyomtatók és kiadók kötelességei a sajtórendészeti köteles-példányok tekintetében.

10. §. A nyomdai termékeknek a sajtóügyi közvádlohoz benyújtandó sajtórendészeti köteles-példányai a fennálló törvényekben és szabályokban meghatározott időben és jogkövetkezmények terhe alatt a jövőben is esetről-esetre adandók be, nem pedig úgy, mint a tudományos czélokra szolgáló és a M. N. Múzeumot, valamint a M. T. Akadémiát illető köteles-példányok havonként, illetőleg negyedévenként összegyűjtve.

Szabadságukban áll azonban azoknak, a kik a fennálló törvény és szabályok szerint a sajtórendészeti köteles-példány beszolgáltatására kötelezvék, hogy az 1897. XLI. t.-cz. 3. §. 1., 2., 3., 4. és 6. pontjaiban felsorolt nyomdai termékeket ne esetről-esetre, hanem havonként összegyűjtve nyujtsák be.

A sajtórendészeti köteles-példányokhoz nyomdatermék-kimutatást csatolni nem kell, de ezen köteles-példányoknak szintén teljeseeknek és hibátlanoknak kell lenni.

11. §. A sajtórendészeti köteles-példányok beszolgáltatási módozatára nézve a jelen rendelet 4. §-a, az alábbi rendelkezések megtartása mellett, megfelelően alkalmazandó.

Az időszaki lapok köteles-példányai akár postai úton, akár kihordással veszi a szétküldés kezdetét, a szétküldés időpontjában, Fiume városában és kerületében pedig egy órával előbb, az illető sajtóügyi közvádlo czime alatt — hacsak a jelen §. harmadik bekezdésének esete fenn nem forog — a megjelenés helyén működő főpostán, kézbesítő-könyv mellett adandók fel, melynek átvételi rovatában a postahivatal az átvételt elismeri és ennek idejét, valamint röviden azt a körülményt is kitünteti, hogy a köteles-példány a közönségnek szánt példányokkal egyidejűleg adatott-e fel? és mindezt a köteles-példányra is feljegyzi ilyképen: Többivel (esetleg: Magában) d. e. 2 ó. 35 p.

Aláírás:

(A postahivatalnak időjelzéssel ellátott bélyege).

Ha a szétküldés a lap kiadásának helyén kihordással olyan időben veszi kezdetét, midőn az ottani főpostának hivatalos órája nincsen: akkor a sajtóügyi közvádlo határozza meg, hogy a köteles-példány a lap kiadásának helyén hol, kinek és mikor kézbesítendő. Ezt a határozatot a köteles-példány beszolgáltatására kötelezettnek — a törvényes következmények terhe mellett — előzetesen kell kieszközölnie.

Egyébb nyomtatványok köteles-példányai rendszerint a sajtó-

ügyi közvádoló hivatali helyiségeiben, a beadványok iktatására meghatározott órák alatt adandók át; és ha postán küldetnek be: oly időben adandók fel, hogy az azok beszolgáltatására megszbott időpontig oda megérkezessenek.

12. §. Minden nyomtató tartozik minden, a nyomdában készült nyomdai termékről az *A)* és *B)* mintáknak megfelelő kimutatást havonkint elkészíteni és azt Budapesten közvetlenül a sajtóügyi vádhatósághoz, az ország többi részében pedig azon törvényhatóság első tisztviselőjéhez (polgármester, alispán) beküldeni, melynek területén a nyomda működik.

Az *A)* minta szerint készült kimutatásnak a napilapok felsorolását, a *B)* minta szerint készült kimutatásnak pedig mindazon többi nyomdai termékek megjelölését kell tartalmaznia, melyek az 1891. évi február 8-án 414/eln. sz. a. kiadott belügyministeri rendeletben megszabott következmények terhe alatt vezetendő könyvben foglalvák. A *B)* minta szerint készült kimutatásba tartozó időszaki nyomdatermékek, továbbá a 10. §. második bekezdéséhez képest havonkint összegyűjtve beküldött vegyes nyomtatványok külön fejezetek alá foglalandók, de különben a *B)* minta szerint készült kimutatást a 2. §. második bekezdésében említett fejezetekre felosztani nem kell.

Az eddigi negyedévi kimutatások (1867. évi 15.856. sz. vall. és k. okt. ministeri, és 1895. évi 315. sz. bel. ü. min. r.) megszűnnek.

A törvényhatósági első tisztviselők teendői a sajtórendészeti köteles-példányok tekintetében.

13. §. A törvényhatóságok első tisztviselői tartoznak a 12. §. szerint hozzájuk beszolgáltatandó sajtótermék-kimutatásokat, ha pontosan be nem érkeznének, bekövetelni, azoknak tartalmát az 1891. évi február 8-án 414/eln. szám alatt kibocsátott belügyministeri rendelet értelmében vezetendő nyomdai könyvvel egybeazonlítani, és a netalán tapasztalt hiányokat pótolni; a kimutatást pedig legkésőbb a beérkezés hónapját követő hó végéig az ellenőrzés megtörténtét igazoló záradékkal a sajtóügyi közvádlóhoz megküldeni.

A m. kir. államnyomda a m. kir. pénzügyministerium felügyelete és ellenőrzése alatt állván, annak megvizsgálása, hogy a nyomdai termékekről az 1848. XVIII. t.-cz. 39. §-ban, és az 1891. évi február 8-án 414/eln. sz. a. kiadott belügyministeri rendeletben előírt, és a készített nyomtatványok megjelölését tartalmazó könyv helyesen vezetett-e; továbbá, hogy a nyomdai termékek sajtórendészeti köteles-példányai a sajtóügyi közvádlóhoz beküldetnek-e; végre, hogy a m. kir. államnyomda által havonkint beküldött sajtótermék-kimutatások megfelelnek-e a nyomtatványokról veze-

tett könyv adatainak: a m. kir. pénzügyminister hatásköréhez tartozik, a ki a sajtórendészeti köteles-példány beküldése alól esetről-esetre fölmentést is adhat, tehát sem a székesfőváros polgármestere, sem az első fokú iparhatóság, sem más hatóság a fentebbi körülmények vizsgálatára vonatkozólag el nem járhat.

14. §. A fennálló nyomdákrol és a gépi sokszorosítással foglalkozó műhelyekről a fentebbi 6. §-nak első bekezdése szerint a Magyar Nemzeti Múzeum részére készitendő jegyzék egy példányát, valamint az időközi változásokról szóló értesítéseket a törvényhatóságok első tisztviselői egyidejűleg a sajtóügyi köztárhoz is megküldeni tartoznak.

15. §. A törvényhatóságok első tisztviselői tartoznak a politikai tartalmú hírlapok és folyóiratok megindítása tárgyában az 1848. XVIII. t.-cz. 30. §-ának 1. pontja, illetőleg az ország azon részeiben, a hol a most idézett törvény hatályban nincsen, az ott érvényben levő szabályok megfelelő rendelkezései értelmében benyújtott nyilatkozatok és bejelentések tartalmát az 1892. évi október hó 6-án 3961/eln. sz. alatt kiadott belügyministeri körrendelet szerint esetről-esetre a sajtóügyi köztárhoz közölni.

A sajtóügyi vádhatóságok teendői a sajtórendészeti köteles-példányok tekintetében.

16. §. A törvényhatóságok első tisztviselői által a 14. §. szerint beküldendő jegyzék és időközi értesítések alapján a sajtóügyi vádhatóság a kerületében lévő nyomdákrol és gépi sokszorosítással foglalkozó műhelyekről, illetőleg vállalatokról a C) minta szerint törzskönyvet vezet, a melynek segítségével azt is nyilváníttja, hogy a 12. §-ban szabályozott havi sajtótermék-kimutatások a 13. §. értelmében beérkeznek-e?

17. §. A politikai tartalommal bíró hírlapok- és időszaki nyomtatványokról, a sajtóügyi vádhatóságok a 15. §. szerint velők közlendő bejelentések és az általok szükség esetén kért felvilágosítások alapján a D) minta szerint törzskönyvet vezetnek.

18. §. A sajtóügyi vádhatóságok a beérkezett köteles-példányokról félévenként lezárandó két nyilvántartást vezetnek. Az egyik a 12. §-ban említett A) kimutatásnak, a másik pedig az ugyanott említett B) kimutatásnak vonalas rovatai szerint készül.

Az A) minta rovatai szerint készült nyilvántartásba, melynek czíme: »Nyilvántartás az 18... év $\frac{\text{első}}{\text{második}}$ felében érkezett időszaki nyomdatermékekről« a sajtóügyi vádhatóságnak minden odaérkező időszaki nyomdaterméket be kell vezetnie, tekintet nélkül arra, vajjon azok a nyomtatónak A) vagy B) kimutatásába tartoznak-e? Az időszaki nyomdatermékek e nyilvántartás 1. és 2. rovatába félévenként csak egyszer vezetendők be s az

egyes példányok beérkezését a 3. rovatban kell az időszaki nyomdatermék illető számaival jelezni.

A B) minta rovatai szerint készült nyilvántartásba, melynek címe: »Nyilvántartás az 18 . . . év ^{első} _{második} felében érkezett nyomdatermésekről az időszaki nyomdatermek kivételével«, a sajtóügyi vádhatóság az összes többi nyomdatermeket vezeti be az érkezés sorrendjében.

Mindkét nyilvántartás tartalma a havonként utólagosan érkező A) és B) kimutatások adataival összeegyeztetendő és eltérés vagy hiány esetén a szükséges intézkedések megteendők, illetőleg a törvényszerű eljárás megindítandó.

A budapesti sajtóügyi vádhatóság a fentebbi jegyzékeken kívül névmutatót is vezet, mely a nyomdai termékek szerzőjének, s ennek hiányában címének betűrendjében készül.

A sajtóügyi közzvádó iktató-hivatalába beérkezett köteles-példány, a beérkezés napjának írásbeli feljegyzésével látandó el, a megfelelő nyilvántartási jegyzékbe vezetendő be, és az ellenőrzéssel megbízott ügyészégi tagnak a napi kiosztás alkalmával, vagy soron kívül adandó át. Ugyanezen eljárás követendő a beérkezett havi sajtótermék-kimutatásokkal.

Azokra a sajtórendészeti köteles-példányokra, melyek a 10. §. második bekezdéséhez képest nem esetről-esetre, hanem havonként összegyűjtve érkeznek be, a beérkezés napját feljegyezni nem kell.

19. §. Az 1897. év végeig átvett sajtórendészeti köteles-példányok őrzésére, rendeltetésére és értékesítésére nézve az eddigi eljárás követendő.

Ellenben 1898. évi január hó 1-jétől fogva, a sajtóügyi közzvádóknak beszolgáltatott köteles-példányok átvétele, kezelése és nyilvántartása a jelen rendelet alapján lesz foganatosítandó, és az 1898. év első felében átvett köteles-példányok az 1899. év elején, a későbbiek pedig a beérkezésük fél éve után következő második felév elején, évenként kétszer lesznek a vallás- és közoktatásügyi minister által megjelölendő múzeumok és könyvtárak részére a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelője által kirendelt közegnek kiadandók.

20. §. A nyomdatermeknek a sajtóügyi közzvádóhoz benyújtott köteles-példányai közül a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minister által kijelölt nyilvános múzeumok és könyvtárak részére való átadás alól az 1897. XLI. t.-cz. 15. §-a értelmében kivételnek.

a) azon nyomtatványok, melyek hivatali eljárás tárgyát képezik, vagy melyekre ily eljárás valószínűségét a sajtóügyi közzvádó fenforogni látja;

b) azon nyomtatványok, melyek közvetlenül hivatalos eljárás tárgyát ugyan nem képezik, de a melyekre nézve ily eljárással

való összefüggésnél fogva a hivatali használat szükségét vagy valószínűségét a közvádlo megállapítja.

A fentebbiek szerint visszatartható nyomdai termékeket a hivatali eljárás vagy használat befejezése, valamint az eljárás, vagy használat szükségének és valószínűségének megszűnte után, a mennyiben a bíróság azoknak sem elkobzását, sem megsemmisítését el nem rendelte, a sajtóügyi közvádlo, mielőtt azok rendelkezésére állanak, a legközelebbi rendes átadási időpontban (19. §.) tartozik átadni.

Az eljárás vagy használat folytán netalán teljesen használhatatlanná vált nyomdai termék átadása szintén mellőzendő.

Bármely nyomdai terméknek hivatali eljárás vagy használat alá vétele, vagy ily valószínűségnek megállapítása a 18. §. szerint vezetendő nyilvántartási jegyzékek »jegyzet« rovatában a nyomdai termék sorszáma és a hivatalos ügy iktató számára való rövid utalással följegyzendő. A fentebbi körülmény megszűnte pedig ugyanott a kelet kitüntetésével a legnagyobb rövidséggel bejegyzendő.

A sajtórendészeti köteles-példányok átszolgáltatása a kijelölt múzeum vagy könyvtár részére.

21. §. A kijelölt múzeum vagy könyvtár részére a nyomdai termékek átszolgáltatása rendszerint közvetlenül (tehát nem postán) a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége által e végből kirendelt közeg kezeihez a sajtóügyi vádhatóság hivatali helyiségében és az általa kijelölt napon és órában eszközendő.

A nyomdai termékek átvételéről az átvevő közeg elismervényt, azok átadásáról pedig a sajtóügyi vádhatóság bizonylatot ad, melyek a 18. §-ban meghatározott nyilvántartási jegyzékeknek csupán sorszámaira való hivatkozással állítandók ki.

A sajtóügyi vádhatóságok tartoznak megengedni, hogy az átvevő közeg a most említett nyilvántartási jegyzékeket lemásoltathassa és e másolatokat, kívánat esetén, a sajtóügyi vádhatóságok aláírás és pecsét alkalmazása által hitelesíteni tartoznak.

Wlassics s. k.

Erdély s. k.

A) minta.

Kimutatás

a napilapok köteles-példányairól.

Időszak, melyre e kimutatás vonatkozik:év.....hó.....

A beküldő neve (cége) és lakása (telepe):

Sor- szám	A napilapok címe	Évi- s folyó száma	Jegyzet
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			
11			
12			
13			
14			
15			
16			
17			
18			
19			
20			
21			
22			
23			
24			
25			
26			
27			
28			
29			
30			
31			
32			

.....
(A beküldésre kötelezettnek aláírása.)

*B) minta.***Kimutatás**

a nyomdatermékek köteles-példányairól (a napilapok kivételével).

*Időszak, melyre e kimutatás vonatkozik :..... év hó.....**A beküldő neve (cége) és lakása (telepe) :.....*

Sorszám	A nyomdatermék szerzője és címe (kötetek, füzetek sorszáma)	Alakja (rét)	Kötetek, füzetek, darabok száma, hir- lapszámok	Ívek száma	Jegyzet
1	I. Időszaki folyóiratok és hirlapok.				
2					
3					
4	II. Könyvek és füzetek.				
5					
6					
7	III. Zeneművek.				
8					
9					
10	IV. Önálló képes ábrázol- latok. (Metszetek, könyvmotok, térképek, gépi eljárással készült fénykép- sokszorosítások.)				
11					
12					
13	V. Vegyes kisebb nyom- tatványok. (Szám szerint s természetök sze- rint csoportosítva, pl. falragaszok, címlapok, gyászjelentések stb.)				
14					
15					
16					
17					
18					
19					

(A szolgáltatásra kötelezettnék (cég) aláírása.)

Időszaki politikai lapok törzskönyve.

[illegible]

A MÚZEUMOK ÉS KÖNYVTÁRAK ORSZÁGOS FŐFELÜGYELETE.

A hazai könyvtárak fejlődésének ügyében nagy fontosságú intézkedésekkel zárult le az 1897-ik év, melynek folyamán a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter a törvényhatósági, községi, felekezeti és egyesületi múzeumok és könyvtárak országos felügyeletére, szervezésére és gyarapítására vonatkozó részletes szabályzatot terjesztett ő cs. és apostoli királyi Felsége jóváhagyása elé.

E szabályzat a törvényhatósági, községi, felekezeti és egyesületi múzeumok és könyvtárak felett az állami felügyelet gyakorlásán országos főfelügyelőséget, ez intézetek ügyének társadalmi uton leendő támogatására országos tanácsot létesít, melyben részben a múzeumok és könyvtárak országos bizottsága által három évre megválasztott és a miniszter által megerősített 15 tagon kívül az országos főfelügyelőség tagjai, a belügyminiszterium kiküldötte, a központi statisztikai hivatal igazgatója, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója és osztályvezetői, az országos levéltár, a budapesti egyetemi könyvtár, az országos képtár és az orsz. iparművészeti múzeum igazgatói foglalnak helyet.

Ő Felsége a szabályzatot 1897 december 10-ikén kelt legfelsőbb elhatározásával jóváhagyván, *Fraknói Vilmos* püspököt kinevezte a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelőjévé. E legfelsőbb elhatározással kapcsolatban a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter az országos főfelügyelő helyettesévé, három év tartamára, *Szalay Imre* min. tanácsost, és felügyelőkké, szintén három év tartamára, *dr. Krenner József*, *dr. Hampel József*, *dr. Fejérfpataký László* egyetemi tanárokat és *dr. Horráth Gézát*, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgató-őreit, *Radács Jenőt*, az orsz. iparművészeti múzeum igazgatóját és *Kammerer Ernő* orsz. képviselőt, az országos képtár kormánybiztosát nevezte ki; s egyidejűleg megerősítette az országos múzeum- és könyvtárbizottság közgyűlésének határozatát, melylyel a múzeumok és könyvtárak országos tanácsának elnökévé, három évi megbízással, *Szell Kálmán*, előadó-titkárává *Porcsolt Kálmán*, tagjaivá *gróf Andrássy Tiradar*, *gróf Apponyi Sándor*, *Beöthy Zsolt*, *Berzeviczy Albert*, *Forster Gyula*, *Gerlóczy Károly*, *György Aladár*, *Hollán Ernő*, *dr. Kuncz Adolf*, báró *Radvánszky Béla*, *Rákosi Jenő*, *Thaly Kálmán* és *gróf Zichy Jenő* választottak meg.

A Fraknói Vilmos püspök kinevezéséről szóló legfelsőbb kézirat szövege a következő:

Vallás- és közoktatásügyi magyar miniszterem előterjesztésére a törvényhatósági, községi, felekezeti és egyesületi múzeumok és könyvtárak országos felügyeletére, szervezésére és gyarapítására vonat-

kozó szabályzatot jóváhagyván, annak alapján *dr. Fraknói Vilmos* arbei választott püspököt és nagyvárad kanonokot, a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tanácsának tagját, a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőjévé három év tartamára kinevezem.

Kelt Bécsben, 1897. évi december hó 10-én.

FERENCZ JÓZSEF s. k.

Wlassics Gyula s. k.

A kinevezésről *Wlassics Gyula* vallás- és közoktatásügyi miniszter az alábbi leiratban értesítette az országos főfelügyelőt:

A magyar királyi vallás- és közoktatásügyi minisztertől.

Méltóságos és főtisztelendő

DR. FRAKNÓI VILMOS VÁL. ARBEI PÜSPÖK URNAK,
a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagjának

Budapesten.

79,458. sz.

Ő Császári és Apostoli Királyi Felsége, Bécsben 1897. évi december hó 10-én kelt legfelsőbb elhatározásával, a »törvényhatósági, községi, felekezeti és egyesületi múzeumok és könyvtárak országos felügyeletére, szervezésére és gyarapítására vonatkozó szabályzatot legkegyelmesebben jóváhagyván, ugyane legfelsőbb elhatározással Méltóságodat a szabályzat 2. §-a alapján a múzeumok és könyvtárak országos Főfelügyelőjévé, a szabályzatban megállapított hatáskörrel három év tartamára legkegyelmesebben kinevezni méltóztatott. Őszinte örömmel üdvözlöm Méltóságodat a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőjének tiszteleti állásában, mint a hazai tudománynak egyik vezérférfiát, abban a meggyőződésben, hogy nemzeti történetírásunk terén kiváló tudományos munkássága folyamán, valamint éveken át a Nemzeti Múzeum Széchényi-könyvtárának élén, s később a tud. Akadémia főtítkári állásában szerzett gazdag tapasztalatai és azokból merített iránytadó eszméi, melyeknek önzetlen és lankadatlan tevékenysége és nemes áldozatkészsége, hogy csak egy fényes példára utaljak, a Rómában nagylelkű adományából magyar tudósok részére alkotott intézet, oly általános elismerésre készítet jelentőséget kölcsönöz, az országban létező múzeumok és könyvtárak tervszerű fejlesztésének javára fognak szolgálni. Felkérem Méltóságodat méltóztatásuk a Magyar Nemzeti Múzeumban berendezett hivatali helyiségében állását elfoglalni, működésének megkezdéséről engem

értesíteni, s egyszersmind helyettesének s a felügyelőknek kinevezéséről szóló idecsatolt 2—8 \cdot /. alatti okmányokat kézbesíteni s a múzeumok és könyvtárak országos tanácsának megalakítására nézve kiadott rendeletnek 9 \cdot /. alatti másolatát tudomásul venni szíveskedjék. Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1897. december 17-én.

Wlassics s. k.

Az országos főfelügyeletről szóló szabályzat szövege a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1897 december 17-ikén ugyancsak 79,458. sz. a. kelt rendeletével a Budapesti Közlöny 1897. évi 293. számában a következőkben tétetett közzé:

A törvényhatósági, községi, felekezeti és egyesületi múzeumok és könyvtárak országos felügyeletének, szervezésének és gyarapításának szabályozása.

I. Hivatalos felügyelet.

1. §.

A törvényhatósági, községi, felekezeti és egyesületi múzeumok és könyvtárak feletti felügyeletet a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelője, a helyettes főfelügyelő és az annak alárendelt felügyelők által gyakorolja.

2. §.

A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőjét a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére ő császári és apostoli királyi Felsege —, az orsz. főfelügyelő helyettesét és a felügyelőket pedig, az orsz. főfelügyelő meghallgatása mellett, a nevezett miniszter nevezi ki. Az orsz. főfelügyelőnek, helyettesének és a felügyelőknek hatáskörét a miniszter szabályozza.

3. §.

Az orsz. főfelügyelő, valamint helyettese és a felügyelők megbízatásának tartama a mindenkori kinevezéstől számított három évre terjed, annak leteltével újabb kinevezésnek van helye.

Az orsz. főfelügyelő, helyettese és a felügyelők, utazási költségeiknek felszámítása mellett, rendes tartózkodásuk helyén kívüli kiküldetésök alkalmával, állásuknak megfelelő napidijakban részesülnek. Az orsz. főfelügyelő és helyettese díjazással nem járó, tiszteleti állást foglal el. A felügyelők évi tiszteletdíjban részesíthetők, melynek összegét a vallás- és közoktatásügyi miniszter állapítja meg.

4. §.

Az országos főfelügyelőnek általában, a felügyelőknek pedig az általuk képviselt szaktudomány szempontjából feladata a Magyaror-

szágon létező törvényhatósági, községi, felekezeti vagy társadalmi javadalmazásból fenntartott múzeumok — képzőművészeti, iparművészeti, archaeologiai, természetrajzi és néprajzi gyűjtemények — és az azokkal kapcsolatos, vagy önálló könyvtárak berendezésének, anyagának, szervezésének és kezelésének tanulmányozása, közvetlen megsejmlélés útján és azokra vonatkozólag a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez évrzáró jelentésnek, intézkedések szüksége esetén pedig külön javaslatoknak felterjesztése.

5. §.

Az állam költségén fentartott nyilvános és közhasználatra rendelt múzeumok és könyvtárak közül az orsz. főfelügyelő és a felügyelők csak azok felett gyakorolhatnak felügyeleti és ellenőrzési hivatalos hatáskört, melyeket az orsz. főfelügyelő véleményének meghallgatása mellett a vallás- és közoktatásügyi miniszter külön utasításban megjelöl.

A törvényhatósági, a községi, a felekezeti és a társadalmi javadalmazásból fentartott múzeumok és könyvtárak felügyeletéhez és ellenőrzéséhez is, a 10: §-ban megszabott feltételek alapján, a vallás- és közoktatásügyi miniszter külön felhatalmazása szükséges.

6. §.

Az országos felügyelet szervezésének főczélja az, hogy a hazánkban létező és létesítendő nyilvános és közhasználatra szánt állami, törvényhatósági, községi, felekezeti és társadalmi összes gyűjtemények között a rendszeres gyarapítás, a tudományos alapra fektetett egyöntetű berendezés, az avatott igazgatás és a csere-viszony szabályozása révén mentől szorosabb összeköttetés létesüljön s az ország különböző részeiben elszórt, megőrzésre és megismertetésre érdemes gyűjtemények anyaga a nemzeti tudomány és művészet közös kincse s a nemzeti művelődés egységes forrása legyen; ezért az orsz. felügyelet saját kezdeményezéséből az egész országra kiterjedő szervezés előkészítése végett, észleleteiről a vallás- és közoktatásügyi minisztert, a hatáskörében megvalósítható intézkedések iránt, mindenkor tájékoztatni törekedjék.

7. §.

Ezekhez képest az orsz. főfelügyelő s a felügyelők tevékenysége egyrészt a vallás- és közoktatásügyi miniszter által kiadott szabályzatban és utasításban megszabott felügyeleti és ellenőrzési hatáskörre, másrészt a múzeumok és könyvtárak fejlesztésére törekvő társadalmi mozgásban való részvételre terjed ki.

A hivatalos felügyelet és ellenőrzés gyakorlásáról az orsz. főfelügyelő közvetlenül és egyedül a vallás- és közoktatásügyi miniszternek ad számot; viszont a társadalmi uton elérhető célok érdekében az orsz. főfelügyelő s a felügyelők a hazai összes közművelődési, tudományos, irodalmi és művészeti egyesületek képviselőiből megalakult

orsz. muzeum- és könyvtár-bizottságban, illetőleg az annak kebeléből alakított orsz. tanácsban működnek közre.

8. §.

Az orsz. főfelügyelő a reá bizott hatáskörben közvetlenül a vallás- és közoktatásügyi miniszternek alárendeltje; úgy a saját, mint a felügyelők jelentéseit és javaslatait a miniszterhez ő terjeszti fel; e szabályzatnak s a miniszter rendeleteinek értelmében a felügyelőket utasításokkal ellátja, kötelességök lelkiismeretes teljesítését ellenőrzi.

9. §.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter által kiadott külön utasítások szerint az orsz. főfelügyelő a személyesen reábizott felügyeletet és ellenőrzést, kinevezett helyettesén kívül, másra át nem ruházhatja.

Az orsz. főfelügyelő, illetőleg helyettese, saját hatáskörében, vagy az egyes felügyelők meghallgatása mellett, az orsz. felügyelet körébe tartozó minden iratot aláír; hivatalos pecsétje: a magyar czimer »a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelője« körirattal. Az orsz. felügyelettel járó irodai, kezelési, utazási s egyéb költségekre vonatkozólag a miniszterhez ő terjeszt fel javaslatokat s e költségekről ő számol. Az irodai és elszámolási teendőket a felügyelők az orsz. főfelügyelő utasítása szerint tartoznak végezni.

10. §.

Törvényhatósági, felekezeti, községi vagy társadalmi javadalmazásból fentartott múzeumok és könyvtárak hivatalos felügyelete és ellenőrzése csak az esetben képezi az orsz. főfelügyelő s a felügyelők kötelességszerű feladatát, ha

1. e felügyeletnek és ellenőrzésnek a múzeum vagy könyvtár fentartója magát önként alárendeli s a vallás- és közoktatásügyi miniszter ahoz jóváhagyással hozzájárul; vagy ha

2. a nyomda-termékek köteles példányaiban; vagy végül, ha

3. állami segélyben, az állami gyűjteményekből letétképen kiadott tárgyakkal való gyarapodásban részesedik.

A 2. és 3. alatti kedvezményekben azonban csak oly múzeumok és könyvtárak részesülnek, melyek

a) kellően biztosított állandó javadalmazásból is merítik fentartásuk szükségleti fedezetét;

b) úgy a gyűjtemények megőrzésére, mint megsemmisítésére és használatára alkalmas, száraz és világos helyiséggel bírnak;

c) kellő szakképzettséggel bíró és lehetőleg rendszeresített fizetéssel ellátott — a gyűjtemény nagyságához mérten egy vagy több — tisztviselő kezelése alatt állanak;

d) rendszeres nyilvántartással vannak ellátva, — nevezetesen az átvett tárgyakról idő- és számszám szerint pontosan vezetett be-

kötött növedéki napló, szaklajstrom és betürendes névmutató szolgál a leltári állagnak ellenőrzésére és nyilvántartására.

Az e kellékekkel fölruházott s annak alapján a vallás- és közoktatásügyi ministerium legfőbb felügyelete alá tartozó muzeumok és könyvtárak szervezeti szabályai csak a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a belügyminiszterrel egyetértőleg adott jóváhagyásával bírnak érvénnyel. E muzeumokról és könyvtárakról az orsz. főfelügyelő nyilvántartási törzskönyvet vezetett, melynek az *a)–d)* alatti adatokat rovatos kimutatásban kell tartalmaznia.

11. §.

Az orsz. főfelügyelő, illetőleg helyettese közvetíti az állami gyűjteményekből kiadott fölös, vagy többszörös gyűjteményi tárgyak átadását, azok rendeltetése iránt — a muzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának meghallgatása mellett — a miniszter elé javaslatot terjeszt és elhatározásához képest gondoskodik e tárgyak elhelyezéséről s azoknak a kedvezményben részesült muzeum- vagy könyvtárban való kifogástalan megőrzését nyilvántartja.

12. §.

Az orsz. főfelügyelő s illetőleg utasításához képest a felügyelők évenként legalább egyszer, közvetlen meg szemlélés alapján, tartoznak meggyőződni a felügyeleti hatáskörükbe tartozó muzeumok és könyvtárak állapotáról. Jogukban áll minden kezelési és elszámolási adatnak megvizsgálása s a mennyiben ez eljárásuk akadályokba ütköznék, vagy rendellenességeket tapasztalának, a vallás- és közoktatásügyi miniszternek azonnal jelentést tenni tartoznak.

13. §.

A 10. szakaszban felsorolt kellékek kiderítése s annak alapján az állami kedvezményekben részesíthető muzeumok és könyvtárak megjelölése végett, esetleg a kedvezmény megvonása iránt, az orsz. főfelügyelő, illetőleg helyettese a muzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának meghallgatása mellett terjeszti fel javaslatait a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez. Az erre vonatkozó javaslatnak kétséget kizáró megállapodást kell tartalmaznia arra a bekövetkezhető esetre, ha az érdekelt muzeum vagy könyvtár fentartása lehetetlenné válnék, mely esetnek bekövetkezésére vonatkozólag a szervezeti szabályzatban oly intézkedés veendő fel, hogy az illető muzeum vagy könyvtár fennmaradt vagyonának és gyűjteményeinek további rendeltetése s más hasonló célra való átadása előre biztosítva legyen. Az orsz. főfelügyelő, a muzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának meghallgatásával, az állami kedvezmények megvonása s az annak folytán szükséges intézkedések iránt a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez részletes javaslatot tartozik felterjeszteni, különösen akkor, ha a gyűjtemények megóvása az illetékes hatóság közbenjárását igényli. Az állami letétül

átengedett tárgyak felett a vallás- és közoktatásügyi miniszter mindenkor szabadon rendelkezik.

II. A múzeumok és könyvtárak országos tanácsa.

14. §.

A múzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának tagjai:

a) a közművelődési, tudományos, irodalmi és művészeti egyesületek képviselőiből, saját szervezeti szabályzata alapján alakult orsz. múzeum és könyvtárbizottságnak rendes évi közgyűléséből három évi megbízatással, egyik választott elnökével és előadó titkárával együtt kiküldött tizenöt tagja;

b) az orsz. tanácsnak hivatalból tagjai: a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelője, helyettese és felügyelői, továbbá a vallás- és közoktatásügyi miniszterium illetékes ügyosztályának mindenkori főnöke, a belügyi m. kir. ministerium kiküldötte, a m. kir. központi statisztikai hivatal igazgatója, a nemzeti múzeum igazgatója, valamint a nemzeti múzeumnak osztály-vezetői, az orsz. levéltár igazgatója, az egyetemi könyvtár igazgatója, az orsz. képtár igazgatója és az orsz. iparművészeti múzeum igazgatója.

A választás útján kijelölt tizenöt tag megerősítés végett a vallás- és közoktatásügyi miniszternek névszerint bejelentendő.

15. §.

A tanács ülésein az orsz. múzeum- és könyvtárbizottságnak választott elnöke, akadályoztatása esetén az orsz. főfelügyelő vagy helyettese elnököl, az előadói és jegyzőkönyvvezetői tisztet a titkár tölti be. A jegyzőkönyveket az elnököl s az előadó titkáron kívül két hitelesítő tag írja alá. Érvényes határozathoz a meghívottak közül, az elnökön kívül legalább hatnak jelenléte s a jelenlevők általános többsége szükséges.

A meghívások legalább három nappal az ülés előtt küldendők szét, a napi rendre felvett tárgyak lehetőleg részletes felsorolásával.

Az orsz. tanács a szükséghez képest más szakférfiakat is meghallgathat.

A múzeum- és könyvtárbizottság szervezeti szabályzata, valamint annak alapján a képviselt egyesületek s azok kiküldötteinek névsora, a szervezetben vagy a névsorban beálló változás, a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez jóváhagyó tudomásul vétel végett felterjesztendő.

16. §.

Az orsz. tanács az egyesületi, a törvényhatósági, községi múzeumok, a nép- és vándorkönyvtárak szervezése és gyarapítása érdekében társadalmi tevékenységet fejt ki s e célból — különösen pedig központi irodájának költségeire, a »Múzeum« című szaklap kiadására,

tiszteletdíjakra, a csereviszony fentartásának költségeire, utazási és szállítási költségek fedezésére — esetleges egyéb bevételi forrásain kívül — állami segélyben is részesül. Az orsz. tanács minden évben, az állami költségelőirányzat szentesítése után, indokolt javaslatot terjeszt a vallás- és közoktatásügyi miniszter elé, hogy e társadalmi tevékenység folytatására az állami segély összegét megállapítsa. A tanács részére kiutaltványozott összeg felett a tanács szabadon rendelkezik; de minden év végével működéséről a miniszternek jelentést tesz. A mennyiben a tanács e segélyen túl a jelzett csoportba tartozó egyes múzeumok vagy könyvtárak gyarapítására külön állami hozzájárulást tartana kívánatosnak, ily esetben külön indokolt javaslatot kell mindenkor a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felterjesztenie.

Az előadó titkár a tanács felszereléseit pontosan leltározni, a bevételekről valamint a tanács határozata és a választott elnök utaltványozása alapján teljesített fizetésekről okmányokkal igazolt számadást készíteni és az adomány vagy csere címén átvett s rendeltetési helyükre küldött tárgyakról törzskönyvet vezetni tartozik.

Az összes irodai teendők ellátása s a munka beosztása iránt az orsz. tanács választott elnöke s az orsz. főfelügyelő vagy helyettese egyetértőleg rendelkezik.

A vallás- és közoktatásügyi miniszternek jogában áll a leltári és pénztári kezelést bármikor megvizsgáltatni.

17. §.

Az orsz. tanács munkakörébe, a 16. §-ban megjelölt múzeumok és könyvtárak érdekében, különösen a következő ügyek tartoznak:

1. a Magyarországon létező s közművelődési fontossággal bíró nyilvános gyűjtemények jegyzékének megállapítása;

2. fölös és többszörös példányok kölcsönös kicserélésének közvetítése, a hazai és a külföldi gyűjtemények között;

3. a nyilvános gyűjtemények tisztviselőinek minősítésére szükséges kellékek meghatározása; azok képesítése végett tanfolyamoknak szervezése;

4. mintaszerű szabályzatoknak kidolgozása: a múzeumok és könyvtárak szakszerű berendezése, igazgatása, kezelése és lajstromozási rendszere tárgyában;

5. a múzeumokra és könyvtárakra vonatkozó évi jelentéseknek és lajstromoknak, a hazai és külföldi gyűjtemények kiadványainak rendszeres gyűjtése és őrzése, illetőleg kézi szakkönyvtárak berendezése;

6. a múzeumok és könyvtárak helyszíni tanulmányozása, azok anyagának szakszerű ismertetése;

7. e célból, valamint a nemzetközi csereviszony közvetítése végett, »Múzeum« cím alatt egy szakfolyóiratnak több nyelven való szerkesztése és kiadása;

8. a régészeti leletekre, a nyomdatermékek köteles példányainak beszolgáltatására, a kézirati emlékek, a ritka ősnymtatványok (incunabulák) megőrzésére és nyilvántartására, valamint általában a múzeumok és könyvtárak országos szervezésére vonatkozó törvényhozási vagy rendeleti szabályozás előkészítése és megvitatása.

Az orsz. tanács e feladatokat — a rendelkezésére álló anyagi eszközök mérvéhez képest — a 16. §-ban megjelölt múzeumok és könyvtárak érdekében saját kezdeményezéséből és saját hatáskörében teljesíti; törvényhatóságokat, községeket és egyesületeket közvetlen érintkezés és levelezés útján múzeumok és könyvtárak alapításában, szervezésében, berendezésében és gyarapításában szakszerű tanácsával támogat s azok iránt az érdeklődést és a társadalmi áldozatkészséget ébrentartani törekszik. De valahányszor a jelen szabályzat azt megköveteli s különösen akkor, ha államilag fentartott, vagy közvelenül állami felügyelet alatt álló múzeumokról, vagy könyvtárakról van szó, illetőleg esetről esetre, a mikor azt az orsz. főfelügyelő, vagy helyettese szükségesnek tartja, az orsz. tanács megállapodásai jóváhagyás, illetőleg a hivatalos intézkedés fogantatását végett a vallás- és közoktatásügyi miniszter elé terjesztendő.

18. §.

Rendszeres régészeti ásatások és kutatások állami segélyezése iránti kérvények teljesítése vagy mellőzése felett — a melyben azok nem tartoznak a műemlékek országos bizottságának az 1881. évi XXXIX. t.-cikkben biztosított hatáskörébe — a vallás- és közoktatásügyi miniszter, az orsz. tanács véleményének meghallgatása mellett, határoz. Ily segélyezések csak akkor javasolhatók, ha az ásatás és a kutatás iránti kérelem, a Nemzeti Múzeum elsőbbségi igényének szemmel tartása mellett, a 10. §. értelmében hivatalos felügyelet alatt álló múzeum gyarapítása érdekében merülne fel. Az e tárgyban tartandó ülésekre a műemlékek orsz. bizottságának előadója mindenkor meghívandó.

19. §.

A múzeumok és könyvtárak országos tanácsa a múzeumok és könyvtárak iránti érdeklődésnek ébrentartása és fokozása érdekében, működéséről évenként tájékoztató jelentést, azonkívül bevételeiről és kiadásairól részletes évi zárszámadást terjeszt az orsz. múzeum- és könyvtárbizottság közgyűlése elé. E jelentés és zárszámadás sokszorosítva a közgyűlési meghívással együtt a bizottság minden tagjának megküldendő. A közgyűlésen felmerült kíváncsimakat az orsz. tanács saját hatáskörében tárgyalni s ha szükségét látja, közvetlenül intézkedni, vagy a vallás- és közoktatásügyi miniszter elé javaslatot terjesztetni tartozik.

A pénztári és leltári állapot megvizsgálása végett a közgyűlés két szakfőfiut küld ki s azok jelentése alapján adja meg a felmentést.

Az orsz. főfelügyelő irodáját a bizottsággal közös helyiségben rendezi be, de külön irattára van s hivatalos pecsétjét is csak hivatalos haláskörében használhatja. Az orsz. muzeum- és könyvtárbizottságnak felosztása esetében annak összes értékeit, iratait és leltári tárgyait az orsz. főfelügyelő veszi át, arról a vallás- és közoktatásügyi miniszternek részletes jelentést tesz, oly czélból, hogy a miniszter az átvett értékek, iratok és leltári tárgyak további kezelése, valamint a bizottsági teendők ellátása iránt, esetleg újabb bizottság szervezésével, saját hatáskörében intézkedhessenek.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL

1897 OKTÓBER 1-TŐL DECEMBER 31-ÉIG.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga ez évnegyedben köteles példányokban 980 db., áthelyezés útján 11 db., ajándék útján 437 db., vétel útján 184 db., csere útján 11 db., vagyis összesen 1623 db., nyomtatvánnyal, és ezen felül 724 db.. aprónyomtatvánnyal gyarapodott.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a könyvtár anyagát: a M. Tud. Akadémia (15 db.), Asbóth Oszkár, az Athenaeum könyvnyomda r. t., Balier Lajos Nagy-Czenkről, Berzeviczy Egyed Abaúj-Bárázáról, a bécsi tud. Akadémia (3 db.), a brünni Benczések könyvnyomdája, a budapesti szobrászok szakegylete (2 db.), a chicagói John Crerar lybrary (2 db.), a Dunántúli ág. ev. hitv. egyházkerület, Esztegár László dr., Fejérpataky László dr. (4 db.), a Ferenczrendiek pozsonyi tartományfőnöksége (2 db.), a Ferenczrendiek szolnoki tartományfőnöksége (2 db.), Ferenczy József, a budapesti Főkapitányság (2 db.), a Földművelési miniszterium (6 db.), Galgóczy Károly, Gohl Ödön (8 db.), Ismeretlen (2 db.), Istvánffy Gyula Liptó Sz.-Miklósról (2 db.), Karácsonyi Aladár, a gróf Károlyi család, a Kegyes tanítórend bpesti házfőnöksége, Kelen István, Kempf József (2 db.), a Képviselőházi iroda (2 db.), a Kereskedelmi miniszterium, Kisch Gusztáv Beszterczéről (2 db.), a Krakói Akadémia, Láng Menyhért, a Magyar Jogászegylet, Margalics Ede (3 db.), a brünni Museum Franciscum, Nágel Ottó, a Népolvasótár szerkesztősége (16 db.), a New-yorki Astor könyvtár (3 db.), Osztrák-magyar Bank Bécsből (2 db.), Palócz Ignác, özv. Pulszky Ferenczné (7 db.), Réthy László, Sárközi Imre, Schönherr Gyula dr. (2 db.), a Singer és Wolfner cég (3 db.), a bécsi Statistische Central-Commission, Szalay Imre (5 db.), Széchenyi Gyula gróf, Széchy Károly és neje Kolozsvárról (6 db.), id. Szinyei

József (257 db.), Szinnyi József dr. (8 db.), Szögyei G. Vilmos Győrben (2 db.), Thalloczy Lajos Bécsből (16 db.), a Turul szerkesztősége, az Upsalai egyetem, a Vallás és közoktatásügyi miniszterium, a veszprémi ev. ref. egyházmegye, a washingtoni Volta-Bureau. Zarándy A. Gáspár (3 db.), a Zirczi cisterci-rend apátja.

Vételre e negyedévben 584 frt 80 kr. fordítottatott.

A könyvtár helyiségeiben 4521 egyén 8960 kötet nyomtatványt, kikölcsönzés útján pedig 485 egyén 703 kötetet használt.

A lefolyt negyedévben osztályoztatott 1825 mű, amelyekről 2360 czédula készítettett. Kötés alá adatott 444 kötet. Végre az *Anthropologia* szakból a kiállításokra vonatkozó munkák kivételtek és ugyanitt külön csoportban országok és városok szerint újból számszámoztatottak.

Fel kell még említenünk, hogy:

A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr engedélyével és jóváhagyásával a könyvtár másodpéldányaiból a legpontosabb összehasonlítás és a könyvtárban maradó példánnyal való egybevetés után 1278 darab könyv engedtetett át a m. kir. testőrség alapítandó könyvtára számára.

II.

A *kézirattár* anyaga a lefolyt évnegyedben a nyomtatványosztályból áthelyezés útján 1 kézirattal, ajándék útján 1 irod. levéllel, 1 fényképmásolattal, s 1 kéziratjazzal, vétel útján 8 kézirat, 62 irodalmi levéllel s köteles példány gyanánt 3 fényképmásolattal, összesen 9 kézirrattal 63. irod. levéllel 4 fényképmásolattal 1 kéziratjazzal, gyarapodott: Vételre fordított összeg: 101 frt.

Ajándékukkal Az Ezredévi Orsz. Kiállítás Történelmi főcsoportjának Igazgatósága, Varjú Elemér és Berzeviczi Egyed urak gyarapították a gyűjteményt; és pedig az első Magyarország honfoglalás kori térképének dr. Pauler Gyula és dr. Szendrei János tervök szerint rajzolt fali abroszával, a második a Velencei Szt. Márk. könyvtár Z. lat. c. 399. jelzetű codexből vett fényképmásolattal, s az utolsó Kazinczy Ferencznek Berzeviczy Gergelyhez intézett, szép halom, 1809. febr. 5. kelt eredeti levelével, mely az Akadémia Kazinczy leveleinek most folyó kiadásához adalékul fog szolgálni.

A vásároltak közül kiemelendők: Sermones pro festis B. V. Mariae Immaculatae per Domenicum Mokos, XVIII. századi népies tót nyelven irt beszédek gyűjteménye; A Máriavári hajadon, érzékeny játék 5 felvonásban, Krater Ferencz után Újfalvy Krisztina; eredeti kézirattal. E színmű ismeretes ugyan a magyar színpadon, de nem Újfalvy Krisztina átdolgozásában, s így a kézirattal kettős jelentőségű. irodalomtörténeti, eme kiváló író pályájának könyvtárunkban meglevő emléke s drámatörténeti, e darab és irányának hatására mutató. Intze Mihály és családi

körének levelezése, mely az erdélyi tudományos világnak XVIII.—XIX. századi korában szereplő képviselőit érinti. Köleséri Sámuel, Id. Intze Mihály a kolozsvári esperes, ifj. Intze Mihály, korának egyik híres természettudósa és orvosa. Pataki Dániel, Szathmári Pap Mihály és Zsigmond, Szacs vay Sándor, amazok tanárok és papok, ez az új magyar újságírodalomnak első úttörője, Köpécsi János, szintén e kör tagja leveleit foglalja e gyűjtemény magában s kiegészíti ama gyűjteményt, melyet a mult esztendőben vásároltunk, s mely szintén e kör két tagjának Szathmárnémethi Sámuelnek és Bodgány Mihálynak viszonyaira vonatkozik.

A negyedév alatt 55 kutató 185 db., kéziratot használt.

Feldolgoztatott az évnegyedi gyarapodás s az 1893-ból feldolgozatlanul maradt Wenzel-féle gyűjtemény, összesen 88 mű 115 kötetben 102 új s beosztott czédulával. Miután a régi hátrálék az ujonnan rekonstruált Növedéki naplóval együtt feldolgoztatott, három önálló gyűjteményre (Wenzel, Forgó és Kertbeny) került a sor, s ezek közül először a Wenzel Gusztáv hagyatékából megszerzett gyűjteményre. Még a Forgó-féle ajándék s a Kertbeny-iratok vannak földolgozatlanul.

Elérkezvén ekként az ideje annak, hogy a kézirtattár anyaga, mely eddig csak inventálva volt, rendszeres földolgozás alá kerüljön, legsürgősebbnek mutatkozott az irodalmi levelek csoportjának föllállítása, mind könyvtári, mind irodalmi szempontból. Az utóbbi évtizedek alatt átmént a köztudatba, hogy irodalomtörténetünk művelői a Múzeum könyvtárának kézirtaít nem mellőzhetik. Ennek következtében számosan használták gyűjteményünket, mely irodalomtörténetírásunkban elsőrendű forrássá emelkedett. Ez a helyzet kötelességet rótt a könyvtárra, hogy amennyire módjában áll, használhatóvá tegye gyűjteményeit. Kézirtakötetek és önálló művek az ideiglenes czédula-katalogusban eléggé föl vannak tüntetve: de az Irodalmi Levelek csupán csomagolva, s nagyjában lévén indikálva, használásuk úgy a kutatónak, mint a kiszolgáló tisztviselőknek sok törődésével járt. A baj gyökere ott rejtett, hogy a kutatók nem a kézirtat jelzetét, hanem a leveleket datumuk szerint idézték s jegyezték föl. Addig a mig a felállításban működő tisztviselők emlékezete terjedt, ez nem sok bajt okozott, de ha azon túl erő anyagról volt szó, gyakran megfeythetetlen feladatok elé állittatnak. Ez okok alapján az Irodalmi Levelek csoportjának felállítás képezte a legsürgősebb feladatot mely akként oldatott meg, hogy az anyag szoros sorrendben nyert elhelyezést, és ehez járul szoros abc rendben az írók és czimzettek névsora. A pontos index minden irányban kielégíti a kutatót s a föllállítás kronológiája biztosítja a megtalálást. Az Irodalmi Levelek csoportjának eddig a legújabb szerzeményeken kívül, (Intze levelek, Rómer, Szigligeti, Walther, Mednyánszky, Wenzel gyűjtemény) a Quart. Hung.-ban beosztott s

fölállított anyag van feldolgozva, 2044 levél 920 czédulával. Ez az alap, melyhez a még ki nem választott s régiesen beosztott anyag fog hozzájárulni.

III.

A *hírlaposztály* gyarapodása köteles példányokból 87 hírlap 17,878 száma, áthelyezés után (a könyvtár nyomtatványi osztályából) 94 hírlap 4585 száma, ajándék után 7 hírlap 169 száma, vétel után 1 hírlap 114 száma, összesen 189 hírlap 22,746 száma.

A könyvtár helyiségében 584 egyén 1315 kötetet, házon kívül 15 egyén 108 kötetet, összesen 599 egyén 1423 kötet hírlapot használt.

A végzett munkák során 140 czédula iratott 391 évfolyam bejegyzésével, ezen kívül a reklamáláshoz 81 új czédula készült. Átnézetett 221 hírlap 6534 száma. Reklamáló levél 129 iratott, reklamáltatott 1880 szám, beérkezett 596 szám. Kötetett 413 kötet hírlap, a kötésekért fizetett összeg: 674 frt 42 kr.

IV.

A *levéltári osztály* ajándék után 53, vétel után 338, örök letétemény után mintegy 5000 dbbal, összesen körülbelül 5400 dbbal gyarapodott.

Ezek közül a levéltár törzsanyagát 4 eredeti középkori irat, 1 másolat, 138 ujjabbkori oklevél és levél, 2 czimeres levél, 2 czéh-irat, 225 db 1848/49-iki irat és nyomtatvány, 19 fénykép és negatív, összesen 391 db gyarapítja.

Ajándékaikkal gazdagították az osztályt: Bárczay Oszkár cs. és kir. kamarás (2 db fényképpel), Darnay Kálmán (1 középkori oklevél másolatával), Ernyey József (1 db ujjabbkori irattal), Gelcich József (1 középkori oklevéllel), Holenin szül. Rudnay Aranka (1 bárói diplomával), Sonnensteini Konrád Mihály (2 db ujjabbkori irattal), Kovács Pál (2 czéh-irattal), Kún István (1 ujjabbkori irattal), Mérei Gyula (1 ujjabbkori irattal), özvegy Pulszky Ferenczné (39 ujjabbkori irattal), a Turul szerkesztősége (1 fényképpel).

Vételre fordított 215 frt 50 kr. és 10 márka.

Dessewffy Pál margonyai nagybirtokos a cserneki és sárkeői Dessewffy család margonyai ágának levéltárát, özvegy báró Radák Ádámné szül. gróf Lázár Olga elhunyt férje végső rendelkezéséhez képest a magyarbényei báró Radák család levéltárát, Váradi Török Béla simándi birtokos családi levéltárának az Etthre és Sötér családok iratait magában foglaló részét, gróf Teleki Elemér a nagyzáblati uradalommal reászállott családi levéltárát helyezték el örök letéteményül a Magyar Nemzeti Múzeumban. Ezekkel örök letéteményeink száma 42-re emelkedett. A régebbi letétemények közül

Szent-Ivány Zoltán nagybirtokos és Thaly Kálmán járultak családi levéltáraik gyarapítására újabb küldeményekkel.

A törzssanyag gyarapodásából különös említésre méltók: az aacheni káptalan 1370-ben Nagy-Lajos királyhoz intézett levele, mely az aacheni magyar kápolna kincseire vonatkozik; Pulszky Ferencz kitüntetéseire vonatkozó oklevelek, szám szerint 39 db; a zárai tartományi levéltár 8 db tatárjárás előtti magyar vonatkozású oklevelének (Maurus comes 1181., III. Béla 1188., Endre herceg 1198. és 1200., Pál zárai comes 1198., Imre király 1200., II. Endre 1210. és Ozius bán 1221. évi kiadványainak) fényképmásolatai és a la vallttai (máltai) angol állami levéltárban őrzött 1266-iki közjegyzői okiratnak, mely II. Endre aranypecsétjének leírását tartalmazza, fényképe. A nemesi iratok csoportjának újabb gyarapodásai: 1. 1633 június 22. Bécs. Patkós másképp Hueber János czímeres levele II. Ferdinándtól; 2. 1806 aug. 29. Bécs. Ocsbay József bárói diplomája I. Ferencztől.

A lefolyt évnegyedben 67 kutató 4909 iratot és 2 fényképet, összesen 5011 darabot használt. Külső használatra kikölcsönözött 13 térítvényen 105 irat és 9 fénykép, összesen 114 db.

Az újabb szerzemények feldolgozásán és beosztásán kívül tovább folytattatott és befejeztetett a törzssanyag új felállítását. A végleges elhelyezést nyert csoportok közül a középkori iratok gyűjteménye 152, az újabbkori iratoké 332 fiókot tölt be; az 1848/49-iki szabadságharczra vonatkozó iratok gyűjteményét még mindig csak ideiglenesen lehetett 120 fiókban elhelyezni; végleges felállítására csak a Kossuth-iratok rendezésének befejezése után kerülhet a sor.

A Kossuth-iratok rendezésénél a feladat első és legfontosabb része az irodalmi hagyatékok rendezése befejeztetett; jelenleg folyik a levelek és ügyiratok rendezése, melynek befejeztével az egész gyűjteményről darabszám szerinti jegyzék fog készíttetni.

A családi levéltárak közül rendeztetett és felállított a Dessewffy és a Vidos családok levéltára; mindkettő darabjainak megszámlálása, illetőleg revíziója, most van folyamatban. Munkába van véve végül a gróf Teleki család nagyzábláti levéltárának és a báró Balassa család levéltárának rendezése.

SZAKIRODALOM.

SCHEMA PRI | MUM GENERALE | Sive | FORMA STUDIO |
rum Albenfium : | *Pro hoc Anno Domini M. DC. LVII.* | ALBÆ-
JULIÆ. | *Excudebat Martinus Major, Coronen-* | *fis, Celfißimi*
Transylvaniæ Principis, | ac Scholæ Typographus. 8-rét. a—g
= 112 lap.

Egész története van e kis munkának. Basire Izsák nagyhirű angol tudós írta, a kit II. Rákóczy György hívott meg Gyulafejérvárra tanárnak. Itt készítette valószínűleg Rákóczy megbízásából e művét, tantervül a felsőbb tudományok hallgatói számára. Nyomatását is elkezdték s a 112. lapig haladtak, mikor a tatárok (1608. augusztusban) előzőnlöttek Gyulafehérvárt, az iskolát földig lerombolták, a több mint huszezer kötet könyvet magában foglaló könyvtárat elégették. A tanárok elmenekültek, köztük volt Basire is, kit később meglepett a honvágy s 1661-ben visszatért hazájába Angolországba. Magával vitte ereklje gyanánt félbemaradt művének egy példányát is, mintegy emlékéül a nálunk kiállott félelemnek. Csinosan beköttette bőrbe, rányomatva monogrammját is (I. B. = Isaacus Basirius) s holtáig becsben tartotta. Később — nem tudjuk honnan és mi úton — az Oxfordi Bodleian-könyvtárba került, itt van ma is, zár alatt tartva a legértékesebb kéziratok között. Ez egyetlen eddigelé ismeretes példányt Hellebrant Árpád fedezte fel s címét ő közölte először e folyóirat 1895. évi folyamában, mint 102-ik adalékot Szabó Károly Régi Magyar könyvtára II. kötetéhez.

Vele csaknem egyidejűleg a szerencsés kezű Koncz József a címlapját felfedezte Marosvásárhelyen s hasonmást készíttetett s közölt róla »A marosvásárhelyi evang. reform. kollegium története« cz. művében. Ugy látszik, ennyi mindaz, a mi nálunk fennmaradt belőle.

A Hellebrant közlése által figyelmeztetve, a nagyenyedi Bethlen-kollégium igazgatósága mindent elkövetett, hogy ez ox-

fordi unikum másolatát megszerezze. Becses felvilágosításokat várt belőle, különösen az iskola régi tanulmányi rendjére nézve, a mi-ben nem is csalódott. Először Józán Miklós Oxfordban tanuló magyar kálvinista theologussal akarták lemásoltatni, de a Bodleian-könyvtár főkönyvtárnoka azt a hasznos tanácsot adta, hogy »ha hű és érdemes másolatot óhajtanak, rendeljenek meg egy facsimilét«. A Bethlen-főiskola előjárósága örömmel fogadta a tanácsot s több hazai könyvtárral szövetkezve, mintegy 20 collo-typiai hasonmást készíttetett róla, mely így sokkal olcsóbban (egy példány 30 forintért) volt megszerezhető.

Nem tartozik e folyóirat körébe e mű tanügyi jelentőségéről szólni, csak jelezzük, hogy több erdélyi iskola törvényeinek forrására nézve ez vezetett először nyomra s mutatványul néhány történeti szempontból is érdekes adatot említünk föl belőle. A mű előtt álló buzdításban, mely »a keresztyén, különösen a gyulafejrvári ifjusághoz« van intézve, példákat idéz a külföldi és hazai történetből, Magyarországból és *Dáciából* s ajánl utánzás végett az ifjuságnak. Főlemlíti Szent-Istvánt, Nagy-Lajost, a kit a magyarok különösen a matematikában való jártasságáért magusnak neveztek, Mátyást és Erdélyben György barát fejedelmet, feleségével Izabellával (!); Báthori Zsigmondra vonatkozólag Sleidan történetíró művéből idéz egy helyen annak bizonyosságára, hogy milyen ékesen tudott ez a vajda latinul beszélni és Sleidan azon megjegyzésére, hogy ez meglepő tény egy rideg éghajlat alatt lakó, vad műveletlen nép harcziás fejedelméről, nem állhatja meg, hogy a lap szélén ki ne fakadjon: »Ugy látszik ez az író se sokat járt Erdélyben«. Megemlíti még Bethlen Gábort, a ki több mint huszonöt-ször olvasta át a bibliát; öreg és ifju Rákóczy Györgyöt. Ez utóbbira nézve — mint mondja — már szem- és fültanu, mily szépen tud a legnehezebb nemcsak világi, hanem egyházi vonatkozású tételekről értekezni. Ugy hogy nem csoda, ha Rákóczi Ferencz már már kezdi atyja nyomdokait követni, a ki különben is, szinte gyermekkorától fogva a Muzsák tisztelője volt!

A könyv története mellett elmondtuk e collotypiai hasonmásról is mindazt, a mit rá vonatkozólag megtudhattunk: az a nemes ügybuzgóság, mely létrehozásában nyilvánult, megérdemli, hogy a mű történetének mintegy folytatásául e szakfolyóirat lapjain meg legyen örökítve.

Décsi Lajos.

Magyar Műkincsek. Szerkeszti Radisics Jenő. *Első kötet.* Budapest. Kiadja a Műbarátok köre. 1896. Nagy 4-r. XXVIII + 126. l.

Milléniumi emlék ez is, s bátran állíthatjuk, hogy a maradan-dóbbak közül való. Az eszme, a melyet szolgál s a lelkesedés, mely megteremtette, egyaránt bele illenek a nagy nemzeti ünnepség hangulatába s ebből a szempontból a kulturtörténet méltó elismeréssel adózhat megteremtőinek. Radisics Jenő bevezetésében

részletesen elmondja a vállalat történetét, mely a »noblesse oblige« elvének valóban följegyzésre méltó érvényesülése. Hiszen mindenki tudja, hogy a társadalmi, vagyoni és szellemi előkelőség nemes szövetkezése a Műbarátok Köre s hogy mily nagyjelentőségű ez a frigy, a szóban forgó kiadvány egymagában eléggé bizonyítja. Ámde mindez a kultur-historikus dolga. Bibliografiai érdekű a könyv kiállítása, s egy benne levő szorosan könyvtári kérdéssel foglalkozó közlemény.

A mi az elsőt, a könyv kiállítását illeti, a bevezetésből megtudható, hogy tudatos törekvések eredménye az a hatás, amit elért. Előkelő egyszerűsége, művészi ilusztrációi a szerkesztőnek és a szerkesztő bizottságnak izlését dicsérik, s úgy Kádár Gábor ismert műintézete, mint a Franklin-Társulat nyomdája büszkének lehetnek munkájukra. Megértették s megvalósították, a mit a kiadvány szerkesztői akartak. Mindössze néhány beragasztott szövegközti fametszeten akad fenn a figyelmesebben vizsgáló szem. Ez a beragasztás nem sikerült valami különösen s egyáltalában nem illik ilyenfajta diszműbe.

Az egyes cikkekről hosszasan nem szólhatunk, mint-hogy a mi tárgykörünkön kívül esnek. Csak megemlítjük, hogy *Jókai Mór* irt a kötethez előszót, hogy *Szana Tamás* az amateurokról irt élénk tárcza csevegésében a könyvek barátairól sem feledkezett meg. Igen érdekes cikkének az a része is, a melyben kifejti a magyar műizlésben hosszú időn át észlelhető olasz hatást. Megemlékezik XV. Lajos világhírű antikvárájának Duvaux-nak naplójáról is, s főlemlíti, hogy ebben a magyar név nem fordul elő. Nevezetes adat az, ha tudjuk, hogy abban az időben alig volt Európában amateur, a kinek ne lett volna dolga Duvaux-val. Szakavatott dolgozat a dr. *Toldy László*-é Budapest múkincseiről s adatokban és érdekes fejtegetésekben egyaránt gazdag a *Hampel József*-é a Magyar Nemzeti Múzeum múkincseiről. Az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum *Radisics Jenő*-ben s az ezredéves kiállítás történelmi főcsoportja *Szalay Imre*-ben, azt hisszük, legmértöbb imertetőire találtak.

Minket azonban ezen a helyen leginkább a *György Aladár* cikke érdekel, melyben a hazai könyvtárakat ismerteti. Mióta nagyszabású munkálata: »Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben« megjelent, könyvtári kérdésekben méltán tekinthető elsőrangú szaktekintélynek s a vállalat szerkesztősége alig bízhatott volna meg illetékesebbet a vázlat szerű ismertetés megírásával, mint őt, aki az egész anyagot beható tanulmányok alapján ismeri. Dolgozatából nem is nehéz ki érezni a tájékozott szakembert, csak az a kár, hogy a dolgot még mindig az 1885-iki vizsgálódásnak hatása alatt látja, s mintha a frissebb impressziók egy kissé hiányoznának. Röviden összefoglalva a középkori

adatokat s elég élénk képet rajzolva a Korvináról (ámbar a speczialis Korvin-kötésre vonatkozó újabb kutatások eredményeit is igen nagy hatással lehetett volna értékesítenie), megemlékezik nevezetesebb gyűjtőinkről s kiegészíti ebben a tekintetben a Szana közléseit. Ezek után pedig rátér nevezetesebb könyvtáraink ismertetésére. Főlemlíti, hogy 1885-ben hazánkban mintegy harmadfélezer könyvtárban több mint 7 és fél millió könyvet lehetett megállapítani s megjegyzi, hogy azóta az a szám kétség kívül emelkedett. Természetes, hogy emelkedett, sőt még egyéb változások és történetek, melyekről nem mindig vesz tudomást. Így mindenekelőtt a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára ez alatt a tíz év alatt minden irányban olyan nevezetes fejlődést mutatott, hogy a hazai könyvtárak sorában most már méltán az első hely illeti meg. György Aladár azonban még mindig a második helyen szól róla, az elsőséget az egyetemi könyvtárnak adva. A múzeumi könyvtárról azt mondja, hogy kötet száma körülbelül egyforma az egyetemiével, ami azt akarja jelenteni, hogy az első az utóbbit körülbelül megközelíti. Hát bizony ebben egy kis tévedés van, a miről könnyű meggyőződni az újabban közölt kimutatások révén. A Nemzeti Múzeum könyvtáráról 1896-ban megjelent ismertetés (Magyar Könyvszemle, 1896. évf. 97. l.) szerint a könyvtár nyomtatványi osztályának állománya 400,000-re tehető (a mely számban az a 7098 hirlapévfolym nincs benn), a kéziratáré meghaladja a 16,000-et, s a levéltárban kerek számmal 230,000 oklevelet őriznek, a 42 családi levéltáron kívül. Most már az egyetemi könyvtárnak ugyan-csak 1896-ban kibocsátott címjegyzékét véve alapul, a könyvtár állományaként 215,363 kötet művet, 35,256 drb miscellaneat, 1604 drb és 439 kötet kéziratot lehet konstatálnunk. Ime egyszerű számok hirdetik, hogy a legnagyobb és így a legelső hazai könyvtár a Magyar Nemzeti Múzeumé. György Aladár az elsőségen kívül még több ezer kódex-szel is megajándékozta az egyetemi könyvtárt, a minthogy a múzeumi könyvtárt is több ezer keleti kéziratgal gazdagítja. Ha egy kissé bepillantott volna már említett nagy munkájába, bőkezűsége egy kissé megcsappant volna s alighanem százakról beszél ezrek helyett. Kár volt azonban megfigyelni a múzeumi könyvtár magyar, latin, német, francia kézíratairól, melyek között igen sok nevezetes irodalmi és történelmi emlék található, s ha cikke megírása előtt szerencsétlenné volna egy bár rövid látogatással is ezt a könyvtárt, szemügyre vehette volna az irodalmi leveleknek gazdag és a rendszeres feldolgozás igen előhaladt stádiumában levő gyűjteményét. Aki, mint cikkíró annyira sajnálja, hogy az akadémiai könyvtár levélgyűjteménye még mindig kiaknázatlan, bizonyára örömmel konstatálta volna, hogy a múzeumé nem sokára nyomtatott katalógus révén fog nagy érdekű kutatásokra kényelmes alkalmat szolgáltatni. György

Aladár végül a nevezetesebb hatósági, egyleti s magán könyvtárakról is megemlékezik. E—r.

Szana Tamás. *A sajtó felszabadulása. Az ötvenedik évforduló alkalmából kiadta a budapesti könyv- és nyomdafőnökök egyesülete. Budapest. Athenaeum. 1898. 8-r. 56 l.*

Eleven tollal megírt és stilszerűen kiállított alkalmi kiadvány, melylyel a sajtószabadság felszázados emlékűnnepén a hazai nyomdászok legtekintélyesebb egyesülete ajándékozta meg a közönséget. Szerző megismertet azokkal a nehézségekkel, a melyekkel a múlt század végén s századunk első felében időszaki vállalatoknak megindítása össze volt kötve. Egy kis népszerű irodalom és kulturtörténeti elbeszélés az egész. A *Patzkó Ferencz Agoston: Magyar Hirmondó-ján* (1780) kezdő s megérinti 1848 márczius 15-ikéig minden oly mozzanatát a magyarországi hírlapirodalom történetnek, mely a cenzura szempontjából följegyzésre méltó. Világos képét nyújtja a sajtószabadság ügyében végbement országgyűlési tárgyalásoknak s végül 1848 márczius 15-ikét írja le. Említetük már a füzet szép kiállítását. *Vaszary János* mély érzésű címképet rajzolt hozzá s kitűnően sikerült facsimilék: Reseta cenzor egy »Admittitur«-ja, a Talpra magyar első fogalmazása, de különösen a szabaddá lett sajtóról hirt hozó 1848 márczius 18-iki *Pesti Hírlapé* (a Magyar Nemzeti Múzeum példánya után) élénkítik. Egy szóval a Szana Tamás distingvált műzisése egy 56 oldalas alkalmi füzetet is bibliografiai érdekességgé tud varázsolni. (e.)

Albert Maire. *Manuel pratique du Bibliothécaire. Paris Alphonse Picard et fils, éditeurs. 1896. 8-r. XII + 591 l.*

Franciaország virágzó könyvtári életébe vezeti az olvasót ez a kitűnő kézikönyv, melyet végigolvasva szinte csodálkozik az ember, hogy miért üdvözlük a francia bibliografiai folyóiratok olyan nagy örömmel a *Graeset* »Bibliothekslehre«-jének nem rég megjelent francia fordítását. Szó sincs róla: Petzholdt jeles tanítványa nagyon ügyesen állította össze a könyvtártudományra vonatkozó kérdéseket s mindenről tájékoztat, a mi a könyvtári életben előfordul, azonban Maire könyve révén is gyakorlati érzékű és kiválóan képzett könyvtárakkal ismerkedünk meg. S van könyvnek két része, a melyek a francia könyvtári viszonyokat tanulmányozóra nézve igazán megbecsülhetetlenek: az alfabetikus bibliografiai lexikon és a franciaországi könyvtárakra vonatkozó törvények és rendeletek gyűjteménye.

A történelmi bevezetésben röviden megemlékezik az antik könyvtári állapotokról s a modern államokra nézve megjelölve egy pár szakmunkát, a franciaországi fejlődéssel foglalkozik részletesebben, különösen *Franklin* nagyszabásu könyvtártörténeti munkái alapján. A középkori könyvtárakról szólva, főlemlíti az avignoni pápák

könyvtárának 1369-ben *Jean Suret*től készített első leltárát, melyből kitűnik, hogy a híres gyűjteményben csak latin és görög munkák voltak. Nagy-Károlynak, Jámbor-Lajosnak és Kopasz-Károlynak a könyvek iránt való előszeretetét vázolja, IX. Lajost jelöli meg, mint az első királyi könyvtár megteremtőjét. Nevezetes érdemeik vannak e téren még V. Károlynak, XII. Lajosnak és I. Ferencznek. Ez utóbbinak Fontainebleauban volt a könyvtára s ő volt az, a ki 1522-ben »*maître de la librairie française*» czimmel külön méltóságot szervezett. Ez a gyűjtemény IX. Károly alatt Párisba került s azóta a királyi könyvtár nem is hagyta el a fővárost. Nagyon gyarapodott XIV. Lajos gondoskodásai folytán is, s különösen nagyarányu fejlődést mutat a nagy forradalom ideje alatt. Ime néhány adat a világ legnagyobb könyvtárának, a *Bibliothèque Nationale*-nak multjából. A régi francia könyvtárak egyike a Notre-Dame székesegyházé és a mely már 1215-ben létezett s a melyet a XVII. században olyan szigoruan igazgattak, hogy a híres *Bossuet* érseknek sem akarták egyik kéziratát kikölcsönözni. Rendkívül érdekesek a forradalom alatti viszonyokat, úgy szintén az egyetemi és a községi könyvtárak (*bibliothèques communales*) fejlődését ismertető részletek, melyekre azonban nem terjeszkedhetünk ki.

A történeti bevezetés után következő első fejezet a könyvtárnoki szakvizsgálatokkal foglalkozik, a melyeket Franciaországban nagy mult tanúságain okulva javíttattak, a mig azok mai szervezetüket kapták. Külön elvek érvényesülnek a *Bibliothèque Nationale* s az egyetemi könyvtárak szakvizsgálatain s az elsónél ezenkívül más szempontok az irányadók a kéziratári, és mások a nyomtatványi osztályra nézve. Végül említsük meg, hogy külön kell vizsgálatot tenni a próbaérvesség (*stage, stagiaire*) és külön az alkönyvtárnoki képesítés elnyeréseért. Maire közli egész terjedelmében a vizsgálati szabályzatot s kiterjeszkedik a német, olasz, angol és amerikai szakvizsga rendszerekre is. A következő fejezet a könyvtárak anyagáról a könyvekről szól megjelölve a könyvtárak szaporodásának főforrásait az adományozásokat, a vásárlásokat s részletesebben ismertetve a némely — különösen egyetemi könyvtárak között fönnálló nemzetközi csereviszonyt. Ugyancsak ebben a fejezetben olvasható a könyvtári könyvkötésről egy igen világos és gondos leírás, mely először a *Revue des Bibliothèques* 1893-iki folyamában jelent meg. Külön fejezet tárgyalja a könyvek felállítását (*la mise en place des volumes*), mig az ezután következő kettő a katalógus-kérdésnek és a bibliografiai rendszereknek beható részletes tárgyalást tartalmazza. Gazdag mintagyűjtemény emeli ezeknek a fejezeteknek gyakorlati értékét. A végső fejezet a könyvtári szolgálatnak, az adminisztráció főbb elvei ismertetésének van szánva s a statisztikai kimutatások s számadatok elkészítésére ad igen becses utbaigazításokat. Ezután

következik a gondos alfabetikus lexikon, mindenütt a kérdés irodalmára való utalással. A hivatalos okiratok gyűjteményben 1837-től olvashatók a főbb rendeletek és határozatok, míg tárgyak szerint 1789 november 2—4-től kezdve vannak felsorolva a nevezetesebb intézkedések. Mindezek pedig nagyon alkalmasak arra, hogy a franciaországi könyvtári viszonyok alaposabb tanulmányozására buzdítsák az »összehasonlító könyvtártudomány« művelőit.

E—r L.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

Az **Egyetemes Philologiai Közlöny XXII. évfolyama I. füzetében** (1898 január) *Binder Jenő* egy 1683-ban Lőcsén Brewer Sámuel által nyomtatott *Comico-Tragoedia Constans Scenis Quatuor* című könyv alapján nagyobb tanulmányt ír »Egy magyar Lázárdráma és rokonai« címmel, melynek folytatása és vége a folyóirat két következő füzetében található. Ugyancsak az *I., II. és III-dik* (január-, február-és márcziusi) füzetekben olvasható *Kont Ignác* dolgozata az 1895—97-diki francia filologiai irodalomról. A *II. füzetben* (február) még *Pruzsinszky János* ismerteti röviden a soproni lyceumi könyvtár katalógusát.

Az **Erdélyi Múzeum XV. kötetének I. füzete** (1898 január 15.) *Kanyaró Ferencz* »A legrégibb erdélyi magyar és szász Kalendárium« című közleményét tartalmazza. A *II. füzetben* (1898 február 15.) *Ferenczi Zoltán* a »Magyar könyvek lajstroma, melyek Kolozsváron Hochmeister Márton ts. k. könyvnyomtató és priv. könyváros, piatzsoron 578-dik szám alatt levő boltjában találtatnak« című 1795-ben megjelent 17 számozatlan levélből álló 8-r. füzetet ismerteti.

A **Grafikai Szemle VII. évfolyama 12. számában** (1897 deczember) közli a köteles példányokról szóló 1897. évi XLI. törvénycikket egész terjedelmében és a m. kir. központi statisztikai hivatalról szóló 1897. évi XXXV. t.-cz. 4 §-át, mely a statisztikai könyvtár számára beszolgáltatandó köteles példány felől intézkedik. A Vegyesek közt van a stereotípia történetére vonatkozó rövid közlemény és a japáni könyvtárak ismertetése. A **VIII. évfolyam 1. számában** (1898 január) a modern nyomdászati ornamentikáról olvasható közlemény, a **2. számban** (1898 február) pedig *Faragó* az 1840-diki pozsonyi nyomdász ünnepségre vonatkozó adatokat közöl.

Az **Irodalomtörténeti Közlemények VIII. évfolyamának IV. füzete** a következő tartalommal jelent meg: *dr. Illésy János*:

Szalkay Antal. — *Szinnyei Ferencz*: Bacsányi János. (I. közl.) — *Dr. Viszota Gyula*: Kisfaludy K. »Murányvár ostromá«-nak forrása. — *Adattár*: Nagy Iván: Oklevelek Gyöngyösi István életéhez (I. közl.) — *Dr. Récsey Viktor*: Révai Miklós levelei Paintner Mihályhoz. (Bevezetés.) — *Rexa Dezső*: Döbrentei irodalmi munkásságához. — *Petőfi levele* Bacsó Jánoshoz (Hasonmással.) — *Ismertetések, bírálatok*: *Benkő Imre*, Arany János tanársága Nagy-Körösön. — *Ad vocem*. — Irodalomtörténeti repertorium *Hellebrandt Árpádtól*.

A **Századok XXXI. évfolyama 10. füzetében** (1897 december) *Tagányi Károlytól* a magyar udvari kancelláriai levéltárról szóló tanulmány első része olvasható és egy ismertetés a Dézsi-féle Heyden Sebald-kiadás történelmi vonatkozású részéről. A **XXXII. évfolyam I. füzetében** (1898 január) bevégeződik *Tagányi* tanulmánya, s *Dézsi Lajos* A millenaris iskola-történetek ismertetésébe kezd. A **II. füzet** (1898 február) Dézsi tanulmányának folytatásán kívül *Tagányitól* az erdélyi udvari kancelláriai levéltárról közöl nagyobb dolgozatot. Kisebb cikkek szólnak az újabb szerbirodalomnak hazánkra vonatkozó termékeiről, *Thalytól* kiadott *Thököly Imrének* leveles könyvéről. Mindhárom ismertetett füzet *Margalits Ede* horvát történeti repertoriumának folytatását is tartalmazza.

II.

KÜLFÖLDI POLYÓIRATOK.

Archivalische Zeitschrift. *Uj folyam, VI. kötet.* Karl Primbs, Mittheilungen über Wappen- und Adelsverleihungen. — P. P. Verzeichnisse der in Ländern der westlichen Hälfte der österreichischen Monarchie von Kaiser Joseph II. 1782—1790 aufgehobenen Klöster. — Edmond Freiherr von Oefele, Ueber die Herkunft einiger Bischöfe von Regensburg. — Dr. Franz Ludwig Baumann, Siegelbittzeugen in den Urkunden des Stiftes Kempten. — Jahresanfang im Stifte Kempten. — Aus der archivalischen Literatur der Jahre 1896—1897. — Karl Primbs, Mittheilungen über Wappen- und Adelsverleihungen. — Dr. Franz Ludwig Baumann, Für Geschichte der deutschen Personennamen. — Eine Urkundenübersetzung des 15-ten Jahrhunderts. — Eine Familie Vogelwald im Ries. — F. Falk, Die Nahegau-Oertlichkeiten nach dem Cod. Lauresh. 2000 bis 2026 und III, 191.

Centralblatt für Bibliothekswesen. *XIV. évfolyam, 10. és 11. füzet* (1897 október—november). — *ck.* Die Leistungen Preussens für seine Bibliotheken und die Bedürfnisse derselben. — Fritz Milkan, Der zweite internationale Bibliotheker-Kongress in London. — C. Haebelin, Griechische Papyri. (Vége.) — Robert Voigtländer, Doppeldrucke, Gustav Milchsack, Erwiderung darauf. — *Recensionen und Anzeigen*: Friedr. Bischoff, Das Lehrkollegium des Nikolaigymna-

siums in Leipzig 1816—1896/97. (Rudolf Klussman.) Karl Vollmöller, Über Plan und Einrichtung des Romanischen Jahresberichtes. (Alfred Schulze.) Bibliographia universalis: Bibliographia medica italica. Repertorio periodico dei lavori di medicine che si pubblicano in Italia classificato secondo il sistema decimale compilato dal Dott. Tullio Rossi Doria. (Ernst Roth.) — 12. füzet (1897 deczember). Ludwig Voltz u. Wilhelm Crönert, Der Codex 2773 miscellaneus Graecus des Grossherzoglichen Hofbibliothek zu Darmstadt. A. Reichardt, Die erste deutsche Bibliothekarversammlung im Anschlusse an die 44. Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner. Recensionen und Anzeigen: A Bibliographical Guide to Old English Syntax by Frank H. Chase. (Dr. A. Schmidt.) — XV. évfolyam, 1—2. füzet (1898 január—február). O. Hartwig, Zur ersten englischen Übersetzung der Kinder und Hausmärchen der Brüder Grimm. — Franz Ehrle, Über die Erhaltung und Ausbesserung alter Handschriften. — Léon G. Pélissier, Notes inédites du bibliographe Colomb de Bâtines sur les Bibliothèques de Florence. — Dott. Vittorio Finzi, Notizie storiche sulla R. Bibliotheca Estense di Modena, e sulle due Biblie Maguntine che ivi si conservano. — Dr. Oskar Mann, Die Handschriftenverzeichnisse der königlichen Bibliothek zu Berlin. — Dr. K. Holder, Kleinere Mittheilungen für Geschichte der Buchdruckerkunst in Freiburg in der Schweiz. — Alfred C. Potter, Justin Winsor. — Erlass betreffend den Leihverkehr der königlichen Bibliothek zu Berlin und der Universitätsbibliothek mit den Bibliotheken der höheren Lehranstalten. — Recensionen und Anzeigen: Bibliographie des Ouvrages Arabes ou relatifs aux Arabes publiés dans l'Europe chrétienne de 1810—1885 par Victor Chauvin. (K. Vollers.) Berghmann G., Nouvelles études sur la bibliographie Elzevirienne. (E. Förstemann.) Hjalmar Pettersen, Travels in Norway. (Stem Konow.) B. von Bilbassoff, Katharina II. Kaiserin von Russland im Urtheile der Weltliteratur (X. X.) Arnim Graesel, Manuel de bibliothéconomie, Traduction de Jules Laude. (Oskar Meyer.) Gli affreschi del Pinturicchio nell' appartamento Borgia del Palazzo Apostolico Vaticano. Commentario di Francesco Ehrle S. J. Prefetto della Bibliotheca Vaticana e del Comm. Enrico Stevenson Direttore del Museo Numismatico Vaticano. (W. Brambach.) Die Hofbibliothek in Wien. Zwanzig Tafeln in Lichtdruck. Text von dr. Camillo List. (F. E.) Bayerisches Gewerbemuseum. Katalog der Bibliothek von Dr. Paul Johannes Rée. (O. Grulich.) Keuffer, Beschreibendes Verzeichniss der Handschriften der Stadtbibliothek zu Trier. Viertes Heft: Liturgische Handschriften. (P. Gabriel Maier.) Georg Maas, Offizielle Drucksachen. (O. G.) — 3. füzet, (1898 márczius). Richard Beck, Die Beziehungen des Florentiners Antonio Magliabechi zu Christian Daum, Rektor zu Zwickau. — Dr. Falk, Kommentar zu des Trithemius Catalogus scriptorum ecclesiasticorum. — Dr. Siebert, Die Nachtheile der Drahtheftung und die Notwendigkeit ihr vorzubeugen. — Recen-

sionen und Anzeigen: Abbé Reure, Le Bibliographe Antoine Du Verdier. (H. Suchier.) Köhler W., Zur Entwicklungsgeschichte der buchgewerblichen Betriebsformen seit Erfindung der Buchdrucker-kunst. (Ernst Roth.)

Állandó rovatok: Mittheilungen aus und über Bibliotheken. — Vermischte Notizen. — Neue Erscheinungen auf dem Gebiete des Bibliothekswesens. — Antiquarische Kataloge. — Personalm Nachrichten.

Deutsche Litteraturzeitung. XVIII. évfolyam, 44. sz. (1897 november 6.) Ivo Bruus, Das literarische Porträt der Griechen. (Fr. Spiro.) — Le Laboureur de Ménandre, fragments inédits sur papyrus d' Egypte déchiffrés, traduits et commentés par Jules Nicole. — La chronique de Sulpice Sévère. Texte critique, traduction et commentaire par André Lavertujon. (Paul von Winterfeld.) — Chr. Reuter, Das Kieler Erbebuch 1411—1604. (H. Ermisch.) 45. sz. (1897 november 13.) F. L. Griffith, Egypt Exploration Fund 1896—7. (H. Diels.) — Arnim Graesel, Manuel de bibliothéconomie. Trad. de Jules Laude. (Wilh. Paszkowski.) — 46. sz. (1897 nov. 20.) Mich. Bréal, Essai de Séman-tique. (E. Zupitz.) — 47. sz. (1897 nov. 28.) Friedr. Vogt und Max Koch, Geschichte der deutschen Litteratur. (Ant. Schönbach.) — Kurt Breysig, Urkunden u. Aktenstücke zur Geschichte der inneren Politik der Kurfürsten Fridr. Wilhelm von Brandenburg. I. Th. I. Bd. (B. Erdmannsdörfer.) — 50. sz. (1897 december 18.) Léon Gau-tier, Bibliographie des chansons de geste. (Alf. Schulze.) — Das Kupfer-stichkabinet. XV—XIX. Jahrh. (Osk. Fischel.) — 52. sz. (1897 decem-ber 25.) Edgar Hennecke, Altchristliche Malerei und altkirchliche Litte-ratur. — XIX. évfolyam, 1. sz. (1898 január 8.) Foulché-Delbosc, Biblio-graphie des voyages en Espagne et en Portugal. — 2. sz. (1898 január 15.) Rudolf Smend, Das hebräische Fragment der Weisheit des Jesus Sirach. (W. Bacher.) — 3. sz. (1898 január 22.) ΕΥΡΥΘΙΜΟΥ ΕΛΕΝΗ. Ad novam codicum Laurentianorum factam a G. Vitellio collationem recog-novit et adnotavit Henricu svon Herwerden. (E. Bruhn.) — 750 inscrip-tions de pierres gravées inédites du peu connues par Edmond Le Blaut, (H. Dressel.) — 4. sz. (1898 január 29.) Franz Rühl, Chronologie des Mittelalters und der Neuzeit. (H. Grotefend.) — 6. sz. (1898 február 12.) Udalricus de Wilamowitz-Moellendorff, Callimachi hymni et epigram-mati. (R. Reitzenstein.)

Le Bibliographe Moderne. I. évfolyam, 4. szám (1897 július—augusztus). Le congrès des bibliothécaires à Londres. — Paul Berg-mann, Le deuxième congrès bibliographique de Bruxelles — Ed. Pou-celet, Les archives de Tournai Tournésis au dép't des archives de l' État a Mons, — H. Stein, Une fausse impression de Charleville. — A.-M.-P. Ingold, Les manuscrits de l'abbaye de Murbach Les bib-liothèques municipales en France. — Chronique des Archi-ves: Allemagne. Belgique. Espagne. France (Hautes-Alpes, Charente-Inférieure, Gard, Hérault, Loire, Loir-et-Cher, Loir-Inférieure, Lorret.

Marne, Orne, Seine-et-Marne.) Pays-Bas. — Chronique des Bibliothèques: Autriche-Hongrie. Espagne. États-Unis. France. Grande-Bretagne. Italie. Monténégro. Pays-Bas. — Nécrologie: Alfred d' Arneth. — Comptes rendus et livres nouveaux: Revues spéciales. G. Mainot, De la condition des objets mobiliers faisant partie des collections des bibliothèques publiques et de la poursuite de ces objets contre les tiers détenteurs. (H. S.) Dr. Arnim Graesel, Manuel de Bibliothéconomie, trad. de Jules Laube. (H. S.) Marquis Daruty de Grandpré, Vade-mecum du Bibliothécaire, du règles pratiques pour la rédaction des catalogues et le classement des volumes, suivies d'une instruction raisonnée sur le format des livres. (H. S.) D. Chilovi, I cataloghi e l' Istituto internazionale di Bibliografia. (H. S.) Ferd. Eichler, Begriff und Aufgabe der Bibliothekswissenschaft. Bibliothekspolitik am Ausgange des XIX. Jahrhunderts. (H. S.) Le bibliographe Antoine Du Verdier (1544—1600) par l'abbé Reure. (H. S.) Catalogue général des livres imprimés de la Bibliothèque nationale, Auteurs. (H. S.) Émil Rivoire. Bibliographie historique de Genève au XVIIIe siècle. (H. S.) Bibliotheca geographica Germaniae, bearbeitet durch Paul-Emil Richter. (H. S.) Henri Monceaux. Les Le Rouge de Chablis, calligraphes et miniaturistes, graveurs et imprimeurs, étude sur les débats de l'illustration du livre au XVe siècle. (H. S.) J. Baudrier. Bibliographie lyonnaise, recherches sur les imprimeurs, libraires, relieurs et fondeurs de lettres de Lyon au XVIe siècle. (H. S.) G. Berghman. Nouvelles études sur la bibliographie elzévirienne, supplément à l'ouvrage sur les Elzevier de M. Alphonse Willems. (H. S.) — 5. szám (1897 szeptember—október). Maurice Tourneut, Les sources bibliographiques de l'histoire de la Révolution française. — Joseph Berthelé, Les archives de Béziers. — A. Berlière, Les manuscrits de Saint-Vanne de Verdun. — Chroniques des Archives: Allemagne. Autriche-Hongrie. Belgique. France. (Le Règlement général des Archives du ministère des affaires étrangères, Ain, Calvados, Charanse, Yonne.) Grande-Bretagne. Italie. Suède. — Chronique des bibliothèques: Allemagne (Alsace-Lorraine). Autriche-Hongrie. France. Grande-Bretagne. Italie. Russie. Suède. Suisse. — Chronique bibliographique. — Comptes rendus et livres nouveaux: Revues spéciales. Les manuscrits de la reine Christine aux Archives du Vatican. (Lucien Auvray.) A. de Roumejoux, Ph. de Bosredon, Ferd. Villepelet, Georges de Manteyer, Bibliographie générale du Périgord. (H. S.) Annales de Géographie, bibliographie de 1896. (H. S.) — Émile Bonnet, Les débuts de l'imprimerie à Montpellier par Émile Bonnet; L'imprimerie à Béziers au XVIIe et au XVIIIe siècle. (H. S.)

Revue des Bibliothèques. VII. évfolyam, 8—9—10. füzet (1897 augusztus—szeptember—október). Léon Dorez, Nouvelles recherches sur la Bibliothèque du cardinal Girolamo Aleandro. — Carlo Frati,

Saggio di un Catalogo dei codd. Estensi. — Léon *Dorez*, Visite du roi de Siam à la Bibliothèque nationale. — Léon *Dorez*, Le Congrès des Orientalistes (XIe session, Paris 1897). — Léopold *Delisle*, Extraits de l' Introduction au Catalogue général des livres imprimés de la Bibliothèque nationale — Bibliographie. — 11—12. füzet (1897 november—deczember). Carlo *Frati*, Saggio di un Catalogo dei codici Estensi. (Vége.) — I.-B. *Martin*, Inventaire méthodique de manuscrits conservés dans des bibliothèques privées de la région Lyonnaise. — Állandó rovat: Chroniques des Bibliothèques.

Melléklet a füzetekhez: Henri *Omont*: Inventaire sommaire des portefeuilles de Fontanieu conservés à la Bibliothèque Nationale, 33—96. ll.

Zeitschrift für Bücherfreunde. I. évfolyam, 8 füzet. (1897 november). Georg *Witkowski*, Die deutsche Bücherillustration des XVIII. Jahrhunderts. — Emil *Fromm*, Napoleon und der Gothaer Almanach. Ein Beitrag zur Geschichte der Censur unter dem ersten Kaiserreich. — Victor *Ottmann*, Casanovas Werke und seine literarische Hinterlassenschaft. — K. E. Graf zu *Leinigen-Westerburg*, Zum Kapitel vom »Bücherfluch«. — Heinr. *Meisner*, Eine Arndt-Bibliographie. — Kritik: Neuwirth, Braunschweiger Skizzenbuch. (—g.) Die Hauptstädte der Welt. (—f.) Murray, A New English Dictionary. (—tz.). Brandl, Shakespeares dramatische Werke. (—f.) Lee, Dictionary of National Biography. (O. v. S.) Beyer, Rückerts Werke. (—f.) Niedling, Bücher-Ornamentik. (L.) Ruederer-Corinth, Tragikomödien. (—v.) Bibliothek für Bücherliebhaber (—f.) — 9. füzet (1897 deczember). O. *Heuer*, Das neue Frankfurter Goethemuseum und die Goethebibliothek. — Joh. *Luther*, Ideendiebstahl in dem dekorativen Bücherschmuck der Reformationszeit. — Heinr. *Meisner*, Eine Arndt-Bibliographie. (Vége.) Adolf *Schmidt*, Zwei unbekannte Bücherzeichen des XVI. Jahrhunderts in der Grossherzoglichen Hofbibliothek zu Darmstadt. II. Ex-libris des Melchior Schedel. Bemerkungen und Nachträge von K. E. Graf zu Leinigen-Westerburg. — Hans *Schliepmann*, Für Aesthetik der Buchausstattung. — Fed. v. *Zobeltitz*, Der Neue Mühlbrecht. — Kritik: Richter, Bibliotheca geographica Germaniae. (L. Fränkel.) Wattenbach, Schriftwesen im Mittelalter. (A. L. Jellinek.) Nestle, Einführung in das Griechische neue Testament. (—t.) Chrysostomus, Super psalmo quinquagesimo (—f.)

Állandó rovatok: Chronik: — Von den Auktionen. — Kleine Notizen — Beiblatt.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Magyar Nemzeti Múzeumi Tanács. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter a Magyar Nemzeti Múzeum szervezetének keretében egy nemzeti múzeumi tanácsot létesítvén, 1898 február 25-ikén kelt elhatározásával a saját elnöklete alatt a tanács tagjaivá gróf *Andrássy Tivadar* v. b. t. tanácsost, gróf *Apponyi Sándor* v. b. t. tanácsost, *Berzeviczy Albert* v. b. t. tanácsost, *Bubics Zsigmond* v. b. t. t. kassai püspököt, *Forster Gyula* min. tanácsost, *Fraknói Vilmos* arbei vál. püspököt, a múzeumok és könyvtárak főfelügyelőjét, gróf *Kuun Gézát*, a magyar néprajzi társaság elnökét, báró *Lipthay Bélát*, *Pauler Gyula* orsz. főlevéltárnokot, *Semsey Andor* magyar nemz. múzeumi tiszteletbeli őrt, gróf *Széchenyi Béla* v. b. t. tanácsost, gróf *Teleki Sándor* orsz. képviselőt, *Thaly Kálmán* orsz. képviselőt és gróf *Zichy Jenő* v. b. t. tanácsost nevezte ki, s a tanács másodelnöki tisztségének viselésére *Bubics Zsigmond* v. b. t. t. kassai püspököt kérte föl.

Kinevezés. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1898 január 6-ikán kelt elhatározásával dr. *Gyalui Farkas* könyvtárőri czimmal és jelleggel felruházott egyetemi könyvtártisztet a kolozsvári Ferencz József tud. egyetem könyvtárához valóságos könyvtárörre a IX. fizetési osztály I. fokozatának megfelelő évi 1300 frt fizetés és 280 frt élvezésével kinevezte.

Köszönet-nyilvánítás. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter özv. báró *Radák Ádámné* szül. *Lázár Olga* grófnőnek ama hazafias elhatározásáért, hogy a férfi ágon kihalt báró Radák család egész levéltárát, — továbbá cserneki és tarkeői *Dessewffy Pál* nagybirtokosnak, a miért a cserneki és tarkeői Dessewffy család margonyai protestáns ágának levéltárát a Magy. Nemz. Múzeumban örök letétképen helyeztek el, elismerő köszönetét nyilvánította.

A selmeczbányai óvári levéltár pusztulása. Szomoru hir érkezett néhány hét előtt hazánk legrégibb bányavárosából; a selmeczbányai Óvárban elhelyezett városi iratok f. évi február 13-ikán tűzvész martalékaivá lőnek. A tűz a szomszédos tornacsarnok faskamarájában tört ki, s mire észrevették, az iratok legnagyobb részét elhamvasztotta. Szerencsére a városi levéltár legbecsesebb része a városházán őriztetik és az Óvárban elhelyezett levéltár a városi vezető körök állítása szerint jobbra ujabbkori iratokat foglal magában, de a veszteség mégis igen nagy, annál nagyobb, mert a levéltár ez anyaga soha rendszeresen átkutatva nem volt, s így benne a városi kulturális történetének teljesen felhasználatlan adatai mentek veszendőbe. Maga az eset annyira jellemzi azt az állapotot, melyben vidéki levéltáraink ügye sinylődik, hogy lehetetlen egyszerűen napirendre térnünk felette. A selmeczbányai városi levéltár rendezésének kérdése évek óta foglalkoztatta a városi hatóságot. A törvényhatósági bizottság ismételten elhatározta az óvári levéltár rendezését, de e határozatát a városi hatóság szakérők és anyagi eszközök hiányában nem valósíthatta meg. Csak legutóbb, ez év január havában lépett a városi tanács a cselekvés terére, midőn a városi múzeum és könyvtár létesítése érdekében előkészítő bizottságot küldve ki, eleve kimondta, hogy ez irányban megkezdett tevékenységét a városi levéltár rég óhajtott rendezésére is ki fogja terjeszteni. A néhány nappal később bekövetkezett tűzvész után, melyért az Óvár személyzetét méltán illetheti a gondatlanság vádja, a határozat most már jórészt csak arra való, hogy annál érzékenyebb tegye a veszteséget, mely a várost és az egész hazai kultúrát e levéltár elpusztulásával érte. Vajha e szomoru eset megszívlelendő figyelmeztetésül szolgálna azoknak az illetékes köröknek, melyek a vidéki levéltárak ügyének végleges rendezésére vannak hivatva.

Ismeretlen nyelvemlékek. Nyelvemlékeink száma ismét szaporodott. Dr. *Bartha József* a Nyelvtud. Közlemények ezidei első füzetében három, eddig ismeretlen nyelvemléket tett közzé. Minket a dolog már csak azért is érdekel, mert mind a három a Magyar Nemzeti Múzeum levéltári anyagából került napfényre. A közölt első nyelvemlék 1510-ből való s egy Boly helységbe (Zemplén m.) való ismeretlennek kára bevallását tartalmazza a leleszi konvent előtt, s B. *Leleszi bevalló levélnek* nevezi el. Ez a levél eredetileg félív alaku volt, de hosszában is, keresztben is ketté metszette valaki s most csak a két (ujabban összeragasztott) felső darabja van meg, s ennek megfelelően a szövegnek is csak az eleje és a másik oldalán a vége látható. A másik két nyelvemlék azonos tartalmu s a királyhoz intézett levél alakjában van szerkesztve és kelet nélküli. Az egyik tartalmilag is nagyobb terjedelmű s csak kibővítése a kisebbnek. B. a tartalomról — a történeti adatokkal összevetve — meggyőzően bizonyítja be, hogy a levelet Báthori István (1525.)

nádor Verbőczy István nádor ellen intézte II. Lajos magyar királyhoz, még pedig akkor, a midőn a Szapolyaiaknak az Ujlaki herceg hagyatékát, illetőleg a korona ellen folytatott pörében végleges döntés még nem történt (1526 február előtt); s így tehát ez a két levél a legnagyobb valószínűség szerint az 1525. év őszeről keltezhető. — E nyelvemlék, mind a három, eredeti s így enemű nyelvemlékeinknek eléggé gyér számát nem megvetendő anyaggal szaporítja; Báthori nádor levele pedig mint történeti adat is eléggé fontos és becses.

Budán irt török kézirat. A trapezunti cs. és kir. főkonzulátus ez év elején egy vaskos török kéziratot küldött be könyvtárunknak megtekintésre, melyet tulajdonosa, *Murád Soráde Zia Bey*, megvásárlásra följánlott. A kézirat 27·5 × 19·5 cm. kis ívrétben 402 levelet foglal magában, kötése egyszerű török bőrkötés átsapódó taslával. A könyvtár igazgatósága megkeresésére *Szilády Áron*, a M. Tud. Akadémia r. tagja szives volt a kéziratot megvizsgálni s véleményét a következőkben összefoglalni: »Tabari arab történetirónak 912. körül (Kr. u.) irt világtörténeti művét (Tarikki Tabari) 963-ban Balami persára fordította. Az ő fordítását más történetirők az 1134 évig történt események leírásával egészítették ki, de Balami fordítása sokban eltér ez eredetitől. Balami perzsa szövegét bizonyos Ahmed pasa rendeletére (talán a nagy Szulejman szultán idejében) ismeretlen nevű író törökre fordította. Ennek a török fordítása e kézirat, melyet 1631 február havában Budavárában irt le a konstantinápolyi születésű Ali ibn Muhammed, mint ez a kézirat végén álló jegyzetben olvasható. Ez a török fordítása Tabari művének nyomtatásban is megjelent Konstantinápolyban, 1844-ben 5 ívrét kötetben.« E meghatározás alapján a könyvtár igazgatósága nem késett a közvetítő főkonzulatus útján komoly ajánlatot tenni a kézirat tulajdonosának, Zia bejnek, hogy azt a Magyar Nemzet Múzeum könyvtára számára megvásárolhassa. Kétségtelen hungarikummal állván szemben, annál kívánatosabbnak tűnt föl annak megszerzése, mert a másfél százados török hódoltság ideje alatt folyó művelődésnek egyik emlékét látta a szóban forgó kéziratban. E művelődés emlékeinek ritkasága s e kéziratnak ama vonása, hogy Budavárában iratott, minden tekintetben igazolja, hogy a könyvtár messzebbmenő áldozattól sem riadt volna vissza e kézirat megszerzésére. Azonban Zia bey igényei messze meghaladták a könyvtár ajánlatát, s miután más oldalról a Konstantinápolyi török nemzeti könyvtár is hajlandó volna a kéziratot megvásárolni, Zia bej elhatározta, hogy, ha érte a 100 török fontot meg nem kapja, továbbra is megtartja családi ereklyének. E. P.

A német könyvtárnokok első gyűlése. Az elmúlt év őszen Drezdában gyűltek össze a német filologusok és tanférfiak 44-ik kongresszusukra, melynek különös érdekességet kölcsönzött a bibliogra-

fiai szakosztály megalakulása. *Dziatzko*-nak sikerült meggyőzni a németországi könyvtárnokok legnagyobb részét az ilyen évenkénti összejövetelek nagy fontosságáról, s most már az említett kongresszus keretében minden évben találkozni fognak a bibliografiai német szakemberei a fontosabb ügyek megbeszélésére. Most is nagyon nevezetes és részben aktuális kérdések szerepeltek a napirenden. *Schwenke* königbergi könyvtárigazgató a XV. és XVI-ik századbéli német könyvkötésről, *Luther* berlini könyvtárnok a reformáció bibliográfiájáról s ennek jelentőségéről a német nyelv történetére nézve, *Burger* lipcei könyvtárnok a fotografiának a könyvtári életben való alkalmazásáról, *Milch-sack* wolfenbütteli könyvtárnok a könyv alakjairól, *Eichler*, a gráci könyvtár fiatal amanuensise a könyv értékéről a renaissance korában, *Frankfurter* (Bécs) és *Haebler* (Drezda) a katalogusokról, utóbbi az őnyomtatványok katalogizálásáról tartottak előadást. Ugyancsak a katalogus-kérdést tárgyalta *Dziatzko* nagyszabásu munkálataiban, melyre közelebbről vissza kell még térnünk. Nagyon praktikus eszmét pendített meg *Graesel Armin*, mikor egy Németországban felállítandó könyvtármúzeum szükségességét fejtegette. (c.)

Levéltári kongresszus Numbergben. A német historikusok kongresszusa, mely f. é. ápril 13-tól 15-ig tartja üléseit Nürnbergben, napirendjébe fölvette a levéltárak kérdését is, és pedig első sorban azon határozat megvitatását, melyet az innsbrucki kongresszuson hoztak, s mely a levéltárak anyagának hozzáférhetőségét, főleg a záros határpontot illeti. Érdekesebb ennél a másik, szintén levéltarra vonatkozó tárgy, a vatikáni levéltár anyagának átkutatása, melybe nagyobb rendszert akarnak hozni, s intenzívebb kutatást sürgetnek. E kérdésnek referensei *Welch* dr. belső titkos tanácsos, a karlsruhei tartományi főlevéltár igazgatója és *Hansen* dr., kölni városi levéltárnok, a római levéltárak legalaposabb ismerői. Megemlítjük még, hogy dr. *Steinhausen*, a jenai egyetemi könyvtár könyvtárnoka, indítványt nyújtott be, mely szerint vétessék tanulmányozás alá a kérdés, miként lehetne összefoglaló művelődéstörténeti forráspublikációkat előkészíteni s közzétenni. A kongresszusra külön meghívók nem adtak ki; a jelentkezéseket többek közt *Hansen* dr., Köln város levéltárnoka fogadja el. A—y.

Maresius és Baka Péter irodalmi harcának történetéhez. A *Magyar Könyvesház* rovatában Szabó Károly és Hellebrant Árpád Régi Magyar Könyvtára III. kötetének adalékául közöltem *Knollarothzi Péter János* egy *Irenaeus Simplicius Philadelphus* álnév alatt irt munkáját, mely Gröningenben, 1649-ben jelent meg. E munka adatai alapján a Régi Magyar Könyvtár III. kötete 1382. számánál olvasható jegyzetet a következőkben egészíthetjük ki: *Maresius Sámuel* gröningai hittanár 1648-ban a magyar ref. egyház kormányzására vonatkozó bizonyos tételeket elnöklete alatt két magyar tanulóval (*Ujvári Tamással* és *Diószegi Bónis Mátyással*) vitatott s azokat »Quaes-

tionum aliquot Theologicarum decisio Academica» czim alatt egybegyűjtötte és kiadta. Ez ellen irta *Szatmári Baka Péter* »Defensio simplicitatis ecclesiae« (Franecker, 1649) czimű munkáját, (R. M. K. III. 1724. sz.) mely ellen *Knollarothzi P. J.* ugyanazon évben *Irenaeus Simplicius Philadelphus* álnév alatt lépett fel a most közölt Epistolájával. Erre felelt aztán *Baka Péter* a *Vindiciae* cz. (Franecker, 1663.) munkájával, mely a R. M. K. III. kötetében idézett szám alatt van ismertetve.

Révész Kálmán.

Adatok Szily András működéséhez. A podolini kegyesrendiek gimnáziuma *Szily András* egy kézirati művét őrzi könyvtárában, melynek tartalma: 1. Institutionum synopsis; 2. In physiologiam Aristotelis disputationes Academicae; 3. Disputatio de generatione et corruptione in libros de ortu et interitu. E kéziratot *Szily András* következő bejegyzései teszik reánk nézve érdekessé:

»Anno 1639 Cursus philosophicus Tyrnavia in archiepiscopali academia sub magnae memoriae et sanctae vitae r. p. Luca Kr. (a név olvashatatlan) per me infrascriptum, sed eotum illustrissimi domini domini comitis Nicolai Palfy praeceptorem excerptus et in anno 1678. r. patri Joanni piarum scholaru in Privigie religioso sacerdoti, mihiq; in Thermis existenti patri spirituali transcriptus et donatus.

Andreas Szily.

E bejegyzés a szöveg előtti levélre van írva; kiegészíti azt a szöveg egyik tisztán maradt levele előtti lap beírása: In festo S. Joannis Evangelistae anno 1641 in Decembris. Ebből megtudjuk, hogy Szily az 1639 és 1641. évek között volt akadémiai hallgató.

A kötés belső lapja Szily festett nemesi címérét viseli, melynek heraldikai leírása a következő: Arany mezőben lovas vitéz páncélja fölött hosszú vörös öltönyben, karddal viv egy más páncélos sisakos lovaggal, ki lánczos buzogánnyal sújt feléje. Oromdisz: koronából növekvő páncélos sisakos férfi, jobb kezében lánczos buzogánnyal. Sisaktartó: ezüst-vörös, arany-kék.

Szily András a XVII. század derekán Püspöki községben plébános volt, 1654-ben esztergomi kanonok, majd fölszentelt scopiai püspök lett, mint ilyen halt meg 1682-ben. Irodalmi munkásságának termékeit Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárából (I. k. 1241., 1292., 1366. sz.) ismerjük.

Sz. K.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque du Musée National Hongrois
sous la rédaction de M. le dr. Jules Schönherr.

Quatre livraisons par an; prix du volume | Nouvelle série. VI. volume. 1. livraison.
3 florins = 6 francs = 5 marcs. | Janvier-Mars 1898.

Sommaire.

La Bibliothèque du Musée National Hongrois en 1897.	1
François Kollányi. Les bibliothèques de l'État d'Italie	18
Jules Sebestyén. L'age du code Pray (Avec 3 planches)	46
La réorganisation des archives de la capitale Budapest	51
Bibliothèque hongroise. (Nouvelles pièces relatives au Répertoire des vieux livres hongrois imprimés jusqu'à l'année 1711.) I. Imprimés en langue hongroise. Par <i>François Kanyaró, Ignace Horváth,</i> <i>Árpád Hellebrant, Zoltán Ferenczi</i> . II. Imprimés en Hongrie en lan- gues étrangères. (Par <i>Árpád Hellebrant, Ignace Horváth, Etienne</i> <i>Török</i> .) III. Imprimés à l'étranger en langues étrangères. (Par <i>Louis</i> <i>Kropf, Etienne Török, Coloman Révész</i> .)	57
Indicateur officiel. Le loi sur exemplaires obligatoires des imprimés et son exécution	63
Intendance des musées et des bibliothèques	82
Rapport sur l'état de la bibliothèque du Musée National Hon- grois dans le 4. trimestre 1897	91
Littérature. Schema Primum Generale. (<i>Louis Dézsi</i> .) Chefs-d' oeuvre de l'art hongrois. Rédigés par Eugène Radisich. (<i>E—r.</i>) Thomas Szana, Délivrance de la presse. (<i>e.</i>) Albert Maire, Manuel pratique du Bibliothécaire. (<i>E—r L.</i>) Revues des périodiques: I. Revues hon- groises. II. Revues étrangères.	96
Notes divers. Conseil du Musée National Hongrois. Avancement. Remer- ciment. Destruction des archives d'Óvar de Selmeczbánya. Reliques inconnues de la langue hongroise. Manuscrit turc écrit à Bude. (<i>E.P.</i>) La première asssemblée des bibliothécaires allemands. (<i>e.</i>) Congres archiviste. (<i>A—y.</i>) Pièces relative à l'histoire des luttes littéraires de Maresius et Pierre de Baka. (<i>Coloman Révész</i> .) L'activité d'André de Szily. (<i>Sz. K.</i>)	108

Adresse de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle.*
Budapest, Musée National Hongrois.

A Magyar Könyvszemle régi folyamának két teljes példányát (I—XVI. kötet)
25 frtjával, a II—XVI. köteteket egyenként 2 frton, együtt 20 frton bocsátjuk
előfizetőink rendelkezésére. Megrendelések a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári
hivatalához intézendők, mely az összeg előzetes beküldése esetén a szállítást
bérmentesen eszközli.

kath. gimnázium, Márm.-szigeti tanítóképző, Miskolczi ev. egyház megye könyvtára, Nagybányai áll. főgimnázium, Nagybánya város tanácsa, Nagy Iván, Nagykőrösi ref. tanítóképző, Nagyvárad kir. jogakadémia, Némethy Lajos. Báró Nyáry Jenő, Országos kaszinó, Országos levéltár, Ortway Tivadar, Pécsi püspöki könyvtár, Piukovics József, Pozsonyi ev. liceum, Báró Radvánszky Béla (2 pld.), Ranschburg Gusztáv, Ráth György, Reimer Zsigmond, Ifj. Reiszig Ede, Récsey Viktor, Rumbold Bernát, Rupp Kornél, Sátoraljaújhelyi kath. főgimnázium, Sepsi-Szt.-Györgyi székely nemz. múzeum, Szabadkai községi főgimnázium, Székelyudvarhelyi áll. főreáliskola, Szent-István-Társulat, Széll Farkas, Szily Kálmán, Szombathelyi kath. főgimnázium, Szombathy Ignác, Tagányi Károly, Gróf Teleki Géza, Temesvári kath. főgimnázium, Temesvármegye alispáni hivatala, Tóth Samu, Zalán Lipót János, Varju Elemér, Verseczi főreáliskola, Vécsey Tamás.

Az 1898. évi folyamra: Besztercei polgári fiúiskola, Bpesti VIII. ker. főgimnázium (2 frt 70 kr.), Csoma József, Debreczeni János, Dévai áll. főreáliskola, Gerold és társa, Gräbenstein Béla, Gyárfás Tihámér, Hódmező-vásárhelyi ev. ref. főgimnázium, Honvédelmi minisztérium (1.50), Karácsonyi János, Kassai kir. jogakadémia, Képviselőház könyvtára, Keszthelyi gróf Festetics könyvtár, Kolozsvári ev. ref. kollégium, Losonczy áll. főgimnázium, Ludovika Akadémia, Major Lajos, Márki Sándor, Báró Mednyászy Dénes, Meliorisz Béla, Miskolczi polg. iskola, Nagykőrösi ev. ref. főgimnázium, Palezer Ernő, Pannonhalmi főapátság, Pénzügyminisztérium, Pór Antal, Pozsonyi kath. főgimnázium, Révay Leó (2 pld.), Selmezbányai ev. liceum, Sepsi-Szt.-Györgyi székely nemz. múzeum, Szalay László, Szatmári kath. főgimnázium, Szegedi Somogyi-könyvtár, Szendrei János, Szent-Iványi Zoltán, Székelyudvarhelyi ev. ref. kollégium, Szombathelyi papnevelő intézet, Ungvári kath. főgimnázium, Gróf Vigyázó Ferencz, Zilahy ev. ref. kollégium (2.70), Zimmermann Ferencz.

Az 1899. évi folyamra: Dévai áll. főreáliskola (2 frt), Kolozsvári ev. ref. kollégium (2 frt.)

A Magyar Könyvszemle új folyama.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlőnye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az év gyarapodásáról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és speciális bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és bibliografiai irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként március, június szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben, több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 3 frt; a könyvtárai forgalomban 4 frt; egy-egy füzet ára 1 frt.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő czimére** a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

Megjelent és a szerkesztőségénél, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1897-ben. I. Szinnyei József, A magyar hírlapirodalom. II. Kereszty István, A nem magyar nyelvű hírlapirodalom.* Ára 40 kr., a könyvtárai forgalomban 50 kr.

VI. KÖTET, 2. FÜZET.

ÚJ FOLYAM.

1898 ÁPRILIS—JÚNIUS.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK

KÖZLÖNYE.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SCHÖNHERR GYULA.

1898. ÉVI FOLYAM.

II. FÜZET.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA.

1898.

TARTALOM.

Erdélyi Pál. Régi kéziratok tatarozása ...	133
Kun Sámuel. Mikes Kelemen katekizmusáról ...	125
Dr. Bartha József. Pütnoki levél. (Ismeretlen nyelvemlék.) ...	128
Morvay Győző. Középiskoláink könyvtárai. (<i>Első közlemény.</i>) ...	131
Abafi Lajos. Kertbeny Károly könyvészeti törekvései. (<i>Első közlemény.</i>)	161
Magyar Könyvesház. (Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárhoz.) Erdélyi országgyűlési törvényezikkek az Erdélyi Múzeum könyvtárában. Ferenczi Zoltán-tól ...	177
Tárcza. Évnegyedes jelentés a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának állapotáról 1898 január 1-től márczius 31-ig ...	182
A budapesti m. kir. tudomány egyetem könyvtára 1897-ben ...	186
A Magyar Tud. Akadémia könyvtára 1897-ben ...	192
Szakirodalom. Melich János, A gyöngyösi latin-magyar szótár-töredék. lsm. Dr. Bartha József. — The Library Series. lsm. Kropf Lajos.	198
Vegyes Közlemények. Kinevezések a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában. A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége. Major Lajos. † Az első könyvtárnoki tanfolyam. (<i>h.</i>) Helyreigazításul. Válasz Révész Kálmánnak. (<i>Szinyei Gerzson.</i>) Ki volt Bertalan pap, a Döbrentei-kódex másolója. (<i>Hubert Emil dr.</i>) A Bibliotheca Philippica. (<i>Kropf Lajos.</i>) ...	208

A Magyar Könyvszemle

előfizetési díját 1898 márczius 16-tól június 15-ig beküldték:

Az 1898. évi folyamra: Acsády Ignác, Andrássy János, Babics József, Csauz Lajos, Doby Antal, Pápai ref. főiskola, Ráth György, Stein János. Todoreszku Gyula, Verseczi főreáliskola.

RÉGI KÉZIRATOK TATAROZÁSA.

ERDÉLYI PÁLTÓL.

A könyvtári élet egymásután veti föl égető kérdéseit s annál szaporábban, mennél elevenebben él s mennél intenzívebben működik. A mindennapi élet számára berendezett s a tudományos világba beleállított könyvtárak, mint élő és folyton ható organizmusok, újabb meg újabb problémákat, elméleti vagy gyakorlati igényeket támasztanak, s ezek elől kitérni alig lehet, legálább is nem tanácsos. Mert, ha az első pillanatban a föltámadott kérdés nem fenyeget is kiméletlen kudarczczal, a könyvtárnok soha sem lehet nyugodt a felől, hogy fejére nem nő, hogy nem hordja-e magában oly fejlődésnek csiráit, melyek később megtréfálják vagy megleczkéztethetik. Legújabban megint fölmerült a régi, inkább ódon kéziratok tatarozása, mely a művelt világnak minden könyvtárnokát nagyon közelről érdekli. Nem új, de annál lényegesebb, s annál érdekesebb, hogy bár régen kísért — nyilvános eszmecsere tárgyaul nem szerepelt a szakirodalomban. *Ehrle* Ferencz, a vatikáni könyvtár gyűjteményeinek tudós őre, veti most föl az ódon kéziratok tatarozásának sok könyvtárban nagyon sürgető kérdését, s ő maga egyben sok szerencsével oldja meg a bonyolult kérdésnek talán leglényegesebb részeit.

Abban az irányban, a mint *Ehrle* indul, bennünket közelebbről nem érint a dolog. Papiros-tekerceink, korai pergament palimpsestjeink, háncs-kézirateink, — sajnos — nincsenek, romlásnak sem lehetnek kitéve, de pergament-kódexeink és papir-kézirateink sőt ősnymtatványaink között nem egy van, a mely gondos tatarozásra vár, okleveleink, leveleink és egyleveles nyomtatványaink közül is többet megtámadott a romlás, akár hányt-vetett soroknak viszontagságai, akár romlandóbb anyagjukban rejlő belső okai miatt. Mégis, bennünket *Ehrle* fejtegetései most és egyelőre inkább csak elméletileg érdekelnek, de egyúttal figyelmeztetnek

arra, hogy ezzel a kérdéssel nekünk is számot kell vetnünk. Most még úgy vagyunk, hogy e gyakorlati föladat nem sürget, gyűjteményeinket komolyabb veszély nem fenyegeti, de ne feledjük el, hogy zivataros századaink alatt ápolt művelődésünk emlékei magukon hordják szülő századaiknak eredendő bűnét: viszontagságos multjuk után többé-kevésbé rongáltan jutottak el hozzánk, a kik megbecsüljük azokat és gondos őrizet alatt föntartjuk a késő jövődönék. S épen e miatt e tárgy nálunk is mihamar napirendre kerülhet, s bizonyosan nem lesz fölösleges *Ehrle* eredményeivel foglalkoznunk. Érdekes, hogy régebbi művelődésünk emlékeit nem annyira a messzire visszanyúló mult, hanem bizonytalan sorsuk, sok veszedelem közt történt vándorlásuk viselte meg. Tatárdúlás, törökjárás, német háborúk között, menekülő klastromok hurczolkodásaiban, felperzselt városok romjai alatt, költöző hiteles helyek, megyei székvárosok vándorlása közben mily sok emlékünknél kallódhatott el teljesen, s a mit a véletlen megmentett, mily gondozatlanul hevert mindaddig, míg valamely nyilvános gyűjteményben vagy hozzáértő dilettáns keze között biztos helyen meg nem nyugodhatott!

Ha nem is általában, de nagyrészen megfelelő sors jutott részül a külföld művelődése kéziratok emlékeinek is, s így más könyvtárak is hasonló helyzetben vannak, mint a Vaticana s másutt is számos rongált vagy elrongyolt kézirat várja a tatarozó kezét. A könyvtári disciplinának újabb föllendülése előtt minden könyvtár magára hagyatva, szinte tehetetlenül nézte, mint porlik el a vastagon fogó nádtollnak gubacscsal vagy cserhéjjal készített tintája nyomán a gyengébb papiros, s mint eszi a festék a miniatúrák színes részeit, vagy hogy mállik szét a nedvességjárta könyv papírja s mily károkat okoznak a fatáblák szú-lakói a pergamen-kötetekben. Ilyen esetekben a könyvtárnokok magukra hagyva, vagy csak a saját rátermettségükre szorítva, kísérleteztek, néha szerencsével, legtöbbször legföljebb szomorú tapasztalatokkal gazdagodva. Mert az ily kísérletek eredménye nem azonnal, hanem csak évek múlva tűnt föl, gyakran mint a kötetből kihulló ízék, vagy mint elbarnult, megfeketült papír, melyen a kalamus nyoma alig olvasható. Ma kedvezőbb helyzetben vagyunk s egymást támogatva, könnyebben leszámolhatunk a fölmerülő kérdésekkel, de kötelességünk is, hogy velök leszámoljunk. S míg *Ehrle* az V—VI.

századi palimpsestek tudományos kincseinek megmentésén fáradozik, mi a magunk művelődésének szakadozott és romlásnak indúlt emlékeit óvogassuk, mentegessük. Foglalkozunk tehát a régi kéziratok tatarozásával, hogy megismerkedjünk *Ehrle* eredményeivel s ösztönt nyerjünk a magunk körében való tovább munkálkodásra.

Kétségtelen, hogy minden kézirat-gyűjtemény vezetője kötelességének ismeri, hogy becses kincseit ne csupán a jelenkor számára tegye hozzáférhetővé, hanem föntartsa, megóvja s megőrizze a jövő számára. Ez okból különösen figyelnie kell arra, hogyan bánják a romlásnak induló darabokkal, még pedig kettős czélt tartva szem előtt: azt, hogy a romlásnak ne csak elejét vegye s a sérülést vagy romlást szenvedett darabok hiányait lehetőleg pótolja, de fönmaradásukat a lehetőség szerint biztosítsa. Ez a föladat kétségtelenül nagy felelősséggel jár. Ha romlani engedi, ép úgy terheli a felelősség, mintha tataroztatja, s épen e miatt a könyvtárnokok legtöbbször passzív szemlélők maradtak a szuvasodó vagy revesedő kéziratokkal szemben, úgy okoskodván, hogy tart a meddig tart, s így még mindig jobb, mintha egy bizonytalan eredményű eljárásnak áldozatul esnék. Persze, a mentési kísérlet nem történhetik meg a nélkül, hogy gondos és alapos vizsgálat útján a baj okáról meggyőződést ne szerezzünk. S hogy eddig kevés sikerrel találkoztunk, annak oka épen az volt, hogy a baj okát nem tudták megtalálni; de volt más oka is — minden ilyen törekvés elszigetelten maradt s okulásul és tanulságul nem szolgálhatott a szakembereknek. Pedig a tudomány érdekében nagy mulasztás terheli a könyvtárnokot, ha a közösen fenyegető baj ellen védekezni nem segít. Hibás az, a ki a romló kéziratokat nem tatarozza, hibás az is, a ki nem teljes gondossággal és óvatossággal jár el. Az egész kérdésnek sok kellemetlen oldala van s azért nem is igen szeretnek róla beszélni; a könyvtárak pedig legtöbbször csak úgy védekeznek ellene, hogy fenyegetett kézírataikat és kényszerhelyzetüket egyaránt takargatják és óvják profán szemek elől. E tartózkodás az egyik oka annak, hogy a kérdés, noha nem egy könyvtárnak már nagyon körmére égett, nem került a nyilvánosság elé s még maig sincs minden irányban kimerítően megfejtve. A másik oka, hogy a tatarozás föltétlenül felelősséggel jár, melyet nem szívesen vesznek magukra az emberek, mert

minden kísérletezés kockázattal jár s az eltévesztett vagy elhibázott próba kész veszedelemmel fenyeget. Eredményét nem is a jelen, hanem a jövőendő igazolja, s könnyebb belenyugodni abba a biztos tudatba, hogy a revesedő pergamen túl éli a habozó könyvtárnokot, mint a tatározással járó felelősségbe. Így azután a bajjal szemben is bizonyos hanyagság tapasztalható, a romlásnak indult kéziratokat megvédelmezni nem is merik, bár tudnivaló, hogy az ily kézirat jövője veszélyeztetve van. Bizonyos, hogy számos szomorú tapasztalat a könyvtárnokokat óvatossá és kételkedővé tette s így, ha történt is ez irányban egy és más: legtöbbször elszigetelten maradt. *Ehrle* találóan jellemzi az olyan könyvtárnokot, a ki romlatag kéziraatra akad gyűjteményében. Mikor rájön, hogy a gondjára bízott tudományos kincs veszni indul: megdöbben s vagy látatlanná teszi a dolgot, vagy csak közvetlen környezetében keres mentőkísérleteket. Pedig a közös érdek már régen egymásra utalta volna a könyvtárakat, s mégis, ha történt is valami e téren, a könyvtár legtöbbször magára, a kérdés pedig elszigetelve maradt s a kéziratok romlottak tovább.

*Ehrle*nek meg volt az a lelkiismeretessége, hogy a dolognak végére járt, s az a merészsége, hogy az eddigi hagyománynyal szakítva, a régi kéziratok tatározását napirendre tűzte. Midőn a Vaticana gyűjteményeiben számos fenyegetett s kiválóan nevezetes ódon kéziraatra bukkant, nem tett úgy, mint előtte sokan. Nem tért ki a kérdés elől, hanem nekivágott. Tanulmánya tárgyává tette a romlandó darabokat, vizsgálat alá vette, hogy és miáltal romlik minden egyes kézirat, tipikus vagy egyéni baj fenyegeti-e azokat s mily eljárással lehet a baj továbbterjedésének elejét venni s máról a késő holnapra is biztosítani lehető ép állapotban való föntartásukat. Tanulmányait kiterjesztette más gyűjtemények anyagára s romlott kéziritaira, valamint arra, hogy másutt hogyan védekeznek e romlandóság ellen. Társat keresett, a kinek vegytani ismeretei s kézi ügyessége által képessége van őt e nehéz feladatnak technikai részében segíteni és csak azután fogott hozzá egyes kísérleteihez, mikor már elméletileg és tapasztalatilag fölfegyverkezve, eléggé erősnek érezte magát. Eredményeit most teszi közzé, abban a reményben, hogy megosztja szaktársaival felelősségét és aggodalmait, s hogy e kérdést állandó tárgyalásra tűzve ki, elvárhatja, hogy a könyvtárnokok, összefogva s egymást

tapasztalataikkal és kísérleteikkel erősítve, teljesebb sikerrel fognak küzdeni értékes kincseiknek láthatatlan ellenségei ellen. Tisztaban van azzal, hogy még nincs megoldva e kérdés, s annál kevésbbé, mert a bajnak okait sem sikerült még földeríteni; hogy minden kísérletet csak a jövőendő igazolhat s hogy minden kármentő próbát csak a legnagyobb elővigyázat és gondosság garantálhat. A technikailag képzett s kézi ügyességgel bíró munkatársnak csak oly nagy szerepe jut a kísérletezésben, mint a könyvtárnoknak s nem szabad elfelejteni, hogy magunknak dolgozva, a köz érdekében munkálkodunk s a tudománynak teszünk hasznos szolgálatot. *Ehrle* tanulmánya és eredményei mindenesetre elismerést kívánnak s illő becsben fognak tartatni, nem csupán mert úttörő és merész kritikusa az eddigi állapotoknak, hanem mert őszinte lelkesedéssel kezdett munkájának máris számottéví sikere van. Már most csak azon fordul meg a kérdés: megszívleljük-e tanácsát s hozzájárulunk-e mindannyian tapasztalatainkkal és buzgalmunkkal, mert a kérdés nem *Ehrle* és a *Vaticana*, hanem mindannyiunk és a tudomány érdeke.

A pergamen-kéziratok romlását, egyes individuális kárt vagy sérülést nem számítva, különösen két esetben tapasztalta. A palimpsesteken és a nagyon finom és vékony, síma pergameneken, amazokon a romlandóságot az első írás láthatóvá tételére szánt reagentiák káros hatása, emezeken a kézirat tintájának maró tulajdonsága okozta. Nagyoobrászben a palimpsestek szenvedtek, minek oka gubacs- és csersavval készített reagentiák használása és a *Gioberti-tinktúra* alkalmazása volt. A kétféle reagentia által okozott károkat elméletileg föl lehet ugyan megint két csoportra osztani, de annak a gyógyító és védekező eljárás szempontjából semmi gyakorlati jelentősége nincs, mert akár egyik, akár másik reagens támadta is meg a kéziratot — a kármentő eljárás változatlanul ugyanaz marad. A gubacs-csersavas reagens sárgásbarnára, nagyobb mértékben, s főként forrón alkalmazva sötétbarnára, sőt majdnem feketére festi a pergament; de másféle savak is okozhatnak megfeketedést. A *Gioberti-tinktúra* szép világos vagy sötét-kékre festi a pergamentet. S így e színekről könnyen felismerhető, melyik reagenst használták. A párisi palimpsesteken a *Gioberti-tinktúra*, Veronában, az *Ambrosiana*, és a *Vaticana* kódexein a gubacs-csersavas reagens mutatkozik jellemzőnek, a nápolyi kéz-

iratokon vegyesen, s másutt s másféle reagensek aránylag jelentéktelen romlást okoztak a kéziratokon. De mindenik reagens egyformán elvassa a pergament s főként a második írás tintájára hat oly rombolólag, hogy alatta a pergamen egészen megromlik. a bőr kilikacsosodik s a betűk alúl kihull — elporlik. A kik ez irányban vizsgálódtak, eltérnek véleményükben, s míg a nagyobb rész a reagens-savakat okozza, egy kisebb párt szerint egyedül csak a második írás tintája eszi ki a pergament. *Ehrle* megfigyelése szerint az evődést a reagensnek a második kéz tintájával való egyesülése következtében támadt vegyi folyama idézi elő. S azt fűzi hozzá e megjegyzéséhez, hogy a második kéz tintája magában is okozhat evődést, a nélkül, hogy a reagens hatna rá, de ily esetek csak szórványosan és csak a nagyon vékony pergamen-kéziratokon fordulnak elő, s akkor ép oly tüneteket mutatnak, mint a másodszorban említett pergamen-romlások. Ha reagens-savnak nem volna a dologhoz köze, hogyan kellene magyaráznunk azt a tapasztalatot, hogy egy ugyanazon kéziratnak egyik levelén a második írás tintája alatt a pergamen nem indult romlásnak, míg a mellette fekvőn, noha minőségük egyforma, veszendőnek látszik? S azonkívül, hogyan van, hogy az evődés legtöbbször azokon a leveleken jelentkezik, melyeket a reagens-sav jobban megfestett, míg a melyeket megkímélt, vagy csak fölszínesen ért a reagens, azokon a romlás kisebb? Azonkívül nagyító alatt szembetűnő különbségét kell látnunk a reagenssel kezelt s a reagens nélkül maradt levelek állapotában. Közvetlenül oka tehát a reagens és a második tinta érintkezése alkalmával megindult vegyi folyamat, s ez ellen kell dolgoznunk, ha az evődést megakarjuk akadályozni.

A másodrendben említett esetek megvizsgálása arra tanította *Ehrle*t, hogy a nagyon finom és simított, könnyű pergamenen annak evődését egyedül csak a tinta okozza. Az V—VI. századi legrégebb biblia-kéziratokat, milyen a Codex-Alexandrinus, a British Museumban s a Codex-Marhcallianus a Vaticanában, stb. tanulmányozva s pergamenjüket megvizsgálva, tudta megállapítani, hogy romlásukat az ismeretlen vegyi alkatrészű tinta maró-sava okozta. Úgy látszik első pillanatra, hogy ártatlan jelenséggel állunk szemben, s mégis magán hordja a veszedelem jegyét. Nem használ itt az a vigasztalódás, hogy a betűk formája megmarad az

evődés után is, s így a kézirat olvashatósága nem szenved, mert az idők folyamán a pusztulás megtámadja a sorokat, majd a lapokat s végül is csak az üres keretek maradnak hátra. Eme károk gyökeres gyógyítása a pergament pusztító savak közömbösítése által történhetnék a legtermészetesebben, de komoly megfontolás után arra az eredményre kellett jutni, hogy ez az eljárás csak igen kevés reményt nyújthat. Hasonlóképen abba kellett hagyni a reagens-sav kimosására irányuló törekvést, mert a második tinta s a reagens-sav vegyi hatása oly erős, hogy a gyökeres kimosás megsemmisítené a második szöveget s ugyan mi maradhatna meg ily mosás után az első szövegből is? Hanem azért ebben az irányban is sikeres kísérletek történtek, s a gubacs-savnak alkoholban vagy más oldatban készített oldatával sikerrel lehetett kísérletezni. Csakhogy a kísérlet kétoldalú; ha sikerül, mindkét írás nyer olvashatóságában, ha nem sikerül, mindkét szöveg szenved.

Ezek szerint a közömbösítési eljárásnak kevés eredménye lévén, más utat és módokat keresett Ehrle s indirekte próbálta megakadályozni a maró-savak rongáló hatását; erősíteni a pergamenen ellenállását, s úgy, hogy használat közben se legyen további pusztulásnak kitéve. E célra kibontotta a kéziratot kötéséből s a külön álló leveleket eredeti rendjükben megtartva, külön-külön vette kezelés alá s külön-külön két finom üveglemez közé szorította. Ennél az eljárásnál kiváltképen arra figyelmeztet, hogy a kötet megbontása, a leveleknek tisztogatása és sorrendjének megőrzése mennyire elővigyázó és mily pedans munkát kíván, s hogy a használandó üveglemeknek tisztáknak s a közéjük tett pergamenen elzárásának légmentesnek kell lenni, nehogy a hygrometikus hártya az időjárás változásaival is szenvedjen. Ennek az eljárásnak egyik előnye, hogy a levelek használhatók s a velük való bánás alkalmával a további romlástól védve vannak. Különösen a törékeny papirus-kéziratok megóvására ajánlatos ez a mód, ha az evődés még beléjük nem állott, de már evődött pergamenekre, vagy abban szenvedő hárttyákra, ha romlásuk tart, nem ajánlatos, mert az evődés még az üveglemek között is, bár lassúbb tempóban, egyre terjed. De ez a mód, a finom üveg drágasága s a kezelésnek nehézsége s az így elkészített kéziratnak szükséges nagy hely miatt nemcsak költséges, hanem

kényes és sok helyet igénylő. S ha *Ehrle* alkalmasabb módot nem talál, ezt fogadja el — minden alkalmatlan és drága volta daczára. De keresett és talált más eljárást — a *gelatin*nal.

A gelatin, a kemikusok teóriája szerint, anyagában és halmazállapotában nem változik, tehát ha tiszta, megtartja átlátszóságát és megmarad abban az állapotban, a hogyan a konzerváló a hártýára rávitte. Ez a vélemény elméletben pompásan bevágott s gyakorlatilag is bevált, mert *Ehrle* egy római fényképész műtermében 12—15 év óta gelatin-boríték alatt tartott s teljesen épen megőrzött negatívokat talált, sőt a gelatin-boríték is változatlan maradt, sem el nem homályosult, sem meg nem sűrűsödött. Természetes, hogy a legtisztább s minden idegen elemtől ment desztillált anyagról kell gondoskodni, milyenül *Ehrle* a francia aranyérmes gelatint ajánlja.

A gelatin-mód meglehetősen hosszadalmas eljárást igényel. Először is a kéziratot föl kell bontani, egyes leveleit kisímitani s megtisztogatni s végül pergamen-hulladékokból készített dekotumban telíteni, hogy a megóvándó pergamen-levél eredeti konzisztenciáját lehetőleg visszanyerje. A pergamen rendszerint megránczosodik, fodrossá lesz s e miatt gondosan ki kell egyengetni, a mi kétféleképen történik. Egyszerűbb módja az, hogy nyirkos itatós papirlapok közé mérsékelt préselés alá téve, magától kisimul, de ilyenkor vigyázni kell, hogy a tinta nedvességet ne kapjon, s azért ezt a módot csak erős és jól konzervált pergamen kármentése esetében ajánlhatja. Gyöngé és nagyon romlandó pergamen-levelek e célra készített ólom-szekrényekben kezelendők, úgy, hogy alkalmas eljárással az ólom-szekrény belső levegőjét nyirkossá tesszük s a leveleket finom fonál- vagy nickelezett dróthálón légmentesen belezárjuk. A kisímult leveleket portól s más szennytől gondosan kitisztítva s edző pergamen-dekotumban megfürösztve — gelatinozás alá elkészítettük. Direkte nem lehet a gelatint rákenni, hanem lassanként s kissé hosszadalmas és nagy vigyázatot igénylő gondos bánásmóddal, melynek leírását *Ehrle* aprólékos körültekintéssel adja említett tanulmányában, s különösen arra figyelmeztet, hogy formolt csak meghatározott és mérsékelt mennyiségben keverjünk a gelatinba, s hogy a mentő eljárást csak hozzáértő munkás kezére bízhatjuk. Figyelmeztet arra is, hogy necsak a rongált helyeket vonjuk be, hanem az

egész levelet, a melyen evődésnek nyoma van. Ezzel az eljárással legalább első célunkat érjük el, hogy t. i. használhatóvá tesszük a kéziratot, konzerváljuk úgy, hogy a velebánás kevesebb veszéllyel fenyegeti. De hogy a további evődést megtudjuk-e akadályozni? *Ehrle* nem mond határozott választ. Attól tart, hogy a gelatint sem tartja tiszteletben a maró sav, de reményli, hogy legalább nem a pergament, hanem a gelatint eszi, s ha hosszabb idő múlva a romlás jelei megint mutatkoznak, az eljárást ismételni lehet. Végül megjegyzi, hogy a gelatin-réteget minden baj nélkül el lehet távolítani a hártýáról, ha azt venné az ember észre, hogy valamiféle veszély fenyegeti a pergamentet. Az egyes leveleket újra könyvbe s a régi sorba szedve, egybefűzni már könnyebb dolog s *Ehrle* kétféle módot is ajánl. Nem kedveli ugyan a könyvformát, mert a levelek egymást érintve s dörzsölődve, forgatás és hajlingatásnak kitéve, sokféle káros sérülést szenvedhetnek, s miniaturák épentartására a könyvforma még veszedelmesebb, hanem a helyett az album-féle berendezést ajánlja, a melyet Berlinben és Rómában sikerrel alkalmaztak. Album-karton ráamába celluloid-szalagot ragasztunk s a pergament ahhoz erősítjük, ily módon a hártýa a maga egészében mindkét oldalról látható, az egyes levelek nem érintkeznek s forgatás közben nem hajlanak meg. Nagyobb alakú hártýalevelek albumrámaít úgy kell készíteni, hogy a kartonok (két felét ellenkező oldalról ragasztva össze,) az időjárás változásainak engedjenek, s a hártýát közepes feszítéssel kell beleerősíteni, hogy száraz időben az ereszkedés, nedves időben az összehúzódás számára elegendő tere maradjon. Az albumrámaikat sarokra járó levelekül készítve, kötetbe is lehet foglalni, vagy fa-, esetleg keménypapír-ládácskába helyezni el. Kevésbé értékes kéziratokat nem ily költséges és hosszadalmas eljárással, hanem a British Museumban használt mód szerint lehet, mondjuk — beköttetni. Az egyes leveleket kiszedjük kötésükből és a levél felső haránt szélén papírszalagra erősítve s két pergament közé 2—3 újjnyival szélesebb papírlapokat téve, kötjük be. Így azután forgatni e szélesebb közbe foliált levelekkel lehet, de olvasni már kissé bajosabb. Hasonló eljárásokat követhetünk minden értékesebb hártýa-kódex megóvására, s a gyakorlati és ügyes könyvtárnok legjobb belátása szerint mindenkor megtudja itélni, hogy mikor és mily kármentőhöz forduljon.

Ehrle, hogy tanulmánya teljességét megadja, foglalkozik még a papírkéziratok kármentésével is, ámbár ezen a téren már nem egy úttörő járt előtte s maga is táposott ösvényen jár, de még itt is vannak tulajdon eredményei, de vannak kifogásai is. Ezek közül az egyik megint csak elméleti, a másik gyakorlati. Nem volna következetes, ha nem kifogásolná s ha a papír bajait, romlását, pusztulását passive tűró könyvtárakra egy csendes megjegyzést nem tenne. Tesz is s abban is következetes, hogy a papírkéziratok tatarozásáról is saját tapasztalásai, megfigyelései s más könyvtárakban s műintézetekben végzett tanulmányai alapján számol be.

Legelőbb is az átlátszó papír ellen szól, elítélve mind a két fajta transparens papirost, a melyet eddig használatban látott s a melynek megbízhatatlan voltáról meggyőződött. Nem szereti sem a vékony papírnemeket, a melyeket terpentín vagy más olajféle folyadék fölhasználásával tesznek sajátságosan áttetszővé, sem a finom japáni papirost, a mely nem idegen anyagok hozzájárulásával válik áttetszővé, hanem egyedül anyagának és gyártásának finomsága által. A maga könyvtárában tett lehangoló tapasztalások alapján sürgősen figyelmeztet arra, hogy a transparens papirosnak mindenféle fajtája megbízhatatlan a kéziratok rongált papírjainak tatarozására. Körülbelül húsz esztendővel ezelőtt a Vaticanában az olasz vitriolos tintától megrongált papírkéziratok tatarozását a transparens papirossal kezdték csinálni. Az első évek mellette bizonyítottak, de a későbbi alakulás ellene. A kézirat eleintén pompásan olvasható és tisztán maradt, de utóbb, 8—10 év múlva látták, hogy az ily módon borított levelek fehér színe sárgára, majd sötétsárgára változott, s az olvasás is bajosabbá vált. E mellett a papiros keményebb, a ragasztó szer merevítő hatása alatt pattogóbb lett, úgy, hogy az eredeti papírt is rongálta. Másutt is így jártak vele ámbár sokkal finomabb átlátszó papírt használtak, ámbár hosszabb ideig másutt is az e nemű kísérletek példányképeül tartották a transparens papirossal való elbánást. Ennek az lett a következménye, hogy használatból kirekesztették e papírt s helyette s pótlására más anyag vagy eljárás után néztek. S miután a Vaticana hiában kérdezősködött más külföldi könyvtáraknál, műhelyének egyik munkása a fátyolszövetre terelte szerzőnk figyelmét. A sokféle megkísérlett kérdezősködésre nyert válaszokból kettőről nyert

bizonyosságot: hogy másutt nem tudnak rajta segíteni s hogy a vitriolos tinta, mely a papirosban olyan rongáló károkat okoz, a XVI. és XVII. századokban Olaszország sajátossága s így későn jelentkező káros hatása is főként Itáliát sújtja. De a Vaticana e sajnálatos tapasztalatra maga talált kármentőt a crépeline (selyemfátyol) szövetben. Kísérletül előbb középfinomságú fátýolszövetet alkalmaztak, a mi minden tekintetben nagyon jól bevált, de a fehér szálak csillogása kápráztatta az olvasó szemét, s így nehezítette a szöveg olvasását. *Ehrle* ekkor egy lyoni gyárostól a selyemnek nyers színében készített fátýolszövetet kért s kapott. A vele tett kísérletek kitűnően megfeleltek minden várakozásnak s méltán, mert a teljesen átlátszó, szövetében erős, puha és a szemet nem bántó védő boríték a papírt teljesen biztosította úgy a szakadozástól, mint a kimart részek elhullatásától s a kézirat olvashatósága és könnyű kezelése sem esett kifogás alá. Ezóta *Ehrle* a *transparens*-papírral tatarozott kéziratokat mind fátýolszövettel tataroztatja, bár a papiros lefejtése sok bajt okoz.

Végig kísérve fejtegetéseit, örömmel zárjuk be jelentéstévő sorainkat. A könyvtárak kéziratossá emlékei megóvására, tatarozására, úgy hisszük, becses tanításokat nyertünk tőle. A legkevesebb, a mit tehetünk, egyelőre az, ha tapasztalatait és tanácsait megfogadva, iparkodunk azokat a magunk javára értékesíteni, s a legillendőbb, a mit viszonzásképen adhatunk, ha hazai szakembereink figyelmébe ajánljuk első sorban magát a fontos kérdést, másodsorban annak szerencsés úttörőjét és lelkiismeretes gondozóját. Mi pedig vonjuk le a legszükségesebb tanúságot: nekünk is vannak megtámadott, romladozó kézírataink, védjük, tatarozzuk és tartjuk fenn azokat az utókor számára, mely felelőssé méltán tesz bennünket az esetleg bekövetkező károkért.

E. P.

MIKES KELEMEN KATEKIZMUSÁRÓL.

KUN SÁMUEL TÓL.

Aranytollu Mikesünknek több rendbeli kézirati munkája őriztetik a Nemzeti Múzeum könyvtárában s várja az időpontot, melyen a sajtó útján közkinccsé válhatik. E kéziratok közül a »Catechismus Formájára való közönséges oktatások, A melyyek rövideden megmagyaráztatnak a Szent-Írásokból és Traditiókból, a' vallásnak Historiája, és Hit Ágazatai, a keresztyéni tudományok, A Szentségek, Imádságok, Ceremoniák, az Anya-Szent-egyháznak rendtartási és szokási« című munka provenienciája felől akarok némelyeket elmondani.

A katekizmus két rendbeli dolgozatára, valamint általában a Mikes-féle kéziratok könyvészeti és egyéb jellegeire vonatkozólag bátran utasíthatom az olvasót Abafi Lajosnak a Figyelő 3. és 4. kötetében foglalt, ép oly alaposan, mint nagy szeretettel megírt cikksorozatára.

Két példányát láttam. Az egyik, két kötetes, későbbi dolgozat teljes, a másik csak a munka első szakaszának első dolgozata s Rodostó, 1744. keltezéssel van ellátva. A mennyire fölszines vizsgálatra megítélhető, a két példány egyes, kisebbrendű eltérések mellett nagyjában egybehangzó, csak egy »Előljáró beszéd«-del van több a második átdolgozás elején, melyről alább még szólok.

Elmondom rövideden, hogyan jöttem a Mikes által felhasznált eredetinek nyomára, mert szóban forgó műve francziából való fordítás.¹ Négyessy László a Beöthy-féle Irodalomtörténetnek Mikesről szóló cikkében² idézi a katekizmus címét, a melyet feltűnően hasonlónak találtam egy gyűjteményemben meglévő franczia munka címéhez, mely akkortájt, azaz a mult szá-

¹ Ezt már Abafi is helyesen sejtette Pulszky Ferencz ellenében. Körülbelül bizonyos, hogy Mikes többi vallásos munkája is fordítás. Rajta leszek, hogy ezeknek eredetijét is lehetőleg kikutassam.

² A XVIII. századi szépirodalom. II. Mikes Kelemen.

zad első felében, nagy népszerűségnek örvendett és számos kiadásban volt elterjedve. Utána járván a dolognak, nevezetesen a két munkát összevetvén, csakhamar kitűnt, hogy nemcsak a czimben van egyezés, hanem hogy Mikes katekizmusa hű, pontos és zamatos magyarságu fordítása a francia eredetinek, mely közönségesen *Catéchisme de Montpellier* név alatt ismeretes s melynek teljes czíme itt következik: »Informations générales en formes de Catéchisme où l'on explique en abrégé par l'Écriture sainte et par la Tradition, l'Histoire et les Dogmes de la Religion, la Morale Chrétienne, les Sacrements, les Prières, les Cérémonies & les Usages de l'Église, imprimées par ordre de Messire Charles Joachim Colbert, Évêque de Montpellier à l'usage des anciens et des nouveaux Catholiques de son Diocèse et de tous ceux qui sont chargés de leur instruction.«

A szerző neve a címlapon nincs kitéve. Kiadója: Nicolas Simart. Imprimeur & Libraire de Monseigneur le Dauphin.¹

Nem lesz tán érdektelen a *Catéchisme de Montpellier* keletkezése körülményeiről, sorsáról s belső érdekéről egyet-mást elmondani. Készítette egy *Pouget* Fr. A. nevű oratorianus atya, theologiae doctor, még pedig Colbert Ch. J. montpellier-i püspök, a nagy Colbert miniszter unokaöccse egyenes utasítására s megjelent első ízben Párisban 1702-ben. Azóta, mint már említettem, nagyszámu kiadást ért, több idegen nyelvre, a többi közt angolra,² latinra pedig magától a szerzőtől lefordítottatott, míg Rómában censura alá nem vetették. De sőt azt kell hinnünk, hogy e rendszabály sem csökkentette népszerűségét, hanem a jansenista felekezet hívei s pártfelei ekkor még annál nagyobb buzgalommal karolták fel. Tény, hogy egyike lett a legelterjedtebb theologiai és buzgósági kézikönyveknek a mult század folyamán. Múltán sorakozik e tekintetben az *Imitatio Christi*, továbbá Bellarmin, Huet, avranchesi püspök és Bergier controversiás munkái mellé s nem kevesebbet forgatták, mint ezeket. A nagyszámu katekizmus között, mely a trienti zsinat óta megjelent, kétségkívül egyike a legjobbaknak, ha nem a legjobb.

¹ 4-r. XVIII+752 kéthasábos lap.

² Két angol fordítása is jelent meg, az egyik 1723-ban, a másik 1851-ben Glasgowban.

És meg kell adni, hogy Pouget munkája nagy népszerűségét filozófiai magyarázatai egyszerűségénél, teljességénél, könnyenérthetőségénél s választékos, gördülékeny nyelvezeténél fogva teljesen meg is érdemelte. Mikesünk finom irodalmi érzékére mutat, hogy épp e munkát szemelte ki magyarra való átültetés végett. Kár, hogy fáradsága gyümölcsét, a remek fordítást oly kevesen élvezhetik, holott azt a tudványó és az áhitatos közönség egyaránt ma is nagy haszonnal forgatná.

Említettük, hogy a montpellier-i katekizmus jansenista tendenciái miatt került az indexre.

Jansenius Cornél, louvaini (löveni) tanár, majd ypres-i püspök mint tudjuk, egy 1740-ben megjelent »*Augustinus*« című latin munkájában felújított némely, eredetileg Baüus ugyancsak louvaini tanártól egy századdal előbb felállított, s állítólag Szent-Ágoston hyppoi püspök és egyházatya irataiból merített, a malaszt s a szabadság teoriájára vonatkozó tételt, melyet a római kúria hosszadalmas eljárás után eretnek ítelt. Az ötétel között legnevezetesebb az, hogy Krisztus nem az emberek összeségét váltotta meg halálával. E tételek s az elítélés körül heves és sokáig tartó vita fejlődött ki, melyben a főszerepet Molinos spanyol eredetű jezsuita vitte. Az egész közvélemény, a klerus, az egyetemek, a parlamentek Franciaországban és Flandriákban jansenista és molinista táborra oszlott. Az előbbiektől Janseniusnak munkája elkészítése után nemsokára bekövetkezett halála után Saint-Cyran abbé, Nicole és a hírneves Arnauld vitték a főszerepet; de e táborban más nagyírű férfiak, mint a nagy Pascal, de Sacy a bibliafordító, a költő Racine apa és fia, mindnyájan a Port-Royal-des-Champs-klostornak penzionáriusai és benfentesei, szerepeltek. A küzdelem azonban végül a molinisták vagyis a jezsuiták részére dőlve el, a jansenisták sokféle zaklatásoknak, üldözéseknek voltak kitéve, Port-Royal leromboltatott, az apácák szétszórattak, még az ott eltemetett apácák csontjai is kiásattak és máshova temették. Arnauld doktori címének elvesztésére ítéltetett s száműzetésbe ment. A drákói ítélet, melyben Le Tellier jezsuitának, XIV. Lajos gyóntatójának fő része volt, természetesen felháborította a közvéleményt s a rokonszenv az áldozatok felé fordult. De nemsokára beállt a reakció s a jezsuiták kiűzése Spanyolországból, Portugálból, Franciaország-

ból, majd a híres rend végleges eltörlése nagy részben e rend némely tulbuzgó tagja által a jansenismus ellen megindított kiméletlen üldözésnek volt a következménye.

El kellett mondanom a jansenismus sorsáról ez általánosan ismert adatokat, hogy a Mikes katekizmusának eredetijeül bemutatott montpellier-i katekizmus ismertetését a megfelelő keretbe illeszthessük be. A montpellier-i katekizmust népszerűségét nagy részben annak köszöni, hogy a malasztrol s a liber arbitriumról szóló fejezetekben a szigorubb és jezsuita-ellenes felfogás leplezetlenül talált kifejezést, s így a jansenista tan-árnyalat illetékes tényező részéről támogatást nyert. Híres theológusok véleménye szerint is a jansenismus — természetesen nem értve ide későbbi ferdeségeit, milyenek a sokféle csodatételek s a Páris diaconus sirján, a Cimetière des Innocents-ban végbe ment convulsionarius orgiák — természetes fejleménye a katholicizmusnak, legalább filozofiai szempontból. Tényleg a cenzura alá vezeti őt tételt sohasem idézték szó szerint az elítélésüket kimondó bullákban sem; ezeket magok a jansenista pártiak is elvetették, sőt kereken tagadták, hogy Jansenius munkájában benfoglaltatnának. Maga a felekezet különben a forradalom zivataráiban végleg elenyészett, bár egyes híveinek befolyását e nagy eseményekben könnyen meg lehetne állapítani.

Lássuk már most, mennyiben tér el a Mikes fordítása az eredetitől.

Mikes Kelemen munkája — a mennyire alapos összehasonlítás nélkül állitható — szószerinti hű fordítása a francia eredetinek. A főbb eltéréseket a következőkben lehet összefoglalni. A francia műhöz két kisebb katekizmus van csatolva, egyik már megbérmált nagyobb gyermekek, a másik kisebb gyermekek használatára. Ezek a Mikes-féle fordításban nincsenek meg. Az eredetiben foglalt Előszó és Pásztorlevél helyett Mikes egy másik — főntebb már említett — »Elől járó beszéd«-et substituált, mely, úgy látszik, eredeti. Az első szakasz (és kötet) végén a fordításban (mindkét példányban) a következő, öt oldalra terjedő cikkely szerepel: »A Tridenti Conciliumok Symbolumja 4. Pius Pápa alatt.« Ez az eredetiben nincs meg, míg az első szakasz, továbbá a második kötet és az egész mű végén található »Összefoglalások« az eredetiből vannak fordítva. A Mikes-féle kézirat végéhez csatolt

naptári táblázatok az eredetiben nem szerepelnek s hihetőleg Mikes személyes használatára szolgáltak. A tartalomjegyzék is szakaszok, fejezetek és §-ok szerint hiven követi az eredetit. A tüzetesebb összehasonlítás azonban talán egyéb eltéréseket is fog konstatálni.

Megjegyzem még, hogy az összevetésnél a *Catéchisme de Montpellier* birtokomban levő párisi 1710-iki javított 4-rétű kiadását használtam.

Végül legyen szabad Mikesünk buzgó vallásos lelkiületének úgy mint irodalmi helyes izlésének ez érdekes emlékére ujjalag felhívni a hazai irodalom barátainak s különösen a Magyar Tud. Akadémia irodalomtörténeti bizottságának, a katolikus főpapságnak s a Szent-István-társulatnak figyelmét. Igaz, hogy a theologiai viták, melyek efemer népszerűséget szereztek a Montpellieri katekizmusnak, már rég lezajlottak s irántuk alig érdeklődik valaki, de e könyv e mellett olyan szolid érdemekkel dicsekedik, hogy Mikes remek nyelvezetű fordításának kiadásával fontos szolgálatot tennének a magyar irodalomnak. Nem is szólva arról, hogy II. Rákóczi Ferencz önfeláldozó bujdosó társának, bár későn s hiányosan, igazságot szolgáltatna az utónemzedék, ránk maradt nagybecsű kézirati hagyatékának közrebocsátása által. Azzal az óhajjal végzem e sorokat: vajha minél előbb napvilágot láthatna Mikes Kelemen összegyűjtött eredeti és fordított munkáinak teljes és hiteles kiadása!

PUTNOKI LEVÉL.

(Ismeretlen nyelvemlék.)

DR. BARTHA JÓZSEFTÓL.

A Magyar Nemz. Múzeum levéltárában az 1531. évszám alatt egy eddigelé ismeretlen nyelvemlék lappangott. Eredetileg a kézirattárban volt elhelyezve s ennek a jelzése (fol. hung. 887.) még most is rajta van. Valamikor — úgy látszik — más iratokkal volt összekötve, mert baloldali szélén egészen jól felismerhető, hogy régi helyéről erőszakosan tépték ki. A kézirattárba azonban már jelenlegi alakjában került, s később innen a levéltári osztályba tétetett át.

E kis nyelvemlék levélalak s egy magán érdekű tudósítást tartalmaz; kelt pedig Putnokon 1531 november 23-ikán, Kelemen pápa és vértanu ünnepén. A levélírónak igen fontos oka lehetett arra, hogy levelének tartalma titokban maradjon, mert mind saját nevét, mind kívül a címzettét titkos jegyekkel irta le. Az e helyütt vissza nem adható jegyek alkalmazásában nincs semmi közelebbről meghatározható rendszer, alakjukra pedig azt merném mondani, hogy legnagyobb részben a régi oklevelek betűinek eltorzított s össze-vissza forgatott másai. Az az egy bizonyos, hogy a levélíró nem közönséges műveltségű ember volt; erre vall a gyakorlott írás és a levél keltezése is, mely utóbbinak formulájából világosan látható, hogy írója az oklevelek kiállításában is jártas volt. A titkos jegyek valószínű megfejtése, a mely legnagyobb részben dr. Hubert Emil ur érdeme, itt következik: a levélíró PETRUS PRESBITER, a címzés pedig betű szerinti átírásban így hangzik: *Magnifico d(omi)no EMERICO DE PUTNOK d(omi)no ipsius semper metuendo*. A címzett neve történelmünkben is ismeretes név. A *Putnoky* család Gömör vármegye legrégibb családai közül való¹ s épen az itt említett tagját, *Putnoky Imrét* János király 1526-ban Borsod vármegye főispánjává nevezte ki.² Ugyanezen Putnoky Imre 1527-ben Rákóczy Ferenczhez intézett egy rövid levelet, a melyben ezt a Rákóczyak régi birtoka, *Felső-Vadász* körül felmerült némi pörös ügy állásáról értesíti.³ A név azonossága s az időpontok közelsége folytán semmi kétségünk sem lehet az iránt, hogy a nyelvemlékünk címzésében említett személy teljesen azonos a két utóbbi helyen említett *Putnoky Imrével*. Maga a címzés (magnificus), mely előkelő személyt sejtet, csak megerősíti állításomat.

Nyelvészeti szempontból meg kell jegyeznem, hogy a nyelvemlék legnagyobb részben azon vidék nyelvi sajátságait tünteti fel, a hol irták. Minthogy azonban elütő nyelvi jelenségekkel is találkozunk (pl. az *ö-zés*), nem lehet föltétlenül erősítenünk, hogy palócz nyelvjáráson volna írva, annál kevésbbé, mert a nyelvjárásbeli sajátságok közül nem egy olyan régiesség, a mely más nyelvemlékeinkben is előfordul.

¹ Nagy Iván, Magyarorsz. családai, IX. k. 507—508. l.

² Jászay Pál, A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után, 241. l.

³ Századok, VIII. (1874.) évf. 347—348. l.

Maga a nyelvemlék betűszerinti átírásban itt következik:

Solgalatham wthan The Nagfagodnak thwdny ellewel¹ zerybe adom, hog en hyt² olnagh nyomorofagba wag yok, mely nyomorofag myat Thew³ k(egyelmed) semmyt nem zolgalhatot, mert ha hazamba le ilek, ketfelel melleem ilnek, ha odwarra⁴ megyek, myndenyth weleem akarnak lenny, mert hozzam kethegben⁵ wadnak. The k(egyelmedhez) nem hog nem menneewk,⁶ eweel⁷ ys el mennewk, chak mernewk⁸ menny. Azert The k(egyelmedet) kerem mynt kegelmes wramot, The k(egyelmed) ream ne nehezthelyen, ees The k(egyelmed) az dyak dolgarol el new feletkezzewk⁹ Ifthembe ez a ew penzerel, ha The kegelmednek thertenendyk nehezen dolga, kyt isten ew felleweg ne adyon, hog allennewedew,¹⁰ hog Thew k(egyelmed) wrafagawal egyt lakhatnaank ith puthnokon, mynt kegelme f p(at)ronusonkwál. The k(egyelmedet) Iften meg wiygazza ees sook ydeyg tharthya¹¹ ez vylagon. Dath(um) in puthnok. In die Clem(en)th(is) M(art)iris 1531.

(*Titkos betűkkel*): Petrus Presbiter.

¹ A határozott névelő (*az*) és a mutató (*ez*) névmás mássalhangzójának kiesése ma is ilyen pótlónyújtást okoz a palóc nyelvjárásban a mássalhangzóval kezdődő szavak elején (ab bot stb.)

² Az itt határozó szónak illetén hehezetes alakja többi nyelvemlékeinkben ismeretlen. (NySz. I. 1641.)

³ Hasonló ö-s alakok alább: *nő*, *felségő* és ismét *tő*. Az utolsó előtti alak szokatlan (V. ö. Zolnai, Nyelvemlékeink, 112. l.), a többi meg teljesen ismeretlen összes nyelvemlékeinkben és nyelvjárásainkban.

⁴ Az *udvar* szónak ritkábban előforduló régies alakja. (NySz. III. 835.)

⁵ Így ismeretlen a többi nyelvemlékekben; valószínűleg a sietős írás okozta hiba *kethfeg* helyett.

⁶ A palóc nyelvjárásban járatos a *menni* igének ilyen alakja, de csak a jelen időben: *meneők* (megyünk), s a végső szótagban a magánhangzó után némi orrhang vehető észre.

⁷ *Ejjet*. Ugyanazon szó, a mely az Ehrenfeld-kódexben (74. l.) *ev* alakban fordul elő.

⁸ A *mernők* rendes tárgyas igealaknak látszik.

⁹ A *feletkezzewk*, *feledkezzék* helyett, szokatlan mind a régi, mind a mai nyelvhasználatban.

¹⁰ E helyett: *az lenne védő*. Ugyanazon hangtani jelenség, a mely az 1. p. alatt említve van. Törlés miatt az olvasás nem föltétlenül bizonyos.

¹¹ Felszólító igealak, melyben a felszólító mód jegye (-j) még nem változott el (*tart+j+a*).

KÖZÉPISKOLÁINK KÖNYVTÁRAI.

MORVAY GYÖZÖTÖL.

(Első Közlemény.)

A millennium emlékére írt iskolai monografiák számos nagybecsű kultúrtörténeti adattal gazdagították történeti irodalmunkat. Az 1893. évi 31805. sz. a. kelt miniszteri rendelet az iskolai történeteknek szakszerű feldolgozását tűzvé ki a hazai középiskolák céljául, ennek keretén belül különös súlyt helyezett arra is, hogy a használt tankönyvek és taneszközök jegyzékei stb. lehetőleg egész terjedelmükben és eredeti szövegükben közöltesse.

Ezen rendelet nemcsak az egyes intézeteknek külső viszonyait, hanem azoknak belső életét, úgyszólván szellemük történetét is meg akarta örökíteni. A mily dicséretes buzgalmat fejtettek ki az egyes írók, hogy az eléjük kitűzött célnak megfeleljenek, mégis sokszor tapasztaljuk azt, hogy a legtöbb monografiában hiába keressük a rendelet hangsúlyozta belső történetet. A magyar középiskolák jövőndő historikusa bő anyagot fog találni az intézetek külső viszonyaira és viszonylagaira nézve, azonban sokszor, még pedig igen sokszor hiába fogja keresni az iskolai életnek azon legbensőbb nyilvánulatait, melyek azoknak, elszigetelten minden más intézettől, megadják belső, sajátos karakterüket. Sok író az országos tanrendszereknek, utasításoknak, tanterveknek szószerint való közlésével oly fölösleges munkát végzett, melyet mindenki bárhol, bármely könyvtárban és a legnagyobb könnyűséggel megszerezhetett volna. Hasztalan keressük ellenben ezen tanterveknek, utasításoknak és tanrendszereknek az iskolai életben való nyilvánulását, mi sokkal nagyobb tanulságot nyújtott volna egy-egy iskolai épületnek, némely tanítónak vagy pártfogónak hosszabb történeténél. Sok helyütt sajnálattal látjuk, hogy a Ratio Studiorum, a két Ratio Educationis, az Organisations-Entwurf és a nemzeti tanterveknek újból, szószerint való lenyomása mily hiábavaló laptöltelek. A monografus ritkán kutatta azt, mint fogták és dolgozták föl az egyes tanügyi korszakoknak megfelelő tanterveket, minél fogva ritkán találunk oly eléggé meg

nem becsülhető adatokra, melyek az intézeteknek belső, szellemi mivoltát föltárnák.

Hasonló gáncsolással illetjük a monografiáknak az iskolai fölszerelésekről, de különösen a könyvtárakról szóló fejezeteit. Nagyszámú könyvtárakról olvasunk, de a sokszámú katalógusok, számbeli adatok mellett, semmiféle históriai adat nem nyújt fölvilágosítást a könyvtár keletkezésének és fejlődésének történetéről. Nagyobb örömmel olvasnók az ezirányú kutatásokat a tantervek fölösleges kivonatainál és szóhű közlésénél. Sőt még ott is, a hol a fölszerelésre nézve találunk egyéb adatokat, ott is csak szét-szórva, minden rendszer nélkül vannak azok az általános történetbe beleolvasztva, úgy hogy az író nemcsak azt árulja el, hogy a rendelet kívánságát föl nem fogta, hanem az olvasó maga a reájuk vonatkozó adatok kiszemelgetése által sem nyer nevezetes szakaszt szolgáló egészet, nem is szólva arról, hogy ezzel hű képet kapjon. Semhogy az író külön fejezetet szánt volna a könyvtáraknak, mint azt a jelesebb monografusok — kevesen — meg is cselekszik, inkább beleékeli fogyatékos adatait az egészbe, vagy teljesen mellőzi a könyvtárakat.

A fönt érintett miniszteri rendelet mindenekelőtt a szakszerű fölosztást is hangsúlyozta, mindenesetre azon tekintetből, hogy az olvasó könnyebb áttekintést nyerjen az iskola múltjának mindenirányú belső fejlődéséről, azonkívül talán azért is, hogy a magyar középiskola jövődő történetírójának munkáját megkönnyítse és kidolgozásához vagy éppen fölfogásához jelesebb irányelveket és készen földolgozott anyagot nyújtson. Ámde ezen szempontot edes kevés monografus vette figyelembe.

Alábbi részletes tárgyalásunkban tehát, mivel összes középiskoláinknak könyvtárait terjeszkedünk ki, ott, a hol az iskolai történetek nem adnak fölvilágosítást az intézetek könyvtáiról, ott a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a közoktatás állapotról szóló XXV. (1896. évi) jelentésének ez irányú szükségét adataira támaszkodunk, melyeknél azonban a könyvtárak múltjáról egy szóval sem emlékezhetünk meg.

Ezen részletes tárgyalás előtt azonban legyen szabad néhány általános vonással megállapítanom iskolai könyvtárainknak országos történetét.

Az iskolai könyvtárak kezdete visszavezet a reformációig.

A mi előtte volt, arról bővebb fölvilágosítást hasztalan keresünk, csak itt-ott mutathatunk reá erősebben, hogy a katolikus trivialis és quadrivialis iskoláknak volt néhány könyve és azok is a parochiakon elhelyezvék. A könyvnyomtatás szárnyain emelkedő reformáció alapította meg a nagyobb és régibb könyvtárakat. Első megalapítói a protestáns iskolák voltak. Mindegyiknek alapja egy-egy biblia és a köréje tömörülő vallásos irodalom. Több helyütt a protestáns hitre áttért katolikus papok plébániájuk könyveivel az iskolai könyvtárnak vetik meg alapját, másutt a külföldön járt protestáns papok hoznak magukkal könyveket és hagyományozzák azokat az iskoláknak, néhol hazai nyomdák szaporítják a munkákat és nyújtanak iskolai könyvtárt szolgáló munkákat. Hol egyenkint, hol összesen látjuk ezen tüneteket. A protestáns iskolák szervezetében mindenkor előkelő helyet foglalt el a bibliothekárius, rendszeren az iskola szeniora vagy pedig a rektor, ki buzgón kezeli a könyvtárt és készít katalogusokat. Olvasunk évenkénti ellenőrzésekről, könyvtárvizsgálatról, melyeket az iskolai coetus gyakorol, olvasunk könyvek kikölesönzéséről, egyes példányok elkallódásáról, a mi a mellett bizonyít, hogy a könyveket nemcsak a tanárok és a tanulók forgatták, hanem az egyes városoknak műveltebb polgárai is. Az iskolai coetusoknak, a városi iskolafőntartó hatóságoknak, magánosoknak kitünő becsvágya volt, hogy a nagy áldozatkészséggel fölállított és főntartott iskoláknak korszerű könyvtáraik legyenek. Adományokkal, hagyományokkal és külön összegekkel gondoskodtak a könyvtárak gyarapodásáról, úgy hogy idők folytán egynémely protestáns intézet a kor színvonalán álló nagybecsű könyvtárral dicsekedhetett.

Az 1550. XIX. t. cz., mely a Jézus-társaság terjeszkedésének tág kaput nyitott Magyarországon, iskolázásunkat is gyökerestül átváltoztatta. Az Oláh Miklós által 1560-ban behívott rendnek szervezete a katolikus szellemű iskolázást magával hozta. A jezsuita, a hol megtelepedett, ott térített, tanított, iskolát és vele könyvtárt is alapított. A rendnek évről-évre szóló számadásaiban állandó rovatot alkot a könyvekre fordított kiadás, a mivel nemcsak könyvszeretetüket, tudományos képzettségüket, hanem a kornak megfelelő szellemi műveltségüket is bizonyítjuk. Még a legelhagyottabb vidékeken is velük jó hű kísérorjuk: a könyv. A budapesti egyetemi könyvtárban elhelyezett katalogusok tanui tekintélyes és

nagybecsű könyvtáraiknak. Az 1773-ban bekövetkezett eltörlésük után könyvtáraik egy ideig illetetlenül állottak, míg helytartótanácsi rendeletek gondoskodtak végleges rendeltetésükről.

1777 május 22-ikén a helytartótanács a magyarországi jezsuita középiskolák könyvtárainak fölszereléséről úgy intézkedett, hogy, míg a budai tudományos egyetem az eltörölt Jézus-társaság könyvtárainak könyvjegyzékét publikálja, a melyben majd kimutatja azt is, hogy mely könyvek használhatók a fennmaradó középiskolákban és melyek szerezhetők be az egyes könyvtárak részére, addig a középiskolák tartózkodjanak könyvtáraik fölszerelésétől.

1777 október 16-ikán a helytartótanács elrendeli a társaság könyvtárainak megvizsgálását. A jezsuiták könyvkészletét a kormány első sorban a budai egyetemnek szánta, a maradékokból pedig más tanintézetek könyvtárait akarta kiegészíteni. Ország-szerte hozzáfognak a könyv-lajstromok fölterjesztéséhez, a könyvek elszállításához, a selejtéshez és az új berendezéshez. 1782-ben a kormány több helyre elküldi Kovachich Mártont, a budai egyetem könyvtárának segédörét, hogy a jezsuita könyvtárakat vizsgálja át, az eretnek könyveket foglalja le és az egyetem céljaihoz szükségeseket az egyetemnek küldje el. Így kerültek azután a tekintélyesebb és a becsesebb művek Budára, a kevésbbé értékesek egyes intézetek tulajdonába.

Az ezen időből származó könyvszerzésekről igen kevés adat beszél. A Ratio Educationis-okban a középiskolai könyvtárakról említés nem történik, alapításukra ezen időben nem is gondolnak. Szervezésük egyes időközökben rendeleti úton történik. Megelégedtek azzal, ha egy-egy intézetnek úgynevezett »holt könyvtára« volt, mely régi, hasznavehetetlen művekből állott.

1778-ig a budai egyetemi könyvnyomda kötelessége volt, hogy az intézeteknek a megjelent tankönyvek egy-egy példányát elküldje, de az egyetemi tanács kérelmére a helytartótanács ugyanezen év július 13-ikán megszüntette ezen szokást. Igaz ugyan, hogy az 1784. évi június 14-ikén 14127. sz. a. kelt rendelete a tudományos önképzést, más nyelvek, de főleg a németnek tudását kívánja, ámde sem a főigazgatókhoz évenként fölterjesztett szer-tári leletfölvételek a könyvek gyarapodását ki nem mutatják, sem a kormány nem gondoskodott évi átalányokról.

A helytartótanács az 1819. évi augusztus 10-ikén 22159. sz. a. kelt rendeletével leltárt és évenként fölterjesztendő pótleltárakat követelt a tanári könyvtárakról, de ezek átalányok hiányában vajmi kevés gyarapodásról szólhattak, hacsak némely kiváltságos intézet könyvtára adomány és hagyományozás által nem nagyobbodott. Maguk a tanárok, hacsak saját zsebükből nem áldoztak könyvekre, a gombamódra szaporodó indexekből vehettek tudomást az eltiltott könyvekről, ámde azokat sem olvashatták. Így pangott a könyvtárügy 1849-ig.

Nagyobb lendületet adott neki az abszolutizmus kormánya. Az Entwurf legelőször kötelezi az intézeteket tanszergyűjtemények alapítására. Megkezdődött kisebb intézeteink könyvtárainak jelentékenyebb gyarapítása.¹ De nemcsak a gyarapítás módjáról gondoskodott, hanem a kormány maga el is látta a könyvtárakat tudományos művekkel. Főleg pedagógiai és didaktikai szakfolyóiratokat küldött. Példáját ugyancsak követték (1855-ben) az egyes könyvnyomdák, melyek saját iskolai kiadásait, de más termékeiket is elküldötték, továbbá a föntartó hatóságok, melyek évi kisebb átalányok utalványozásával emelték az ügyet, végül a hazafias tanárok áldozatkészsége, kik saját pénzükön magyar könyveket rendeltek intézetük számára.

Ezen időbe esik a legtöbb ifjusági könyvtárnak alapítása. 1857 márczius 30-ikán az osztrák közoktatási kormány minden iskola számára elrendeli, hogy ifjusági könyvgyűjteményekről gondoskodjék.

Midőn 1867-ben a m. kir. vallás- és közoktatásügyi kormány kezébe vette az ügyet és évi átalányokról gondoskodott, öröndetes módon haladt az előre,² úgy hogy jelenleg a könyvtárak számbeli színvonala majdnem minden intézetnél meghaladja az ezret. Az intézeteknek folytonos államosítása pedig azon kedvező helyzetbe hozza azokat, hogy államilag megszabott évi átalányokkal korszerű könyvtárakat alapíthatnak. Az államosítás azonban egy nem eléggé kerülendő szokást honosított meg: a kiselejtezést. Midőn Magyarországon oly kevés könyvtárral dicsekedhetünk, valóban káros dolog a kiselejtezés. Ilyen selejtezéskor néhol ezer számra vetik ki a régibb, vagy a használatból kiment teljesen

¹ Dr. Fináczy Ernő, A magyarországi középiskolák múltja és jelene.

² 1891. évi XX. min. jelentés, 81. l.

ép könyveket és sokszor oly művek kárhozhatnak autodaféra, melyek megérdemelték volna a megtartást. Nemcsak a régibb, hanem főleg a tankönyvekkel szemben káros eljárás, mivel ha már nem is hiszünk bennük, vagy nem is tanítunk belőlük, megőrzésük mégis becses és kiváló adalékot nyújtanak kultúrortörténeti fejlődésünkhöz.

Ezen általános, vázlatos keretben tüztük ki további szempontjainkat. Tekintetbe vettük elsősorban a millennaris iskolai történeteket. A hol ezek cserben hagytak, ott a régibb megjelent iskolai történetekhez fordultunk, hol ezek is hiányosak, ott a vál-lás- és közoktatásügyi miniszternek XXV. jelentésével értük be, hol ezek sem adnak felvilágosítást, ott nem közöltünk semmit. Tekintettel voltunk az iskolai életben használt mindennemű könyv-tárakra: úgy a szerzetesrendek házi könyvtáaira, mint a tanári és ifjúsági könyvtárakra és azoknak nevezetesebb körülményeire. Fölösztásunkban az alfabetikus sorrendet követtük, míg végül a föntartó hatóságok könyvtárállományait összegeztük.

*

1. Aradi királyi főgimnázium. (Alapították 1745-ben. Föntartja a Bibies-alap.) a) *Az Orczy-, Vásárhelyi és törzskönyvtár.* A báró Orczy család 8196 kötetből álló könyvtárát a középiskolának adományozta. Gyűjtötték Orczy László és a két Lőrincz. Ehhez járult a Vásárhelyi család gyűjtése, mely 1873-ban került az intézethez. Vannak ősnymtatványai. A két könyv-tár 1870-től 1895-ik 8196 kötetből 14246 kötetre gyarapodott. Az adományt Bohus Zsigmond is növelte. — b) *Tanári könyvtár.* Alapították 1873–4-ben Szakfölösztása áll 12 szakból: α) Theol. 8 m., 11 db. — β) Bölcs. Paed. Didaxis 120 m., 261 db. — γ) Nyelv és irod. 338 m., 777 db. — δ) Tört. 224 m., 558 db. — ε) Földr. Etnogr. 38 m., 69 db. — η) Term. tud. 139 m., 367 db. — θ) Menny. 56 m., 75 db. — ζ) Jog- és államtud. 43 m., 111 db. — ι) Orvostud. Testgyak. 16 m., 30 db. — κ) Bibliografia 11 m., 17 db. — λ) Encyclop. 8 m., 50 db. — μ) Vegyes 9 m., 11 db. — Összesen 1010 m., 2337 db. — (A min. jelentés adatai szerint a könyvtár állománya: Ön. szakm. 10176 m., 18975 db. — Tud. folyóirat 630 m., 1521 db. — Vegyes 4029 m., 4186 db. — Összesen 14597 m., 24579 db.) Értéke 7882 frt 38 kr. — c) *Ifjúsági könyvtár.* Alapították 1873-ban. — Állománya: 877 db. tankönyv-ből. — Olv. 3825. — Összesen 4702. — (Az értesítő szerint 2233 m., 3818 db.) — Értéke 6467 frt 69 kr. — (Himpfner Béla, Az aradi királyi főgimnázium története. — Min. jel.)

2. Aradi állami főreáliskola. (Alapították 1871-ben.) Épületében van elhelyezve az Orczy-Vásárhelyi könyvtár. a) *Tanári könyvtár.* 1883-ban vették

meg Kuncz igazgató gazdag könyvtárát. 1891-ig közös volt a gimnáziuméval. Ekkor ketté választották. Állománya: Ön. szakm. 669 m., 1251 db. — Tudosmányos folyóirat 31 m., 274 db. — Összesen 700 m., 1525 db. — (Az értesítő szerint: 789 m., 1610 db.) Értéke 5691 frt 29 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: 865 m., 1486 db. Értéke 2864 frt 57 kr. — (Az aradi áll. főreáliskola értesítője az ezredéves ünnep alkalmából. Közli Boros Vida igazgató. Ebben: Az aradi főreáliskola múltja és jelene. 1871—1895. — Min. jel.)

3. Aszódi ág. ev. algimnázium. (Alapították 1787-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm. 907 m., 1673 db. — Folyóirat 11 m. — Vegyes 1121 db. — Összesen 978 m., 2794 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv. 545 db. (Min. jel.)

4. Bajai ciszterci rendi főgimnázium. (Alapították 1815-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm. 1843 m., 3247 db. — Tud. foly. 53 m., 493 db. — Vegyes 23 m., 986 db. — Összesen 1919 m., 4726 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv. 821 db. — (Min. jel.)

5. Balázsfalvi görög-katholikus főgimnázium. (Alapították 1754-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Az adományozók közt találjuk: a bukaresti román Akadémiát is. Jobbára román művekből áll. Állománya: Szakm. 3427 m., 4336 db. — Foly. 66 m., 120 db. Vegyes: 671 m., 716 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* A könyvek választásában csakis a román nyelv az irányadó. Áll: tankönyvek 605 db. — Olv. 2247 db. — Összesen 2852 db. — (Programa gimnasiunui superior, praeparandiei 1895—6. Josif Hossu dir. Ebben: Biblioteca gimnasiunui és B. tinerimei gimnasiale. — Min. jel.)

6. Békési ev. ref. VI. oszt. gimnázium. (Alapították 1861-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm. 2323 m., 3286 db. — Foly. 164 m., 851 db. — Vegyes 2454 db. — (Min. jel. szerint: szakm. 2284 m., 3228 db. — Foly. 164 m., 331 db. — Vegyes 2290 m., és db. — Összesen 4738 m., 6349 db.) — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv. 28 db. — (A békési ev. ref. VI. osztályú gimnázium 1895—6. évi értesítője. Szerk. Osváth Ferencz igazg. Ebben: Sellei Péter, A békési ev. ref. gimnázium története 1838-ig. — Min. jel.)

7. Békés-csabai ág. ev. algimnázium. (Alapították 1856-ban.) *a) Tanári könyvtár.* Alapját képezte Csorba Mihály tanító könyvtára. 1871—2. óta a tanulók tandíjából 40—60 kr. járul a könyvtár gyarapítására. Állománya: Szakm. 1394 m., 2337 db. — Foly. 115 m., 265 db. — Vegyes 336 m., 402 db. — Összesen 1845 m., 3004 db. — (Értesítő szerint 1871 m., 3034 k.) — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank. 540 db — Olv. 839 db. — Összesen 1379 db. — (Értesítő szerint 1369 db.) — (A békés-csabai ág. hitv. ev. algimnázium XXXI értesítője 1895—6. Szerk. Bukovszky János igazg. Ebben: A békés-csabai á. h. e. algimnázium története. — Min. jel.)

8. Belényesi görög-katholikus főgimnázium. (Alapították 1828-ban.) *a) Tanári könyvtár.* 1853-ban Vulcan Sámuel püspök végrendeletileg hagyományoz könyveket. 1868-ban Horváth Mihály belényesi róm. kath. plébános 252 kötetet hagyományozott. Állománya: Szakm. 3562 m., 5209 db. — Foly. 50 m., 2215 db. — Vegyes 980 m., 970 db. — Összesen 4592 m., 8394 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank. 590 db. — Olv. 850 db.

— Összesen 1440 db. — (Istoria gymnasiului gr. cath. de Belus. Ebben: Farkas Traján, A belényesi gör. kath. főgimnázium története. — Min. jel.)

9. Beregszászi állami alreáliskola. (Alapították 1852-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Szakfelosztása 12 szakból áll: *α)* Philos. Paed. Theol. 112 m., 170 db. — *β)* Tört. Archeol. Műtört. 154 m., 304 db. — *γ)* Földr. Stat. Etnogr. 77 m., 107 db. — *δ)* Math. Geom. 139 m., 194 db. — *ε)* Term. rajz, orvostud. 94 m., 135 db. — *η)* Philol. szótár 185 m., 273 db. — *θ)* Physika, Meteor., Astron. 56 m., 70 db. — *ζ)* Chem. Technol. 21 m., 21 db. — *ι)* Folyóirat 53 m., 335 db. — *κ)* Költészet, szépirod. 93 m., 173 db. — *λ)* Vegyes 119 m., 190 db. — *μ)* Értesítő 1496 db. — Összesen 1103 m., 3468 db. — (Min. jel. szerint: Ön. szakm. 898 m., 1393 db. — Tud. foly. 51 m., 308 db. — Vegyes 112 m., 1522 db. — Összesen 1066 m., 3223 db.) Értéke 4956 frt 53 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank. 176 db, — Olv. 449 db. — Összesen 625 db. Értéke 438 frt 40 kr. — (A beregszászi m. kir. áll. középiskola (gimnáziummá átalakuló reáliskola) VI. évi értesítője. 1895–6. Közzé teszi Orlovsky István id. igazg. Ebben: Orlovsky, A beregszászi m. k. áll. középiskola története. — Min. jel.)

10. Besztercei ág. ev. főgimnázium. (Alapították: 1550-ben.) *a) Tanári könyvtár* (Wissenschaftliche und Lesebibliothek). Évenként 150 frtot kap a gimnáziumi alapból. Nyilvános. Állománya: Szakm. 3634 m., 7771 db. — Folyóirat: 80 m., 653 db. — Vegyes 8592 m., és db. — Összesen 12306 m., 17016 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank. 350 db. — Olv.: 1156 db. — Összesen 1506 db. — (Programm des evangelischen Obergymnasiums A. B. und der damit verbundenen Knabenelementarschule, dann der Mädchenschule A. B. zu Bistritz. 1895/6 Georg Fischer. Dir. — Ebben: G. Fischer: Geschichte des Bistritzer ev. Gymnasiums A. B. bis zum Jahre 1762. — Min. jel.)

11. Besztercebányai kir. kath. főgimnázium. (Alapították 1635-ben) *a) Tanári könyvtár.* A jezsuiták kezdetben a várostól kölcsönöztek könyveket. (1676.) Az 1678-iki katalógusban foglaltatnak már a Csákyak és Illésházyaktól adományozott könyvek. 1713-ban Hevenessy Gábor provinciaális 1000 frtot ad a könyvtárnak. Az ez évi katalógust P. Mitzke Frigyes irta; 1319 műről nyújt pontos fölvilágosítást. A könyveket kölcsönbe is adták, úgy, hogy az 1773-iki fölosztáskor 256 kötetet kellett visszakövetelni. Volt díszes könyvtári helyisége. Az 1773-ban elrendelt leltározást már 1774. márciusban befejezték; ez 4088 kötetről ad fölvilágosítást. 1783-ban Kovachich fölülvizsgálta. Ekkor Budára 344 m., 439 db., a kassai akadémiához 41 m., 50 db. jutott. (Régi művei közül nevezetesebbek: 1. Aen. Sylv. Ep. Fam. Norimb. 1451. — 2. Rob. Holkot: Lectiones. 1473. — 3. Biblia Lat. Ven. 1484. — 4. Missale Ultr. Veronae, 1450. — 5. Aqu. Thom. Summa. Basil. 1485. — 6. Boethius De cons. Norimb. 1495. — 7. Lippay János: Pozsonyi kert. — 8. Monoszlói András: Apologia. — 9. Posaházi: Egybensült veres kolop titulusa feleleti. Spangár András: Magyar Krónika.) A többi könyvet elárusították, míg 1790. május 7-iké a heiytartó-tanács ezt beszüntette és a könyveket a gimnáziumnak adta. 1799-ben Gyurcsák exjezsuita halálakor újabb küldemény ment Budára. A nem sokat érő maradékot szét-

oszlották. 1794-ben tűzvésztől szenved a könyvtár. 1841 óta semmiféle dotációt nem említenek. Az 1855-iki rendezéskor volt 659 m., 958 db; ebből 110 ifjúsági irat. Ekkor a könyvtár állománya rohamosan emelkedik, a szláv érzelmű tanárok cseh, tót és német könyveket vásároltak. 1859-ben Hamolyák Márton 2000 kötet idegen nyelvű munkát adományozott bizonyos nemzetiségi feltételek mellett. 1868-ban Nyomtatott könyvtárjegyzék készült. Évenként 350 frtot fordít a gyarapításra. — Állománya: Ön. szakm. 3200 m., 5212 db. — Tudományos folyóirat 20 m., 771 db. — Vegyes 602 m., 1637 db. — Összesen 3822 m., 7620 db. — (Ért.: 3763 m., 6910 db. Értéke: 13602 frt 69 kr.) — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank. 415 db. — Olv.: 2055 db. Összesen 2460 db. (Ért. szerint 2435 db.) Értéke: 3346 frt 30 kr. — (A beszterczebányai kir. kath. főgimnázium értesítője az 1894/5 tanévről. Léway István igazgatótól. Ebben: Jurkovics Emil, A beszterczebányai kir. kath. főgimnázium története, és az intézet könyvtárai. — Min. jel.)

12. Beszterczebányai ág. ev. algimnázium. (Alapították 1537-ben.) — *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm. 2874 m., 4486 db. — Folyóirat 14 m., 570 db. — Vegyes 465 m., 3294 db. — Összesen 3353 m., 8350 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank. 138 db. — Olv. 885 db. — Összesen 1023 db. — (Min. jel.)

13. Bonyhádi ág. ev. algimnázium. (Alapították 1791-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Alapították 1840-ben 1865-ben még nem volt tőkéje. Könyveket vásárolnak a szentlőrinczi iskolától. 1868/9-ben van 500 kötet. 1864-ben A Borbély-Bárány hagyaték a könyvtárra marad. A szaklapokra egy 800 frtos hagyaték van. Van könyvtári szabályzata. Közösén használják a tanárok és az ifjúság. A könyvtáros fizetést húz. 1878. és 1882. években rendeztetett. 1892-ben volt 1000 frtos tőkéje és évi 78 frt jövedelme. 14. szakból áll: *α)* Theol. 183 m., 263 db. — *β)* Philol. 183 m., 263 db. — *γ)* Philos. Paed. 178 m., 269 db. — *δ)* Math. 18 m., 20 db. — *ε)* Tört. 224 m., 428 db. — *η)* Jog. Pol. 36 m., 40 db. — *θ)* Hungarica: 245 m., 307 db. — *ζ)* Diversa: 105. m., 131 db. — *ι)* Term. tud. 125 m., 334 db. — *κ)* Orvosi 10 m., 13 db. — *λ)* Folyóirat 18 m., 127 db. — *μ)* Atlasz 7 m., és db. — *ν)* Vegyes 141 m., 176 db. — *ο)* Tank. 300 db. — Szakm. 1540 m., 2369 db. — Folyóirat. 18 m., 149 db. — Vegyes 337 m., 730 db. — Összesen 1895 m., 3248 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* 1841. Már több könyvvel rendelkezik. Állománya: Tank. 300 db. — Olv. 532 db. — Összesen 832 db. — (A tolna-baranya-somogyi ág. hitv. ev. egyházmegye bonyhádi algimnáziumának értesítője az 1894/5. tanévről. Gyalog István igazg. Ebben: A bonyhádi ág. ev. esperességi algimnázium története. — Min. jel.)

14. Brádi görög-keleti algimnázium. (Alapították 1869-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm. 420 m., 560 db. — Folyóirat 95 m., 141 db. — Vegyes 444 m., és db. — Összesen 959 m., 1145 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank. 427 db. — Olv. 248 db. — Összesen 675 db. — Általában kevés magyar munkát találni benne. — (Programa a Gimnasiului public gr. or. roman. din Brad 1895/6. Georgiu Parau dir. Ebben: Biblioteca gimnasiala. — Min. jel.)

15. Brassói róm. kath. főgimnázium. (Alapították 1837-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Kovács Antal apátigazgató alapította. 1857/8-ban az ifjúsági olvasmányokat elválasztják tőle. Volt ekkor 6500 db. Azóta igen lassan gyarapszik. 10 szakból áll. Állománya: Ön. szakm. 495 m., 1100 db. — Tudományos Folyóirat. 109 m., 520 db. — Vegyes 1357 m., 6262 db. Összesen 1691 m., 7882 db. (Ért. szerint:) 2126 m., 3753 db. 3106 értesítő.) — *b) Ifjúsági könyvtár.* Minden tanuló 25 krt. fizet. Állománya: Olv. 841 db. (Ért. szerint: 744 m., 1876 db.) Értéke: 998 frt. (A brassói róm. kath. főgimnázium millennaris értesítője 1895—6 tanév. Vargyasi Ferencz igazgatótól. Ebben: Vargyasi F., A brassói r. k. főgimnázium története. 1837—1896. — Min. jel.)

16. Brassói ág. ev. főgimnázium és alreáliskola. (Alapították 1545-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm. 16920 m., 27841 db. — Folyóirat 56 m., 377 db. — Vegyes 540 m., 7346 db. — Összesen 17516 m., 35564 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank. 3730, Olv. 1085 db. — Összesen: 4815 db. — (Min. jel.)

17. Brassói görög-keleti román főgimnázium és alreáliskola. (Alapították 1850-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm. 2977 m., 4307 db. — Folyóirat 126 m., 1588 db. — Vegyes 1327 m., 1419 db. — Összesen 4430 m., 7317 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank. 48 db. — Olv. 1989 db. — Összesen 2037. db. — (Min. jel.)

18. Brassói állami főreáliskola. (Alapították 1885-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Legtöbb példányát Rombauer Emil igazgató ajándékozta. Szakm. 887 m., 1289 db. — Tudományos folyóirat. 41 m., 249 db. — Vegyes 497 m., 1041 db. — Összesen: 1426 m., 2569 db. (Ért. szerint: 2193 db.) Értéke 4018 frt 65 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* 1890-ig a tanári könyvtárral együtt kezelték. Állománya: Tank. 439 db. — Olv. 957 db. — Összesen 139 db. (Ért. szerint: 544 m., 748 db.) Értéke: 700 frt. (A brassói magy. kir. állami főreáliskolának kilenczedik évi értesítője az 1893/4 évben. Irta Rombauer Emil igazgató. Ebben: Rombauer E., A brassói m. k. állami főreáliskola alapításának és eddigi működésének története. — Min. jel.)

19. Budapesti m. kir. tanárképző intézet gyakorló főgimnáziuma. (Alapították 1871-ben.) *Tanári könyvtára.* Alapított 1872-ben. Állománya: 1412 önálló szakmunka, — 46 tudományos folyóirat, — 27 vegyes munka. — Összesen: 1495 m. — *b) Az ifjúsági könyvtár.* Állománya 576 ifjúsági olvasmány. (Min. jel.)

20. Budapesti I. ker. kir. kath. algimnázium. (Alapították 1881-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Önálló szakmunka; 293 mű, 339 darabban. — Tudományos folyóirat 14 m., 48 db. — Összesen: 307 m., 387 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* 61 db. ifjúsági olvasmány. — (A budapesti I. ker. kir. kath. gimnázium értesítője az 1894/5-iki tanévről. Közzéteszi Dr. Badics Ferencz igazgató. — Min. jel.)

21. Budapesti II. ker. kir. egyetemi kath. főgimnázium. (Alapították 1777-ben.) *a) Tanári könyvtár:* Állománya: Ön. szakm. 4564 m., 11653 db. — Tud. folyóirat: 282 m., 2240 db. — Vegyes: 418 m., 6339 db. — Összesen: 5164 m., 20232 db. — Több XVIII. sz.-beli könyvet tartalmaz. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank. 450 db. — Olv. 1644 db. — Összesen: 2094 db. —

(A budapesti II. ker. kir. egyetemi kath. főgimnázium s a vele kapcsolatos m. kir. Ferencz József nevelő-intézet értesítője, 1895/6. Dr. Demeczky Mihály igazgatótól. Ebben: A budapesti II. ker. kir. kath. főgimnázium könyvtári lajstroma. — Min. jel.)

22. Budapesti IV. ker. Kegyes tanító-rendi főgimnázium. (Alapították 1717-ben.) *a) Házi könyvtár.* Alapította. Poton párisi abbé. Benne van elhelyezve Bajtay és Révay könyvtára. — *b) Rendi könyvtár.* Két helyisége van. A kettő állománya: 35—36000 db. — *c) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm. 5243 m., 7815 db. — Tud. folyóirat. 104 m., 736 db. — Vegyes: 655 m., 2592 db. — Összesen: 6002 m., 11143 db. — (Ért. szerint 7000 m.) Vannak ösnyomtatványai, unikumok és kéziratok. (II. Rákóczy Ferencz könyve.) — *d) A gyakorló iskola könyvtára.* Olv. 1124 db. — *e) A segély-egyesület könyvtára.* — Tudósítvány a kegyes tanító-rendiek budapesti főgimnáziumáról az 1894/5-iki tanévben. Ebben: Takáts Sándor, A főváros alapította budapesti piarista kollegium története. — Min. jel.)

23. Budapesti V. ker. kir. kath. főgimnázium. (Alapították 1858-ban.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 1945 m., 3426 db. — Tud. folyóirat 33 m., 195 db. — Vegyes: 180 m., 372 db. — Összesen: 2158 m., 3993 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank. 905 db. — Olv. 3508 db. — Összesen: 3413 db. — (Min. jel.)

24. Budapesti VII. ker. állami főgimnázium. (Alapították 1887-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Felosztása a következő: *α)* Modern irodalom: 139 m. — *β)* Nyelvészet: 92 m. — *γ)* Filozofia és pedagogia: 82 m. — *δ)* Classica filologia: 266 m. — *ε)* Földrajz. Történelem és segédtudományai: 180 m. — *η)* Mennyiségtan: 64 m. — *θ)* Természettudományok: 163 m. — *ι)* Folyóiratok: 41 m. — *κ)* Vegyes: 47 m. — Összesen van: 1989 kötet, 1054 füzet. — Ön. szakm.: 1700 m., 2915 db.; — Folyóirat 1349 db.; — Vegyes: 2000 m., 2000 db. Összesen: 3700 m., 6364 db. — *b) Az ifjúsági könyvtár.* A Szemák István-féle ifjúsági könyvtárjegyzék alapján két csoportra van osztva. Sok régi könyve és a klasszikusoknak régi fordítása van benne. Állománya 2990 db., 5374 frt értékben. — (A budapesti VII. kerületi magyar királyi állami gimnázium tizennegyedik évi értesítője az 1894—95-ik iskolai évről. Közli Dr. Cherven Flóris igazgató. Ebben: Szilasi Móricz, A budapesti VII. ker. m. kir. áll. főgimnázium története. Hegedűs Béla, A tanári könyvtár katalógusa. — Min. jel.)

25. Budapesti IX. ker. ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1859-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 2290 m., 1885 db. — Folyóirat 15 m., 40 db. — Vegyes: 350 m. — Összesen: 2655 m., 1925 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv. 2458 db. — (Min. jel.)

26. Budapesti IV. ker. ág. ev. főgimnázium. (Alapították 1821-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 1884/5-ben Fröhlich Róbert befejezte a 10000 kötetet meghaladó könyvtár rendezését. Állománya Szakm.: 5957 m., 11084 db. — Folyóirat: 252 m., 948 db. — Összesen: 6209 m., 12032 db. — (Értesítő szerint: 5947 m., 11084 köt.) — *b) Ifjúsági könyvtár.* (Alapították 1884/5-ben)

Állománya: Tank. 956 m., — Olv.: 1561 db. — Összesen: 2517. — (A budapesti ág. hitv. evang. főgimnázium értesítője az 1894/5-iki iskola évről. Közzé teszi Böhm Károly igazgató. Ebben: Batizfalvy István. A budapesti ág. h. ev. főgimnázium története. — Min. jel.)

27. Budapesti László Mihály-féle magán nyilv. főgimnázium és nevelő intézet. (Alapították 1873-ban.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 1600 m., 1780 db. — Folyóirat: 15 m., 200 db. — Vegyes: 700 m., 950 db. — Összesen: 2315 m., 2930 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 260 db. — Olv. 550 db. — Összesen: 810 db. — (Min. jel.)

28. Budapesti Fekete József-féle magán-gimnázium. (Alapították 1884-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 265 m., 374 db. — Folyóirat: 8 m., 271 db. — Vegyes 42 m., 319 db. — Összesen 315 m., 964 db. *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 75 db. Olv. 364 db. — Összesen: 439 db. — (Min. jel.)

29. Budapesti Röser-féle gimnázium. *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 650 m., 1010 db. — Folyóirat: 50 m., 230 db. — Összesen: 700 m., 1250 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 90 db. — Olv. 385 db. — Összesen: 475 db. — (Min. jel.)

30. Budapesti II. ker. állami főreáliskola. (Alapították 1859-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Kilenecz szakra van osztva: *α)* Phil. Paed.: 199 m., 407 db., 16 füz. — *β)* Tört. Archaeol.: 374 m., 1006 db., 47 füz. — *γ)* Földrajz. Statistika: 203 m., 426 db., 63 füz. — *δ)* Math. Geom.: 392 m., 667 db., 58 füz. — *ε)* Philol. Szótár: 469 m., 945 db., 81 füz. — *η)* Term. rajz: 283 m., 537 db., 61 füz. — *θ)* Physika: 251 m., 583., 79 füz. — *ζ)* Chemia: 136 m., 238 db., 34 füz. — *ι)* Vegyes: 185 m., 436 db., 40 füz. — Összesen 2492 m., 5245 db., 479 füz. — Állománya: Ön. szakm.: 2252 m., 5104 db. — Tud. folyóirat 55 m., 1112 db. — Vegyes: 185 m., 436 db. — Összesen: 2492 m., 6642 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 1117 m., 1697 db., 36 füz. (Min. jel. szerint: Tank.: 742. — Olv. 1697.) Összesen: 2439. — (A budapesti II. ker. állami reáliskola 39 évi értesítője az intézet főnnállásának 40-ik évében. 1894/5. Szerkesztette Mayer József. — Min. jel.)

31. Budapesti IV. ker. közs. főreáliskola. (Alapították 1854-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 40 évig nem volt külön helyisége a könyvek a tanácskozó és a szertárakban állottak. 1894-ben, midőn az iparrajziskola kiköltözött, a II. emeletre került a könyvtár. Olvasó-terem ma sincs. Rendes jegyzéket 1862/3. óta vezetnek. 1863 áprli. havában az igazgató a közönséghez fölhívást intézett könyvek adományozása végett; ekkor jutott sok értéktelen mű a könyvtárba. 1890-ben Selejtezték, pontos leltárt és két katalógust készítettek. Hozzá tartozik a Ney Ferencz könyvtára is, mely ideiglenesen a tanári szobában van elhelyezve. 1895-ben készült a végleges katalógus. A könyvtár 16 szakból áll: *α)* Magy. ny. irod.: 349 m., 659 k., 53 füz., 574 db. — *β)* Ném. ny. irod.: 241 m., 486 k., 24 füz., 380 db. — *γ)* Francia és egyéb ny. irod.: 267 m., 468 k., 19 füz., 381 db. — *δ)* Tört. segédtd.: 421 m., 687 k., 53 f., 662 db. — *ε)* Földr. és segédtd.: 252 m., 314 k., 53 f., 662 db. — *η)* Math., Geom., Géptan, Techn., Epit.:

457 m., 512 k., 102 f., 559 db. — 9) Physika: 210 m., 213 k., 27 f., 240 db. — ζ) Chem. 240 m., 262 k., 42 füz., 310 db. — ι) Term. rajz. Anthropol.: 291 m., 325 k., 97 f., 424 db. — κ) Philos. Paed. Theol.: 215 m., 253 k., 45 f., 281 db. — λ) Műv. Tört.: 95 m., 108 k., 61 f., 142 db. — μ) Encycl. Szótár. Bibliogr.: 83 m., 212 k., 9 füz., 225 db. — ν) Vegyes: 122 m., 113 k., 35 füz., 142 db. — ο) Folyóirat stb.: 158 m., 2062 k., 94 füz., 3522 db. — π) Tanulók kézi könyvtára: 234 m., 260 k., 2 füz., 258 db. — ϑ) Ney Ferencz könyvtára. — Iskolai értesítők 1854 óta. Két csoportra osztva: aa) magy.-horvát- 206 közép- és felső iskolától 3352 db. bb) austriai és németorsz.: 104 intézet: 641 db. Összesen: (Ney könyvtára. nélkül) 3665 m., 6945 k., 728 f., 8472 db. — Ön. szakm.: 4174 m., 7175 db. — Tud. folyóirat: 63 m., 1638 db. — Összesen: 4237 m., 8813 db. — Értéke: 42,756 korona 54 fill. kötés nélkül. Van benne több XVI., XVII., XVIII. sz.-beli munka. Jeles szabályai vannak. — b) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: Tank.: 203 db. — Olv.: 815 db. — Összesen: 1018 db. — (Budapest fő- és székvárosi IV. ker. (Belváros) községi nyilvános főreáliskola negyvenketedik értesítője az 1895/96-iki tanév végén, Báthory Nándor igazgatótól. Ebben: A tanári könyvtár cím-jegyzéke. — Min. jel.)

32. Budapesti V. ker. állami főreáliskola. (Alapították 1871-ben.) a) *Tanári könyvtár*. Állománya: Ön. szakm. 2004 m., 3328 db. — Tudományos folyóirat. 98 m., 928 db. — Vegyes 957 m., 2552 db. — Összesen 3059 m., 7308 db. — b) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: Tank. 204 db. — Olv. 2486 m. — (Min. jel.)

33. Budapesti VI. ker. állami iskola. (Alapították 1890-ben.) a) *Tanári könyvtár*. Állománya: Ön. szakm. 467 m., 1115 db. — Tudományos folyóirat. 27 m., 135 db. — Összesen 494 m., 1250 db. — (Értesítő szerint: 1229 db. Értéke: 2527 frt 92 kr.) Rendezte Rados Ignác. — b) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: 1040 db. (Értesítő szerint 1034 db. Értéke 1230 frt.) Rendezte Matskássy József. — (A budapesti VI. ker. állami főreáliskola ötödik évi értesítője 1894/5 évről. Szerkesztette: Mauritz Rezső igazgató. — Min. jel.)

34. Budapesti VIII. ker. községi főreáliskola. (Alapították 1871-ben.) a) *Tanári könyvtár*. 1880/1-ben volt 1006 db. Állománya: Ön. szakm. 2297 m., 3276 db. — Tudományos folyóirat 52 m., 519 db. — Vegyes 337 m., 2889 db. — Összesen 2686 m., 6684 db. (Min. jel. szerint: Ön. szakm. 2185 m., 2722 db. — Tudományos folyóirat. 52 m., 501 db. — Vegyes 328 m., 2233 db. — Összesen 2565 m., 5456 db.) — b) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: Tank. 24 db. — Olv. 941 db. — Összesen 965 db. — (A Budapest fő és székvárosi VIII. ker. községi főreáliskola első huszonöt évének története, Felsmann József igazgatótól. — Min. jel.)

35. Csik-somlyói róm. kath. főgimnázium. (Alapították a XVII. században.) a) *Tanári könyvtár*. Nevezetesebb adományozói: A cs. és kir. kultuszminiszterium 1854-ben, Veress Gergely tanár 1856-ban. 1857 óta a tanárok havonként személyenként 20 krt adtak. 1864-ben 1219 dbot számlált. Bodó Alajos igazgató az ifjúságtól is szedett könyvtári díjakat

1876-ban Elválasztották a tanári könyvtártól az ifjúsági műveket és ezzel megalapították az ifjúsági könyvtárt. 1891-ben rendezésekor újabb kiválasztás történt és ekkor csak a tudományos műveket tartották meg. Állománya: Ön. szakm. 955 m., 1889 db. — Tudományos folyóirat: 115 m., 877 db. — Vegyes 649 m., 87 db. — Összesen 1719 m., 2853 db. — (Ért. szerint: 4790 m., 2427 db. 3786 füz.) — Értéke 17234 frt 57 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Az ötvenes években a regény-olvasás még tiltva van. 1860 óta az ifjúság fejekint évi 20 kr. fizetett. — Állománya: Tank. 3130 db. — Olv. 1434. — Összesen 4564 db. — *c) Kölsön könyvtár.* Nyomait már 1730-ban találjuk. 1848 az iskolával együtt szűnetelt. 1852-ben újra megalakult. Állománya: 3130 db. Vagyon 473 frt 92 kr. — (A csiksomlyói róm. kath. főgimnázium értesítője az 1895/6 tanévről. Bándi Vazul igazgatótól. Ebben: Bándi Vazul. A csiksomlyói róm. kath. főgimnázium története. — Min. jel.)

36. Csurgói ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1792-ben.) *a) Köz- és szakkönyvtár.* Már 1799-ben létezett 1800-ban Sárközy János több művet adományozott; 1839-ben 500 kötetből állott. 1864/5-ben a Földváry testvérek 5000 kötetnyi adománya említettik. 1887/8-ban Csorba Ede id. 238 m., 456 k. 1890/1-ben a Nyikos-Kacsoh család 282 m., 579 k. adományozott. Van több Csokonai és Berzsenyi manuscriptuma, hungarikumok. Állománya: Szakm. 8997 db. — Folyóirat. 408 db. — Vegyes 4000 db. — Összesen 13405 db. — *b) Tanári kézi könyvtár.* Alapították 1888-ban. — *c) Csokonai-kör könyvtára.* — *d) Ifjúsági könyvtár.* Alapították 1884-ben. — Állománya: Tank. 4632 m., — Olv. 1477 db. — Összesen 6109 db. — Van külön olvasó-terme. — *e) Ifj. segélyző-egyesület könyvtára.* Állománya: 1836 db. Értéke 1948 frt. — (A csurgói áll. segélyezett ev. ref. főgimnázium (XXXII.) évi értesítője. Szerk. Dr. Vida Károly igazgató. Ebben: Az áll. segély. csurgói ev. ref. főgimnázium rövid története. — Min. jel.)

37. Debreczeni kegyes tanító-rendiek aligimnáziuma. (Alapították 1719-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm. 924 m., 3744 db. — Tudományos folyóirat. 16 m., 790 db. — Vegyes 55 m., 1378 db. — Összesen 995 m., 4912 db. — (Ért. szerint: 1181 m., 4154 db.) Értéke 3903 frt 20 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv. 495 db. (Ért. szerint 323 m., 342 db.) Értéke 271 frt 20 kr. — (Értesítő a kegyes tanító-rendiek debreczeni aligimnáziumáról 1895/6 iskolai évben. Szerk. Cserhalmy József. Ebben: A kegyes tanító-rendiek debreczeni társháza és gimnáziumának története 1719—1896. — Min. jel.)

38. Debreczeni ev. ref. főgimnázium. (Alapították a XVI. században.) *a) A főkönyvtár.* 1592-ben jöltevek pénzéből megveszik Szent-Bernát műveinek 1520-ki leydeni kiadását. A XVI. és XVII. században a könyvtár a tanuló ifjúság egyetemének, a coetus scholasticusnak vagy communitásnak tulajdona. Gyarapodott elhalt papoknak és tanároknak hagyományaiból. Szokásban volt, hogy rendszeren oly könyvet hagyományoztak, mely még nem volt meg a könyvtárban. Azonkívül pénzen is vásároltak olyat a »közvagyon«-ból. A külföldi egyetemen tanuló deákok hálából is hoztak műveket a könyvtárnak. Debreczen város tanácsa a nevezetesebb bibliákat adományozta. 1702-ben szerkesztették az 5 pontból álló legrégibb könyvtári utasításokat. 1706-ban

készül, az első fönnmaradt thékákra osztott katalógus; ennek adatai szerint volt 1813 db. magyar: 85 db., sok latin nyelvű theologiai mű, sok angol munka. Gyöngyösi, Liszti és Zrínyi művei e jegyzékben nincsenek meg. 1714-ben betűrendes »series«-re osztott katalógus, 1737/8-ben újabb katalógus (szerző, anyag, nagyság, minőség, kiadás, év, rend szerint) készült. 1744-ben az 1702-iki könyvtári utasításokhoz újabb toldalékot csatolnak; ebben külön könyvtár-igazgatóról is történik gondoskodás. A deákságból választják a bibliothecáriust, kire egy tanár fölügyel. A főkönyvtáros (Bibliothecarius ordinarius) mellé egy subbibliothecariust is választanak. 1749 óta évenként változik a Classium és Bibliothecae inspectoratus. A nevezetesebb bibliothecariusok: Hatvani István, Buday Esaiás, Péczeli József. 1863-ban Imre Sándor rendezte a könyvtárt, 20 szakra osztva azt és ellátva kettős, 1. helyi 2. mozgó, czédulakatalógussal. 1888-ban nyitották meg nyilvános olvasó termét. Van 4000 kötetből álló duplum könyvtára. Évenként 1000 frtot költenek könyvekre. Könyvtári alapítványok: a Kendeffy, Komlóssy és Daniel alap. — Ritkaságai: (Min. jel szerint.) 1. Debreczeni kódex XVI. sz. — 2. Lugossy kódex XVII. sz. — 3. A wittenbergi bursa eredeti jegyzőkönyve a XVI. századból (Nagybányáról került ide. Kiadatlan.) — 4. Szilágyi Benjamin István Synodaliái (kiadatlan.) — 5. Plinius. Velenceze, 1469. I. — 6. Ozorai Imre: De Christo et Antichristo 1535. — 7. Erdősi János: Uj testamentom fordítás. 1541. — 8. 100 db. ősnymtatvány. — 9. Kevés középkori oklevél. — 20 szakból áll: α) Encycl. 488 m., 7541 db. — β) Gyakorlati theol. 2983 m., 3045 db. — γ) Elméleti hittan: 1736 m., 1893 db. — δ) Egyháztört. 1177 m., 1718 db. — ε) Exegetica theol. 2107 m., 2432 db. — η) Theol. encycl. 4031 m., 2564 db. — θ) Classica litteratura: 3662 m., 4791 db. — ζ) Magyar szépirod. és irod. tört. 2666 m., 4036 db. — ι) Magy. tört. 1563 m., 2779 db. — κ) Egyetemes tört. 2011 m., 3806 db. — λ) Magy. jog. 1612 m., 1946 db. — μ) Egyetemes jog. 1580 m., 2861 db. — ν) Bölcs. 1383 m., 1721 db. — ο) Mért. Term. tan. Chem. 1616 m., 3231 db. — π) Term. rajz. Gazd. 1279 m., 2431 db. — ϑ) Orvosi. 3422 m., 4821 db. — ς) Kézirat 1009 m., 1464 db. — τ) Paed. 1533 m., 6174 db. — υ) Modern irod. ny. 1273 m., 2933 db. — ξ) Földr. 715 m., 1483 db. — Összesen 42238 m., 63680 db. — (Min. jel szerint: Szakm. 42238 m., 63680 db. — Folyóirat 60 m. — Összesen 42298 m., 63680 db.) 1894/5-ben 2480 olvasója volt. — b) *Tanári kézi könyvtár.* 189 m., 281 kt. — c) *Ifjúsági könyvtár* 1120 m., 1328 kt. (Min. jel szerint: Tank. 120 db. — Olv. 1120 db.) — d) *Szegény tanulók könyvtára.* 30 db. — (A debreczeni ev. rev. főgimnázium Értesítője az 1894/5 iskolai évre, Dóczi Imre igazgatótól. Ebben: A gimnázium története a debreczeni ev. ref. kollegiumban, és Géresi Kálmán, A főkönyvtár története. — Min. jel.)

39. Debreczeni állami főreáliskola. (Alapították 1873-ban.) a) *Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 1837 m., 3052 db. — Folyóirat: 61 m., 427 db. — Vegyes: 2419 m., 2433 db. — Összesen: 4307 m., 5912 db. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 438 db. Olv.: 1474 db. — Összesen: 1912 db. — (Min. jel.)

40. Dévai állami főreáliskola (Alapították 1871-ben.) Alapját képezi a gyergyó-szt.-miklósi alreáliskolától 1873/74-ik évben szerzett 70 frt értékű

203 m., 232 db. Téglás Gábor sokoldalú fáradhatatlan utánjárása folytán állandóan gyarapszik. Van sok ritka munkája. Rendezték: 1880/1., 1888. és 1890/1. években. — Állománya: Ön. szakm.: 2671 m., 5044 db. — Folyóirat 565 m., 1158 db. — Vegyes 3033 m., 3214 db. — Összesen: 5269 m., 9456 db. (Ért.: szerint 3621 m., 6648 db., 2354 értesítő.) — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 307 db. Olv.: 2986 db. — Összesen 3293 db. — (Ért. szerint 3083 m., 4017 db.) — (A dévai m. kir. állami főreáliskola XIV. évi értesítője az 1894/5-iki tanévről. Közzéteszi Téglás Gábor igazgató. Ebben: Mailand Oszkár, Az iskola története 1871/2-től 1894/5-ig. — Min. jel.)

41. Egri ciszterci rendi kath. főgimnázium. (Alapították 1689-ben.)

a) Tanári könyvtár. Volt gazdag érseki könyvtára. 1802-ben a pilispáztói ciszterciek az egri konvent épületébe költöznek. A régi könyvtárnak nyoma sincsen; 1850-ben 2000 m. Resutsky igazgató a már korábban létezett fiókkönyvtárt a konventi könyvtárhoz csatolja. *Aa) A konventi vagy régibb könyvtár.* 5 szakból áll: *α)* Hittud.: 1117 m., 1896 db. — *β)* Jog. philos.: 171 m., 289 db. — *γ)* Tört.: 184 m., 570 db. — *δ)* Nyelvtud.: 300 m., 456 db. — *ε)* Term. tud.: 81 m., 126 db. — *Ab) Az újabbkori könyvtár.* 6 szakból áll: *α)* Nyelvtud.: 994 m., 1589 db. — *β)* Hittud. Philos. Paed.: 792 m., 256 db. — *γ)* Szótár. Encycl.: 381 m., 1009 db. — *δ)* Term. tud. Menny.: 461 m., 851 db. — *ε)* Szépirod.: 418 m., 995 db. — *η)* Tört. földr. Stat. Arch.: 593 m., 1342 db. — Értesítő 5624 db. — A két könyvtár összesen: 10840 m., 16464 köt. és füz. (Min. jel szerint: Ön. szakm.- 4548 m., 6878 db. — Tud. folyóirat: 82 m., 716 db. — Vegyes: 1033 m., 8530 db. — Összesen: 5663 m., 16124 db.) — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 1325 db. — Olv.: 2650 db. — Összesen: 3975 db. — (Ért. szerint: 1623 m., 2885 db.) — *c) Segélyző könyvtár.* Állománya: 710 db. Értéke 850 frt. — (A ciszterci rend egri kath. főgimnáziumának értesítője az 1894/5-iki iskolai évről, Kassuba Domokos igazgatótól. Ebben: Kassuba Domokos, Az egri gimnázium. — Min. jel.)

42. Egri állami reáliskola. (Alapították 1890-ben.) *a) Tanári könyvtár.*

Állománya: 1274 db. (Min. jel. szerint Ön. szakm.: 830 m., 1386 db. — Tud. folyóirat: 12 m., 12 db. — Vegyes: 655 m., 655 db. — Összesen: 1497 m., 2053 db.) Értéke: 1594 frt 48 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: 460 m., 471 db. Értéke: 624 frt 70 kr. — (Az egri m. kir. állami reáliskola V. Értesítője az 1894/5-iki iskola évről. Közzéteszi Bergmann Ágost, az igazgatással megbízott tanár. Ebben: Bergmann, Az intézet rövid története. — Min. jel.)

43. Eperjesi kir. kath. főgimnázium. (Alap. 1673-ban.) 1707-ben a jezsuiták

szép könyvtárt hagytak Eperjesen. *a) Tanári könyvtár.* 1894-ben Kemény Ferencz igazgató alatt a kormány megvette Lutter Nándor könyvtárának egy részét. Állománya: Önálló szakm.: 1387 m., 2911 db. — Tud. folyóirat: 61 m., 405 db. (Min. jel. 47 m.) — Vegyes: 218 m., 504 db. Összesen: 1666 m., 3694 db. — (Min. jel. szerint: 1646 m., 3820 db.) Értéke 9135 frt 83 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 194 db., — Olv.: 1276 db. Összesen 1470 db. — (Az eperjesi kir. kath. főgimnázium 1894/95-iki tanévi

értékesítője; közléteszi Schlott Gyula igazg. Ebben: Az eperjesi kir. kath. főgimnázium története alapításától kezdve. 1888/90. — Min. jel.)

44. Eperjesi ág. ev. főgimnázium. (Alapították 1534-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 13294 m., 24175 db. — Folyóirat: 52 m., 391 db. — Vegyes: 1306 m., 5747 db. — Összesen: 14652 m., 30313 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 934 db. — Olv.: 1511 db. — Összesen: 2445 db. — (Min. jel.)

45. Érsekújvári közs. róm. kath. algimnázium. (Alapították 1842-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 981 m., 1555 db. — Tud. folyóirat: 123 m., 572 db. — Vegyes: 3183 m., 3768 db. — Összesen: 4287 m., 5875 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tankönyv: 434 db. — Olv.: 752 db. Összesen: 1186 db. — (Az érsekújvári közs. kath. főgimnázium értesítője az 1895/6 tanévről. Felix János igazgatótól. Ebben: Marsovszky János, Az érsekújvári közs. kath. gimnázium története. — Min. jel.)

46. Erzsébetvárosi állami algimnázium. (Alapították 1832-ben ?) *a) Tanári könyvtár.* Már 1837-ben (?) van könyvtára. Midőn az állam 1891-ben átvette, 12 szakban 375 db., 628 frt 80 kr. értékben volt. Azóta 500 dbbal, 1468 frt 90 kr. értékben szaporodott. Jelenleg 13 szakból áll. Állománya: Szakm.: 383 m., 691 db. — Folyóirat: 32 m., 165 db. — Vegyes: 1231 m., 1549 db. — Összesen: 1646 m., 2405 db. — (Min. jel szerint szakm.: 4409 m., 8516 db. — Folyóirat: 36 m., 165 db. — Vegyes: 1231 m., 1549 db. — Összesen: 5676 m., 10230 db.) — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 128 db. — Olv.: 215 db. — Összesen: 343 db. — Az államosításkor 134 dbból állott 101 frt 90 kr. értékben. — (Az erzsébetvárosi m. kir. állami gimnázium IV. évi értesítője az 1894/5-iki tanévből. Közli Vikol János igazgató. Ebben: Dr. Mayer György. Az erzsébetvárosi állami gimnázium története. — Min. jel.)

47. Esztergomi szent-benedekrendi főgimnázium. (Alapították 1687-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 5595 m., 7384 db. — Tud. folyóirat: 92 m., 719 db. — Vegyes: 4958 m., és db. — Összesen: 9645 m., 13048 db. Értéke: 15071 frt 40 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 2284 db. — Olv.: 3548 db. — Összesen: 5832 db. — Duplum: 272 db. — Értéke: 7338 frt 90 kr. — (Értesítő a pannonhalmi sz. Benedekrend esztergomi főgimnáziumáról az 1894/5-iki tanév végén. Közli Vojnits Döme igazg. Ebben: Vojnits Döme, Az esztergomi káptalani iskola és gimnázium története. — Min. jel.)

48. Esztergomi közs. alreáliskola. (Alapították 1854-ben.) *a) Tanári könyvtár.* A tanárok adományából alapult. 1859-ben Virkler Endre igazgató nagyobb számban adományozott könyveket. — Állománya: Ön. szakm.: 1106 m., 1945 db. — Tud. folyóirat: 16 m., 636 db. — Vegyes: 1946 m., 2083 db. — Összesen: 3068 m., 4664 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 197 m. — Olv.: 1154 db. — Összesen: 1351 db. — (Dr. Körösy László, Az esztergomvárosi nyilvános reáltanoda története. — 1886/7-ik évi értesítő. — Min. jel.)

49. Fehértemplomi állami főgimnázium. (Alapították 1875-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 1600 m., 3487 db., — Tud. folyóirat 96 m.,

485 db. — Vegyes: 61 m., 2610 db. — Összesen: 1757 m., 6582 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 221 db. — Olv.: 3014 db. Összesen: 3235 db. — (Min. jel.)

50. Felső-lövői ág. ev. VI. oszt. gimnázium és reáliskola. (Alapították 1845-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 9 szakból áll. Szakm.: 1889 m., 2636 db. — Folyóirat 18 m., 142 db. — Vegyes: 1530 m., 2780 db. — Összesen: 3437 m., 5558 db. — *b) Képezdei könyvtár.* 1866/7. óta a tanulók a könyvtárak javára egyenkint 1 frtot fizettek. Maga a könyvtár 1877/8. alapított és a képezdei főnök felügyelete alatt áll. Állománya: 1162 műből: 450 magyar, 712 német m. — *c) Ifjúsági könyvtár.* Növendékenként 1 frt. fizetetik fenntartására. Állománya: Olv.: 805 db. — (Ért.: 1020 köt., 515 magyar, 505 német. — (Felsőlövői ág. hitv. ev. nyilv. tanintézetek (Képezde, gimnázium, reáliskola és nevelő intézet) ötven éves fennállása alkalmából kiadott 1894/5-ik évi öröm értesítője. — Min. jel.)

51. Fiumei állami főgimnázium. (Alapították 1878-ban.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 1408 m., 3569 db., — Tud. folyóirat: 36 m., 380 db. — Vegyes: 2230 m., 2549 db. — Összesen: 3674 m., 6488 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Olv.: 696 db. — (Min. jel.)

52. Gyöngyösi Szent-Ferenczrendiek vezetése alatt álló közs. kath. VI. oszt. gimnázium. (Alapították 1634-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm. 724 m., 762 db. — Tud. folyóirat: 66 m., 123 db. — Vegyes: 2276 m., 2314 db. — Összesen: 3066 m., 3199 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 296 db. — Olv.: 1317 db. — Összesen: 1513 db. — (A gyöngyösi kath. közs. nagygimnázium története. 1634-től 1895-ig. Vágó Ferencz igazgatótól. — Min. jel.)

53. Gyönki ev. ref. algimnázium. (Alapították 1806-ban.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 975 db. — Vegyes: 1330 db. — Összesen: 2305 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 587 db. — (Min. jel.)

54. Győri Szent-Benedekrend főgimnáziuma. (Alapították 1626-ban.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 4624 m., 9686 db. — Tud. folyóirat 117 m., 617 db. — Vegyes: 2368 m., 2429 db. — Összesen: 7109 m., 12732 db. — (Értesítő szerint: 10806 m., 14631 db., 5420 füz.) — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 220 db. Olv.: 3337 db. — Összesen: 3557 db. — (Értesítő a pannonhalmi szt. Benedekrend győri főgimnáziumáról az 1895/6-ik isk. év. végén. Szerk. Acsay Ferencz igazgató. Ebben: A győri kath. főgimnázium története. I. — Min. jel.)

55. Győri állami főreáliskola. (Alapították 1852-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Az 1873-ik évben Győr városától átvett alreáliskola csekély számú és hiányos művekből álló könyvtárát teljesen kiselejtezték. Rendezés volt 1877. és 1893. évben. A könyvtár 3 részből áll. *4a) Szakmunkák:* α) Magy. ny. irod.: 146 m. — β) Ném. ny. irod.: 88 m. — γ) Francia ny.: 67 m. — δ) Latin és más ny.: 32 m. — ε) Tört. és társad. tud.: 225 m. — η) Földr. Statisztika: 110 m. — θ) Term. rajz. Geologia: 114 m. — ζ) Vegetan: 40 m. — ι) Term. tan.: 63 m. — κ) Math.: 81 m. — λ) Ábrázoló mért.: 32 m. — μ) Vallás. Paed. Philos.: 133 m. — ν) Szabadk. rajz: 36 m. — (o) Vegyes: 34 m. — Összesen: 1094 m., 2117 db. (1572 vétel, 545 ajándék

által. Értéke: 4569 frt 35 kr. — *Ab*) Folyóiratok: (11 szak.) 88 m., 1426 db. (935 vétel, 491 ajándék. Értéke: 3953 frt 72 kr.) — *Ac*) Tankönyvek: (11 szak.) 354 m., 521 db. (124 vétel, 397 ajándék. Érték: 392 frt 50 kr.) — Főösszeg: 1536 m., 4064 db. Értéke: 8915 frt 67 kr. — (Min. jel. szerint: Ön. szakm.: 1249 m., 1773 db. — Tud. foly.: 114 m., 1314 db. — Vegyes: 1878 m., 3817 db. — Összesen: 3241 m., 6904 db.) Hiányzik sok alapvető szakmunka. — *b*) *Ifjúsági könyvtár*. 5 szakból áll. Állománya: 2472 m., 3264 db. (Min. jel. szerint: Tank.: 220 db. — Olv.: 425 db.) — (A győri m. kir. állami főreáliskola huszonkettedik évi értesítője az 1894/5-ik tanévről. Közli Lenner Emil kir. igazg. Ebben: A győri m. kir. áll. főreáliskola monografiája. Az 1896-ik évi millennáris ünnepünk alkalmára írta Lacz Samu. Novák Viktor tanári kvtár őr és Markovics Sándor ifj. kvtár őr jelentése. — (Min. jel.)

56. Gyulafehérvári róm. kath. főgimnázium. (Alapították 1579-ben.)

a) *Tanári könyvtár*. Eredete a gimnáziummal egykoru. Legrégibb leltára 1819-ből való. Van benne 173 cím alatt 382 kötet. (Többi közt Magy. tört.: 13. M. költők: 2—10 magyarnyelvű munka.) Rendezték 1857. és 1895-ben. Szakfelosztása a következő: *α*) Hittan: 122 m., 140 db., 64 füz. — *β*) Bölcs. Paed.: 92 m., 106 db., 11 füz. — *γ*) Magy. irod.: 246 m., 411 db., 29 füz. — *δ*) Philol.: 242 m., 410 db., 18 füz. — *ε*) Modern philol.: 68 m., 76 db., 18 füz. — *η*) Földr. tört.: 365 m., 625 db., 154 füz. — *θ*) Term. tan. Vegy-tan: 100 m., 122 db., 195 f. — *ζ*) Term. rajz: 190 m., 190 db., 84 füz. — *ι*) Menny.: 174 m., 169 db., 64 füz. — *κ*) Jogtud.: 43 m., 49 db., 14 füz. — *λ*) Statiszt.: 28 m., 28 db., 40 füz. — *μ*) Folyóirat: 49 m., 297 db., 338 füz. — *ν*) Szótár. encycl.: 39 m., 120 db., 67 füz. — *ο*) Vegyes: 156 m., 263 db., 100 füz. — Összesen: 1914 m., 3006 db. (Min. jel. szerint: Ön. szakm.: 1700 m., 2558 db. — Tud. folyóirat: 156 m., 1493 db. — Vegyes: 129 m., 658 db. — Összesen: 1985 m., 4709 db.) — *b*) *Ifjúsági könyvtár*. Alapították 1856/7. — Állománya: 1055 m., 1427 db. (Min. jel. szerint: Tank: 48 db., Olv.: 1769 db. — Összesen: 1817 db.) — *c*) *Történelmi és philologiai könyvtár*: 1893. évben vált el a tanári könyvtártól. — (A gyulafehérvári róm. kath. főgimnázium története és értesítője az 1895/6-iki tanévről. Közli az igazgató. Ebben: Csiky Miklós, A gyulafehérvári r. k. főgimnázium története. 1579—1898. — (Min. jel.)

57. Hajdu-böszörményi ev. ref. gimnázium. (Alapították 1712-ben.)

a) *Tanári könyvtár*. Szakm.: 419 m., 665 db. — Folyóirat: 35 m., 576 db. — Vegyes 1432 m. és db. — Összesen: 1886 m., 2673 db. — *b*) *Ifjúsági könyvtár*. Tank.: 15 db., — Olv.: 545 db. — Összesen: 550 db. — (Min. jel.)

58. Hajdu-nánási ev. ref. gimnázium. (Alapították a XVII. században.)

a) *Tanári könyvtár*. Szakm.: 1262 m., 2802 db. — Vegyes: 998 db. — Összesen: 1262 m., 3800 db. — *b*) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: Olv.: 386 db. — (Min. jel.)

59. Hódmezővásárhelyi ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1724-ben.)

a) *Tanári könyvtár*. Állománya: Szakm. 7169 m., 9540 db. — Folyóirat. 89 m., 257 db. — Vegyes 2715 m., 3822 db. — Összesen 9973 m., 13619 db. —

Évi kiadása 481 frt 52 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank. 295 db. — Olv. 1874 db. — Összesen 2169 db. — Kiadás 181 frt 33 kr. — (A hódmezővásárhelyi állami segélyben részesülő ev. ref. főgimnázium 1895/6 tanévi értesítője. — Min. jel.)

60. Iglói ág. ev. főgimnázium. (Alapították a XVIII. század végén.) *a) Tanári könyvtár.* 1855-ben még csak ifjúsági iratokból állott. Az 1849-ben föloszlott »iglói magyar olvasó társaság« 130 db. szépirodalmi és politikai műből álló könyvtárát ajándékba nyerte. Ezóta Pákh Károly adományozott 1016 kt. könyvet. A tanulók pénzben járultak gyarapításához. Pákh Károly 34 évig kezelte és katalogizálta. Állománya: Szakm. 3746 m., 5371 db. — Folyóirat. 64 m., 360 db. — Vegyes 5496 m. 6621 db. — Összesen 5496 m., 6621 db. — (Ért. 5600 m., 8000 kt., 1500 füz.) — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank. 150 db. — Olv. 3819 db. — Összesen 3969 db. — (Pákh Károly, Az iglói ág. h. ev. főgimnázium története. 1896. — Min. jel.)

61. Jászberényi közs. kath. főgimnázium. (Alapították 1767-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 1868-ban ajándékozza Arany Károly törvényszéki bíró értékes könyvtárát. — Állománya: Ön. szakm. 2263 m., 3497 db. — Tudományos folyóirat 18 m., 283 db. — Vegyes: 209 m., 283 db. — Értesítő 3110 m. — Összesen 5600 m., 7205 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank. 377 db. — Olv. 1344 db. — Összesen 1721 db. — (Ért. szerint: 1051 m., 1344 db.) — *c) Segélyegyesületi könyvtár.* Állománya: 377 db. — (A jászberényi közs. kath. főgimnázium értesítője az 1894/5 iskolai évről. Szerk. Barna Mihály kir. igazgató. Ebben: Sápy J., A jászberényi közs. kath. főgimnázium története. — Min. jel.)

62. Kalocsai Jézus-társaság érseki főgimnáziuma. (Alapították 1766-ban.) *a) A Jézus-társaság rendháza és főgimnáziuma tanári könyvtára.* 1778-ban Patachich Ádám gr. érsek 17000 kötettel megvette a káptalani és érseki bibliothekának alapját. 1781-ben könyvnyomdája volt, melyet a piaristák vezettek. 1802-ben a pesti Landerer czég ezen könyvtárt bérbe vette. 1878-ban alapított az observatorium szakkönyvtára mely az első években 4000 frtba került. 1896-ban Boros Imre kezeli plébános a millenniumra 730 kötet könyvet adományozott. Állománya: Ön. szakm. 6813 m., 11925 db. — Tudományos folyóirat. 48 m. — Vegyes 679 m., 718 db. — Összesen 7540 m., 12643 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank. 527 db. — Olv. 1261 db. — Összesen 1788 db. — (Ért. szerint: 4619 m., 7963 köt.) — (A Jézus-társasági kalocsai érseki főgimnázium értesítője az 1895/6 iskolai évre. Ebben: Komárik István: A kalocsai főgimnázium története a millenniumi évre 1766—1896. — Min. jel.)

63. Kaposvári állami főgimnázium. Ezen intézet öt könyvtárral rendelkezik. Ezek: *a) Tanári könyvtár.* Alapját Vály János táblabíró vetette meg 200 m., 284 db. theologiai (65 m.), történeti (20 m.), jogi és politikai (24 m.), klasszikus 6 m., orvosi (14.) és vegyes (14.) művel. 1827. évben vásárolták meg a Szabó-féle könyvtárt. Az 1853-iki rendezéskor 1606 kötetet számlált. Rendezték 1888/9. és 1894 évben. Állománya szakok szerint van elosztva: *α)* Magyar ny. és irod. 349 m., 517 db., 148 füz. — *β)* Földrajz és utazás: 107 m., 129 db., 17 füz. — *γ)* Chemia, phisika, astronomia, meteorologia: 86 m., 110 db., 26 füz. — *δ)* folyó-

iratok, hirlapok: 75 m., 533 db., 12 füz. — ϵ) Görög nyelv és irod. 86 m., 120 db., 114 füz. — η) Hittudomány. Erkölestan: 52 m., 66 db., 3 füz. — θ) Természettud., ethnologia és ethnographia 143 m., 177 db., 22 füz. — ζ) Idegen nyelv: 29 m., 29 db., 1 füz. — ι) Encyclopaedia. Szótár: 93 m., 167 db., 132 füz. — κ) Latin ny. és irod. 284 m., 411 db. 79 füz. — λ) Matematika. Rajzoló geometria: 110 m., 146 db., 19 füz. — μ) Német ny. és irod. 186 m., 298 db., 2 füz. — ν) Paedagogia, philosophia, esthetika: 201 m., 209 db., 76 füz. — \omicron) Testgyakorlat: 13 m., 10 db., 3 füz. — π) Általános nyelvtudomány: 17 m., 22 db., 3 füz. — ρ) Statisztika, jog- és államtudomány: 122 m., 105 db., 55 füz. — σ) Történet: 465 m., 807 db., 92 füz. — τ) Művészet: 24 m., 29 db. 3 füz. — υ) Vegyes 74 m., 91 db., 25 füz. — ω) Értesítő 128 m., 2440 füz. — Összesen 2644 m., 3979 db., 3262 füz. Értéke 9492 frt 72 kr. (Min. jel. szerint: Ön. szakm. 2441 m., 4256 db.; — tudományos folyóirat. 75 m., 545 db.; — vegyes 128 m., 2440 db. — Összesen 2644 m., 7241 db.) — *b*) *A somogyvármegyei könyvtár.* Alapította 1816-ban Festetich Lajos, a ki 4000 kötetből álló könyvtárát a megyének adományozta, ezért nevezik megyei könyvtárnak. A könyvtár gyarapítására az adományozó 1000 frtos alapítványt tett, melynek kamataiból gyarapították a könyvtárt. Az 1866. évben Jankovics László főispán a rendezetlen könyvtárt a gimnáziumnak adományozza azon czéllal, hogy azt a közönség is használhassa. Az alap ekkor 7485 frt 50 kr tőkéből állott, mely 164 frt 93 kr kamatot hozott. Az alap azóta fölnövekedett 17494 frtra; 1866. év óta 2—300 frttal gyarapították. Állománya: 2336 m., 4400 db., 486 füz. Értéke 4275 frt 18 kr. Találhatók benne XVI és XVII. századbéli latin munkák. — *c*) *Az engedélyezett tankönyvek gyűjteménye.* Állománya: 319 db., 385 frt értékben. — *d*) *Ifjúsági könyvtár.* Alapított 1858. évben. Szemák alapján rendeztetett. Állománya: Tank. 548 db., Olv. 1252 db. Összesen 1800 db. Értéke 1519 frt 92 kr. — *e*) *A segítő egyesület könyvtára.* Alapított 1887. évben. Állománya: 773 db. 460 frt értékben. — (A kaposvári m. kir. állami főgimnázium értesítője az 1894/5 iskolai évről. Szerk: Danilovics János igazgató. Ebben: A kaposvári m. k. áll. főgimnázium és Somogyvármegye egyesített könyvtárának czimjegyzékei az 1889—94 évekről. Összeállította Medgyesi Lajos rend. tanár. — A kaposvári m. kir. állami főgimnázium története 1806—1895. Írták Bécsy Márton és Prilisauer főgimnáziumi tanárok. — Min. jel.)

64. Karczagi ev. ref. algimnázium. (Alapították 1722-ben.) *a*) *Tanári könyvtár.* Szakm. 550 m., 935 db. — Folyóirat. 65 m., 288 db. — Vegyes 2200 m., és db. — Összesen 2815 m., 3423 db. — *a*) *Ifjúsági könyvtár.* Tank. 600 db. — Olv. 295 db. — Összesen 895 db. — (A karczagi ev. ref. gimnázium értesítője az 1895/6 tanévről. Szerk. Simon Géza, hely. igazg. Ebben: Székely József, A karczagi ev. ref. gimnázium története 1702—1896. — Min. jel.)

65. Kassai premontrei róm. kath. főgimnázium. (Alapították 1584-ben.) *a*) *Jezsuita-könyvtár.* 1674-ben volt a jezsuitáknak nyomdájuk. Mikor 1682-ben Thökölyi Imre kiűzi a jezsuitákat, ezek néhány 1000 frtot érő könyvtárát hagytak hátra. 1735 óta esetről esetre fölirták a könyvtár gyarapodásait. A tagok halála után könyveik a könyvtárra szálltak, 1755-ben B. Andrassy József

10500 frt alapítványt tett, melyből 100 frt a könyvtárra esett. 1769-ben szerződés alapján a könyvtár helyisége a Szapáry-házban lett elhelyezve. 1773-ban két kötet inventariumot találtak. — *b) Házi könyvtár.* — *c) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm. 3415 m., 5359 db. — Tudományos folyóirat 83 m., 453 db. — Vegyes 86 m., 112 db. — Összesen 3584 m., 6024 db. — (Ért. szerint: 4000 m., 5000 k.) — *d) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank. 2655 db. — Olv. 1798 db. Összesen 4453 db. — (Ért. szerint: 1500 m., 2000 db.) — (A jászóvári prémontrei kanonokrend kassai főgimnáziumának évi jelentése az 1894/5—95/6 évről, Dr. Stöhr Szilárd igazgatótól. Ebben: Dr. Farkas Róbert, A kassai kath. főgimnázium története. — A nyomdáról l. Magyar Könyvszemle, XI. évf. 234. l. — Min. jel.)

66. Kassai állami főreáliskola. (Alapították 1857-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm. 1716 m., 2947 db. — Tudományos folyóirat. 87 m., 951 db. — Vegyes 197 m., 212 db. — Összesen 2010 m., 4137 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv. 2408 db. — (A kassai állami főreáliskolának hazánk ezeréves fennállása alkalmából az iskola történetét magában foglaló értesítője az 1895/6 évről. Közli Gerevich Emil, kir. igazgató. Ebben: A kassai állami főreáliskola története. — Min. jel.)

67. Kecskeméti kegyes tanítórend főgimnáziuma. (Alapították a XVI. sz. végén.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm. 12125 m., 15280 db. — Folyóirat. 58 m., 600 db. — Vegyes 1275 m., db. — Összesen 13458 m., 17155 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank. 173 db. — Olv. 2201 db. — Összesen 2374 db. — (A kegyes tanítórend kecskeméti főgimnáziumának értesítője az 1895/6-iki tanévről, Peyer József igazgatótól. Ebben: Junker László tanár, A kegy. tanítórend kecskeméti főgimnáziumának története. — Min. jel.)

68. Kecskeméti ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1714-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm. 1310 m., 1518 db. — Tud. folyóirat 11 m., 143 db. — Vegyes: 227 m., 254 db. — Összesen: 1548 m., 1915 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 527 db. — Olv. 1261 db. — Összesen: 1738 db. — (Min. jel.)

69. Kecskeméti állami főreáliskola. (Alapították 1858-ban.) *a) Tanári könyvtár.* Évi kiadása: 581 frt. Állománya: Ön. szakm.: 1522 m., 4907 db. — Tud. folyóirat: 121 m., 905 db. — Vegyes: 94 m., 487 db. — Összesen: 1737 m., 6299 db. Értéke: 7587 frt 78 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Alapították 1878. évben. Állománya: 1305 db. (Min. jel. szerint: Tank.: 18. — Olv.: 1287 db. — Összesen: 1305.) Értéke: 1026 frt 63 kr. — (Min. jel.)

70. Keszthelyi prémontrei rend főgimnáziuma. (Alapították 1772-ben.) *a) Tanári könyvtár.* A premontreiek alapították jövetelükkor. 1850-ben rendezték, ekkor 3000 műből állott. Az 1890-iki rendezéskor 12 szakra osztották fel. Állománya: Ön. szakm.: 3905 m., 5024 k., 987 füz., 5609 db. — Tud. folyóirat: 200 m., 1229 k., 358 füz., 1200 db. — Vegyes: 2 m., 2 k., 208 füz., 208 db. — Összesen: 4107 m., 6255 k., 1553 füz., 7017 db. — (Min. jel. szerint 8465 m., 11374 db.) — *b) Ifjúsági könyvtár.* A hetvenes években alakult. Állománya: 651 m., 688 k., 270 db. (Min. jel. szerint: Tank.: 270 db. — Olv.:

651 db. — Összesen: 921 db. — *c) Segélyegyleti könyvtár.* 270 db. — Két helyiség. — (A keszthelyi kath. főgimnázium értesítője az 1895/6-iki évről, Dr. Burány Gergely igazgatótól. Ebben: Győrfi Endre, A keszthelyi kath. főgimnázium története. — Min. jel.)

71. Kézdivásárhely-kantai minorita rend kath. algimnáziuma. (Alapították 1680-ban.) *a) Tanári könyvtár.* A mult században néhány klasszikusból és kéziratból állott. 1884-ben Demény Antal budapesti egyetemi tanár 1200 könyvet adományozott. Állománya: Szakm.: 371 m., 465 db. — Folyóirat: 9 m., 144 db. — Vegyes: 1840 db. (Min. jel. szerint: összesen: 380 m., 2449 db.) — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állomány: Tank.: 185 db. — Olv.: 144 db. — Összesen: 329 — (Az erd. róm. kath. Status fenhatósága és a minorita rendiek vezetése alatt álló kézdi-vásárhely-kantai róm. kath. gimnáziumnak 200 éves és a magyar haza ezeréves fennállása alkalmából kiadott értesítője. Hassák Vidor igazgatótanártól. — Min. jel.)

72. Késmárki ág. ev. főgimnázium. (Alapították 1533-ban.) *a) Tanári könyvtár.* 1772-ben az iskolai könyvtárt már az ifjúság is használja. Mudrony Pál gondnok a könyvtárt házába fogadja. 1848-ban nagyobb könyvhagyományok gazdagítják. 1850-ben Furmann J. Ede egyházi főfelügyelő 1500 kötetet hagyományoz. 1885 óta a közgyűlés határozata szerint a főlvételi díj $\frac{1}{5}$ -része a könyvtárra fordítatik. 1888-ban hagyaték útján kapja a 15000 kötetből álló Jóny-féle könyvtárt. 1873. és 1889/1890. években rendezések történtek. 1892-ben a könyvtári alap 1246 frt 25 kr. Állománya: Szakm.: 17792 m., 36672 db. — Vegyes: 12500 db. — Összesen: 17792 m., 49172 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* 1824-ben alakult a magyar önképzőköri társaság, melynek van könyvtára. Négy részből áll: *aa)* Ifj. magyar k. Alapították 1840. előtt. — *bb)* Ifj. német k. — *cc)* Magyar önképző kör könyvtára: 700 köt. — *dd)* Német önképző kör kvár.: 200 k. Állománya: Olv.: 2799 db. — (Palcsó István, A késmárki ág. hitv. ev. kerületi lyceum története. — Min. jel.)

73. Kis-kun-félegyházai közs. kath. főgimnázium. (Alapították 1809-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 1886-ban a városi közgyűlés Say Móricz igazgató sürgetésére évi 100 frtot szavaz könyvtári czélokra. 1894. óta a város gondoskodik róla évi 200 frttal. 6 szakból áll: *α)* Egyházi. Philos.: 55 m., 86 db. — *β)* Latin, görög, német, magyar nyelvészet: 96 m., 217 db. — *γ)* Földr. Tört. Arch. Numism.: 196 m., 353 db. — *δ)* Term. tud., Math. Term. rajz. Orvosi: 65 m., 149 db. — *ε)* Szépirod. folyóirat. 75 m., 263 db. — *η)* Encyclop.: 17 m., 42 db. — Összesen: 477 m., 1104 db. — (Kis-Kun félegyházi városi kath. főgimnázium értesítője az 1895/6-iki tanévről. Szerk. Holló László igazgató. — Min. jel.)

74. Kis-kun halasi ev. re. főgimnázium. (Alapították 1760-ban.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya 26171 m., 31936 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 953 db. — (Min. jel.)

75. Kis-szebeni kegyes tanítórend algimnáziuma. (Alapították 1740-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 678 m., 1332 db. — Tud. folyóirat: 16 m., és db. — Vegyes: 780 db. — Összesen: 694 m., 2128 db. —

(Értesítő szerint: 433 db., 101 füz.) Értéke: 1081 frt 73 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 55 db. — Oly.: 620 db. — Összesen: 675 db. — (Értesítő szerint: 394 db.) Értéke: 200 frt. — (A kegyes tanító-rendiek vezetése alatt álló kis-szebeni gimnázium értesítője az 1895/6-ik iskolai évről. Szerk. Viszola J. István. igazg. — Min. jel.)

76. Kis-ujszállási ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1790-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya Szakm.: 1785 m., 8194 db. — Folyóirat: 75 m., 4635 db. — Vegyes: 24 m., 87 db. — Összesen: 1884 m., 12916 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 141 db. — Oly.: 531 db. — Összesen: 672 db. (Dr. Pruzsinszky Pál, A kisujszállási ev. ref. főgimnázium története. — Min. jel.)

77. Kolozsvári kegyes tanító-rend főgimnáziuma. (Alapították 1776-ban.) *a) A r. k. liczeumi könyvtár.* Az 1773-ban visszamaradt jezs. könyvtárból eredt. A jezsuiták távozásával a könyvtár az erd. kath. tanulmányi alap vállalra nehezedett. 1777-ben Gróf Bánffy Dénes egyet. kir. igazgató oda törekszik, hogy a Bécsben levő tekintélyes jezsuita könyvtárt megszerezze, és hogy a gr. Apor által hagyományozott 200 frtot, melynek kamatai 1698—1772. időszakban a könyvtár gyarapítására szolgáltak, a könyvtárnak biztosítsa, kísérlete nem sikerült. 1778-ban Pálly István piarista házfőnök kieszközli Bécsben, hogy a könyvtár nyilvános legyen. Ezóta kezelik a piaristák. 1828-ban I. Ferenc király 5515 sz. a. a tanulmányi alaphól évi 300 frtot juttat. Ugyanazon évi 4546 sz. kir. rendelet szerint a magyarországi és erdélyi nyomdák egy példányt tartoznának neki adni. — *b) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 6247 m., 7816 db. — Vegyes: 1492 m., 2521 db. Összesen: 7739 m., 10337 db. — *c) Ifjúsági könyvtár.* Áll. Tank.: 780 db., Oly.: 2387 db. Összesen: 3167 db. — (A kolozsvári piarista főgimnázium 1876/7-ik évi értesítője. — Min. jel.)

78. Kolozsvári ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1622-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 18243 m., 25447 db. — Folyóirat: 178 db. — Vegyes: 174 db. — Összesen: 18417 m., 25799 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 410 db. — Oly.: 3216 db. — Összesen: 3626 db. — (Min. jel.)

79. Kolozsvári unitárius főgimnázium. (Alapították 1566-ban.) *a) Főiskolai könyvtár.* Állománya: 530 m., 710 k., 55 füz. Gyarártják a főiskolai pénztárból és az alapokból. — *b) Van még külön Vegyes, Brassai, Farkas és Augstinovich-könyvtár.* Összes állományuk: Szakm.: 11021 m., 26990 db. — Folyóirat: 773 m., 2378 db. — Vegyes: 2886 m., 2996 db. — Összesen: 32364 db. — (Min. jel. szerint: Szakm.: 19925 m., 26810 db. — Folyóirat: 773 m., 2344 db. — Vegyes: 2726 m., 2846 db. — Összesen: 23424 m., 32000 db.) — *c) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 36 db. — Oly.: 2892 db. Összesen: 2928 db. — (A kolozsvári unit. főiskola értesítője. — Min. jel.)

80. Komáromi Szent-Benedekrend algimnáziuma. (Alapították 1649-ben.) *a) Jezsuita könyvtár.* 1764-ben a rezidencia szárnyépületének építésekor a szükséges könyvtári helyiséget is fölépítik. Ekkor 7 szakból állott: 72 munkát tartalmazott. 1774-ben Buzás Nep. János katalogusában van 20 szak, és 2854 m. Ezek egy

részét az exjezsuiták maguknál tartották. 1777-ben Vörös Antal igazgató új összeírást kíván. 1779-ben keresik az elkallódott Hevenessy-féle kéziratosokat. 1781-ben az alispán: Kemény fölszólítására és a katonai hatóság közbenjárására végre elkészült az összeírás. Vezericz Dávid benzés igazgató készítette. (Libri selecti in Bibliotheca Comaromiensi.) 1782-ben Kovachich M. az átvevést nem eszközölte. 1784. Balassa Ferencz főigazgató Borányi Mór igazgatótól átvette a könyvtárt. — *b) Tanári könyvtár.* 1778-ban kapott 100 frtot taneszközökre, 14 frt 26 krért könyveket vásárolnak. 1781. évben leltározták. Állománya: Ön. szakm. 3632 m., 6248 db. — Tudományos folyóirat. 44 m., 688 db. — Vegyes 2097 m. db. — Összesen 5773 m., 9033 db. — *c) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: 1560 db. — (A Pannonhalmi Benedekrend komáromi négy osztályu kath. gimnáziumának értesítője az 1893/4 és 94/5 iskolai évről. Ebben: Németh Vilmos, A komáromi kath. gimnázium története a Jézus társaság vezetése alatt. — Min. jel.)

81. Körömczbányai állami főreáliskola. (Alapították a XV. században.)
a) Tanári könyvtár. 17 szakra van osztva. Állománya: Ön. szakm. 2955 m., 5501 db. — Tudományos folyóirat. 54 m., 551 db. — Vegyes 3191 db. — Összesen 3009 m., 9243 db. (Értesítő szerint 6052 db.) — Értéke 13465 frt 08 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya 2181 db. (Min. jel szerint: Olv. 2200.) — Értéke 2461 frt 22 kr. — (A körömczbányai m. kir. állami főreáliskola huszonötödik évi értesítője. 1894/5. Szerkeszté Schröder Károly, kir. igazgató. Ebben: Hlatky József és Schröder Károly, a körömczbányai középiskola története a XVI. századtól a jelen korig. A honfoglalás ezredik évfordulóján. Kiadja a körömczbányai állami főreáliskola igazgatósága. — Min. jel.)

82. Kőszegi Szent-Benedekrend algimnáziuma. (Alapították 1677-ben.)
a) A jezsuiták könyvtára. A rend távoztával Say jezsuita könyvtáros a könyveket nem akarta átengedni. Balassa gr. 66 könyvet követelt, mire 232 theologiai és 413 katolikus munkát küldtek föl. 1778-ban az ez évi jegyzék szerint: 1329 m. Kőszegen maradt. — *b) Tanári könyvtár.* 1815-ben a kevés mű miatt a benzések elégedetlenek vele. 1856-ban Cseörghő Loránt 768 m., 1166 db. adományozott. 1857-ben Bely Fidél 105 m., 141 db. adományozott. 10 szakból áll: *α)* Vallás. 1756 db., 843 füz. — *β)* Jog és államtud. 352 db., 42 füz. — *γ)* Math. Term. tud. orvos. 519 db., 114 füz. *δ)* Philos.: 237 db., 28 füz. — *ε)* Paed. Didact.: 207 db., 29 füz. — *η)* Világtört.: 430 db., 60 füz. — *θ)* Magy. tört.: 415 db., 119 füz. — *ζ)* Földr.: 334 db., 45 füz. *ι)* Nyelv. és irod.: 1895 db., 88 füz. — *κ)* Vegyes 200 db., 26 füz. — *λ)* Van 699 db., 367 füz. duplum; 1242 db., tankönyv. — Összesen 8286 db., 1634 füz. (Min. jel szerint: Ön. szakm.: 3259 m., 5566 db. — Tudományos folyóirat. 64 m., 895 db. — Vegyes 2382 m., 7974 db.) — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 1920 db. — Olv.: 1149 db. — Összesen 3069 db. — (Értesítő szerint: 673 m., 754 db., 395 füz.) — (A pannonthalmi Szent Benedekrend kőszegi gimnáziumának értesítője az 1894/5 iskolai évről. Szerk: Pachér Donát igazgató. Ebben: A kőszegi gimnázium története. 1677—1895. — Min. jel.)

83. Kún-szent-miklósi ev. ref. algimnázium. (Alapították 1734-ben.)
a) Gimnáziumi könyvtár. 1764-ben 76 kötetből állt. 1817-ben A konzisztorium

fölvizsgálta; volt 62 kt. 1819-ben gyarapodott 58 művel. 1830-ban Szeniczai Szalay István dabasi birtokos 829 kötetet adományozott. 1851-ben új leltár készült, mely szerint a könyvtár 1376 kötetből állott. Állománya: 4000 kt. 500 füz. — *b) Tanári könyvtár.* Alapított 1886-ban 8 szakból áll: *α)* Magy. ny.: 62 m., 121 db. — *β)* Tört. Föld.: 60 m., 100 db. — *γ)* Class. phil.: 48 m., 59 db. — *δ)* Menny.: 28 m., 34 db. — *ε)* Term. tud.: 27 m., 28 db. *η)* Ném. ny.: 9 m., 12 db. — *θ)* Vegyes 25 m., 32 db. — *ζ)* Foly.: 15 m., 203 db. — Összesen 274 m., 589 db. — (Min. jel. szerint: Szakm.: 289 m., 513 db. — Foly.: 286 m., 395 db. — Vegyes 260 m., 330 db. — Összesen 575 m., 1238 db.) — *c) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 100 db. — Olv. 556. db. Összesen 656 db. — (Min. jel.)

84. Lévai kegyes tanítórend főgimnáziuma. (Alapították 1815-ben.) *a) Házi könyvtár.* 1817-ben Ugróczy rendezte. Volt 2074 kötet. Nagyobb adományozások voltak: 1820. 25. 26. 29. 31. 59. és 1892. években. Áll 7822 kötetből, 1255 füz. 45 évf. hirlap. Vannak kéziratai is. — *b) Tanári könyvtár.* Alapított 1852. 17 szakból áll. *α)* Hittud.: 82 m., 112 db. — *β)* Bölcs.: 26 m., 37 db. — *γ)* Paed. 24 m., 41 db. — *δ)* Magy. ny. 156 m., 331 db. — *ε)* Lat. ny. 134 m., 197 db. — *η)* Gör. ny.: 28 m., 56 db. — *θ)* Ném. ny.: 45 m., 69 db. — *ζ)* Tört.: 173 m., 390 db. — *ι)* Föld.: 50 m., 64 db. — *κ)* Term. rajz. 93 m., 153 db. — *λ)* Term. tan.: 27 m., 35 db. — *μ)* Menny.: 41 m., 59 db. — *ν)* Rajz: 9 m. és db. — *ο)* Szótár. Lex. 46 m., 167 db. — *π)* Vegyes 25 m., 38 db. — *ρ)* Folyóirat: 29 m., 238 db. — *δ)* Kép: 31 db. — Összesen 988 m., 2027 db. — (Min. jel. szerint: Ön. szakm.: 993 m., 1800 db. — Tudományos folyóirat. 30 m., 249 db. — Vegyes 80 m., 43 db. — Összesen 1103 m., 1892 db.) Értéke: 3790 frt 75 kr. — *c) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 291 db. — Olv. 1487 db. — Összesen 1778 db. (Ért.: szerint: 1191 m., 1517 db.) Értéke: 1788 frt 11 kr. — (A lévai kegyesrendi főgimnázium értesítője az 1895/6. tanévre. Dr. Tóth György igazgatótól. Ebben: Dr. Tóth Gy., A lévai kegyes tanítórendi gimnázium története. — Min. jel.)

85. Losonczy állami főgimnázium. (Alapították 1590-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Alapját képezi az ev. ref. gimnáziumtól átvett 5415 kötet. A könyvtár 1849. évben sokat szenvedett tűzvész által. 1877-ben nagyobb rendezés volt. Az állam vezetése alatt 8094 kötettel szaporodott. 1894-ben 13509 kötet és füzetből állott 10053 frt 15 kr. értékben. Évenként 500 frtot fordítanak rá. Fölosztása szakszerű. Van 11 szakasza. Még pedig: *α)* Hittudomány. *β)* Bölcsész. *γ)* Folyóiratok. *ο)* Nyelvész. *ε)* Szépirodalom. *η)* Ó nyelvész. *θ)* Történet. *ι)* Földrajz. *κ)* Mennyiségtan. *λ)* Természettudományok. *μ)* Értesítők. Állománya: Szakm.: 6405 m., 9570 db.; — Folyóirat: 198 m., 969 db. — Vegy.: 2778 db. — Összesen 6603 m., 13317 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Alapították 1875/6 évben. Állománya: 2615 db. 3559 frt 08 kr értékben. (Min. jel. szerint: Tank.: 876 db.; — Olv.: 2921 db. — Összesen 3797 db.) Rendezte Latkóczy Mihály. — (A losonczyi magy. kir. állami főgimnázium értesítője 1894/5. Közli: Gresits Miksa igazgató. Ebben: A losonczyi gimnázium vázlatos története. — Min. jel.)

86. Lőcsei kir. kath. főgimnázium. (Alapították a XV. században.) *a) Tanári*

könyvtár. Állománya: Ön. szakm.: 1693 m., 5660 db. — Tudományos folyóirat.: 124 m., 518 db. — Vegyes 120 m., 837 db. — Összesen 1937 m., 7015 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 198 db. — Olv.: 2894 db. — Összesen 3092 db. — (Min. jel.)

87. Lőcsei állami főreáliskola. (Alapították a XVI. században.) *a) Tanári könyvtár.* 1887/8-ban rendezték. Szakfőosztása a következő: *α)* Magy. ny. irod.: 622 db., 379 füz. — *β)* Német ny. irod. 241 db., 29 füz. — *γ)* Francia ny. irod. — *δ)* Bölc. Paed.: 201 db., 16 füz. — *ε)* Földr.: 206 db., 60 füz. *η)* Tört.: 865 db., 205 füz. — *θ)* Menny.: 98 db., 69 füz. — *ζ)* Term. rajz: 234 db., 32 füz. — *ι)* Term. tan: 92 db., 23 füz. — *κ)* Vegyt.: 132 db., 21 füz. — *λ)* Ábrázoló mért.: 127 db., 24 füz. — *μ)* Szabadkézi rajz: 14 db., 175 füz. — *ν)* Szótár: 75 db., 91 füz. — *ο)* Folyóirat: 476 db., 487 füz. — *π)* Vegyes: 393 db., 246 füz. — *ρ)* Görög, latin, szláv ny.: 95 db., 8 füz. *σ)* Torna: 12 db. — *τ)* Angol ny.: 7 db. — Állománya: Ön. szakm.: 1757 m., 5190 db. — Tudományos folyóirat. 62 m., 928 db. — Vegyes 80 m., 611 db. — Összesen 1899 m., 6725 db. — *b) Roth Samu-féle könyvtár.* Roth Samu tanár hagyatéka. Állománya: 238 db., 500 füz. — *c) Ifjúsági könyvtár.* Alapították 1887/8. évben. Állománya: Tank.: 1142. — Olv.: 1192. — Összesen 2334 m. — (A lőcsei egykori ág. ev. gimnázium és a jelenlegi m. kir. állami főreáliskola története. Szerkesztette és részben írta Dr. Demkó Kálmán állami főreáliskolai igazgató. Ebben: A lőcsei evangelicus gimnázium története. Írta Kupetz Lykurg. Az ev. gimn. volt utolsó rektora és az állami főreáliskola története. Írták Kupetz Lykurg, Dr. Roth Samu, Dr. Demkó Kálmán. — Min. jel.)

88. Lugosi állami főgimnázium. (Alapították 1823-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm., 651 m., 742 db.; Folyóirat. 31 m., 163 db.; Vegy.: 1324 m., 4269 db. — Összesen 2125 m., 5554 db., 4375 frt 64 kr. értékben. (Min. jel. 2006 m., 5174 db.) — *b) Ifjúsági könyvtár.* Két részből áll: *α)* alsó könyvtár. 258 m., 278 db., 237 frt 24 kr. — *β)* felső könyvtár. 379 m., 481 db., 623 frt 18 kr értékben. Összesen 637 db. olvasmány. — (A lugosi m. kir. állami főgimnázium értesítője az 1894/5 iskolai évről. Közzéteszi Putnok Miklós igazgató. Ebben: Bellegi Károlytól. A lugosi állami főgimnázium története. Min. — jel.)

89. Magyar-óvári kegyes tanítórend algimnáziuma. (Alapították 1739-ben.) *a) Házi könyvtár.* 1739-ben alapja egy láda könyv. 1820 óta tetemesen szaporodott. Legnagyobb jótévéje Szálé János volt, ki 10,000 frt alapítványt tett, melynek 5% kamatainak fele a kápolnáé, fele a szertáraké. Így évenként 105 frt a könyvtáré. Van igen sok régi könyve. 16 szakból áll: *α)* Hittud.: XVI. század: 15 m., XVII. sz.: 44 m., XVIII. sz.: 371 m. — *β)* Bölc. Paed. Encycl.: XVI. sz. 4 m., XVII. sz. 6 m., XVIII. sz. 142. — *γ)* Magy. ny.: XVIII. sz. 30 m. — *δ)* Német ny.: XVII. sz. 30 m. — *ε)* Class phil.: XVI sz. 14 m., XVII. sz. 37 m., XVIII. sz. 127 m. — *η)* Tört.: XVI. sz. 1 (Valerii Max. op. cum. interpr. Oliv. Assignaneus. Ven. 1487.) XVI. sz. 5 m., XVII. sz. 22 m., XVIII. sz. 48 m. — *θ)* Földr.: XVI. sz. 3 m., XVII. sz. 4 m., XVIII. sz. 41 m. — *ζ)* Term. rajz: XVI. sz. 3 m., XVII. sz. 1 m., XVIII. sz. 15 m., — *ι)* Term. tan.: XVII. sz. 2 m., XVIII. sz. 26 m. — *κ)* Chemia:

XVIII. sz. 1 m. — λ) Menny. Rajz.: XVII. sz. 6 m., XVIII. sz. 41 m. — μ) Szónokok: XV. sz. 1 m. (Silvii Aen. Ep. et Conc. 1481.) XVI. sz. 8 m., XVII. sz. 12 m., XVIII. sz. 100. — ν) Jog. Pol.: XVI. sz. 6 m., XVII. sz. 12 m., XVIII. sz. 105 m. — ο) Orvostan: XVI. sz. 1 m., XVII. sz. 1 m., XVIII. sz. 6 m. — π) Folyóiratok: XVIII. sz. 4 m. — ϑ) Más nyelvek: XVII. sz. 5 m., XVIII. sz. 13 m. — σ) Vegyes: XVI. sz. 5 m., XVII. sz. 12 m., XVIII. sz. 101 m. — Összesen: 3985 m., 6130 köt., 6725 db. — Értéke 10,000 frt. — A közlött katalogusban az egyes művek sokszor ismétlődnek más szakokban. Néhol a cím nem teljes, az évszám hiányzik. — b) *Tanári könyvtár.* A 70-es években alapították. 14 szakból áll. Állománya: Ön. szakm.: 2271 m., 1332 db. — Tud. folyóirat: 80 m., 523 db. — Vegyes: 915 m., 2955 db. — Összesen: 3266 m., 4810 db. — (Ért. szerint: 1513 m. 2895 köt., 3090 db., 2160 füz.) — Értéke: 4500 frt. — c) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 2331 db., Olv.: 1167 db. — Összesen: 3498 db. — (Ért. szerint: 663 m., 807 köt., 984 db.) — Értéke: 850 frt. — (A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló magyar-óvári gimnázium értesítője. 1894/5. Rappenberger Vilmos igazgatótól Ebben: A gimnázium könyv- és szertárainak leltára. — Min. jel.)

90. Makói állami főgimnázium. (Alapították 1852-ben.) a) *Tanári könyvtár.* A gimnáziummá alakított polgári iskolából átvett 219 db. művet, mely most 352 db-ba nötte ki magát. Kiadása évente 150 frt. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Ugyanonnán átvett 429 db. munkát, jelenleg 501 db. van. Rendelkezik egy gimnázialis könyvtári alappal. — (A makói m. kir. áll. főgimnázium 1895/6-ik évi I. értesítője. Közli Dr. Tóth Sándor igazgató. — Min. jel.)

91. Máramaros-szigeti kegyes tanítórend algimnáziuma. (Alapították 1730-ban.) a) *Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 651 m., 1525 db. — Tud. folyóirat: 53 m., 1386 db. — Vegyes: 94 m., 333 db. — Összesen: 798 m., 2244 db. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 910 db. — (A m.-szigeti kegyes tanító-rendi gimnázium értesítője az 1893/4-ik tanév végén, Malonyay István igazgatótól. Ebben: A m.-szigeti kegyesrendi gimnázium vázlatos története. — Min. jel.)

92. Máramaros-szigeti ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1542-ben.) a) *Tanári könyvtár.* Állománya: Folyóirat: 270 db. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 80 db. — Olv.: 800 db. — Összesen: 880 db. — (Min. jel.)

93. Maros-vásárhelyi róm. kath. algimnázium. (Alapították 1702-ben.) a) *Tanári könyvtár.* 1851-ben a transpositó levéltárban 211 könyv is volt. Az ötvenes években Zetelaki Miklósi Sándor nagyobb adományt tett. 1870-ben Paal Gyula tanár alaposan rendezi a könyvtárt. Állománya: Ön. szakm.: 763 m., 1310 db. — Tud. folyóirat: 19 m., 286 db. — Összesen: 782 m., 1596 db. (Értesítő szerint: 957 m.) Értéke: 3755 frt. Évi kiadás több 300 frtnál. (1883—95-ig 2593 frt.) — b) *Ifjúsági könyvtár.* Alapította Paal Gyula. Állománya: Tank.: 50 db. — Olv.: 911 db. — Összesen: 961 db. Értéke: 3321 frt. Évi kiadás az ifjúság száma szerint növekedik, mivel ez 1 fttal járul hozzá személyenkint. (1883-tól 95-ig ez 1333 frt-tal tett ki.) — (A marosvásárhelyi

róm. kath. gimnázium értesítője az 1794/5-ik iskolai évről. Szerk. Karácsony Márton igazg. Ebben: A marosvásárhelyi r. k. gimnázium és nevelő-ház története. — Min. jel.)

94. Marosvásárhelyi ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1718-ban.) *a) Nagy könyvtár.* A kollegiumnak volt nyomdája. 1630-ból megvannak a könyvnyomdásznak szóló 6 pontból álló törvények. A könyvtár alapját a partikulának 50 könyve képezi, melyek a XVII. sz.-ból a XVIII. századba átjöttek, alapját képezi továbbá a s.-patak-gyulafejevári kollegium 120 könyve, melyeket Csulai György (1650—60.) Sárospatakról Gyula-Fejérvárra, innen Vásárhelyre hozott. Ezen korbeli nevezetesebb adakozók: Buzinkai Mihály, Pósaaházi János, Kaposi Sámuel. — A mult században leginkább Nagy-Szebenből, Kolozsvárról és Nagy-Enyedről szereztek könyveket. Az akkor fönnálló magyar nyelvmivelő társaság, működése kezdetén sokat vásárolt. A külföldről is vásároltak műveket. A század végén a könyvtári alapítványok összege 7391 frt volt. Nevezetesebb adományozók: 1772-ben Nagyenyedi báró Szilágyi Sámuel és Borosjenői gróf Székely Ádám 1777-ben Wittenbach marburgi egyetemi tanár. 1788-ban gróf Rédei Zsuzsána. 1790-ben Bacs István, 1800-ban Dr. Mátyus István. 1829-ben Dr. Sz. Szotyori János. 1854-ben Dósa Elek. 1856-ban Bolyai Farkas. A könyvtári alap 1811-ben 2922 frt. 1848-ban 2000 frt. Czímtározás volt 1832., 1858., 1872. években 1836-iki előjárósági határozat alapján a könyvtár főfelügyelője a filológiai tanára. A könyvtárost az esküdtek köréből a generalis sedria 2 évre választja. Van kis okmány gyűjteménye. Évi átalánya 500 frt. Állománya: Szakm.: 18914 m., 23560 db. — Folyóirat: 101 m., 245 db. — Vegyes: 1579 db. — Összesen: 19015 m., 25384 db. — (Értesítő szerint: 16124 m., 20247 k., 5917 füz.) Értéke 40656 ft. A berendezés értéke: 500 frt. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: 1205 m., 1972 db. — (Min. jel. szerint: Tank: 759 m., 1181 db.) Értéke: 1972 frt; a berendezés értéke: 70 frt. — (A marosvásárhelyi ev. ref. kollegium értesítője az 1894/5-ik iskolai évről. Irta Horváth József igazg. — Konecz József, A m.-vásárh. helv. hitv. főtanodai könyvtár ism. Magyar Könyvszemle, 1879. — Min. jel.)

95. Medgyesi ág. ev. főgimnázium. (Alapították a XVI. században.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 5015 m., 10222 db. — Folyóirat: 182 m., 852 db. — Vegyes: 9048 m., 7048 db. — Összesen: 14245 m., 18122 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 91 db. — Olv.: 1267 db. — Összesen: 1358 db. — (Min. jel.)

96. Mezőturi ev. ref. főgimnázium. (Alapították a XIX. sz.-ban.) *a) Tanári könyvtár.* Szakm.: 1378 m., 2357 db. — Folyóirat: 33 m., 396 db. — Vegyes: 1200 m., db. — Összesen: 2611 m., 3953 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 176 db. — Olv.: 410 db. — Összesen: 586 db. — (Min. jel.)

97. Miskolczi kir. kath. algimnázium. (Alapították 1724-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 1886-ig a szertárakkal együtt kezelték. Ekkor a szomszédos Debreczeny házba helyezték át. 1891-ben ezen helyiségét megnagyobbították. Állománya: Ön. szakm.: 817 m., 3013 db. — Tud. folyóirat: 43 m., 203 db. — Vegyes: 108 m., 629 db. — Összesen: 968 m., 3845 db. — *b) Ifjúsági*

könyvtár. Állománya: Tank.: 784 db. — Olv.: 714 db. — Összesen: 1498 db. — (A miskolci kir. kath. gimnázium története az 1896-iki milleniumi évre, Bajay Amandtól. — Min. jel.)

98. Miskolci ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1648-ban.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 7314 m., 13109 db. — Folyóirat: 116 m., és db. — Vegyes: 237 m., és db. — Összesen: 7667 m., 13462 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 1736 db. — (Min. jel.)

99. Munkácsi állami főgimnázium. (Alapították 1765-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 13 szakaszból áll, ugymint: *α)* Történet. Földrajz: 409 m., 850 db. — *β)* Magyar nyelv és irodalom: 303 m., 475 db. — *γ)* Német nyelv és irodalom: 114 m., 228 db. — *δ)* Classica philologia: *aa)* Latin ny.: 134 m., 225 db. *bb)* Görög ny.: 50 m., 61 db., 1 füz. — *ε)* Vegyes nyelvek: 28 m., 34 db. — *η)* Jog- és államtudomány: 169 m., 342 db., 11 füz. — *θ)* Hittudomány: 62 m., 274 db., 6 füz. — *ζ)* Természettudományok: *aa)* Vegyes: 62 m., 88 db., 1 füz. — *bb)* Temészettan: 30 m., 33 db. — *cc)* Természetrajz: 48 m., 62 db., 3 füz. — *dd)* Geologia. Vegetan: 95 m., 73 db., 7 füz. — *ee)* Csillagászat. Meteorologia: 11 m., 12 db. — *ι)* Matematika. Geometria: 39 m., 43 db. — *κ)* Bölcsész. Szépészet: 62 m., 79 db. — *λ)* Paedagógia: 124 m., 157 db., 3 füz. — *μ)* Encyclopaedia: 41 m., 113 db. — *ν)* Vegyes: 169 m., 246 db., 52 füz. — Összesen szakm.: 1754 m., 3009 db. — Folyóirat: 54 m., 70 db. — Vegy.: 2300 db. Azaz: 1808 m., 6009 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Olv.: 1045 db. — (A munkácsi magyar királyi állami főgimnázium története és az 1895/6-iki tanévi Értesítője. A magyar haza ezer éves fennállásának emlékére közli Fankovich Sándor gazdát. — Min. jel.)

100. Nagybányai állami főgimnázium. (Alapították 1545-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Könyvtárainak története megjelent e folyóiratnak 1896. évi folyamában. Jelen állománya szakok szerint: *α)* Vallás: 74 m. — *β)* Magy. ny.: 155 m. — *γ)* Ném. ny.: 27 m. — *δ)* Lat. ny.: 152 m. — *ε)* Gör. ny.: 63 m. — *η)* Tört.: 218 m. — *θ)* Földr.: 47. — *ζ)* Term. r.: 61 m. — *ι)* Term. tan: 36 m. — *κ)* Menny.: 36 m. — *λ)* Bölcs.: 78 m. — *μ)* Vegyes: 54 m. — (Min. jel. szerint: Szakm.: 835 m., 1472 db. — Folyóirat: 25 m., 198 db. — Vegy.: 40 m., 124 db. — Összesen: 900 m., 1794 db.) Rendezték Dergáts Sándor és Bencsik János. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Alapították az ötvenes években. Jelenleg a Szemák-féle katalogus szerint csoportosul. Állománya: Tank. 270 db. — Olv.: 1173 db. — Összesen: 1443 db. — (Morvay Győző, A középiskola története Nagybányán. — Morvay Győző, Két nagybányai régi könyvtár. Magyar Könyvszemle, 1896. évf. I. l. — Min. jel.)

KERTBENY KÁROLY KÖNYVÉSZETI TÖREKVÉSEI.

ABAFI LAJOSTÓL.

— Első közlemény. —

Saját állítása szerint *Kertbeny* már a 40-es évek elején, midőn *Heckenast* Gusztáv pesti könyvkereskedésében alkalmazva volt, általános magyarországi könyvészet létesítését tűzte ki élte egyik főczéljául. Ebbeli előmunkálatai azonban huzamosb ideig pihentek, mivel a könyvkereskedői pályáról csakhamar a katonaira lépett át, s ezt is elhagyva a külföldet járta be. Időközben, a 40-es évek közepén, tartózkodott ugyan Pesten is, de akkori-ban aligha folytatta ez irányú kutatásait. Csak a szabadságharcz után, midőn 1852—1855-ig többnyire Pesten időzött, látott ismét a munkához, sőt egy ideig kizárólagosan könyvészzettel foglalkozott.

1854-ben már kész tervvel is lépett fel. Az 1848—1853. évek könyvészetét szándékozta kiadni s azt évenként évkönyv alakjában folytatni. Erre vonatkozó felhívása (melyet nem ismerünk) azonban nem találkozott a remélt visszhangra.

Külföldről érkezett ugyan 120 előfizető Német-, Angol-, Svéd-, Francia- és Olaszországból, köztük *János* szász király, *Humboldt Sándor*, *Grimm Jakab*, *Gervinus*, *Bettina Ármán*, *Liszt Ferencz* stb., a könyvtárak közül a British Museum, valamint a heidelbergi, berlini, erlangeni, göttingeni, greifswaldi, königsbergi és wolfenbütteli egyetemek könyvtárai, de a hazából alig jelentkezett megrendelő. S ennél fogva a mű kiadására nem mutatkozott lehetőség, daczára annak, hogy oly férfiak, mint *Ürményi József*, *Danielik János*, gróf *Teleki József*, báró *Eötvös József*, *Hunfalvy Pál*, báró *Kemény Zsigmond*, *Toldy Ferencz*, *Ipolyi Arnold*, *Lugossy József*, *Csengery Antal* és mások a legélenkebb érdeklődéssel viseltettek iránta.

Sikerült azonban Kerbenynek *Számvald* Gyulában oly vállalkozót nyerni, a ki hajlandó volt, megfelelő számú előfizetőnek jelentkezése esetére, nagyobb terjedelmű, az 1800—1854. éveket felölelő magyarországi könyvészetet kiadni. Erre nézve 1855-ben (*Pesti Napló*, 87. sz.) közös felhívást bocsátottak ki, mely a mű tartalmára, berendezésére és feladatára nézve a következőket mondta el:

Magyar könyvészet 1800—1854.

Jegyzéke minden bármely nyelven akár Magyarországon nyomtatott, akár külföldön megjelent, de tartalmuk, szerzőjük, kiadójuknál stb. fogva Magyarországra vonatkozó könyveknek; továbbá minden Magyarországon kiadott naplónak, havi és heti iratoknak, minden egyes évfolyam tartalmának részletes kimutatásával; végre mindennemű zeneművek-, műcikkek- és térképeknek. Betűrendileg összeállítva, a magyar és szláv címeknek mellette álló német fordításával, a nyomtatási hely, kiadó, alak, lapszám, bolti ár pontos kijelölésével, valamint a szerzők, fordítók és egyes tudományos szakok négyzseres lajstromával ellátva.

Tartalom: I. *Könyvek.* 1. Magyar nyelven 12,000. 2. Magyar és német nyelven 200. 3. Német nyelven 6000. 4. Latin nyelven 500. 5. Tót nyelven 200. 6. Illyr nyelven 100. 7. Szerb nyelven 700. 8. Lengyel nyelven 8. 9. Orosz nyelven 10. 10. Cseh nyelven 20. 11. Angol nyelven 100. 12. Svéd nyelven 3. 13. Dán nyelven 2. 14. Holland nyelven 8. 15. Francia nyelven 60. 16. Olasz nyelven 20. 17. Spanyol nyelven 3. 18. Román nyelven 2. 19. Új görög nyelven 2. 20. Héber nyelven 40. — II. *Naplók*, heti és havi iratok, magyar, német, szláv, illyr és szerb nyelven; az egyes évi folyamok tartalmának pontos kijelölésével. — III. *Zeneművek.* Valamint magyar kiadásuak, úgy magyar zeneszerzőktől külföldön megjelent művek, p. Liszt, Szerdahelyi, Reményi, Kéler. — IV. *Műcikkek.* Képek, arcképek stb. réz- vagy aczél-, kő- vagy fametszvényben. — V. *Térképek*, tervrajzok, föld- és éggömbök. — VI. Magyar szaklajstroma az összes bibliografiának. — VII. Német szaklajstroma az összes bibliographiának. — VIII. Általános szerző-névsor A—Zs. — IX. Részletes szerző-névsor, még pedig: 1. Idegen szerzőké; 2. Magyarhoni szerzőké; 3. A fordítók és kiadók. Nyomtatási helyek statisztikai táblája. — XI. A kiadók statisztikai táblája. — XII. Az irodalmi termények statisztikai táblája. 1800—1855. — XIII. Kiadók, tudósok, könyvnyomdászok és intézetek névsorozata, kik kész megelőzéseikkel e nemzeti munka megjelenését lehetőségessé tették. — XIV. Irodalmunk túl a határon 1—10. Utazási emlékek. Irta *Kertbeny*. Új, javított és bővített lenyomat. — XV. Előfizetők névsora.

Egy pillantás e programra, minden igaz hazafit és irodalombarátot meggyőzend affelől, hogy itt oly munkáról van szó, minőt a magyar irodalom általában nem bír, s az összes európai is alig ily részletekig terjedő tökéletességben! Első leendő az a birodalomban, mely egy egész ország irodalmi terményezését eddig még nem létezett tökéletességgel, s egyszersmind a hozzáadott fordítás által fölvilágosítva hozandja. Remélhető, hogy e példát a többi országok is követendik. Különösen a magyar irodalomra nézve ezen biblio-

grafia a legszükségesebb munka, mert bibliografia nélküli irodalom olyan, mint kereskedési üzlet az activák és passivák áttekintése nélkül; mint háztartás a bevételek és kiadások följegyzése nélkül; az ily irodalom birhat ugyan jó könyvekkel, mert a ruha nem teszi az embert, de terményzése csak esetleges marad, tudományos irányzat, összefüggés s valóságos előhaladás nélkül, mert senki sem tudja, hogy előde mit tett már eme vagy ama szakban. A már jelenlevőnek ismerete hiányából munkáját mindenki mindig előről elkezdi, s ezen terv- és cél nélküli törekvés eredménye az, hogy egy tudományos szakban sem haladunk előre, hanem többnyire, mint valamely fűrészmalomban, körben forgunk magunk körül.

Európának minden többi, nagyobb és kisebb irodalmi birnak már az öntudatos, tudományos törekvés ezen nélkülözhetlen tájékoztató készletével, csak Magyarországon hiányzott eddig, fájdalom! a szerves irodalom ezen első föltétele. Tettek ugyan már derék hazafiak, mint *Horányi*, *Pray*, *Sándor*, *Széchenyi* és *Eggenberger*, *Heckenast* és *Magyar* könyvtárak időnkint kísérleteket, hogy sajátképeni nemzeti kincseinkről, szellemi vívmányainkról leltárt készítsenek s azt tovább is folytassák; de különböző okoknál fogva a kísérleteknél feljebb nem bírtak emelkedni, és így egy háromszáz éves irodalmi termés ránk nézve majdnem egészen elveszett, még csak a magyar nyomtatott könyvek feléről sincs biztos tudásunk.

Hogy tehát unokáink is így ne járjanak, szükséges, hogy mi most, midőn még alkalmunk van hozzá, egyesült erővel járuljunk ahhoz, hogy minden irodalomnak ezen legkevesebbé nélkülözhető munkáját saját magunkéban is megalapítsuk s pontos lajstromot vigyünk szellemi bevételeink s kiadásaink fölött. Ezzel nemzetünknek, az emberiségnek, a történelemnek, valamint általában a tudománynak, művelődésnek és értelmiségnek tartozunk, senkise tekintse tehát ezen vállalatot külön-külön könyvczímek pusztá száraz jegyzékének; fötényezője leend ez nemzeti évkönyveink, s ha éveken keresztül fog folytatathatni, legjobb s leghivebb tanubizonysága leend szellemi életünk- és törekvéseinknek.

De ily bibliografia gyakorlati haszna is messzire túlhaladja a közönséges könyvjegyzék szűk határait, s nem szükség azt szakférfiak, mint kiadók, tudósok és irodalombarátok előtt magyaráztatni; a világ-irodalomra nézve mégis, eddig elszigetelt nemzeti irodalmunk ezen vállalat által lép először az általános megismertetés s tökéletes hozzáférhetés körébe, mi nem egy külföldit foghat rábírní, hogy Európának eddig legismeretlenebb nyelvét és irodalmát közelebbről megismerje.

Tisztelet tehát mindenkinek, ki mind szíves részvételével magát a munkát könnyíti, mind hozzájárulta által is, mint annak vevője, kiadását lehetségessé teszi s későbbi fennállását is biztosítja, mert természetesen ilynemű munkáknak még nincs annyira elegendő közön-

ségök Magyarországon, hogy efféle vállalat csupán jó reménység fejében kockáztathassék. Ezen évkönyv szerkesztője, valamint kiadója is, a nemzeti becsület, a tudomány és polgárisodás érdekében, valamint a birodalom minden nemzete egyenjogúságának loyális felfogásával a legnagyobb készséggel hozzák a legnagyobb áldozatokat, s programjoknak a leghumánusabb tudományos kiterjedést adták: csakhogy hasonló érdekeltséget kell feltennünk az e vállalatnál különösen s legközelebbiről érdekelt kiadók, nyomdászok, tudósok és irodalombarátok részéről is. Hogy pedig e részvét az egész világ előtt bebizonyíttassék s a történelem számára fentartassék, annak idejében magát a munkát mind az előfizetők, mind a dolgozótársak névsora diszítendi.

Felkérjük tehát még egyszer sürgősen a könyvkiadó, nyomdász és tudós urakat, valamint az intézeteket is, küldjék be a »Magyar Könyvészet szerkesztőségének« a kiadásukban megjelent vagy általuk szerzett és kiadott könyvek, röpiratok, naplók, zeneművek, képek stb. jegyzékét, pontosan kijelöltetvén bennök a nyomtatási hely, az év- és lapszám, a rétalak s eladási ár, különös figyelemmel lévén a kisebb, könyvkereskedésben elő nem forduló, ép azért a figyelmet gyakran elkerülő röpiratokra, mint egyes társulatok évkönyvei. ünnepekre alkalmazott iratok, almanachok stb.

A nagy 8-rétű 30—35 ives kötet előfizetési ára 2 frtra volt téve.

Az előfizetési felhívásnak nem volt még a várt eredménye s ennél fogva a kötet meg sem jelent. Kerthy azt állítja, hogy akkor már 9000 könyvczíme volt. De ha még áll is ez, még akkor is nagyon, de nagyon hézagos volt volna a mű. Valószínűbb azonban, hogy nagyon kevés anyag volt együtt, vagy hogy az a következő években, útközben elkallódott.

Mert csakhamar ez után, még 1855-ben Bécsbe költözött s onnan 1859-ben külföldre ment és teljes 16 évig tartózkodott főleg Münchenben, Genfben, Párisban, Brüsszelben és Berlinben.

Távol a hazától, Genfben, az 1862. év tavaszán tért vissza régi eszméjéhez, s azt most már egész erélylyel igyekezett megvalósítani. Legelső dolga volt, a munka tervét megállapítani, s ekkor a betűrendes elrendezéstől eltérve szándékozott az anyagot csoportosítani, az egyes könyvczimeket nemcsak azok fordításával, hanem irodalomtörténeti jegyzetekkel és táblázatos kimutatókkal ellátni, szóval magasabb igényekkel felruházni.

Ezek után a mű terve, a néhány hónappal utóbb kinyomtatott német program szerint, a következő volt:

A magyar könyvészet kézikönyve.

1473—1863.

Kilencz kötet három osztályban.

Első osztály: *Magyar nemzeti könyvészet 1533—1862*, vagyis: Jegyzéke az 1533-tól 1862-ig magyar nyelven nyomtatásban megjelent összes magyar könyveknek, valamint a magyar nyelvből lefordított s ezen nyelv megtanulására kibocsátott műveknek. Magyar szerkesztés; szakok szerint beosztva, mellette levő német fordításával a könyvczimeknek, s a tulajdonnevek kiejtésével; továbbá egyes gyűjteményes művek rövid tartalomjegyzékével; számos történeti, életrajzi s irodalmi jegyzetekkel; valamint a nyomtató helyek, évszámok, kiadók, alakok, lapszámok és bolti árak lehetőleg teljes felemelésével. Minden osztály végén tízféle utbaigazító tárgymutatóval, idő szerinti, statisztikai s egyéb áttekintési táblázatokkal.

I. kötet: *A világirodalom a magyarban, s a magyar a világ-irodalomban*, 1533—1862. Jegyzéke az ind, perzsa és arabs, török; a héber; a hellen, római, byzanti és latin; a spanyol, olasz, francia és oláh; a német, angol, holland, svéd és dán; az orosz, cseh, lengyel, szerb és tót; a finn, vogul, osztják és dakota; újgörög; cigány stb. művek magyar fordításának; valamint a magyarból való fordításoknak, s az e nyelv tanulására szolgáló összes műveknek. (3000 szám.)

II. kötet: *A magyar nemzeti irodalom*, 1535—1863. A magyar remekírók összkiadása; szépirodalmi gyűjteményes művek; költemények, regények, beszélek; drámai irodalom; a magyar történelem, földleírás, néprajz, helyrajz, statisztika; lexikális művek; életrajzok, gyászbeszédek; irodalomtörténetek; régészet; nyelvemlékek; magyar nyelvészet; filozófia; magyar jog- és államtudomány; politika, nyilvános élet, kortörténet; hazai és külföldi utazások stb. (8000 szám.)

III. kötet: *A magyar tudományos és közhasznú irodalom*, 1536—1863. Az eredeti számtani, csillagászati, geometriai és technológiai; a természettudományi és gyógyászati; a gazdasági és földművelési; a minden felekezetbeli theologia; a nevelési s ájtatossági; az általános történelmi, földrajzi, statisztikai; a paedagogiai és ifjúsági művek; a különféle egyletek, iskolák és intézetek egyleti iratai, programjai, alapszabályai és kimutatásai; a kormány hivatalos kiadványai s a nem-magyar jogisme. (6000 szám.)

Második osztály: *Magyar könyvészet idegen nyelven*, 1473—1863, vagyis: Jegyzéke az 1473-tól 1863-ig Magyarországon belül és kívül honi szerzőktől származó, vagy egyébként Magyarországra vonatkozó, román, szláv, germán s egyéb nyelveken megjelent műveknek. Szerkesztés az eredeti nyelveken; szakok szerint beosztva; mellette levő német fordításával a szláv s egyéb, nem általán érthető könyvczimeknek, s a tulajdonnevek német kiejtésével stb. (úgy mint fentebb).

IV. kötet: *Magyarország román irodalma*. Jegyzéke a magyar korona területén született vagy külföldi szerzőktől magyar vonatkozású latin s egyéb román nyelveken megjelent összes műveknek. (Mintegy 6000 szám.)

V. kötet: *Magyarország germán irodalma*. Jegyzéke a magyar korona területén született vagy külföldi szerzőktől magyar vonatkozású német s egyéb germán nyelveken megjelent összes műveknek. (Mintegy 8000 szám.)

VI. kötet: *Magyarország szláv s egyéb idegen nyelvű irodalma*. Jegyzéke a magyar korona területén született vagy külföldi szerzőktől magyar vonatkozású szláv, héber, görög, finn stb. nyelveken megjelent összes műveknek. (Mintegy 8000 szám.)

Harmadik osztály: *Magyarország hírlapirodalmának repertoriuma és a műtárgyak katalogusa*; vagyis: Jegyzéke a Magyarországon 1760-tól 1862-ig úgy magyar, mint idegen nyelven megjelent összes politikai, tudományos és szépirodalmi napi, heti havi s egyéb időszaki iratoknak, valamint a zeneműveknek, térképeknek, arcképeknek s egyéb műlapoknak. Szerkesztés az eredeti nyelveken, az egyes évfolyamok német tartalomjegyzékével; számos magyarázó jegyzetekkel; tízféle tárgymutatóval, chronologiai és statisztikai áttekintési táblázatokkal; s a műtárgyaknál a zeneszerzők, festők, kiadók, alakok, évszámok és árak megjelölésével.

VII. kötet: *A magyar nyelvű időszaki iratok repertoriuma*. Az összes évfolyamok és kötetek főbb tartalma német nyelven. (Mintegy 1000 szám.)

VIII. kötet: *Az idegen nyelvű időszaki iratok repertoriuma*. Az összes évfolyamok és kötetek főbb tartalma német nyelven. (Mintegy 1000 szám.)

IX. kötet: *A zeneművek, térképek, arcképek s egyéb műtárgyak katalogusa*, a melyek Magyarországon vagy külföldön magyarországi vonatkozással megjelentek. (Mintegy 4000 szám.)

»Ha — folytatja a körlevél — ez a nagyszerű mű, a melynek létrehozatalán a magyar költemények fordítója, s egyéb művek szerzőjeként előnyösen ismert szerkesztő 20 évig dolgozott, — a magyar nemzetre nézve a legnagyobb és legközhasznúbb értékkel bír, úgy az nem kevésbé főfontosságú és kiváló érdekességű adalék az általános világirodalomhoz.

A szerző első sorban nemzetiségi irányzattal, honfitársainak kívánja négy század óta való összes irodalmi termékeik áttekintését nyújtani. Habár magyarban számos, részben kiváló irodalomtörténeti monografia és kézikönyv létezik, azok mégis többnyire inkább csak a nemzeti költészetet tárgyalják, míg valóban teljes, minden korokat és irányokat felölelő *könyvészet*, modern érte-

lemben, még hiányzik, bárha igen figyelemreméltó előmunkálatokra akadunk is imitt-amott.

Mindenekelőtt ugyan a Magyar Tud. Akadémia feladata volt volna, hogy alapítása után azonnal a nemzet szellemi vagyonáról ily leltárt készítsen; ámde az akadémia, mely egyébként igen tevékeny, csak a legújabb időben képes, békózó befolyásoktól teljesen menten mozgolódni, s az ennek folytán felhalmozódott feladatai oly sokfélék, hogy reá is az egész nemzetet illető biztató szó illik: »Nem volt, csak lesz!«

Másod sorban azt az irányzatot követi a szerző, hogy okoskodás helyett az annyira gazdag anyag egész bőségének kitárása által a külföld előtt bebizonyítsa, legszélesebb körökben azt a meggyőződést felkeltse, hogy a magyar nemcsak történeti, nemzetiségi és politikai, hanem igen nagy *szellemi létjoggal* is bír. Ha tekintetbe vesszük ezen rokon nélkül Európában álló nemzet csekély számát, a pusztá életért küzdött ezredéves harcát, a százszoros akadályokat, sőt elnyomatási szándékokat, a melyek által fejlődése gátoltatott; ha fontolóra vesszük, hogy azt, amivé vált, egyedül önmagának köszönheti, hogy soha semmiféle fölkaroltásban nem részesült, hanem ellenkezőleg csak indifferenzizmussal vagy rendszeres üldözéssel találkozott, — akkor minden méltányosan gondolkodó arra a meglepő meggyőződésre kell hogy jusson, hogy ez a vitéz és szabadságszerető nemzet nemcsak hogy a többi népek és népfajok mögött nem áll, hanem hogy azok némelyikét tehetségével messze felülmulja, a melyek jobbra csak mint gazdag rokonok nevető örökösei, büszkélkedhetnek magasabb kultúrával, mert nagy kulturnépek törzsrakonaiként azok eredményeiben, mint kész dologban, minden saját fáradság nélkül dúskálhatnak.

Hogy szerző ezen, magukból az adatokból kitünő bizonyítást adhassa, az összes magyar és szláv könyvczimek fordítását, valamint a bő magyarázó jegyzeteket német nyelven adja. S egész vállalatát nem oly szűk körre szorította, hogy az csupán a magyar nyelvű könyvek bibliografiája legyen, hanem annak fogalmát igen messzire kiterjesztvén, lassankint Magyarország összes népeinek irodalmi termékeit, valamint a magyarokét idegen népeknél is be fogja mutatni. Akkor aztán az európai közvélemény részrehajlatlanul ítélhet a fölött, hogy ezek közül a népek közül melyi-

ket illeti meg szellemileg is a hegemonia, miután a magyar, már állami és politikai életében bizonyosságát adta annak, hogy honfitársai közt *mindnyájuk* szabadságának és jogának *előharczo*sá.

Ezen nemzetiségi és nemzetközi irányzat mellett e vállalat azonban objektív tudományos irányzattal a világirodalom körébe is lép. Az az első efféle kísérlet arra, hogy valamely idegen nép összes szellemi élete a német s azáltal a világirodalomban képviseltessék, olyformán, hogy mindenki ama nép szellemi életének történeti fejlődésébe és működésébe, valamint annak az általános kultúra fejlődésére való visszahatásába teljes betekintést nyer, szintűgy mint az üveggel ellátott méhkasoknál azok sejtlakóinak építkezését és tevékenységét tökéletesen megfigyelhetjük.

Ha már ez az irányzat önmagában az univerzális és igazságos német kutatószellemnek nyújtott hódolat, egyszersmind talán buzdításul és például is szolgálhat arra, hogy ez egész világirodalom a német irodalomban képviseltessék. A minta ezennel, hozzávetőleg teljesen bemutatattatik; immár csak a többi, kivált kisebb nemzetiségek jóakarátára és tudományos buzgalmára van szükség arra, hogy ezt a példát követve szintén teljes könyvészeteikkel lépjenek a német tudomány világirodalmi ítélőszéke elé.

Ez aztán a jelenkor összes kulturnépek szellemi nemzetközi vámszövetségét képezné s a különböző nemzetiségek kölcsönös egyetértését könnyebb, nemesebb és mélyebb módon készítené elő, mint politizáló pártviszály által, mert kölcsönösen akkor vagyunk legméltányosabbak és legigazságosabbak, ha a tárgyalások kölcsönös *tiszteleten* alapszanak.

A nemzetiségi elv, a természetjogi fejlődési ösztön alapján az emberinek ezen emanczipációja annál diadalmasabban fog érvényesülni, minél inkább bebizonyítja jogosultságának szellemi gyökerét, és tanúsítja, hogy az ember benső élete is, az érzelemnek és kifejezésnek veleszületett sajátságai természetes útján sokkal egészségesebben és termékenyebben fejlődik, mint az elvont eszmék általános schemáján alapuló mesterséges úton.

Igaz ugyan, hogy az ily kérdésekben a mennyiség korántsem a döntő, csupán a minőség; de valamint egy flórát nem képeznek egyes diszpeldányok, hanem csupán a jellemző növényfajok bizonyos mennyisége, a melyek mind, még a legjelentéktlenebbek is, az összjelenség okainak és feltételeinek magyarázatát

és bizonyítását nyújtják, — úgy valamely nemzet szellemi virágjainak megítélésénél nem egyedül azon kiváló költők jönnek szóba, a kik népük szellemét a legeredetibb és legszebb módon tükrözik vissza s a kikkel leginkább az *irodalomtörténet* foglalkozik, minthogy jellemzésükre több szükséges, mint műveik címének egyszerű felemlítése.

Egy egész nemzet szellemi működésének bizonyítását magában foglaló irodalmi fogalom azonban sokkalta tágasabb, mint az, melyet a szépirodalom adhat. Vannak népek, melyeknek kiváló költői voltak és most is vannak, de a melyek mindazáltal nem bírnak irodalommal. Költőileg hangolt egyed mindenütt támadhat, költőietlen környezetben legelőbb, épen az ellentétek iránti ösztönnél fogva. Az azonban, vajjon *egy egész nép* gondolkozik-e, szellemileg törekszik-e, s annak szükségét érzi-e s a szellemi igyekezet minden oldala iránt érdeklődik-e, annak bizonyítását csupán csak *szellemi tevékenységének teljes áttekintete* nyújthatja. Különben is szükséges, hogy először is teljes könyvészeti leltár feküdjön előttünk, hogy az egyes csoportok ecsetelését és kritikáját ne sujtsa mindenekelőtt az a vád, hogy az egyetemes tért nem ismerte.

Mielőtt ezt a programot kibocsátotta volna Kertbeny, — a ki jól tudta, hogy egymaga, külföldön, minden magyar könyvtártól távol, ezt a munkát nem győzné — igyekezett a hazában megfelelő munkatárust megnyerni. Ez ügyben kérdéssel régi ismerőiséhez, *Tettey Nándor*hoz, a Ráth-féle könyvkereskedés első segédjéhez fordult, a ki az eszmét lelkesen felkarolta s azonnal ajánlkozott munkatársnak, könyvészeti készletét Kertbenynek rendelkezésére bocsátotta, kilátásba helyezte, hogy *Gyulai Pál* útján *Szabó Károly* pótlásait a Sándor István Könyvesházához megszerzi és megigérte, hogy a vállalatot mindenben támogatni s előmozdítani fogja.

Viszont megígérte Kertbeny, hogy ezen szolgálmányok megjutalmazásául *Tettey* nevét nemcsak a kibocsátandó programban, hanem a megjelenendő munka címlapján is meg fogja említeni és kieszközli, hogy a kiadó őt anyagilag is részesíteni fogja.

Erre aztán *Tettey* sietve küldte el könyvészeti feljegyzéseit és a keze ügyében levő könyvjegyzékeket, s úgy látszik, ezek képezték a munka alapját azzal együtt, a mit *Kertbeny* régeb-

ben összejegyeztett. S ez jellemzi munkatervét: arról nem is álmodozott, hogy a könyvczímekeket magukról a könyvekről jegyezze vagy jegyeztesse le, hanem megelégedett azzal, ha azt valami könyvjegyzékben jól-rosszul feljegyezve, vagy valami munkában még oly hézagosan idézve találta, számítván arra, hogy majd akad ember, a ki azt csupa hazafiságból vagy fényes ígélet fejében pótolni fogja.

Hogy csak 1862 ápril havában fogott Kertbeny igazán a munkához, arról tanuskodik Tetteyhez intézett május 25-iki levele (korábbi nincs), melyben dicsekszik, hogy egy hónap alatt 3000 könyvczímet adjusztált, azaz átnézett, németre lefordított és jegyzetekkel ellátott. Egyszersmind felkéri, küldje meg neki utánvét mellett Danielik második kötetét s a Széchenyi könyvtár 6 kötetes jegyzékét; továbbá küldje meg az összes magyar kiadók kiadványi jegyzékét, de év- s lapszámokkal pótolva; igyekezzék akármi úton-módon megszerezni az akadémiai névtárt; koldulja ki *Toldy*-tól az Uj Magyar Muzeum mellett megjelent könyvészeti íveket; írja ki a Pesti Naplóból az 1850 óta megjelent könyvészeti adatokat; végre küldje meg a Bibliographiai értesítőt (1840—42.), az Irodalmi hirdetőt (1842—48.), *Magyar Mihály* könyvészetét (1848—57.), valamint *Pfeifer Nándor* és *Osterlamm Károly* irodalmi közlönyeit a legutóbbi időből. Az utóiratban azonban azt mondja, hogy Tettey ez utóbbi dolgokat ne küldje, hanem aprítsa 2—2 példányukat össze és ragassza fel az egyes czímekeket külön-külön czédulákra s írja hozzá az előbbi kiadások évszámát s a hiányzó lapszámokat. Ezt a munkát egyelőre külön fogja 100 frankkal jutalmazni. Ugyanazt tehetné Tettey a kiadványi jegyzékekkel is.

Eközben azonban megmondták Tetteynek, hogy Kertbeny-től nem 100 frankot, de még 100 centimest sem fog kapni, és hogy a Svájczba utánvéttel nem lehet küldeni, az utánvét nélkül küldött könyvek után pedig soha egy fillért sem fog látni. Ez nagyon lelohasztotta lelkesedését és sem a pénzen beszerzendő műveket meg nem küldötte, sem a jelzett jegyzékek felragasztására nem vállalkozott; mindazáltal megküldte a kiadványi és könyvészeti jegyzékeket, sőt az *A* betű revizióját és pótlását is elvégezte. De midőn Kertbeny július 29-ikén a *B* betűt is beküldte s a kívánt munkákat sürgette, Tettey mély hallgatásba burko-

lódzott, és se nem dolgozott, se nem küldött semmit, de még csak nem is válaszolt.

E miatt október 6-iki levelében szemrehányást tesz neki Kertbeny, s értesíti, hogy *Schäffer Róbert* lipcei kiadóval a munkára nézve a szerződést már megkötötte és hogy a kiadó bizonyára már ajánlatokat is tett Tetteynek, miként gondolná őt a munkában részesíteni.

»De most aztán, kedves barátom, — úgymond — csakugyan nem lehet már tréfálni; most már nem lehet szó arról, hogy a katalogizálással amúgy mellékesen dilletánszkodjunk, hanem nagyszerű irodalmi vállalatról van szó, a mely egész Európa figyelmét kell magára vonja, s a mely, ha ügyesen belemarkolunk, sok pénzt, sok elismerést és sok elégtételt szerezhet.« Kövessen el Tettey mindent, a mit lehet, küldje meg Sándor, Széchenyi és Pray műveit, szerezze meg a Tudománytár és a Tudományos gyűjteményt, Eggenberger jegyzékeit és mindenek előtt, ne feledkezzék meg a *Szabó Károly* pótlásairól; hiszen most már feltétlen hitelt nyithat neki, mivel Schäffer az apparatust mindenesetre megfizeti. Egyszersmind megküldi a programmot, és felkéri Tetteyt, hogy azt sürgősen fordítsa le magyarra, mert magyar nyelven is ki akarja azt bocsátani. De Tettey csak hallgatott.

Erre aztán felfortyant Kertbenyben a harag, és november 13-iki levelében (Lausanneból) erélyes szemrehányásokkal illeti Tetteyt, nemcsak azért, a mi neki elég baj, hogy nem működik közre, hanem hogy Schäffernek sem válaszolt, daczára annak, hogy az időközben kinyomatott német programmban Tettey mint munkatárs szerepel. Pedig rája, Kertbenyre nézve a munka, eltekintve annak nemzetiségi és tudományos jelentőségétől, valóságos létkérdéssé vált, mivel már 300 tallérnyi előleget kapott arra. Hiszen ő a Schäffer ajánlatain kívül Tetteyt még közvetlenül is akarta részesíteni a honorariumban. Kéri tehát határozott nyilatkozatát.

Mit felelt erre Tettey, nem tudom; de annyi bizonyos, hogy Schäffer iránti hallgatását ez úgy értelmezte, mint bizalmatlanságot a vállalat iránt, s ez megingatta szándékát és végül arra bírta, hogy a vállalatától végkép visszalépjen.

Erről Kertbeny értesített engem, a ki, mióta Pozsonyba Schwaiger Józsefhez (1858-ban), majd Pestre, Pfeifer Ferdinánd könyvkereskedésébe kerültem (1861-ben), szintén fáradoztam egy

1800-tól 1860-ig terjedő magyarországi könyvészet létesítésében, a mellett *Knauz Nándor* és *Nagy Iván* »Tudományos Értekező«-jében közöltem az 1861/62. évek könyvészetét s irtam néhány könyvészeti cikket is, minek folytán *Arany János* a »Koszorú«-ja részére a folyó könyvészeti rovat szerkesztését rám bízta.

Nagyobb könyvészeti munkám tervezésénél és kidolgozásánál ugyanabba a hibába estem, mint Kertbeny, azaz állásomnál fogva épen úgy, mint neki, könyvtári buvárlatokra módosítok s időm nem lévén, azt hittem, hogy a nyomtatásban meglevő könyvészeti segédesszközök hűséges felhasználásával boldogulhatok, sőt egy lépéssel tovább is mentem, a mennyiben az egyetemi könyvtár kézirati könyvjegyzékeit is kiírtam s erre nézve akkori kollegáim néhányát, pl. *Litassy Józsefet*, *Fiedler Frigyes*t, *Vokum Ferenczet*, *Erhardt Emilt*, *Petrik Gézát* stb. annyira tudtam az ügy iránt lelkesíteni, hogy segédkezést nyújtottak, és néhány vasárnapi délelőttöt velem töltöttek az egyetemi könyvtárban. Ez a segítség azonban nem volt tartós, és csakhamar ismét a saját magam munkásságára valék szorítkozva, a miben annyiban mégis előnyösebb volt a helyzetem a Kertbenyénel, hogy ha valami czimben pótolni kellett, könnyen megtehettem.

Az anyaggyűjtést 1862 vége felé befejeztem, s az anyagot rendeztem, nem gondolván semmiféle nemzetiségi, politikai vagy tudományos irányzatokra, egyszerűen az ABC szerint rendezett könyvészetet kívántam nyújtani. Azután az A és B betűt mutatóványul beküldvén, a M. Tud. Akadémiát kínáltam meg a munka kiadásával, bár éreztem annak hiányos voltát, de úgy vélekedtem, hogy a kimaradt czimeket majd pótkötetekben lehet kiadni. Az Akadémia, melynél senki szószólását és pártfogását nem kértem és kerestem, ajánlatomat elutasította.

Időközben megjelent a *Kertbeny-Schäffer*-féle programm, melylyel munkámat meghiusítva, legalább is veszélyeztetve hittem. Barátaim azonban biztattak, hogy Kertbeny könyvészetéből úgy sem lesz semmi. Ez iránt meggyőződést szerzendő, a kiadóhoz fordultam (1863 január 29-ikén) azzal a kérdéssel, hogy a hirdetett munka mennyiben van és mikor jelenik meg első kötete.

Levelemet Schäffer Párisba küldte Kertbenynek, a ki erre hozzám fordult. »Minthogy Ön — úgymond — a helyett, hogy egyenesen velem lépett volna érintkezésbe könyvészeti művem

ügyében, előbbi kiadómhoz fordult, az a látszatja van a dolognak, mintha Ön szándékosan kerülne az egyenes utat, s abban a titkos reményben lenne, hogy művem amúgy sem fog megjelenni, az Ön fog egyedül tért foglalni, a nélkül, hogy szüksége lenne velem e tekintetben tárgyalásba bocsátkozni.

De bármint legyen, a közös ügy érdekében érdemesnek tartanám, ha csak hozzávetőlegesen teljes és szakszerűen adjusztált 1800—1860-ki Magyar Könyvészet létezik, hogy az iránt tárgyaljak, és vagy Önt rávegyem arra, hogy művét ki ne bocsássa, vagy arra, hogy az enyimet magához váltsa, avagy hogy mi ketten közösen adjunk ki ily művet, vagy pedig hogy mindegyikünk a saját művét oly alakban és módon tegye közzé, hogy a másikat ne paralizálja, sőt inkább az egyik a másikat kiegészítse. Ha az Ön jóakarata objektíve az ügynek és nem személyes érdeknek szolgál, nem kétlem, hogy az ügy nagy előnyére valami módon meg fogunk egyezhetni.

Én — úgy folytatja — 20 év óta gyűjtöm az ebbeli anyagot. Csak magyar nyelven eddig vagy 20,000 czímem van. Ennélfogva az első három kötet már mult évi június havában sajtókész s azokra nézve Schäfferrel a szerződés megkötve volt, a ki kötetenkint 1000 frtot fizetett volna. Viszonyaim azonban október havában oly fordulatot vettek, hogy lehetővé vált Svájczból egészen ide Párisba átköltözködnöm, a hol idővel talán magam is alapítok kiadó vállalatot. Ennek következtében Schäfferrel a szerződést felbontottam, a már megkezdett nyomtatást beszüntettem és neki az első kötetért már felvett tiszteletdíjat visszafizettem. Immár a munka itt Párisban az első czégek egyikénél francia jegyzetekkel is meg fog jelenni, még pedig az első kötet okvetlenül ezen a tavaszon. Erre a változásra főleg a szerencsés körülmény készítet vala, hogy egy erdélyi tudóstól épen még kapuzárás előtt 872 oly régi magyar czímet szerezhettem meg, a melyek se Sándorban, se Széchenyiben, se semmiféle más könyvészeti munkában megemlítve nincsenek. Ennélfogva azt hiszem, hogy az 1473—1799-ki korszakra nézve Magyarországon nem sejtett teljességet értem el. Az 1840—1848., 1851—1861-ki korszak úgyis tisztán állnak mindenki előtt. Az 1800—1839-ki korszak azonban még ma is álmatlan éjjeleket okoz nekem, mert bármi bővek is ebbeli adataim, ennek az időszaknak a teljes

voltaért mégsem mernék kezeskedni. Itt mutatkozik tehát az a pont, a melyen köztünk tárgyalásnak helye lenne s erre nézve kérem, értesítsen mielőbb, mennyire teljes az Ön munkája épen erre az időre nézve.»

Hosszabb kitérés után, melyben kifejti, hogy az Akadémiának már alapítása óta kötelessége volt volna könyvészetet kiadni stb., folytatja — nagy füllentéssel.

»Erre a könyvészetre eddigelé körülbelül 6000 frtot adtam ki készpénzen; csak mult évi november hó óta 980 frtot küldtem Magyarországra különféle tudósoknak tiszteletdíjul adalékokért és pótlásokért. Anyagi tekintetben szűken vagyok ugyan, de a mennyire módomban engedi, mindég kész arra, hogy művemet — a nemzet érdekében és becsületére — lehetőleg teljessé tegyem. Viszont azonban ép oly kész vagyok 20 évi törekvésem eredményét másnak átengedni, sőt nevem megnevezéséről is lemondani, ha meggyőzetem arról, hogy ily lépés a nemzetnek, tehát az ügynek több hasznára van, természetesen, ha kész költségeim megtéríttetnek.

De nem hiszem, hogy oly könyvészet, mely csak 1800-tól kezdődik, tisztán magyarul s az Akadémia által kiadatik, a nagy közönséget nem érdeklő közönséges katalógus niveauja fölé emelkednék. Ha tehát tudományosan kidolgozott művem iránt illuziókat nem táplálok, és Magyarországon csak 200 vevőre, de külföldön 5 — 6000-re számítok, gondolható, mennyire becsülöm az Akadémia ily kiadásának lehető kelendőségét én, ki magam is tanult könyvkereskedő vagyok s a magyar olvasó közönséget ismerem s akinek művemre *külföldön* már 2000 megrendelőm van!«

Ezen újabb nagyozolás után imigy folytatja: »Ezekből láthatja Ön, tisztelt Uram, hogy nálam nem arról van szó, hogy konkurrencziának elibe vágjak, mert én munkámmal sajtókész vagyok, és rendelkezem annyiról, hogy művemet szükség esetén saját költségemen is megjelentethessem Magyarországra nem számítok, keletre s a külföldre nézve már fedezve vagyok. Ön tehát *nekem* nem csinál konkurrencziát, de lehet, hogy *én* csinálók *Önnek* konkurrencziát: még inkább azonban lehet, sőt tartani kell attól, hogy magára az ügy érdekére nézve egymást paralizáljuk. Ennélfogva sokkal okosabb, egyuttal hazafiasabb és

talán üzletileg is czélszerűbb lenne, hogyha munkálkodásunk értékesítésére közös célra egyesülnénk» stb.

Ennek a levélnek se tartalma, se hangja nem volt inyenre. Megtisztelő volt ugyan rám fiatal kezdőre nézve, hogy hozzám fordult oly férfi, ki bizonyos hírnévnek örvendett és kit kevésbé Petőfi fordításai, mint inkább Petőfi ismertetése miatt becsültem; de levelében foglalt nagyzásai igazolni látszottak Tetteynek intéset, hogy Kertbeny engem is úgy fog kihasználni s üres nagy ígéretekkel tartani, mint őt. De különben sem tartottam megengedhetőnek, hogy munkám iránt, addig míg az Akadémia nem határozott, tárgyalásokba bocsátkozzam. Mindezeknél fogva legczélszerűbbnek tartottam nem felelni.

Ámde Kertbeny nem volt az az ember, aki, ha valakire rá tette a kezét, azt oly könnyű szerrel tova bocsássa. Panaszt emelt ellenem főnökömnél (márczius 28-ikán), a ki annak folytán rávett arra, hogy válaszoljak. Irtam tehát (ápril 4-ikén) s előtte való nap megküldtem Kertbenynek az »Ország« 77. számát, melyben könyvészetemről szó volt. S erre, leveletem be nem várva, nyomban (ápril 9-ikén) a következő ajánlatot tette nekem: »Feltéve, hogy könyvészete, legalább nagyobb részt nemcsak az egyszerű czimeket, hanem helyet, évszámot, kiadót vagy nyomdászt, alakot és kivált lapszámot is tartalmaz, kész vagyok Öntől a kéziratot 1000 frtért megvenni, még pedig a következő feltételek alatt.

1. Ön az 1000 frtot készpénzben megkapja, mihelyt az üzletre nézve tisztában vagyunk s a kéziratot helybeli könyvkereskedőnél áttekintettem.

2. Ön továbbá negyedrészt kapja a honoráriumnak, melyet a könyvészet első 3 kötetéért a kiadótól kapok, vagy ha magam adnám ki, a mutatkozó nyereségnek, úgy az első mint minden további kiadás után.

3. Szellemi szerzői joga teljesen meg lesz óva, a mennyiben könyvészetem minden címlapján az ön neve is mint munkatársé szerepelni fog, még pedig jó társaságban, mert többi munkatársaim csupa jeles (hat) Akadémikus.

4. Ellenben kötelezi Ön magát, hogy kéziratát csak nekem engedi át és becsületszavát adja, hogy annak használatát másnak meg nem engedi.

5. Egyszersmind kötelezi magát, hogy művemnek minden

egyéb lehető teljességét megszerzi; nevezetesen a mult századok könyveire nézve, a mennyiben Önnek a hiányzó vagy még kevlőleg nem adjusztált számok jegyzékét megküldeném.

Azt hiszem, *ilyen* ajánlatot Önnek az Akadémia nem fog tenni. Ily módon nem veszít Ön *semmit*, sem a vállalat és nevének prioritására és becsületére, sem az elérhető elismerésre nézve; Ön csak *nyerhet*: nagyobb tiszteletdíjt, folytonos részletetést további kiadásoknál, ezek könnyebb lehetőségét, valamint nemcsak magyar, hanem európai elismerést is.

Ha Ön azonban ezt az ajánlatot el nem fogadhatná, vagyha az Akadémia iránt már bizonyos kötelezettségei lennének, bátorodom kérdezni, vajjon hajlandó-e a következő munkát részemre, tiszteletdíj mellett, teljesíteni?

Ide írom könyvészetem első kötete első osztályának jegyzékét, t. i. a következő részeket: Ó-magyar népkönyvek idegen nyelvekből fordítva, 107 szám; finn irodalomból 4, törökből 5, tatárból 1, vogulból 2 szám; héberből 36, arabsból 5 szám; indból 5, keleti költőkből 1, perzsából 4, hellenből 82, byzanti 6, uj-görögből 3, örményből 1, rómaiból 111, latinból 6, egyházi atyákból 20, Magyarország latin irodalmából 117, latin-magyar kiadások 41, a külföld latin irodalmából 320, spanyolból 16 és olaszból 87 szám.

A fordítások ezen első 22 része — mintegy 650 szám — már sajtókész és legközelebb a szerkesztés és nyomtatás »próbájaként« kibocsátandó. De daczára 20 évi fáradozásomnak — a mi nem csoda 60,000 számnál, a mennyit eddig összegyűjtöttem — ezen 650 szám közül talán 200-nál van valami hiány, vagy a kiadót, vagy a lapszámot illetőleg. Ön Pesten, ha a múzeumi, akadémiai, egyetemi stb. könyvtárakat bejárja, játszva pótolhatja ezeket a csekély hiányokat. Én pedig, ha megfelelő tiszteletdíjt kíván, azt kész vagyok előzetesen beküldeni. Az utóbbi időben Magyarországra 800 frton felül (előbb 980 frt volt!) küldtem tiszteletdíj fejében különféle adatokért; megkérdezheti *Theureux* Emil tanártól, kinek revideálásokért újkor 75 frtot küldtem. E szerint biztosan fizetek, ha egyszer arra köteleztem magamat.«

MAGYAR KÖNYVESHÁZ,

(Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához.)

ERDÉLYI ORSZÁGGYŰLÉSI TÖRVÉNYCZIKKEK AZ ERDÉLYI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

FERENCZI ZOLTÁNTÓL.¹

1.

[410.] (*Gyulafejervár, 1657.*)

ARTICULI | VNIVERSORUM DOMINO- | RVM REGNICOLA-
RVM | TRIVM | Nationum Regni Transylvaniae, & Parti- | um Hun-
gariae eidem annexarum, in generalibus eorum Comitiis | in
Oppido Visk ad diem decimum Septimum Menfis Januarii, | Anni
Domini Millefimi sexcentefimi Quinquagesimi | septimi, indictis,
celebratis, conclusi.

2r. 2 sztlan levél. Hely nélkül.

Datum in Oppido Visk die decimo | Septimo Menfis Januarii,
Anno Domini Millefimo sexcentefimo | Quinquagesimo septimo.

2.

[411.] (*Gyulafejervár, 1658.*)

ARTICVLI | DOMINORVM REGNICOLA- | RVM TRIVM
NATIONVM REGNI Transylvaniae & partium Hungariae eidē anne-
xarum in generalibus, eorum Comitiis, ad diem Nonum | Menfis
Aprilis Anni Millefimi sexcentefimi Quinqua- | gesimi Octavi,; in
Civitatem Albam Juliam | indictis, celebratis, conclusi.

2r. A₁₋₃ sztlan levél. Hely nélkül.

Datum in Civitate nostra Albì Juliá, die | Nono Menfis Aprilis,
Anno Domini Mil- | lefimo, Sexcentefimo, Quinquagesimo | Octavo.

¹ Kiegészítő adatok a Horváth Ignác és Ferenczi Zoltán közleményei-
hez a *Magyar Könyvszemle* 1895. és 1897. évi folyamaiban.

3.

[412.] (*Gyulafejervár. 1658.*)

ARTICVLI DOMINO- | RVM REGNICOLARUM TRIUM NA-
TIONUM REGNI TRANSILVANLÆ | in Comitibus eorum generalibus
ex edicto Suae Celsitudinis Principalis in | Civitatem suam Maros-
váfárhely ad diem sextum Mensis Novem- | bris, Anni Millefimi
(*így*) Sexcentefimi Quinquagesimi | Octavi indictis celebratis
conclufi.

2r. A—D₁₋₂—C₁=7 sztan levél. Hely nélkül.

Datum in Civitate nostra Marus Váfárhely die | sexta mensis
novembris Anno Domini Millefimo Sexcentefimo | Quinquagesimo
Octavo.

4.

[413.] (*Gyulafejervár. 1659.*)

ARTICULI DOMINORUM REGNI- | COLARUM TRIUM NATIO-
NUM TRAN- | sylvaniae, & partium Regni Hungariae eidem
annexarum, in Comi- | tibus eorum generalibus ex edicto suae Cel-
situdinis Principalis in Ci- | vitatem Szász-Sebefienfem, ad diem
vigefimum quartum men- | sis Maji, Anni Millefimi sexcentefimi
quinquagesimi | noni indictis celebratis, conclufi.

2r. A—B₁₋₄—C₁₋₂=10 sztan levél. Hely nélkül.

Datum in Civitate no- | stra Szász-Sebefienfi, die decimaquinta
Mensis Junii, | Anno Domini Millefimo, Sexcentefimo, Quinquagesi- |
mo Nono. (*Szövegzáró díszszel.*)

5.

[414.] (*Gyulafejervár. 1660.*)

Articuli Dominorum Magnatum | ET NOBILIVM TRIVM
NATIONVM REGNI TRAN- | sylvaniae, & partium Hungariae eidem
annexarum, in Generalibus eorum | Comitibus ad diem vigefimum
quartum mensis Decembris Anni Mil- | lefimi Sexcentefimi Sexage-
fimi in Oppidum Szász-Regen | indictis celebratis conclufi.

2r. A—D₁₋₂=8 sztan levél. Hely nélkül.

Datum in praefpecificato Oppido Szász-Regen, die decima |
secunda Mensis Januarii, Anno Domini Millefimo Sexcentefimo Sex-
agesi- | mo primo.

6.

[415.] (*Gyulafejervár. 1661.*)

ARTICULI DOMI- | NORVM MAGNATVVM | ET NOBILIVM
TRIUM NA- | tionum Regni Transilvaniae, & partium Hungariae

ei- | dem annexarum, in Generalibus eorum Comitiis ad diem | 23
Menfis Aprilis, Anni 1661. in Civitatem no- | stram Biftriciensem
indictis celebratis | Conclusi.

2r. A₁₋₆=6 sztlan levél. Hely nélkül.

*Datum in praespecificata civitate Biftri | censi, die vigesimater-
tia Menfis Aprilis, Anno Domini Mil- | lesimo Sexcentesimo Sexage-
simo primo.*

7.

[416.] (*Gyulafejervár, 1661.*)

ARTICULI DOMI- | NORUM MAGNATUM ET NOBI- | lium
trium Nationum regni Transylvaniae, & partium | Hungariae eidem
annexarum, in Generalibus eorum Co- | mitiis, ad diem 2. Menfis
Junii. Anni 1661. in Ci- | vitem nostram Medgyesensem indic-
tis | celebratis Conclufi.

2r. A₁₋₂=2 sztlan levél. Hely nélkül.

*Datum in praespecificata civitate Szász (igy) | Megyesensi, die
6. Junii, Anno Domini 1661.*

8.

[417.] (*Gyulafejervár, 1662.*)

ARTICVLI DOMIMORVM | REGNICULARUM TRIUM NATIO-
NUM | regni Transylvaniae in Comitiis eorum Generalibus ex
edicto suae | Cellitudinis Principalis in Civitatē suā Szász-Megyes
ad diē | Vigesium Secundum Menfis Octobris Anni Mille- | simi
Sexcentesimi Sexagesimi Secundi indictis, | celebratis conclufi.

2r. A—C₁₋₂=6 sztlan levél. Hely nélkül.

*Datum in Civ. | nostra Szász Medgyes, Mense Novembri, Anno
Domini Millesimo | Sexcentesimo Sexagesimo secundo.*

9.

[418.] (*Gyulafejervár, 1663.*)

ARTICVLI DOMINORVM | MAGNATUM ET NOBILIUM
TRIUM | Nationum Regni Transylvaniae, & partium Hungariae
eidem an- | nexarum in Generalibus eorum Comitiis ad diem
24. | Menfis Septembris, Anni 1663. in Civitatem | praenotatam
Marufvárfhelyenū indictis, celebratis, conclufi.

2r. A—C₁₋₂—D₁=7 sztlan levél.

*Datum in Civitate Maruf-Várfhely die 24. mensis Septēbris
An. 1663. scilicet dietae.*

10.

[419.] (*Gyulafejérvár, 1664.*)

ARTICVLI DOMINORVM | REGNICOLARUM TRIU NATIO-
NUM | regni Transylvaniae, in Comitibus eorum Generalibus ex
edicto suae | Celsitudinis Principalis in Civitatem suam Segesvár
die | decima nona mensis Novembris, Anno Dñ. Mille- fimo
Sexcentesimo Sexagesimo Quarto indictis, | celebratis, conclusi.

2r. A—B₁₋₂—C₁=5 sztan levél. Hely nélkül.

*Datum in Civitate nostra Segesvár die decimâ nonâ | Mensis
Novembris, Anno Domini Millefimo Sexcentesimo Sexagesi- | mo quarto.*

11.

[420.] (*Gyulafejérvár, 1665.*)

ARTICVLI DOMINORVM MA- | GNATUM ET
NOBILIUM TRIUM NATIONUM | regni Transylvaniae.
Partiumque Hungariae eidem annexa- | rum, in Partiali eorum
Congregatione, ad diem 8 No- | vembr. Anni 1665 in Civitatem
Albam Ju- | liam indicta conclusi.

2r. A₁₋₄=4 sztan levél. Hely nélkül.

*Datum | Albae Juliae die 14. Mensis Novembris, ultima vide-
licet Con- | gregationis nostrae, Anno 1665.*

12.

[421.] (*Gyulafejérvár, 1665.*)

ARTICVLI DOMINORVM MA- | GNATUM ET NOBI-
LIUM TRIUM NATIONUM | regni Transylvaniae, Partium-
que Hungariae eidem annexa- | rum, in Partiali eorum Congre-
gatione, ad diem 8 No- | vembr. Anni 1665 in Civitatem Albam
Ju- | liam indicta conclusi.

2r. A₁₋₄=4 sztan levél. Hely nélkül.

*Datum | Albae Juliae die 14 Mensis Novembris, ultima vide-
licet Con- | gregationis nostrae, Anno 1665. (Szövegzáró díszszel.)*

13.

[422.] (*Gyulafejérvár, 1678.*)

ARTICVLI DOMINORVM MAGNA- | TUM ET NOBI-
LIUM TRIUM NATIONUM RE- | gni Transylvaniae. &
partium Hungariae eidem annexarum, in Ge- | neralibus eorum
Comitiis ad Diem I. Mensis Octobris, Anni | praesentis Millefimi

Sexcentefimi Septuagesimi Octavi, | *ex edicto suae Celsitudinis Principalis in Civitatem Al-* | *bam Juliam indictis, celebratis conclusi.*

2r. A—B₁₋₄=8 sztlan levél. Hely nélkül.

Datum ALBAE JULIAE die 1. | Octobris, videlicet die Congregationis nostrae, | Anno Domini Millesimo Sexcentesimo | Septuagesimo Octavo. (Szövegzáró dicszszel.)

14.

[423.] *Kolozsvár, (1687.)*

ARTICULI DOMINORUM MAGNATUM & NOBILIIUM | TRIUM
NATIONUM REGNI HUIUS TRANSYLVANIAE; | & Partium
Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorundem | Comitibus
ad diem vigesimum sextum Mensis Julij proximè praeteriti, | Anni
praesentis Millefimi Sexcentefimi Octuagesimi Septimi, in Ca- |
strum Radnoth ex edicto Suae Celsitudinis Princi- | palis indictis,
et celebratis | Conclusi.

2r. A₁₋₄=4 sztlan levél.

Datum in Castro Radnoth, die decimâ quartâ | M. Augusti,
ultimâ videlicet die Generalis Congre- | gationis. Anno Domini | 1687.

CLAUDIOPOLI. per Mich. Némethi. A. D. 1687.

TÁRCZA.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KONYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL

1898 JANUÁR 1-TŐL MÁRCZIUS 31-ÉIG.

I.

A *nyomtatványok osztályának* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 1632 db., áthelyezés útján 29 db., ajándék útján 1280 db., vétel útján 323 db., vagyis összesen 3264 db. nyomtatvánnyal gyarapodott. A köteles példányokként beérkezett aprónyomtatványok száma pedig a következőképpen oszlik meg: halotti jelentés 183 db., eljegyzési és házassági értesítés 47 db., szinlap 1363 db., falragasz 615 db., zárszámadások 131 db., alapszabályok 131 db., meghívók és műsorok 448 db., hivatalos köriratok 270 db., periratok 19 db., vegyesek 1133 db., összesen 4340 db. A vételre fordított összeg: 679 frt 41 kr, 186 márká és 75 frank.

Ajándékaikkal a következők járultak a könyvtár anyagának gyarapításához: Alsó-Lendva nagyközség előljárósága, Athenaeum r. társaság, Békefi Remig (3 db.), Berzeviczy Egyed Abauj-Bárczából, a bécsi cs. kir. központi statisztikai bizottság, a brüsszeli nemzetközi bibliografiai intézet, a budapesti keresk. iparkamara, Cziklay Lajos, a debreczeni jogakadémia igazgatósága, a Délmagyarországi tört. és rég. Muzeum, az egri érseki joglyceum igazgatósága, a besztercebányai egyházmegyei hatóság, az egri Egyházmegyei hatóság, az esztergomi egyházmegyei hatóság, az Emke főtitkári hivatala Kolozsvárról, Esztegar László, az ezredéves országos kiállítás igazgatósága, Fejér István Sátoralja-Ujhelyről, Fejérpataky László (6 db.), Ferenczi Zoltán Kolozsvárról, a firenzei

nemzeti könyvtár, Flatt Károly, a m. kir. földművelésügyi miniszterium (3 db.), a m. kir. földtani intézet, a gráci z történelmi egyeslet (2 db.), Hauser Otto Zürichből, Herman Otto, Hintz Emil (7 db.), Hörk József Eperjesről (4 db.), az Izraelita irod. társulat (2 db.), Jedlicska Pál Felső-Diósról, Kálmán Dezső Kölesdről, a kalocsai egyházmegyei hatóság, Keil József, a képviselőházi iroda (69 db.), a m. kir. kereskedelmi miniszterium, Kerntler Ferencz, Kollányi Ferencz, a kolozsvári gazd. tanintézet, Komlóssy Artur, Körösy József, a krakkói tud. akadémia (12 db.), Kulcsár Endre Debreczenből (2 db.), a lajbachi ferenczrendi tartományi főnökség (2 db.), Lengyel Dánielné, Löw Immánuel Szegedről, a Magyar Kereskedelmi Múzeum, a m. kir. meteorologiai intézet (4 db.), a m. kir. statisztikai hivatal, a M. Nemz. Múzeum állattári osztálya (13 db.), a M. Tudományos Akadémia (19 db.), Melich János, Mocsáry Sándor (3 db.), Nagy Sándor, a nagyváradi kir. jogakadémia igazgatósága, a newyorki Astor-könyvtár, a Neue Heidelberger Jahrbücher szerkesztősége, az országos levéltár igazgatósága (4 db.), az országos magyar képzőművészeti társulat igazgatósága (14 db.), az Országos Törvénytár szerkesztősége (28 db.), az osztrák cs. kir. keresk. miniszterium statisztikai osztálya, az oszták-magyar bank, Petrik Géza, a pozsonyi orvos-természettudományi egyesület, a pozsonyi ev. theol. akadémia, Schilberszky Károly, Sebestyén Gyula, Singer és Wolfner könyvkereskedése (4 db.), Sopronvármegye közönsége, a m. kir. szabadalmi hivatal (350 db.), Szalay Imre (24 db.), Szinnyey-Merse István Eperjesről, Thán Károly, Tóth Mike Kalocsa, a trondhjemi norvég tud. társulat, az upsalai kir. egyetem, Vágó Gyula Csurgóról, a m. kir. vallás és közoktatásügyi miniszterium (2 db.), Vértessy Kálmán, Walter Gyula Esztergomból.

Nevezetesebb szerzemények: 1. Mercurio celeste e terrestre dell' anno 1793, Venezia. (5 frt.) 2. Balassa-Rimay, Istenes énekek. Lőcse, 1712. (5 frt.) 3. Heltai krónikájának csaknem teljes példánya. (Szinnyey-Merse István aj.)

A könyvtár helyiségeiben 4110 egýén 8433 kötet nyomtatványt, kölcsönzés útján pedig 462 egýén 629 kötetet használt.

A lefolyt évnegyedben 1675 munka lett szakosztályozva, amelyekről 2028 czédula készítettett. E mellett a könyvtár duplumanyagának legnagyobb része is jegyzékbe vétetett.

A nyomdatermékek tudományos czélokra szolgáló köteles példányainak beszolgáltatásáról szóló 1897. XLI. t.-czikk életbe léptével gondoskodni kellett arról, hogy a havonként beérkező napilapok, s negyedévenként tömegesen beküldött egyéb nyomdatermékek átvétele, a kimutatásokkal való egybevetése, az esetleges hiányok megreklamálása és ellenőrzése a legnagyobb rendben és a legaprólékosabb gondnal történjék. Ez pedig csak úgy volt lehetséges, hogy e czélból a földszinten egy külön helyiség

rendeztetett be, ahol a jövő negyedévtől kezdve két könyvtári alkalmazott fogja az átvételt és az ezzel járó teendőket végezni.

II.

A *kézirattár* a lefolyt negyévben 46 kézirattal, 98 irod. levéllel, 1 kézirázzal és 13 fénykép másolattal, együtt 156 dbbal gyarapodott. Áthelyezés útján 2 kéziratot (mindkettőt a nyomtatványi osztályból), ajándék útján 38 kéziratot, 48 irod. levelet, 3 fényképmásolatot és 1 kézirázot, vásárlás útján 6 kéziratot, 50 irod. levelet és 8 fényképmásolatot mutathatuk föl ez évnegyed gyarapodásaként. Ajándékaikkal dr. Esztegár László, br. Podmaniczky Frigyes. özv. Lengyel Dánielné, Ordódy István, K. Neweklovsky Hermin, Kéry Gyula, Schönherr Gyula, a M. Könyvszemle szerkesztősége, s a nm. kereskedelmi miniszter ur, mint az ezredéves országos kiállítás elnöke gazdagították a gyűjteményt. Vásárlásra 24 frt és 120 márká fordított.

A nevezetes szerzemények között kiválóan becsesnek kell mondanunk az 1896-iki ezredéves kiállítás anyagának kézirati apparátusát, mely az I. történelmi főcsoport egész körére kiterjed, kivéve az I/7. alcsoportot, melynek apparátusa a gyűjteményből hiányzik. A kiállítók törzskönyve, hadtörténeti csatatervek részletes leírásai, a gyűjtési és összeírási ívek s a tudományos kézirat katalógusa, 44 ív- és 7 db. 4-rét alakú kéziratban marandó emlékei lesznek a történelmi főcsoport munkásságának. Ezen kívül br. Podmaniczky Frigyes naplójának 1897-ről szóló kötete, Pálffy Albert regényeinek kézírata, Vajda Jánosnak egy levélkéje, Reviczky Gyula egy költeményének fogalmazványa, az Intzék levelei és Ordódy István K. dolgozatainak gyűjteménye mellett Csaplovics János naplójának töredéke (Fanaj, 1867.) s levelei válnak ki irodalmi vagy művelődési becsüknél fogva.

70 kutató 199 darabot, 194 kéziratot és 5 irodalmi levelet használt.

Az évnegyed gyarapodása földolgoztatott, s egyuttal folytatólagosan ment az irodalmi levelek földolgozása, még pedig a Kertbeny-féle nagy levélgyűjtemény anyagának kiválogatása és földolgozása s a nyolczadrétű magyar kéziratok anyagának átnézése és földolgozása végeztetett el. Azon kívül dr. Melich János a szláv kéziratok revizióját kezdte meg és átirta a *Fol. Slav.* csoport inventáriumát. Mind e munka eredményeképen 26 kézirat, 67 kötetben 27 czédulán, 22 szláv kézirat 32 czédulán és 962 irod. levél 207 czédulán, együtt 1051 drb. 266 czédulán dolgoztatott fel s osztatott be a *kézirattár* anyagába.

Az évnegyedben 50 db. kézirat (részint javítás, részint átkötés vagy új kötés) köttetett.

III.

A *hirlaposztály* gyarapodása: köteles példányokból 125 évf. 27,174 száma, áthelyezés útján (a Horvát Árpád-féle könyvtárból) 1 évf. 52 száma, ajándék útján 3 évf. 66 száma, vétel útján (27 frtért) 4 évf. 170 száma, összesen 133 évf. 27,462 száma.

Nevezetesebb szerzemények: Ismertető 1839. II. fele és Kémlő 1839. I. (2 frt.) Ábrázolt Folyóirat, 1848. évf. (15 frt.) Reichs-Bremse. 1849. évf. (10 frt.) és az Amerikai Népszava 1895—97. évf. 66 száma, Böszörményi Géza ur ajándéka.

A könyvtár helyiségében 530 kutató 1011 kötetet, házon kívül 11 kutató 91 kötetet használt.

A végzett munkák során reklamáló levél 134 iratott, kértünk 1905 számot, eddig beérkezett 665 szám, kötés alá adatott 158 hirlapkötet, revideáltatott 315 hirlap 16,980 száma, a napilapok köteles példányainak bejegyzése előkészítettetett és a M. Tud. Akadémia által átengedett nagy tömeg hirlapszám átvizsgálása és kiválogatása megkezdett.

IV.

A *levéltári osztály* ajándék útján 185, vétel útján 525, örök letétemény útján 37 darabbal, összesen 747 darabbal gyarapodott.

Ezek közül a levéltár törzsanyagát 34 eredeti középkori irat, 1 másolat, 655 ujabbkori oklevél és levél, 13 czimeres levél és nemesi bizonyítvány, 1 czéhirat, 5 drb 1848/49-iki emigrációbeli irat és nyomtatvány, 1 fénykép, összesen 710 drb gyarapítja.

Ajándékaikkal gazdagították az osztályt: Bárczay Oszkár cs. és kir. kamarás, Kormos Béla kir. közjegyző, Szalay Imre nemz. múzeumi igazgató (1—1 dbbal) és egy magát megnevezni nem akaró egyén 181 drb iratot tartalmazó lepecsételt csomaggal, melynek felbontása bizonyos feltételekhez kötöttet.

A vételár összege 557 frt.

Az örök letétemények két már előbb letéteményezett családi levéltár anyagát gyarapították, és pedig 1 drb halotti czimer (a melyet Váradi Török Béla küldött be) a Váradi Török család letéteményét és 36 drb középkori oklevél (melyet egy ismeretlen küldött be) a Becsky család levéltárát.

A törzsanyag gyarapodásából említésre méltó azon 473 drb iratból, köztük 28 drb XV. századi és 6 drb a XVI. század elejéről származó oklevélből álló gyűjtemény, mely a szlavetici gróf Orsich család levéltárából vétel útján került az intézet birtokába.

A nemesi iratok újabb gyarapodásai a következők:

1. 1607 június 12. Kolozsvár. Zeöchyöri Boér Matók, más-kép Miklós czimeres levele Rákóczy Zsigmondtól. (7 drb a Matók

család nemességére vonatkozó irattal az 1668., 1819., 1835., 1838. és 1846. évekből);

2. 1631 április 28. Várad. Tóth Gergely és Mihály czimeres levele. I. Rákóczy Györgytől.

3. 1646 július 2. Lőcse. Szepes vármegye bizonyítványa ifj. Serpilius János nemességéről.

4. 1656 június 5. (?) Bécs. Szigeti Tóth Mihály czimeres levele III. Ferdinándtól (a czimerkérő folyamodvánnyal, melynek megerősítő záradéka 1656. július 23-ikáról van keltezve).

5. 1768 január 10. Szesztyor. Fogaraszöldje hatóságának jelentése a Czetz család nemessége ügyében eszközölt tanukihallgatásról. (1772-iki másolat.)

A lefolyt évnegyedben 19 kutató 1044 darab iratot használt. Külső használatra kikölesönöztetett 16 térítvényen 492 irat és 7 pecsétlenyomat, összesen 499 drb.

Az újabb szerzemények feldolgozásán és beosztásán kívül tovább folytattatott a Kossuth Lajos iratainak rendezése, mely a levelek csoportjában az 1864-ik évig haladt.

A családi levéltárak közül véglegesen felállítottatott a Koltai Vidos család levéltára, mely 5 drb XIII., 5 drb XIV., 14 drb XV., 7 drb XVI. századi eredeti középkori iratot, 2 drb másolatot, 26 drb XVI. századi, 483 drb XVII., 1422 drb XVIII., 1249 drb XIX. századi iratot, 65 drb genealógiát, 22 drb elenchust, 1 czimerrajzot és 4 térképet, összesen 3304 darabot tartalmaz; továbbá a Dessewffy család margonyai ágának levéltára, mely 7 drb XIII., 68 drb XIV., 309 drb XV., 65 drb XVI. századi középkori eredeti iratot, 8 drb másolatot, 318 drb XVI., 397 drb XVII., 1214 drb XVIII., 115 drb XIX. századi iratot, 39 genealógiát és 48 drb levéltári lajstromot, összesen 2788 drbot tartalmaz.

Folytattatott továbbá a gróf Teleki család nagy-zabláti levéltárának és a báró Balassa-család levéltárának és megkezdett a Melczér család levéltárának rendezése.

A BUDAPESTI MAGYAR KIRÁLYI TUDOMÁNY- EGYETEM KÖNYVTÁRA 1897-BEN.

A budapesti egyetemi könyvtár 1897. évi állapotáról *Szilágyi Sándor* min. tanácsos, könyvtári igazgató a következő jelentést intézte *Wlassics Gyula* vallás- és közoktatásügyi miniszterhez:

20 éve mult már, Kegyelmes Uram, hogy az egyetemi könyvtárban a rendezési munkát megkezdett, s azóta kitaró szorgalommal folyik. Az áthurczolkodás a régi épületből nem sok nehézséggel lett végrehajtva, de minthogy az új rendezésre nézve az egyetemi tanács által kiadott szabályzat a könyveknek egész

új beosztását tette szükségessé, ez sok nehézséggel járt. Főként a theologiai szak vett igen sok időt igénybe, minthogy az incunabulumok abba voltak beosztva s a kincseknek egész tárházát képezte, úgy, hogy azzal csak 1884-ben lettünk készen, a mikor az abban felfedezett legrégibb ősnymtatványokból, ritkaságokból, metszvényekből egy egész kis kiállítást rögtönöztünk.

Az első rendezés az egyetemi tanács által megszabott alapon már 1885-ben be volt fejezve s azon évben a hírlapkönyvtár is teljesen rendezve volt, annak alap-czímtára akkor jelent meg. Azonban az időközben adományozások és vásárlások által eszközölt nagyon jelentékeny gyarapodások a már eddigelé felvett munkák számát csaknem megkétszerezték, ilyenek voltak a Mircseféle (1884), Pauler-féle (1887), Bászeli-féle (1890) és a Wenzel-féle (1891) könyvtárak megszerzése, s akkori kimutatásunk szerint 1893. év végén a könyvtár állománya 210,126 műből és 33,830 darab aprónymtatványból állott. Az igaz, hogy a felvétel attól fogva csak az új vásárlásokra és adományozásokra terjedt ki, de más irányban folyton folyt és még most is folyik a rendezés és felvétel nagy munkája, minek tanuságául szolgál, hogy a Catalogus codicum 1891-ben, a kéziratok jegyzékének I. része 1889-ben, II. része pedig 1894-ben jelent meg; a III. rész is munkában van s már befejezéséhez közeledik. Az incunabulumok katalógusát Kudora Károly már 1500-ig elkészítette, ennek folytatását és 1520-ig kiterjesztését is már munkába vette.

A rendezés munkájának végrehajtásán kívül a tisztai személyzet munkaidejét nagy mértékben igénybe vették a folyó teendők, melyek ezen utóbbi 20 év alatt, azt lehet mondani, megnégyszereződtek.

Az egyetemi könyvtár az egyetemi tanács bölcs intézkedése következtében némi tekintetben tudományos, egyetemes közkönyvtár jellegét öltötte magára, s ennek következtében belső és külső forgalma megszorodott. Európának majd minden nevezetesebb államából jönnek kiváló tudósok, kutatók, valamint a külföldi intézetek is nagy mértékben igénybe veszik az egyetemi könyvtárt. Hazai forgalmunk is rendkívül felszorodott s a helybeli és vidéki kutatók ide fordulnak, mint ez kitetszik, ha 20 év előtti forgalmunkat összehasonlítjuk a jelen forgalommal. E szerint 1877-ben a házon kívül 573 kikölesönző 1,403 művet használt, míg 1897-ben 3,432 kikölesönző 15,274 művet.

Hasonlólag növekedett, ha nem is ily arányban, de mindenestre jelentékenyen azok száma, kik a hírlapkönyvtárt és a kis olvasótermet, valamint a kutatásra szánt dolgozószobát veszik igénybe, s hogy a nagy olvasóterembeli olvasók számára vonatkozólag a 20 év előtti és a mai viszonyok közt nincs oly feltűnő

eltérés. az annak tulajdonítható, hogy a nagy olvasóterem kicsiny, az mindössze **csak** 102 olvasót képes befogadni egyszerre.

Mindezeket a dolgokat szükségesnek tartottam jelezni most, midőn 20 évi munkálkodásunk küszöbén állunk. A millennium alkalmából már tüzetes történetét mutattuk be az egyetemi könyvtárnak (Máté Sándor: A budapesti magyar kir. tudomány-egyetem könyvtára. 1774—1895. Budapest, 1896.), mely kétségtelenül meg fogja győzni Excellenciádat, hogy az idő és kor igényeinek intézetünk fejlődése tekintetében megfeleltünk.

Áttérve már most a könyvtár folyó évi állapotának feltüntetésére, a személyi ügyeket illetőleg van szerencsém megjegyezni, hogy Angyal Dávid, a hirlapkönyvtár őre, időközben kineveztetett a VII. kerületi állami főgimnáziumhoz rendes tanárrá, úgy azonban, hogy az egyetemi könyvtárban továbbra is tartozand könyvtartászi szolgálatokat teljesíteni. Ebből kifolyólag a III. könyvtartászi állás üresedésbe jöven, annak betöltése iránt a kellő hivatalos intézkedés folyamatban van. Dr. Máté Sándor az 1893. évi IV. t.-cz. szerint a VIII. fizetési osztály 2. fokozatából annak első fokozatába léptettetett elő, úgyszintén egy ötödéves pótlék is utalványoztatott ki részére. Dedek Crescens Lajos a magas ministerium által levéltári kutatásokkal bizatván meg, április 1-től kezdve délelőtti hivatalos működése alól felmentetett.

A könyvtár 1897. évi forgalmáról s gyarapodásáról van szerencsém jelentésemet a következőkben tenni meg:

A könyvtár szaporodása legnagyobbbrészt a rendes évi dotatióból és a könyvtári illetékből került ki, de ezenkívül adományozás útján is jutott a könyvtár intézetektől, hatóságoktól és magánosoktól munkák birtokába, nevezetesen: a magyar kir., a cs. és kir. közös, és az osztrák cs. kir. kormányoktól, az angol, bolgár, kanadai, német, belga, dán, ind, svéd, olasz, orosz és az északamerikai egyesült államok kormányától, a magyar országgyűlés mindkét házától, a M. Tud. Akadémia és a bécsi cs. tud. akadémiától, a magyar történelmi társulattól, az országos és fővárosi statisztikai hivataloktól, az »Országos Törvénytár« szerkesztőségétől, az 1896. évi ezredéves országos kiállítás igazgatóságától, a zágrábi kir. orsz. statisztikai hivataltól és a zágrábi polgármesteri hivataltól, Alsó-Fehér, Heves és Szeben vármegyék közönségétől, Csongrád, Moson, Torda-Aranyos és Szilágy vármegyék alispáni hivatalától, Nagy-Kőrös, Versecz, Temesvár és Körmöczbánya városok tanácsától, Arad és Debreczen városok polgármesterétől, a brassói, budapesti, marosvásárhelyi és szegedi kereskedelmi és iparkamarától, a magyar szent korona országainak békeegyesületétől, a m. kir. földtani intézettől, a meteorologiai és földdelejjességi m. kir. központi intézettől, a magyar kereskedelmi múzeumtól, a m. kir. technologiai iparmúzeumtól, a m. kir. hon-

védségi Ludovika-Akadémiától, Budapest székes-főváros képzőművészeti bizottságától, a fővárosi közmunkák tanácsától, a fő- és székvárosi m. kir. állami rendőrség főkapitányától, a szepesmegyei történelmi társulattól, a nagyváradi Szigligeti-Társaságtól, a kecskeméti Katona József-körtől, a magyar protestáns irodalmi társulattól, az izr. irodalmi társulattól, a budapesti orsz. rabbiképző-intézettől, az erdélyi magyar közművelődési egyesülettől, a kolozsvári és lipcei egyetemi könyvtártól, a »k. und k. Central-Comission für die Weltausstellung in Chicago«-tól, az »Asiatic society of Bengal«-tól, a cs. és kir. hadi levéltártól, a cs. és kir. katonai földrajzi intézettől, a »k. und k. österreichisches Gradmessungs-Bureau«-tól, a »Smithsonian Institution«-tól, a »Biblioteca nazionale centrale di Firenze«-tól stb. A nagyméltóságú m. kir. beügyminiszter úr ö Excellenciája intézkedésére az illető miniszteriumnak és több törvényhatóságnak hivatalos kiadványait kapta meg az egyetemi könyvtár. Azonkívül a magyarországi jogakadémiák, keresk. akadémiák stb., valamint a legtöbb külföldi egyetem mint rendesen, úgy ez évben is beküldték kiadványaikat. A nyomdák közül: a m. kir. államnyomdától, az egyetemi nyomdától, továbbá az aradi, debreczeni, kecskeméti, miskolci és pozsonyi nyomdaktól. Magánosok közül: a Nagy-Kanizsán 1896 augusztus 16-án 23-ikán elhalt dr. Dittrichstein Dávid orvos becses orvosi könyvgyűjteményét hagyományozta az egyetemi könyvtárnak, végrendelete azonban eddigelé nem foganatosított; továbbá becsesebb munkákkal gazdagították a könyvtárt Bartha László, dr. Bencsik István (Temesvár), Chernelházi Chernel István, dr. Császár Elemer, Csuday Jenő, Dézsi Lajos, Erdélyi Béla, Fényes Kálmán (Arad), Galgóczy Károly, Adolphe Houdard (Páris), Julius Hücke (Berlin), Karácsonyi Aladár, a gróf Károlyi-nemzetség, dr. Kelen István, Kollányi Ferencz, Kolosvári Aladár (Mezőtur), Nyiri Elek (Szarvas), dr. Page Herbert (Páris), dr. Petzsch (Drezda), Pintér Sándor (Losoncz), Récsey Viktor (Győr-Szt-Márton), dr. K. Reifenkugel (Czernowitz), dr. A. Rosinski (Berlin), dr. Ruzitska Béla (Kolozsvár), Schulz Fr. Ágost, Semayer Vilibald, Simon Gábor (Miskolcz), Singer Fülöp, dr. Szádeczky Lajos (Kolozsvár), Székely Aladár, dr. Télfy Iván, Emilio Teza (Padua), dr. Thallóczy Lajos (Bécs), dr. Than Károly, Tolstopiatow M. özvegye (Moszkva), Torontáli Károly, gróf Vigyázó Ferencz stb.

A könyvtár állománya az 1897. évben 1894 művel mely 2,906 kötetet képez, és 996 darab apró-nyomtatvánnyal gyarapodott, ezt hozzáadva a múlt évi álladékhöz, az 1897 december 31-iki könyvtárállomány 220,658 kötet műből, 38,143 apró-nyomtatványból, ezenfelül 1606 darab és 439 kötet kéziratból áll.

A használati forgalmat az I. és II. táblázatban foglalt adatok tüntetik fel, megjegyzem azonban, hogy e táblázatokban az egye-

temi tanárok és kutatók számára fentartott dolgozóteremben és a folyóirati szobában történt használati forgalom, a mi pedig évről-évre progresszív módon nagyobbodva, igen jelentékeny, itt nincsen felvéve.

A külföldi könyvtárakkal és tudományos intézetekkel az 1897. évben előfordult érintkezésünket a következő jegyzék tünteti fel: a bécsi cs. és kir. udvari könyvtár, a bécsi cs. kir. egyetemi könyvtár, a bécsi cs. tud. akadémia, a bécsi cs. és kir. udvari és állami levéltár, a czernowitzki cs. kir. egyetemi könyvtár, a drezdai szász állami főlevéltár, a göttingai egyetemi könyvtár, a gráci cs. kir. egyetemi könyvtár, a hallei egyetemi könyvtár, a heidelbergi egyetemi könyvtár, az innsbrucki cs. kir. egyetemi könyvtár, a krakói cs. kir. Jagelló-egyetemi könyvtár, a lemergi cs. kir. egyetemi könyvtár, a lipcei kir. egyetemi könyvtár, a marburgi egyetemi könyvtár, a müncheni egyetemi könyvtár, a nürnbergi városi könyvtár, a nürnbergi »Germanisches National-Museum«, a prágai cs. kir. egyetemi könyvtár, a salzburgi Szent-Benedek-rend apátságának könyvtára, a stuttgarti kir. könyvtár, a szentpétervári cs. könyvtár.

I. TÁBLÁZAT.

Az egyetemi könyvtár olvasótermének forgalma az 1897. évben.

Hónap	Olvasók összege	A használt művek szakok szerint									A használt művek összege
		A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	H.	I.	
		Hittudom.	Jogtudom.	Államtud.	Orvostud.	Mathem. és term.-tud.	Bölcsész- és nevel.-tud.	Történelmi és földr.-tud.	Nyelvészet és irodalom	Egyet. anyag. és vegyesek	
Január	6565	45	2349	654	1248	506	254	716	766	342	6880
Február	5735	28	2597	587	851	384	165	663	886	327	6488
Márczius	5896	15	3360	403	696	380	169	467	726	232	6448
Április	2346	1	1544	245	193	135	107	122	168	85	2600
Május	3454	6	2155	410	297	297	175	270	294	179	4083
Junius	1469	2	865	180	133	109	94	158	160	96	1797
Szeptember	2051	21	844	244	248	279	88	365	302	81	2472
Október	5459	23	2184	547	651	318	255	771	790	207	5746
November	6815	19	2941	812	994	365	247	761	808	299	7246
Deczember	5780	38	2336	733	773	440	202	681	618	291	6112
Összesen	45570	198	21125	4815	6084	3213	1756	4974	5518	2139	49872

Az olvasóterem július és augusztus hónapban zárva volt.

Házon kívül 3432 kikölcsönző 15,274 művet használt.

II. TÁBLÁZAT.

Az egyetemi könyvtár olvasótermét az 1897. évben látogatók foglalkozási ág szerinti kimutatása.

	Január	Február	Márczius	Április	Május	Junius	Szeptember	Október	November	Deczember	Összesen
Jog- és államtud. hallgató	64	87	27	9	20	11	503	322	162	46	1251
Orvostanhallgató	17	17	9	3	4	2	87	72	54	15	280
Bölcsészethallgató	21	17	9	8	3	1	176	86	47	16	384
Gyógyszerészhallgató	4	—	4	4	2	1	—	—	4	6	25
Hittanhallgató	—	2	1	—	1	—	6	—	—	—	10
Műegyetemi hallgató	34	13	9	4	4	—	63	32	20	27	206
Közép- és szakisk. tanuló	3	4	3	2	2	—	15	20	16	9	74
Állatorvostanhallgató	1	—	—	1	—	—	2	3	3	1	11
Jog- és államtud. szigorló	3	3	7	5	2	1	12	7	8	6	54
Orvostani szigorló	4	2	2	—	—	1	6	4	2	—	21
Bölcsészeti szigorló	—	—	—	—	1	1	1	1	—	—	4
Ügyvédjelölt és joggya- kornok	17	13	4	2	3	1	29	26	24	17	136
Tanár- és tanítójelölt	4	1	3	4	—	—	6	6	8	9	41
Magánzó	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	3
Hivatalnok	5	6	11	5	2	1	14	7	11	4	66
Hirlapíró és író	4	1	2	—	1	1	10	4	2	1	26
Tanár és tanító	3	1	—	1	—	1	8	6	9	—	29
Ügyvéd	2	1	2	1	1	—	3	1	3	—	14
Orvos	1	1	—	2	—	—	5	4	1	—	14
Lelkész	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	2
Katonatiszt	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Kereskedő	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	3
Mérnök	—	3	2	1	—	—	—	2	2	1	11
Művész	2	1	—	—	—	—	1	—	3	1	8
Vegyész	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Műiparos	—	—	1	—	1	—	—	1	1	2	6
Gazdász	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Gyógyszerész	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Építész	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Összesen	190	173	101	52	49	22	948	605	382	162	2684

A 2684 látogatási jogosultsággal bíró olvasó 45,570 ízben vette igénybe az olvasótermét és itt 49,872 művet használt. Az erre vonatkozó részletes kimutatás a I. táblázatban foglaltatik.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA 1897-BEN.

A Magyar Tud. Akadémia könyvtárának 1897. évi állapotáról Heller Ágost főkönyvtárnok a könyvtári bizottság 1898. január hó 25-én tartott ülésén a következő jelentéssel számolt be:

Jelentésemmel, melyet a tisztelt könyvtári bizottság elé terjeszteni szerencsém van, könyvtárunkról, a lefolyt év alatt benn végzett és a legközelebbi időben végzendő munkálatokról oly képet kívánok adni, melyből állapotát tisztán föl lehet ismerni.

Mindenekelőtt lesz szerencsém jelentést tenni azokról a munkálatokról, melyeket a lefolyt esztendőben a könyvtárban végrehajtottunk, úgy a lajstromozást, mint a könyvek és egyéb könyvtári tárgyak elhelyezését illetőleg. Áttérek ezután a jövő év munkaprogrammjára, a könyvtár használására és a könyvkölcsönzés kezelésére, a kéziratár állapotára és végül a könyvtári dotatio hováfordításának kimutatására.

A mi a mult év alatt teljesített munkálatokat illeti, a következők érdemelnék említést:

1. A keleti osztály lajstromozásának befejezése, melyre nézve most a nagy és kis czédula-katalógus és a helyszin-lajstrom, tehát valamennyi könyvtári útmutató elkészült.

2. A filozófiai osztálynak szükségessé vált teljes új lajstromozása.

3. A gazdasági osztály lajstromozása jelenleg folyamatban van, sőt már közel áll befejezéséhez. A teljes lajstromba felvételnek a gróf Teleki-féle alapítványból származó, eddigelé még nem lajstromozott könyvek.

4. Folyamatban van azon, főleg jogtudományi és orvostudományi művek rendezése, melyek szintén nagyobb részben a gróf Teleki-féle alapítványból származnak és eddig könyvjegyzékeinkben elő nem fordultak.

5. A mythologia és a vallástudomány osztálya lajstromoztatott.

6. A történelmi osztály nagy czédula-katalógusának folytatása folyamatban van.

7. A folytatásos művek nyilvántartására czédula-katalógus készült, melyből hosszú keresgélés nélkül megtudható, hogy valamely folytatásos munkának vagy folyóiratnak mely részei vagy füzetei vannak meg a könyvtárban.

8. A kézi katalógus számos kötete újonnan beosztva, újra kötöttet; a bekötetlen czédulák pedig könyvalakú tokokban a katalógusok közé megfelelő helyökre állítottak.

9. A régóta kikölcsönzött könyvek erélyes visszakövetelése a mult évi munkálkodásnak nem éppen kellemes részét képezte. Sikerült azonban szívós kitartással több ezer kötetnyi oly könyvet visszakeríteni, melyek 15—20 évvel ezelőtt kölcsönöztek ki,

melyeket többször csak a kikölcsönzők utódaitól lehetett visszakövetelni. A kikölcsönzött könyvek mindnyáját ma már nem lehet visszakapni, úgy hogy a könyvtár a kikölcsönzési szabályok meg nem tartása következtében mindenesetre kárt szenved. Ez a kár azonban nem oly nagy, mint azt a kölcsönzés kezelésmódja mellett várni lehetett. Egynéhány kölcsönző elzüllött, egynéhányra nézve az akadémia ügyészenek közbenjárása lesz szükséges. Néhány esetben békés módon sikerült az elveszett könyvek újból való megvételét eszközölni.

A lajstromozási munka közben főlhalmozódott kettős és többszörös példányok értékesíthetése céljából jegyzék készült, melynek megfelelően, számok szerint rendezve, a többszörös könyvek föl vannak állítva. Minthogy ezek a duplikátumok a nagy helyszüke miatt a könyvtár számára, hasznavehetetlenségük mellett, elviselhetetlen terhet képeznek, értékesítésük tárgyában jelentésem végén lesz szerencsém indítványt tenni.

Reátérek most a könyvtárban a mult év folyamán fölszerelés dolgában történt változásokra. A könyvtári bizottság kegyes támogatása mellett a mult évben a rendelkezésemre bocsátott összeg ötszáz forinttal való emelése, azon kedvező helyzetbe juttatott, hogy a már elkerülhetetlen szükséges könyvszekrények közül kettőt beszerezzek. A könyvtár udvari helyiségében két új, nagy szekrényben foglal helyet a keleti irodalom osztálya, melyhez azelőtt alig lehetett hozzáférni.

Ugyanezen udvari helyiségben még két hasonló ily szekrényre van hely, melynek beszerzése szintén égető szükség, minthogy az ujonnan lajstromozott könyvek egy része már sehogysem fér el a meglevő szekrényekben.

A kéziratár nyelvemlékei és egyéb cimeliumai eddigelé vasládában voltak elzárva és csak nehezen lehetett hozzájuk férni. A külföldi könyvtárakban ezek a tárgyak a látogató közönség számára megtekinthető módon vannak elhelyezve. A legtanulmányosabb ilyféle gyűjtemény a müncheni állami és udvari könyvtárban van, hol a tárgyak elhelyezése az írásmesterség, a nyomdászat, a könyvkötészet stb. történetéhez illusztrációul szolgál. De ott találjuk a német nyelv és irodalom fejlődésének rendszeresen egybeállított gyűjteményét is, mely tanulmányozás céljából megtekinthető.

Könyv- és kéziratárunk nem oly gazdag múzeumi tárgyak-ként felállítható dolgokban. Sőt a könyvtár helyisége nem is engedné meg, hogy nagyobb cimelium-gyűjteményt állítsunk közszemlére. De azért van mégis elég kiváló érdekű tárgy, melynek a megsejmelhetést engedő czélszerű beosztása szerfölött kívánatosnak látszik. Erre a czélra készítettem egy tárlót, mely a könyvtár nagytermében, szemben a kéziratárral van felállítva s

abban cimeliumok és egyéb érdekesebb tárgyak a megtekintésre ki vannak téve.

A könyvtár berendezéséhez tartozik három, eddig a kéziratárban eldugott olajfestményű kép, t. i. Mátyás királynak egy olasz festőtől származó képe, II. Rákóczy Ferencz gyermekkori és Szilágyi Dániel képe, melyek csinos kerettel ellátva, most az olvasó-terem díszítésére szolgálnak.

Az előbbiekben elmondtam, hogy melyek voltak azok a munkálatok, melyek foganatosítása be van fejezve, vagy melyek befejezése a legközelebbi időben várható. Áttérek most a jövő év munkaprogramjára. Régóta vár a theologiai osztály rendezésre és lajstromozásra. Ezen régi mulasztásnak pótlása már továbbra nem halasztható. Épp oly égető szükség van a keleti kéziratok lajstromára, minthogy a meglevő, inkább csak tájékoztató jegyzék számába megy. Ez osztály lajstromának elkészítésére Máder Béla úr volt szíves vállalkozni, ki a mult években a könyvtár keleti osztályát rendezte. Goldziher társunk pedig megígérte, hogy Máder urat tanácsával támogatni fogja.

Harmadik feladatul a kéziratár okszerű lajstromozása tekintendő. Nem akarom ezzel azt kifejezni, mintha a mult években teljesített rendezési munka kárba vett volna. De azon a módon, a mint végrehajtatott, nem is adhatott kielégítő eredményt. A kéziratár anyaga annyira elütő egymástól, hogy azt kielégítő módon egy ember bajosan lajstromozhatja. Az egyik főosztály, t. i. a magyar irodalmi osztály, más kézre bízandó, mint az oklevéltári-történelmi osztály. Kétségtől legfontosabb feladat az irodalmi osztály czélszerű lajstromozása, hogy véget vessünk azon éppenséggel nem tűrhető állapotnak, hogy irodalmi tanulmányokkal foglalkozónak használatra ne lehessen kiadni oly kéziratot, melyről biztosan tudjuk, hogy az akadémia birtokában van.

Az akadémiai könyvtár továbbfejlődésére a jelen 1898-ik év fontos időszakot jelent, mert a jelen év elejével életbelép a nyomdai kötelespéldányok törvénye, az 1897-ik évi XLI. törvényczikk, melynek értelmében az akadémiát megilletik a következő nyomtatványok:

1. Mindennemű írói mű, akár kötet vagy füzet alakjában.
2. A ponyvairadalom összes termékei.
3. Az egyhetenként és egyheti időközön túl megjelenő folyóiratok.
4. Iskolai értesítők, évi jelentések, statisztikai kimutatások, név- és naptárak, föld- és térképek.

Meg volt ugyan az 1840. évi VI. törvényczikk, mely elrendeli, hogy »a Magyarországon és ahhoz kapcsolt részekben kinyomatott minden munkákból a magyar tudós társaságot egy példány illeti«. Minthogy azonban ezen törvény annyiban csonka volt, hogy meg-

szegését illető büntető sanctióról nem gondoskodott, azért sohasem teljesítették hiven és az illető nyomdászok vagy kiadók jóakarától függött, vajjon beküldték-e kiadványaikat az akadémiának, vagy sem.

Az 1897-ik évi XLI. törvényezikk könyvtárunkra nézve állandó tetemes gazdagodást jelent, de más oldalról terhes munkát is ró a könyvtár személyzetére, mert ezen kötelespéldányok csak akkor fognak igazán a könyvtár számára hasznot hajtani, ha rendszeresen nyilvántartatnak.

A kötelespéldányokról szóló törvény értelmében ezentúl a napilapok már nem illetik könyvtárunkat. Eddig sem érkeztek rendesen, úgy hogy az összegyűjtött ujságok évi folyamai kivétel nélkül nagyon hiányosak. Az akadémiái könyvtár nem is vállalkozhatik ujságkönyvtár szervezésére, erre hiányzik a szükséges hely és még inkább a szükséges kezelő személyzet. Ily könyvtár fenntartása úgy is a Magyar Nemzeti Múzeumnak teszi egyik feladatát. Ezen oknál fogva jelentésem végén a tisztelt bizottságot a szertelenül felhalmozódott ujságokra nézve egy indítványom elfogadására fogom kérni.

A könyvtárhoz tartozó Goethe-gyűjtemény állandóan élénk látogatásnak örvend, könyvtárát az akadémiái könyvtár helyiségében használják. A lefolyt évtől kezdve a Goethe-gyűjtemény a weimari Goethe-egyesület előfizetőjévé lett és ekként kapja — a már meglevőkhöz csatlakozva — ez egyesület kiadványait.

A könyvtárra a múlt évben megszavazott 6500 forintból tényleg 6499 frt 63 krajczár adatott ki. Ez az összeg a szükségleteknek fedezésére a következő elosztás szerint használtatott fel:

Könyvvásárlás	3290 frt 43 kr.
Könyvkötés	1760 » 75 »
Kézirattár	100 » — »
Goethe-gyűjtemény	38 » — »
Könyvrajstromozási munkák	434 » 12 »
Irodai nyomtatványok	135 » 48 »
Szállítási és postaköltség	57 » 72 »
Ruhatár	110 » 40 »
Könyvtár tisztogatása és szer- rek javítása	100 » 35 »
Bútorok, (szekrények) beszer- zése	374 » — »
Vegyes kiadások	27 » 79 »
Tartalék	70 » 59 »

Összesen 6499 frt 63 kr.

Az első négy tétel az, mely a könyvtár gyarapítására vonatkozik. Erre kiadtunk 5189 frt 18 krt, a többi tételek a könyvek

elhelyezésére és a könyvtár kezelésére vonatkoznak; erre kiadtunk 1310 frt 45 krt. Vagyis más szóval a könyvtár gyarapítása a dotationnak 79·8°/_o-át vette igénybe, a könyvtár kezelése és szekrényeinek szaporítása 20·2°/_o-át. Ez az arány: $\frac{4}{5}$ -rész a könyvtár gyarapítására, $\frac{1}{5}$ -rész kezelésre, egészben véve egészséges arálynak nevezhető. Feltűnő nagynak látszhatik a kötésre fordított összeg, mely az egész dotatio 27°/_o-át teszi, holott könyvekre és folyóiratokra alig kétszer annyi, azaz 52·8°/_o esik. Ezen jelenségnek azonban könnyen találjuk magyarázatát. Mindekelőtt fennmaradt még tavalyról a Goethe-gyűjtemények egy kifizetetlen könyvkötő-számlája, szükségesnek mutatkozott továbbá, régi mulasztásokat pótlandó, a temérdek kötetlen könyvnek bekötése és végül tekintetbe kell venni, hogy könyvtárunk gyarapodásának tekintélyes részét a cserepéldányok és kötelespéldányok alkotják, minek következtében a kötési költség nagyobb, mint a rendesen e célra fölvetett 15—20°/_o.

Miután a megelőzőkben a könyvtár állapotát híven feltüntetni iparkodtam, kérem a tisztelt bizottságot, hogy törekvéseimben ezentúl is támogasson. Kéréssem a könyvtári költségvetésre nézve abban áll, hogy, ha az akadémia pénzügyi állapota megengedi, a könyvtárra fordított összeg ugyanaz legyen, mint a múlt esztendőben. Bő indoklására szolgáljon e kérelemnek az a számos feladat, melyek sürgős kivitelenek szükségét fenti jelentésemben kiemeltém; szolgáljon továbbá indokolásul az a sok írnoki munka, melyet a kötelespéldányok kezelésének megindítása igényelni fog.

Végül pedig legyen szabad két indítványt terjeszteni a tisztelt bizottság elé, melynek elfogadását kérem.

Első indítványom a duplikátum-könyvek értékesítésére vonatkozik. Az eddig rendezetlen könyvhalmoz szétválasztása és lajstromozása által számos többszörös példányra akadtunk, úgy hogy az eddig összeírt duplikátumok száma már közel 2000 müre rüg. Ezen többszörös példányok különösen a gazdasági osztályból kerülnek ki. Indítványom abban áll, hogy a könyvtár ezen többszörös példányok értékesítésére hatalmaztassék fel. Erre a célra az akadémia tagjaival, ezeken kívül a gazdasági egyesületekkel közöltessék, hogy a többes példányokból kiválasztott könyvek három havi terminuson belül mérsékelt ár mellett kaphatók. Ezen idő után pedig a hátramaradó könyvek antiquarius útján értékesíttessenek.

A második indítvány a könyvtárban mód felett felhalmozódott, nem rendezett s ekként nem is használható, nem teljes és nem is bekötött újságokra vonatkozik. Indítványom, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum kínáltassék meg ez újságokkal netán hiányos évfolyamainak pótlására.¹

¹ Ez indítvány elfogadtatott s a hírlapok áttették a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárába.

A főkönyvtárnok e jelentését a következő leltári kimutatás egészíti ki:

A rendezett tudománysszakok száma 53; ezek 54,784 munkát tartalmaznak a következő kimutatás szerint: Bibliografia: 1126, Encyclopaedia: 140, Filozófia: 1329, Mythologia: 99, Theologia: 903, Paedagogia: 1901, Széptudomány: 517, Anthropologia: 303, Jogtudomány: 1153, Magyar jogtudomány: 1477, Politika: 2330, Magyar politika: 1659, Történelem: 5718, Magyar történelem: 2848. Magyar országgyűlések: 95, Életrások: 2477, Földrajz: 1066, Magyar földrajz: 453, Térképek: 926, Utazások: 1194, Statistika: 680, Schematismusok: 114, Hadtudomány: 677, Régészet: 1367, Éremtudomány: 176, Matematika és csillagászat: 1085, Természettudomány: 175, Természettan: 908, Vegytan: 415, Természettudomány: 128, Állattan: 490, Növénytan: 318, Ásvány- és földtan: 501, Gazdaságtan: 2320, Orvostudomány: 2479, Nyelvtudomány: 2052, Classica filologia: 712, Görög írók: 827, Latin írók: 897, Új-latin írók: 795, Magyar nyelvészet: 471, Régi magyar irodalom: 630, Magyar irodalom: 2647, Germán irodalmak: 1525, Francia irodalom: 659, Olasz és spanyol irodalom: 234, Szláv irodalom: 406, Keleti irodalom: 1709, Incunabulumok: 356, Akadémiai és tudományos társulatok kiadványai: 366, Magyar Tudományos Akadémia kiadványai: 386, Külföldi folyóiratok: 183, Hazai ujságok és folyóiratok: 372.

A betűrendes nagy czédulakatalógus jelenleg 57,688 czédulából áll. A folyóiratok és folytatásos művek nyilvántartására külön czédulakatalógus vezettetik.

A szakkatalógus áll 102 kötetből és 48 czédulából.

A könyvtár gyarapodása a járuléknapló kimutatása szerint a következő:

Vétel útján 440 mű, 600 kötet, 121 füzet.

Kiadványcsere és ajándék útján: 580 mű, 441 kötet, 399 füzet.

Magánosok ajándékából 146 mű, 97 kötet, 59 füzet, 2 atlasz.

Nyomdák kötelesepéldányai, 38 nyomda: 930 mű, 236 kötet, 855 füzet és 26 ujság.

Magyar Tudományos Akadémia kiadványai: 28 mű, 50 kötet, 26 füzet.

Iskolai értesítő: 160 darab.

Hazai folyóiratok száma: 58.

Külföldi folyóiratok száma: 112.

A könyvtár olvasótermében 1897-ben 6811 olvasó 9085 művet használt.

Házi használatra 1063 művet kölcsönöztek ki.

SZAKIRODALOM.

A gyöngyösi latin-magyar szótár-töredék. *Veress Ignác* másolata felhasználásával közrebocsátotta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta *Melich János*. Budapest, a M. T. Akadémia kiadása, 1898.

E szótárt még Döbrentei szerezte meg az Akadémiának, azóta azonban fel-feltűnt, majd ismét lappangott az akadémiai könyvtárban. Ujabban Hellebrant említette fel ismét az akadémiai ösnyomtatványokról kiadott könyvében, 1893-ban aztán Szily Kálmán vizsgálat tárgyává tette s a szótárból merített nyelvészeti bizonyítékok alapján keletkezése idejét is meghatározta, a mennyiben a XVI. század második negyedéből származónak jelentette ki.

E szótárt most az Akadémia nyomtatásban is kiadta. Melich János terjedelmes bevezetést írt hozzá s ugyanő látta el felvilágosító jegyzetekkel is. Mind a bevezetés, mind ezek a jegyzetek nagy szorgalomról és szakértelemről tesznek tanúságot. A bevezetésben részletesen leírja M. a szótár történetét, a melynek rövid kivonatát kezdő soraimba már befoglaltam. Áttér ezután a szerzőre, illetőleg szerzőkre, a kikről azt a véleményt nyilvánítja, hogy nem ferenczrendi, hanem *valószínűleg* pálos-szerzetesek voltak.

A szótár öt kéznek az írása s az *Abba* szótól a *Cilones* szóig terjed, tehát bevégezetlen. Az az öt szerzetes, a kinek a jelen kéziratot köszönhetjük, M. szerint csak másolója s nem szerzője volt e szótárnak, s így a jelen kézirat is csak másolat. Azonban az ennek bizonyítására felhozott okok, bármily ügyesen vannak csoportosítva, engem nem tudtak teljesen meggyőzni, s azért erről alább majd részletesebben szólok. A szótár azonban megszerkesztésében sem eredeti, hanem egyéb, azon korbeli latin szótárakat vett mintául s az azokban lévő latin szavakat és kifejezéseket a szerzők átvették s csak a megfelelő magyar szót vagy magyarázó kifejezést tették utánok. Melich három ilyen forrást jelöl meg, u. m. a Joannes Balbus de Janua: *Catholicon*

1487. évi, Papias Vocabulariumának 1496. évi és Calepinus Dictionariumának 1544 előtti kiadását. Bő szemelvényeken mutatja be, mint szedegettek a szótárírók hol egyik, hol másik szótárból, s a szöveg alatti jegyzetekben is rendszeren hivatkozik azon forrásra, a melyből az illető szó vagy kifejezés latin megfelelője vétetett. A magyarázó azt mondja, (XXIV. l.), hogy alig »egy-két szó, mindössze azonban nagyon kevés« marad olyan, a mely az említett három latin szótárban felfalálható ne volna. Minthogy pedig a szöveg alá tett jegyzetektől ezeket a szavakat nem igen állapíthatjuk meg, helyes lett volna itt a bevezetésben, ha egyebet nem, legalább a számukat pontosan megjelölni.

A bevezetés további részében arról van szó, hogy milyen időből való lehet a *Gyöngyösi szótártöredék*. — Ennek meghatározásában a magyarázó tulajdonképen Szily Kálmánnak az Akad. Ért. 695—696. lapjain nyilvánított véleményét követi, a mely szerint e szótár »a XVI. század első feléből, igen valószínűleg a Zápolyák korából való, . . . de nem is későbbi 1550-nél, mert igen sok olyan szó van benne, a mely csakis a kódex-irodalomban található s a XVI. század második felében már többé nem fordul elő«. Melich is e véleményhez csatlakozik s e vélemény helyességét a szótár anyagából (*Carolus Cesar christianismus* XXVI. l., *agák* XXVII. l.), helyesírásából és nyelvi sajátságaiból vett bizonyítékokkal kétségtelenné, szinte bizonyossá teszi, s bár összefoglalóan ki nem mondja, bizonyításának végeredménye az, hogy e szótár az 1525—1544. (XXVII. és XXXV. l.) évek közötti időből származik. — Melich meggyőzően bizonyítja be (XXIII.—XXIV. l.), hogy a Gyöngyösi szótártöredék szerzői Calepinus szótárának 1544 előtti kiadásai közül használták egyiket valamelyiket (1513, 1516, 1531.); én ezt és a nyelvi sajátságokat tekintetbe véve, a szótár keletkezését a XVI. század 30-as évtizedére s ennek is az elejére merném tenni.

Hátra van még, hogy a tekintetben is megvizsgáljuk az okokat, vajjon e szótártöredék eredeti-e vagy másolat s az ötféle kézírás gazdáit pusztán másolók-e vagy esetleg talán szerzők is lehetnek? Melich a szótártöredék jelenlegi kéziratát másolatnak s az öt író másolónak tartja. Következteti pedig ezt 1. az írásbeli hibákból; 2. az öt írónak idegen nyelvűségére való kitételekből (*szagách* (th) = szakács, erzegenség = érzékenység, stb. XI. l.); 3. abból, hogy a hol az egyik író abbahagyja az írást, a másik minden megakadás nélkül folytatja, a mit nem tehetne, ha csak előtte kész szöveg nincsen.

Kezdjük az utolsó bizonyíték mérlegelésével, mert ezzel legkönnyebben végezhetünk. A szótár írói legtöbbször szószerint követik ugyan latin forrásaikat, de azért azt sem lehet tagadnunk, hogy olykor-olykor el is térnek tőlük. Már most, midőn szótárukat

készítették, bizonyára ők is csak tettek hozzá valami előkészület-félét, s ha egyebet nem, a főbb vezérszavakat vagy külön, vagy forrásaikban megjelölték, hisz másképen lehetetlen volt volna szótárt készíteniök. Abból tehát, hogy a következő író a *Calatus* szó után minden megakadás nélkül folytatta a betűrendet a *Calati* szóval, csak annyi következik, hogy az egymás után következő szavakat már előre megállapították vagy a forrásaikban, vagy talán — a mit kevésbé valószínűnek tartok — külön is.

Az öt írónak idegen nyelvűségére valló kitételekből még épen nem lehet következtetést vonnunk arra nézve, hogy a szótár kézírata másolat. Ez a jelenség legföljebb akkor szolgáltatathatna némi bizonyítékot, ha nagyobb számban fordulna elő az idegenes kiejtés jelölése; de épen az előforduló esetek száma nagyon csekély, 4671 szó közül 10. A ki a XV–XVI. századi írás, és különösen *magyar* írás végtelen következetlenségeit ismeri, az előtt ez az arány nagyon csekélynek fog látszani, maga a jelenség pedig föl sem tűnik. Többi nyelvemlékeink is eleget mutatnak ilyen jelenséget, a nélkül, hogy ebből írónk idegen nyelvűségére következtetést lehetne vonnunk. Elvégre is abból, hogy az írók eredetileg *talán* nem magyar ajkuak voltak, még semmiképen sem következhetik az, hogy nem eredetit írtak, hanem másoltak. Az *aboido*: *abcido*, *abüdere*: *abcidere* helyett s az *aceronitus*: *acronicus* helyett nem az e nemű kiejtésbeli jelenségek (XI. l.) közé tartozik.

Legerősebb bizonyítéka Melichnek a szótár másolt volta mellett az, hogy »a másoló az előtte fekvő szöveg egy-egy sorát gyakran átugrotta s írta a következőt. További írása folyamán azonban észrevette tévedését s kihúzta a nem helyére került latin vagy magyar értelmezést«. Ilyen másolásbeli hibát észlelünk, Melich szerint, a következő pontban: *Cautum est*: significat provisum est: *seu providendum est*, hozzaya lattatoth. E czikkből aztán az író a »*seu providendum est*« kifejezést törölte, mert a következő czikkben ez foglaltatik: *Caucio est*: i. *cautione opus est*: *seu prouidendum est*: hozza latando (4179–4180. czikk). Látni való, hogy ez nem annyira *másolás* közben, mint inkább *szerkesztői munka* közben esett törlés; az első helyen törlött kifejezést az író alkalmasabbnak találta a második helyre. Ugyanilyen eljárást láthatunk a *Cauteria* czikk alatt is, a melynek végén az »*et quo morbi alioquin*« kifejezés törölve van, mert az író észrevette, hogy e magyarázatot már egyszer megadta s fölöslegesen írt le. Hasonlóan lehet magyaráznunk a többi tollhibákat is, és hozzá vetem még, hogy e törlések úgy is származhattak, hogy a latin források egyes helyeit nézte el az író s csak később vette észre, hogy forrásából ezt vagy azt a szót vagy kifejezést kétszer írta s az egyiket aztán törölte. Ezen esetben sem *kell* tehát *okvetetlenül* feltennünk, hogy az írók előtt *magyar szöveg* lett volna. Az *abactores*

és *abiges* szavaknak *barom corzeo* s az *ambro*-nak *Jo szagath* (jó szakács) szóval való fordítása sem adhat a másolás mellett megdönthetetlen bizonyítékot. Ezek, valamint a fentebb említettek is, *lehetnek* másolásból eredő, de *lehetnek* szerkesztés közben esett tollhibák is. Ha eredetüket tökéletes bizonyossággal igazolni lehetne, akkor föltétlen bizonyítékot nyújtanának vagy a másolás mellett vagy ellene, így azonban maguk is mint bebizonyítandók, legfőkébb csak a lehetőséget jelölik meg s ez a lehetőség inkább a kézirat eredeti volta felé hajlik.

Erősebben szólnak már a másolás ellen az értelmi hibák. Ilyen pl., hogy az író az *arsenerse* szót, a melyet a Catholicon az *ardeo*-tól származtat, ezt az igét *arbor*-nak nézven, *fua*-nak fordítja. Ugyanígy nézte el az író másik latin forrásában, Calepinusban a *caprarum grex* kifejezést *caprarum rex*-nek; az *armancia* czikknél pedig az *in armis* magyarázatát (i. *in scapulis bestiarum*) elmellőzvé, »fegyverben« jelentéssel fordítja az *in armis* kifejezést. Ezek és más hasonló tévedések csak azt bizonyítják, hogy az író *latin forrását* nézte el, s nem azt, hogy *magyar szöveg* volt előtte. E tévedésekről különben Melich is elismeri, hogy »csak szellemi munka s nem másolás közben keletkeznek« (X. l.), de azt állítja róluk (XI. l.), hogy *meglehettek* az eredetiben is és az őt író szolgálailag lemásolta. Nagyon merész föltevés!

E ponton a magyarázó maga is aggódva állapodik meg s azt kérdezi: ha az őt író csak másolt, »miért nem használt egységes orthografiát, mikor az eredeti fogalmazás valószínűen csak egyféle helyesírással volt megírva?« Hogy a szótár eredetileg egységes helyesírással volt-e megírva, vagy nem, ezt állítani is, és ugyanily joggal tagadni is lehet. Az azonban minden kétségen kívül van, hogy *egy* ember nem írhatta, nemcsak azért, mert egy ember ilyen terjedelmes szókészlet fölött nem rendelkezhetett, hanem azért, mert — a mint M. is mondja (XVI. l.) — egy ember ebben a korban nem ismerhette *tökéletesen* az összes magyar nyelvjárások szókészletét, sőt — hozzá teszem — hogy ha ismerte volna is némileg, magyarázat közben csak egy nyelvjárást használt volna, t. i. saját nyelvjárását, a melyen a magyarázatot legjobban megadhatta, s bizonyára nem fordult volna más nyelvjárásbeli szavakhoz, a melyeknek jelentését még sem érthette olyan jól, mint a saját nyelvjárásbeli szavakét. Már pedig e szótárban előfordulnak *palóc*, *székely*, *dunántúli* és *erdélyi* tájszók (XVI. l.), s így annyi legalább is bizonyos, hogy többen írták. Mivel pedig a másolás mellett felhozott bizonyítékok — mint fentebb láttuk — nem nyújtanak föltétlen bizonyosságot, helyes okkal azt kell következtetnünk, hogy ez a *több író* nem lehetett más, mint épen az az őt, a kinek kezeírását ma a szótárban

kéziratán látjuk, vagy legalább is *nagy részben* ők írták, ha nem is voltak valamennyien értelmi szerzők.

Ez azonban — jól érzem — még csak valószínűvé, de nem bizonyossá teszi az öt író szerzőségét. Döntő bizonyíték e mellett s így a kézirat eredetisége mellett is az öt író elütő helyesírása. Idézem erre nézve, a mit Melich mond: »A mi öt másolónk mindegyike másképp ír; az *A.* író pl. *w*, *ü*-vel *o*, *ö*-t is jelel, a mi a többi írónál *nem* fordul elő. Viszont a *B.* író majd *mindig ö*-t ír, egészen a mai helyesírás szerint. A *D.* író az *ö*-t *mindig ó*-nak, az *ü*-t néha *ü*-nek írja, a mi meg a többi írónál *nem* fordul elő. Csak is az *A.* író ír *e*-t, míg ellenben a többi egyszerű *e*-t a magyar szövegben«. (X. l.). Ebből nem az következik, hogy az írók előtt nem egységes eredeti feküdt¹, hanem az, hogy egyáltalán nem volt előttük semmiféle eredeti. Az majdnem mindig megtörténik az ilyen másolókkal, hogy saját helyesírásukat beleviszik a korábbi eredetinek lemásolásába. Ez azonban ilyenkor nem általános, hanem csak kivételes jelenség. A mi öt írónk írásbeli sajátosságai azonban állandóak, következetesek és egyéni jellegűek s így az írók *nem* lehettek másolók, hanem *kétségtelenül eredetít írtak*. Azt nem lehet mondanunk, hogy ezen helyesírásbeli eltérések már az eredetiben is megvoltak, mert akkor öt író keze alatt nem maradtak volna meg ilyen meglepő következetességgel; viszont azt sem lehet föltennünk, hogy az eredetinek csak egyféle helyesírása volt, mert akkor ennek maradványai gyanánt a közös megegyező sajátosságok mind az öt írónál megvolnának, pedig ilyenek nincsenek. Ki kell tehát mondanunk, hogy *a szótár öt írója nem másoló, hanem szerző volt s a szótár jelenlegi kézírata is nem másolat, hanem eredeti*. Ennek bebizonyítása után megszabadultunk azon nagy kerülő uttól is, a melyen M. a szótár eredetijéhez eljutott s a mely már magában is elég valószínűtlen, hogy t. i. a jelenlegi szótár másolat, másolója öt volt. de mivel a helyesírás is ötféle s a szótár szókészlete is több nyelvjárássra vall, azért szerzője is több (valószínűleg öt) volt. — Ellenkezőleg a különféle nyelvjárásokbeli szóanyag s az ötféle helyesírásbeli sajátosság döntőleg bizonyítja, hogy az öt író egyuttal a szerző is. Ezt a *látszólagos* másolásbeli hibák meg nem czáfolhatják, az értelmi hibák pedig éppen mellette szólnak.

Ezen egy pontban találtam a szótár bevezetésén. nézetem szerint, némi javítani valót. Egyébiránt pedig a szótár közrebocsátóját mind a források nagy fáradsággal járó felkutatásáért, mind a szótárhoz irt egyéb pontos és nagy avatottságra valló magyarázataiért őszinte elismerés illeti.

Befejezésül még csak annyit kell megjegyeznem, hogy a szó-

¹ Ezzel a magyarázó ellenmond ama másik állításának, hogy »az eredeti fogalmazás valószínűen csak egyféle helyesírással volt megírva« (XI. l.)

tárhoz pontos magyar szójegyzék van csatolva, melyben a szövegnek sokszor nehézkesen olvasható szavai mai kiejtéssel vannak átírva, a mi a szótár szókészletének felhasználását nagyon megkönnyíti s az egyes szavak fölismerését a nem nyelvésznek is rögtön lehetővé teszi.

Dr. Bartha József.

The Library Series. Edited by dr. Richard Garnett (of the British Museum Library).

Vol. 1. *The free library: its history and present condition.* By J. J. Ogle of Bootle Free Library. — Vol. 2. *Library Construction, architecture and fittings.* By F. J. Burgoyne, of the Tate Central Library, Brixton. — Vol. 3. *Library administration.* By J. Macfarlane of the British Museum Library — Vol. 4. *The prices of books.* By H. B. Wheatley of the Society of Arts. — London, George Allen 1897—1898. — Kis 8-rét. Egy-egy kötet ára 6 shilling net.¹

Azon dolgok után, amiket dr. Erdélyi Pál elmondott e folyóirat tavalyi folyamában a British Museumról és könyvtáráról részletesebben és angol könyvtárakról egyáltalában, nagyon rövidre szabhatom jelen ismertetést.

Ha olvasóink közül valaki bővebben akar megismerkedni az angol könyvtárak szervezetével, berendezésével stb., úgy tanulmányozza e kézikönyveket.

Igy pl. az első kötetben egy szakember, a Bootle Free Library könyvtárnoka röviden elbeszéli az angol »nyilvános szabad könyvtárak« intézményének történetét és jelen állapotát. Sohasem fogom elfelejteni azt a fölötte kellemes benyomást, melyet éreztem, midőn több mint husz év előtt Liverpoolban először léptem át egy ily nyilvános könyvtár küszöbét. Leestett szemeimről a hályog és azonnal tisztán láttam sok oly dolgot, melyet addig megbámultam Angliában, de meg nem magyarázhattam magamnak. Legujabb időben több helyen külön termeket rendeztek be az ifjuság számára s azért most az egyesült királyságban olvas és öntudatlanul is tanul holtig mint a jó pap, apraja nagyja. Épül mindenfelé a sok iskola, nyilvános könyvtár, múzeum, képtár stb. és ugyanazon arányban egyik óriás tömlőcztelepet a másik után zárják be és rombolják le »pártolás hiánya miatt«. A régi Millbank-Prison helyén most a szép Tate-Gallery diszlik műkincseivel.

¹ Ha egy angol könyvnél nincsen világosan kitéve, hogy ára »net« úgy az illető munkát 25% árleengedéssel kaphatja meg bárki.

A sorozat második kötete, melyben könyvtárak szerkezete, építészete, felszerelése és butorzata vannak tárgyalva, annyira tele van tömve mindenféle hasznos tudnivalóval, utmutatással és jó tanácscsal, hogy lehetetlen egyet nem értenünk dr. Garnet ítéletével (a kötetecskéhez írt előszóban), miszerint jelen munka a könyvtártani irodalomban határozott nyereség. Szerző angol, amerikai, német és francia könyvtárak berendezésével, felszerelésével stb. ismerteti meg apró részletekben az olvasót. Pótléku hozzá tehetjük, hogy az épülfélben levő London Libraryban a szűk tér ügyesen van kiaknázva. A négy fal közötti tér tele van zsúfolva könyvekkel s mégis minden kötetet lajtorja nélkül érheti el az ember, épp úgy, mint a British Museumban, de jóval kevesebb térvesztegetéssel, az állványok, folyosók, padlók stb. könnyű vas, illetőleg acél vázból állnak s a könyvek mozgékony deszka-polczokon vannak elhelyezve, mely utóbbiak Chivers-féle »shelf-bracket«-eken nyugszanak s melyeknek helyzete a könyvek magasságához képest egy pár pillanatban könnyen megváltoztatható.

A harmadik kötetben a British Museum egy fiatal segédje röviden, de velősen előadja a könyvtárak adminisztrációjára vonatkozó dolgokat öt fejezetben. Ezek elsőjében a könyvtári személyzetről, azok minősítéséről stb. értekeznek. A másodikban a könyvek beszerzéséről tárgyal, a harmadikban a katalógus vezetéséről, a negyedikben pedig a könyvek elrendezéséről. Végre az ötödikben »Access and preservation« czim alatt a könyvtárakat használó olvasó közönség érdekében mond el sok talpra esett dolgot és a könyvek konzerválásáról ír. Ezt a fejezetet, reméljük, el fogják olvasni egynémely német és más kontinentális könyvtárban, hol még sok fura nézet uralkodik a könyvtárak rendeltetését illetőleg, és hol az olvasó közönséget betolakodóknak tekintik a hivatalnokok. Kuriózum gyanánt fölemliti szerzőnk, hogy Ausztriában a *libri prohibiti* sorozatban találjuk a következő könyveket: *Leipziger Allgemeines Reichskommercebuch*, *Freeman's Essays in Mediaeval History*, *Goethe's Tagebuch*, *Mackay's Dichtungen*. De hát Ausztriában sok mindenféle furcsaságot követnek el.

Végre a negyedik kötetben a könyvek áráról van elmondva egy-két jó dolog.

Kropf Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Kinevezések a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter f. évi június 17-ikén *Horváth Ignác* nemz. múzeumi segédőrt őrré, dr. *Sebestyén Gyula* segédet segédőrré, *Havrán Dániel* könyvtári napidíjas gyakornokot segédévé nevezte ki.

A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége titkári teendőinek végzésével a vallás- és közoktatásügyi miniszter, f. évi június 13-ikán kelt elhatározásával, a titkári állás szervezéseig ideiglenesen a folyó év tartamára dr. *Schönherr Gyula* nemz. múzeumi levéltárnokot, a Magyar Tud. Akadémia lev. tagját bízta meg.

Major Lajos. † A magyar nemzeti múzeum könyvtára legrégibb tisztségviselőjét vesztette el Major Lajosban, ki f. évi június 4-ikén önkézzel vetett véget életének. Major 1836-ban született, s miután előbb a tanári pályán működött, 1872-ben lépett, mint segéd, a múzeumi könyvtár szolgálatába; 1882-ben neveztetett ki segédőrré. Hosszú szolgálati ideje alatt, mint buzgó tisztségviselő, mint a könyvtár érdekeinek lelkes munkása, híven betöltötte helyét. Munkában eltöltött élete alkonyán a megérdemelt nyugalom napjai vártak reá, s megoldatlan rejtély marad mindvégig, mi idézte elő e harmonikus élet ily erőszakos végét. Halála hírének mély megilletődéssel vették nemcsak tisztátsai, de mindazok, a kik a múzeumi könyvtárat rendszeren látogatva, a könyvtárnoki munkásság megszemélyesítőjét látták az ő alakjában. Temetése június 7-ikén ment végbe. Nyugodjék békében.

Az első könyvtárnoki tanfolyam. A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelője, *Fraknói Vilmos* püspök, egy régóta hangoztatott eszme megvalósításával adta első bizonyítékát ez új intézmény életrevaló és munkaképes voltának, midőn elhatározta, hogy a vidéki múzeumok és könyvtárak ügyeivel foglalkozó szak-erők és a budapesti egyetem bölcséleti karának hallgatói gyakorlati kiképzésére, — amazoknak a nyári szünidő folyamán, ezeknek a téli hónapok alatt — könyvtárnoki tanfolyamot rendez. A vallás- és közoktatásügyi miniszter felismerve ez eszme nagy fontosságát, készséggel tette lehetővé, hogy a terv már ez idén megvalósíttassék. A nyári tanfolyam, melyen a paleografiai előadá-

sok tartásával dr. *Fejérpataky László* egy. tanár, a nemzeti múzeumi könyvtár igazgató-öre és országos felügyelő, valamint dr. *Schönherr Gyula* nemz. múzeum levéltárnok, e folyóirat szerkesztője, a bibliografiai előadások tartásával pedig *Kollányi Ferencz* nemz. múzeumi könyvtári őr és dr. *Erdélyi Pál* segédőr bizattak meg, július hó 4-ikétől 23-ikáig a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában tartatik meg. Részt vesznek benne a vallás- és közoktatásügyi miniszterium által kijelölt két jogakadémia és két főgimnázium részéről dr. *Molnár Imre* nagyváradai és dr. *Baintner Húgó* kassai kir. jogakadémiai, *Kara Győző* aradi és *Strauch Béla* nagyszombeni főgimnáziumi tanárok; a római katolikus és protestáns egyházi hatóságok részéről *Pallay Miklós* püspöki szertartó, a veszprémi püspök küldöttje; *Sörös Pongrácz* pápai főgimn. tanár, a pannonthalmi főpát küldöttje; *Karkecz Alajos* tartományi főnök, a szentferenczrendiek, és *Randveg Mihály*, a kegyesrendiek megbízottjai; *Csűrös István*, a dunamelléki ref. püspökség, *Gebe Endre*, a tiszán-inneni ev. püspökség, *Kónya Ferencz*, a tiszamelléki ref. püspökség, és *Kanyaró Ferencz*, az erdélyi unitárius egyházkerület küldöttjei; és végül a főfelügyelő személyes meghívására, mint a paleografiai előadások hallgatói, *Némethy Gyula* a nagyváradai Ipolyi-múzeum öre. *Törzsök Vilmos* körmendi segédlelkész és dr. *Szinnyei Ferencz* tanárjelölt. A tanfolyam lefolyásáról legközelebbi füzetünkben adunk számot. (8z.)

Helyre igazításul. Révész Kálmán e folyóirat 1890. január—márcziusi füzetében, a 62. lapon a RM. K. III-ik kötetéhez újabb adalékot közöl és egyszersmind ugyane füzet 111. lapján a Maresius Sámuel és Szatmári Bak Péter irodalmi harczát ismerteti. Szabad legyen nekem e két közleményre helyre igazító és részben kiegészítő megjegyzést tenni s mindenek felett bebizonyítani, hogy a »Knollarothzi« név alatt maga Maresius lappang s ugyanazért az ismertetett könyv sem vehető be a magyar szerzők által külföldön nyomtatott könyvek közé.

Tudjuk, hogy Tolnai Dali János, elébb sárospataki tanár, azután miskolczi, majd tokaji lelkész és abauj-tornai esperes sat., angol puritán eszmékkel töltözve, némely egyházkormányzati és szertartásbeli újításokat akart behozni az akkor püspöki szervezetű magyar ref. egyházba. Az orthodox egyház hívei, a fenálló egyház egységét féltvén, zsinatokat tartottak Tolnai és társai ellen, de a kapóra került új tanok terjedését meggátolni nem tudták, sőt az I. Rákóczy György által 1646-ban Szatmár-Németiben összehívott zsinat kárhóztató ítélete s Tolnainak esperesi hivatalától való megfosztása sem nyomhatta el a mozgalmat, mely mind Magyar-, mind Erdélyországban nagy érdekeltséget támasztott. Az újítás elveit a következő négy pontban lehet összefoglalni: 1. A keresztelest mindig a templomban, az egész gyülekezet jelenlétében, még pedig csupán vasárnap lehet

végezni. Egyáltalában meg nem engedhető az a népnek a templomból való kimenetele után. 2. Egyedül a vasárnap tartható ünnepnek, a karácson, nagy péntek, husvét, áldozó-csötörtök és pünkösöd ünneplése, mint keresztyénellenes emberi találmány, eltörölendő. 3. A lelkipásztorok közt nincs semmi rendi, rangi és méltósági alárendeltség. 4. Minden lelkész püspök a saját egyházában s mint ilyen hivatta van arra, hogy ott a saját hallgatóiból alakított presbyteriummal az előforduló viszályokat elintézzze, a fegyelmet gyakorolja. A püspöki egyház keresztyénellenes és ördögi intézmény.

E négy pont volt az, mely a magyar- és erdélyországi ref. egyházak meghasonlását előidézte, miről a Gröningában tanuló magyar református ifjak útján tudomást szerezvén Maresius: a vitás pontokat akadémiai vitatkozás tárgyává tette és a vitatkozásokat »Quaestiorum aliquot theologicarum . . . decisio academica, Samuele Maresio autore« cím alatt kiadta. Alig jött ki a Maresius értekezése, azonnal megfelelt rá a Tolnai-párti Szatmári Bak Péter, ki akkor Franekerában tanult, azon munkájával, mely a RMK. III-ik kötetében 1724. szám alatt van leírva. Erre Maresius Knollarothzi álnév alatt egy éles gunnyal irt levélben vágott vissza, melynek címe: »Popularis ad popularem epistola etc.« (Gröninga, 1649. és 1659. 4-r.) De Szatmári Baka Péter sem maradt adós és azon terjedelmes művével válaszolt, melynek czimása a RMK. III-ik kötetében az 1832-ik szám alatt olvasható. Erre Maresius már nem válaszolt. De van még neki egy e tárgyra vonatkozó munkája, melyet az erdélyországiakhoz intézett, következő czimen: »Samuelis Maresii ad Epistolam R. D. N. N. ex Transylvania nuper scriptam, Brevis Responsio, sive Judicium liberum et consilium theologicum ac christianum de controversiis in Ecclesiis Transylvaniae et Hungariae ab aliquo tempore agitatis, praesertim circa Regimen Ecclesiasticum et illarum componendarum recta ratione. Data Gröningae 1-a Novembris 1649. Editio secunda.« (Gröninga, 1659. 4-r.) E mű mig egyrészről a Tolnai-féle mozgalom irodalmát kiegészíti, másrészről könyvészetileg is érdekes, a mennyiben ehez csatolva újra kiadja Maresius a Tolnai-féle perre vonatkozó összes iratait. Ebben olvasható a Knollarothzi álnév alatt megjelent munkája is, mely körülmény kétségtelenné teszi, hogy a Révész Kálmán által közlött művet ő írta, mert nem tehetjük fel, hogy a nagyhirű tudós a maga neve alatt más munkáját adta volna ki.

Szinyei Gerzson.

Ki volt Bertalan pap, a Döbrentei-kódex másolója? A Dessewffy család margonyai ágának levéltárában egy 1512 június 26-ikáról kelt oklevelet találtam, melynek kiállítója ugyanaz a Bertalan pap, ki a Döbrentei-kódex 230-ik lapján magát így örökíté meg: *Bertalan pap beregvármegyei Halabori falvbol nemzett: ez zoltart írta: zületes vtan ezer ot záz niole eztendőben.* Az oklevél záradéka ellenben bővebb adatokkal is szolgál a Döbrentei-kódex másolójáról. »Et ego

Bartholomeus presbyter, natus Gregorij Dubus de Halabor, Agriensis dioecesis, sacra imperiali auctoritate notarius publicus tabellioque manifestus . . . hoc presens publicum instrumentum manu propria confeci et in hanc publicam formam redegi, signoque meo et subscriptione mei nominis solitis conscripsi et signavi, requisitus et rogatus, in fidem et testimonium omnium et singulorum atque premissorum.« Minthogy a Döbrentei-kódex 1508-ban készült, az oklevél meg 1512-ben kelt, a két egyén azonossága kétséget nem szenved. Mindkettőnek írója *halábori Dobos Gergely fia, Dobos Bertalan pap, királyi közjegyző és nyilvános íródeák*. — Evvel egyuttal egy tévedésemet akarom megigazítani, melyet »A nyelvemléktan alaponalai« című imént megjelent doktori értekezésemben követtem el. Sietős másolás közben a Gregorij-beli j-nek szárát, mely felülről 9-szerüleg gömbölyödik, az *us* rövidítésének néztem s így Gregorij helyett Gregorius-t olvastam, mely azt a sajnálatos tévedést vonta maga után, mintha Bertalan pap világi nevén más lett volna, holott világi pap neve, mint tudjuk, sohasem változik s a *natus* fiut jelent. Azóta egyébként a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában lévő fényképfelvétel segítségével összehasonlíthattam az oklevél írását a Döbrentei-kódex 230-ik lapjának előbb idézett soraival, s bár e két írás természeténél fogva eltérő jellegű, bennük ugyanazon kéz jellemző sajátosságait észleltem. Biztosabb eredményt csak a kódexben található sorközi kurzív jellegű bejegyzések fognak adni, melyek az oklevél sebes kurzívájával könnyebben összehasonlíthatók.

Hubert Emil dr.

A **Bibliotheca Phillippica** kézírataiból f. évi június havában egy újabb részlet került árverés alá Londonban. Bennünket közelebbről csak egy kódex érdekelt az eladási katalógusba, mely 868. sz. a. volt beiktatva. Ez kolligátum volt, melyből több darabot egy hazánkfia másolt. Így pl. a modern számozású 305. levélen a következő kolofon olvasható: »Explicit liber magistri Catonis per manus fratris Nicolai ordinis beati Benedicti abbatis. (így pontozva) de Ungaria XIII. die septembris anno domini 1418.« Ebből világos, hogy Miklós egyszerű szerzetes volt és hogy az »abbatis« Szent-Benedekre vonatkozik s azért csodálkoznunk kell a felett, hogy két más kolofonban a másoló Miklósból apátot csinál. Így pl. a 213. levélen »Expliciunt glose (így! glossae helyett) ymnorum per manus fratris Nicolai abbatis de Ungaria 17. die Martii anno 1418. A 297. lapon pedig szintén »Nicolai abbatis de Ungaria anno 1418. feria 6-ta proxima ante festum b. Georgii martyris.« Egy későbbi kéz mindkét utóbbi helyen keresztül vonta az »abbatis« szót. A kolligátum többi részét több külföldi kéz másolta, köztük egy »Cancer« nevű presbyter de Prusi a.« Van egy rövid misekönyv is a kódexben. Az ennek elejére helyezett naptárban azonban hiányzanak a magyar szentek, tehát szintén külföldi eredetű.

Kropf Lajos.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque du Musée National Hongrois
sous la rédaction de M. le dr. Jules Schönherr.

Quatre livraisons par an; prix du volume | Nouvelle série. VI. volume. 2. livraison.
3 florins = 6 francs = 5 mares. | Avril-Juin 1898.

Sommaire.

Paul Erdélyi. La conservation des manuscrits	113
Samuel Kun. Quelques mots du Catéchisme de Clément Mikes	125
Dr. J. Bartha. Lettre de Putnok (Un ancien monument inconnu de la langue hongroise)	128
Victor Morvay. Les bibliothèques des gymnases. (I. article.)	131
Louis Abafi. Les efforts bibliographiques de Charles Kerthény (I. article.)	161
Bibliothèque hongroise. (Nouvelles pièces relatives au Répertoire des vieux livres hongrois imprimés jusqu'à l'année 1711.) Les décrets des diètes de Transylvanie dans la bibliothèque du Musée Transylvanique. Par Zoltan Ferenczi.	177
Indicateur officiel. Rapport sur l'état de la bibliothèque du Musée National Hongrois dans le 1. trimestre 1898	182
La bibliothèque de l'université de Budapest en 1897	186
La bibliothèque de l'Académie Hongroise des Sciences en 1897	192
Littérature. Jean Melich, Fragment du dictionnaire latin-hongrois de Gyöngyös (Par le <i>dr. J. Bartha.</i>) — The Library Series (Par <i>L. Kropf.</i>)	198
Notes divers. Avancements dans la bibliothèque du Musée National. L'intendance des archives et des bibliothèques. † Louis Major. Le premier cours des bibliothécaires. (<i>Sz.</i>) Rectification. Réponse à Mr. Coloman Révész. (<i>Gerson Szinyei.</i>) Le prêtre Barthelémy, le copiste du code Döbrentey. (Dr. Émile Hubert.) La bibliotheca Philippica. (<i>L. Kropf.</i>)	208

Adresse de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle.*
Budapest, Musée National Hongrois.

A Magyar Könyvszemle új folyama.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlőnye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az év gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és speciális bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és bibliografiai irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben, több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 3 frt; a könyvárusi forgalomban 4 frt; egy-egy füzet ára 1 frt.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő címére a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

Megjelent és a szerkesztőségénél, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1897-ben. I. Szinnyei József, A magyar hírlapirodalom. II. Kereszty István, A nem magyar nyelvű hírlapirodalom.* Ára 40 kr., a könyvárusi forgalomban 50 kr.

A Magyar Könyvszemle régi folyamának két teljes példányát (I—XVI. kötet) 25 frtjával, a II—XVI. köteteket egyenként 2 frton, együtt 20 frton bocsátjuk előfizetőink rendelkezésére. Megrendelések a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához intézendők, mely az összeg előzetes beküldése esetén a szállítást bérmentesen eszközli.

VI. KÖTET, 3. FÜZET. ÚJ FOLYAM. 1898 JÚLIUS—SZEPTEMBER.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK

KÖZLÖNYE.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SCHÖNHERR GYULA.

1898. ÉVI FOLYAM.

— III. FÜZET. —

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA.

1898.

TARTALOM.

	Lap
A Magyar Nemzeti Múzeum Erzsébet királyné elhunytá alkalmából 1898 szeptember 15-ikén tartott rendkívüli igazgatósági ülésének jegyzőkönyve	209
Esztegar László. A bibliografiai szakismeretek megszerzése. <i>(Első közlemény.)</i>	212
Dr. Erdélyi Pál. A gyöngyösi toldalék	225
Abafi Lajos. Kertbeny Károly könyvészeti törekvései. <i>(Második, befejező közlemény.)</i>	234
Morvay Győző. Középiskoláink könyvtárai. <i>(Második, befejező közlemény.)</i>	246
Szily Kálmán. Az első magyar gazdasági folyóirat	270
Dr. Illéssy János. Nyomdatörténeti adatok	273
Magyar Könyvesház. (Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához.) A kolozsvári református belső templom egyleveles hazai nyomtatványai. Décsi Lajos -tól	277
Tárca. A Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának szervezete és szolgálatai szabályzata. <i>(Első közlemény.)</i>	282
Evnegyedes jelentés a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának állapotáról 1898 ápril 1-től június 30-ig	291
Szakirodalom. Fraknói Vilmos, Karai László budai prépost, a könyvnyomtatás meghonosítója Magyarországon. Ism. <i>E. L.</i> — Magyar Nyomdászok Évkönyve. Ism. <i>E-r.</i> — A budai könyvtár-egyesület negyedik évkönyve. Ism. <i>(e.)</i> — Mährisches Gewerbe-Museum in Brünn. Katalog der Buchausstellung. Ism. <i>E-r.</i> — Valfrid Vasenius. Outlines of the History of Printing in Finland. Ism. <i>Kropf Lajos.</i> — Folyóiratok szemléje. I. Hazai folyóiratok. (Egyetemes Philologiai Közöny, XXII. 4—7., Erdélyi Múzeum, XV. 3—6. Grafikai Szemle, VIII. 3—8., Irodalomtörténeti Közlemények, VIII. 2, 3., Századok, XXXII. 3—6.) II. Külföldi folyóiratok. (Archivische Zeitschrift, új folyam 7., Centralblatt für Bibliothekswesen, XV. 4—8., Deutsche Literaturzeitung, XIX. 7—19.) Le Bibliographie Moderne, I. 6., II. 7—9., Revue des Bibliothéques, VIII. 1—5., Zeitschrift für Bücherfreunde, I. 10—12., II. 1—3.)	297
Vegyes Közlemények. Kinevezések és előléptetések a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában. Változások a budapesti egyetem könyvtárban. Múzeumi tisztviselők tanulmányúttjai. Vidéki könyvtáraink tanulmányozása. Bács-Bodrogmegyei könyvtárak. <i>(Zs.)</i> A hontvármegyei történelmi kiállítás katalógusa. <i>(—ó.)</i> Honter János emlékezete. <i>(—ó.)</i> Mátyás király törvénykönyvének 1488-iki kiadása. <i>(e.)</i> Ráday Pál naplója. <i>(E. P.)</i> Ipolyi Mithológiájának sorsa. <i>(e.)</i> A bécsi nyilvános könyvtárak. <i>(e.)</i> A népkönyvtárak Németországban. <i>(e.)</i> Egy érdekes könyvbejegyzés. <i>(Kropf Lajos.)</i> A magyar bibliografiai irodalomról. <i>(e.)</i> A köteles példányokról szóló törvény. Rövid válasz Szinnyi Gerzonnak. <i>(Révész Kálmán.)</i>	313

A Magyar Könyvszemle

előfizetési díját 1898 június 16-tól szeptember 15-ig beküldték:

Az 1898. évi folyamra: Concilia Emil, Temes vm. alispáni hivatala.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ

ELHUNYTA ALKALMÁBÓL

1898 szeptember 15-ikén tartott

rendkívüli igazgatósági ülésének

JEGYZŐKÖNYVE.

Szalay Imre igazgató elnöklete alatt jelen voltak : Dr. Krenner József, dr. Hampel József, dr. Fejérpataky László, dr. Horváth Géza igazgató örök, Szinnyi József, Mocsáry Sándor, dr. Richter Aladár, Horváth Ignác örök és dr. Semayer Vilibald segédör. — Jegyző: Tóth Árpád titkár.

Elnöklő igazgató az ülést megnyitván, a következő szavakat intézte az igazgatósági ülés tagjaihoz :

Tisztelt Uraim!

Ama szomorú alkalomból, a mely engem is időnek előtte haza szőlített, kértém Önöket tisztelt Uraim a mai rendkívüli igazgatósági ülésre.

Mély gyászba borulva állja körül az ország Erzsébet királyné ravatalát, s a tör, a melylyel egy orgyilkos a legnemesebb szív dobbanását örökre megállította, minden magyar ember szíven fájdalmasan átnyilal; hisz a monarchiának különösen magyar fele az, a mely a földi angyal őszinte szeretetének és hathatós szószólásának oly nagyon sokat köszön az alkotmánya visszaállítása körül.

Felséges Urunk és Királyunk megmérhetetlen gyászában alattvalói hűséggel kérjük ki részünket; s kérjük a Mindenhatót. adjon Királyunknak erőt e borzasztó csapás elviselésére, hű népei igaz, őszinte részvételében, s majdan vigaszt, gyermekeiben s unokáiban és népei boldogításában.

Mi pedig, kik felejtethetetlen Királynénkat az utolsó években már csak mint a legmélyebb anyai fájdalom gyászoló mártírját ismertük, őrizzük meg örökre áldott emlékét s helyezzük szerényen, de őszinte fájdalmas szívvvel ez emlékre az érdem babér-, a vértanúság palma-, s az örökbéke olajágát.

Isten nyugosztalja felejtethetetlen királynénkat s vigasztalja Felséges Királyunkat.

Indítványozom, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum rendkívüli igazgatósági ülése

1. jegyzőkönyvileg adjon kifejezést gyászos fájdalmának;
2. hódolatteljes részvéte kifejezésének a trón zsámolyához juttatása végett megfelelő módon intézkedjék;
3. javasolja a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter úrnak, kegyeskedjék Erzsébet királyné mellsobrát is, a haza nagyjainak múzeumi szoborgyűjteménye számára elkészíttetni, a mely szoborgyűjteményben már meg van Mária Terézia királynénak mellszobra, mint a kinek emlékét mi magyarok hasonlóképen külön kegyeletes hálával őrizzük.
4. az országos gyász jeléül a temetés napján a Magyar Nemzeti Múzeum összes osztályai zárva tartassanak;
5. a mit külön ki sem kell mondanom, a Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselői, mint állami tisztviselők, s a múzeumi épület külsőleg is kifejezésre juttatják magokon az országos gyászt; a múzeumi hivatalos kiadványok 6 hónapon át gyász pecsét alatt adatnak ki, tudományos kiadványainak legközelebbi számai pedig gyász keretekben jelennek meg.

Az igazgatósági ülés a tett javaslatokhoz egyhangúlag hozzájárulván, azokat határozatra emelte.

Ezzel az ülés tárgya ki lévén meritve, elnöklő igazgató azt bezárta.

A Magyar Nemzeti Múzeum részvétirata ö császári és apostoli királyi Felségéhez.

Császári és Apostoli Királyi Felséged,
Legkegyelmesebb Urunk, és Királyunk!

Mély gyászba borulva bátorkodunk őszinte, hódolatteljes részvétünknek ama megmérhetetlen veszteség felett kifejezést adni, a mely felejtethetlen Királynénk elhunytával első sorban Felségedet, de nem kevésbbé bennünket is, a hű magyarokat kérlelhetetlenül sujtott.

Midőn egy lelkében teljesen eltévelyedett gonosztevő orgyilkos, gyáva merényletével a legnemesebb életét oltotta ki s hazánkat és hű népeit legkegyesebb anyjuktól fosztotta meg, elárvultan de Felséged iránt való hódolatteljes szeretetünkben egyesülve, ama kérelemmel fordulunk a Mindenhatóhoz:

adjon Felségednek erőt e borzasztó csapás elviselésére s lelje vigaszát felséges családjá körében, népei boldogítására irányuló soha meg nem szünő legkegyelmesebb atyai gondoskodásában!

Kik is alattvalói hódolattal öröklünk Császári és Apostoli Királyi Felségednek

Budapesten, 1898. évi szeptember hó 15-én

legalázatosabb szolgálai és hű jobbagyai
a Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselői kara
nevében:

Szalay Imre, s. k., igazgató.

Tóth Árpád, s. k., titkár.

A BIBLIOGRAFIAI SZAKISMERETEK MEGSZERZÉSE.

ESZTEGÁR LÁSZLÓTÓL.

— Első közlemény. —

Az a mindig jelentősebbé váló szerep, a mely a modern kulturéletben a könyvtáraknak jut, újabb és újabb intézkedéseket tesz szükségessé. Csak az utolsó félszázadra kell egy pillantást vetnünk, s a legkülönbözőbb irányú kísérletek, reformok, törekvések egész tömegével találkozunk s a munkában ott látjuk az államokat, a társadalmat, a tudomány és szellemi élet minden fajta intézményét és tényezőjét. Majdnem hihetetlen, hogy az egykor oly egyszerűen kezelt könyvtárügy mily szövevényes gépezetté alakult át, s a ki az utolsó évek könyvtári kongresszusait figyelemmel kísérte s belepillantott például a mult évi londoni bibliografiai kongresszus munkálatait tartalmazó kiadványba, meggyőződhetett, hogy mily sok oldalú ismeretre, mily komoly tanulmányra van szüksége annak, a ki a mai értelemben vett könyvtári élet mechanizmusáról tiszta képet akar magának szerezni.

Demokratikus társadalmunk a tudomány forrásait mindenki számára egyaránt hozzá férhetővé kívánja tenni. A könyvtárakat most már milliók veszik igénybe, a kiknek minden alkalmat meg kell adni, hogy kutatásaikat a legnagyobb kényelemmel és eredménynyel végezhessek. E mellett a szellem termékeinek megmérhetetlen tömegét, az ijesztő mérvben szaporodó sajtótermelést a jövő számára tudományos módszerrel konzerválni, a mi különösen a nemzeti könyvtárak egyik fő rendeltetése, s még a multa vonatkozó buvárkodásokat is folytatni, — mindezek valóban olyan feladatok, a melyeket csakis rendszeres és szakszerű tevékenységgel lehet megoldani.¹ Nagyon érthető, hogy a könyvtári

¹ A könyvtárak és a könyvtárnoki működés jelentőségéről a modern szellemi életben, igen érdekes fejtegetéseket tartalmaz *dr. Eichler Ferdinánd*

kérdéssel foglalkozók előtt mindig fontos volt az, hogy a könyvtárban alkalmazottak a szükséges szakképzettséggel rendelkezzenek. Azonban a kérdést jó ideig esetről-esetre való intézkedésekkel oldották meg. Mindig akadt egy-egy kiváló tudós, a ki tudomány-szaka mellett a könyvtári tevékenységhez is hajlamot érzett. Ezt azután alkalmazták s a könyvtár az illető tudós egyéniségének hatása alatt fejlődött egy bizonyos irányban, míg utódja alatt az az irány meg nem változott. E kedves és sok tekintetben jó hatású és eredményű patriarkhalis idők azonban elmúltak. A jelzett körülmények: a könyvtárakat használók nagy száma s a könyvtári feldolgozásra váró anyag nagysága nagy könyvtári személyzetet kíván, a melynek bizonyos egyöntetűséggel kell működnie, hogy az a nagy gépezet, a mit könyvtárnak nevezünk zavartalanul, funkcionáljon. A vezetők egyénisége ma is rányomhatja ugyan a maga bélyegét a könyvtárakra, azonban épen a nagy forgalom és nagy anyag miatt a legnagyobb kiválóság minden törekvése hiábavaló marad, ha nem áll rendelkezésére kellő ismeretekkel ellátott könyvtári személyzet, a melynek minden tagja a maga helyén a szükséges biztossággal végezze dolgait. Minthogy pedig a modern kulturális élet tünetei a könyvtárak folytonos szaporodására és nagyobbodására nyujtanak kilátást, a könyvtárnoki pályához szükséges ismeretek megszerzésének eszközeiről gondolkozni nagyon is időszerű. Nevelni kell könyvtárnokokat. Meg kell találni a módot arra, hogy a könyvtárnoki pályához szükséges ismereteket meg lehessen szerezni azoknak, a kik ehhez kedvet éreznek. Természetesen rendszeres könyvtárnoki szakképzésről csak olyan országokban lehet szó, a hol a fejlődés bizonyos fokára jutott könyvtári élet van s a hol az ilyen szaktanulmányokra rendszeresített és illően dotált állások mentül nagyobb száma — a legfőbb buzdítás. Azt hisszük, Magyarország most közeledik ehhez a ponthoz. S az utóbbi évek múzeumi és könyvtári mozgalmainak hullámaival, melyek úgyszólván egyszerre részint, mint a közoktatási kormány hivatalos intézkedései, részint mint a társadalom spontán megnyilatkozása szellemi életünket e téren szokatlan élénkségre hozták, csakugyan fölszínre is került többek közt a könyvtárnokok szakképzésének ügye is. S a hazai könyvtárak és múzeumok gráci könyvtárnok: *Bibliothekspolitik am Ausgange des 19-en Jahrhunderts* című tanulmánya (Leipzig. Harrassowitz. 1897.)

országos főfelügyelősége nem is késett megtenni annyit, a mennyi az adott viszonyok között lehetséges volt. A *Magy. Nemzeti Múzeum* könyvtárában tartott szaktanfolyam legalább főbb pontjait megismertette a könyvtári működésnek és adminisztrációnak. Ez azonban nem lehet végleges megoldása a kérdésnek. Lehetetlen, hogy a könyvtári szaktanulmányok mindössze ezekre az évi pár hetes tanfolyamokra szorítkozzanak. Ezt mindössze a legsürgősebb szükségeken segítő kezdetnek tekinthetjük, melyből azonban a könyvtári tudományok rendszeres művelésének kell kifejlődni. Hogyan? Milyen eszközökkel? Egyáltalán hogy áll ez az ügy a nyugati kulturá államokban, melyeknek kulturájukkal együtt könyvtári életük is százados hagyományokkal dicsekedhetik? Ezekre a kérdésekre szándékozunk felelni, midőn lehetőleg részletesen bemutatjuk azt a tanulmányt, melyet a második brüsszeli bibliografiai konferencia elé *Lameere* Eugene és *Sury* Charles terjesztettek, s a melynek alapján kifejlődött tanácskozás eredménye az volt, hogy a konferencia bibliografiai szakiskolák föllállítása iránti óhaját fejezte ki. Ez a tanulmány most nyomtatásban is megjelent.¹ Első része a bibliografiai szaktanulmányok ez időszertinti állapotait vizsgálja a különböző országokban, míg a második egy bibliografiai szakiskola tervrajzát tartalmazza.

Mindezekről tudomást szerezve, nagyobb biztossággal nyilatkozhatunk arról, hogy itthon mi módon kellene a kérdést megoldani.

I.

Egészen természetes, hogy a szerzők mindenekelőtt saját hazájukat veszik szemügyre, a hol újabb időben több oldalról is foglalkoztak a könyvészeti tanulmányok rendszeresítésével. Két újabb keletű belga tervezet ismertetésével kezdődik a tanulmány.

¹ Les Écoles du Livre et la Création d'une École du Livre à Bruxelles. Par Eug. Lameere et Charles Sury. Bulletin de l'Institut international de Bibliographie. 1897. 2 évf. 4. 5. 6. füzet. — A brüsszeli nemzetközi bibliografiai intézet rendes folyóiratának e hármask füzeté a múlt évi konferencia munkálatainak van szentelve. Azonban nem tartalmazza az egész anyagot s igen nevezetes rapportok az értesítés szerint csak a következő füzetekben fognak megjelenni s aztán az egészből készül majd egy mindent magában foglaló kiadvány. A könyvtári szaktanulmányok kérdésének mostani aktualizása készített, hogy a jelzett tanulmányt már most bemutassuk.

Az egyiknek szerzője *Fétis* Eduard, a brüsszeli Bibliothèque Royale főnöke (conservateur en chef), míg a másik *Vandeveld* Ernesttől, a belga könyvkereskedői kör (Cercle belge de la Librairie) titkárától ered. A királyi könyvtár vezetőjét az újabb könyvtári kinevezések vitték rá, hogy a miniszterhez intézett egyik újabb jelentésében a könyvtárnoki szakvizsgálatok eszméjét pendítse meg.¹ Ez a vizsgálat kétféle volna a szerint, hogy a jelölt már elnyerte-e a bölcsélet doktori oklevelet vagy nem. Az olyan jelölt, a ki még nem doktor, megvizsgáltatnék a klasszikus nyelvekből, a világtörténelemből és különösen Belgium történetéből, az ó-, közep-, és újkori irodalomtörténetből, a nyomdászat történetéből és az emberi ismeretek osztályozásából. A doktorokra nézve ez a vizsgálat nem lenne kötelező, azouban ők is vizsgálatot tennének annak bizonyítására, hogy a francia és flamand nyelveken kívül még két előnyvel tudnak (választani lehet a német, angol, olasz és spanyol közül), továbbá, hogy értenek a könyvtári leltárak vezetéséhez és a különböző (methodikus és alfabetikus) katalogusok szerkesztéséhez. A kik pedig a kézirtárban akarnának alkalmazást nyerni, alávetnék magukat vizsgálatnak a középkori irodalomtörténetből, a paleografiából, az oklevéltanból, a kéziratok diszitése és festésének történetéből, a keresztény ikonografiából és a heraldikai és genealogiai tudományokból. Végül a metszettár alkalmazottjainak ismerniök kell a művészetek történetét, a metszetek osztályozását és a földrajzot.

Mint várni is lehet egy olyan tanulmánytól, mely egy speciális könyvészeti iskola felállításának eszméjét akarja megpendíteni, Fétisnek eme nagyon is indokolt kívánságaira szerzők azzal a kérdéssel felelnek, hogy a megjelölt *szakismereteket* ugyan hol sajátítsák el a vizsgára menni kívánók? Fölhozzák, hogy a ki ilyesmiket kíván, nem ismeri a belgiumi egyetemek tanulmányi rendjét, melyből a bibliografiai tudományok hiányzanak. Ugyan hol adják elő a könyv történetét úgy, a mint azt egy könyvtárnoknak tudni kellene? Hát a könyvtárkezelést, katalogusszerkesztést stb. ugyan hol lehet megtanulni? Aztán mint szembeszökő ellenmondást említik föl, hogy Fétis a bölcseltdoktorokat is

¹ E Fétis, Rapport adressé à M. le Ministre de l'Intérieur et de l'Instruction publique sur la situation de la Bibliothèque Royale durant du les années 1894—95. Brüsszel, 1896.

megakarja vizsgáztatni a paleografiából és diplomatikából, holott ezekből a tárgyakból már az egyetemen lehet, sőt kell vizsgátni a történeti szak jelöltjeinek. Végso következtetésük az, hogy önálló könyvészeti iskolákat kell fölállítani, mely az egyetemtől függetlenül képezzen ki a könyvtári szolgálatra.

Azóta, hogy szerzők tanulmányukat elkészítették, már meg is jelent a könyvtárnoki vizsgálatot szabályozó belga közoktatásügyi miniszteri rendelet. (1897. decz. 24.) Ennek értelmében mindazoknak, a kik a brüsszeli királyi könyvtárban állást akarnak elnyerni, egy évi próbaévvesség után, melyet a brüsszeli királyi vagy az ország más nyilvános könyvtárában lehet eltölteni, szakvizsgálatot kell tenni, amely írásbeli és szóbeli részből áll. Az írásbeli rész: egy a kir. könyvtár adminisztrációja köréből vett, vagy valamely általános bibliografiai kérdéssel foglalkozó dolgozaton kívül tíz könyvnek osztályozása és czédulázása, melyek között inkunabulumok, latin, görög és a vizsgáló által megjelölt modern nyelvű nyomtatványok vannak, továbbá két kéziratnak, egy régibb metszetnek leírása s egy régi pénznek vagy fölíratnak megfejtése. A szóbeli részben kérdéseket kap a jelölt a bibliografia, bibliothékonómia és bibliothekografia köréből, a paleografiából és diplomatikából, a művészetek, metszés, litografia, a pénzek és érmek és a könyvnyomtatás történetéből, az emberi ismeretek általános osztályozásából és végül le kell fordítania néhány mondatot könyvészeti tárgyú s az általa megjelölt nyelveken írt munkákból. A 3—5 tagból álló vizsgáló bizottságot, melynek elnöke a brüsszeli kir. könyvtár vezetője, a miniszter nevezi ki.¹

Dolgozatunk végén majd ki fogjuk fejteni, hogy az egyetemi tanulmányokba minden nehézségek nélkül be lehet illeszteni a bibliografiai tanulmányokat. Most nézzük meg a már meglevő külföldi hasonczélú intézményeket, Vandevelde tervezetéről mindössze fölemlítve, hogy azt szerzője a könyvkiadók 1896-iki brüsszeli kongresszusán bemutatta, s hogy a könyvkereskedői pályára készülőknek szánt olyan fajta iskolák létesítésére vonatkozik, a minők Lipsében és Milánóban vannak.

Németországban rendszeres könyvészeti tanfolyam csak a göttingai egyetemen van, a hol a nagyhírt bibliologus *Dziatzko*

¹ Le Bibliographe Moderne, 1897. évf. 6. szám. 409 l.

előadja a könyvnyomdászat és könyvkereskedelem történetét, az írás és könyv régi történetére vonatkozó ismereteket s ezeken kívül bibliografiai gyakorlatokat is (kataloguskészítés, osztályozás) végeztet. Ezek a gyakorlatok ingyenesek. A porosz királyságban csak rövid idő óta rendszeresítettek vizsgálatokat a könyvtárnok-jelöltek részére. 1894 előtt a volontair-rendszer volt szokásban. Külön vizsgát nem kívántak, elegendő volt a végzett felsőbb tanulmányokat igazoló oklevél. Azonban az 1893. decz. 15-i miniszteri rendelet szorosan megszabja a feltételeket, melyektől a könyvtári szolgálatba való fölvétel függ. Be kell terjesztetni az érettségi bizonyítványt s az egyetem valamelyik fakultásán szerzett doktori oklevelet, továbbá erkölcsi és orvosi bizonyítványt, s valamelyes igazolványt arra nézve, hogy a folyamodó rendelkezik a két évi próbaérvességgel idejére a megélhetésre szükséges anyagi föltételekkel. Ezt a két évet vagy a berlini kir. könyvtárban vagy valamelyik kir. egyetemi könyvtárban kell eltölteni; a jelöltnek jogában áll, sőt előnyös is, hogy a második évet a göttingai egyetemi könyvtárban töltsen el. Erre következik a könyvtárnoki szakvizsga, melynek célja meggyőződést szerezni arról, hogy a jelölt két év alatt elsajátította-e a szükséges könyvtárkezelési ismereteket s hogy a világirodalomban megvan-e a kellő jártassága. Ezeken kívül a könyvtári szükségletekhez mérten ismernie kell az angol, francia és olasz nyelveket. S egy pár kérdést kap az írás és könyv történetéből is. Természetesen, a kiknek a paleografia, vagy az inkunabulumok terén speciális ismereteik vannak, előnyben részesülnek. Ha a vizsgálat nem sikerült, fél év múlva ismételni lehet, azonban ezt az időt is könyvtári volontaire-szolgálatban kell tölteni. Többször a vizsgát nem lehet ismételni.

Szerzők megemlékeznek még a lipcei könyvkereskedő iskoláról, mely 1853-ban nyílt meg s három évfolyamból áll. Tanítják benne a német, francia, angol nyelveket, az irodalom és világtörténetet, enciklopediát (?), könyvvitelt, aritmetikát, természetrajzot s fakultative a gyorsírást.

Az angol könyvtárnokok egyesülete, mely 1877-ben alakult, 1885 óta a maga kezébe vette a könyvtárnoki vizsgálatok ügyét. Évenként kétszer, júniusban és decemberben külön bizottság ül össze, s ez adja a képesítési bizonyítványokat (certificates of proficiency). A vizsgálatokat Londonban, Oxfordban, Cambridge-ben

és Liverpoolban tartják. Kár, hogy szerzők nem ismertetnek meg részletesebben az angol vizsgálati szabályzattal, mert abból, hogy a vizsgálatnál nem szorítkoznak kizárólag a bibliografiára és bibliothékonómjára, hanem az irodalomtörténetre és a többi tudományokra is kiterjeszkednek, még sokat nem tudhatunk.

Szerzők szerint ugyanennek az egyesületnek egyik tagja vetette föl az 1892. párisi könyvtárnoki kongresszuson az eszmét, hogy a leendő könyvtárnokoknak nevezetesebb könyvtárak, könyvnyomdák és könyvkötő műhelyek látogatása által kellene a szükséges gyakorlati ismereteket megszerezni.

Egész röviden emlékszik meg a tanulmány az osztrák kultuszminiszter 1874-iki rendeletéről is, mely arra vonatkozik, hogy a bécsi egyetemmel kapcsolatos *Institut für oesterreichische Geschichtsforschungen* harmadéves növendékeinek bibliografiai és bibliothekonomiai leczkéken és gyakorlatokon is részt kell venni.

Franciaországban a párisi *École des Chartes*-ben 1869 óta bibliografiai tanfolyam is van. S a leendő archivist-paleographoknak az első év végén kell vizsgálatot tenni a bibliografiai, különösen a könyvtári osztályozásra vonatkozó tanulmányokból. Jelenleg *Mortet* látja el a tanszéket, hat hónapon át a könyv történetét s a hátralevő időben a nevezetesebb bibliografiai repertoriumokat ismertetve.¹ A párisi irodalmi fakultáson (Faculté de lettres) *Langlois Ch. V.* adja elő 1894 óta a bibliografia tudományát, s nagybecsű fejtegetéseit könyvalakban is közzé tette.² Azonban már jóval a Langlois kurzusa előtt rendszeres vizsgálatnak kellett magukat alávetni azoknak, a kik valamelyik franciaországi egyetemi könyvtárban alkalmazást akartak nyerni.³ A könyvtárnokok, a kik a rektor fönnhatósága alá tartoznak, a miniszter által nevezetnek ki azon folyamodók közül, a kik képesítési bizonyítványt

¹ Charles Mortet, Leçon d'ouverture du cours de bibliographie et de service des bibliothèques, faite à l'École des Chartes le 8 décembre 1897. (Páris, Chevalier-Maresque, 1898.) — Ezt a kitűnő dolgozatot szerzők még nem ismerhették s azért nem is hivatkoznak rá.

² Manuel de bibliographie historique par Ch. V. Langlois, chargé de cours à la Faculté des lettres de Paris. I. Instruments bibliographiques. Páris, Hachette et C-ie, 1896.

³ Erre nézve részletes adatokat tartalmaz Albert Maire, Manuel pratique du Bibliothécaire cz. könyve. Ismertetését l. Magyar Könyvszemle, 1898. 100. l.

szereztek az 1879. évi augusztus 23-iki rendelettel szabályozott szakvizsgálaton. Ez a vizsgálat Párisban megy végbe a könyvtárak központi bizottsága előtt; két részből áll: az egyik egy bibliografiai tárgyú francia dolgozat, a másik tizenöt különböző tárgyú s a könyvnyomtatás különböző korszakából való könyvnek osztályozása és könyvtári feldolgozása (lapszámozás, a növekedési naplóba, az inventariumba és a különböző katalogusokba való beigtatás). A jelöltnek igazolni kell, hogy mint számfölötti, vagy alkönyvtárnok valamelyik egyetemi könyvtárban két évig mint próbaéves (stagiaire) működött. A kik azonban már archivist-paleographok, vagy megfelelő felső iskolai végzettségük van (les licenciés és lettres ou és sciences, les docteurs en droit ou en médecine et les élèves diplômés de l'École des Hautes Études) mindössze félévi próbaszolgálatra kötelezvék. A folyamodóknak a német nyelvben való jártasságukat is igazolni kell. A *Mazarine*, *Arsenal* és *Sainte Geneviève* könyvtárakba szintén csak felsőbb tanulmányokról szóló diplomával vagy pedig az egyetemi könyvtárnokoktól megkívánt képesítési bizonyítvánnyal lehet bejutni.

S csak nemrég, 1898 május 23-ikán adta ki a francia közoktatásügyi miniszter azt a rendeletet, a mely a községi könyvtárakra való képesítést szabályozza. Egészítsük ki a brüsszeli tanulmányt azoknak a feltételeknek ismertetésével, a melyektől Franciaországban a községi könyvtári szolgálatba való fölvétel függ. Mindazoknak, a kiknek nincs az École des Chartesban szerzett oklevelük, vagy egyetemi könyvtári szolgálatra képesítő bizonyítványuk, külön vizsgálatot kell tenni, a melyre a közoktatásügyi miniszter ad engedélyt folyamodás alapján. Ehhez születési bizonyítványt, részletes curriculum vitae-t kell csatolni, s meg kell benne jelölni azokat a nyelveket, a melyeket a folyamodó tud. A vizsgálat itt is két részből áll. Az írásbelin valamely általános bibliografiai vagy a községi könyvtári adminisztráció körébe vágó kérdésről dolgozatot kell készíteni, továbbá tartalmi kivonatot adni olyan nyelvű könyv előszavából a melyet a folyamodó megjelölt, mintegy tíz könyvet föl kell könyvészetileg teljesen dolgozni (leltár, különböző katalogusok stb.) át kell írni latin és francia középkori és újabb kézirati szöveget s ezeket a kéziratokat le kell írni tudományosan a katalogus számára. A vizsgálat szóbeli része természetesen a bibliográfiára és a községi

könyvtári adminisztrációra vonatkozó kérdésekből áll, melyeknek körét a rendelethez függelék gyanánt csatolt program szabja meg. E szerint tájékozottságot kívánnak a pergament és papiros. a könyvkiállítás, formák, kötés ismeretében továbbá az egyes könyvek különösebb értékének (ex librisek. kézirati bejegyzések, czimerek stb.) fölismerésében. Ezeken kívül a könyvnyomtatás történetének s a bibliografiai segédeszközöknek (Burnet, Quérard, Potthast) ismeretét kívánják meg. Hangsúlyozva van a katalogus rendszerekben való tájékozottság is s végül a könyvtári adminisztráció minden főbb mozzanata. A jelölt kívánatára az ikonografiából és a numizmatikából is adnak kérdéseket s az eredményt bejegyzik az oklevélbe. E rendelet kapcsán a vizsgáló bizottság is kineveztetett élén Delisle Leopolddal, mint elnökkel.¹

Egészen külön intézkedések érvényesülnek a Bibliothèque Nationaleba való fölvételnél. A szóban forgó tanulmány szerzői ezt csak röviden érintik, mi azonban Maire nyomán egy kissé részletesebben fogjuk ismertetni.²

Mindenekelőtt tudnunk kell, hogy külön vizsgálatok vannak szervezve a nyomtatványi osztály és a kézirattár számára s ezen kívül mindkét helyen külön kell vizsgálatot tenni a próbaévvesség (stagiaire) és külön az alkönyvtárnoki fokozat elnyerése végett. Arra nézve, hogy milyen föltételek mellett bocsátják a jelentkezőket ezekre a vizsgálatokra, a program nem tartalmaz külön felvilágosításokat. A vizsgálat követelményei a következők:

I. *A nyomtatványi osztályban.* A. A próbaéves címért.

1. Mintegy husz munkát katalogizálni, melyek között előfordulnak inkunabulumok, görög, latin és modern nyelvű, különösen német könyvek.

2. Megállapítani a munkák cziméből a jellemző rendszót, a melylyel a tárgyszerinti alfabetikus repertoriumban helyet foglalnak. Ez a repertorium a Bibliothèque Nationale által havonként kinyomatott *Bulletin des publications françaises* mintájára szerkesztendő, minden névnek francia átírásával.

3. Egy latin vagy modern nyelvű előszót elemezni azoknak az adatoknak megállapítása végett, a melyeket az az illető mű írására vagy megjelenésére vonatkozólag tartalmaz.

¹ Revue des Bibliothèques. 1898. VIII. évf. 186. l.

² Albert Maire, Manuel pratique du Bibliothécaire, 33. l.

B. Az alkönyvtárnoki címért.

1. Mintegy tíz munkát vagy kisebb dolgozatot katalogizálni, melyek között inkunabulumok, latin, görög és modern nyelvű könyvek előfordulnak. Ezeket a könyvtárban szokásos bibliografiai rendszer szerint osztályozni.

2. Bibliografiai segédeszközök repertoriumok stb. által megtalálni mintegy tíz munkát, a melyeket az olvasóterem látogatói többé-kevésbbé szabályos módon óhajtanak.

3. Írásban megfelelni bizonyos föladvott kérdésekre annak bizonyítására, hogy a jelölt ismeri a Bibliothèque Nationale-ban alkalmazott osztályozási rendszereket, járatos a fontosabb bibliografiai segédeszközök kezelésében, tisztában van a könyvnyomtatás történetével és képes egyes könyvek különösebb érdekességeit fölismerni (az egyes példányok kivételes jelentőségét, a kötést, ex libriseket, kézirati bejegyzéseket).

II. A kéziratárban. A. A próbaéves címért.

1. Másolni kézirati szöveget.

2. Négy-öt kéziratot tudományosan leírni.

3. Kronologiai és diplomatikai kérdésekre megfelelni.

4. Latin vagy modern nyelvű paleografiai vagy irodalomtörténeti értekezés tartalmi kivonatát elkészíteni.

B. Az alkönyvtárnoki címért.

1. Négy-öt kéziratot tudományosan leírni.

2. Írásban megfelelni bizonyos föladvott kérdésre a paleografia, a kéziratok bibliografiája vagy a könyvtárak története köréből.

3. Megmutatni, hogy a jelölt ismeri a könyvtárban a XVII. század óta alkalmazott különböző katalogusokat és osztályozásokat és azokat a többi gyűjteményeket, a melyekből a könyvtár kéziranyagát kapta.

A mint ezekből látható, Franciaországban nagy gondot fordítanak arra, hogy a fejlődő könyvtárnoki nemzedék méltó legyen ahhoz a feladathoz, mely rá az általános kultúra terén az ottani virágzó könyvtári életben vár. Erről a könyvtári életről, legalább mennyiben Párisban visszatükröződik, az elmúlt nyáron tett tanulmányutam alkalmával személyesen is meggyőződtem. Lesz alkalmam észleleteimet e helyen a kellő részletességgel elmondani. Most csak annyit jegyzek meg, hogy ez a gondosság, a mi a könyvtárnokok kiképzésére nézve az elmondottakból látszik,

valóban szükségszerű fejleménye az ottani állapotoknak. A hol a könyv olyan nevezetes tényezője az életnek, mint ott, csakugyan gondoskodni kell, hogy annak kezelésére, annak a közhasználatba való bocsátására szakavatott emberek képeztesse. S itt a tudományos bibliológiai tevékenység mellett meg kell még emlékeznünk Páris két olyan tanintézetéről, a melyek a könyvésztel szoros összefüggésben állanak. Ezek már nem könyvtárnokok szakképzésével foglalkoznak. Céljuk az, hogy finom ízlésű s a szükséges ismeretekkel rendelkező könyvnyomtatókkal és kiadókkal lássák el az országot. Franciaország századok óta a szép kiadványok hazája. a bibliofilség, ez a nemes sport, mindig virágzott benne s a középkori miniatoroktól kezdve Uzanneig mindig akadtak ott finom érzékű emberek, kik a könyvdisztítés, a könyvkiállítás terén valóban művészi hivatottsággal buzgólkodtak. Lássuk, mi történik arra nézve, hogy a hagyományos ízlés folyton fejletessék, s az esetleges magasabb hivatottság megtalálhassa kifejlődésének feltételeit és eszközeit. Nézzük meg egy futó pillantással az *École municipale Estienne* és az *École Gutenberg* munka tervezetét.

Az *École municipale Estienne*¹ 1889-ben alapított és ugyanabban az évben november 20-án nyílt meg. »Célja, ügyes és képzett munkásokat nevelni a könyvpar és könyvművészet számára.« (... pour les arts et les industries du livre.) Az oktatás ingyenes. A fölvétel előtt vizsgát kell tenni, a mely áll diktálás utáni írásból, két számtani feladványból és gipszminta után való rajzból. Tizenháromeves kortól lehet jelentkezni s egy évre 75 --90 növendéket vesznek föl. Az első öt hónap alatt bizonyos számú csoportokra vannak fölosztva s hetenként fölváltva tanulnak és dolgoznak a különböző műhelyekben. A tanfolyam elméleti és technikai részből áll. Az elsőnek tárgyai gyanánt forrásunk a francia nyelvet, világtörténelmet, földrajzot, számvetést és könyvelést, mértant, disztító rajzot, mintázást, linealis rajzot, szépírást, testgyakorlást, a könyv történetét sorolja föl. A technikai kurzus pedig a következőkre terjeszkedik ki: betűöntés, szedés, stereotipia és galvanoplasztika, nyomtatás, lithografikus-

¹ L'enseignement à l' École municipale Estienne: Programm adopté par le Conseil de surveillance. Páris. 1896. — *Ville de Paris*. Notice sur l' Ecole Estienne, École municipale professionnelle des arts et des industries du Livre. Paris. 1896. — Petit guide du visiteur à l' École Estienne. Páris, 1898.

czeruza-, toll- és kromorajz, kőmetszés, litografikus írás, autografa, könyomás, fametszés, domború metszés, rézmetszés (burin eau-forte, pointe-sèche), kötés, márványozás, aranyvágás, aranyozás bőrre, fotografia, fototípia és fotogravür.

A nappali órák az iskola növendékeinek vannak szánva. Páris városa azonban esti tanfolyamot is rendezett azon ifjú emberek számára, a kik nappal el vannak foglalva, de a kik mégis szeretnék magukat tökéletesíteni mesterségükben.

Az *École Gutenberg* 1886 január 1-én nyílt meg s a Chambre des Imprimeurs védnöksége alatt működik. Növendékeinek az elemi iskolát kell előbb végezniök s legalább 13 éves életkor szükséges a föl vételhez. Az oktatás három évre terjed. Az elméleti rész magában foglalja a francia, latin, görög és gót (!) nyelvtant, írást és olvasást és különböző nehezebb kéziratok olvasását. Franciaország és a könyvnyomdászat történetét, földrajzot, szám-tant, a mértékrendszert s az elemi algebrát. A gyakorlati rész első sorban a szedésre és nyomtatásra terjeszkedik ki, különböző nyelvű szövegek kiszedése és a korrekció, tördelés, sajtó alá-helyezés és nyomás, betüöntés, a cliché-készítés különböző módjai, galvanoplasztika, papirgyártás, szóval a könyvnyomdászat körébe vágó minden szükséges ismeret elsajátítható ebben az iskolában. Minden évben július közepén vizsgálatot tartanak, melyen a növendékeknek a föl adott munkát a vizsgáló bizottság előtt kell elvégezni. Az utolsó sikeres vizsgálat után az iskola képesítési bizonyítványt ad.¹

Íme egy pár adat arra nézve, hogy Franciaországban milyen eszközökkel emelik a nyomdászati ipart mindig magasabb és magasabb színvonalra.

Olaszországban 1891-ben *Fumagalli* kezdett meg bibliografiai és paleografiai tanfolyamot Flórenczben. Azonban a forrásunkul szolgáló tanulmány ezt épen csak fölemlíti, valamint a milanói könyvkereskedői iskoláról sem nyújt határozottabb képet. Röviden fölemlíti még az 1885 október 28-iki miniszteri rendeletet, mely a nyilvános könyvtárak kéziratáiraiban alkalmazott könyvtárnokok képesítését szabályozza. E szerint a jelentkezők, miután igazolták, hogy a doktori czímet vagy a flórenczi paleografiai intézet diplomáját

¹ Notice sur l' École Gutenberg, fondée sous le patronage de la Chambre des imprimeurs. Páris, 1896.

elnyerték, vizsgálatot tesznek, mely a következőkből áll: 1. olasz irodalomtörténeti tárgyú dolgozat, 2. a jelölt választása szerint klasszikus vagy keleti nyelvű szövegnek olaszra fordítása, 3. francia szöveg leírása diktálás után s ugyanennek a szövegnek lefordítása nélkül, 4. angol vagy német szöveg fordítása olaszra.

Még egy nyomdászati szakiskolával ismertet meg a Lameere és Sury tanulmánya, mely 1889 óta Brüsszelben igen nagy eredménnyel működik, s mely a belga főváros nyomdatulajdonosainak és nyomdászainak köszöni létét. Ennek a tanintézetnek (École professionnelle de typographie) célja »a nyomdászat fejlesztése mesterségüket alaposan értő munkások nevelése által.« Minden brüsszeli nyomdásztanuló belejuthat, ha 14-ik életévét betöltötte. Szeptember 1-től június 30-ig hetenként háromszor az esti órákban van az oktatás s a teljes tanfolyam öt évig tart. Felölel mindent, a mi a nyomdászat körébe vág s a technikai ismeretek mellett különösen a francia nyelvtanra, a könyv történetére és a rajzra fordít nagy gondot. Minden év végén vizsga van s az ötödik év végén az iskola képesítési oklevelet ad. 1896-ban száztiz nyomdatulajdonos és nyomdász járult fenntartásához s 77 növendéke volt.¹

Az amerikai könyvészeti szaktanulmányokra vonatkozóan Dewey *Melvil*ről emlékeznek meg nagy elismeréssel szerzők. A deczimális rendszer nagyhirű feltalálója volt ugyanis az, a ki már 1879-ben hangoztatta a nagyobb könyvtárak mellett föllállítandó könyvészeti iskolák szükségét s 1887-ben a Columbia College-ben a trustee egyik gyűlésén el is határozták, hogy az egyetemi tanszakok közé a bibliografiai tanulmányokat is beveszik. 1887. január 5-dikén vette kezdetét ez a szaktanfolyam, mely kiterjedt a bibliothékonomiára, a szorosabb értelemben vett bibliografiára, a katalógus készítésre és az osztályozásra. 1889 óta az a tanfolyam Albanyban van. Ezóta egyre szaporodik a hasonló célú iskolák és tanfolyamok száma. Az utolsó londoni könyvtárnoki kongresszuson bemutatott jelentés szerint többek közt New-York, Brooklyn, Philadelphia, Chicago dicsekedhetnek könyvészeti iskolával.

Ennyi az, a mit a könyvészeti ismeretek megszerzésének ismert eszközeiről szerzők a brüsszeli konferencia elé terjesz-

¹ École professionnelle de Bruxelles, notice historique. Brüsszel, 1897.

tettek. Sok érdekes adatot gyűjtöttek össze, habár munkálatuk kimerítőnek nem mondható. Már most is sokban kiegészítésre szorult. Céljuk különben csak az volt, hogy a különböző szakképzési módok ismertetése által épen az egyenetlenség és hiányosság föltüntetésével kimutassák egy olyan nagyobb szabású tanintézet szükségességét, mely kizárólag a könyvre vonatkozó ismeretekkel foglalkozva az egész anyagot rendszeresen és alaposan felölelje. Ennek az iskolának tervrajza képezi dolgozatuk második részét.

A GYÖNGYÖSI TOLDALÉK.

DR. ERDÉLYI PÁLTÓL.

A ferenczrendiek gyöngyösi könyvtára újabban kellemes meglepetésekben részesítette a magyar nyelv és irodalom barátait. Csak az imént történt, hogy *Széchy* Károly utána járó buzgalmának sikerült megtalálni azt a régen keresett munkát, melyről Döbrentei után tudjuk, hogy a Laus Sancti Nicolai szövegét a XVI. század korai költői termékét számunkra megőrizte. *Péchy* Ferencz éneke, a melyről szó van, figyelmeztet bennünket arra, hogy e nagy szerzetes könyvtár más egyebet is rejtget, még pedig olyat, a mi kulturánk és irodalmunk múltjának ismeretére s emlékeink számának gyarapítására mindeddig ismeretlen. *Kollányi* Ferencz a magyar ferenczrendiek XVI. századi történetének rajzához, a müncheni könyvtárban s a rend budapesti könyvtárában őrzött levelező könyveken kívül a gyöngyösi székház könyvtárának jegyzőkönyvét kutatta s használta föl, s *Melich* János csak az imént egy ismeretlen szógyűjteményt s több, glosszákat tartalmazó könyvet fődőzött fel, a melynek anyaga régi magyar nyelvünk ismeretéhez jelentékeny gazdagodást mutat. Ezek között egy a XVI. század elejéről származó nyomtatvány is szerepel, mely glosszáin kívül más tekintetben is figyelemre méltó. Érdekes maga a nyomtatott mű s az a *toldalék*, mely a végéhez fűzött 23 levélre terjedő kéziratot, s abban 22 régi magyar éneket őrzött meg az utókor számára.

A nyomtatott mű egyike Paratus számos kiadást ért munkájának: *Sermones de tempore et de sanctis*, Strassburgban 1503-ban jelent meg s könyvészeti segédmunkáinkban csak

egyszer találom főlemlítve (Panzer, VI. 30.) s ott sem, mint láttott és leirt, hanem mint idézett munkát. A Sermonesnek ezt a kiadását, ha nem is egyetlen, de legalább is nagyon kivételesen előforduló, ritka példányai egyikét, már e könyvészeti tény is becsessé teszi. Mert míg Paratusnak ennél régiebb és újabb kiadásai a Nemz. Múzeum s más gyűjtemények könyvtáraiban elég sűrűen előfordulnak, ezt a kiadást sem katalógusokban, sem kézi könyveinkben leírva nem találtam meg. Sajnálatos, hogy ez sem teljes. A mi példányunkban az első résznek (Sermones de Tempore) első a_1 levele, s közbül több helyen több levele, hiányzik, s az a_2 folytatott Tabula alphabetica Sermonum Parati de Tempore s a Sermones, az említett hiányzó leveleket nem számítva a Sermo CLVII-ig a D ternionak 6. leveléig terjed, s ott az a oldalon a második columnában »Paratus cōtinens sermones de tempore anni totius opus perutile: finit feliciter« colofonnal záródik. A második rész, Sermones de Sanctis folytatólagos ívjelzéssel van ellátva, s F, en kezdődve az R₈ végződik a következő colofonnal: »Paratus 3tinēs sermones de sanctis ꝑ anni circulū una cū inuentario ꝑutili Argentine felicē sortitus est fine Anno 1503. Septiō Kl'as ap'lis.« A munka tehát egyfolytában nyomtatottnak látszik s ez esetben a két rész között csupán az E terniónak 8 levele hiányzik, a mely állapot meg egyezik azzal, hogy a rövid terniok közül hiányzó IV. könnyen helyet talált egy ternióba, mikor az F ternión is 6 beszéd (V—X) szövege van. Hogy egyfolytában nyomtatott nem csupán az ívjelzés folytatólagossága, hanem a Tabula s az a körülmény igazolja, hogy az első rész colofonja datumot nem visel. E munka így meglehetősen ép állapotban jutott ránk, a miben nagy része van a rend gondosságának, hogy jól és szépen bekötötte s a hiányzó szöveget több helyütt kézirattal pótolta. Hogy könyvészeti érdekén kívül a benne található magyar glosszák s a végéhez csapott toldalék énekei csak emelik e kötet becsét, nem kell különösen hangsúlyozni.

Az énekeket tartalmazó toldalék eredetileg nem 23 hanem 30 levélből állott s a kötet végére, annak bekötésekor került. Kétségtelen, hogy a kötése 1570 után készült, s miután a könyv 1503-ban jelent meg — s ismeretlen utakon bolygott, 1503–1570-ig kötetlenül, vagy legalább is, nem mostani kötésében került *Keserű*

Tamás birtokába, a ki a nyomtatott műnek utolsó levele hátlapjára sietett veres tintával bejegyezni, hogy istum librum possideo ego Tomas Kessrw 1570. Ugyanennek a veres tintával író kéznek egy más bejegyzése is van a Toldalék 21^a levelén, mely az esketési tilalmas és szabad napokról szóló promemoriát jegyzett oda. A kötetnek további sorsát más bejegyzések nyomán körülbelől így lehet összefoglalni. Keserű Tamástól kézről kézre menve futotta a könyveknek kiszámíthatatlan pályáját, időrendben: 1604-ben Füleken, 1620-ban Szádvárott, 1626-ban Trencsinszky Márton tulajdonában, 1629-ben Szenderőben a sebes Bodva mentében Dus Jakab tulajdona volt, a ki Szelevényi Páltól ajándékba kapta, s a ki megjegyezte, hogy e könyv Keserű Tamás tulajdona volt, a mint azt a könyv végén maga fölírt. Ha 1570-ben a könyvnek vége a nyomtatott rész utolsó lapja volt, kötését azon esztendő után kellett nyernie, még pedig 1609 előtt, különben a kötet hátulsó táblájának belső fedő lapjára nem írhatta volna föl egy ismeretlen kéz a maga irnivalóit. S a mennyire e kötetnek meglehetősen ügyes kötési munkája mutatja csakugyan a mondott időben, 1570—1609 között köttetett be. A *Toldalék* három kéz írását mutatja, Dus Jakabét s *Udvári* Istvánét, a ki Divénben a szeretetre méltó Dus Jakab atya iránt való nagy szeretetétől indítatva írta meg, (vagy talán *le*) az eddig ismeretlen *Igaz bíró Jézus Krisztus* című éneket. A harmadik kéz alig érdekel, de különben is későbbi. Az ilyen tekervényes utakon járó könyvekben számos bejegyzés szokott lenni, van ebben is elég, a mi multjára s volt birtokosaira némi világot vet, vagy legalább is sejteti azt a társadalmi osztályt, a melynek dolgozó asztalán vagy thekájában helyet foglalt. Van ebben is elég, például, hogy a husvét-utáni első vasárnapra a Pomeriumot használta, hogy a gyónók nevét följegyezték és a többi, — a mi mind arra mutat, hogy a könyv papi és pedig katolikus papi emberek tulajdonát tette, s azok a följegyzések, melyekből a könyv multját iparkodtunk meglesni. Ez utóbbiak egyuttal korhatározók, 1629—1635 között írottnak állítják a Toldalék szövegét, kivéve természetesen a későbbi harmadik kéz írását. A kötet a maga beszédességében sokkal jobban elmondja, hogy papi emberek forgatták, olvasták, s irogatták bele apróbb följegyzéseiket, értékes glosszáikat s figyelemre méltó toldalékában énekeiket, hogy sem sokáig kellene bizonyíttatnunk

Hogy mégis megtettük, azért történt, mert a Toldalék iratása idejére és íróira, olvasóira nagyobb súlyt helyeztünk.

Az előforduló nevek közül Szelevényi Páléra emlékezünk, ki a magyar ferenczrendiek történetében maradandóbb emléket hagyott maga után. Fridrich rövid följegyzéseiből egy nagy érdemű és közszeretetlenben s általános tiszteletben állott ferenczrendi provinciális alakja bontakozik ki; olyané, a ki nehéz időkben viselte tisztét s hozzá társainak közelismerésére. 1583-ban a szegedi ház superiora, 1586-ban a gyöngyösi házé, de csak rövid ideig, alig egy évig, mert mikor a provinciális Mohácsi Tamás valamely pestises nyavalyában elhunyt, egyhangú rokonszenvvvel választott meg helyébe provinciális miniszternek. Három ízben (1589. 1592. 1595.) ruházta rá rendtársainak megingathatatlan bizalma e tisztet, melyet azonban már nem viselt hosszú ideig. Mert öregségtől megtörve, s korának gyengeségeitől intve maga mondott le arról, belátván, hogy hivatala viselésére elégtelen. Életének hiányzó adatai helyett jegyezzük ide újra, hogy becsülte a tudományt s meg volt benne az igazi tudós önzetlensége és fiatalabb társait buzdítani is tudta. Dús Jakab, kinek e művet odaajándékozta, valószínűleg a ő serkentéseire lépett közelebbi viszonyba az írás s énekszerzés műzsájával. 1591-ben, mikor provinciálisa őt e könyvvel kitüntette, hihetőleg még Gyöngyösön volt frateré a rendnek s 1629-ben mikor a Sebes Bodva mentében, Szűz Mária tiszteletére éneket szerzett, Szendrőben élt, talán mint guardián vagy superior, miután a mint egy másik bejegyzése mutatja, az 1628 évet Osgyánban töltötte. Élete folyásáról nem sokat tudhattunk meg, semmivel sem többet, mint a mit e *Toldalék* róla emlékezetben hagyott, mert a szendrői ház kétszer leégett romjai alatt elhamvadtak a ház Annalesei, könyvtára s abban mind az, a mit róla vagy tőle birhattunk volna. E Toldalék azonban java része szerint az ő kezétől való s némi részben szellemi vagyona is, ama két éneke révén, a mit neki tulajdonítunk. Sajnálatos, hogy a ferenczrendiek könyvtárait nem ismerjük, hogy a szendrői ház elpusztult, mert a könyvtárunkban, vagy a szendrői könyvtárban volna mit keresnünk. Azt a kéziratot, a melyet Dús Jakab használt. Mert hogy e Toldalék java részében másolat, azon nincs okunk kételkedni. Az énekeknek szerkezete, nyelve és írásmódja korábbi időre mutat, mint a mikor papirosra kerültek.

Egyenesen középkori forrásra, egy századdal előbbre, valamely régebbi kódexre, mely a latinból fordított vagy átdolgozott darabokat a maga korai írásmódjával, nehézkes nyelvén és szó szerinti átültetésében őrizte meg Dús Jakabnak. A XVII. század derekán a magyar egyházi ének nyelve és verse sokkal magasabban állott, hogy sem e kezdetleges mondatszerkezetű s nehézkes énekeket akkoriaknak tarthassuk.

A *toldalék* a következő énekeket tartalmazza:

1. Fol. 1^b 2^a. *Gyeoneorkodgyel szívz Marja.* (De sancta Maria, cantio devota.)
2. » 2^b 4^a. *Angjaloknak nagjsagos aszszonja.* (De sancta Maria; nota: Salve Mater.)
3. » 4^a *Idueoz legi Istennek.* (In elevatione corporis et sanguinis domini.)
4. » 4^b *Oh my szent attjánk kegies.* (Himnus de sancta trinitate.)
5. » 5^a 6^a. *Az igaz hitben uegig megh magradgiunk.* (De sanctis apostolis.)
6. » 6^b 7^a. *Fényességes tengörnek csillaga.* (De beata virgine; nota: Salve mater.)
7. » 7^a 7^b. *Oh kegyeos szívz Marja.*
8. » 7^b 8^a. *O djcsöséges, o te szepseges.*
9. » 8^a 8^b. *Iduoz legj mennjeij kjralne azzonj.* (De sancta Maria.)
10. » 9^a 9^b. *Az Vr Isten im az Adamnak.* (Cantio de adventu.)
11. » 9^b 10^a. *Dicseretös az gjermek kj ez nap.*
12. » 10^a 10^b. *Nagj cöröm nap ez nekiwnk.* (Karácsonj enekek.)
13. » 12^a *Az a nap jteletnek napja.* (Memento mori. Memorare novissima leti.)
14. » 12^b *Kerwnk tegödet attja.* (Pro pluvia.)
15. » 13^a *Gabriel angjal, bizonyos.* (De sancta Maria, in adventu; nota: O gloriosa.)
16. » 13^b *Földnek rettenetös Vra.*
17. » 14^a 14^b. *Attjanak bölcsessége.* (Patris sapientia, veritas divina.)
18. » 15^a. *Iduoz legj Christus.* (In elevatione.)

19. » 15^b 16^a. *Zeöngjeön Nyeluem*. (Hymnus sancti Thomae: Pange lingua.)
 20. » 16^a 16^b. *Mit bizik ez világ*. (Cur mundus militat.)
 21. » 17^a 17^b. *Attjanak bölcsesége*. (Cantio de passione domini.)
 22. » 17^b 18^a. *Christus ky vagy nap es*.
 23. » 18^a 19^a. *Oh dicsősséges, Oh te szepseges*. (De beata virgine Oh gloriosa.)
 24. » 19^b 20^b. *Igaz bíró Jezus Chrisztus*.

Az itt elősorolt 24 ének közül a nyolczadik, mint huszonharmadik s a tizenhetedik, mint huszonegyedik, ismételve előfordul. s így voltaképen 22 éneket kell közelebből szemügyre vennünk: azonkívül a 19 s a 23 számú énekek magyar és latin, váltakozó strófákkal szerepelnek, a mit csak a leírás hűsége kedvéért kell megemlítenem. Ez az énekes kézirat java részben ismert anyagot ad; olyant, a mit korábbi időkből s olyat, a mit későbbi évekből ismerünk, de ad ismeretlen anyagot is. Nekem azonban úgy tetszik, hogy e toldalék érdekessége nem abban van, hogy ismeretlen énekeket is megőrzött, hanem abban, hogy kétségtelenül katolikus író által s hogy a XVII. századnak első felében íratott vagy másoltatott.

E könyv és toldaléka, birtokosai és bejegyzései egyaránt a ferenczrendieknek a XVI. század végén egyre pusztuló s mindjobban ritkuló tartományába visznek. Oda a hol a török hódítás s a protestantizmus diadala nyomán a török hadak elől menekülő barátokkal s a hódító sereg nyomában romba dülő kolostorokkal találkozunk; oda, a hol a protestantizmus egymásután hódítja el a kolostorok lakóit és hiveit. Majd oda visz, a hol a visszahúzódó török sereg után újra megnépesülnek a megürült kolostorok s a khórusban magyar nyelven fölhangzó ének egymás után szerzi vissza az elpártolt hívókat. A toldalék inkább az utóbb, a könyv az előbb vázolt képre emlékeztet, a XVI. és XVII. századok találkozásán erősödő katolicizmus idejére, a mikor a protestáns ének mellett fölhangzik a katolikus ének s a buzgó énekszerzők sorába egy-egy katolikus is belép s a kolostorokban a régi énekek előkeresésével, újak szerzésével foglalatoskodnak, s a főpapok székhelyein a katolikus hívek számára kiadandó nyomtatott énekeskönyvek szóba kerülnek. Lassankint az idő megérleli e gondolatokat s a főpapok, élükön Pázmány Péterrel, a diadalmas magyar

ének, magyar beszéd, magyar könyv és iskola segélyével megindítják az antireformációt. 1629-ben, ugyanabban az esztendőben, a mikor Dús Jakab a Sebes Bodva mellett Mária tiszteletére éneket szerez: megjelenik Bécsben *Hajnal* Mátyás jezsuita könyve, melynek függelékében megzendülnek a Mária tiszteletét hirdető énekek, s ugyanakkor Pázmány elméjében határozott alakot öltött a magyar katolikusok számára szerkesztendő Énekes könyv gondolata. Ebben az időben, mikor a militans jezsuiták már nyomtatott énekeket adnak a hívők kezébe — a szelid ferenczrendiek magukba szállva s az egyház javát szemelött tartva, csak maguknak írják és másolják énekeiket. *Udvari* István és *Dús* Jakab s az ismeretlen író ekkor róják szögletes betűikkel Paratus-Sermonesei végéhez fűzött lapokra amaz énekeket, melyeknek jegyzékét föntebb adtam. Se kegyes barátok munkája, melynek egy bizonyos érdeme, hogy magyarul szólalt meg, kétségtelen, hihetőleg nem áll e kor világában egyedül. De ránk nézve, kik a kolostorok könyvtárait még nem ismerjük, ez a rövid Toldalék, még az egyetlen emléke annak az ájtatos hangulatnak, mely a ferenczrendiek kolostoraiban uralkodott.

Ez a toldalék egy adat ahoz a mozgalomhoz, mely az egyházi énekköltészet történetében a XVII. század folyamán végig, lassan neki induló s mind jobban erősödő fejlődésben alakult ki. Egy adat, s hozzátehetjük: a legkorábbi, a mit eddig kéziratoss emlékeink közül ismerünk, de érdekes adattá válik, ha megszólaltatjuk az énekeket, s megfigyeljük, mit beszélnek nekünk azok — az énekek születéséről és terjedéséről.

Említettem, hogy a 23 ének közül kettő kétszer is előfordul, így tehát 21 énekről számolok be, a mely a katolikus énekügy történetének fejlődésére érdekes és jellemző világot vet. Régi ének, olyan, a melyik a protestans kort megelőző klastromi irodalomból már ismeretes, a toldalékban három fordul elő:

2. sz. Angyaloknak nagyságos asszonya.

7. sz. Oh kegyes szűz Mária.

22. sz. Krisztus ki vagy.

Régi protestáns ének, olyan, a mely e toldalékot megelőzőtt protestáns énekes könyvekből már ismeretes, hat fordul elő:

4. sz. Oh mi szent atyánk.

6. sz. Fényességes tengernek.

- 11. sz. Dicséretes az gyermek.
- 17. sz. Atyának bölcsessége.
- 20. sz. Mit bizik ez világ.
- 22. sz. Krisztus ki vagy (lásd előbb.)

Katolikus ének, melyet a későbbben megjelent katolikus énekes könyvekből ismerünk, nyolcz fordul elő:

- 1. sz. Gyönyörködjél szűz Mária.
- 3. sz. Idvez légy istennek.
- 5. sz. Az igaz hitben.
- 10. sz. Az úristen im az Ádámnak.
- 12. sz. Nagy örömnapp ez nekünk.
- 13. sz. Az nap ítéletnek.
- 18. sz. Idvez légy Krisztus.
- 19. sz. Zengjön nyelvem

Ismeretlen ének, a mit eddigi forrásainkból nem ismerünk,

- 8. sz. Oh dicsőséges
- 9. sz. Idvözlégny menyei
- 14. sz. Kérünk téged atya
- 15. sz. Gabriel angyal, bizonyos
- 16. sz. Földnek rettenetes Ura.
- 24. sz. Igaz bíró Jézus Krisztus.

E huszonkét énekből három régi, öt (illetőleg 6) régi protestáns, 8 új katolikus ének s hat ismeretlen új katolikus ének. E számok s e tények azt mutatják, hogy a magyar nyelvű egyházi énekeket katolikus íróink, mikor ők is gondot kezdtek fordítani a magyar éneklésre, három forrásból merítették: régi, klastromi irodalmunknak egyes kódexekben megőrzött emlékeit írták vagy dolgozták át, azután a protestáns énekeket alakították át, s végül a latin hymnologiából fordítva vagy eredeti énekeket komponálva, maguktól gazdagították énekeik készletét. Hogy lett a protestáns prédikátor hazafias énekéből Mária-himnusz, arra tanulságos a 6. számú éneknek (Bornemissza, Váradi, debreczeni, bártfai stb. énekeskönyvek) a toldalék szövegével való összehasonlítása. Ez és ehez hasonló átalakítások egyáltalán nem ritkák s csak megerősítik azt a tételt, melyet irodalomtörténet-íróink régebben elfogadtak, a melyet Bogisich Mihály több előítélettel, mint készültséggel megtámadott és rendithetetlenül vitatott, míg tévedését be nem ismerve, elhallgatásával maga is megerősített.

Az ismeretlen énekek szerzői közül a Toldalék nyomán hármat meg is nevezhetünk, mindenekelőtt Dús Jakabot és Udvardi Istvánt. A szorgalmasabb s gazdagabb erő Dús Jakab, kinek kezétől a kódex 1b., 9b., továbbá a 12a., 16b., a 18a., 19a. levelei származnak. Valamennyi ismeretlen éneket, a mely ezeken a leveleken található, könnyű volna neki tulajdonítani, ellen bizonyítékok hiányában, s azon az alapon, hogy azokat ő írta le s előtte s utána senki szerzőségére adatunk nincsen. De mi csak a 9 számút (Idvöz légy mennyei királyné) tulajdonítjuk neki, a melyet a következő aláírással: »Szenderőben, 1629 esztendőben Szebes Bodva mentében F. Jaco. Dusi.« mintegy aláír, s a 8 számút (Oh dicsőséges) mint a mely az előbbivel tárgya és hangulata szerint közeli rokonságot mutat. *Udvardi* István Dús Jakabnak írja a 23 számú éneket (Igaz bíró Jézus) a melyet szintén nem ismertünk s így teljes joggal tekinthetjük őt az említett ének szerzőjéül. A harmadik, bizonyos Gáspár, kinek nevét az első ének versfői őrzik, aligha nem azonos azzal a Gáspár baráttal, a kiről Toldy emlékezik meg a XVI—XVII. századi énekirók között.

Hogy végül néhány szóval megemlítsük; e kéziratos toldaléket sem rendszeres gyűjteménynek, sem ha szabad így mondani hivatalos jellegű cantionalé-féle szerkesztésnek nem tartjuk, hanem Dús Jakab magános ájtatossága és elmerülő buzgalma emlékének. Az a derék barát nem keresett vele világi zamatú dicsőséget: egyszerűen megakarta lelkében hálálni néhai jóakaró mesterének és provincialisának hozzá mutatott jó indulatát, beleirogatta azokat az ájtatos énekeket, a melyeket itt-ott, kolostorának régi kézírtaiban, a protestánsoknak kézen forgó gyűjteményeiben megszerezett s a melyek hatása alatt, maga is versírássra, a szent költészet művelésére adta magát. Egy másik társa, ki nemcsak Szent-Ferenczben, hanem hitbéli buzgalomban és költői hajlamokban is méltó társa volt, s talán tanítványa is — az ő példáján lelkesülve s talán emlékének áldozva — írta meg a maga költeményét.

E kézirat nem csupán a katolikus éneknek, hanem annak a nemes munkálkodásnak is egyik emléke, mely a Boldva vize mellett a magyar barátokat eltöltötte. A Pray-kódex s a Gyöngösi Toldalék levelén a Boldva neve egyformán előfordul.

KERTBENY KÁROLY KÖNYVÉSZETI TÖREKVÉSEI.

ABAFI LAJOSTÓL.

— Második, befejező közlemény. —

Ugyanerre a témára visszatér két nappal utóbb, közben vett levelemre adott kimerítő válaszában, megemlítvén, hogy *Thewrewktől* kevés értékű adalékokat kapott, és hogy egyedül *Szabó Károly* és *Ráth Károly* azok a tudósok, kik folyton becsesnél becsesebb adatokkal tisztelik meg.

Azután pedig Magyar Könyvészet célját, lehetőségét és jövedelmezőségét fejti ki. »Magyar nyelvű Magyar Könyvészetnek — úgymond — alig van keletre kilátása, legfeljebb 300 példányra, kivált, ha az betűrendben van és csak a jelen századot öleli fel; mert azok a könyvek, melyek a nemzet tömegét érdeklik, annyira ismereteseek, hogy azokhoz nem kell könyvészet, a publicatiók többi öt hatodrésze a nagy közönségre nézve semmi érdekléssel nem bír, s annak mindegy, akár léteztek azok a könyvek, akár nem; ezek csakis az irodalombarátokat és kutatókat érdeklik, s ilyen hány van Magyarországon! Az ily könyvészet tisztán a könyvárusoknak szolgálna, akik 60 év óta lusták voltak arra, hogy ilyent maguk teremtsenek; a nagyközönségnek, még az előkelőnek is, az ilyesmire semmi érzéke.

Ez irányban elég tapasztalatot szerezvén, fordítottam egyet a dclgon. A többi Európának van körülbelül 5000 nyilvános könyvtára, és legalább ugyanannyi elsőrangú magánkönyvtára. Ezek eo ipso megszereznek minden könyvészeti és lexikális művet.

Én tehát németül szerkesztem művemet, s ellátom azt gazdag életrajzi és történeti jegyzetekkel, hogy minden még oly jelentéktelennek látszó munka részére figyelmet, világirodalmi érdeklődést keltsek. Továbbá nem adok alphabetikus monoton katalógust, hanem szervesen tagolt osztályokba való csoportosítást, mi által könnyebb áttekintést nyujtok, és mint valami irodalomtörténet, pszichologiai érdeket keltek fel.

Erre a belátásra még sok évi gyakorlatból meritett körülmény által is jutottam. 20 év óta gyűjtök és már vagy 60,000 könyvcímem van. De minél tovább gyűjtök és rendezek, annál

ijesztőbben sejtem, mi minden *kell* hogy hiányozzék nekem, mely hiányokat azonban csak a hézagokból látom, a melyek kitöltésére se módom, se képzelhető alkalmam.

Ezek a hiányok azonban még a legcsekélyebb bajt okozák. A fődolog az, hogy 60,000 czímnak a feldolgozásával, kivált a tervezett egységes szerkesztés és jegyzetbőség mellett, az ember *sohasem* lesz sajtókész s örökön mutatkozik hiány.

Ellenben, ha a munkát szakok szerint felosztom, a lehető teljességet sokkal könnyebben érhetem el. Ha pl. a hellen vagy héberből való fordításokat összeállítom, akkor, némi jóakarattal feltételezve, *Télfy*nek vagy *Ballaginak* könnyű lesz kijelölni azt, a mi figyelmemet elkerülte, előttük, specialisták előtt pedig ismeretes.

Ez által a publicatio is meg lesz könnyítve. Ha egyszer csak az első füzettel előléphetek, akkor az egész vállalat biztosítva van. A ki az első füzetet megveszi, az minden továbbit is megrendeli, mert már az első felkölté az érdeklődését, mivel valami kerek egészet lát abban, holott az ABC rendszer mellett az *A* és *B* betű magában — mutatóványok — merő képtelenség lenne, a mely értelmet csak akkor nyer, ha *A—Z*-ig kész az egész mű.

Továbbá a mi munkánk is rendkívül meg lesz ez által könnyítve. Ön pl. egyelőre csak a fordítások címét keresné ki, s ezek közül is csak bizonyos nyelvbeliéket. Az alatt időt nyerünk a tovább gyűjtésre; az első füzet folyton csinál propagandát, a vevők s az adatok egyre szaporodnak, s az utóbbi kötetekbe talán még a jövőt is, az 1864., talán 1865. évet is belefoglalhatjuk, szintugy mint a pótlékokat az első osztályhoz.

Egy előnye van az alphabetikus rendezésnek: a könnyebb keresés. Ez előnyt csak a könyvárusok kívánják és talán a magyarországi vevők nem irodalmilag érdeklődő része; de külföldön senki. Hiszen itt nem *keres* senki magyar könyveket; itt csak informálódni akarnak, vajjon a magyarok minő irodalommal bírnak. Ez pedig a csoportos elrendezés mellett sokkal inkább szembevetendő, mint az alphabetikus monotonia s a legheterogenebb címek fárasztó össze-visszája mellett, a melyek semmi szellemi összefüggést nem sejtetnek. De az alphabetikus rendszernek amaz egyedüli előnyét is pótolni lehet az által, hogy végül a szerzők és könyvczímek repertoriumát adjuk.

Higgye el, tisztelt barátom, nekem, a ki 20 év óta ezen feladat fölött töröm az eszemet és számtalan éjet töltöttem álmatlanul, hogy ezen óriási vállalat létesítésének lehetőségét felfedezzem, higgye meg, hogy csak úgy létesíthető és kettős irányzatának megfelelően egyedül úgy, hogyha a mű tudományosan és rendszeresen életbe lép, nemcsak mint katalogus Magyarországrészére, hanem a világirodalomra nézve mintamű gyanánt, buzdításul az oroszok, lengyelek, csehek, szerbek, dánok, svédek, hollandusok s egyéb kisebb nemzetiségeknek, hogy saját könyvészetükkel hasonló teljességgel s az anyagnak ugyanoly világos felosztásával a magyar mellé sorakozzanak. Nem szabad itt a németek és francziák könyvészeti modorára gondolni. Ezeknél egészen más feltételek érvényesülnek; könyvészetük csak hazai célra készül, a XVII. század óta rendszeresen folytatják azokat, s évről évre kiegészítik s azoknak tényleg nincs is más feladatuk, mint az irodalombarátnak a keresést megkönnyíteni, s erre az alphabetikus egyenes út csakugyan a legcélszerűbb!

De *magyar* könyvészetnek még sokkal mélyebb és szellemibb irányzata is van: az egész világot meglepő és meggyőző tükörnek kell lennie, hogy ez az elszigetelt, rokonnélküli kis nemzet századok óta mily nem sejtett szellemi életet élt, — sokkal (és arányítva a németek és szlávok lélekszámához és előnyösebb helyzetéhez) igen sokkal gazdagabb szellemi életet, mint a monarchiának bármely más nemzete. Ebből a tényből kell, hogy Európa következtetésképen azt a domináló tudatot merítse, hogy a monarchia összes népei közt legnagyobb létjoga van a magyarnak, ki ennél fogva nemcsak történetileg is politikailag, hanem szellemileg is jogos és hivatott arra, hogy a többi népfajok fölött hegemoniát gyakoroljon, és hogy végül Ausztriának súlypontja történetileg, politikailag s szellemileg nem Ausztriában, hanem Magyarországon, nem Bécsben, hanem Pesten van, és nem *Schmerling*, hanem *Deák* által van képviselve. Ez az én vállalatom titkos hazafias irányzata.

Ha ezen szép és nemes feladatban Ön társam akar lenni: én becsületesen s önfeláldozóan nyujtom kezemet! — Megosztom Önnel egyenlő részben úgy a becsülést mint az anyagi hasznot. Megnevezem Önt mint társszerkesztőt, nem mint egyszerű munkatárust, — minden áldozatra Ön iránt kész vagyok; szóval: min-

dent meg akarok tenni, a mi tehetségemben áll. Viszont Önnek állhatatosan, következetesen, bizalommal és munkásan kellene hozzám szegődnie, mellettem állnia; nekem úgy kellene Önben bízhatnom, mint Ön bennem bízhatik!

Ha Önnek 1000 forintnyi előleges tiszteletdíjt felajánlottam, úgy azt meg is kapja, csak a módozatokat és terminusokat kell megállapítanunk, hogy szavamnak ura lehessen. Azonkívül a kiadótól nyerendő tiszteletdíj negyedrésze Önt illetné; *Schäffer* a 9 kötetért 18,000 frankot, kötetenkint 500 tallért szerződésileg biztosított, de én saját kiadás útján, vagy más kiadótól többet remélek kaphatni.

Ezek után határozott választ kérek: 1. Az Akadémiának adja-e Ön művét, és minő feltételek alatt? 2. Vagy teljesen elfogadja-e ajánlatomat. 3. Vagy az Akadémiának adja-e művét, de abból nekem kiszedi egyelőre az összes fordításokat és nyelvműveket?

Külön csomagban küldök Önnek néhányat műveimből, és csatolom könyvészetem első 22 osztályából annyit, amennyit estig elkészíthetek. Teljesen kész az »*Ó-magyar népkönyvek névtelen idegen forrásokból*« jegyzéke, 128 szám, köztük mintegy 30 kiegészítendő cím. Ezt a jegyzéket másolja le és menjen el *Toldy*hoz — de ne is sejtse se vele, se mással, hogy számomra gyűjt! — tőle legtöbbet tudhat meg, sokat a Múzeumban is *Mátray*tól s az Akadémiában *Budenzt*ől. Legegyszerűbb, adassa elé az összes XVI. és XVII. századbeli nyomtatványokat és jegyezze ki a hiányzó nyomtatási helyeket, kiadókat és lapszámokat, valamint azt is jegyezze fel, mely könyvtárban található az illető mű.

A többi osztályokkal másokhoz fordulhat: a finnél *Hunfalvy*hoz és *Fábián*hoz; a törökkel *Vámbéry*hez; a héberrel *Ballagi*hoz és levélben *Kámory*hoz; a göröggel és latinnal *Telfy*hez. *Czuczor*hoz s egyéb philologusokhoz. Ha ügyesen hozzáfog, az egészhet néhány nap alatt elvégezheti. Végül szedje ki saját művéből az összes idevágó czédulákat. Az első 22 osztály ügyében kifejtendő fáradozását egészen önállóan, külön munka gyanánt, fogom díjazni. A többi osztályokat napról-napra elfogom küldeni, s Ön ugyanabban a rendben juttassa azokat hozzám vissza.«

A nagy ékesszólással előadott tervet helyeselve, elfogadtam *Kertbeny* ajánlatát s igyekeztem minél gyorsabban kiegészíteni

az egymást követő jegyzékeket s a mellett teljesíteni sok megbízásait, megrendeléseit és kívánságait, pl. a legujabb magyar irodalom átnézetét illetőleg, melyre *Ph. Chasles* részére égető szüksége volt.

Ennek folytán május 2-iki levelében az írja: »Az ezer forintnyi tiszteletdíjt, valamint a többi Ön által elfogadott feltételek teljesítését újra biztosítom Önnek. Minthogy azonban Ön előtt viszonyaimat nem titkolom, várnunk kell, míg lehetséges lesz, Önnek ily összeget egyszerre és készpénzben kiutaltványozni; de legközelebb megtörténik. Van ugyan elég váltóm, mely ez összeget bőven fedezi, de csak 1864-ben és 1865-ben válnak esedékessé. A szerződést tekintse megkötöttnek; sziveskedjek formászerű szerződést fogalmazni s azt velem átnézés s azután aláírás végett beküldeni.«

Öt héttel utóbb (június 6-ikán) említi, hogy néhány nap mulva remél 2000 frank értékű jó váltókat küldhetni, mintegy biztosítékul addig, míg készpénzt küldhetne, a mi azonban sokáig nem fog várakoztatni. Egyuttal újabb eszmével lep meg. »Értesítsen azonnal, vajjon ha itt kiadó könyvkereskedést nyitok, hajlandó-e Ön nyomban üzletvezető- és czégjegyzőként ide jönni, és minő díjazást igényelne? De úgy írjon, hogy levelét másoknak is bemutathassam.« Természetesen német nyelven, a melyen az egész levelezés folyt.

Hajlandónak nyilatkoztam (május 15-ikén) Párisba menni, de azután szüleimet látogattam meg Temesvárott, majd Pozsonyba utaztam s ott néhány hétig tifuszban fekvőttem. Július 10-ikén sürgető levelet írt *Kertbeny*, ki azalatt csaknem két hónapig szembájban szenvedett. Arról értesít, hogy legközelebb küld pénzt, de addig is biztosítékul *Hanfstängl Ervin* párisi fényképész 2000 frank értékű négy váltóját megküldi, mihely azt óhajtom.

Csak július 24-ikén válaszolhattam és kérhettem a váltók beküldését. De azokról mélységesen hallgatott *Kertbeny*, midőn szeptember 10-ikén válaszolván azzal állt elő, hogy ismét néhány hétig közel volt a megvakuláshoz, és hogy most annál erőleysebben kell a munkához látnunk. »Teljes lóerővel kell immár a nyomatáshoz látni, okvetlenül *kell* már kezdeni! Az előbbi századokra nézve művem annyira teljes, a mint az uttörő munkától egyáltalában várható. Részemről tehát a nyomatást akár

holnap el lehetne kezdeni. De annál hézagosabb -- tartok tőle -- a jelen század 63 éve. Most tehát Ön álljon elé, küldje meg az Ön művéből az összes fordításokat magyarra és magyarból. A czédulákat gyorsan átnézem s a mi nekem megvan, vissza küldöm, s a többit itt tartom. Ezeket a czédulákat ellátom az Ön nevével s ezek képezik a vétel tárgyát köztünk, s illetve az Ön honoráriumbeli igényét, mely külön honoráriumot én fizetem, mivel ambícióm, hogy művem sokkal tökéletesebb legyen, mint azt kiadóm várhatja. A mellett egyéb propozícióm s a tiszteletdíjban való részeltetésére nézve tett ígéreteim teljes érvényben maradnak.«

A napokban, úgymond, az alapítandó könyvkereskedés ügyében is véglegesen fog határozni. De biz abból sem lett semmi. *Kertbeny* kénytelen volt Párist elhagyni. Október 17-ikén értesített Brüsszelből, hogy a hónap elején oda költözött, és hogy odavaló kiadó, *Flateau Emil*, fogja több művét kiadni, többi közt a Magyar Könyvészetet is, melynek első köteteért *Flateau* 3000 frankot, az egész 9 kötetért tehát 27,000 frankot fizet, »melynek felét becsületesen Önnek fogom juttatni.« A szerződés még formaszertűen nincsen megkötve; mihelyt ez meglesz, mi is kötünk külön szerződést, mert *Flateau* természetesen csak őt ismeri el szerződő félnek. Most tehát sürgősen küldjem, a mit ígértem. Ha az első kötet megjelent, visszamegy Párisba s újra előveszi a Librairie hongroise tervét, melyre nézve eddig az anyagi eszközök meg lesznek érve stb.

Ez a levél már nem ért Pesten. Ellentállhatlan vágyam támadt Németországot és a német könyvkereskedelmet alaposan megismerni és magamat szakmámban tökéletesíteni. Október elsején Lipcsébe, a könyvkereskedők Mekkájába utaztam s ott töltöttem két hónapot. Onnan megküldtem *Kertbenynek* (október 24-ikén) a kívánt adatokat és kifejeztem a fölötti csodálkozásomat, hogy folyvást pénzzel és tőkével kérkedik s a végén annyia sincs, hogy levelelt bérmentesítse.

Ezért aztán hat havi hallgatással büntetett meg, 1864. május 3- és 24-iki levelében azonban elmondja, hogy szembaja megint néhányszor visszatért; hogy a könyvészetre újabb kiadót még nem keresett; hogy Kossuthoz nyílt levelet intézett, mely

miatt sok baja van; hogy a magyar menekültek életrajzát gyűjti össze stb. Végül pedig előadja pénzügyi helyzetét.

»Midőn 1860-ban Münchenből kiutasítottak, még 6000 frank készpénzem volt, míg további szerződésileg biztosított 10,000 frankom azáltal odaveszett. Az 1861. évben Genfben 5780 franknyi bevétel volt. 1862-ben Genfben spekulációban 9000 frankot nyertem, mi miatt azonban *James Fazy* néhány hónap alatt perekkel stb. 6000 frankkal megkárosított. Párisba 1863. január hóban 10,000 frank készpénzzel és 10,000 franknyi váltókkal jöttem. Ebből elfizettem: régi adósságok törlesztésére 4000 fr., szegény anyámnak 1000 fr., *Szabónak*, *Thewrewnak* stb. könyvészeti adatokért 2000 frankot; szembajom pedig 4 hónap alatt 3000 frankomba és párisi existenciámba került. Mult évi október hóban Brüsszelbe hoztam 100 frank készpénzt és 10,000 franknyi váltókat, melyekre azonban csak 1280 frankot fizettek ki, míg a többit egy évre prolongálnom kellett. Ebből láthatja, hogy nem kérkedtem, ha tőkéim folyósításáról szoltam.«

Végül kijelenti abbeli szándékát, hogy Kölnben, ahová még 1863 november havában mentem, meg fog látogatni. Ez elmaradt ugyan, de midőn őt *Xántus János* felkereste, rábirta azt, hogy Kölnben engem is meglátogasson.

A könyvészet kéziratával júniusban *Hinrichs* lipcei kiadót kínálta meg — eredménytelenül. Végre 1865 február 9-ikén örömmel írta, hogy legközelebb nem is álmodott novitással fog engem meglepni, t. i. a Magyar Könyvészet első füzetével, mely máris saját költségén Pesten nyomtatás alatt van. Tartalma: Magyar utazások könyvészetei 250 magyar, latin, német, hollandi, angol, francia, olasz, spanyol és szerb könyv czíme és külföldön utazott 600 magyar embernek rövid életrajzi adata. Néhány czim azonban hiányos, ezek kiegészítését kéri.

A kiegészítéseket, a mennyire lehetett, útnak indítottam; de az illető füzetet nem láttam soha. — igaz, más sem.

S ezzel megszakadt ebbeli összeköttetésünk. Csak 1874-ben közeledett ismét felém. Azalatt én mindinkább belemélyedtem az esztetikába és népköltészetbe, megírtam pályaműveimet »A balladáról« és »Az elegiáról«; és kibocsátottam a magyar népdalok fordítását, melyből *Kertbeny*nek is küldtem tisztelet-

példányt. A könyvészzettel végkép felhagytam, felgyült anyagomat pedig utóbb *Petrik Géza* barátomnak adtam át.

Állhatatosabb volt *Kertbeny*. Berlinből, ahol sok évig tartózkodott, 1875-ben betegen a hazába visszatérve, idejét ezentúl úgyszólván egészen könyvészzeti munkálkodással töltötte. 1876-ban újabb kísérletet tett arra nézve, hogy könyvészzetét kiadja, még pedig következő czím alatt: »*A magyar nemzeti és nemzetközi irodalomnak könyvészzete 1441—1876.* (Bibliographie ungarischer nationaler und internationaler Literatur.) s a következő beosztással, 12 füzetben, magyar szerkesztés mellett német jegyzetekkel:

1. *A magyar irodalom a világirodalomban.* A magyar művek idegen, önállóan megjelent fordításainak könyvészzeti kimutatása. 300 szám.

2. *A világirodalom és Magyarország.* A Magyarországra vonatkozó idegennyelvű művek. 3000 szám.

3. *A világirodalom a magyar irodalomban.* A magyar fordítások idegen nyelvekből. 2000 szám.

4. *A magyar költészzetnek könyvészzete.* 1500 szám.

5. *A magyar drámai irodalomnak könyvészzete.* 500 szám.

6. *A magyar regényirodalomnak könyvészzete.* 1200 szám.

7. *A magyar történeti irodalomnak könyvészzete.* 2000 szám.

8. *A magyar népiszme-irodalomnak könyvészzete.* Földrajzi, statisztikai, ethnographiai stb. művek. 1500 szám.

9. *Bölcsészzet, szépsészzet, művészzet, nyelvészzet.* 600 szám.

10. *A magyar jogtudomány-irodalomnak könyvészzete.* 1000 szám.

11. *A magyar hittudományi irodalomnak könyvészzete.* 2000 szám.

12. *A magyar vegyes irodalomnak könyvészzete.* Gazdasági technológiai, gyógyászati, természettudományi, hadászati stb. művek. 1000 szám.

Ebből a munkából azonban csak az első füzet jelent meg Budapest, 1876-ban ily czímmel: »*A magyar irodalom a világirodalomban.* Die ungarische Literatur in der Weltliteratur. Bibliografische Ausweise aller Übersetzungen aus dem Ungarischen in fremde Sprachen« 8-r. 75 lap. 419 mű czíme, a szerzők, fordítók és kiadók rövid életrajzával. Folytatása elakadt.

De *Kertbeny*t ez a balsiker el nem csüggesztette. 1878-ban

ujabb tervvel foglalkozott, hogy gazdag jegyzeteit értékesíthesse. Ez alkalommal »*Magyarország irodalmának könyvészeti, életrajzi és irodalomtörténeti forrásai*«-t (Bibliographisch-biographisch und literaturgeschichtliche Quellen der Literaturen Ungarns innerhalb 424 Jahren) akarta közzétenni, még pedig a következő berendezés szerint:

I. Magyarország irodalmának statisztikája 424 év óta.

II. A magyar nemzeti irodalom története, latin, magyar, német és francia nyelven. Eddig 46 szám.

III. A magyar nemzeti irodalom életrajz-gyűjteményei latin, magyar és német nyelven. 31 szám.

IV. Magyar nemzeti irodalombeli monografiák, önéletírások, emlékbeszédek. 120 szám.

V. Magyar költők és költőnők. Életrajzi repertóriumok. 70 szám.

VI. Magyarország szláv irodalmi. Életrajzi és könyvészeti adatok. 31 szám.

VII. Magyarország német irodalma. Életrajzi és könyvészeti adatok. 11 szám.

VIII. Könyvészetek 1803—1878. 13 szám.

IX. Könyvkereskedői jegyzékek 1710—1878. 112 szám.

X. Könyvtárjegyzékek 1784—1878. 17 szám.

XI. A Korvinát tárgyaló művek. 10 szám.

XII. A nyomdászat története. 4 szám.

XIII. Folyóiratok, könyvészeti adatokkal. 81 szám.

XIV. Külföldi források Magyarország irodalmához és könyvészetéhez. 53. szám.

XV. Szakmabeli könyvészet: 1. M. T. Akadémia 5; 2. Balneologia 6; 3. Botanika 3; 4. Irodalmi levelezések 11; 5. Drámai irodalom 9; 6. Encyclopaediák 4; 7. Emigráns irodalom 47; 8. Finn-magyar 2; 9. Geologia 1; 10. Történeti irodalom 2; 11. Héber irodalomtörténet 1; 12. Olasz irodalomtörténet 2; 13. Klasszikusok, hellen, római 4; 14. Külföldi modern klasszikusok 10; 15. Katholikus irodalomtörténet 5; 16. Természettudományi irodalom 1; 17. Gazdasági irodalom 11; 18. Pamphletirodalom 6; 19. Protestáns írók 3; 20. Jog- és államtudomány 7; 21. Külföldi iskolák látogatása 3; 22. Fordítások magyarból 1; 23. Nemzetgazdaság 1; 24. Zoologia 1; 25. Méhészeti irodalom 1.

XVI. Folyóiratok repertoriuma. Eddig 3 szám.

Ez a terv azonban halva született gyermek volt. Közvetlen eredménye, haszna annak az emlékiratnak sem volt, melyet *Kertbeny*, kézirat gyanánt nyomatva, ugyancsak 1878-ban *Trefort Ágost* közoktatásügyi miniszterhez benyújtott.¹ Ebben a többi közt nemcsak magyar, hanem magyarországi könyvészet szükséges, sőt fontos voltát fejtegetvén s a magyar könyvészeti állapotokat előadván, *országos könyvészeti központi iroda* szervezését ajánlja a miniszternek. Ezt az irodát végrehajtó hatalommal fel kellene ruházni arra nézve, hogy a hazában megjelent minden nyomtatványt okvetlenül kézhez kaphassa, viszont kötelességévé lenne teendő, hogy az új jelenségekről havonként kimutatást bocsásson közzé, még pedig két nyelven, azaz a szláv, oláh stb. könyvcímek magyar fordításával, s azoknak s a magyar könyvek címének német vagy francia fordításával is, úgy hogy azokról az egész művelt világ tudomást szerezhessen, mely célra a közlöny a külföldi kormányoknak, könyvtáraknak s egyes befolyásos férfiaknak ingyen megküldendő lenne.

A miniszter nem volt hajlandó ily hivatalt szervezni, alighanem úgy vélekedvén, hogy a legújabb, folyó könyvészetről egyelőre eléggé gondoskodva van a *Magyar Könyvszemle* megjelenése óta, mely mellé más könyvészeti közlöny is sorakozott. 1878-ban ugyanis a Magyar Könyvkereskedők Egyletét s annak közlönyéül a »*Corvina*« című lapot alapítottam meg, a mely lap eleinte havonként kétszer, utóbb háromszor jelenvén meg, számról-számrá közölte az újabb hazai jelenségeket.

De ha *Trefort* miniszter könyvészeti központ szervezését nem helyeselte is, magyarországi könyvészet szükséges voltát maga is átlátta, s az erre vonatkozó tervet lelkesen felkarolta.

Kertbeny az érdem, hogy a miniszter figyelmét erre az ügyre irányította, s annak érdeklődését arra nézve lekötötte. Már 1876 jul. 6-án kifejtette a miniszter előtt az általános magyarországi könyvészetnek egyrészt gyakorlati és tudományos haladásunk érdekében levő szükségét, másrészt pedig politikai fontosságát, mivel, ha a magyar s a hazai társnépek szellemi termékeit áttekinthetőleg egymás mellé állítjuk, a magyar nemzet szellemi túlsúlya s a hegemoniára való jogosultsága fényesen ki

¹ Memorial an Se. Exc. Herrn August v. Trefort stb. Budapest, 1878. Nagy 8-r. 32 l.

fog derülni, még pedig a külföld előtt, melynek kedvéért a könyvczimek német fordítással és magyarázó jegyzetekkel ellátandók.

Ez tetszetős indokolás volt, és a miniszter késznek nyilatkozott ily irányú vállalat létrehozatalát lehetőleg előmozdítani. És gyorsan szeretvén intézkedni, alig két hét lefolyása után *Kertbenynek* évi tiszteletdíjt állapítván meg, őt — alighanem *Kertbeny* rábeszélésére, vagy tekintettel arra, hogy a magyar nyelvnek igen gyarló ismeretét árulta el előtte — megbízta, *nem a magyar* könyvészet összeállítására, hanem a Magyarországon megjelent és magyarországi vonatkozású *német* könyvek bibliographiájának szerkesztésével. Ez pedig nagy hiba volt épen az elérni kívánt cél szempontjából. Első feladat volt volna a magyar nyomtatványok felsorolását adni és csak azután a mellé állítani a német s egyéb nyelvű irodalmi termékeket. Így azonban magyarországi német könyvészettel a magyar kormány gazdagította a német bibliografiát és ellenségeink, kik a magyar könyvészetet nem ismerték, méltán mondhatták: ime mily szellemi tevékenységet fejtettek ki fajbelieink még oly országban is, a hol annyira el vannak nyomva.

De *Trefort* elrendelte a mű szerkesztését s az egyetemi nyomdában 1000 példányban kinyomatását. S így jelent meg »*A magyar nemzeti és nemzetközi irodalom könyvrésze*« első köteteként: »Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok 1504—1600. Toldalék: a XV. és XVI. század 371 magyar nyomtatványa német kimutatásban, Szabó Károly eredetie (!) után. A vallás- és közoktatási magyar királyi miniszter engedélyével. Budapest, 1880.« Német címlappal is: Bibliografie der ungarischen nationalen und internationalen Literatur. I. Band: Ungarn betreffende deutsche Erstlings-Drucke 1454—1600. Budapest, 8-r. CLXXXIV és 760 l. Ez a kötet 1428 német nyomtatvány címét foglalta magában s a többi közt terjedelmes magyar-német bevezetéssel volt ellátva, a mely a nemzeti irodalom fejlődésének s az európai könyvészet történetének rövid foglalatja után tárgyalja a magyar könyvészet anyagát és tervét, újra bizonyítván, hogy magyar bibliografia nem lehet pusztán nemzeti irodalom felsorolása. Majd bemutatja a teljes magyar könyvészethez már létező előmunkálatokat s az eddig létező magyar könyvészeti munkákat részletesen méltatja, illetve bírálhatja. Végül »személyes

végző»-ban jelen munka keletkezését adja elő s a közreműködőknek köszönetet mond. Függelékül adja Magyarország könyvészeti statisztikáját 424 év óta, mely szerint könyvészetileg fel van említve 26,866 magyar, 6240 latin, 7031 német és 1239 szláv, összesen 41,385 irodalmi termék, melyek számát *Kertbeny* hozzávetőleg 70,000-ben, sőt mindent összevéve 100,000-ben véli megállapítandónak.

Ezen kötet megjelenése után 1878 november 9-ikén *Trefort* meghagyta neki, hogy a négy kötetre tervezett műnek, — melynek II. kötete a XVII., III. kötete a XVIII. és IV. kötete a XIX. századot volt felölelő — egyelőre IV. kötetét állítsa össze.

Ebbe *Kertbeny* bele is fogott, de a kötet megjelenését már meg nem érthette, 1882 január 23-ikán hunyván el. A munka folytatásával *Petrik Géza* bizatott meg, a ki a kötetet be is fejezte, mely a következő cím alatt jelent meg: »Magyarországi német könyvészet 1801—1860. A Magyarországon megjelent s külföldön hazánkra vonatkozólag megjelent német nyomtatványok jegyzéke. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium megbízásából megkezdte *Kertbeny Károly*. Folytatta s tudományos szakmutatóval ellátta *Petrik Géza*.« Két rész. (Ungarns deutsche Bibliographie 1801—1860. Verzeichniss der in Ungarn und Ungarn betreffend im Auslande erschienenen deutschen Drucke.) Budapest, 1886. 8-r. CCXI és 416; 657 l.

Ennek a megbízatásnak *Petrik Géza* oly derekasan felelt meg, hogy őt *Trefort* az 1712—1860-ig terjedő magyarországi könyvészet összeállításával is megbízta. A leglelkismeretesebb könyvtári kutatások alapján megjelent a »Bibliographia Hungariae. Magyarország bibliografiája 1712—1860. Könyvészeti kimutatása a Magyarországon s hazánkra vonatkozólag külföldön megjelent nyomtatványoknak. Bevezetéssel *Szilágyi Sándortól*.« Budapest, 1888—1897. 4 vaskos kötet.

S ezzel, bár némi módosítással, megvalósult *Kertbeny* élete álma, ha nem is általa, de mindenesetre azon érdeklődés folytán, melyet *Trefort* miniszterben ő keltett fel.

Ennek kapcsán még csak azt kívánom megjegyezni, hogy az utóbbi munkának mintegy előre tervezett folytatásaként *Petrik Géza* összeállította a »Magyar Könyvészet 1860—1875. Jegyzéke az 1860—1875. években megjelent magyar könyvek-és folyóiratoknak«

czímű szakmutatóval ellátott művet, melyet (Budapesten, 1885. Nagy 8-r. 467 és CXLVII l.) a Magyar Könyvkereskedők Egylete adott ki, mint nemkülönben az annak folytatását képező és *Kiszlíngstein Sándor* által összeállított 1876—1885-ig terjedő Magyar Könyvészetet.

KÖZÉPISKOLÁINK KÖNYVTÁRAL

MORVAY GYÖZÖTŐL.

(Második, befejező közlemény.)

101. Nagybecskereki tanítórend közs. főgimnáziuma. (Alapították 1846-ban.) *a) Tanári könyvtár.* 1876-ig atlaszokból, régi szótárokból, és a klasszikusok német fordításából állott. Évenként 200 frtot fordítanak gyarapítására. Állománya: Ön. szakm.: 295 m., 4236 db. — Tud. folyóirat: 168 m., 1088 db. — Vegyes: 2935 m., 3890 db. — Összesen: 3398 m., 9214 db. — (Az értesítő szerint: 2382 m., 2543 db., 1498 füzet.) — Értéke: 5991 frt 43 kr. — Számos régi XVII., XVIII. sz. kiadású könyve van. Rendezte: Zaka Gyula. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Alapították 1877. 8-ban. Szabó Ferencz nagybecskereki plébános 300 kötetet adományozott. Állománya: Tank.: 844 m. — Olv.: 148 db. — Összesen: 2325 db. — (Ért. szerint: 1381 m., 1848 db.) — Értéke: 2340 frt 20 kr. Rendezték: Edelmann Ottó, Morvay Győző. — A rendnek van becses házi könyvtára is. (Ertesítő a kegyes tanító-rend vezetése alatt álló nagybecskereki községi főgimnáziumról az 1894/5-iki tanév végén. Balássy József igazgatótól. Ebben: Herr Ödön, A gimnázium története 1846—1895. — Min. jel.)

102. Nagyenyedi ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1662-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 1856-ban és 1876-ban új termeket kapott. Gróf Mikó Imre klasszikusokból álló gazdag könyvtárával gyarapította. — Állománya: Theol. 3520 m., 4581 db. — Vegyes önálló szakm.: 12070 m., 17236 db. — Vegyes folyóirat. 321 m., 3261 db. — Vegyes füzet. 1477 m., 4938 db. — Összesen: 17398 m., 28016 db. — (Min. jel. szerint: Szakm.: 11833 m., 16878 db. — Folyóirat 319 m., 3230 db. — Vegyes: 1461 m., 4242 db. — Összesen: 13613 m., 24350 db.) — *b) Ifjúsági könyvtár.* Tank.: 32 m., Olv. 1632 db. — Összesen: 1714 db. — (A Bethlen kollégium legújabb története. Nagyenyed. — Min. jel.)

103. Nagykállói állami alreáliskola. (Alapították 1869-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 1762 m., 2859 db. — Tud. folyóirat: 255 m., 1500 db. — Vegyes: 456 m., 1788 db. — Összesen: 2473 m., 6147 db. — (Ért. szerint 3021 db.) — Értéke: 5986 frt 50 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: 1690 db. — (Ért. szerint: 1752 db.) — Értéke: 1566 frt 76 kr. — (A nagykállói m. kir. állami reáliskola története és XXVI-iki értesítője az 1895/6-iki tanévről. Közzéteszi Schurina István igazgató. — Min. jel.)

104. Nagykanizsai kegyes tanítórend főgimnáziuma. (Alapították 1765-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 2127 m., 3236 db. — Tud. folyóirat: 215 m., 1052 db. — Vegyes: 408 m., 4503 db. — Összesen: 2750

m., 8791 db. — *b) Ifjúsági könyvtár. aa) Nagyobb könyvtár.* 757 m., 804 db. — *bb) Kisebb könyvtár.* 526 m., 566 db. — Összesen: 1283 m., 1370 db. — *c) Az ifj. segélyegyesület könyvtára.* Állománya: 490 db. — (Értesítő a kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló nagykanizsai katolikus főgimnáziumról az 1895/6-iki tanévben. Szerk. Dr. Pachinger Alajos igazgató. — Min. jel.)

105. Nagykárolyi kegyes tanítórend főgimnáziuma. (Alapították 1727-ben.)

a) Házi könyvtár. — b) Tanári könyvtár. Kezdetben a házi könyvtár pótolta. 45 létezik. 21 szakból áll: *α)* Hittud.: 27 m., 42 db. — *β)* Bölcs.: 20 m., 24 db. — *γ)* Jogtud.: 8 m., 10 db. — *δ)* Magy. ny.: 45 m., 110 db. — *ε)* Német ny.: 10 m., 22 db. — *η)* Nyugati ny.: 14 m. és db. — *θ)* Latin ny.: 26 m., 42 db. — *ζ)* Görög ny.: 20 m. és db. — *ι)* Term. tud.: 48 m., 85 db. — *κ)* Menny.: 8 m., 10 db. — *λ)* Tört.: 105 m., 200 db. — *μ)* Földr. Stat.: 60 m., 93 db. — *ν)* Egészségtan: 22 m., 23 db. — *ο)* Paed.: 17 m., 30 db. — *π)* Bibliogr. 5 m. és db. — *ρ)* Szótár: 9 m., 18 db. — *σ)* Hivatalos közl.: 46 m., 50 db. — *τ)* Akad. ért.: 114 m. és db. — *υ)* Folyóirat: 33 m., 190 db. — *ζ)* Értesítő: 900 m. — *ω)* Vegyes: 22 m., 53 db. — Állománya: Ön. szakm.: 538 m., 845 db. — Tud. folyóirat: 45 m., 347 db. — Vegyes: 70 m., 131 db. — Összesen: 653 m., 1323 db. — *c) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 1452 db. — (A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló nagy-károlyi róm. kath. főgimnázium millenniumi értesítője az 1895/6-iki tanévről. Ebben: Hain József, A róm. kath. főgimnázium története. — Min. jel.)

106. Nagykikindai állami VI. oszt. gimnázium. (Alapították 1858-ban.)

a) Tanári könyvtár. Az 1882/3. évig a könyvtárakra semmit sem fordítottak Ezen évtől kezdve a tanári könyvtár évi 300 frtot, folyóiratokra 150 frtot kapott. Mivel ezen költséget nem minden évben utalványozták ki, a tanári könyvtárban még a legszükségesebbek is hiányoznak. — Szakszerű fölosztása a következő: Van 13 szakasz. *α)* Magy. ny. és irod.: 102 m., 197 db., 74 füz. — *β)* Ném. ny. és irod.: 56 m., 174 db., 3 füz. — *γ)* Classica philologia: 65 m., 112 db., 9 füz. — *δ)* Francia, angol és olasz nyelv: 16 m., 16 db. — *ε)* Vallás. Bölcs. Paed.: 62 m., 42 db., 18 füz. — *η)* Magy. tört.: 88 m., 180 db., 36 füz. — *θ)* Világtört.: 49 m., 115 db., 1 füz. — *ζ)* Földrajz. Utleírások: 34 m., 43 db., 5 füz. — *ι)* Term. rajz: 56 m., 69 db., 8 füz. — *κ)* Termtan. Vegytan: 53 m., 60 db., 11 füz. — *λ)* Menny. Mért. Épít.: 50 m., 52 db., 19 füz. — *μ)* Archeol. Numism.: 7 m., 4 db., 3 füz. — *ν)* Encycl. Vegyes: 46 m., 45 db., 46 füz. — *ο)* Értesítők. Összesen: 684 m., 1168 db., 234 füz. — Állománya: Ön. szakm.: 750 m., 1332 db. — Tud. folyóirat: 179 m., 179 db. — Vegyes: 1147 m., 1147 db. — Összesen: 2076 m., 2658 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Rendezte 1893-ban dr. Morvay Győző. Állománya: 1289 m., 1671 db. Értéke 2324 frt. (Min. jel. szerint Tankönyv: 40., Olv. 718. — Összesen: 758 db.) — (A nagykikindai gimnázium értesítője az 1894/5-iki tanévről. Közli dr. Krcsméry Károly igazgató. — Min. jel.)

107. Nagykőrösi ev. rev. főgimnázium. (Alapították 1632-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 1637-ben a Rákóczy György által adott Gradualeért kiadott költségek említetnek. 1712-ből a könyvtár betűsoros jegyzékét ismerjük, mely 130 kötetet említ. 1751. óta az egyház bizonyos összeggel járult hozzá évenként.

1806-ban gróf Teleki László több művet adott a könyvtárnak. 1842-ben kezelési szabályok készültek. 1856/7-ben Szabó Károly és Szilágyi Sándor rendezték. Dotációja: *a)* évi 210 frt. *b)* A beiratási díjból 100–150 frt. *c)* Sigray-alapból 100 frt kamat. *d)* A könyvtári alapból (Péczeli Szabó Györgyné és Egressy Sámuel alapítványa) évi 13 frt 87 kr. Állománya: Szakm.: 12719 m., 18429 db. — *b)* *Tanári kézikönyvtár.* Állománya: 218 m. — *c)* *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 795 db. — (A nagykőrösi ev. ref. főgimnázium története. Irták: Ádám Gerzson igazgató és dr. Joó Imre tanár. — Min. jel.)

108. Nagyszalontai közs. algimnázium. (Alapították 1711 előtt.) *a)* *Tanári könyvtár.* 1874-, és 1880/1- és 1885-ben az ev. ref. egyházközség és a várossal kötött szerződésekben kikötöttet, hogy a város a könyvtárról is tartozik gondoskodni. Nevezetesebb adományozók: Rajla Péter (1867.), Balog Imre (1869.). 11 szakból áll: *α)* Hittan: 110 db. — *β)* Philos. Paed.: 158 db. — *γ)* Magy. ny. irod.: 290 db. — *δ)* Class. phil.: 345 db. — *ε)* Ném. és francia ny.: 218 db. *η)* Tört.: 209 db. — *θ)* Jog- és államtud.: 319 db. — *ζ)* Földr. 239 db. — *ι)* Menny. Term. tud.: 193 db. — *κ)* Tankönyv: 222 db. — *λ)* Kézi könyvtár: 260 db. — *μ)* Folyóirat: 1013 db. — *ν)* Értesítő: 1760 db. (1867-től kezdve.) Összesen: 4333 db. — (Min. jel. szerint: Ön. szakm.: 1719 m., 2278 db. — Tud. folyóirat: 223 m., 622 db. — Vegyes: 1752 m., 1763 db. — Összesen: 3594 m., 4663 db.) — *b)* *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 276 db. — Olv.: 577 db. — Összesen: 853 db. — (Ért. szerint: 243 db.) — (A nagyszalontai közs. algimnázium 1895/6-iki értesítője. Ebben: Gere Ferencz és Katona Mihály, A nagyszalontai gimnázium története 200 éves múltjából. — Min. jel.)

109. Nagyszebeni állami főgimnázium. (Alapították 1669-ben. Állomositották 1854-ben.) *a)* *Tanári könyvtár.* Az 1821-iki évben készült Eschenbacher-féle leltár szerint a könyvtár állománya: 113 m., 310 db. Ezek fele (61 m.) római és német klasszikusokból állott, másik fele: Historia, Geographia, Artes Liberales, Lexica, Libri mixti. Köztük volt 3 magyar mű. Az 1839-iki évi Horváth-féle leltár 270 szám, 666 db-ról szól. Köztük 65 magyar mű található. 1854/5-ben az új leltározás szerint volt: 1529 db. Ez időben évi 150 frtot fordítottak gyarapítására. Mivel a könyvtárnak helyisége nem volt, 1865/6-ban a gimnáziummal szomszédos házban két szobát béreltek a tanári és az ifjúsági könyvtár számára. 1867-ben 3803 db-ból állott. Jelenleg 8554 db-ból áll, 10,108 frt 69 kr értékben. és évenként 500 frtot fordítanak gyarapítására. — Állománya: Szakm.: 4409 m., 8516 db. — Folyóirat: 57 m., 1222 db. — Vegyes: 14000 m., 14346 db. — Összesen 18446 m., 24084 db. — (A nagyszebeni állami főgimnázium története. Irta dr. Boros Gábor. — Min. jel.)

110. Nagyszebeni ág. ev. főgimnázium. (Alapították 1553-ban.) *a)* *Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 5305 m., 10004 db. — Folyóirat: 22 m., 48 db. — Összesen: 5327 m., 10052 db. — *b)* *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 200 db. — Olv.: 1520 db. — Összesen: 1720 db. — (Min. jel.)

111. Nagyszebeni ág. ev. főreáliskola. (Alapították 1842-ben.) *a)* *Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 282 m., 384 db. — *b)* *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 210 db. — Olv.: 690 db. — Összesen: 900 db. — (Min. jel.)

112. Nagyszombati kath. érseki főgimnázium. (Alapították 1549-ben.)

a) *Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 6550 m., 16210 db. — Tud. folyóirat: 27 m., 320 db. — Vegyes: 4445 db. — Összesen: 6577 m., 20975 db. — Értéke 25640 ft. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 65 db. — Olv.: 593 db. — Összesen: 658 db. — (Ért. szerint: 401 m.) — Értéke: 700 ft. — (A nagyszombati kath. érseki főgimnázium értesítője az 1894/5-iki tanév végén. Szerk. Schlick István igazgató. Ebben: Horváth Zoltán, A nagyszombati kath. érse. főgimnázium története. — Min. jel.)

113. Nagyváradai prémontrei kath. főgimnázium. (Alapították 1699-ben.) a) *Tanári könyvtár.* A volt jezsuita könyvtár 5—6000 műve a gimnázium tulajdonába jutott 1851-ben ennek egyik felét a kir. jogakadémia, a másikat a főgimnázium kapta. 16 szakból áll: α) Vallás: 232 m., 328 db. — β) Magy. ny.: 207 m., 285 db. — γ) Ném. ny. 66 m., 111 db. — δ) Latin ny.: 230 m., 378 db. — ε) Görög ny.: 113 m., 189 db. — ς) Tört.: 251 m., 390 db. — ζ) Földr.: 48 m., 95 db. — η) Term. rajz: 83 m., 115 db. — ι) Term. tud.: 106 m., 146 db. — κ) Chemia: 22 m., 33 db. — λ) Menny.: 64 m., 119 db. — μ) Bölcs. Paed.: 116 m., 162 db. — ν) Vegyes: 218 m., 282 db. — o) Bécsi cs. k. tud. Akad.: 649 db. — π) Folyóirat: 60 m., 381 db. — ϑ) Régi hirl.: 12 m., 41 db. — Összesen: 1827 m., 4117 db. — (Min. jel. szerint: Ön. szakm.: 1537 m., 3046 db. — Tud. folyóirat: 73 m., 1071 db. — Vegyes: 1218 m., 1282 db. — Összesen: 2828 m., 5399 db. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 729 db. — Olv.: 2565 db. — Összesen: 3294 db. — (Ért. szerint: 2565 db.) — Értéke: 4477 ft. — (A jászóvári prémontrei kanonokrend nagyváradai főgimnáziumának értesítője az 1893—96-iki iskolai évekről. Szerk.: Kotunovics Sándor igazgató. Ebben: Cséplő Péter, A nagyváradai r. k. főgimnázium története. — Min. jel.)

114. Nagyváradai állami főreáliskola. (Alapították 1873-ban.) a) *Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 2068 m., 3084 db. — Tud. folyóirat.: 92 m., 945 db. — Vegyes: 860 m., 1295 db. — Összesen: 3020 m., 5324 db. — (Ért. szerint: 5219 db.) — Értéke: 4195 ft 68 kr. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 1662 db. — (Ért. szerint: 1575 db.) — Értéke: 2088 ft 56 kr. — (A nagyváradai m. kir. állami főreáliskola értesítője az 1895/6-iki tanévről. Közli Krüger Viktor h. igazgató. Ebben: Bach Nándor, A nagyváradai állami főreáliskola története. (1873—1895.) — Min. jel.)

115. Naszódi alapítványi főgimnázium. (Alapították 1863-ban.) a) *Tanári könyvtár.* Dr. Szilasi Gergely adományozott 575 művet 619 kötetben. Állománya: Ön. szakm.: 1702 m., 2860 db. — Tud. folyóirat: 87 m., 294 db. — Vegyes: 565 m., 1000 db. — Összesen: 2354 m., 4154 db. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 82 db. — Olv.: 879 db. — Összesen 961 db. — (Raportul XXXII. lea despre gymnasial superior fundational din Naseud. — Min. jel.)

116. Nyiregyházi ág. ev. főgimnázium. (Alapították 1806-ban.) a) *Tanári könyvtár.* Az 1843-ig főnállott »professzori iskolának« nem volt könyvtára. Ekkor alapították. 1851-ben nagyobb beszerzést eszközöltek. 1861-ben a nyiregyházi ág. b. ev. egyház 10,000 ftos alapítványt tévén, a többek közt kívánja: »a czél-szerű iskolai könyvtárról gondoskodást és ennek évenkénti gyarapítását« is. — Az 1886-ban kötött szerződés és költségelőirányzat szerint termekre és

könyvekre 800 frtot költenek. Állománya: Szakm.: 2518 m., 2127 db. — Folyóirat: 75 m., 314 db. — Vegyes: 2796 m., és db. — Összesen: 5389 m., 5237 db. — (Ért. szerint: 2158 köt., 799 füz.) — Értéke: 4509 frt. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 482 db. — Olv.: 1285 db. — Összesen: 1767 db. — (Ért. szerint: 703 db.) — Értéke: 1933 frt. — (A nyíregyházi ág. evang. főgimnázium XXXI. értesítője az 1894/5-ik iskolai évről. Szerk.: Martinyi József. — Min. jel.)

117. Nyitrai kath. főgimnázium. (Alapították 1698-ban.) *a) Tanári könyvtár.* 1788-ban a tanulm. alap 100 frtot adott könyvek és tanszerek vásárlására. Állománya: Ön. szakm.: 3612 m., 4103 db. — Tud. folyóirat: 114 m., 343 db. — Vegyes: 368 m., 181 db. — Összesen: 4094 m., 4627 db. — (Ért. szerint: 4710 db.) — Értéke: 7819 frt. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Két része van osztva. Állománya: 2772 db. — (Ért. szerint: 1808 db.) — Értéke: 3895 frt. — (A nyitrai r. k. főgimnázium 1894/5. és 95/6. iskolaévi értesítője. Szerk. Horvát Sándor igazg. Ebben: Horváth S., Okmánytár a piaristák sz. László királyról címzett nyitrai kollégiumának történetéhez. — Min. jel.)

118. Pancsovai állami főgimnázium. (Alapították 1851-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 1854-ben még csak a tanárok használatát képező segédkönyvekből állott. — Az 1860/1-iki könyvtárrendezés 264 m., 311 db-ról szól. Állománya: Szakm.: 2787 m., 4414 db., 1863 füz. — Folyóirat: 54 m., 591 db. — Vegyes: 891 m. — Iskolai értesítő: 2634 db. — Összesen: 3732 m., 7639 db., 1863 füz. — (Min. jel. szerint: 3732 m., 9502 db.) — Értéke: 12628 frt 52 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: 1358 m., 1581 db. olvasmány.: — Értéke: 1961 frt 51 kr. — (A pancsovai magyar királyi állami főgimnázium értesítője az 1894/5-iki tanévről. Közzéteszi Tordai György igazgató. Ebben: A pancsovai állami főgimnázium története. — Min. jel.)

119. Pápai szent-benedek-rendi algimnázium. (Alapították 1647 előtt.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 2591 m., 8336 db. — Tud. folyóirat: 38 m., 198 db. — Vegyes: 2571 m. és db. — Összesen: 5200 m., 11105 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank: 614 db. — Olv.: 669 db. — Összesen: 1283 db. — (A pannonhalmi szent Benedek-rendiek vezetése alatt álló pápai kath. gimnázium értesítője az 1895/6-iki iskolai évről. Szerk: Pető Menyhért, igazgató. Ebben: Bakonyvári Ildefonz, A pápai kath. gimnázium története a pálosok idejében. — Min. jel.)

120. Pápai ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1531-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 1577-ben nyomdája van. 1661-ben »egy közönséges könyvesház«-ról tesznek említést. Állománya: Szakm.: 10644 m., 16986 db. — Folyóirat: 97 m., 1004 db. — Vegyes: 1426 m., 2127 db. — Összesen: 12167 m., 20117 db. — (Min. jel. szerint: Szakm.: 9670 m., 15990 db. — Folyóirat: 94 m., 1069 db. — Vegyes: 1482 m., 2166 db. — Összesen: 11246 m., 19225 db.) — Évenként 500 frtot költenek reá. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 157 m., 2310 db. — Összesen: 2467 db. — (A dunántuli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának története. 1531—1895-ig. Szerk. Kiss Ernő főgimn. igazgató. — Értesítő 1894/5-iki évről. — Szabó Károly, Huszár Gál életéről és nyomdájáról: Századok, 1868. évf. 146. és 421. l. — Eötvös Lajos, A pápai nyomda története: U. ott, 1869. évf. 310. és 737. l. — Min. jel.)

121. Pécsi zircz-cisztercezi-rendi főgimnázium. (Alapították 1644-ben.) Volt régi könyvtára, de elpusztult. *a) Házi könyvtár.* Alapították 1850-ben. — *b) Tanári könyvtár.* 1872 év óta 300 frt évi kiadása van. 13 szakból áll. Állománya: Ön. szakm.: 2401 m., 3708 db. — Tud. folyóirat: 20 m., 671 db. — Vegyes: 2850 m., és db. — Összesen: 5271 m., 7229 db. — (Ért. szerint: 1588 m., 2895 köt., 126 füz.) — *c) Ifjúsági könyvtár.* Alapították 1855-ben. Állománya: Tank.: 1209 db. — Olv.: 1617 db. — Összesen: 2826 db. — (Értesítő szerint: 1349 m.) — *d) Segélyző egyesület könyvtára.* Alapították 1850-ben. — Állománya: 717 db. tankv. — 60 atlasz. — 373 szótár. — Összesen: 1150 db. — (A zircz-cisztercezi-rend pécsi r. k. főgimnáziumának értesítője az 1894/5-iki évről. — Min. jel.)

122. Pécsi állami főreáliskola. (Alapították 1857-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 1749 m., 3007 db. — Tud. folyóirat: 43 m., 468 db. — Vegyes: 179 m., 336 db. — Összesen: 1971 m., 3811 db. — (Ért. szerint: 1907 m., 2738 db., 959 füz.) — Értéke: 11585 frt 65 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 938 db. — Olv.: 3054 db. — Összesen: 3992 db. (Ért. szerint: 1296 db.) — Értéke: 2071 frt 07 kr. — (Requinyi Géza, A pécsi állami főreáliskola története 1857–1894. — Min. jel.)

123. Podolini kegyes tanítórend algimnáziuma. (Alapították 1642-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 1134 m., 4047 db. — Tud. folyóirat: 1323 db. — Vegyes: 650 m. — Összesen: 1804 m., 5370 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 1088 db. — (Min. jel.)

124. Pozsonyi kir. kath. főgimnázium. (Alapították 1627-ben.) *a) A jezsuiták könyvtára.* 1625-ben Malli Gáspár, a collegium első főnöke II. Ferdinánd királyt kéri, hogy adományozza a jezsuitáknak az elszéledt vesztprémvölgyi apácák jószágait, mivel azokban egy könyvtár is van, melyet több izben is ajánlottak megvételre. 1629 október 22-ikéé Függenschuh Ferencz jótevő pro instauratione bibliothecae 600 frtot ígért, de csak 200 frtot kaptak. 1631-ben kapnak 500 frtot, 1632-ben 1000 frtot. 1639-ben Kecskés János 372 műből álló könyvtárát adományozta a jezsuitáknak. Ekkor a könyvtár 17 szakból állott: (Doctrina sacra: 43, Concilia: 7, Patres graeci et latini: 194, Interpretes scripturae sacrae: 115, Theologi scholastici: 24, Controversiae: 86, Concionatores et catechistae: 166, Canonistae: 77, Spirituales: 113, Historici sacri et profani: 222, Philosophi et mathematici: 139, Oratores: 46, Poetae: 149, Medici: 251, Pharmaceutici: 42, Graeci: 43, Hebreici: 16. Összesen 1733 m.) Pázmány Péter könyvtárát a collegiumnak hagyományozta, de azt nem kapták meg. 1641-ben 2191 m. volt a könyvtárban. 1683-ban új rendezés vált szükségessé. 1739-ben Csécsi Ferencz páter 300 frtot adományozott, 1762–64-ben Pock Mátyás rector »pro pagellis polemico catecheticis« 2000 frt alapítványt tett. 1772-ben a lefoglalt lutheránus iskolának 7500 kötetből álló könyvtára idekerült; az eretnek könyveket elégették, a megkímélteket Budára küldték. Ekkor Faludy Ferencz volt a könyvtár őre. — *b) A régi könyvtár.* A jezsuiták idejéből való: 2025 m., 2933 db. — A Nagyszombatból áthelyezett akadémia könyvtárának állománya: 5424 m., 6077 db. volt. — *Aa) A jezsuita könyvtár az ezennemű könyvtárak országos sorsában részesült.* Hosszabb ideig maradt Pozsonyban. 1777-ben őre Pray

György, távoztával Herschnig Dániel volt. Utóbbi fejezte be a Pray György által kezdett katalógust. 1778-ban új polcz-fölszerelést nyert a könyvtár, mely még ma is megvan. Ugyanakkor a helytartótanács sürgette a rendezést és azért bizonyos jutalomdíjat is hajlandó volt fizetni. A katalogus azonban, dacára a pénz utalványozásának, 1779-ben még nem volt kész. 1783-ban Kovachich átkutatta a könyvtárt és főleg az »eretnek« könyveket és más legtekintélyesebb és legbecesebb könyveket Budára szállíttatta. — *Ab*) A Nagyszombatból Pozsonyba szállított könyvtár 5232 kötetből állott, azonban nem a teljes állomány került Pozsonyba. A pozsonyi, komáromi, szakolczai, németujvári, basini kolostorok könyvtárai lassankint idekerültek. 1781-ben a Csécsi-alapból vásároltak. 1850-ben az intézet a klarisszák kolostorából átköltözött. Ekkor a könyvtár két részre osztatott. A gimnáziumnak 5424 m., 6077 db. theologiai és egyháztörténeti könyv maradt. 1874-ben rendezték, de nem elég alaposan. — *c*) *Tanári könyvtár.* 1850-ben alapítják. Már korábban is szereztek műveket a Csécsi-alapból, de nem igen érezték nagyobb hiányát, mivel a régi könyvtárt használták. A tanári testület jobbára német és szláv könyveket hozatott. A kormány a könyvtárt nem igen támogatta. Az 1862-ki iskolai jelentés szerint tanári könyvtár nincsen. Ekkor az intézet a M. Tud. Akadémiától kért és kapott magyar könyveket. A helytartóság 300 frtot utalványozott gyarapítására. Helyisége ma sincsen, a tanári tanácskozásban van elhelyezve. Állománya 4860 db. — (Min. jel. Ön. szakm.: 10624 m., 12870 db. — Tud. folyóirat.: 56 m., 771 db. — Vegyes: 128 m., 299 db. — Összesen: 10778 m., 13940 db.) — Van: 579 tört., 409 latin, 306 magy. m. — Értéke: 18.784 frt 25 kr. — *d*) *Ifjúsági könyvtár.* 1852/3-ban önkéntes adományokból alakult. — Ekkor volt 26 m., 109 db. 102 frt 43 kr. értékben. — Állománya: 5795 m. — (Min. jel. szerint: 5683.) — Értéke: 8428 frt. — *e*) *Önképzőköri könyvtár.* Alapította dr. Schönvitzky Bertalan tanár 1888/9. évben. 1890 óta Gaal Mózes a könyvtár-őr. Állománya: 308 db. — (A pozsonyi kir. kath. főgimnázium története. Hazánk ezeréves fennállásának emlékére írta Schönvitzky Bertalan. Pozsony. — Min. jel.)

125. Pozsonyi ág. ev. főgimnázium. (Alapították 1606-ban.) *a*) *Schinkó-könyvtár.* Állománya: 7364 m., 12584 db. — *b*) *Nagy könyvtár.* Állománya: 4671 m., 6125 köt., 623 füz. — *c*) *A nem theologiai könyvtár.* Állománya: 12962 m., 21033 köt. — *d*) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: 646 m., 810 db. — (Min. jel. Tank.: 720 db. — Olv.: 6410 db. Összesen: 7130 db.) — *e*) *Tanári kézi könyvtár.* Rendezés alatt áll. (Min. jel. szerint: Szakm.: 24957 m., 40282 db. — Folyóirat: 21 m., és db. — Vegyes: 2135 db. — Összesen: 24978 m., 42438 db.) — *f*) *Tanuló ifj. könyvtára.* *aa*) Ifj. önképzőkör: 2896 köt. — *bb*) Német könyvtár: 823 k. — *cc*) Tót könyvtár: 1525 k. — *dd*) Szerb könyvtár: 592 k. — A hat könyvtárban összesen van: 46388 k., 936 füzet. Van több eredeti és lemásolt kézírata. — (A pozsonyi ág. hitv. evang. lyceum értesítője. 1895/6. Szörk. Zorkóczy Samu igazgató. — Min. jel.)

126. Pozsonyi állami főreáliskola. (Alapították 1850-ben.) *a*) *Tanári könyvtár.* Szakfölosztás: *α*) Encycl.: 99 m., 730 db. — *β*) Időszaki iratok 75 m., 422 db. — *γ*) Theol.: 136 m., 177 db. — *δ*) Bölc. Aesth. Paed.: 232 m.,

2605 db. — ε) Nyelvtudomány. Szépirod.: 821 m., 1634 db. — η) Földr. Tört.: 508 m., 1042 db. — θ) Physika. Chemia: 317 m., 564 db. — Tern. rajz: 190 m., 625 db. — ζ) Math. Geom.: 413 m., 586 db. — ι) Nemzetgazdaságtan: 86 m., 143 db. — κ) Jogtud.: 99 m., 227 db. — λ) Művészet: 79 m., 191 db. — μ) Orvostud.: 56 m., 64 db. — Összesen: 3111 m., 9110 db. — (Min. jel. szerint. — Ön. szakm.: 3111 m., 9110 db.) — Tud. folyóirat: 60 m., 450 db. — Vegyes: 2300 db. — Összesen: 3170 m., 11860 db. — Értéke: 5872 frt 22 kr. — b) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: 613 m., 1747 db. — (Min. jel. szerint. Olv.: 1625 db.) Értéke: 854 frt 25 kr. — (A pozsonyi m. kir. állami főreáliskola harminczhatodik értesítője az 1894/5-iki iskolai évről, fennállásának 44-dik évében. Közli Antolik Károly, igazgató. Ebben: A pozsonyi főreáliskola története. (1850—1893.) Dr. Bozók Endrétől. — Min. jel.)

127. Pozsony-szentgyörgyi kegyes tanítórend algimnáziuma. (Alapították 1685-ban.) a) *Tanári könyvtár*. Állománya: Ön. szakm.: 810 m., 1060 db. — Tud. folyóirat: 11 m., — Vegyes: 1600 db. — Összesen: 821 m., 2660 db. — b) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: Olv.: 460 db. — (A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló pozsony-szt.-györgyi kath. gimnázium értesítője. 1895/6. Füredi János igazgatótól. — Min. jel.)

128. Privigyei kegyes tanítórend algimnáziuma. (Alapították 1666-ban.) a) *Tanári könyvtár*. Ön. szakm.: 942 m., 1458 db. — Tud. folyóirat: 64 m., 83 db. — Vegyes: 375 m., 991 db. — Összesen: 1381 m., 2532 db. — b) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: Tank.: 19 db. — Olv.: 5058 db. — Összesen: 5077 db. — (Tanintézetünk történelmének vázlata 1666-tól napjainkig. 1880/1. — Min. jel.)

129. Rákospalotai Wagner-Szabó-féle magángimnázium és reáliskola. Adatait sem a miniszteri jelentés, sem az értesítő nem közli.

130. Rimaszombati egyesült protestáns főgimnázium. (Alapították 1853-ban.) a) *Tanári könyvtár*. Állománya: Szakm.: 3592 m., 4752 db. — Folyóirat: 90 m., 2227 db. — Vegyes: 105 m., 1765 db. — Összesen: 3787 m., 8744 db. — b) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: Tank.: 154 db. — Olv.: 836 db. — Összesen: 990 db. — c) *Tankönyvek kölcsönkönyvtára*. Alapították 1894-ben. Minden tanuló 10—20 krt. fizet. Állománya 128 db. — (A rimaszombati egyesült protestáns főgimnázium XLIII. értesítője az 1895/6-iki évben. Fábry János igazgatótól. — Min. jel.)

131. Rózsáhegyi kegyes tanítórend főgimnáziuma. (Alapították a XVIII. században.) a) *Tanári könyvtár*. Állománya: Ön. szakm.: 576 m., 1317 db. — Tud. folyóirat: 37 m., 843 db. — Vegyes: 91 m., 2406 db. — Összesen: 704 m., 4566 db. — b) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: Tank.: 999 db. — Olv.: 683 db. — Összesen: 1682 db. — (Min. jel.)

132. Rozsnyói kath. főgimnázium. (Alapították 1656-ban.) a) *Társházi könyvtár*. Alapították 1778-ban az orsz. tanulmányi bizottság felajánlása folytán. Vannak ritka és becses könyvei. Állománya: 3900 köt. — b) *Tanári könyvtár*. Alapították a rendtagok saját erejükből. Nevezetes Hollók Imre, rozsnyói székesegyházi nagyprepost gazdag történeti könyvtárának adományozása. Állománya: Ön. szakm.: 3242 m., 4167 db. — Tud. folyóirat: 180 m., 725 db. —

Vegyes: 210 m., 285 db. — Összesen: 3632 m., 5177 db. — (Értesítő szerint: 6200 db.) — *c) Szabó István-féle könyvtár.* Szabó István, a Homerosz fordítója, 1891-ik évben végrendeletileg 817 kötetet adományozott. — *d) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 192 db. — Olv.: 1340 db. — Összesen: 1532 db. — (A rozsnói kath. főgimnázium értesítője az 1894/5-iki tanévről. Dr. Tóth Lőrincz igazgatótól. Ebben: A rozsnói kath. főgimnázium története. — Min. jel.)

133. Rozsnói ág. ev. főgimnázium. (Alapították 1525-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 1794-ben Cházár András 2400 kötetet adományoz. — 1835-ben az „olvasótársaság” könyvtárt is kezelt, mely az egyház sajátja volt. Minden más könyvtártól elkülönítve kezelték, évi számadást készítenek, a gimn. ifj. ingyen használhatta. 7 szakból áll: *α)* Tört. Földr. Stat.: 425 köt. — *β)* Irodört. nyelv.: 345 köt. — *γ)* Class. phil.: 122 köt. — *δ)* Term. tud.: 206 köt. — *ε)* Philos. Paed.: 114 köt. — *η)* Folyóirat: 171 köt. — *θ)* Értesítő: 203 köt. — Összesen: 1586 köt. — Szakm.: 646 m., 1084 db. — Folyóirat 73 m., 434 db. — Vegyes: 1587 m., 189 db. — Összesen: 2306 m., 1707 db. — Értéke: 3398 frt. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 103 db. — Olv.: 941 db. — Összesen: 1044 db. — (Értesítő szerint: 1075 köt.) — Értéke: 500 frt. — (Értesítő a rozsnói államilag segélyezett ág. hitv. ev. kerületi főgimnáziumról az 1895/6-iki tanévben. Oravecz Mihály igazgatótól. Ebben: A rozsnói ág. h. ev. főgimnázium története. — Min. jel.)

134. Sárospataki ev. ref. főgimnázium. (Alapították a XVI. században.) *a) Főiskolai könyvtár.* A XVI. században rendezett és a közhasználatnak is szolgáló könyvtára volt. 1550 óta folyton gyarapodott; a Perényiek, Dobó István, Rákóczyak is hozzájárultak gyarapításához. 1623-ból van első nyoma a rendezésnek. A könyvtárost szótöbbséggel választják. 1652-ben I. Rákóczy György fia III. Zsigmond könyvtárát az iskolának hagyta. 1659-ben az ország első könyvtárának ismerték. 1671-ben a tanárok elűzetésekor Mátyás király könyvtárának sorsára jutott. Kis részét a tanárok vitték el Debreczenbe, melyekből 1703–4-ben néhányat visszahoztak. A XVIII. században több mint 200 adományozót említenek. Tőkéje nincsen, a közönség tartja fönn: *a)* 1775 óta az iskolai büntetés pénzekből; *b)* aláírási díjakból; *c)* beiratási díjakból; *d)* 1788 óta a nagy és kis hallgatók díjából; *e)* a perselypénzből öregbitették. Rendesen esküdt deákok (primarii) kezelték 1–3 évig az igazgató-tanárral felügyelete alatt. 1783 óta a tanárok kezelik. A XIX. sz. első tizedében 10,000 könyve volt, ma 52000. 1809-ben idegen és hazai írók szerint csoportosították. 1855-ben újból rendezték. 1863-ban Erdélyi János könyvtárnok memorandumot írt a rendezésről. 1864-ben két frt napidíjjal hozzáfogott a rendezéshez, 16 szakra osztva fel az egész anyagot. 1868-ban Erdélyi halála után Szinyei Gerzson lett a könyvtárnok. Nevezetesebb adományozók: Teleki József gr., Fáy András, Teleky Sámuel, Teleki László. Megvették Beregszászi N. Pál, Kazinczy Ferencz, Porkólab Imre, Emödy István, Csengeri József, Szeremley Gábor könyvtárát. Évenként 1000 frtot költenek rá. Van külön, Linczhauer kassai festő által dekorált terme. Állománya: Szakm.: 42770 m., 52210 db. — Folyóirat: 185 m., 899 db. — Vegyes: 945 m., 6545 db. — Összesen: 438000 m.,

59654 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 63 db. — Olv.: 620 db. — Összesen: 680 db. — (A sárospataki ev. ref. főiskola (akadémia, gimnázium) értesítője az 1894/5-iki iskolai évről. Dr. Finkey József akadémiai, Szinyei Endre gimn. igazgatótól. XXXIX. évf. — Min. jel.)

135. Sátorlajaujhelyi kegyes tanítórend főgimnáziuma. (Alapították 1727-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 1697 m., 2387 db. — Tud. folyóirat: 33 m., 351 db. — Vegyes: 209 m., 281 db. — Összesen: 1759 m., 2819 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 1360 db. — Két helyiség. (A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló s.-a.-ujhelyi róm. kath. főgimnázium értesítője az 1893/4-iki tanévről. Dr. Ormándy Miklós igazgatótól. Ebben: A s.-a.-ujhelyi r. k. főgimnázium története. — Min. jel.)

136. Segesvári ág. ev. főgimnázium. (Alapították a XVI. század elején.) *a) Tanári könyvtár.* 1651. körül már említik az iskolai hivatalnokok közt a könyvtárost. — Állománya: Szakm.: 6812 m., 9531 db. — Folyóirat: 151 m., 377 db. — Vegyes: 2031 m., 1766 db. — Összesen: 8994 m., 11674 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 21 db. — Olv.: 602 db. — Összesen: 623 db. — (Geschichte des Schässburger Gymnasiums von Dr. Richard Schuller. — Min. jel.)

137. Selmeczbányai kir. kath. VI. oszt. gimnázium. (Alapították 1536 előtt.) A gimnázium levéltárában található: Sub 24. Catalog der gymnasial Bibliothek des kath. Gymnasiums zu Schemnitz és Nro 13. Catalogus librorum abolitae S. J. secundum praescriptas 7 rubricas conficiatur., 6 nov. 1777. *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 2784 m., 3763 db. — Tud. folyóirat: 57 m., 443 db. — Vegyes: 65 m., 6367 db. — Összesen: 2903 m., 10573 db. — (Ért. szerint: 9729 db.) — Értéke: 8265 frt 83 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 210 db., Olv.: 1374 db. — Összesen 1584 db. — (Ért. szerint: 1491 db.) — Értéke: 1666 frt. — (A selmeczbányai kir. kath. nagygimnázium értesítője az 1895/6-iki tanévről. Közli Panek Ödön igazgató. Ebben: Szártoricz Ferencz: A selmeczbányai kir. kath. gimnázium története. — Min. jel.)

138. Selmeczbányai ág. ev. főgimnázium. (Alapították 1528-ban.) *a) Tanári könyvtár.* 1587-ben Weigel János tanár könyvtárát adományozza az iskolának. 1832-ben a »nemes magyar társaság« megszerzi a magyar olvasótársaságnak 1000 kötetből álló könyvtárát. 1893/94-ben rendeztetett. — Állománya: Szakm.: 3448 m., 5919 db. — Folyóirat. 16 m., 119 db. — Vegyes: 315 m., 360 db. — Összesen: 3779 m., 6398 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* 1843/4-ben Brezníky János igazgató alapítja. — Állománya: Tank.: 649 db. — Olv.: 5800 db. — Összesen: 6449 db. — (A selmeczbányai ág. hitv. ev. kerületi lyceum története. Brezníky Jánosnak története alapján kivonatolva összeállították és 1889—1896. évig kiegészítették Hlavatsek András és Király Ernő tanárok. — Min. jel.)

139. Sepsiszentgyörgyi ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1859-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: szakm.: 5924 m., 9459 db. — Folyóirat. 83 m., 1053 db. — Vegyes: 957 m., 3087 db. — Összesen: 6964 m., 13599 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 50 db. — Olv.: 797 db. — Összesen: 847 db. — (Min. jel.)

140. Soproni Szent-Benedekrend főgimnáziuma. (Alapították 1636-ban.)
a) Jezsuita könyvtár. 1776-ig Sopronmegye őrizte a jezsuitáktól maradt könyvtárt. Ekkor a gimnázialis igazgató vette át. 1779-ben katalógus készült róla. 1802-ben a részben (v. egészben?) maradt könyvtár a rendre szállt át. Idővel a rendi székházba helyezték át és ma »székházi könyvtár«-nak nevezik. — *b) Tanári könyvtár.* 1888-ban Paur Iván könyvtárával gyarapodott, de ez később Pannonhalmára került. — 13 szakból áll. Ön. szakm.: 2170 m., 4389 db. — Tud. folyóirat. 184 m., 650 db. — Vegyes: 1480 m., 2180 db. — Összesen: 3834 m., 7219 db. — (Ért. szerint: 6000 db.) —
c) Ifjúsági könyvtár. 1829-ben Szigethy György alapította. — 1850-ben 346 kötetből állott. — Állománya: Tank.: 100 db., 2567 db. — Összesen: 2667 db. (Ért. szerint: 2223 m., 2897 k.) — (A pannonhalmi Szent Benedekrend soproni kath. főgimnáziumának értesítője az 1895/6. iskolai évről. Szerk. Horváth Kristóf, igazgató. Ebben: A soproni kath. gimnázium története. — Min. jel.)
141. Soproni ág. ev. főgimnázium. (Alapították 1557.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 4836 m., 15931 db. — Folyóirat. 186 m., 1223 db. — Vegyes: 2728 m., 5048 db. — Összesen: 7750 m., 22200 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 263 db. — Olv.: 10208 db. — Összesen: 10471 db. — (Min. jel.)
142. Soproni Lähne-féle VI. oszt. gimnázium. (Alapították 1853-ban.)
a) Tanári könyvtár. Állománya: Szakm.: 957 m., 1777 db. — Folyóirat. 11 m., 268 db. — Összesen: 968 m., 2045 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 184 db. — Olv.: 831 db. — Összesen: 1015 db. — (Min. jel.)
143. Soproni állami főreáliskola. (Alapították 1836-ban.) 1868-ban a kath. és evang. alreáliskolák által átadott könyvtárak 19 illetőleg 150 db. könyvet tartalmaztak. Az 1876. évi államosításakor 1378 db. könyve volt. 18 szakból áll. *α)* Szótár: 53 m., 229 db. — *β)* aa) Ném. ny. irod. 167 m., 259 db. — bb) Ném. remekíró: 29 m., 103 db. — *γ)* Magy. ny. irod.: 334 m., 517 db. — *δ)* Földrajz: 83 m., 124 db. — *ε)* Tört.: 223 m., 491 db. — *η)* Menny.: 126 m., 164 db. — *θ)* Term. rajz: 128 m., 181 db. — *ζ)* Vegytan.: 111 m., 147 db. — *ι)* Természettan.: 112 m., 138 db. — *z)* Folyóirat. aa) paed. és általános 30 m., 221 db. bb.) nyelv és irod.: 17 m., 211 db. cc) menny. term. tud.- 39 m., 475 db. — *λ)* Paed.: 41 m., 47 db. — *μ)* Vallástan.: 10 m., 12 db. — *ν)* Class. phil.: 50 m., 90 db. — *ο)* Vegyes: 90 m., 181 db. — *π)* Technikai tud. aa) Mérnöki és épít.: 19 m., 27 db. — bb) Gépészet: 12 m., 22 db. — *q)* Ábrázoló és rajz. geom.: 52 m., 80 db. — *σ)* Bölcs.: 102 m., 128 db. — *τ)* Francia ny.: 185 m., 266 db. — Összesen: 2023 m., 4258 db. — (Min. jel. szerint: Ön. szakm.: 1837 m., 3025 db. — Tud. folyóirat. 96 m., 1052 db. — Vegyes: 90 m., 181 db.) — Értéke: 12809 ft 04 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Alapítja Sopron városa 1868/9-ben 89 kötetel. Állománya: 3282 db. (Min. jel. szerint: Tank.: 45 db., Olv.: 3128 db. — Értéke: 4230 ft 41 kr. — Összesen: 3173 db.) — *c) I. erzséni kör könyvtára.* Alapította 1871/2-iki évben az önképző kör. — Állománya: 615 db., 26 füz. — Értéke: 783 ft 86 kr. — (A soproni m. kir. állami főreáliskola XXI. évi értesítője az 1895/6-iki tanévről az intézetnek dr. Kárpáti Károly által megírt monografiájával. Közli Salamin Leo kir. igazgató. — Min. jel.)

144. Sümeghi községi alreáliskola. (Alapították 1857-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Alapította Winter Vilmos orvos 1864-ben 120 művel. — 1876/77 óta kisebb összegeket fordítanak rá. 1880/81-ben kapott külön helyiséget. 16 szakból áll: Ön. szakm.: 522 m., 921 db. — Tud. folyóirat. 44 m., 323 db. — Vegyes: 3178 m., 3817 db. — Összesen: 3744 m., 5061 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Alapították 1873/4-ben. Minden tanuló 1 frtot fizet. Állománya: Tank.: 220 db. — Olv.: 425 db. — Összesen: 645 db. — (A sümegi állami segélyezett közs. reáliskola története 1857—95. Dr. Kellemen Károly igazgatótól. — Min. jel.)

145. Szabadkai községi főgimnázium. (Alapították 1746-ban.) *a) Tanári könyvtár.* Már 1846-ban létezik. Az ötvenes években a tanítóktól egyenkint 16 krt szedtek. — 1882/3-ban a kaszinó 500 könyvet adományoz. 14 szakból áll. Ön. szakm.: 2600 m., 4777 db. — Tud. folyóirat. 55 m., 498 db. — Vegyes: 97 m., 111 db. — Összesen: 2752 m., 5386 db. — Értéke: 8086 frt — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 455 db. — Olv.: 2312 db. — Összesen: 2767. — (Ért. szerint: 2495 m., 2767 db.) — Értéke 2433 frt 48 kr. — (Szabadka sz. kir. város községi főgimnáziumának értesítője az 1894/5-iki évről. Haverda Mátyás igazgatótól. Ebben: A szabadkai községi főgimnázium története. Iványi István tanártól. — Min. jel.)

146. Szakolczai kir. kath. algimnázium. (Alapították 1659-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 591 m., 2328 db. — Tud. folyóirat. 53 m., 301 db. — Vegyes: 106 m., 3127 db. — Összesen: 750 m., 5756 db. — (Ért. szerint: 5705 db.) — Értéke: 5417 frt 23 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 938 db. — Olv.: 520 db. — Összesen: 1458 db. — (Ért. szerint: 1124 db.) — Értéke: 854 frt 88 kr. — (A szakolczai kir. kath. algimnázium értesítője az 1894—5-iki tanévről. Közli Lukavszky Alajos igazgató. Ebben: A szakolczai gimnázium története. — Min. jel.)

147. Szamosújvári kath. örmény algimnázium. (Alapították 1861-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: 477 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 302 db. — Min. jel.)

148. Szarvasi ág. ev. főgimnázium. (Alapították 1802-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Alapították 1834-ben. — Vajda Péter sürgetésére tervszerűen fejlesztették. Ekkor összes felszerelése 200 frtot ért. A könyvtár fejlesztésében közreműködtek: Greguss Ágost, Domanovszky Endre és Zsilinszky Mihály. Cédula-katalógusa van. Állománya: Szakm.: 8852 m., 10793 db. — Folyóirat: 173 m., 1228 db. — Vegyes: 1279 m., 3499 db. Összesen: 9304 m., 6520 db. — (Min. jel. szerint: Szakm.: 10867 m., 12342 db. — Folyóirat: 173 m., 1228 db. — Vegyes: 352 m., 3735 db. — Összesen: 11392 m., 3735 db.) — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 282 db. — Olv.: 1756 db. — Összesen: 2038 db. (Min. jel. szerint: Tank: 230 db. — Olv.: 1862 db. — Összesen: 2092 db.) — (A békési ág. hitv. evang. egyházmegye tulajdonát képező, általa fentartott szarvasi főgimnázium évi értesítője 1894/5-iki évről. Ebben: Benka Gyula igazgató. A szarvasi főgimnázium története 1802—1895. — Min. jel.)

149. Szászrégeni ág. ev. algimnázium. (Alapították 1861-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 1857-ben 13 műből állott. 1866-ban a város a tanári kar fölbívására

tekintélyes könyvtárt alapított, melyet az 1867-ben készült szabályzat szerint bárki évi 1 frt vagy végleges 2 frt fizetése után használhatott. A könyvtárnak az első évben 88 részvényese volt. Tőkéje 365 frt 81 kr. A tanulók félvétenként 25 kr. használati díjat fizetnek. Ugyanakkor létesül a kerületi könyvtár, melyet 1868-ban megerősítenek. Minden pap és tanító tartozik részt venni főntartásában. Címe: Bibliothek der Sächsisch-Regener evang. Lehranstalten, vereinigt mit der Bibliothek des Sächsisch-Regener evang. Kirchenbezirk. 1868-ban 1245 darabból, 1893/4-ben 4969 darabból állott. Tőkéje 5523 frt 88 kr. Állománya: Szakm.: 2865 m., 4245 db. — Folyóirat: 326 m., 444 db. — Vegyes: 1493 m., 12266 db. — Összesen: 4684 m., 16955 db. — *b) Bibliotheca pauperum.* Az intézetből távozó deákok visszahagyott könyveiből áll. (?) — *c) Ifjúsági könyvtár.* 1892 óta minden tanuló 25 krt fizet félvétenként. Adományozók: Vall. és közokt. min., a Landeskonsistorium, a Verein für siebenbürgische Länderkunde, a heidelbergi egyetem, a bécsi katonai előkészítő iskola, a prágai Verein für Verbreitung gemeinnütziger Kenntnisse stb. Állománya: Tank.: 211 db. — Olv.: 324 db. — Összesen: 535 db. — (Programm des vierklassigen Gymnasium A. B. und der mit demselben verbundenen Lehranstalten in Sächsisch-Regen am Schlusse des Schuljahres 1894/5. Von Wilhelm Hellwig Rector. Ebben: Schuster, Geschichte des Sächsisch-Regener Gymnasium. — Min. jel.)

150. Szászsebesi ág. ev. al gimnázium. (Alapították 1850-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 4962 m., 9425 db. — Folyóirat: 42 m., 145 db. — Vegyes: 1390 m., 1995 db. — Összesen: 6394 m., 11565 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 98 db. — Olv.: 463 db. — Összesen: 561 db. — (Min. jel.)

151. Szászvárosi ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1609-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 5216 m., 10094 db. — Folyóirat: 84 m., 658 db. — Vegyes: 1395 m., és db. — Összesen: 6695 m., 12147 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 1507 db. — (A szászvárosi ev. ref. Kun-kollegium értesítője az 1893/4-iki tanévről. — Min. jel.)

152. Szatmári kir. kath. főgimnázium. (Alapították 1634-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 1847-ben 21 db.-ból állott. 1850 óta évenként a familiatióból és a főlvételi díjak egy részéből dotálják, 1857/8. óta a tanulmányi alap dotálja. Rendezték 1849. 50. 57 és 90. években. Van czédula-katalógusa. 13 szakra oszlik: *α)* Vallás: 181 m., 244 db. — *β)* Magyar ny.: 339 m., 524 db. — *γ)* *aa)* Latin ny.: 349 m., 491 db. — *bb)* Görög ny.: 154 m., 491 db. — *cc)* Latin és görög (?) 36 m., 60 db. — *δ)* Német ny.: 106 m., 245 db. — *ε)* Tört.: 411 m., 873 db. — *η)* Földrajz 73 m., 105 db. — *θ)* Stat. nemzetgazd. Államtud.: 117 m., 198 db. — *ζ)* Term. rajz.: 129 m., 187 db. — *ι)* Menny.: 65 m., 76 db. — *κ)* Term. tud.: 106 m., 203 db. — *λ)* Bölcs. Paed.: 162 m., 234 db. — *μ)* Vegyes: 129 m., 359 db. — *ν)* Folyóirat: 83 m., 717 db. — Összesen: 2440 m., 4737 db. (Min. jel. szerint: Ön. szakm.: 2305 m., 3755 db. — Tud. folyóirat: 115 m., 717 db. — Vegyes: 135 m., 363 db. — Összesen: 2555 m., 4835 db.) — Értéke: 10078 frt 57 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Alapították 1859-ben. Állománya: Tank.: 3008 db. — Olv.: 877 db. — (Ért. szerint: Olv.: 423 m.) — Értéke:

1200 frt. — *c) Tanulói segély könyvtár.* Alapították 1854-ben. Használatban van. 1393 db. 1372 frt 93 kr. értékben; használatból kiment: 1498 db. könyv 1383 frt 90 kr értékben; összesen: 2891 db. — (A szatmári kir. kath. főgimnázium története. — Min. jel.)

153. Szatmári ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1610-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 342 m., 420 db. — Folyóirat: 21 m., 59 db. — Vegyes: 26 m., 27 db. — Összesen: 389 m., 506 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 32 db. — Olv.: 608 db. — Összesen: 640 db. — (A szatmárnémeti helv. hitv. gimnázium 1800/1. — Min. jel.)

154. Szegedi kegyes tanító-rend főgimnáziuma. (Alapították 1720-ban. *a) A társház könyvtára.* Az alapítással egyidős. Az alapító levél 3 pontja szerint a könyvszerzés és eladás csakis a házfő előterjesztésére történhetik. Az első 80 évben igen kevés volt a beszerzés. 1726-ban a tanács 26 rh. frtot adott ki a társház könyvtárára. 1727-ben könyvtárnokok voltak: Fiala Jakab, 1760-ban Lengyel Bódog, 1764-ben Horányi Elek, 1768-ban Karaba Ágost, 1778-ban Egerváry Ignác, 1814-ben Ugróczy Ferencz, 1833-ban Karácsonyi Incze. Rendezés volt: 1814., 1830., 1844., 1856. és 1879. években. 1810-ben volt 19 szakban 3512 m., 4028 db. 1879-ben a Somogyi-könyvtár duplikátumait. kapta. Áll 17 szakból 5416 m., 10675 dbbal. Vannak ősnymotatványai 1488—1536-ból 19 db., régi magyar könyvei 1537—1711-ből 22 db., idegen hazai nyomtatványai 1619—1711-ből 33 db. A társház magántulajdona. — *b) Tanári könyvtár.* 1852/3-ban 200 műből áll. Nevezetesebb adakozók: Remellay Gusztáv (1857/8.), Purgstaller József (1858/9), Kümmer János főigazgató (1869/70), Löw Lipót (1870/1.) 15 szakból áll: *α)* Hittud.: 102 m., 148 db. — *β)* Magy. ny. irod.: 408 m., 488 db. — *γ)* Latin ny.: 405 m., 544 db. — *δ)* Philos: 82 m., 88 db. — *ε)* Paed.: 69 m., 121 db. — *η)* Földr.: 209 m., 139 db. — *θ)* Tört.: 381 m., 717 db. — *ζ)* Math.: 124 m., 171 db. — *ι)* Term. rajz: 89 m., 96 db. — *κ)* Term. tan. Vegytan: 127 m., 133 db. — *λ)* Rajz Ábr. geom.: 21 m., 25 db. — *μ)* Archeol.: 177 m., 25 db. — *ν)* Folyóirat: 58 m., 396 db. — *ο)* Vegyes: 155 m., 172 db. — Összesen: 2368 m., 3428 db. — (Min. jel. szerint: 3232 m., 5136 db.) — Értéke: 5811 frt 83 kr. — *c) Ifjúsági könyvtár.* Alapította 1840-ben Dr. Horváth Cyrill az »olvasók és működők« társaságával. Állománya: Tank.: 730 db. — Olv.: 3345 db. Összesen: 4075 db. (Ért. szerint: 3418 db.) — (Pap János, A piaristák Szegeden. 1720—1886. Szeged. 1886. — A kegyes tanító-rend vezetése alatt álló szegedi városi főgimnázium értesítője az 1895/6-iki tanévről. Szerk. Magyar Gábor igazgató. Ebben: A tanári könyvtár állományának pontos és szakszerű kimutatása. — Min. jel.)

155. Szegedi állami főreáliskola. (Alapították 1851-ben.) *a) Tanári könyvtár* 1873-iki évben még a kezdet állapotában volt. (665 db.) 1884-ben rendező Matskássy József a párisi Bibliothèque Nationale mintájára. 9 szakból áll: *α)* Magy. ny. irod.: 288 m., 365 db. — *β)* Classicus nyelvek: 31 m., 35 db. — *γ)* Német ny. irod.: 165 m., 241 db. — *δ)* Francia ny. irod. 108 m., 140 db. — *ε)* Idegen ny.: 31 m., 44 db. — *η)* Tört. és rokon: 238 m., 382 db. — *θ)* Földr. és rokon: 176 m., 204 db. — *ζ)* Hittan: 66 m., 83 db.

ı) Jog- és államtud.: 77 m., 100 db. — ı) Philos. aesth. paed.: 176 m., 275 db. — ı) Physika és Astron.: 100 m., 115 db. — u) Term. rajz: 160 m., 244 db. — v) Chemia: 60 m., 90 db. — o) Orvosi tud.: 18 m., 20 db. — n) Gazdaságtan: 14 m., 30 db. — q) Math. Technika: 178 m., 256 db. — o) Vegyesek: 108 m., 140 db. — r) Folyóirat: 64 m., 393 db. — v) Értesítő: 2500 db. — Összesen: 4549 m., 5657 db. — (Min. jel. szerint: Ön. szakm.: 1985 m., 2864 db. — Tud. folyóirat: 64 m., 393 db. — Vegyes: 23 m., 1972 db. — Összesen: 2072 m., 5229 db.) Van két eredeti levele Deák Ferencztől. Értéke: 7416 frt 26 kr. — b) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: 1271 m., 1985 db. — (Min. jel. szerint: Tank.: 700 db. — Olv.: 2150 db. — Összesen: 2850.) Értéke 1373 frt 35 kr. — (A szegedi m. kir. állami főreáliskola értesítőnyé az 1894/5-iki tanévről. Szerk. Hoffer Endre igazgató. Ebben: Homor István, A szegedi m. kir. áll. főreáliskola története 1851—1894-ig. — Min. jel.)

156. Székely-kereszturi unitárius gimnázium. (Alapították 1794-ben.)

a) *Tanári könyvtár*. Állománya: Szakm.: 6243 m., 13863 db. — Folyóirat: 78 m., 522 db. — Vegyes: 638 m. 1038 db. — Összesen: 6959 m., 15473 db. — b) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: Olv.: 1972 db. — (Min. jel.)

157. Székely-udvarhelyi róm. kath. főgimnázium. (Alapították a XVII. században.) a) *Tanári könyvtár*. A jezsuiták könyvtára képezte alapját. 1801-ben 47 frt 50 krt fordítanak gyarapítására. — 1819-ből való az első ismeretes katalógus. 4 szakból, 319 könyvből állott. — 1856/7-ben 915 db. — Állománya: Ön. szakm.: 2042 m., 3369 db. — Tud. folyóirat: 12 m., 815 db. — Vegyes: 3833 m. — Összesen: 5887 m., 4184 db. (Ért. szerint: 2480 db.) — Értéke: 4614 frt 75 kr. — b) *Ifjúsági könyvtár*. (Alapították 1858-ban.) Állománya: Tank.: 2 db. — Olv.: 1034 db. — Összesen: 036 db. — (Ért. szerint: 1245 db.) — Értéke: 1500 frt. — (A székely-udvarhelyi róm. kath. főgimnázium értesítője az 1895/6-iki tanévről. Szerk. Soó Gáspár igazg. Ebben: Daróczi János, A székely udvarhelyi r. kath. főgimnázium története. — Min. jel.)

158. Székely-udvarhelyi ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1671-ben.)

a) *Közkönyvtár*. Bethlen János a kollegium alapítója 26 db. könyvet adományozott, ezt szaporította Apafi Mihály 18 dbbal. 1720-ban van 180 db.) 1797-ben 18 szak 3826 dbbal. — Mostani állománya: 7912 m., 11019 db. — b) *Kiss-könyvtár*. Baczka-madarasi Kiss József alapította. Állománya: 1139 m., 3374 db. — c) *Gyulai-könyvtár*. Alapította Gyulai Lajos gróf. Állománya: 1222 m., 1921 db. — A három könyvtár külön kezeltek. Összes állománya: 10273 m., 16314 db. — Értéke: 10—12000 frt. — d) *Tanári könyvtár*. Szakm.: 9260 m., 12634 db. — Folyóirat: 153 m., 2268 db. — Vegyes: 860 m., 1412 db. — Összesen: 10273 m., 16314 db.) — e) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: 777 m., 1536 kt., 1413 db. — Min. jel. szerint: 1933.) — f) *Gyermekkönyvtár*. Állománya: 299 m., 400 kt. — Értéke: 477 frt 35 kr. — (A székely-udvarhelyi ev. ref. kollégium értesítője az 1894/5-iki iskolai évről. Ebben: Gönczy Lajos, A székely udvarhelyi ev. ref. kollegium multja és jelene. Történeti vázlat. — Min. jel.)

159. Székely-udvarhelyi állami főreáliskola. (Alapították 1871-ben.)

a) *Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 1670 m., 3007 db. — Tud. folyóirat: 85 m., 688 db. — Összesen: 1755 m., 3695 db. (Ért. szerint: 3269 db., 739 füz.) — Értéke: 10,430 frt 23 kr. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 134 db., Olv.: 1334 db. — Összesen: 1468 db. — (Ért. szerint: 1214 db., 4 füz.) — Értéke: 1226 frt 40 kr. — (A székely-udvarhelyi magy. kir. állami főreáliskola XXIV. évi értesítője az 1894/5-iki iskolai év végén. Ebben: Dr. Vajda Emil, A székely udvarhelyi m. kir. áll. főreáliskola története. — Min. jel.)

160. Székesfejérvári zirc-cisztercei róm. kath. főgimnázium. (Alapították 1727-ben.) a) *Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 3078 m., 3469 db. — Tud. folyóirat: 662 m., 838 db. — Vegyes: 1590 m., 1856 db. — Összesen: 5330 m., 6163 db. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 867 db. — Olv.: 2583 db. — Összesen: 3450 db. — (Min. jel.)

161. Székesfejérvári állami főreáliskola. (Alapították 1854-ben.) a) *Tanári könyvtár.* Alapították az ötvenes években. Állománya: Ön. szakm.: 1491 m., 3013 db. — Tud. folyóirat: 26 m., 205 db. — Vegyes: 1200 db. — Összesen: 2717 m., 4418 db. (Ért. szerint: 1696 m., 3375 köt., 3218 db.) — Értéke: 8852 frt 94 kr. — b) *Ifjúsági könyvtár.* 1776-ik évben már létezik. Állománya: 2447 m., 3338 köt., 3157 db. — (Min. jel. szerint: 3151 db.) — Értéke: 4463 frt 40 kr. — (A székes-fehérvári magy. kir. állami főreáliskola évi értesítője az 1894/5-iki tanévről. Az intézet fennállásának 41-ik évében. Szerkesztette Kuthy József, kir. igazgató. Ebben: Borostyán Sándor tanár. A székes-fehérvári reáliskola története. 1854—94. — Min. jel.)

162. Szentesi községi főgimnázium. (Alapították 1887-ben.) a) *Tanári könyvtár.* Legrégibb említése 1859-ben történik. 13 szakkból áll: α) Hittud.: 88 m., 95 db., 2 füz. — β) Magyar ny. irod.: 456 m., 614 db., 69 füz. — γ) Német ny. irod.: 149 m., 279 db., 2 füz. — δ) Class. phil.: 373 m., 540 db., 26 füz. — ε) Vegyes nyelvészet: 48 m., 68 db., 4 füz. — η) Tört. földr.: 485 m., 722 db., 46 füz. — θ) Term. tud.: 358 m., 424 db., 42 füz. — ζ) Math.: 190 m., 226 db., 3 füz. — ι) Philos. Aesth.: 45 m., 59 db., 2 füz. — κ) Paed.: 91 m., 100 db., 13 füz. — λ) Encycl.: 7 m., 56 db. — μ) Jog- és államtud.: 63 m., 65 db., 13 füz. — ν) Vegyes: 218 m., 404 db., 24 füz. — Összesen: 2571 m., 3652 db., 246 füz. (Min. jel. szerint: Ön. szakm.: 716 m., 1152 db. — Tud. folyóirat: 11 m., 126 db. — Vegyes: 1840 m., 2132 db. Összesen: 2577 m., 3410 db. — Értéke: 6587 frt 16 kr. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 391 db. — Olv.: 1354 db. — Összesen: 1745 db. — (Ért. szerint: 1041 m., 1354 db.) — Értéke: 1344 frt. — c) *A szegény tanulók könyvtára.* Állománya: 392 db., 602 frt 80 kr. értékben. — (Dr. Berecz Sándor, A szentesi városi községi főgimnázium története. — Min. jel.)

163. Szentgotthárdi állami gimnázium. (Alapították 1893-ban.) a) *Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 49 m., 63 db., — Tud. folyóirat: 16 m., 21 db. — Összesen: 65 m., 84 db. (182 köt., 6 füz.) — Értéke: 687 frt 48 kr. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 99 db. — (Min. jel. szerint: 62 db.) — Értéke: 128 frt 50 kr. — (A szent-gotthárdi m. kir. állami gimnázium 1895/6-iki évi III. értesítője. A millenium évében közléstesi Gaál Lajos ig. helyettes. — Min. jel.)

164. Szilágysomlyói róm. kath. algimnázium. (Alapították 1829-ben.)

- a) *Tanári könyvtár.* Ön. szakm.: 687 m., 827 db. — Tud. folyóirat: 21 m., 128 db. — Vegyes: 120 m., 850 db. — Összesen: 828 m., 1805 db. —
 b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 345 db. — (A minorita rend vezetése alatt álló szilágysomlyói róm. kath. magángimnázium 1888/9-iki értesítője. — Min. jel.)

165. Szolnoki állami főgimnázium. (Alapították: 1831-ben.) a) *Tanári*

- könyvtár.* Szakm.: 574 m., 1161 db.: — Folyóirat. 51 m., 269 db.; — Vegyes: 2779 m., 3361 db. — Összesen: 3404 m., 4791 db. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Tankönyv: 818 m. — Olv.: 1457 m. — Összesen: 2275 m. — (Min. jel.)

166. Szombathelyi prémontrei-rend főgimnáziuma. (Alapították: 1772-ben.)

- a) *Tanári könyvtár.* 1863-ban volt 2000 m., 3750 köt. Ezen év óta átlag 450 frt évi átalánya van. 1871-ben selejtezték. 16 szakból áll: α) Theol.: 502 m., 932 db. — β) Philos. Paed. Aesth. 723 m., 978 db. — γ) Tört. segédtud.: 337 m., 522 db. — δ) Term. rajz. Anthropol.: 371 m., 548 db. — η) Math.: 105 m., 131 db. — θ) Physika. Chem. Medica: 162 m., 204 db. — ζ) Class. phil.: 582 m., 1115 db. — ι) Magy. ny.: 590 m., 1115 db. — κ) Ném. ny.: 689 m., 1673 db. — λ) Egyéb ny.: 140 m., 248 db. — μ) Gazdaság.: 484 m., 623 db. — ν) Államtud. Stat. Pol.: 299 m., 451 db. — o) Encycl. Szótár. Atlas: 172 m., 468 db. — π) Folyóirat. 186 m., 879 db. — ϑ) Vegyes: 242 m., 365 db. — Összesen: 6240 m., 11,321 db. — (Min. jel. szerint: Ön. Szakm.: 6309 m., 11,436 db. — Tud. folyóirat. 24 m. és db. — Vegyes: 148 m. és db. — Összesen: 6481 m., 11,608 db.) — Értéke: 21088 frt 57 kr. — Van 31 db. XVI. sz. nyomtatvány: 13 db. a század első, 18 a második feléből és 61 db. levél régibb és újabbkori íróktól (Kazinczy, Bacsányi, Kisfaludy, Czuczor, Döbrentei, Szentmiklós Alajos, Kis János, Dukai Takács Judit) — b) *Kézi könyvtár.* Állománya: 454 m., 400 frt értékben. — c) *Ifjúsági olvasó könyvtár.* Már 1850 előtt létezett; 1866/7-ben 3000 kötetből állott. 1868-tól 1895-ig az önképző kör 3227 frt 60 krral járult hozzá. 1891/92-ben selejtezés volt. Állománya: Tank.: 884 db. — Olv.: 1204 db. — Összesen: 2088 db. — (Ért. szerint: 1204 m., 1810 köt., 224 füz.) Meg vannak az 1823—37-ig fennállott »Magyar Társaság« évkönyvei (12 köt.), az önképző kör munkálatai. (30 kötet) — a) *Az ifj. segélyegylet könyvtára.* Alapították: 1868-ban december 6-ikán. Állománya: 884 m. — (A szombathelyi kir. kath. főgimnázium értesítője 1894/5-ben szerk. Kőfalvi Vidor igazg. — Ebben: A szombathelyi kir. kath. főgimnázium története. — Min. jel.)

167. Tatai kegyes tanító-rend algimnáziuma. (Alapították 1765-ben.)

- a) *Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. Szakm.: 251 m., 1865 db. — Tud. folyóirat. 75 m., 138 db. — Vegyes: 1173 db. — Összesen: 1499 m., 3176 db. — Értéke: 3400 frt. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 1178 db. Értéke: 600 frt. — (A magyarországi kegyes tanító-rend tatai algimnáziumának értesítője az 1894/5-iki tanévről. — Min. jel.)

168. Temesvári róm. kath. főgimnázium. (Alapították: 1751-ben.) a) *Tanári*

- könyvtár.* A 60-as években a liceumi alap tartotta fenn a könyvtárt. Állom-

mánya: Ön. szakm.: 3037 m., 5485 db. — Tud. folyóirat. 95 m., db. — Vegyes: 188 m., 1000 db. — Összesen: 3320 m., 6580 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 2512 db. — (Pfeiffer Antal, A kegyes tanító rendiek temesvári társházának és a főgimnáziumnak története. — Min. jel.)

169. Temesvári állami főreáliskola. (Alapították: 1852-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 16 szakaszra van osztva. Állománya: Ön. szak.: 900 m., 1621 db. — Tud. folyóirat. 64 m., 595 db. — Vegyes: 29 m., 3339 db. — Összesen: 993 m., 5555 db. — (Ért. szerint: 5869 db.) *b) Ifjúsági könyvtár.* Rendezése és az értesítőben közölt jelentés mintaszerű. Állománya: 1646 m., 2816 db. — (Min. jel. szerint: Tank.: 825 db. — Olv.: 2835 db. — Összesen: 3660.) — Értéke: 4238 frt 74 kr. — (A temesvári m. kir. állami főreáliskola története. Több tanártársának közreműködésével írta dr. Berkeszi István. Ebben: Perényi Adolf, Az ifjúsági könyvtár története. — Min. jel.)

170. Trencsénikir. kath. főgimnázium. (Alapították: 1649-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Adatai 1777-ben 150 frtnyi könyvvásárlásról tesznek említést. Állománya: Ön. szakm.: 1530 m., 1789 db. — Tud. folyóirat. 15 m. és db. — Vegyes: 72 m., 3171 db. — Összesen: 1617 m., 4970 db. — (Ért. szerint: 1893-ból: 5815 db. — Értéke 5983 frt 98 kr.) — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 435 db. — Olv.: 1987 db. — Összesen: 2422 db. — (Ért. szerint 1893-ban 1521 db. 1678 frt 75 kr. értékben.) — A trencsénikir. kath. főgimnázium értesítője az 1894/95. tanévre. Közli Rauchbauer József igazgató. — Ebben: Vlahovics Emil, A trencsénikir. kath. főgimnázium története 1649–1895-ben. — Min. jel.)

171. Trsztenai kir. kath. algimnázium. (Alapították: 1869-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: 4080 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: 319 db. — Min. jel.

172. Ujverbászi pártfogósági algimnázium. (Alapították: 1809-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Alapította Godra Mihály igazgató 1837-ben. A negyvenes években sok értékes művel rendelkezett. 1849-ben a nemzetiségek elpusztították. Most évenként mintegy 300 frtot fordítanak reá. 4 szakból áll: *α)* Philol. Irod.: 292 m., 413 db. — *β)* Tört. Földr.: 131 m., 246 db. — *γ)* Math. Therm. tud.: 64 m., 104 db. — *δ)* Philos. Paed.: 49 m., 73 db. — *ε)* Vegyes: 35 m., 58 db. — Összesen: 571 m., 894 db. — (Min. jel. szerint Ön. szakm.: 571 m., 894 db. — Tud. folyóirat. 145 m., 452 db. — Vegyes: 2330 m., 2408 db. — Összesen: 3046 m., 3754 db.) — Értéke: 1200 frt. — *b) Ifjúsági könyvtár.* 1887-ben rendezte dr. Morvay Győző. Állománya: Olv.: 471 m., 476 db. — Értéke: 250 frt. — (Huszonnegyedik évi értesítője az ujverbászi államilag segélyezett községi algimnáziumról 1894/5-iki tanévben. Szerk. Kovalszky Lajos igazgató. — Min. jel.)

173. Ujvidéki kir. kath. magyar főgimnázium. (Alapították: 1873-ban.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 1423 m., 3394 db. — Tud. folyóirat. 36 m., 405 db. — Vegyes: 3041 db. — Összesen: 1459 m., 6840 db. — (Ért. szerint: 6824 db.) — Értéke: 15626 frt 54 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Alapították: 1877/8-ban. Állománya: Tank.: 802 db. — Olv.: 1860 db. — Összesen: 2662 db. — (Ért. szerint: 1822 db.) — Értéke: 2342 frt 85 kr. —

(Az újvidéki kir. kath. magyar főgimnázium XII. évi értesítője az 1894/5-iki tanévről. Szerk. Városey Tivadar igazgató. Ebben: Az újvidéki kir. kath. magyar főgimnázium története. 1873—1894. — Min. jel.)

174. Újvidéki görög-keleti szerb főgimnázium. (Alapították 1810-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: szakm.: 5703 m., 9383 db. — Folyóirat. 36 m., 935 db. — Vegyes: 2483 m., db. — Összesen: 8222 m., 12801 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 1544 db. — (Min. jel.)

175. Ungvári kir. kath. főgimnázium. (Alapították 1613-ban.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 1499 m., 3081 db. — Tud. folyóirat. 143 m., 1153 db. — Vegyes: 171 m., 1633 db. — Összesen: 1813 m., 5867 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank: 813 db. — Olv.: 2117 db. — Összesen 2930 db. — (Min. jel. szerint.)

176. Váczi kegyes tanító-rend főgimnáziuma. (Alapították: 1714-ben.) *a) Házi könyvtár.* 1796-ban Koppy Károly történettanárra könyvtárát évi 60 frt használati díj mellett a rendnek adta. 1800-ban Zimányi Lajos veszprémi házfi 115 kötet matematikai és filozófiai munkát adott. Egyéb adakozók Nagy Jeromos rendtag, br. Palocsay N. Jelenleg 16,000 kötetből áll. — *b) Tanári könyvtár.* 9 szakból áll: *α)* Hittud. Philos. Paed.: 69 m., 139 db. — *β)* Magy. ny.: 103 m., 181 db. — *γ)* Ném. ny. irod.: 86 m., 210 db. — *ε)* Lat. Gör.: 140 m., 362 db. — *η)* Tört. Földr.: 197 m., 371 db. — *θ)* Term. rajz: 63 m., 99 db. — *ζ)* Menny. Termtud. Vegyt.: 73 m., 113 db. — *ι)* Szótár folyóirat: 66 m., 280 db. — *κ)* Különféle: 117 m. 165 db. Összesen: 914 m., 1820 db. — (Min. jel. Ön. szakm.: 1100 m., 1577 db. — Tud. folyóirat. 25 m., 215 db. — Vegyes: 882 m., 1095 db. — Összesen: 2007 m., 2787 db. — Értéke: 5996 frt. — *c) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 69 db. — Olv.: 1700 db. — Összesen: 1769 db. — (Ért. szerint: 1155 m., 1674 db.) — Értéke: 1850 frt. — (A váczi kegyes tanító-rendi kath. főgimnáziumnak hazánk ezer éves fennállása alkalmával kiadott értesítője az 1895/6-iki évben. Szerk. Halmi László igazgató. Ebben: A váczi kegyes tanító rendi kath. főgimnázium vázlatos története. — Min. jel.)

177. Vágújhelyi izraelita alreáliskola. (Alapították 1858-ban.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 248 m., 500 db. — Folyóirat. 38 m., 350 db. — Vegyes: 1 m., 1700 db. — Összesen: 277 m., 2550 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 30 db. — Olv.: 150 db. — Összesen: 180 db. — (A vágújhelyi államilag segélyezett nyilvános izr. reáliskola XXXIII. évi értesítője az 1894/5-iki tanévről. Szerk. Dr. Mahler Miksa, igazgató. — Ebben: Reáliskolánk története keletkezése óta napjainkig. — Min. jel.)

178. Versecei állami főreáliskola. (Alapították: 1852-ben.) A reáliskola épületében van a könyvtár is elhelyezve. *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 347 m. — Tud. foly.: 122 m. — Vegyes: 600 db. — Összesen: 369 m., 600 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 592 m. — (A versecei m. kir. állami főreáliskola története. Összeállította Buday József. kir. igazgató. — Min. jel.)

179. Veszprémi kegyes tanító rend főgimnáziuma. (Alapították 1711-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 1850/1-ben 90 jelentéktelen kötetből állott. 1863-ban

a könyvkiadók adománya gyarapítja. 1867 óta a fölvételi díjnak egy részét fordítják reá. 1875-ig a házi könyvtárt használják. Ezen évtől fogva évi 200 frtot fordítanak reá. 1884-ben Kissovics József az új főgimnáziumnak adja több száz kötetre menő könyvtárát. 8 szakból áll: *a)* Hit. Bölcs. Paed.: 197 m., 356 db. — *β)* Irod. és nyelv.: 203 m., 379 db. — *γ)* Tört. Jog. Nemz. gazd. Stat.: 381 m., 811 db. — *δ)* Menny.: 182 m., 263 db. — *ε)* Folyóirat. 71 m., 955 db. — *ς)* Szótár: 42 m., 174 db. — *θ)* Életrajz: 40 m., 43 db. — *ζ)* Vegyes: 37 m., 40 db. — Összesen: 1153 m., 3031 db. — (Min. jel. szerint: Ön. szakm.: 1086 m., 2010 db. — Tud. folyóirat. 73 m., 1036 db. — Vegyes: 54 m., 103 db. — Összesen: 1213 m., 3149 db.) — *b)* *Ifjúsági könyvtár.* 1857-ben a tanárok alapítják. Állománya: Tank.: 302 db. — Olv.: 1590 db. — Összesen: 1892 db. — (A kegyes tanító rendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium értesítője az 1894/5-iki tanévről. Szerk. Takács József igazgató. Ebben: Tölcsey Ferencz, A kegyes tanító rendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium története. (1711—1895.) — Min. jel.)

180. Zentai községi algimnázium. (Alapították 1876-ban.) *a)* *Tanári könyvtár.* Alapját Majoros István orsz. képviselő vetette meg XVI., XVII. és XVIII. századbéli művekkel. 1876/77-ben a gimnázium megnyitásakor 52 m., 76 db. és 3 folyóirat volt csak. Czédulakatalogusa van. Állománya: Ön. szakm.: 2974 m., 4850 db. — Tud. folyóirat: 31 m., 400 db. — Vegyes: 2130 m., és db. — Összesen: 5135 m., 7380 db. — (Értesítő szerint: 5214 db. 2130 értesítő.) — (Értéke: 9403 frt 87 kr.) — *b)* *Ifjúsági könyvtár.* Alapították 1876/7-ben. Állománya: Tank.: 350 db. — Olv.: 1026 db. — Összesen: 1376 db. — (Ért. szerint: 813 m., 996 db.) — Értéke: 1404 frt. — (Zenta városi községi gimnázium tizenkettedik értesítője az 1894/95-iki évben. Szerk. Szűcs Lajos igazgató. Ebben: A Zenta város közs. gimnázium alapításának és 19 évi működésének története. — Min. jel.)

181. Zilahi ev. ref. algimnázium. (Alapították 1646-ban.) *a)* *Tanári könyvtár.* Nagyobb adományokban részesült: 1689., 1706., 1713., 1762., 1816 években. Első jegyzékei 1767. és 1774-ben készültek a 1815-ben Salamon József fölhívást intéz az egyház-megye pappjaihoz és hiveihez könyvek adományozása végett, minek eredménye lőn az 1816-iki tetemesebb szaporulat. Ekkor még a deákok voltak könyvtárosok. 1851-ben dr. Salamon József 195 művet adományoz. 1858 óta a VI. és VII. osztály tanulói évi 1 frtot adnak a könyvtár gyarapítására. Ugyanezen évben báró Wesselényi Ferencz főgondnok 525 frtos alapítványt tett, melynek évi kamatja csak maradandó becsü könyvek vásárlására fordítandó. 1867-ben 7000 db. könyve volt, ebből 1000 duplum. 1888/89. óta évi 480 frt átalánynyal rendelkezik. 1882-től 1886-ig újból rendeztetett. 10 szakból áll. 1892-ben czédulakatalogus készült. Van 57 régi magyar nyomtatványa. Állománya: Szakm.: 6688 m., 14665 db. — Folyóirat: 124 m., 740 db. — Vegyes: 510 m., 903 db. — Összesen: 7322 m., 16208 db. — *b)* *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 280 m., — Olv.: 542 db. — Összesen 822 db. — (A zilahi államilag segélyezett ev. ref. kollégium (főgimnázium és előkészítő osztály) értesítője az 1894/5-iki iskolai évről.

Szerk. Berényi János igazgató. Ebben: Somogyi Jenő. A kollegium története. Kincs Gyula. A zilahi ref. kollegiumi könyvtár története. — Magyar Könyvszemle, 1894. 349 l. — Min. jel.)

182. Zombori állami főgimnázium. (Alapították 1872-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 1240 m., 3224 db. — Folyóirat: 146 m., 1962 db. — Vegyes: 18 m., 3731 db. — Összesen: 1404 m., 8917 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: 1406 db. olvasmány. — Jeszenszky Dezső. A zombori magyar királyi állami főgimnázium története. (1872—1895.) — Min. jel.)

183. Zsolnai kir. kath. algimnázium. (Alapították 1776-ban.) *a) Tanári könyvtár.* Már 1819/20-ban volt néhány (11) könyve. 1874/5-ben az alreál iskolai 205 kötetből álló könyvtárt kapja. 1883-ban 500 könyvet szerzett be. — Állománya: Ön. szakm.: 855 m., 1457 db. — Tud. folyóirat: 33 m., 238 db. — Vegyes: 58 m., 2505 db. — Összesen: 946 m., 4200 db. (Ért. szerint: 4185 m.,) Értéke: 5228 frt 69 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Alapították 1864-ben. Állománya: Tank.: 455 db. — Olv.: 1292 db. — Összesen: 1747 db. Értéke: 1561 frt. 48 kr. — (A zsolnai kir. kath. algimnázium értesítője az 1895/96-iki tanévre. Ebben: A zsolnai gimnázium története. — Min. jel.)

Ezen összeállításra a fontosabb adatokat a monografiák és a vallás- és közoktatásügyi miniszter említett jelentése szolgáltatott. Míg ez egyfelől némely intézet könyvtárainak teljes történetét, fejlődését és állapotát nyújtja, másrészt sokszor csakis a miniszteri, szóban fukar jelentésnek számadataival kell beérnünk. A figyelmes olvasó előtt föltűnő dolognak fog tetszeni azon körülmény, hogy a monografiák, értesítők és a miniszteri jelentés között sokszor mily óriási eltérés áll fenn, mely eltérés okának földerítésében tényleg semmiféle adat, de még föltevés sem gyámolít bennünket. Tény az, hogy főnáll és a számok megbízhatóságába vetett hitünket megingatja. Nem illetjük semmiféle váddal a kétféle jelentéseket, de midőn azt kellene inkább hinnünk, hogy teljes meg egyezést találunk közöttük, épp az ellenkezőre bukkanunk. Ahol a miniszteri jelentés némely adatokat összevon, ahol az értesítők vagy pedig a monografiák megjelenésének éve közt van eltérés, ott a különbség még érthető, de nem az többé, midőn egyidejű jelentéseknek egymást nem fedező adataival állunk szemközt.

Az elősorolt számbeli adatok fonalán legyen szabad végül azoknak összegét rövid kivonatban összeállítanunk. Ezen összeállításban tekintettel voltunk arra, hogy mily mennyiségben látják el az egyes föntartó hatóságok intézeteiket. Adatainkban itt csakis a miniszteri jelentésre támaszkodtunk, mivel annak számai hivatalos jellegüknél fogva is a legbiztosabbaknak és minden kritikát kizárandóknak látszanak.¹

¹ E táblázatos kimutatásba az összes hazai középiskolák fel vannak véve, tehát azok is, melyek a fentebbi összeállításba adatok hiányában nem voltak felvehetők.

Az intézetek nevei, a főtartóság szerint csoportosítva.	szá- muk	Tanári könyv- tár		Ifjúsági könyvtár darab	Más könyvtár	Helyiség	
		mű	darab			Van	Nincs.
<i>I. Állami intézetek :</i>							
1. Gimnáziumok:	21	63,697	114,403	22,649	3	24	6
2. Reáliskolák:	24	52,769	125,147	49,941	2	40	1
	45	116,466	239,550	72,590	5	64	7
<i>II. Tanulmányi alap által fentartott intézetek :</i>							
1. Magyarországi t. alapból.	15	38,516	87,584	36,717	4	29	2
2. Bibics-alapból:	1	14,567	24,579	4,702	—	2	—
3. Erdélyrészi t. alapból.	7	20,453	40,010	12,715	3	18	—
4. Naszói alapból.	1	2,354	4,154	961	—	2	—
	24	75,890	156,227	53,095	7	51	2
<i>III. Községi intézetek :</i>							
1. Gimnáziumok:	12	38,738	58,350	21,727	2	14	2
2. Reáliskolák:	4	13,594	23,994	3,979	—	4	1
	16	52,332	82,344	25,706	2	18	3
<i>IV. Szerzetes rendek közép- iskolái :</i>							
1. Kegyes-rendieké:	18	34,863	75,509	31,992	8	24	—
2. Szt.-Benedek-rendé:	6	37,066	61,111	17,963	2	6	1
3. Ciszterci-rendé:	4	18,183	34,342	11,582	3	7	—
4. Premontrei-rendé:	5	24,990	39,582	12,288	5	9	—
5. Minorita-rendé:	1	828	1,865	345	—	1	—
6. Más rendeké:	2	14,117	33,618	2,446	—	9	—
	36	130,067	245,027	76,615	18	56	1
<i>V. Gör. kath. középiskolák:</i>							
	2	8,756	13,566	4,292	—	4	—
<i>VI. Ág. ev. felekezeti intézetek :</i>							
1. A dunáninneni egyh. ker.-ben:	2	28,757	48,836	13,579	2	7	—
2. A dunántúli egyh. kerületben:	3	13,082	30,996	12,108	—	5	—
3. A tiszáninneni egyh. ker.-ben:	5	45,635	93,060	12,024	—	9	—
4. A bányai egyh. kerületben:	5	23,778	43,475	7,456	—	8	—
5. Az erdélyi egyházkerületben:	9	70,148	121,302	12,018	1	19	2
	24	181,400	337,669	57,185	3	48	2
<i>VII. Ev. ref. intézetek :</i>							
1. A dunántúli egyh. kerületben:	2	11,246	32,630	8,576	1	4	—
2. A dunamelléki egyh. ker.-ben:	6	55,578	71,988	7,813	1	12	—
3. A tiszáninneni egyh. ker.-ben:	2	51,467	73,116	2,596	1	3	—
4. A tiszántúli egyh. kerületben:	10	67,626	111,179	8,098	1	15	—
5. Az erdélyrészi egyh. ker.-ben:	7	88,299	133,801	12,399	2	28	—
6. Közös intézet:	1	3,787	8,744	980	—	1	—
	28	272,333	432,668	48,505	6	63	—

Az intézetek nevei, a fõntartóság szerint csoportosítva.	szá- muk	Tanári könyv- tár		Ifjúsági könyvtár darab	Más könyvtár	Helyiség	
		mű	darab			Van	Nincs.
VIII. Unitár. egyh. intézetek :	2	30,383	47,473	4,900	—	9	—
IX. Szerb gör.-kel. egyházi intézetek :	1	8,222	12,801	1,544	—	1	—
X. Román gör. kel. egyházi intézetek :							
1. Gimnáziumok :	2	5,389	8,459	2,712	—	2	1
2. Reáliskolák :	1	4,530	7,364	2,037	—	—	—
	3	9,919	15,823	4,749	—	2	1
XI. Izr. egyh. intézet :	1	277	2,550	180	—	—	—
XII. Magánintézetek :	4	4,298	7,189	2,739	—	3	1
Összesítés :							
1. Gimnáziumok :	156	796,262	1,432,563	281,598	39	275	14
2. Reáliskolák :	30	93,467	204,680	68,534	2	51	3
Összesen :	186	889,729	1,637,243	350,132	41	326	17

*

A fõntebb közölt összeállítás és a hozzáfüggesztett törté-
neti adatok tanuságait a középiskolai monografiák mostani állapo-
tánál fogva nem foglalhatjuk kulturális feladatainknak megfelelõ
általános keretbe. A mit a kezdeten állítottunk, hogy az iskolai
történetek nagyobb része hiányos és fölületes, arról a részletes
tárgyalásnak kimerítõ képe elég bizonyosságot nyújt. Nem látjuk
a könyvtárak vezetésénél mérvadó irányokat, nem szerezhettünk
pontos, az egész országot felölelõ képet azok állapotáról, haszná-
latáról, gyarapításáról, de a mi kulturális szempontból a földolog,
nem nyújtanak fölvilágosítást arról sem, mint hatnak az iskolán
belül a tanárookra és tanulókra, nem szólva arról, hogy a közön-
ségre egyáltalában semmiféle befolyást nem gyakorolnak. Iskolai,
fõleg tanügyi, de mûvelõdési faktorokként állnak az ifjúság elõtt,
ámde a nagy vidéki közönségtõl mereven elzárkoznak és reá
nézve ügyszólván hozzáférhetlenek. Pedig vidéki városainkban egy-
egy nagyobb arányu iskolai könyvtár az illetõ városnak nyilvános
könyvtárát képezhetné, míg a kisebbek nagyra fejlõdõ nyilvános
könyvtárak alapját alkothatnák.

Vidéki városaink legnagyobb része semmiféle kulturális, közhasznú intézménynyel nem rendelkezik. Ujjainkon számlálhatjuk föl Szegedet, Kassát, Debreczent, Pozsonyt, Kolozsvárt, Sárospatakot, a hol ily intézmények megvannak.

Ezen helyen látjuk alkalmasnak megpendíteni azon eszmét, miként volna lehető ily nyilvános könyvtáraknak rövid időben és nagy számmal való megalkothatása.

A vidéki kaszinók könyvtárai jobbára selejtes művek és kétes rangú szépirodalmi művek tárháza. Ritka esetben találunk tudományos értékű műveket, melyek a közönség izlését fejleszthetnék, kevesek tudásszomját kielégítenék és a szellemi haladásnak nagyobb teret biztosítanának. A kultúra nemcsak a szépirodalom eszméiben hódítja meg saját területét, hanem főleg a tudományos becsű munkákban. És a kultúrának nagyobb terjedelmét előmozdítani volnának hivatva minden rangú iskolai, főleg a középiskolai könyvtárak. Mihelyt ledől a féltékenyen őrzött gát, mely a közönség és az iskolai könyvtárak, vagy más iskolai működés között jelenleg még fönnáll, megdől a közönségnek igen sokszor furcsa nézete iskoláról és tanárokról. Szokások és tilalmak zárják el a közönséget tőlük, melyek kihívják bíráló és ítélő szellemét.

Nyiljanak meg e gátak és hozzuk közelebb a közönséget magunkhoz és a könyvtárakhoz! A vidék rászorul arra, hogy napszámos-munkában elfáradt polgára szellemi szükségleteit ne csak az újságokból, kaszinóbeli vitákból, hanem a szakszerű tudományos művekből is merítse.

Ismerünk eseteket, melyekben ily könyvtárak létesítése a szakférfiak kényelmén és elernyedő lelkesedésén szenvedett hajótörést. Ez mindenestre igen nagy akadály, melyet azonban legyőzhet egy mindenekfölött nemes czélnak könnyen létesíthető sikere.

Maga a terv nem oly kivihetetlen. Tanuságot tesznek erről azon vidéki városok, melyekben az iskolai könyvtár a közönség rendelkezésére áll, sőt ily helyeken azt tapasztaljuk, hogy az iskolai, illetőleg iskolai és nyilvános könyvtár állandó adományok, személyenkint pár fillér lefizetésével évről-évre nagyobbodik. S a nagy közönség e fillérei mellett a nyilvánossági jelleg a városi és megyei hatóságok anyagi támogatását is megszerezhetné e könyvtáraknak, miáltal a rendes könyvtári átalányok nagyobbod-

nának és ezen megnagyobbodott átalányokból a könyvtárt kezelő tanár is megkaphatná fáradozása díját.

Az olvasók csekély megadóztatása, a városi és megyei hatóságok csekély anyagi hozzájárulása idővel nemcsak gyorsabb ütemben fejlődő és nagyobb arányú könyvgyűjteményeket, hanem olvasótermet, egyszóval rendszeres, szakszerű nyilvános könyvtárakat teremtene. És ha ez minden középiskolánál keresztül vitetnék, majdnem 190 vidéki városban állana szakszerű könyvtár az iskola és a közönség szolgálatára.

AZ ELSŐ MAGYAR GAZDASÁGI FOLYÓÍRAT.

SZILY KÁLMÁNTÓL.

Sándor István a Magyar Könyvesházban följegyzi, hogy 1796-ban Bécsben egy újság jelent meg a következő czim alatt: »*Magyar Újság, mely Magyar és Erdélyországban a Mezei gazdaságot és Szorgalmatosságot erányozza*« s rekeszben még hozzá teszi, hogy Pethe Ferencz írta.

Id. Szinnyei József szerint ez volt az *első* magyar gazdasági folyóirat.¹ Sz. megjegyzi, hogy Pethének e lapja 1796 elején indult meg és a végével *meg is szűnt*, hetenként egy ívet, összesen tehát 52 ívet adván.

Ugyancsak Szinnyei 1878-ban már mit sem tud arról, hogy Pethe ezt a gazdasági újságot szerkesztette volna, hanem e helyett azt állítja, hogy Pethe 1796-ban a »*Vízsgáldó Magyar Gazda*« című lapot szerkesztette.

Ferenczy József meg-meg mást mond. Szerinte Pethe Ferencz a múlt század végén a »*Gazdaságot célzó Újság*«-ot szerkesztette.

Kinek van közülök igaza? Azt csakugyan nem hihetjük el, hogy Pethe a múlt században *egyszerre* három magyar gazdasági lapot szerkeszthetett volna.

E hármás ellenmondást, tudtommal, Balás Árpád fejtette

¹ *Első*, ha t. i. a Pozsonyban, 1783-ban »Királyi Magyar Újság a Földművelésről« című folyóiratot figyelmen kívül hagyjuk, a mit jogosan meg is tehetünk, mert ez, mint Sándor István (i. h.) mondja: egynehány darab Levele után megszűnt.

² Vasárn. Újság, 1862. évf. 404. l.

³ Magyarország term.-tud. könyvészete, 590 l.

⁴ A magy. hírlapirodalom története, 159. l.

meg a Pethe Ferencz életéről írt lexikoni cikkében.¹ — A dolog t. i. így áll:

A »Magyar Ujság, mely Magyar és Erdély Országban a Mezei gazdaságot és Szorgalmatosságot erányozza« Bécsben 1796 január első napján indult meg és ugyanazon év június 21-ikéig huszonnégy szám jelent meg belőle. A június 28-ikán kiadott huszonötödik szám (Nro 25.) egyszerre csak elhagyja az eddigi hosszú lélekzetű czímet s helyette a »Gazdaságot tzelőző Ujság« czímet veszi föl, s így folytatja azt augusztus 30-ikán kibocsátott Nro 35-ig. A szeptemberi első szám (Nro 36.) újra czímet változtat, s ettől kezdve »Vizsgálódó Magyar Gazda« czím alatt jelenik meg.

Balás Árpád úgy adja elő a dolgot, mintha ezt a czíme szerint *három*, de lényege szerint *egy* újságot *az egész esztendőben* (1796-ban) Pethe Ferencz szerkesztette volna, noha jól tudja s meg is említi, hogy Pethe, nyolcz évig külföldön tartózkodása után, 1796-ban tért vissza és egyelőre Bécsben telepedett meg. Már pedig az, a ki csak 1796 folyamán tért vissza külföldről, bajosan szerkeszthette, különösen akkor, a Bécsben 1796 január 1-jén megindult ujságot. Ebből azt kell következtetnünk, hogy e folyóiratot kezdetben más valakinek kellett szerkeszteni, s hogy Pethe csak év közben vehette át a szerkesztést.

Egy chemiai magyar műszónak (az *erjedés*-nek) történetét kutatva, e nyáron rájöttem, hogy e szót legelőször Pethe Ferencz használta. Az volt a kérdés, hol és mikor használta elsőben? A csapázás visszavezetett a »Vizsgálódó Magyar Gazda«-ig.

Elmentem a Magy. Nemzeti Múzeum könyvtárába s kikértem ezt a sokezímű gazdasági ujságot. Az *erjedés* szó keresgélése közben megtaláltam, a mit nem is kerestem, hogy mikor vette át Pethe Ferencz e gazdasági folyóirat szerkesztését?

A »Gazdaságot tzelőző Ujság« 33-ik száma ugyanis egy Hadházról *E' s ez* aláírással beküldött levél következő szavakkal kezdődik:

»Magyar Gazd' Uraimék! — Én a G. tz. Újságot eddig tsak imitt-amott a' hol megkaphattam, próbául olvastam. Megvallom, hogy eddig idegen voltam tőle, nem azért, mintha ez az ügyekezet nem hasznos, és nem felette igen szükséges volna: hanem a látott Daraboknak — meg kell vallanom — híjjánosságo-

¹ A Pallas nagy lexikona, XIII. k. 998. l.

kért és sok zavaros hibáokért. Most látom, hogy *Magyar pennára került az Igazgatás*: azért én is a' több rendes olvasók közzé akarok számláltatni; és ime az egész esztendőre megkívántatott 4 Rfrtot és 30 krt küldöm, hogy *ama ledarált 24 heti számot* is küldjék meg.« A levél további tartalmából kitűnik, hogy írója nem lehetett más, mint a nagyérdemű Földi János, a Hajdúkerület ordinarius physicus.

E levél kapcsában az Újságnak *mostani szerzői*, megköszönvén a Nagyérdemű *E' 's ez* Urnak buzgóságát, jól elverik a port az első 24 szám szerkesztői hátán. A szerkesztő-változásnak tehát a 25-dik számnál kellett bekövetkeznie. És ha most a 25-ik számot jól megvizsgáljuk, azt találjuk, hogy e számnak (és csakis ennek a számnak) az alján Pethe Ferencz kezdő betűi *P. F.* állanak, vagyis Pethe a szerkesztést csak a 25-ik számmal vette át. s az első 24 szám más valaki (ki?) szerkesztésében jelent meg.

Ebből világosan kitűnik, hogy

1. A »*Magyar Újságot, mely Magyar és Erdély Országban a Mezei gazdaságot és Szorgalmatosságot irányozza*« nem Pethe Ferencz, hanem más valaki szerkesztette.

2. Pethe Ferencz átvevén a szerkesztést, a lap czímét nyomban megváltoztatta s a »Gazdaságot ízező Újság«-ot, valamint a »Vizsgálódó Magyar Gazdát« is (látszik a stílusából) tényleg ő szerkesztette.

Ezt hamarosan megállapíthattam, de az *erjedés* szót nem találtam meg, pedig a nyomok kétségtelenül a Vizsgálódó Magyar gazdára utaltak. Szerencsémre, a Magy. Nemzeti Múzeum példánya csonka: egy pár szám hiányzik belőle. Hát ha a keresett *erjedés* éppen a hiányzó számok egyikében fordult elő? Hol lehetne teljes példányt találni? A »Königl. Ungarische Zeitungsexpedition des Herrn von Schönfeld in Wien« a hol 1796-ban az *előpénzt* kellett befizetni, rég be van csukva. De talán van egy példány a bécsi udvari könyvtárban? Jött a válasz, hogy *nincs*. Forduljunk másfelé! Pethe Ferencz 1797 végétől 1801-ig gróf Festetich György szolgálatában állt, előbb mint gazdasági könyvvívó, azután mint tisztartó a keszthelyi urodalomban. Nagyon hihető, hogy gróf Festetich György, a Georgikon alapítója, előfizetője volt a Pethe szerkesztette gazdasági lapnak. Kérdezősködjünk Keszthelyen.

Párkányi József úr, a keszthelyi grófi könyvtár jelenlegi

kezelője, lekötelező szivességgel arról értesít, hogy a »Vizsgálódó Magyar Gazda« 1796-iki számaiból egy sincs a keszthelyi grófi könyvtárban, hanem az 1797-iki évfolyamból van egy csonka példány.

Ime egy egészen váratlan új adat! A »Vizsgálódó Magyar Gazda« tehát nem szűnt meg 1796-ban, hanem még 1797-ben is járt.

Párkányi úr, kérésemre, szíves volt az 1797-iki folyam Keszthelyen meglevő számaait pár heti használatra hozzám eljuttatni. E számokból azt látom, hogy 1797-ben 46 szám jelent meg belőle, közben-közben egy-egy hét átugrásával. Az utolsó szám (december 21-ikén) így fejeződik be:

Jelentés az Érdemes Olvasóhoz.

»A környüállások úgy hozták magokkal, hogy ezen V. M. Gazda név alatt járó Heti számjaimat megállítsam, de tsak bizonyos ideig, míg t. i. más plánumot készíthetek hozzá, azután ismét folytatni fogom. Mihelyt tehát azzal elkészülhetek, azonnal hírül adom Érdemes Olvasóimnak; addig métóztassanak a Praenumeratióval várakozásban lenni.«

Szegény Pethe Ferencz! Érdemes olvasóidnak 17 esztendeig kellett várakozniok; míg az új plánum szerint készített Nemzeti Gazdát 1814-ben csakugyan megindíthattad.

Végezetül, én is jelentem érdemes olvasóimnak, ha ugyan érdekli őket, hogy az *erjedés* szó ő-salakját eme könyvészeti kutatásom okozóját, a Vizsgálódó Magyar Gazda 1797-iki folyamának 11-ik lapján csakugyan megtaláltam.

NYOMDATÖRTÉNETI ADATOK.

DR. ILLÉSSY JÁNOSTÓL.

I.

Pozsony. 1587 márczius 6. A pozsonyi kamara véleménye a Nagy-Szombatban állítandó jezsuita nyomdáról.

Ad cameram aulicam.

Generosi et magnifici domini etc. Supplicem libellum Jesuitorum in litteris dominationum vestrarum etc. ad nos pro captanda nostra opinione missum, accepimus. Tria sunt, quae per

hunc supplicationem postulant. Unum est, ut typografia a reverendissimo quondam Nicolao Telegdio, episcopo Quinqueecclesiensi legata ipsis tradatur. (Másik kettő, hogy a túróczi prépostság nekik adassék s hogy peres ügyeikben külön jogvédőt kapjanak.) Quod ad typografiam attinet, non desunt multae et magni momenti rationes, quae hanc typografiae traditionem vehementer prohibent. Una est, ut de minutioribus taceamus, quod ipse etiam rever. eppus Quinqueecclesiensis legator ita hanc legationem testamentarie fecerit et eo mentem sensumque suae legationis intenderit, ut ipsa typografia intra hoc regnum maneat, nec ex eo uspiam efferatur. Docent hoc manifeste verba testamenti ita disposita, ut typografia ipsa collegio Jesuitarum Tirnaviae fundando tribuatur.

Alia ratio est quod non solius legatutis aere et pecunia illa empta fuit, sed sacratissima quoque Majestas mille florenos hungaricos ex proventibus archiepiscopatus Strigoniensis ad hanc emptionem donare dignata fuit. Multi etiam alii et praesertim episcopi, aliaeque dignitates et aulistites hujus regni sua subsidia contulerunt; capitulares quoque et inprimis ecclesiae metropolitanae Strigonienses, in qua ecclesia typografia ipsa adhuc servatur, soli quingentos florenos hungaricales contribuerunt. Quorum omnium vota, studiaque ad utilitatem ecclesiae in hoc afflicto regno Hungariae dispositae, intuta in irritum abirent, si haec typografia e regno efferretur.

Tertia ratio est, quod in toto hoc regno nulla alia apud catholicos superest typografia, cum contra apud adversarios catholicae religionis plerisque in locis habeatur et multa scripta, varias haereses disseminantia per eos edantur. Non desunt autem divina providentia ecclesiam protegente in variis locis capitularibus viri ecclesiastici et in sacris et in aliis studiis litterariis exercitati, qui subinde opuscula faciunt insultibus haereticorum respondentia, ecclesiamque propugnantia, quibus, si typografia erepta fuerit, amittent et animum hisce studiis pietatis desudandi. Nulla ergo ratione censere prosumus, ut typografia ipsa Jesuitis tradatur, sed potius ut servetur in capitulo ecclesiae metropolitanae Strigoniensis ad usus et necessitates ejus ecclesiae et totius regni. sat. sat. Posonii, die 6. Martii 1587.

(Fogalm. Orsz. Ltár, Exped. camer.)

II.

Kassa, 1521 április 7. Bethlen Gáborné Károlyi Zsuzsánna fejedelemasszony rendelete a szepesi kamarához Müller nyomdász fizetése iránt.

Susanna dei gratia electa regnorum Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae etc. regina, principissa Transilvaniae et Siculorum comitissa.

Generosis fidelibus nobis sincere dilectis, salutem et benevolentiam nostram. A mely typograffust uram ő kegyelme onnan felül alá küldött, fogyatkozott állapottal vagy onnyavalyás; kegyelmetek adasson a perceptorral hat forintot neki. Szegedy Gergely is, mivel a mi parancsolatunkból ment vala fel postán e napokban, maga pénzét hat forintot költött el; azt is adassa meg kigyelmetek Szegedy Gergelynek. Bene valeant. Actum Cassovia, die 7. Aprilis, anno 1621. Susanna, mp.

Kivül: Generosis dominis Andreae Berzeviczy et Joanni Palaticz etc. camerae nostrae Scepusiensi consiliariis, fidelibus nobis gratis etc.

(Eredeti. Orsz. Ltár, limbus.)

*

A nyomdász, a kiről szó van, Müller Miklós, mint a hogy a fejedelemszöny parancslevelére rá vezetett következő sorok bizonyítják: Ich *Nicolaus Müller* hab empfangen von dem Herrn Einnehmer sechs thaler. Bethlen Gábor bizonyosan 1620 év végén a csehországi hadjáratban ismerkedett meg vele s küldte Kassára »onnan felül alá«. Volt ugyan ebben az időben Kassán nyomdász: Festus János, de bizonyosan már öreg volt és ráfért a segítség. Annyi tény, hogy Festus a következő 1622. esztendőben meghalt, talán egy idő tájban Bethlenné Károlyi Zsuzsánnával. Azt a »halálról való emlékezet«-et, melyet »az cassai magyar ecclesiának második méltatlan lelki pásztora«: Velechinus István tartott az elhunyt fejedelemszöny felett, már nem Festus nyomatta ki, hanem *Mollerus Miklós* »ő felsége typografusa.« Mollernek ebben az esztendőben még egy magyar nyomtatványát ismerjük: Alvinczy Péter munkáját »Az Urnak szent vacsorájáról.« Működésének több eredménye nem is maradt ránk. Vásárhelyi Gergely »Világ kezdetétől fogva jószágos és gonosz cselekedeteknek példáinak summái« cz. 1623-ban megjelent munkája előszavában panaszkolja, hogy könyvit már négy év előtt elkezdte nyomtatni, de a correctorok »megölettettenek catholica religioért, a nyomtató-mester is háza népével együtt pestisben megholt«. Mollerus vagyis Müller helyét Schultz Dániel foglalta el, a ki nyomdáját Bártfáról helyezte át Kassára. (V. ö. Régi magy. Könyvtár, I. k. 522., 523., 524., 528; II. k. 427. sz.)

III.

Szerencs, 1647 december 10. I. Rákóczy György fejedelem rendelete Udvarhelyi Péterhez, a kassai kamara jövedelmeinek kezelőjéhez bizonyos biblia iránt.

Egregio domine nobis benevole.

Istentől kegyelmednek egészséget és minden jókat kívánunk. Két rendbeli leveleit vöttük kmednek, egy, kiből mit írjon a *biblia* felől értjük, s bizonyos dolog: szüdből kívántuk eddig is elkészü-

lését, mivel szükségünk is volna reá. De ha egyébaránt nem lehet, kmednek csak vegye meg a táblájára való fekete bőrt, ha lehet bagariát, mentől szebbet s pántlikát is; küldje Eperjesre: elhittük leszen ott arra való compactor. a ki meg tudja kötni; ha penig ott is késedelmesnek itélné elkészülését, kmed csak küldje kezünkben a bibliát, bőrt és pántlikát; mi másutt is megtudjuk csináltatni, mivel Váradon jó compactor vagyon sat. sat. Datum ex castro Szerenciensi. die 10. X-bris anno domini 1647. Egregiae dominationis vestrae benevole

G. Rákóczi.

Kívül: Egregio domino Petro Udvarhely proventuum camerae Cassoviensis perceptori etc. nobis benevolo.

(Eredeti. Orsz. Ltár. limbus.)

IV.

1666 január 2. Breuer Sámuel löcsei nyomdász nyugtája a Gyöngyösi János könyvének kinyomásáért járó költség kifizetéséről.

Én Samuel Brewer löchei typograffus tenore praesentium megvallom, hogy a nemzetes Szabó Márton uram Palatinus uram ő nagysága murányi tisztartója azon könyv felől, a kit reverendus pater Joannes Chrisostomus ő nagyságának dedikálta, jámborul megcontentálta kész pénzzel fl. 138, d. 50. die 2. Januarii anno 1666.

Idem qui supra

Ita est Fr. Chrisostomus de Gyöngyös.

Pro compactura 4 imperiales.

Pro mea necessitate 4 florenos.

Kívül: Pro 1666. 2. Januarii quietantia super fl. 149 d. 70.

(Eredeti. Orsz. Ltár. limbus.)

*

A könyv, miről itt szó van: Gyöngyösi Chrysostomus János »Arany gyapjuból ékesített ruha« cz. munkája. Megjelent 12-r. 1665-ben. Ajánlva van Wesselényi Ferencz nádor feleségének gr. Széchy Anna Máriának. (V. ö. Régi Magyar Könyvtár, I. k. 1024. sz.)

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

(Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához.)

A KOLOZSVÁRI REFORMÁTUS BELSŐ TEMPLOM EGYLEVELES HAZAI NYOMTATVÁNYAI.

DÉZSI LAJOSTÓL.

Zoványi Jenő »Egyleveles nyomtatványok s irodalomtörténeti adatok a kolozsvári reformátusok belső templomában« czimen kilencz unikumot közölt az »Irodalomtörténeti Közlemények« 1895-ik évfolyama 82—95. lapján. Azon emléklapok ezek, melyekkel az egyház elhunyt érdemes vezető férfiai, papjai, tanárai stb. iránt való háláját és kegyeletét kívánta leróni. Összeállították az elhaltak életrajzi adatait, a tisztársaktól, barátoktól, tisztelőktől s tanítványoktól gyászverseket szedtek össze s egy nagy íven kinyomtatva a templomban függesztették föl. Nincs reá adatunk, hogy több példányban nyomtatták s így gyászjelentésül is szolgáltak volna: márványemléktáblát nem állíthattak szegénységük miatt s anyagi erejükhöz mérten be kellett ezzel érniök. E mindjárt kezdetben unikum jellegével bíró nyomtatványok közül idővel több elpusztult s jelenleg már csak kilencz latin és egy magyar van meg belőlük. Kolozsvártt élt s ugyanott eltemetett egyénokről szólnak s így kétséggkívül Kolozsvártt is nyomattak s a nyomtatás idejéül is bizvást vehetjük a halálozás évét. Nyolcz ezek közül 1711 előtti évekből való s e folyóirat t. szerkesztője felszólítására Zoványi Jenő és Szilády Áron szíves beleegyezésével (könyvészeti czélra rövidített czímmel) közöljük azokat adalékul Szabó Károly Régi Magyar Könyvtára második kötetéhez. Megjegyezzük, hogy Zoványi ez emléklapoknak csupán életrajzi részét közli, a vers-

szerzők nevével együtt, a verseket nem, pedig bizonyára ezekben is vannak életrajzi adatok, vonatkozások s a közlést már csak e miatt is megérdemelték volna, ha ritkaságuk nem tenné is azokat érdekessé. A későbbi időből származó magyar emléklapnak Zoványi még címét se közli, pedig a fentemlített okokból, tekintve, hogy ez magyar nyelven van írva, ez is megóvandó lenne az előbb utóbb bekövetkező elpusztulástól.

1.

[166.] (*Kolozsvár,*) 1673.

Mors Vere Christiana viri Dei admodum reverendi ac clarissimi Dn. Petri Kovásznai, Ecclesiarum Orthodoxarum in Transylvania Episcopi; Fratrum in Comitatu Kolos ac Tractu Kalotaszeg Senioris. Ecclesiae denique Orthodoxae Claudiopolitanae Ministri . . . Anno Domini 1673, die 21. Julii.

Egyleveles nyomtatvány.

Porcsalmai András ref. lelkész. Pataki István kolozsvári ref. kollégiumi rektor, Sárpataki Mihály kolozsvári ref. lelkész, Tolnai Mihály és a kolozsvári ref. kollégium gyászverseivel.

2.

[167.] (*Kolozsvár,*) 1689.

Beati Manes Viri dextrae Dei clarissimi dum viveret ac doctissimi D. Michaelis Szathmár-Némethi Operarii in colenda Messe quae Claudiopoli Christo colligitur laboriosissimi. Dioecesium Colos et Kalota-Szeg Senioris gravissimi . . Die 25. Maj. 1689.

Egyleveles nyomtatvány.

Tolnai István, Szőnyi Nagy István ref. lelkész, Szathmár-Némethi Sámuel kollegiumi tanár, Jeddi Mihály kollégiumi senior, Gyalai György, Jenei György, Zentelki István (?) Hadadi István, Hosszufalusi P. János, Veszprémi István, Gyalai K. András, Hunyadi B. Márton, Radnóti István, Ajtai Baltazár, Námfalusi Márton, Szilágyi Péter, Ajtai, Zoványi P. György, Nárallyai Márton, Bácsfalusi János, Sámsondi János, Balog Zsigmond, Stenczel János, Belényesi László, Bihari István, Csengeri István gyászverseivel.

3.

[168.] (*Kolozsvár,*) 1690.

Inferiae Piis Manibus Clarissimi quoad viveret ac doctissimi viri D. Stephani Tolnai, S. S. Theologiae in Collegio Reformato- rum Claudiopolitano Professoris, mox ibidem in Ecclesia Pastoris

ac Tractuum Kolos et Kalota-Szeg Senioris vigilantissimi, Medici secunda praxi laudatissimi, etc . . . Die 25. Martii, hora 4. matutina. Anno MDCXC . . .

Egyleveles nyomtatvány.

Szathmár-Némethi Sámuel tanár, Zentelki István kollégiumi senior, Papoleczy K. Bálint, Hadadi András, Hunyadi Márton, Gyalai József, Marusi István, Margitai P. János, Zoványi György, Kurtány József, Sámsondi János, Viski P. Pál, Hunyadi B. András, Pongrácz György, Katona Mihály, Katona Pál, Csengeri István gyászverseivel.

4.

[169.] (*Kolozsvár.*) 1693.

Immortale Decus magnae eruditionis gloria inclyto nomini etiam post fata superstiti, Praeclarissimi dum viveret ac Celeberrimi viri, D. Stephani S. Pataki, Celsissimi Principis ac Domini D. Michaelis Apaffi II. h. t. Ephori dexterrimi per multos retro annos in Colleg. Reform. Claudiop. Lingvarum, Philosophiae, mox SS. Theologiae Professoris acutissimi, facundissimi etc. etc . . . Die 2. Januarii Anno 1693. Aétatis suae LII.

Egyleveles nyomtatvány.

Szathmár-Némethi Sámuel tanár, Batai György lelkész, Csepregi Turkovics Mihály tanár, Tótfalusi Kis Miklós, Hadadi Mihály lelkész, Boros Gáspár lelkész, Lengyelfalvi István kolozsvári isk. senior, Gyarmati János, Bölöni D. Illyés, Gyalai B. Márton, Gyalai K. András, Hadadi András, Gyulai Márton, Deési György, Szilágyi János és Péter, Divini Pál, Veszprémi József, Radnótfái Sz. János, Margitai P. János, Soós Ferencz, Várallyai Márton, Zoványi György, Némethi János, Kurtány József, Balog Zsigmond, Sz. Mihályi János, Viski Pál, Csengeri Péter, Laki Péter, Ujhelyi Ferencz gyászverseivel.

5.

[170.] (*Kolozsvár.*) 1698.

ATHANASIA, quam Beato e vivis excessu Ipso die Athanasii sacri Ingressus est Clarissimus ac Doctissimus D. Georgius Batai, Minister Christi in ecclesia orthodoxa Claudiopolitana fidelissimus, Dioecesium Kolos et Kalota-Szeg notarius juratus etc . . . A. 1698. Sept. 11.

Egyleveles nyomtatvány.

Csepregi T. Mihály kolozsvári lelkész, Almási József kollégiumi senior, Dömsödi János, Udvarhelyi Mihály, Mérái István, Polgári András, Dési János, Kisztrai N. István, Fogarasi Gábor, Viski Mihály,

Uzoni Mihály, Teleki Mihály, Tordai Dávid, Szigethi Mihály, S. Pataki János, Kőröspataki Ferencz, Erdődi Mihály, Bodoki István, Técsi Zakariás, Iványos Miklós, Rhédei Sándor és Mihály, Nagy Gábor gyászverseivel.

6.

[171.] (*Kolozsvár,*) 1702.

Exemplar, Viri in emolumentum boni Publici nati atque animati. Quod, visendum exhibet, vel in ipsa mortis imagine, Praeclarissimus ac industrio labore cultissimus D. Nicolaus Kis M. Tótfalusi, Magister Artis Literariae in Transilvania, Sculptoriae videlicet, Fusoriae etc. necnon ipsius Typographiae Praeses . . . Claudiopoli, Anno Aerae vulgaris 1702. die 20. Mensis Martii . . .

Egyleveles nyomtatvány.

Csepregi Turkovics Mihály kolozsvári ref. lelkész. Vizaknai Briccius (Bereczk) György orvos, Kőröspataki Ferencz kollégiumi senior, Dodoki D. István contrascriba. Vizaknai András, Bihari N. András, Técsi N. Zakariás, Szarvadi János, Vaji Ferencz, Martonosi Mihály, Bacsoni Máté, Csengeri T. Pál, Almási Bénjámín, Daróczi K. András, Miklósvári János, Csávási Sámuel, Tholdi V. Miklós, Harasztosi Mihály, Tétsi Mihály, Székely Mózes, Rhédei Sándor, Mihály és Ferencz, Szegedi Ferencz, Jura Tamás és négy könyvnyomtató u. m. Fekete Jakab, Telegdi Pap Sámuel, Heltzdörffer Mihály, Miskolczy Cs. Ferencz gyászverseivel.

7.

[172.] (*Kolozsvár,*) 1704.

Austeritas factorum Singulari documento demonstrata, in morte praematura Viri desideratissimi, Reverendi ac Clarissimi D. Michaelis T. Csepregi, In Ecclesia Reformatorum Claudiopolitana Ministri verbi Divini . . . Ao 1704. Die 13. M. April.

Egyleveles nyomtatvány.

Divini Pál kolozsvári lelkész, Bihari N. András kollégiumi senior, Tétsi Mihály, Köpeczi János, Diószegi Gábor, Daróczi K. István, Viski János, Deáki József, Jenei Miklós, Bányai Mihály, Bagosi István, Radi Sámuel, Rátkai P. Péter, Bányai Mátyás, Szőlősi Mihály, Zalányi Pál, Seres Sámuel, Tokai István, Sz. Mihályi Pál, Mogyorósi Tamás, Sz. Némethi Mihály, Vadkerti Pál, Mohai Zsigmond, Füzéri György, Kalnai György, Vári János, Csepregi T. György testvére, Ujhelyi Zsigmond, S. Pataki István, Luczai László, Sámsondi József gyászverseivel.

8.

[173.] (*Kolozscár.*) 1709.

Portus Aeternum Duraturae Quietis. Ad quem Post impleta fidelis servi munia Praematura morte vivis ereptus, citato cursu appulit Clarissimus ac Doctissimus D. Michael Szathmar-Nemethi, Philosophiae, et Lingvarum S. S. Hebraicae, ac Graecae, in illustri Claudiopolitano Reformatorum Collegio Professor solidissimus; etc . . . A. 1709.

Egyleveles nyomtatvány.

Mogyorósi Tamás kollégiumi senior, Csernátoni József, Kőrösi István, Vekei József, Deesi György, Remethei János, Váradi Gábor, Füzési Mihály, Viski Márton, Zalányi István, Bacsoni Mihály, Dalnoki István, Budai András, Illyefalvi Mihály, Pataki István, Mezei István, Tetsi András, Martonosi Mihály, Bacsoni P. János, Kolozsvári György, Bacsoni Márton, Viski János, Vásárhelyi K. Mihály, Viski Pál, Újvárosi Mihály, Zalányi Gergely, Vitéz György, Laki Péter gyászverseivel.

TÁRCZA.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK SZERVEZETE ÉS SZOLGÁLATI SZABÁLYZATA.

(Első közlemény.)

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1898 február 25-ikén 10,498. sz. a. kelt rendeletével a Magyar Nemzeti Múzeum részére új szervezetet és szolgálati szabályzatot állapított meg. E szabályzatból kivonatolva közöljük az általános résznek azon pontjait, melyek az egész intézetre kiterjedve, a könyvtári osztálynak az intézethez és az egyes osztályokhoz való viszonyát szabályozzák; a könyvtár belső szervezetére és ügykezelésére vonatkozó különös rész szövegét pedig egész terjedelmében közzétesszük.

I. Általános rész.

1. §.

Az 1807. XXIV., 1808. VIII. s az 1836. XXXVII. és XXXVIII. t.-cikkek alapján létesített Magyar Nemzeti Múzeum országos intézet, mely javadalmát részben saját alapítványi tőkéje jövedelmeiből, részben az országgyűlés által évről-évre megszavazott összegben, az államkincstárból húzza.

A Magyar Nemzeti Múzeum a vallás- és közokt. magy. kir. miniszter hatósága és kormányzata alatt áll.

2. §.

A Magyar Nemzeti Múzeum célja: a hazai történelem és segédtudományai, úgyszintén a közmívelődés s a természettudományok keretébe tartozó, elsősorban hazai, másodsorban pedig a hazaiak kiegészítésére szolgáló külföldi tárgyak gyűjtése és megőrzése; célja továbbá, hogy a múzeum egyes osztályaiban képviselt szakokat a gyűjtemények tudományos feldolgozása útján fejlessze, s a gyűjtemények nyilvánossága révén a közmívelődést szemléleti úton is előmozdítsa.

A Magyar Nemzeti Múzeum ezenkívül »A Magyar Nemzeti Múzeum kiadványai« gyűjteményes elnevezés alatt, tudományos szakmunkákat is ad ki.

3. §.

A Magyar Nemzeti Múzeum kizárólag tudományos és közművelődési célokra lévén rendelve: annak épülete és az azt környező kert a fenti céloknak nem szolgáló gyűlekezések vagy ünnepélyek színhelye nem lehet.

4. §.

A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményitárai a következők:

1. Széchenyi orsz. könyvtár, — melynek részei:

a) könyvtár (nyomtatványok);

b) kéziratár;

c) levéltár (a letétbe helyezett családi levéltárakkal együtt);

d) hírlapkönyvtár.

2. Érem- és régiségtár, *stb.* . . .

Az osztályok rendelkezésére ez idő szerint: fényképészeti-, gipszöntő-, vegytani- és állattani laboratoriumok állanak.

A Széchenyi orsz. könyvtár hivatása a Magyarországra vonatkozó kéziratok és oklevelek felkutatása s eredetiben vagy hű másolatban való megszerzése; továbbá az 1897. évi XLI. t.-cz. alapján a Magyarországbán megjelent minden nyomtatványnak —, valamint különös tekintettel a hazai történelemre és segédtudományaira, ama külföldi nyomtatványoknak gyűjtése, melyek Magyarországra vonatkoznak . . .

5. §.

Ha a múzeum birtokába, ajándék vagy hagyomány útján, vagy más úton, gyűjteményeinek keretébe nem tartozó tárgyak kerülnek: azok, az adakozó értesítése mellett, letétkép oly állami közintézeteknek engedendők át, melyek hasonló tárgyak gyűjtésére hivaták.

Történelmi, tudományos vagy műbecscsel egyáltalában nem bíró tárgyakat a Magyar Nemzeti Múzeum nem köteles elfogadni.

6. §.

A múzeumi hivatalos órák hétköznaponként, illetőleg a gyűjtemények nyitási napjain, reggel 9 órától d. u. 1-ig, de ha szükséges, azon túl is tartanak.

. . .

A könyvtár olvasó- és dolgozóterme minden év január 1-től június hó végeig, továbbá szeptember 1-től az év végeig a hivatalos órák alatt naponként nyitva áll.

. . .

7. §.

A Magyar Nemzeti Múzeumnak igazgatósági irodája van.

A múzeum hivatalos teendőit a tisztviselői kar és illetőleg a szolgaszemélyzet látja el. Ezek:

a) *Az igazgatóság*: igazgató, titkár (együttal pénztárnok), és írnok:

b) *az osztálytisztviselők*: igazgató-örök (közülök a szolgálatban legidősebb egyszersmind az igazgató helyettese, és egyikök a Magyar Nemzeti Múzeum pénztárának ellenőre), örök, segédörök, segédek.

c) *szolgaszemélyzet*: laboransok, kapus, szolgálk és háziszolgálk. Kívülök, a mutatkozó szükség szerint, mint állami szolgálatban nem állók, osztály-tisztviselői teendőkben napidíj mellett segédkeznek váltakozó számú ideiglenesen alkalmazottak egyének.

Osztálynyitáskor a szolgaszemélyzet kiegészítésére, felügyelet céljából, rokkant katonák, — a múzeumkerti és a külső felügyeletre. kerti és éjjeli örök alkalmaztatnak.

8. §.

A Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselőinek rangsorát és fizetési fokozatát az 1893: IV. t-cz.. napi dijaikat pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1896. évi 1139 eln. sz. a. kiadott rendelete szabályozza.

A szolgaszemélyzet, hivatalos kiküldése esetén, szabályszerű élelmezési díjakban részesül.

9. §.

A Magyar Nemzeti Múzeum igazgatóját a vallás- és közokt. m. kir. miniszter javaslatára ő cs. és apost. kir. Felsége, — a Széchenyi orsz. könyvtár nyomtatványi osztályának örét, egy segédét és egy szolgálját, az alapító-levél értelmében a gróf Széchenyi-család javaslatára a vallás- és közokt. m. kir. miniszter, — a múzeum összes többi tisztviselőit és szolgaszemélyzetét az igazgató javaslatára a vallás- és közokt. m. kir. miniszter nevezi ki.

A napidíjasokat az osztályvezetők meghallgatása mellett, a rokkant katonákat, kerti- és éjjeli öröket pedig illetékes hatóságuk hozzájárulásával a múzeumi igazgató alkalmazza.

Múzeumi tisztviselő ez álláson kívül, más hivatalos állást a vallás- és közokt. miniszterintézménytől nyert előleges engedély nélkül nem viselhet.

Magánczélú, habár szakmájukba is vágó tudományos munkálkodást az osztálytisztviselők és alkalmazottak, hivatalos óráik alatt általában nem-, illetőleg csak oly esetben végezhetnek, ha igazolni tudják, hogy e mellett hivatalos teendőjük semminemű hátramaradást nem szenved.

Múzeumi tisztviselőnek, kézi könyvtárától eltekintve, szakmájába vágó magángyűjteményt tartani nem szabad. Amennyiben a múzeumhoz kineveztetésekor ilyen gyűjteménye volna, köteles azon egy év alatt túladni, s megvételre első sorban a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajánlani fel.

Múzeumi tisztviselőnek a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonát

képező, akár eladásra került gyűjteménybeli, akár használaton kívül helyezett felszerelési tárgyat, még nyilvános árverésen sem szabad megvennie.

10. §.

A múzeumi tisztviselők minősítését illetőleg az 1883. évi I. t-czikk 1. és 3. §§-ban foglalt általános elvek mérvadók.

Különösen pedig:

A segédi állásra alkalmazandóktól megkívántatik annak igazolása, hogy a tanulmányaik végzésekor fennállott rendszer szerint egyetemen, vagy más felsőbb iskolán teljes tanfolyamot végeztek. Ezenkívül kineveztetésüket megelőzőleg az igazgató, az illető osztályvezető, s egy meghívott szakférfiú jelenlétében szakbeli képzettségüket colloquiummal is bizonyítaniok kell, különös tekintettel annak az osztálynak ügykörére, melyben működni óhajtanak.

A segédőröktől, az öröktől és az igazgató-őröktől a doktori oklevél kívántatik.

Irodalmi, vagy egyéb tudományos működés útján igazolt kiváló szakbeli képzettség esetén azonban e feltétel alól, valamint a segédi állásra pályázóknál a colloquium kötelezettsége alól az igazgató javaslatára a vallás- és közoktatásügyi miniszter kivételképen felmentést adhat.

...

Az osztálytisztviselőktől az illető osztály ügykörének természete szerint a magyar nyelven kívül még két élő nyelv, s lehetőleg a latin nyelv tudása, a titkártól pedig a magyar és német nyelvnek beszédben és írásban való tudása kívántatik meg.

Az osztálytisztviselőktől irodalmi munkásságuk feltüntetésén kívül megkívántatik még, és pedig:

a) a könyvtárban magyar történelmi és irodalomtörténeti vagy diplomatikai . . . collegiumok sikeres hallgatása. . . .

A múzeumi tisztviselőkről és szolgálókról rendes minősítési táblázatok vezetnek, melyek az igazgatósági irodában őriztetnek.

A Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselői és szolgáló utolsó szolgálati évök teljes fizetésével felérő nyugdíjra, az 1885. évi XI. törvényczikk értelmében, 40 évi szolgálat alapján jogosítottak, s ha a szolgálat kötelékétől megválnak, a maguk, s illetőleg hozzátartozóik állandó ellátása, vagy pedig egyszer s mindenkorra szóló kielégítése iránt e törvényczikk értelmében történik intézkedés.

11. §.

A múzeumi tisztviselők, a mennyiben a szolgálat érdekei megengedik, évenként 6 hétre terjedhető szabadságidőre tarthatnak igényt.

Az osztályvezető az alája rendelt tisztviselőknak és szolgálóknak 3 napig-, és az igazgató általában 8 napig terjedhető szabadságot adhat.

A 8 napot meghaladó szabadságolás iránti kérvények felett, melyek írásban adandók be, s mindenkor az osztályvezető ellenjegy-

zésével látandók el, az igazgatóság felterjesztése alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter határoz (23. §. k).

12. §.

A Magyar Nemzeti Múzeum összes kiállított gyűjteménytárgyainak megismerlése nyitás idején, valamint azoknak hivatalos órák alatt a fennálló szabályok keretén belül való tudományos használata, ingyenes. A nyitási napokon kívül, a hivatalos órák alatt jövő látogatók, valamint azok, kik a könyvtár helyiségeit megtekinteni kívánják, személyenként és osztályonként 50 kr. belépti díjat fizetnek. Minden osztályvezetőnek jogában áll, hogy szaktudósnak ilyenkor is ingyen belépést engedélyezzen.

A belépti díjak az illető osztály gyarapítására fordítandók.

Múzeumi tárgyakat az osztályokból, vagy az intézeti épületből kivinni, azok érdekében szükséges helyreállítások és egyéb munkálatok, továbbá az 50., 53., 57. és 61. §§-ban körülírt esetek kivételével, meg nem engedtetik. Kivételt képez még a tárgyaknak tudományos bemutatások, előadások céljából való kivitele, mely esetben azok épségeért a kölcsönadó osztályvezető felelős; netáni sérülés esetén a Magyar Nemzeti Múzeumnak a kölcsönkérővel szemben kártérítési igénye van. Ilyen előadásokon legalább egy osztálytisztviselő jelen lenni köteles.

A kölcsönkért tárgyak megadása, vagy megtagadása az osztályvezető javaslata alapján az igazgató feltétlen joga.

13. §.

A Magyar Nemzeti Múzeumot, mint országos közmívelődési intézetet, hatóságokkal, intézetekkel, hivatalos és magánszemélyekkel szemben az igazgató, — jogügyleteiben, és pedig úgy a peres, mint a peren kívüli eljárásban, az 1868. LIV. t-cz. 84. §-a szerint, a közalapítványi kir. ügyigazgatóság képviseli.

14. §.

Az osztálytisztviselők egymásközötti viszonyát, az egyes osztályokban elhelyezett gyűjteménytárgyak gondozását, s az osztályok hivatalos ügyeinek ellátását illetőleg minden osztálynak külön-külön ügyrendje van; míg a múzeum épületét és tartozékait illetőleg, a múzeumi házirend szolgál zsinórmértékül.

Ugy az osztályok ügyrendjét, mint a múzeum házirendjét, s az azokban esetről-esetre szükséges változtatásokat, az igazgató javaslata, a vallás- és közoktatásügyi miniszter hagyja jóvá.

II. A Magyar Nemzeti Múzeumi tanács.

15. §.

A Magyar Nemzeti Múzeum szervezetének és gyűjteményeinek fejlesztése érdekében magyar nemzeti múzeumi tanács szerveztetik.

A tanács feladata: a Magyar Nemzeti Múzeum iránt az érdek-

lódés fokozása, — a Magyar Nemzeti Múzeum közmívelődési rendeltetésének minél teljesebb megvalósítására alkalmas eszközökről, azok mérvéről, a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, és általában a társadalomnak minél alaposabb tájékoztatása; különösen a múzeum javára szolgáló alapítványok és adományok gyarapításának előmozdítása, — a gyűjtemények gyarapításának és czélszerű elhelyezésének, az azokban foglalt tudományos anyag ismertetésének megvitatása, — a tisztviselők szakszerű munkásságának előmozdítása, — a kíváncsnak látszó, s a költségvetési előirányzatok keretében megvalósítható intézkedések javaslatba hozatala.

A tanács elnöke a vallás- és közoktatásügyi miniszter, akadályoztatása esetén helyettese az államtitkár. Mindkettőjük akadályoztatása esetén a tanács üléseit, annak a miniszter által három évre megbízott egyik tagja, mint a tanács másodelnöke, vezeti.

A tanács 14 tagból áll, kiket a Magyar Nemzeti Múzeum ügyei iránt avatott és meleg érdeklődést tanúsító kiváló férfiak köréből (köztük a főrendi háznak és a képviselőháznak legalább két-két tagját), végül egy előadó-jegyzőt, három évi megbízással, a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevez ki.

A tanács ülésein a vallás- és közoktatásügyi miniszterium illetékes ügyosztályának főnöke, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója, és, valahányszor az ügy természete megkívánja, a múzeum osztályainak vezetői, hivatalból vesznek részt, a szükséges felvilágosítások adása végett.

16. §.

A Magyar Nemzeti Múzeumi tanács a miniszter meghívására évenként legalább kétszer tart ülést, melyen a múzeumi igazgató részéről közlendők:

- a) a szervezetet, újjárendezést, vagy használatot illetőleg tervezett, vagy foganatosított minden lényegesb változtatás;
- b) az előző évi zárszámadás kapcsán a jövő évi költségeloirányzat és indokolása;
- c) a beállott személyi változások;
- d) a múzeumi tisztviselők beosztása, ügyköre és az általuk végzett munkák;
- e) a tisztviselők szakszerű működése irodalmi vagy társadalmi téren;
- f) az osztályok gyarapodásai vétel, ajándék, csere, vagy bármi más módon;
- g) a múzeumi összes tőkéek, alapok és alapítványok állagának és jövedelmeinek kimutatása.

Tárgyalja továbbá a tanács a miniszter által hozzá utalt ügyeket, és a felmerült indítványokat.

A tanács minden egyes tagja tehet indítványt; s ha berendezésről vagy építkezésről van szó, a tanács testületileg, vagy kiküldöttjei által végzendő helyszíni szemlét is határozhat el.

A tanács tagjai a múzeum gyűjteményeit mindenkor megtekinthetik s a kezelés módjáról meggyőződést szerezhetnek.

17. §.

A tanács elnöke a tanácsot saját elhatározásából bármikor összehívhatja, de a tanács, bármely tagjának, vagy a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójának megokolt előterjesztésére is, összehívható.

A tanács üléseinek napirendjét a miniszter állapítja meg, s arról a tagokat a meghívással egyidejűleg értesíti. A napirend tárgyait kívül a jelenlevők esetleges indítványai is tárgyalandók.

A tanács ülésein tett nyilatkozatok lehető részletességgel, a tanácskozás eredményének elnöki összegezése pedig egész terjedelmében foglalandó a jegyzőkönyvbe, melyet az elnöklőn és a jegyzőn kívül két jelen volt tag is aláír, mint hitelesítő.

E jegyzőkönyvek a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felterjesztendők.

III. Az igazgatóság.

18. §.

Az igazgató hatásköre és felügyeleti joga kiterjed a Magyar Nemzeti Múzeum összes gyűjteménytáaira, tisztviselőire és szolgaszemélyzetére, épületére s az épületet környező kertre.

Ő felelős a közművelődési intézet jólétéért gazdasági, tudományos, művészi és fegyelmi tekintetben. Ez okból kötelessége: az intézetre vonatkozó minden törvényt és szabályrendeletet végrehajtani és azok végrehajtását ellenőrizni, a mutatkozó hiányokat megszüntetni s az intézet javára irányuló javaslatokat megtenni.

Az újonnan kinevezett múzeumi tisztviselőket és szolgákat, a múzeumi személyzet jelenlétében ő esketi fel, állásukba ő vezeti be; a gyűjteménytárak vezetésében történt személyváltozás esetén a gyűjtemények s a leltári tárgyak az ő jelenlétében és közreműködésével adatnak át.

...

19. §.

A Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója, a múzeumi tisztviselők és idegen felek számára naponként hivatalos órákat tart.

Székhelyéről előzetes miniszteri engedély nélkül 8 napnál hosszabb időre nem távozhatik.

Akadályoztatása, vagy távolléte esetén a szolgálatban levő legidősebb igazgató-őr helyettesíti. (7. §.)

A múzeum tisztviselőkara és szolgaszemélyzete köteles tisztelettel viseltetik az igazgató személye iránt s engedelmességgel tartozik rendeleteinek végrehajtásában.

20. §.

Az igazgató ellenőrzi a múzeum tisztviselőit hivatali teendőik teljesítésében.

A múzeumi gyűjtemények teljességéről helyszíni szemle-, és a lajstromokkal egyeztető próbák útján magának évenként minél többször, mindenesetre pedig az osztályvezető hosszabb időre terjedő távozása előtt s visszaérkezése után, ennek jelenlétében meggyőződést szerezni tartozik.

A száz forintot meghaladó vételek eszközlése az igazgató előzetes hozzájárulásától függ. (24. §.) Kisebb helyreállítási vagy bútorozási munkákat az évi költségelőirányzat keretében elrendelhet.

A Magyar Nemzeti Múzeum érdekében álló rövidebb tartamú hivatalos kiküldetések iránt a felmerülő szükséghez képest az igazgató saját hatáskörében intézkedik. Ezekről az úti számla felterjesztésekor a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak jelentést tesz.

A gyűjtemények növekedéséről s a múzeum látogatottságáról az osztályvezetőktől hozzá érkező kimutatások alapján, a vallás- és közokt. magy. kir. miniszteriumhoz havonként jelentést tesz, s e jelentésnek hírlapokban való közzététele iránt intézkedik.

A múzeum egész működéséről egyszer évenként a miniszteriumnak részletes jelentést tesz.

21. §.

Az igazgató vezetője a múzeum központi irodájának; mint ilyen a múzeum hivatalos érintkezésében kibocsátás alá kerülő ügyiratokat ő adja ki s írja alá; — a bírósági vagy más közhatalósági határozatokat, melyek a múzeum jogi ügyeire vonatkoznak, beérkezésük után azonnal, a közalap. kir. ügyigazgatósághoz teszi át. Felüggyel a házi pénztárra, mely az e részben kiadott külön szabályzat szerint (42—45. §§.) kezeltetik.

Az intézetre vonatkozó javaslatokat saját véleménye kíséretében a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez ő terjeszti fel. Valamely osztályvezető távolléte, vagy akadályoztatása esetében annak helyettesítéséről gondoskodik. Ugyancsak ő terjeszti fel az osztály-tisztviselők kinevezésére vonatkozó javaslatokat az illető osztályvezető írásbeli javaslata alapján.

A Nemzeti Múzeumot érdeklő javadalmi tételek felhasználása iránt, az érvényben levő törvények és rendeletek megtartásával, az igazgató saját hatáskörében intézkedik.

A múzeumhoz beérkezett ajándékokért egy hónap leforgása alatt az ajándékozonak köszönő levelet küld. Fontosabb ajándékokról a vallás- és közokt. miniszternek jelentést tesz.

22. §.

A múzeumi igazgató az osztályvezetőkkel és az örök, segédörök és segédek egy-egy képviselőjével minden naptári évnegyed első napjainak egyikén igazgatósági ülést tart; ilyen ülés azonban az igazgató belátása szerint, vagy legalább két osztályvezető írásbeli megokolt kérelmére ezenkívül is, bármikor egybehívható. Az igazga-

tónak jogában állván az osztályvezetőknek ülés egybehívására irányuló kérelmét esetleg meg is tagadni, kérelmüket ezek a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz felelteszhetik.

Az igazgatósági ülésnek elnöke a múzeumi igazgató, távollétében pedig helyettese; szavazó tagjai az osztályvezetők, egy ör. egy segédőr és egy segéd, kiket tisztársaik minden év első hetében az igazgató által összehívandó ülésben a maguk kebeléből, osztályok szerint váltakozva, titkos szavazattal, megválasztanak; az ülés jegyzője a titkár. Az igazgatósági ülésen, esetről-esetre történt meghívás alapján, egyéb múzeumi tisztviselők, vagy szakértők is részt vehetnek, a nélkül azonban, hogy szavazó joguk volna.

Határozatképes az ülés, ha az elnökön kívül legalább 4 szavazó tag van jelen. A határozatok szavazat-többséggel hozatnak. Szavazatok egyenlősége esetén az elnök szavazata dönt.

Az ülésekről szóló jegyzőkönyvek, melyeket az elnökön s a jegyzőn kívül a jelen voltak is aláírnak, jóváhagyás végett, illetve hivatalos használatra, minden ülés után legkésőbb 8 nappal, a vallás- és közokt. magy. kir. miniszteriumhoz hiteles másolatban felterjesztendő.

23. §.

Az igazgatósági ülés tárgyai:

a) A legutóbbi ülés óta leérkezett miniszteri leiratok, rendeletek s utalványok, vagy egyéb hatósági megkeresések felolvasása a jegyző által, s elintézésük rövid jelzése.

b) Az osztályvezetők jelentése a gyűjteménytáraknak vétel, ajándék, hagyomány, csere stb. útján való negyedévi gyarapodásáról.

c) A negyedév alatt végzett munkák kimutatása osztályonként és személyenként, az osztályvezetők által előadva.

Határozathozatal a következő ügyekben:

d) Az osztályok szakkönyvtárainak gyarapítására felvett összeg felosztási arányában netán szükséges változtatás, továbbá az olyan vételek kérdésében, melyeknek kifizetésére egy másik osztály javadalmából kölcsönvétel válik szükségessé. Az ily kölcsönadás azonban csakis az ez által érdekelt osztály vezetőjének világos beleegyezésével határozható el.

e) Ajándék, vagy hagyomány útján a Magyar Nemzeti Múzeum birtokába jutott, de keretébe nem tartozó tárgyaknak, letétképen valamely más közművelődési intézetben elhelyezése.

f) A múzeumi tisztviselők és szolgálak, valamint a látogatók sérelmei, a menüiben rövid úton elintézhetők nem voltak.

g) A nemzeti múzeumtól kért bírálatok, vagy szakbeli vélemények ügyében, a menüiben a bírálat, vagy vélemény nem közvetlenül valamely múzeumi tisztviselőtől kéretett.

h) Az évi jelentés szövegének megállapítása.

Az ülés tárgyai továbbá:

i) Az évenkénti tudományos utazásokra, vagy jutalmakra és segélyekre vonatkozó javaslatok, a rögtöni segély eseteit kivéve, valamint a tudományos utazásokról tett írásbeli jelentések.

k) A tisztviselőknek 8 napon túl terjedő szabadságolási ügyei, melyeknél mindenkor olynemű beosztás tartandó szem előtt, hogy az osztály tudományos érdeke csorbát ne szenvedjen.

l) Az intézet állami költségvetésének módosítására irányuló, az intézet szervezetét, házi rendjét vagy állagát érintő, s az osztályoknak egészben vagy részben való újjárendezését vagy bebutorozását célzó minden javaslat.

m) Végül általában, a Magyar Nemzeti Múzeum keretében előforduló minden nevezetesebb mozzanat.

A d—h) pontok eseteiben az igazgatósági ülésben hozott határozatok közvetlenül végrehajthatók. Jogában áll azonban az igazgatónak, ha véleménye az ülés határozatától eltér, vagy más okból szükségesnek tartja, a határozat végrehajtása előtt a vallás- és közoktatásügyi minisztertől kérni utasítást.

A ki az igazgatósági ülésen meg nem jelenik, elmaradását kellő időben kimenteni köteles.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL

1898 ÁPRIL 1-TŐL JÚNIUS 30-IG.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokból 2212 db., áthelyezés útján 8 db., ajándék útján 306 db., vétel útján 200 db., összesen 2726 db. nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezenkívül köteles példányokként beérkezett: Alapszabályok 224 db., halotti jelentések 746 db., hivatalos jellegű iratok 132 db., műsorok 677 db., periratok 23 db., püspöki körlevelek 109 db., szinlapok 1789 db., vegyesek 524 db., zárószámadások és egyesületi jelentések 1050 db., összesen 5274 db. apró nyomtatvány. A vételre fordított összeg 372 frtot és 88 márka 90 fillért tesz ki.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a könyvtár anyagát: Altenburger Gyula, Austerlitz Zsigmond Bécsből, Barna Henrik New-Yorkból, a bécsi császári tud. akadémia (2 db.), a bécsi cs. kir. központi statisztikai bizottság (4 db.), a brünni morva iparmúzeum, Budapest főváros statisztikai hivatala, a budapesti ev. magyar német egyház, a Budapesti Orvosegylet igazgatósága (2 db.). Daday Jenő, Darnay Kálmán Sümegről (2. db.), Dömötör László Szegzadról,

az eperjesi evang. kollégium, Éble Gábor (3 db.), az erdélyi Muzeum-Egylet, Erdélyi Pál, az Erdészeti Lapok szerkesztősége, (15 db.), Fejérpataky László (3 db.), Fenyvessy Ferencz Pápáról (12 db.), a főrendiház irodája. (7 db.), Frank M. Highley Philadelphiából, Geréb József, Hampel József, Hauser Otto Zürichből, Havass Rezső, Heya Mihály Kispestről, Hubert Emil, a m. kir. igazságügyminiszterium (5 db.), a Jogtudományi Közlöny szerkesztősége, a Magyar Heraldikai és Geneal. Társulat (30 db.), a Magyar Kárpát-Egyesület, a Kath. Paedagogia szerkesztősége, Kelecsényi Károly, a képviselőházi iroda (42 db.), Kéry Gyula, Király Péter Debreczenből, a kolozsvári egyetemi könyvtár (2 db.), Klebersberg Géza (5 db.), Kozma Bernát, a königsbergi Phys.-öcon. Gesellschaft, a Közgazdasági Szemle szerkesztősége, a közös pénzügyminiszterium, Légrády testvérek (2 db.), a Magyar Gazdák Szemléjének szerkesztősége (2 db.), a Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle szerkesztősége, a Magyar Könyvszemle szerkesztősége (30 db.), a Magyar Mérnök és Építészegylet szerkesztősége, a Magyar Nemzeti Múzeum irodája (3 db.), a Magyar Tudományos Akadémia (2 db.), az olasz közoktatásügyi miniszterium, az Országos Állatorvos-egyesület (8 db.), az Országos Levéltár (2 db.), az osztrák kereskedelmi miniszterium, az osztrák-magyar bank (4 db.), a m. kir. pénzügyminiszterium (20 db.), Petényi Ottó (4 db.), Polgár Kálmán (5 db.), a Prot. Orsz. Árvaegyesület, Raffay Ferencz Győrből, Rákosy Jakab Uzonból, Récsey Viktor Pannonhalmáról, Rupp Kornél, Sándor szerb király ő felsége, a Stefánia-Egylet, Stewart Charles Saint-Paulból (4 db.), a m. kir. szabadalmi hivatal (5 db.), Szádeczky Lajos Kolozsvárról, Szalay Imre, az eperjesi Széchényi-kör, a sepsi-szent-györgyi Székely-Mikó-kollégium, a széki állami iskola igazgatósága, ifj. Szinnyei József, a technologiai iparmúzeum, a Természettudományi Társulat (4 db.), a tiszáninneni ref. egyházkerület, a budapesti egyetemi könyvtár, a Turul szerkesztősége (2 db.), a Vadász- és Versenylap szerkesztősége, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium (3 db.), a Vendvidéki Közm.-Egyesület Muraszombatról, Walter Gyula Esztergomból, a würzburgi Phys.-med. Gesellschaft.

Nevezetesebb szerzemények: 1. Szepesi Czombor Márton, *Europica Varietas*, Kassa, 1620. 2. Peczeli Király Imre, *Catechismus*. Lőcse, 1635. 3. Szőnyi István, *Paraditsomi mulatság*. Kolozsvár 1690. 4. Weröczi Ferencz, *Lelki harc*. Kolozsvár, 1691. 5. Aristotelous *περι ἀρετῆς*; Coronae, 1555. 6. Aristotelis Libellus de virtutibus et vitiis. Coronae, 1555. 7. *Venustissimae quaedam graecae epistolae*. Coronae, 1555. 8. *ΓΝΩΜΑΙΤΟΝ Γρηγορίου Κορωνη*. 9. *ΓΝΩΜΑΙ νομοετικῶν*. Κορωνη. 10. Philonis iudaei eloquentissimi libellus. De mercede Meretricis. Coronae, 1555. 11. Molinaeus Péter, *Pax animae*, Kolozsvár, 1680.

A könyvtár helyiségeiben 3095 egyén 6960 nyomtatványt, kikölcsönzés útján pedig 330 egyén 609 kötetet használt.

A lefolyt évnegyedben osztályoztatott 960 mű, amelyekről 1113 czédula készítettett. Kötés alá adatott 144 munka 310 kötetben. Reklamáltatott 70 folyóirat.

A tudományos czélra szolgáló köteles példányok beszolgáltatásáról szóló új törvény, mely úgy az 1897. évi december 11-ikétől 30-ikáig, mint a jelen év első negyedében forgalomba hozott nyomdai termékek beszolgáltatásának határidejéül április hó két első hetét tűzte ki. nagy mértékben megszorította a könyvtári tisztviselők teendőit. A beküldött sajtótermékek átvétele az erre a czélra külön berendezett földszinti helyiségben történt és állandóan egy tisztviselőt, egyapidijast és egy szolgát foglalkoztatott. A törvény rendelkezéseinek betartása körül azonban annyi tájékozatlanság mutatkozott az egyes nyomdatulajdonosoknál, hogy a beérkezett anyag tervbe vett feldolgozása lehetetlenné vált. A legtöbb nyomdász későn vevén tudomást a törvény végrehajtása czéljából kiadott miniszteri rendeletről, a legjobb akarat mellett sem voltak egyesek képesek beszolgáltatni az 1897. december 11-étől nyomdájukból kikerült sajtótermékeket. Innen van azután, hogy nem csak a múlt év utolsó három hetéről, hanem a folyó évi január, február hónapokról sem mondható teljesnek a beszolgáltatott anyag, bár a nagyobb nyomdák e részben még elég pontosan eleget tettek a törvény követelményeinek. Másrészről a törvény által megkövetelt kimutatás kiállítása, a megállapított határidő betartása, a beszolgáltatásra kijelölt nyomdatermékek megválasztása okozott sok zavart. Daczára annak, hogy minden egyes nyomdatulajdonos kapott egy a beküldés módzatait egész részletesen körülíró figyelmeztetést, és egy mintát a készítenő kimutatásokhoz, a legtöbb helyről vagy helytelenül kiállított kimutatást, vagy csak egy példányban kiállított érkezett be vagy beküldöttek oly nyomtatványokat, a melyeket nem kellett volna és viszont, vagy pedig a helyett hogy évnegyedenként összegyűjtve szolgáltatott volna be a köteles példányokat, havonként adták postára azokat. Mindennek az elkerülhetlen következménye a sok figyelmeztetés, utbaigazítás, reklamálás lett. A beküldött és véglegesen átvett nyomdatermék-küldemények (csomagok) száma 483-at tesz ki. Részt sajtóterméket, részt pedig kimutatást 320 esetben voltunk kénytelenek reklamálni, kielégítő választ azonban mindezeig csak 156 esetben kaptunk. Minden beérkezett és véglegesen átvett nyomdaterméről az apró nyomtatványok leszámitásával bibliografiai czédula is készült ugyanakkor, a midőn a növedéknaplóba bevezettetett; ezek könyvtári czedulázása azonban, mint a hogy ez tervben volt, nem volt elvégezhető. A nyomdák törzskönyve sem volt még egybeállítható, mivel, bár az egyes

törvényhatóságokat, két ízben is megkerestettek, hogy a területükön fennálló nyomdák kimutatását számunkra megküldjék, Bereg, Gömör-Kis-Hont, Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyéből még maig sem érkezett be a kimutatás.

II.

A *kézirattár* a lefolyt negyedben ajándék útján 8 kéz-
irattal, 7 irodalmi levéllel és 7 fényképmásolattal, vétel útján
25 kézirattal, 7 irodalmi levéllel, áthelyezés útján 68 irodalmi levéllel
gyarapodott: ehhez járul ama 22 kézirat, melyet özv. Pulszky
Ferenczné egyéb levéltári s kézirati anyaggal együtt a múzeumi igaz-
gatósággal létrejött megállapodás értelmében a Magy. Nemz. Múzeum-
nak átengedett, tehát az összes gyarapodás 56 kézirat, 82 irodalmi
levél és 7 fényképmásolat, együtt 145 darab.

Ajándékaikkal Ludvig Béla, Kéry Gyula, Setéth Endre, Forster
Gyula és a Magyar Könyvszemle szerkesztősége s kivülök özv. Pulszky
Ferenczné és Hampel Józsefné gazdagították a gyűjteményt.

A megvásárolt kéziratok között Dreller Isáknak XVII. sz.
német anabaptista krónikája és Szigligeti Edének *Próbakő* című
két szakaszos vigjátéka emelendők ki. Amaz a magyarországi
krónikáknak eddig ismeretlennek bizonyuló redakciója, emez
Szigligeti kéziratainak kitünő gyűjteményéhez értékes kiegészítésül
szolgál. Megemlítendők Setéth Károly művei, melyekből eredeti és
fordított regények, novellák és szindarabok élénken világítják meg
a romantikusok nagy hatását ez író fejlődésére.

Vásárlásra 116 frt 50 kr fordított.

A lefolyt évnegyedben 56 kutató 31 db. kéziratot használt.

Az évnegyedi gyarapodás egész anyagát földolgozván s a
mnka alatt álló Irodalmi Levelek csoportjával foglalkozva, az
évnegyedben végzett munka így alakul: Földolgoztatott 29 kézirat
54 kötetben 38 új czédulával, 1119 irodalmi levél 521 czédulán,
tehát együttesen 1148 darab 559 czédulán s azonkívül javítás,
pótlás v. revisio alá 21 czédula kerülván, összesen 1148 db. s
580 czédula osztatott be végleges rendes helyére. E mai napon
az Irodalmi Levelestárban 4215 levél 1688 czédulán földolgozva,
áll a kutatók rendelkezésére. Köttetett 40 kötet kézirat.

III.

A *hírlaposztály* gyarapodása: köteles példányokból 321 évf.
18.435 száma, ajándék útján 19 évf. 3324 száma, vétel útján
Zsilinszky Lajostól (5 frtért), Kerekes Páltól (5 frtért), 5 évf.
335 száma, összesen 345 évf. 22,094 száma.

A Budapest székes főváros könyvtára által átengedett hir-
lapokból 19 évfolyam 2924 száma vált be és szolgált kiegészítő-
sül. Spitzer József úr 400 külföldi hírlapszámot ajándékozott.

A könyvtár helyiségében 611 egyén 1377 kötetet, házon kívül 6 egyén 27 kötetet, összesen 617 egyén 1404 kötet hírlapot használt.

Átnézetett 481 hírlap 25,099 száma, czéduláztatott 61 hírlap 88 évfolyama és a meglevő czédulákra 128 újabb évfolyam iratott.

Reklamáló levél iratott 60, reklamátatott az 1897 december 10-ig megjelent hírlapokból 749 hírlapszám; beérkezett (a múlt negyedévben reklamáltakkal együtt) 1194 szám. Kötés alá adatott 255 kötet hírlap. A M. Tud. Akadémiától átengedett nagy mennyiségű hírlappéldányokból a számok kiválogatása folyik.

IV.

A levéltári osztály ajándék útján (Bárky-Berhét Olga, Kéry Gyula, Forster Gyula, özv. Pulszky Ferenczné, Schönherr Gyula, Wachsmann Ferencz és egy ismeretlen ajándékából) 127, vétel útján (3317 frt értékben) 2840, összesen 3997 darabbal szaporodott; ehhez járulnak a Bugarin-Horváth család levéltára, melyet Brezoviczai Bugarin-Horváth Géza örök letéteményként helyezett el, és néhai Pulszky Ferencz iratai, melyeket az elhunyt özvegye azon legmagasabb elhatározás ellenében, melylyel özvegyi nyugdíja évi 800 frtnyi kegydíjjal egészítettet ki, engedett át a Magyar Nemzeti Múzeumnak; mindkét utóbbi gyarapodás darabszáma csak a végleges rendezés kapcsán lesz kimutatható.

A törzsanyag gyarapodásából Pulszky Ferencz most említett iratain kívül kiváló fontossággal bir Szendrei János oklevélgyűjteménye, mely 3 db. XIII., 19 db. XIV., 61 db. XV. és 6 db. XVI. századi, összesen 101 db. mohácsi vész előtti oklevéllel, 12 középkori oklevél másolatával, 318 db. XVI. századi mohácsi vész utáni, 413 db. XVII., 953 db. XVIII., 744 db. XIX. századi és 44 db. vegyes természetű irattal, összesen 2573 darabbal gyarapította a levéltárat.

Czímeres leveleink gyűjteménye 10 dbbal gyarapodott; ezek következők:

1. 1533 július 26. Buda. Zárai Lázár czímerlevele János királytól. 2. 1553 márczius 7. Grác. Belényesi Török Mihály czímerlevele I. Ferdinándtól. 3. 1606. aug. 16. Kassa, Buzay Mihály czímerlevele Bocskay Istvántól. 4. 1607. május 30. Gyula-Fejérvár. Hadadi Szász Mihály nemeslevele Rákóczy Zsigmondtól. 5. 1643 május 1. Gyula-Fejérvár. Kozma Lőrincz czímerlevele I. Rákóczy Györgytől. 6. 1659 augusztus 6. Bécs. Dubrawszky János czímerlevele I. Lipóttól. 7. 1660. február 10. Bécs. Johannides Miklós czímerlevele I. Lipóttól. 8. 1669 aug. 10. Bécs. Bárky István czímerlevele I. Lipóttól. 9. 1770 február 1. Hiller János osztrák czímerlevele Mária Teréziától. 10. 1793 augusztus 22. Bécs. Ugyanannak magyar indigenátusi diplomája I. Ferencztől.

Említést érdemelnek még azon fényképek, melyeket a zágrábi horvát-szlavón orsz. levéltár 9 legrégebb, a nemzeti dinasztia idejéből származó, továbbá 2 db. XII. és 2 db. XIV. századi magyar vonatkozású okiratáról, valamint az esztergomi primási levéltárból III. Béla király 1186-iki okleveléről és a párisi nemzeti levéltár egy 1502-iki, Anna királynéra vonatkozó okleveléről Forster Gyula bőkezűsége juttatott a levéltárnak.

A Bugarin-Horváth család levéltárával a 43-ik családi levéltár került örök letéteményként a Magyar Nemz. Múzeumba.

A lefolyt évnegyedben 69 kutató 11,950 db. iratot használt, kikölcsondított 11 térítvényen 60 db. irat.

Az újabb szerzemények a Szendrei-féle gyűjtemény és Pulszky Ferencz iratai kivételével teljesen feldolgoztattak. Utóbbiak rendezése most van folyamatban. Folytattatott Kossuth iratai rendezése. A családi levéltárak közül befejeztetett a gróf Teleki család nagyzablái levéltárának rendezése: e levéltár 2 db, XIV., 13 db. XV., 10 db. XVI. századi, összesen tehát 25 db. középkori iratot, 8 db. mohácsi vész előtti oklevél másolatát, 273 db. XVI. sz. mohácsi vész utáni darabot foglal magában; a XVII.—XIX. századi darabok összeszámitása még nincs befejezve.

Rendezés alatt állanak jelenleg a báró Balassa, Bugarin-Horváth, Melczer és Török családok levéltárai.

SZAKIRODALOM.

Fraknói Vilmos, *Karai László budai prépost, a könyvnyomtatás meghonosítója Magyarországon.* — (Értekezések a történeti tudományok köréből. XVII. kötet, 7. szám.) Budapest, 1898, 8-rét 21 l. 2 melléklettel.

XIII. Leó pápa nagylelkű elhatározása, melylyel a vatikáni levéltárt a történeti kutatások számára megnyitotta, mind bőségesebben hozza meg a maga gyümölcseit. Úgyszólván az egész történetírás képe megváltozott ez által. Pedig most még mindig inkább csak a rengeteg új adatmennyiség kibányászásával foglalkoznak, melyeknek értékesítése a pragmatikus történetírás szempontjaiból csak későbbi nemzedékeknek — a kik az egész anyagot át fogják tekinthetni, — lesz igazán feladata. Ennek a nagy anyagnak egy paránya az a kis adat is, melyre a vatikáni kutatók egyik legbuzgóbbja s a levéltár egyik legbeavatottabb ismerője, Fraknói Vilmos akadt, a mely azonban hazai kulturánk történetére nézve rendkívüli fontosságú. Ennek révén állapítható meg ugyanis, hogy *Karai László* budai prépost volt hazánkban a könyvnyomtatás meghonosítója s így eloszlik az a több mint évszázados tévedés, mely *Geréb László* nevét azt meg nem illető dicsőség koszorújával vette körül a legutóbbi időkig. Hogy az a László budai prépost, a kinek Hess az 1473-ban kinyomott budai krónikáját ajánlotta, Geréb Lászlóval a későbbi erdélyi püspökkel és kalocsai érsekkel azonos, Wallaszky óta általánosan elfogadott nézete volt a történetíróknak. Még Fraknói nagy munkájában »A Hunyadiak és Jagellók korá«-ban is ő szerepel Hess András pártfogójaként. Kiváló tudósunk azóta a pápai regestakötetek óriási tömegében eljutva a 980-ik kötetig, mely az 1478-ik évet tartalmazza, négy kérvényre akadt, melyeket 1470-ben László budai prépost nyújtott be, mint a szentszékhez küldött királyi követ. Első pillanatra azt hitte, hogy Geréb Lászlóról van szó. Azonban az egyik kérvényen előforduló családnév: *Ladislau de Kara*, kétségeket ébresztett föl. Ezek eloszlátása végett vizsgálat alá vette azokat az oklevéltárakat, melyek László budai prépostra vonatkoznak. A krakói akadémiától 1894-ben közzétett »*Codex epistolaris saeculi XV.*«-ben meg is találta a budai káptalan 1473 augusztus 4-ikén kelt kiadványát, melyben átírja a német lovagrend nagymesterének ok-

iratát, főlemlítvén, hogy ezt »Ladislaus de Kara« prépost mutatta be. »Mivel pedig a káptalani kiadvány a Czartorisky hercegek könyvtárában őrzött eredeti példányból hiven van másolva: konstátálva láttam azt aényt, — írja Fraknoi — hogy a budai nyomda felállításának és a budai krónika nyomtatásának idejében Karai László volt a budai prépost.« A jó szerencse úgy hozta magával, hogy a vatikáni levéltár egy másik osztályában *Czaich Gilbert*, ki ott a Fraknoi vezetése alatt dolgozott, ráakadt azokra az eddig ismeretlen bullákra, melyek Geréb László püspökké kineveztetése alkalmából adattak ki. Ezekből megtudjuk, hogy Geréb ebben az időben — (a nyomda alapítás idejében) — élete huszonegyedik esztendejét töltötte be, még csak a tonzurát vette föl, semmiféle javadalmat nem birt, »az erdélyi egyházmegye klerikusa volt; így tehát a budai prépostságot 1473 után sem nyerte el.«

Lehetőleg részletesen ismertettük az értekezésnek azt a részét, a melyben szerző Karai Lászlóra vonatkozó állítását kétségtelenné teszi. A második részben minden törekvése arra irányult, hogy kulturtörténetünk új alakját a kellő világításba helyezze. Kutatásai révén megtudjuk, hogy Karai tudományos kiképzését külföldön nyerte; majd a királyi kancelláriában nyert alkalmazást s 1467-ben mint titkár kísérte uralkodóját, midőn ez az erdélyi lázadás elfojtására útra kelt. 1468 első napjaiban már mint budai prépost szerepel. 1470-ben pedig Mátyás Rómába küldi, hogy a csehországi vállalatához a pápa anyagi és erkölcsi támogatását kieszközölje. Itt több kedvezéseket eszközölt ki egyháza, saját maga s barátai érdekében s 1471-ben visszatért hazájába. Legnevezetesebb eredménye olaszországi tartózkodásának az, hogy Hess Andrást Magyarországra hívta. Fraknoi valószínűnek tartja, hogy Karai Rómában ismerkedett meg Hess Andrással, a ki ez időben Schweinheim és Pannarcz nyomdájában működhetett. S ebben különösen az a rokonság erősíti meg, a melyet a budai nyomtatvány s a római Schweinheim-Pannarcz-féle kiadványok mutatnak. Szerző az összehasonlítást az inkunabulumokban leggazdagabb római könyvtárban, a Bibliotheca Casanatensis-ben eszközölte. Fraknoi néhány élénk vonásban mutatja be a budai nyomda rövid történetét, rámutatva az okokra, melyek gyors megszűnését megmagyarázzák, minők Mátyás közönyössége a könyvnyomtatás iránt, Vitéz és Janus Pannonius összeesküvése s a Karaiból valószínűleg hiányzó irodalmi hajlamok és buzgalom. Karai László 1473-ban a királyi személyes jelenlét törvényszéki helytartójává neveztetett ki s valószínűleg 1485 május és szeptember között halt meg, »mindvégig megőrizve uralkodója kegyét«.

A nagybecsű értekezéshez van csatolva a budai krónika ajánlólevele és utolsó lapja a nemzeti múzeumi példány után készült hasonmásban.

E. L.

Magyar Nyomdászok Évkönyve. *Kiadja a Könyvnyomdászok Szakköre. Szerkeszti Tichy Ákos. Tizenharmadik évfolyam. 1898. Budapest. 16-rét 176 l.*

Hazai nyomdászaink e népszerű kiadványának legutóbbi évfolyamát is az eddigieknél megszokott jó ízlés, gondosság és gyakorlati érzék jellemzi. A közlemények egytől egyig érdekes és sok tekintetben gyakorlati fontosságú kérdésekkel foglalkoznak. Az első dolgozat, mely a sajtószabadság félszázados jubileumát üdvözlő bevezető történeti elmetuttatás után olvasható, a korrekturát a nyomdászzipar-rákfenéjének nevezi s a szerző, *Tanay József*, fejtegetései folyamán arra az eredményre jut, hogy a szerzői korrekturák, melyek stíláriis vagy egyéb módosítások miatt állanak elő, a szedőnek fizetendő óradíjak árában külön lesznek fölszámítandók. Méltányossági és egyéb szempontok az illetékes körök figyelmére nagyon érdemessé teszik a kérdés tanulmányozását. Becses dolgozatok a *Schwarz Adolfé* a könyvszedésről, mely a Grafikai Szemle szakezikk-pályázatán dicséretet nyert, és a *Fuchs Zsigmondé* a villamos hajtó erőről. A nyomdászok magasabb kiképzésével foglalkoznak *Lány József*, *Grócz Ernő* és *Radnai Mihály* közleményei. A szorosan vett gyakorlati érdekű részben pedig közli a szerkesztő a nyomdai köteles példányokról szóló 1897. évi XLI. törvényczikk szövegét. Azonban az a néhány sor, a mit a szöveg után olvashatunk, kissé békétlen hangjával nem a legalkalmasabb annak az elégedetlenségnek elenyésztetésére, a mivel a kétség nélkül nagy fontosságú törvényt némely helyeken fogadták. Ilyen esetekben a kölcsönös figyelemtől és az apró érdekeknek bölcs alárendelésétől függ minden. Alig hoztak még olyan törvényt, a melylyel mindenki megelégedett volna azok közül, a kikre vonatkozik. Végül örömmel említjük föl, hogy két a nyomdászat körébe vágó irodalom és művelődéstörténeti tárgyú dolgozat is olvasható a kis kötetben. Az egyik, a *Firtinger Károlyé* »Az első magyar ősnymtatvány« czimen, Szent-Pál leveleinek Komjáthi Benedek által készített s 1533-ban Krakkóban megjelent fordításával foglalkozik s hasonlóan bemutatja a könyv czimlapját és első lapját. Megemlíti a múzeumi töredéket és Heyden Sebald iskolás könyvét is. Mind ebben különösen *Fraknoi* kutatásaira és *Eötvös Lajos* egy régebbi dolgozatára támaszkodik. Kár, hogy nem vetett ügyet *Rupp Kornél*nak, *Décsi Lajos*nak és *Melichnek* újabban megjelent s ezekkel a kérdésekkel foglalkozó dolgozataira. A másik történeti tárgyú czikket *Lubik Zoltán* írta s egy kissé pathetikus hangon szól benne a nyomdászat kifejlődését megakadályozó körülményekről. Képet nyújt a demokratizáló nyomdászat elterjedését nem jó szemmel néző renaissance szellemről, a mint ez olyan mondásokban, mint *Federigo orbinoi* herczegé is, megnyilatkozik, a ki »szégyelné magát, ha

nyomtatott könyvei volnának könyvtárában.« A művészi diszű kódexek és az első nyomdatermékeknek ez a találkozási pontja s bizonyos tekintetben versenyzése igen nevezetes kulturtörténeti epizód s ismertetése különösen az évkönyv közönsége előtt nagy érdeklődésre számíthat. Az eddigi nagyon helyes szokáshoz híven az elmúlt év nyomdászati szakbibliográfiája is össze van állítva a kötetben. Nem találjuk azonban benne a Magyar Könyvszemlét, mely pedig több közleménye révén helyet foglalhatna ott.

E—r.

A Budai könyvtár-egyesület negyedik évkönyve az 1897. egyesületi évről. A választmány megbízásából összeállította Jurányi Győző h. titkár. Budapest, 1898. 8-rét. 68 l.

Már többször volt alkalmunk fölhívni a figyelmet arra a czéltudatos tevékenységre, a melyet a főváros budai oldalának társadalma egy pár lelkes férfiú irányítása mellett a könyvtárügy érdekében kifejti. S a legutolsó év beszámolóját végig olvasva, valóban csak örülni tudunk, hogy nem mulasztottuk el elismerésünk kifejezését eddig sem. Az a nemes buzgalom és az a rendszeres munka, a miről ez az évkönyv is tanuskodik, igazán följegyzésre méltó. S az elért eredmények dicséretére válnak úgy a vezető férfiaknak, mint annak a közönségnek, a mely siet a maga közreműködésével a nemes ügy előmozdítására. Mert most már világosan látszik, hogy egy nagyszabású nyilvános könyvtár megteremtésével komolyan foglalkoznak a budai oldalon, mely megfelelő épületben elhelyezve s kényelmes olvasóteremmel ellátva az egész városrész szellemi háztartásának igen nevezetes tényezőjévé válnék. Az egyesület egész életében mutatkozó lendület és lelkesedés a legszebb reményeket keltheti föl ennek az igazán nagyjelentőségű eszmének megvalósulására nézve. Az egyesületi buzgóság múlt évi főbb eredményei közül emeljük ki a könyvtár tizenhat ivnyi katalógusát, mely *Jurányi Győző* könyvtárór szorgalmának és hivatottságának újabb bizonyossága. Nevezetes elhatározása az egyesületnek az is, mely a budai oldalon a központi szakkönyvtáron kívül fölláltítandó nép-, munkás- és hirlapkönyvtárakra vonatkozik. S a jelentés örömmel említi föl, hogy az egyesület az I. ker. polgári kör 10,000 kötetes könyvtárának birtokába jutva, ebből az első népkönyvtárt a Krisztinavárosban föl is fogják most már állítani. A könyvtár 1897-iki gyarapodásának adatai a következők: A szakkönyvtár gyarapodott 1107 művel 1575 darabban és 326 apró nyomtatvánnyal; a népkönyvtár 105 művel 178 darabban. Ezeken kívül a gyarapodáshoz tartozik 346 be nem sorozott többes példány. A könyvtár mai állománya 10,518 darab. Mindazok, a kik a könyvtári ügynek társadalmi úton való előmozdítása, ennek módjai, eszközei iránt érdeklődnek, igen sok tanulságot és megszívlelendőt találhatnak ebben a kis év-

könyvben. S ez nem megvetendő dolog. Mert igen sok helyen meg volna a jóakarát, de hiányoznak a kivitelhez szükséges érzék és ismeretek. A budai könyvtár vezetőitől minderre nézve igen sokat lehet tanulni. Mint az évkönyvből látható, az egyesület elnöksége, élén dr. Csorba Ferenczczel, mindenre kiterjeszti figyelmét, a mi a könyvtári élet élénkítésére s a könyvtár mentül használhatóbbá tételére szükségesnek mutatkozik. A nemzeti kultúra legnevezetesebb tényezőivel mentül szorosabb összeköttetést akarnak létre hozni, s ebbeli törekvésüket kétségkívül siker fogja koronázni. A közoktatásügyi kormány mellett a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége is élénk rokonszenvvel kíséri működésüket s az évkönyv a sajtóról is hálásan emlékezik meg, mely szintén nem késik buzdító elismerésének kifejezésével. Érdekesnek tartjuk a fölemlítésre, hogy a budai könyvtár egyik nagy fővárosi könyvtárunknál kieszközölte a neki hiányzó műveknek a tagok tudományos használatára való átengedését. (e.)

Mährisches Gewerbe-Museum in Brünn. *Katalog der Buchausstellung.* Brünn, 1898. 8-r IV + 278. l.

A brünni iparmúzeum folyó év december 2-ikán ünnepeli meg fennállásának negyedszázados jubileumát. Ezt a jubileumi esztendőt azzal tette emlékezetessé, hogy márczius 6-ikától április végeig könyvészeti kiállítást rendezett, melynek czélja első sorban a morvaországi emlékek összegyűjtése és kiállítása volt. Azonban az osztrák császárságnak úgyszólván egész területe és Magyarország is képviselve voltak a kiállításon. A monarchián kívül Németországból küldtek még igen érdekes dolgokat. Sok tekintetben hasonlított ez a kiállítás, már a mint katalógusából látszik, a mi 1882-iki könyvkiállításunkhoz. Mindössze abban különbözik, hogy az írás egész körére kiterjeszkedett s okleveleket és pecséteteket is tartalmazott. Ezenkívül specialitása az ex-libris-kiállítás, mely, mint ilyen, a katalógus szerint Ausztriában az első volt. Ez a katalógus a maga egyszerűségében nem is hasonlítható a mi pompás díszművünkhöz. 1497 kiállított tárgyat sorol föl, de csak a legszükségesebb helyeken közöl részletesebb magyarázatokat. Azonban az egyes csoportok előtt élénken megírott kis czikkek olvashatók a könyv történetének különböző kérdéseiről, minden egyes pontnál utalásokkal a kiállításon megtalálható jellemző darabokra. Igen nagy gondosság és szakértelem jellemzi az egész kiadványt. Az első cikket *dr. Bretholz Berthold* írta a pergamentről, a papírról, a kézírásról és az oklevélről. Ez a csoport foglalta magában a pecsétkiállítást is. A második rész középkori képes kéziratokat (kódexeket) mutatott be, melyekről *Leisching Gyula* a brünni iparmúzeum igazgatója írt tájékoztató közleményt. Igen érdekes a következő kisebb csoport, a mely a népies festésű morva énekeskönyvből jött létre. Ezekről *Haudek Viktortól* olvasható egy

kis tanulmány. E szerint a népies művészetnek ez az ága mindössze néhány éve ismeretes. A morvaországi etnografiai kutatások terelték rá a figyelmet s éppen a tanulmány írója volt az, a kinek véletlenül a kezébe került az u. n. boržicai énekeskönyv a mely aztán behatóbb vizsgálódások útját nyitotta meg. Ezeknek eredményéről legvilágosabban a kiállított gyűjtemény beszél, melynek révén most már határozottan állítható, hogy a múlt században a morvaországi tótság körében népies könyvfestő iskola létezett. Ennek a népművészeti ágnak eredetét még nem sikerült kinyomozni. Annyi azonban Haudek szerint bizonyos, hogy a morvaországi és magyarországi tótság egymásra kölcsönhatással voltak. Az eddig ismert magyarországi tót énekeskönyvnek ebben a fajtában a turalukai (Myjava,) mely Liborčenus János evangélikus rektor műve 1684-ből és a Kužka Dánielé 1674-ből vagy 1634-ből. Mindkettőnek jellege azonban elütő a morvaországi könyvekétől. A brünni katalógus következő czikke a könyvnyomdászat kezdetét ismerteti s szerzője *Schram Vilmos*, a brünni Franzensmuseum könyvtárnoka, különösen a morvaországi adatokra fektet nagy súlyt. Az első nyomtatvány morva földön 1486-ban jelent meg Brünnben »Agenda secundum chorum Olomucensum« czímen. 1499-től 1601-ig »csodálatosképen« nem volt Brünnben könyvnyomdászat. Igen érdekes *Leisching* czikke a könyvek illusztrálásáról, mely a sokszorosító művészeteknek dióhéjba foglalt története a legújabb időkig. Megérinti a modern angol iskolát is, különösen Morris és Crane érdemeit emelve ki s érthető büszkeséggel emlékezik meg a világhírré jutott morva születésű művészről, a nálunk is jól ismert és nagyon kedvelt Mucha Alfonzról. A francziák legújabb törekvéseit azonban nem méltányolja eléggé. Mert az az állítása, hogy a jelenkori híres párisi művészek közül Steinlen és Schwabe svájcziai, Carran d'Ache orosz, Vierge spanyol és Mucha morva, nem dönti meg a modern franczia művészet méltó hírét és nagyságát. Mindezek a művészek a franczia hagyományokon fejlődtek azokká, a mik s róluk is elmondható, hogy csak bölcsőjük ringott Orosz- vagy Spanyolországban. A kiállításnak ez a része szintén igen tanulságos lehetett. Úgyszintén a könyvkötészeti rész is, melynek meg szemlélését *Schörek Károly* brünni iparmúzeumi őr szép kis dolgozata igen tanulságossá tehette. Az ex-libris gyűjteményt *Koch Károly* ismerteti, elmondva röviden e műipari csecebecse történetét attól az evangeliumos könyvtől kezdve, melynek tábláján Theophano császárné és fia III. Ottó arczképei voltak, egészen a Leiningen — Westerburg gróf híres gyűjteményéig, melynek egy része a kiállításon látható is volt. Pálffy Károly és Esterházy Albert grófok ex-librisei is szerepelnek a katalógusban. Amaz a XVIII. századból, ez 1830 körül. Végezetül megemlítjük, hogy Magyarországról a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárából

Mordechai ben Hilel kommentárjának 1373-diki zsidó pergament kézírata és egy inkunábulum (Clementis V. Constitutiones. Mainz, Peter Schöffler von Gernsheim 1471.), az esztergomi érseki könyvtárból szintén egy inkunábulum (Missale Strigoniense, 1491), a kassai Felsőmagyarországi Muzeumból egy antifonale s Ráth György gyűjteményéből: (Peter Schwarz) Stern Messias cz. 1477-iki fametszetekkel díszített inkunábulum voltak kiállítva Brűnben.

E—r.

Outlines of the History of Printing in Finland by Valfrid Vasenius . . . translated . . . (with notes) by E. D. Butler. London, 1898. 8-rét.

Butler, a magyar akadémia és Kisfaludy-társaság tagja, lefordította finn nyelvből angolra dr. Vasenius helsingforsi egyetemi tanárnak a finnországi nyomdászat történetéről tartott ama értekezését, melyet a tipografia odavaló behozatalának 250 éves fordulója alkalmával tartott 1892-ben a helsingforsi egyetemen. Fordító sok érdekes és tanulságos jegyzetet csatolt az eredeti dolgozathoz a finn irodalomban kevésbbé járatos olvasó fölvilágosítására.

Dr. Vasenius a bibliografia barátjait már egy előbbi munkájával örök hálára kötelezte volt, értem *Suomalainen Kirjallisuus 1544—1877*. (Finn irodalom 1544—1877) című könyvét, melyben a finn irodalom teljes lajstromát adta a szerzők neveinek alfabetikus rendjében és azonkívül szakmák szerinti csoportosításban is. Utólagos pótlékokkal a jegyzéket az 1895. évig egészítette ki azóta.

Ámbár a finn irodalom története, mint látjuk, már a XVI. század közepével kezdődik, az első nyomdát csak 1642-ben állították föl, még pedig az åboi egyetemen s ez a nyomda hosszabb ideig az egyedüli volt, mely az országban működött.

Szerző érdekesen beszéli el ama számos viszontagságot, melyeket a nyomdászat a lefolyt negyedfél századon átért.

Kropf Lajos.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

Az **Egyetemes Philologiai Közlöny XXII. évfolyama IV. füzetében** (1898 április) Kont Ignác folytatja a múlt évi francia filologiai irodalom ismertetését. Az **V. füzetben** (1898 május) az előbbinek folytatásán kívül *Katona Lajos* dolgozata olvasható a *Gesta Romanorum* Sztáray-kódexéről. *Heinrich Gusztáv* az »Igaz barátságnak és szíves szeretetnek tüköre« czimen 1762-ben megjelent magyar elbeszélő költe-

ményről ír. *Balassa József* ismerteti Gáspár Elek dr. dolgozatát a Lobkowitz-kódexről. A VI. VII. (kettős) füzet (1898 június. július) folytatja Kont dolgozatának közlését. *Heinrich Gusztáv* ismerteti Ráskai Gáspár Vitéz Franciscójának Szilády Áron által eszközölt kiadását. *Gyulai Ágost* arról ír, hogy mi volt a sorsa Ipolyi Magyar Mythológiájának? Ez a füzet tartalmazza az 1897. évi magyar filológiai irodalom részletes ismertetését *Hellebrant Árpád* tollából.

Az Erdélyi Múzeum XV. kötetének III. füzete (1898 márczius 15.) ismerteti *Ferenczi Zoltánnak* a kolozsvári színház és színészet történetéről írt könyvét. A IV. füzetben (1898 április 15.) dr. *Török István* adalékokat közöl az erdélyi hírlapirodalom történetéhez. *Szádeczky Lajos* a Siebmacher nagy czimerkönyvének az erdélyi nemességre vonatkozó újabban megjelent füzeteit ismerteti. Szó van még a füzetben *Tagányi Károlynak* az erdélyi udvari kanczelláriai levéltárt ismertető dolgozatáról. Az V. füzetben (1898 május) *Domján István* a Székely Nemzeti Múzeumról ír. A VI. füzetben (1898 június) dr. *Ferenczi Zoltánnak* a kolozsvári r. kath. lyceum egy jezsuita-dráma kódexéről írt tanulmánya olvasható.

A Grafikai Szemle VIII. évfolyama 3. száma (1898 márczius) közleményeket tartalmaz a könyv- és folyószedésről *Heller Ignácztól*, a sajtóhibákról *Simonovits Kornél*tól és Berlin nyomdái-ról. Mellékletül közli *Vaszary János* egy czimrajzának a Pesti könyvnyomda részvénytársaság litografiai osztálya által készített reprodukcióját. — A 4. szám (1898 április) *Heller* dolgozatának folytatásán kívül szól a plakát-kiállításról és röviden megemlékezik dr. *Falk Zsigmond* kis füzetéről, melyben a hazai sokszorosító ipar állapotait mutatja be s melyhez *Firtinger* nyomdászati-történeti térképe van mellékelve. — Az 5. számban (1898 május) véget ér *Heller* dolgozata, melyen kívül főlemlítendő *F. K. Kazinczy* Ferencz és a hazai könyvnyomtatás című hosszabb közleménye, továbbá a *Faragóé*, mely Gutenberg vagy Brito? czimen hirt ad *Gillioudts van Severen* nemrég megjelent könyvéről. — A 6. számban (1898 június) *Venkovits Károly* kezd egy dolgozatot a szászsebesi nyomdászokról. Ezenkívül kisebb közlemények olvashatók a lipcsei levelezőlap kiállításról és az indiai nyomdászatról. — A 7. számban (1898 július) a *Venkovits* dolgozatának befejezésén kívül *Faragó* cikke olvasható *Honterusról* és *Smalian Armin* német szakíróé az egységes betűrendszerről. — A 8. számból (1898 augusztus) főlemlítjük *Firtinger Károly* közleményét, melyben a Pesti Hírlap szedői által 1841-ben Kossuth Lajos névnapjára írt és meglepetés gyanánt kinyomatott és neki átadott verset bemutatja.

Az Irodalomtörténeti Közlemények VIII. évfolyamának II. füzeté a következő tartalommal jelent meg: *Bayer József*: »Árpád ébredése«-keletkezésének története. — *Erdélyi Pál*: Balassa versek-e? — *Szinnyei Ferencz*: Bacsaányi irodalmi működése (Befejező közlemény). — *Dr. Bartha József*: Barcsai Ákos csatájáról való gúnydal. — Adattár: *Hegedűs István*: Irodalomtörténeti tanulmányok az olasz könyvtárakban. (I. közlemény.) — *Nagy Iván*: Oklevelek Gyöngyösi István életéhez. (II. közlemény.) — *Demek Győző*: Kazinczy Ferencz egy kiadatlan levele. (A. Regmetz, 1782. július 4.) — *Reza Dezső*: Döbrentei irodalmi munkásságához. (II. közlemény.) — *Dr. Kapossy Luczián*: Régi kritikák. — Petőfi kérvénymintája a szabadszállási követválasztás ellen 1848-ban. (Hasonmással.) — *Bayer József*: A debreczeni színpad műsora 1811-ben. — Ismeretetések, bírálatok: *Lánczy Gyula*, A magyarság az Árpádok korában. — *Riedl Frigyes*, A magyar irodalom főirányai. — *Wolff Béla*, Az első magyar dramaturg. (Ism. Demek Győző.) — *Dr. Murajda F. Nándor*: Döbrentei Erdélyi Muzeumának kritikái irányja. (Ism. Demek Győző.) — Magyar Kritika, szerkeszti *Benedek Elek*. (Ism. I. M. Gy.) — *Benkő Imre* megjegyzései. — *Binder Jenő*, Egy magyar Lázár dráma. — *Vegyesek*: A tiguromi imádságos könyv. — Babona a tizenhetedik században. (D. L.) — Ad vocem: Szittyá. Kokonya. Csollák. — Irodalomtörténeti repertorium *Hellebrant Árpádtól*. — A III. füzet tartalma: *Dr. Császár Elemér*: Kisfaludy Sándor mint vigjátékiró. (I. közlemény.) — *Kaufmann Lajos*: A görög és római klasszikusok Kazinczy Ferencz levelezésében. — Adattár: *Dr. Illésy János*: Adatok br. Amadé László élettörténetéhez. — *Hegedűs István*: Irodalomtörténeti tanulmányok az olasz könyvtárakban. (II. közlemény.) — *Dr. Dézsi Lajos*: Levelek a göttingai kir. egyetem könyvtárából. — *Vegyesek*: Argirus. — Czömpölye. — Páriz Pápai verses oratója. (D. L.) — Ad vocem: Szittyá. — Tisztesség. — Irodalomtörténeti repertorium *Hellebrant Árpádtól*.

A Századok XXXII. évfolyama 3. füzetében (1898 márczius) *Dézsi Lajos* folytatja a millenaris iskolatörténetek ismeretetését. *Kropf Lajos* ismerteti az Ecclesiae Londino-Batavae Archivum című kiadványt, kiemelve a magyar bibliografiai érdekességű adatokat. *Szilágyi Sándor* titkári jelentésében a történelmi társulat múlt évi működéséről szintén sok bibliografiai érdekű adat található. — A 4. füzet (1898 április) *Wertheimer Ede* »A magyarországi cenzura történelméhez« című dolgozatán kívül dr. *Margalits Ede* közlésében Zrinyinek, a költőnek ismeretlen leveleit tartalmazza. *Dézsi* folytatja ismeretetését, a kisebb közlemények között pedig szó van a selmeczbányai városi levéltár pusztulásáról és a magyar törvények egy XVI. századbeli másolatáról, az u. n. keszthelyi

törvénygyűjteményről. *Margalits Ede* horvát történelmi repertóriumából a IX. közlemény olvasható. — Az 5. füzetben (1898 május.) *Décsi* dolgozata folytatódik s röviden ismertetve van Poncianus Historiájának *Heinrich Gusztáv* által eszközölt újabb kiadása. — A 6. füzetben (1898 június) *Décsi és Margalits* folytatólagos közleményein kívül *Récsey Viktor* egy XV—XVII. századbeli jászóvári kézíratos formulare-ről irt dolgozata olvasható. — Minden füzetben *történeti könyvtár* czimen föl vannak sorolva a történeti irodalom újabb termékei.

II.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK.

Archivalische Zeitschrift. *Uj folyam, VII. kötet.* *Karl Primbs*, Mittheilungen über Wappen- und Adelsverleihungen. — *P. P.* Verzeichnisse der in Ländern der westlichen Hälfte der österreichischen Monarchie von Kaiser Joseph II. 1782—1790 aufgehobenen Klöster. — *Edmund Freiherr von Oefele*, Ueber die Herkunft einiger Bischöfe von Regensburg. — *Dr. Franz Ludwig Baumann*, Siegelbittzeugen in den Urkunden des Stiftes Kempten. — Jahresanfang im Stifte Kempten. — Aus der archivalischen Litteratur der Jahre 1896 u. 1897. — *Dr. Franz Ludwig Baumann*, Zur Geschichte der deutschen Personennamen. — *Karl Primbs*, Mittheilungen über Wappen- und Adelsverleihungen. (Nachtrag.) — *Dr. Franz Ludwig Baumann*, Eine Urkundenüberetzung des 15. Jahrhunderts. — Eine Familie Vogelwaid im Ries. — *F. Falk*, Die Nahegau-Oertlichkeiten nach dem Cod. Lauresh. 2000 bis 2026 und III. 191.

Centralblatt für Bibliothekswesen. *XV. évfolyam. 4. és 5. füzet.* (1898 április-május.) *Richard Beck*, Die Beziehungen des Florentiners Antonio Magliabechi zu Christian Daum, Rektor zu Zwickau. (Schluss.) — *Konrad Haebler*, Zur Drucker-Geschichte Spaniens. — *I. L. Heiberg*, Nachträgliches über Georg Valla. — *Zucker*, Die ehemals in Altdorf befindliche Schwarzsche Bücher-Sammlung. — Recensionen und Anzeigen: Katalog der Stadtbibliothek Zürich. (P. G. M.) *Conradus Eubel*, Hierarchia catholica medii aevi sive summorum Pontificum, S. R. E. Cardinalium, ecclesiarum Antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431 perducta e documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta, edita. (W. Brambach.) Bibliographie der deutschen Zeitschriften-Litteratur. (Ernest Roth.) *Frati Carlo*, Bibliografia Malpighiana. Manoscritti della Biblioteca di Bastia attributi a Marcello Malpighi: comunicazione del Barone *Cervoni* (O. Taschenberg.) *Victor Lucien Hahn*, Essai sur la bibliographie médicale. (Ernst Roth.) *Richard Kukula*, Amts-Instruction für die Ausarbeitung des Zettelkataloges der k. k. Öffentlichen und Universitäts-Bibliothek in Prag. *I. Mayer*, Die Amtsinstruction für die k. k. Öffentliche und Universitätsbibliothek

in Prag besprochen. (Fritz Milkau). Max Ortner. Das Problem einer wissenschaftlichen Centralbibliothek Österreichs in Wien. (Dr. Frankfurter.) Festgabe für Franz Susemihl. (Rudolf Klufsmann.) — 6. *füzet.* (1898 június.) Dr. Gustav *Bauch*, Drucke von Frankfurt a. O. — Albert *Maire*, Comment procéder pour déménager une Bibliothèque de plus de 100,000 volumes. — Recensionen und Anzeigen: Arnold Mayer u. Heinrich Rietsch, Die Mondsee-Wiener Liederhandschrift und der Mönch von Salzburg. Catalogue general des livres imprimés de la Bibliothèque nationale; Auteurs. Tome I. Aachs-Albyville. (A. Graesel.) — O. *Hartwig*, In eigener Sache. — 7. *füzet.* (1898 július.) Dr. Gustav *Bauch*, Die Urdrucke der Epistolae Obscurorum Virorum. — M. *Ortner*, Die wissenschaftliche Centralbibliothek in Wien noch einmal. — Recensionen u. Anzeigen: Hans Lietzmann, Catenen; Mittheilungen über ihre Geschichte und handschriftliche Überlieferung. Mit einem Beitrag von Hermann Usener. (C. Haebler.) New Book List issued by W. Muller. Vol. II. No. 1—12. Dazu: Cumulative Index of Author, Subject & Title being a monthly supplement to »The New Book List.« (Alfred Schulze.) 8. *füzet.* (1898 augusztus.) O. v. *Gebhardt*, Christian Friedrich Matthaei und seine Sammlung griechischer Handschriften. — Friedrich *Latendorf*, Die zu Wittenberg unter Melanchtons Mitwirkung erschienenen Ausgaben der mecklenburgischen Kirchenordnung und des mecklenburgischen Ordinandenexamens. — E. *Kück*, Über zwei Doppeldrucke des Jahres 1522. — Dr. *Funk*, Das Martyrium des hl. Polykarp. — Max *Ortner*, Zum Generalkatalog der österreichischen Handschriften. — Emil *Heuser*, Aus den Verhandlungen der hessischen Landstände. — Recensionen und Anzeigen: George Brown Goode, The Smithsonian Institution 1846—1896. (O. Taschenberg.) Otto Kunze, Katalog der Leopold-Sophien-Bibliothek der ehemaligen freien Reichsstadt Ueberlingen a. B. (Dr. J. R. Asmus.) Dr. phil. Max Güntz, Handbuch der landwirtschaftlichen Litteratur. (Ernst Roth.) Robert Proctor, An Index to the early printed Books in the British Museum. (C. Haebler.) Dr. J. W. Nagl und Jakob Zeidler, Deutsch-Oesterreichische Litteraturgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Dichtung in Oesterreich-Ungarn. (F. Eichler).

Állandó rovatok: Mittheilungen aus und über Bibliotheken. — Vermischte Notizen. — Neue Erscheinungen auf dem Gebiete des Bibliothekswesens. — Antiquarische Kataloge. — Personalnachrichten.

Deutsche Litteraturzeitung. XIX. *évfolyam*, 7. *szám.* (1898 február 19.) Fritz *Grimme*, Geschichte der Minnesänger. (Konrad Burdach). — 8. *szám* (1898 február 26.) Albert *Thierfelder*, System der altgriechischen Instrumentalnotenschrift. (C. von Jan.) — 9. *szám.* (1898 márczius 5.) Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins; XIX. Bd. Festschrift aus Anlass der Eröffnung des Bibliothekgebäudes

der Stadt Aachen (F. X. Kraus). — 13. szám. (1898 április 2.) Ferdinand *Eichler*, Bibliothekspolitik am Ausgange des 19-en Jahrhunderts. (Armin Graesel.) — 14. szám. (1898 április 9.) Ed. *Heyck*, Die Allgemeine Zeitung 1798—1898. (Dr. Rudolf Fürst.) — 15. szám. (1898 április 16.) Die Hofbibliothek in Wien. (Dr. E. Renard.) — 16. szám. (1898 április 23.) Codex Bernensis 363. (O. v. Gebhardt.) — 17. szám. (1898 április 30.) Aegyptische Urkunden aus den königlichen Museen zu Berlin. (Dr. Martin Hartmann.) — 19. szám. (1898 május 14.) R. *Proctor*, A Classified Index to the Serapeum. (K. Dziatzko.) Monumenta historica Societatis Jesu. (Eberhard Gothein.)

Le Bibliographe Moderne. I. évfolyam. 1897 november-december i füzet. (6. szám.) Maurice *Tourneux*, Les sources bibliographiques de l'histoire de la Révolution française (fin). — Ch. *Schmidt*, Le fonds »France« aux archives de Bâle. — La conférence bibliographique de Milan. — A. M. P. *Ingold*, Les manuscrits des anciennes maisons religieuses d'Alsace. — Actualités bibliographiques: Henri *Stein*, Bibliographie de Hans Holbein. — Chronique des Archives: France. Italie. Suisse. — Chronique des Bibliothèques: Belgique. — Chronique bibliographique: La bibliothèque de Jean d'Angoulême. Bibliographie de la littérature italienne. Bibliographie géographique. — Nécrologie: A. D. *Jørgensen*. (E. Gigas.) Justin Winsor. (H. S.). — Comptes rendus et livres nouveaux: Revues spéciales. De l'Estourbeillon, Inventaire des archives des châteaux bretons VI. 2.; Inventaire des archives du château de Sainte Verge, pres Thouars. (H. S.) Silvio Lippi, L'archivio comunale di Cagliari. (H. S.) E. Lambrecht, Catalogue de la bibliothèque de l'École des langues orientales vivantes. (H. S.) A. Claudin: Antiquités typographiques de la France; origines et débuts de l'imprimerie à Poitiers. (H. S.) — **II. évfolyam. 1898. január-februári füzet.** (7. szám) Henri *Stein*, Introduction au »Manuel de bibliographie générale.« — C. M. *Briquet*, Anciennes papeteries et filigranes du pays barrois. — L. G. *Pélissier*, Autographes français à Turin — Gabriel *Marcel*, Les acquisitions de la Bibliothèque Nationale (cartes et collectiones géographiques) en 1897. — Henri *Stein*, Les archives de la Préfecture de police à Paris. — Actualités bibliographiques: Henri de *Curzon*, Bibliographie de M. J. Sedaine. — Chronique des archives: Allemagne. Autriche-Hongrie. Belgique. Espagne. France. Italie. — Chronique des Bibliothèques: Allemagne. Espagne. États-Unis d'Amérique. France. — Chronique bibliographique: Histoire du papier. Histoire de l'imprimerie. Une bibliographie courante de l'art italien. Une nouvelle bibliographie provinciale. Le système décimal en Amérique. Cartographie de l'Asie. Une collection d'anciennes reliures. — Comptes rendus et livres nouveaux: Revues spéciales. Max Bruchet, Notice sur l'ancien cadastre de Savoie. (H. S.) Fruin Th., Rijks

Archief-Depot in de Provincie Zeeland. (H. S.) Georges Bengesco. Essai d'une notice bibliographique sur la question d'Orient; Orient européen (1821—1897). (H. S.) Dr. Lucien Hans: Essai de bibliographie médicale; études analytique des principaux répertoires bibliographiques concernant les sciences médicales. (H. S.) Juan Enrique O'Ryan Bibliografie de la imprenta en Guate mala en los siglos XVII. y XVIII. (H. S.) — *Márczius-áprilisi füzet.* (8. szám.) Pierre *Arnauld*, Les associations d'imprimeurs et de libraires à Mantone au XV. siècle. — M. P. *Ingold*, Les manuscrits des anciennes maisons religieuses d'Alsace. (suite). — Eugène *Capet*, La nouvelle bibliothèque de New-York. — Jos. *Berthelé*, Un projet de classement d'archives municipales au XVIII. siècle. — Chronique des archives: Allemagne. France. Italie. Pays-Bas. Suisse. — Chronique des bibliothèques. — Chronique bibliographique: Cours de bibliographie. Une bibliographie bibliographique périodique. — Comptes rendus et livres nouveaux: Revue spéciales. G. Mazzatini, Gli archivi del storia d'Italia Vol. I. Fasc. 1. 2. (H. S.) F. Dietrich: Bibliographie der deutschen Zeitschriften-Litteratur. (H. S.) Georg M. Wrong, Review of historical publications relating to Canada. (H. S.) Charles E. S. Phillips, Bibliography of X-Ray literature and research. (H. S.) Joseph Szinnyi père, Jókai Mór (Maurice Jókai; étude bio-bibliographique). (J. Kont.) *Május-júniusi füzet.* (9. szám.) E. *Bloch*, Catalogue des manuscrits mazdéens de la Bibliothèque Nationale de Paris. — Henri *Stein*, La collection Dufresne et les archives lorraines. — J. A. *Brutails*, Nouvelles recherches sur les origines de l'imprimerie à Bordeaux. — H. S. Une lettre inédite de Bossuet sur la liberté de la presse. — Em. *Motta*, Le bagage d'un étudiant de Pavie en 1479. — Chronique des Archives: Allemagne. France. Grande-Bretagne. — Chronique des Bibliothèques: Allemagne. Autriche-Hongrie. Belgique. Espagne. France. Grande-Bretagne. Indo-Chine. Italie. — Chronique bibliographique: Histoire de l'imprimerie. Histoire du papier. Une bibliographie dauphinoise. Les titres et la bibliographie. — Comptes rendus et livres nouveaux: Revues spéciales. Dem. Marzi: Notize storiche intorno ai documenti ed agli archivi piu antichi della Republica fiorentina (sec XII.—XIV.) (H. S.) Louis Dufour-Vernes, Les archives d'État de Genève 1814—1896. (H. S.) Pierre de Nolhac, Le Virgile du Vatican et ses peintures. (H. S.) Geographischer Jahresbericht über Österreich. (H. S.) Baudrier, Bibliographie lyonnaise; recherches sur les imprimeurs, libraires, relieurs et fondeurs de lettres de Lyon au XVI. siècle. (H. S.) A. de La Bourlière, Chapitre rétrospectif sur les débuts de l'imprimerie à Poitiers. A. Claudin, Les origines et les débuts de l'imprimerie à Poitiers; nouvelles recherches. (H. S.)

Revue des Bibliothèques. VIII. *évfolyam*, 1. 2. *füzet* (1898 január-február.) E. *Bloch*, Inventaire et description des miniatures

des manuscrits orientaux conservés à la Bibliothèque nationale. — Louis *Thuasne*, François Foucquet et les miniatures de la Cité de Dieu de saint Augustin. — W. H. James *Weale*, Jean Le Breton, prototypographe français. — M. L. *Polain*, Notes sur deux impressions Poitevines du XVI. siècle. — Nécrologie: Carlo Castellani. (Léon Dorez.) — Bibliographie: Henri Omont, Bibliothèque nationale; Catalogue des collections manuscrites et imprimées relatives à l'histoire de Metz et de la Lorraine, légués par August Prost. (Léon Dorez.) Henri Omont, Bibliothèque Nationale: Catalogue des manuscrits grecs, latins, français et espagnols et des portulans recueillis par feu Emmanuel Miller. (Léon Dorez.) Louis Gilliodts-Van Severen, L'oeuvre de Jean Brito, prototypographe brugeois. (Léon Dorez.) — Chronique des bibliothèques: Allemagne. Angleterre. Belgique. États-Unis d'Amérique. France. Italie. — 3. 4. 5. *füzet.* (1898 márczius, április, május.) Emile *Picot*, Des Français qui ont écrit en italien au XVI. siècle. — Albert *Réville*, Antiquités Mexicaines: les aventures de la collection Aubin Goupil. — Louis Gilliodts *Van Severen*, La question de Jean Brito — E. *Blochet*, Inventaire et description des miniatures des manuscrits orientaux conservés à la Bibliothèque nationale. — Franz *Ehrle*, Sur la conservation et la restauration des anciens manuscrits. — Nécrologie: Giuseppe Ottino. (Carlo Frati.) — Bibliographie: Carlo Frati, Bibliografia Malpighiana. Catalogo descrittivo delle opere à stampa di Marcello Malpighi e degli scritti che lo riguardano. (Léon Dorez.) Dott. Ludovico Frati, I codici Morbio della R. Biblioteca di Brera. (Léon Dorez.) Esposizione nazionale di Torino MDCCCXCVIII. Manoscritti e libri a stampa musicati esposti della Biblioteca nazionale di Torino. (Léon Dorez.) Chroniques des bibliothèques: Allemagne. Angleterre. Belgique. France. Italie.

Állandó rovat: Personnel des bibliothèques. Melléklet: Henri Omont, Inventaire sommaire des portefeuilles de Fontanieu conservés à la Bibliothèque Nationale.

Zeitschrift für Bücherfreunde. I. évfolyam, 10. füzet. (1898 január.) J. *Meier-Graefe*, Die moderne Illustrationskunst in Belgien. II. Die Neueren. — Karl *Lory*, Friedrich der Grosse in der süd-deutschen Flugschriften-Litteratur. — Klaus von *Rheden*, Der »Pan.« — Konrad *Hübner*, Die Druckermarken mit dem V. — Rudolf *Beer*, Der Papyrus Erzherzog Rainer. — Kritik: Paulys Real-Encyclopädie. (W. L. Schreiber.) Nagl u. Zeidler, Deutsch-Österreichische Litteraturgeschichte (—kt). Oldendorp: Ratmannen-Spiegel. Wahrhaftige Entschuldigung. (—f.) Die Handschrift des Redentiners Osterspils. (—f.) Charles, The Assumption of Moses. (—tz.) Hausschatz moderner Kunst. (—m.) — Meinungsaustausch: Zu Casanova (Ch. d'A.) Zu Casanova (H. H. Meier.) Zu Napoleon und der Gothaer Almanach. (E. W. Moes.) Zur Stormschen Gesamtausgabe. — 11. *füzet.*

(1898 február.) Eduard *Grosse*, Ein vergessenes Illustrationsverfahren. — Rudolf *Beer*, Der Papyrus Erzherzog Rainer (Schluss). — Gustav *Karpeles*, Heines Buch der Lieder. — Eduard *Fuchs*, Noch einige Jahn-Karikaturen. — Ernst *Rowe*, Zur Litteratur über Friedrich Wilhelm II. — Otto von *Schleinitz*, Die zweite Ashburnam-Auktion. — Kritik: Aus Worpsswede. (—z.) Marcks, Königin Elisabeth. (—v.) Haitz, Die Büchermarken. (S.) Fromm, Festschrift zur Eröffnung des Aachener Bibliotheksgebäudes. (—Z.) Eckmann Neue Formen. (D.) Werle, Ein malerisches Bürgerheim V.-M. J. Gradl und C. Schlotke, Kleinkunst I. (—a.) Keats, Poems und Browning, Poems. (—mf.) Gyp: Totote (—a.). — Mittheilungen: Daudet in der Karikatur (E. F.) Aus der Sammlung Moser. (—Z.) Hungers deutsche Übersetzung der »Emblemata« Alciatos. (M. Rubensohn.) Ein Baseler Druck von 1520. (F. Falk.) — Meinungsaustausch: Naumanns »Philosophischer Bauer« und Lottingers »Cocou«. (P. Leverkühn.) — 12. füzet. (1898 március.) Georg *Frick*, Die Elzevirschen Republiken. — Viktor *Ottman*, Die erotische Litteratur und die Bibliotheken. — Paul *Adam*, Das »Vorsatz« im Buche und die Innenseite des Deckels. — Oskar *Doering*, Reste der Ilsenburger Klosterbibliothek. — Robert *Eitner*, Der Musiknotendruck und seine Entwicklung. — F. v. Z., Neuere deutsche Drucker-, Verleger- und Antiquariatsmarken. — K. v. R., Hermann Vogel als Illustrator. — Kritik: Pan, III. 2. (R.) Bolte, Die schöne Magelone. (A. L. J.) Köhler, Entwicklungsgeschichte des Buchgewerbes. (—R.) Bibliothek für Bücherliebhaber. (—f.) Heinse, Petron. (—z.) Sacha Schneider, Faust. (—R.) — Mittheilungen: Titelblatt von P. P. Rubens. (Frantz Weinitz.) — Meinungsaustausch: Dichtungen ohne R. (Philipp M. Halm.) Druckerfamilie Le Rouge. (P. Hierte.) Casanova dramatisiert. (A. L. Jellinek.) Bücher Ott Heinrichs von der Pfalz. (H.) — II. évfolyam, 1. füzet. (1898 április.) Walter von zur *Westen*, Moderne deutsche Notentitel. — Moriz *Sondheim*, William Morris. — Adolf *Hauffen*, Über die Bibliothek Johann Fischarts. — Ernst *Schur*, Ziele für die innere Ausstattung des Buches. — K. E. Graf zu *Leiningen-Westerburg*, Neue Ex-Libris. — Kritik: Grönvold, Friedrich Wasmann. (—R.) Adam, Die praktischen Arbeiten des Buchbinders. (—bl—) Uzanne, L'Art dans la décoration extérieure des livres. (K. R.) Holmes, Queen Victoria. (—s.) Forrer, Les imprimeurs de tissus. (—Z.) — Mittheilungen: Neue Einbände. (—z.) Die Buchformate nach ihrer historischen und ästhetischen Entwicklung. (G. Milchsack.) — Meinungsaustausch: Zu Karpeles »Heines Buch der Lieder.« (H. Oswald.) Blumauer über die Buchausstattung. (Dr. D.) Zu Rowe »Litteratur über Friedrich Wilhelm II.« (L. Geiger.) — 2. füzet. (1898 május.) R. *Forrer*, Mittelalterliche und neuere Lesezeichen. — Theodor *Goebel*: Vom Fortschritt in der graphischen Kunst und Technik. — Julius *Aufseesser*, Ein ungedrucktes Annalenwerk der Litographie. — Rudolf *Genée*, Das Notenskizzen-

buch Mozarts aus London 1764. — Dr. Arend *Buchholz*, Die Berliner Litteratur von 1848. — F. v. Z. Neue Illustrationswerke. — Otto v. *Schleinitz*, Caxton im British Museum. — Kritik: Werkmeister, Das XIX. Jahrhundert in Bildnissen. (v. R.) Heierli, Die Schweizer Trachten vom XVII. bis XIX. Jahrhundert. (—n.) Pan. III. 2. (—f.) Meisterwerke der Holzschnidekunst IV. (—L.) — Mittheilungen: Die Weigelsche Miniaturensammlung. (C. A. Grumpelt.) Druckermarken aus Speier und Neustadt an d. H. (F. W. E. Roth.) L'Oeuvre de Jean Brito. — Meinungs-austausch: Verfasser des »Patriotischen Kaufmanns«. (M. Freund.) Casanovabrief in der Morrison Sammlung. (H. H. Meyer.) — 3. fűzet. (1898 június.) Eduard *Fuchs*, Lola Montez in der Karikatur. — F. *Grunwald*, Wie logieren wir unsere Bücher? — Dr. Arend *Buchholz*, Die Berliner Literatur von 1848. (Schluss). — Ernst *Schur*, Ziele für die innere Ausstattung des Buches. II. Neue Typen. — Kritik: Kaufmann, Geschichte der deutschen Universitäten. Zarncke, Aufsätze zur Kultur u. Zeitgeschichte. Der Leipziger Student vor 100 Jahren. Bock, Aus einer kleinen Universitätsstadt. (A. L. Jellinek.) Heitz und Zarnetzky, Die Kölner Büchermarken bis Anfang des XVII. Jahrhunderts. (P. E. R.) Berner. s' Freindl. (—f.) Bogvenuen (D.) Proctor. Early Printed Books. (v. S.) — Mittheilungen: Eine Büchersammelnde Bauerfamilie. (H. Müller-Branel.) Wer hat Luthers Thesen gedruckt? (—r.) Meinungs-austausch: Geschichte eines patriotischen Kaufmanns. (G. Weissstein.) Annalenwerk der Lithographie. (J. A.) Fischarts Bibliothek. (A. Hauffen.)

Állandó rovatok: Chronik. — Von den Auctionen. — Kleine Notizen. — Beiblatt.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Kinevezések és előléptetések a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában. A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1898 július 3-ikán 41,042. sz. a. kelt elhatározásával dr. *Aldásy Antal* nemz. múzeumi segédet segédőrré, *Kováts László* könyvtári napidijast nemz. múzeumi segéddé nevezte ki; 1898 július 11-ikén 30,909. sz. a. dr. *Esztegár László* múzeumi segédet a X. fizetési osztály II. fokozatából annak I. fokozatába, dr. *Barta József* múzeumi segédet ugyan-e fizetési osztály III. fokozatából annak II. fokozatába léptette elő, augusztus 3-ikán 34,307. sz. a. ugyanőt a budapesti VIII. kerületi állami főgimnáziumban rendes tanára nevezte ki s végül augusztus 7-ikén 41,043. sz. a. kelt elhatározásával dr. *Schönherr Gyula* nemzeti múzeumi segédőrt a IX. fizetési osztály III. fokozatából a II-ikba léptette elő.

Változások a budapesti egyetemi könyvtárban. A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1898 április 30-án 24299. sz. a. kelt elhatározásával dr. *Máté Sándor* első őrt a VIII. fizetési osztály I. fokozatából a VII. fizetési osztály II. fokozatába, *Kudora Károly* másodőrt a VIII. fiz. oszt. I. fokozatába, július 26-ikán 45,754. sz. a. dr. *Dedek Crescens Lajos* első tisztet a IX. fizetési osztály III. fokozatából a II. fokozatába léptette elő, és június 10-ikén 27,193. sz. a. *Tetzel Lőrincz* végzett joghallgatót a X. fizetési osztály III. fokozatának megfelelő illetményekkel III. könyvtártisztté nevezte ki.

Múzeumi könyvtári tisztviselők tanulmányútjai. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának tisztviselői közül a múzeumi alapból ennek az évnék nyarán ketten tettek kutatások és szakismereteik gyarapítása czéljából tudományos utazásokat. *Dr. Sebestyén Gyula* a bécsi, seitenstetteni, párisi, baseli, luzerni, einsiedelni, zürichi, sanct-galleni, sanct-pauli és a gráci könyvtárak kéziratáraiban kutatott magyar vonatkozású emlékek után; dr. *Esztegár László* pedig Páris nagyobb könyvtárainak szervezetét és működését tanulmányozta, s a Bibliothèque Nationale-on kívül különösen az Arsenal könyvtárát, a

Mazarin- és Sainte-Geneviève könyvtárakat szemlélte meg. Kutatásaik eredményéről a miniszterhez intézendő jelentésen kívül folyóiratunk hasábjain is be fognak számolni.

Vidéki könyvtáraink tanulmányozása. A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének egyik főfeladatát az országban létező gyűjtemények rendszeres látogatása képezvén, dr. *Fejérpataky László* orsz. felügyelőre, mint a főfelügyelőségben a könyvtári ügy képviselőjére vár a feladat, hogy a vidéki könyvtárak berendezését, anyagát, szervezetét és kezelését közvetlen szemlélet útján tanulmányozza. Az országos felügyelő ebbeli hivatásából kifolyólag ez év nyarán az *alsókubini* Csaplovics-könyvtárát, *Aradon* az *Orczy-Vásárhelyi-könyvtárt* és a *Kölcsy-egyesület* könyvtárát és *ereklye-múzeumát*, a *bécsi m. kir. testőrség* könyvtárát, *Debreczenben* a ref. főiskola könyvtárát, *Gyula-Fejérvárt* a *Batthyány-könyvtárát*, a *jászói* prépostság könyvtárát, *Kassán* a felsőmagyarországi múzeum-egylet könyvtárát és a jogakadémiai könyvtárát, *Kolozsvárt* az erdélyi múzeum-egylet és az egyetem egyesített könyvtárát, az ev. ref. kollegium, az unitárius kollegium könyvtárait és az 1848/49-es *ereklye-múzeumot* az azzal kapcsolatos unio-kiállítással együtt: a *komáromi* Kulcsár-könyvtárt, a *losonczi* városi közkönyvtárát, *Marosvásárhelyen* a ref. kollegium könyvtárát és a *Teleki-könyvtárt*, *Nagy-Szebenben* a *Bruckenthal-múzeum* könyvtárát, *Nagyváradon* a kir. jogakadémia könyvtárát s a biharmegyei tört. és rég. társulat gyűjteményét s a vele kapcsolatos *Ipolyi-gyűjteményt*, *Nyíregyházán* a létesítendő törvényhatósági-könyvtár alapját képező *könyvgyűjteményt*, a *pápai* ev. ref. kollegium, a *pozsonyi ág.* ev. lyceum könyvtárait, a *pozsonyi* városi könyvtárát, *Sárospatakon* a ref. főiskola könyvtárát és a jogakadémiai könyvtárát, a *szabadkai* és *szegedi* városi könyvtárakat, *Temesvárt* a délmagyarországi tört. és régészeti múzeum, a természettud. társulat, a város, a jogász-egyesület és a különböző kaszinók könyvtárait, *Turóc-Szt.-Mártonban* a múzeumi tóttársaság könyvtárát és egyéb gyűjteményeit és végül *Zomborban* a városi és a főgymnáziumi tanári könyvtárakat és a bácsbodrogi megyei tört. társulat könyvtárát látogatta meg, s azonkívül tájékozást szerzett *Selmeczbányán* a létesítendő városi múzeum és könyvtár ügyének állapotáról. Hivatalos utairól részletes jelentéseket terjesztett az országos főfelügyelőség elé, s ezek alapul fognak szolgálni azon akcióhoz, melyet *Fraknoi Vilmos* országos főfelügyelő a vidéki könyvtári ügy fejlesztése érdekében megindítani szándékozik, s melyről már a legközelebbi füzetünkben részletesen reméljük olvasóinkat tájékoztathatni.

Bács-Bodrog megyei könyvtárak. E folyóirat második füzetében dr. Morvay Győző megkezdte a középiskolai könyvtárak statisztikájának közlését. Habár szűkebb körben, de némileg hasonló feladatra vállalkozott Dudas Gyula, a ki a »Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat Évkönyve« XIV. évfolyamában a *bácsmegyei régi*

könyvtárak ismertetését kezdte meg. Eddig megjelent első közleménye a következő könyvtárakat sorolja föl: 1. Horváth-féle magánkönyvtár. 2. Majoros-féle magánkönyvtár. 3. Karácson István-féle magánkönyvtár. 4. Dudás Endre-féle magánkönyvtár: mind a négy Zentán. 5. Deák János-féle magánkönyvtár Baján. 6. Rigyiczai Kovách Imre könyvtára. 7. Latinovics-könyvtár. Nem lehet eléggé helyeselni Dudás vállalkozását, bár követnék minél többen példáját, csakis hasonló előmunkálatok után lesz összeállítható hazánk teljes könyvtári statisztikája. Ugyancsak e folyóiratban egy másik érdekes közlemény is van a »*bácskai kincstári levéltárról*«. (zs.)

A hontvármegyei történelmi kiállítás katalógusában, mely *Pongrácz Elemér* buzgólkodása folytán augusztus hó második felében Ipolyságon tartatott meg, épen 1000 kiállított tárgyat jelöl meg, melyek között több könyvészeti érdekességű darab is van. Természetes, hogy a hamarosan készült jegyzékben az egyes tárgyak tudományosabb leírására nem terjeszkedhettek ki. A szerkesztő, *Pongrácz Elemér* ilyesmire nem is törekedett. Ámbár némely helyeken a szófukarság úgyszólván lehetetlenné teszi a legszükségesebb tájékozódást is. Pl. ilyen megjelölések, »*inkunabulum 1497-ből*« vagy »*Magyarország egy régi történetkönyve*« igazán semmit sem mondanak. A kiállított könyvészeti anyag egyébként elég gazdagnak mondható. Különösen br. Majthényi László, Sembery Imre és neje és Pongrácz Elemér gyűjteményeiből került a kiállításra több érdekes darab. Hont vármegye történeti és szellemi élete igen élénken tükröződik vissza az egész kiállításból, melynek rendezői jó szolgálatot tettek a történet és régiségtudománynak. (—ó).

Honter János emlékezete. A »*Verein für Siebenbürgische Landeskunde*« folyó év augusztus havában tartotta meg Brassóban 50-ik közgyűlését, melynek különös jelentőséget kölcsönözött az a körülmény, hogy azzal kapcsolatban leplezték le a szász egyház és tanügy lelkes buzgalmú munkásának, Honter Jánosnak ércszobrát. Németországot *dr. Virchow* képviselte az ünnepélyen, ki nagyszabású beszédben foglalkozott a magyarországi szászság antropologiai, történeti és nemzetiségi problémáival. A magyar tudományos világ szintén megjelent a kegyelet ünnepén, letéve koszorúját annak emlékezetére, a ki Erdélynek általa készített térképével igen becses történeti adalékot szolgáltatott a történetírásnak s a ki különösen a brassói nyomda megalapításával a nemzeti kultúra egyik legérdemesebb alakjává lett. A Magyar Tud. Akadémia nevében *Böhm Károly*, az Erdélyi Múzeum nevében *dr. Márki Sándor*, a Magyar Tört. Társulat képviselőjében pedig *Szádeczky Lajos* tartottak üdvözlő beszédeket. *Herman Antal*, mint az Erd. Kárpátgyűlés küldöttje csatlakozott az ünnepi szónokokhoz. A Honter könyvnyomtatói tevékenységére vonatkozó alkalmi kiadványokat ismertetni fogjuk. (—ó).

Mátyás király törvénykönyvének 1488-iki lipcei kiadását ismerteti az Akadémiai Értesítő 1898. júliusi számában *dr. Borovszky Samu*, a ki a ritka becsű nyomtatvány teljes példányát a Szirmay-családnak eddig Kassán őrzött, de ujabban Budapestre került levéltárában fölfedezte. Tudósaink már régóta kutattak Mátyás király törvénykönyvének nyomtatott kiadása után. »Már Kovachich Márton sejtette, — mondja Borovszky ez ismertetésében — hogy lenni kell ily nyomtatott példányoknak s fia Kovachich József később ki is derítette, hogy a törvénykönyv előbb Lipcsében, majd év és hely megjelölése nélkül másodszor is megjelent nyomtatásban.« A »Tudományos Gyűjtemény« 1833. évfolyamában Horváth István szól egy XV. századi ősnymtatvány elején és végén levő négy levélről, melyek Mátyás király 1486-iki törvénykönyvének nyomtatott töredékét tartalmazzák. Jankovich Miklós később még fontosabb fölfedezést tett. Egy prédikációs könyv elején és végén szintén ennek a nyomtatványnak töredékét találta meg, de ebben szerencsére azt a levelet is, a mely a nyomtatás idejére és helyére nézve is fölvilágosítást nyújtott. Mindezek az 1488-iki lipcei kiadás töredékei, s mint egykorú lipcei nyomtatványok révén megállapítható, Brandiz Mórész lipcei könyvnyomtató műhelyében készültek. A törvénykönyvnek az ingolstadti könyvtárban őrzött ama példányáról pedig, melyre Seemiller Sebestyén már 1792-ben fölhívta a tudományos körök figyelmét s mely azóta a müncheni könyvtárba került megállapítható, hogy »nem más, mint a constitutioknak azon kiadása, melyből a múzeumi, budapesti egyetemi stb., de kivált a lengyelországi könyvtárak fele számú példányokat őriznek s mely minden valószínűség szerint pár évvel, a lipcei kiadó szövege alapján Krakkóban nyomtatott.« A Borovszky által a Szirmay levéltárban fölfedezett egyetlen teljes példány, melyet Szirmay Andor nagylelkűen az Akadémiának ajándékozott, egy Dobai Székely Sámuelről az 1730-as években egybekötött kolligátum első darabja. Kivüle még két ősnymtatvány és egy 13 levélből álló XVI. sz. kézirat van a kolligátumban. A törvénykönyvet tartalmazó ősnymtatvány negyedréte alakú s összesen 65 számozatlan levélből vagyis 130 lapból áll. Megemlítjük még, hogy Borovszky ugyanott, a hol e nagy értékű fölfedezést tette, ráakadt többek közt Sávári Soós Kristóf 1598-ban Bátfán nyomtatott s eddig hét példányban ismert Postillájára is. (c.)

Ráday Pál naplója. *Thaly Kálmán* a Rákóczi Tár I. kötetében közli Ráday Pál naplóját, és pedig Ráday Pál Naplóírása czímen, mint a bevezetésben maga is megírja, a Múzeum példánya után. A költeménynek két része van, az egyik autobiográfia, a másik diárium, amaz Ráday Pálnak a maga életéről szóló rövid följegyzéseit, emez benderi diáriumát tartalmazza. A két értékes emlék eredetije, a bevezetésben Thaly mondja, a Rádayak péczeli levéltárát díszíti. *Négyesy* László Ráday Pál műveinek kiadásához írt életrajzában és jegyzeteiben teljesen Thaly adataira támaszkodik, de

bővíti azzal, hogy a Múzeum másolatát megkeresve, annak könyvtári jegyét (51. Quart. Hung.) is megadja.

Ez a kézirat Jankovich Miklósnak második gyűjteményével 1852-ben került a Múzeumba s mint annyi más, ez is idegen gyűjteményekben őrzött eredeti után vett másolat, a milyent Jankovichnak gyűjtői gondossága oly sokat szerzett össze. Az ő kezéből való a kötet címe: »Ráday Pál Naplóírása 1693—1720. esztendeig«, a mely különben egy szóval sem árulja el, hogy honnan s mikor másolatott. Az eredetit Thaly szerint Péczelen kellene keresnünk, de alig hiszem, hogy ott megtalálnók, legfeljebb a kiadott műnek második részét, a benderi naplót, mert az elsőnek, az önéletrajznak eredetijét a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára őrzi.

»Novum Testamentum Domini Nostri J. Chr. Interprete Theodoro Beza, Anestel. A° CIQ IQ CXXXIX, 16-rétben, (Bibl. 714.) annak a pompás kis új testamentumnak a címe, melynek elején a hozzákötött tiszta leveleken Ráday Pál a maga életére vonatkozó promemoriát följegyezte. Promemoriáit 1713-tól kezdve, 1712-ig rövid életrajzi kompendiumát. Ez az eredeti, 7 levélen, Rádaynak ismert kis, de tiszta kézírásával irt Önéletrajz, ebben a kis zsebbevaló könyvecskében maradt meg, nem valószínű, hogy még egy *eredetiben* Péczelen volna. Thalyt a Jankovich másolatán talált czim vezethette téves nyomra, s talán csak a benderi naplóra vonatkozva értette ő is, hogy eredetije a gróf Rádayak péczeli levéltárában van, a mint hogy az Négyesy és Thaly szerint csakugyan ott is van. E. P.

Ipolyi Mithológiájáról ismét sok beszéd folyt különböző tudományos folyóiratokban. Ezúttal nem a tudós fejtegetései és állításai idézték elő a vitát, hanem magának a könyvnek sorsa, melyről a hagyomány azt tartja, hogy szerzője a Csengery bírálata után a forgalomból visszavonta és megégette. Ez a nézet az irodalomban is elterjedt, különösen a Beóthy képes irodalomtörténete óta, melyben *Sebestyén Gyula* »A magyar népköltészet és gyűjtőiről« írva, Petrik Géza 1711.—1860-ig terjedő könyvészete (II. k.) alapján fölemlítette a könyv visszavonását és megégetését. Ugyanezt tette később *Katona Lajos* is a nevezetes könyvről irt tanulmányában. (Ethnographia, 1897. évf.) Azonban *Gyulai Ágost* tanárnak alkalma volt ujabbban *Csaplár Benedek* egészen más eredményre jutó és kétség nélkül nagy jelentőségű nyilatkozatát hallani a szóban forgó kérdésre nézve, s ezeket ismerteti is az Egy. Phil. Közlöny VI—VII. füzetében. Ezek szerint Ipolyi a Mythológiát csak 300 példányban nyomatta ki s ez a szám egymagában elegendő magyarázata annak, hogy a könyv meglehetősen magas árú ritkasággá lett. Különben »Ipolyinak soha eszéágában sem volt könyvét a forgalomból kivonni, nem is tehette, mert a kiadás nem volt az övé s nem volt kezén egy eladó példány sem; elégetni sem volt soha szándékában, mert vajjon hol kereste volna össze elszórt példányait? Ellenkezőleg a 70-es évek elején tényleg foglalkozott azzal a gondolattal, hogy újabb tanulmányok alapján

átdolgozva újra kiadja, ettől a tervétől azonban archeologiai és műtörténelmi tanulmányai végre is teljesen elvonták.« Csaplárnak ezek a nyilatkozatai körülbelül megnyugtathatnak mindenkit a Mithológia sorsára nézve. Érdekes Horovitz Lajos antiquáriusnak az az adata. — melyet a kérdés mostani újabb napirendre kerülése alkalmából írt egy kis cikkében (»Corvina« 20. sz.) közöl, — hogy a Rudolf trónörökös számára nagy bajjal előkerített példány volt az első, mely a ritka könyv árát 50 forintra fölverte. (e.)

A bécsi nyilvános könyvtárak ügye ismét napirendre került. A császárvárosban ugyanis már régóta érzik egy olyan nagy központi könyvtár hiányát, a melyben a hazai és külföldi irodalomnak lehetőleg minden jelentékenyebb terméke megtalálható volna. Volt már arról is szó, hogy az udvari és az egyetemi könyvtárakat egyesíteni kellene; egy másik terv szerint az egyetemi könyvtárt kellene nagy központi könyvtárrá fejleszteni. Legújabban *Ortner* Miksától jelent meg egy füzet (*Das Problem einer wissenschaftlichen Central-Bibliothek Österreichs in Wien. Ein Beitrag zur Bibliothekspolitik des 20. Jahrhunderts. Klagenfurt. Kleinmayr. 1898.*), a melyben a kétségtől fontos kérdésnek egészen más megoldási módja olvasható. Szerző szerint mindaddig, a míg egy külön e célra emelt épületben a tagadhatatlanul szükségesnek mutatkozó központi könyvtár föllállítható volna, a két nagy nyilvános könyvtárnak »kartellszerződésre kellene lépni, melynek értelmében 1901-től kezdve a történeti, filológiai és theologiai irodalom termékeinek összegyűjtése az udvari, a természettudományi, orvosi, jog- és társadalomtudományi az egyetemi könyvtárra bíztnék«. Ilyen módon egy és ugyanazon művek két helyen való megszerzése nem fordulna elő és így mindkét könyvtár a maga szakmáira sokkal többet áldozhatna. — Nem hiszszük, hogy ezt az első tekintetre elég praktikusnak látszó megoldási módozatot bármelyike is a szóban forgó könyvtáraknak szívesen elfogadná. Egyáltalán igen nehéz egyetemes könyvtárakat szakkönyvtárakká változtatni. Hanem azt, hogy a két könyvtár újabb szerzeményeiről, ha nem is 14 naponként, mint dr. Frankfurter ajánlja, hanem bizonyos időközökben egymást értesítse, s egyes drágább művek megszerzése előtt egymás között állapodjanak meg, minden nagyobb nehézségek nélkül meg lehetne valósítani. Egyébként azt hiszszük, hogy Bécs szellemi életének méretei, mindkét nagyobb nyilvános könyvtára egyetemes jellegének megőrzését indokoltá teszik. Akkora egyetem, mint a bécsi, úgy szólván magának lefoglalja könyvtárát. Magára a városra pedig szintén ráfér egy nagy könyvtár. (e.)

A népkönyvtárak eszméjével újabban Németországban foglalkoznak igen nagy előszeretettel, az amerikai és angolországi hasonló intézmények üdvös eredményeinek hatása alatt. A *Centralblatt* idei 4. 5. számában *Graesel* ismerteti a charlottenburgi városi népkönyvtárt, kifejtve ennek az egész vállalkozásnak nagy jelentőségét. Adataiból kiemeljük, hogy a könyvtár olvasóterme köznapokon d. e. 10—1-ig

és este 5—9-ig, vasárnapon d. e. 10—1-ig, a kölcsönkönyvtár délben 12—1-ig és este 6—8-ig nyitva van. Minden 16 éven felüli egyén használhatja. 1898 január 3-ikától márczius 2-ikáig 8921 kölcsönző és 5173 látogató vette igénybe. 1471 látogató között 233 munkás, 252 kereskedő és iparos, 215 hivatalnok, 150 tanító és 621 más foglalkozású egyén volt. A könyvtár a szépirodalom különös érvényre jutása mellett az ismeretek minden ágára kiterjedő általános érdekű, tehát nem szorosan szakszerű és jól megválogatott művekből áll. Szervezetével és különösen a mintájául szolgáló amerikai és angol népkönyvtárakéval igen tanácsos behatóbban is megismerkedni azoknak, a kik a nálunk újabban oly örvendetesen megindult könyvtárügyi mozgalomban sikeres tevékenységet akarnak kifejteni. (e.)

Egy érdekes könyvbejegyzés. A British Museum még 1892-ben az 1501-ben nyomtatott *Missale Strigoniense* (Régi magyar könyvtár III. 102. sz.) egy példányát vásárolta meg, mely egykorú bejegyzés szerint eredetileg a győri székesegyházé volt, melynek a Szent-András kápolnájának alapítója adományozta azt 1503-ban. A bejegyzés kétszer fordul elő a könyvben: egyszer a mostani legelső lapon a január havára szóló naptár fölött, másodizben a fekete máltai keresztrel jelölt ívek első lapján, és a következő: »Anno 1503 Missale hoc donavit fundator capelle sancti Andree apostoli, orate pro benef. . . .« A többit lenyirta a könyvkötő. Egy más régi kéz alúl ezt jegyezte föl: »Ecclesiae Jauriensis«, egy jóval későbbi kéz pedig alája ezt: »Cathedr. eccl. Jaurinensis.« A kötet régi, bársonnyal bevont fatáblákba van kötve és a levél széleken még látszik az egykori aranyozás nyoma. A hosszú használat, a szű és könyvmoly, nedvesség és penész, könyvkötő és idő csúnyán megviselték a könyvet, mely ma több helyen csonka; az volt réges-régen is, mert régi kéz egyes helyeken kéziratban pótolta a hiányzó lev leket. Miután e példány összehasonlításából nem ismerek arra, mely Szabó Károly említett munkájában közölve van, itt adom a magamét. Az első levél hiányzik; tizenkét lapon a naptár; további hat lapon (az ívek fekete máltai keresztrel vannak megjelölve) Tabulae breves és Registrum; ezután 234 számozott levél (a—z és A—F ívek). Ezután még 6 levél (vörös máltai keresztrel), melyekből az utolsó három lap üres. Kropf Lajos.

A magyar bibliografiai irodalomról igen elismerő sorokat közöl a *Le Bibliographie moderne* cz. párisi szakfolyóirat (1898. 8. sz.), id. Szinnyi Józsefnek nemrég megjelent Jókai-életrajzát ismeretve. A cikk írója, Kont Ignác a magyar bibliografia legjelentékenyebb munkásai gyanánt Szabó Károlyt, Petrik Gézá és Szinnyi Józsefet említi föl s röviden megjelöli mindhármuk munkásságának irányait és körét. Azonban a Régi Magyar Könyvtárról egy téves adat is becsúzott a kis cikkbe. Ugyanis cikkíró a nagy mű Hellebrant által bővített s most éppen megjelenőben levő második kiadá-

sáról beszél, holott tudvalevő, hogy az Akadémia kitünő könyvtárnokának a mű III. kötetét s nem az egésznek második kiadását köszönhetjük. Erre a második kiadásra még egy kissé várunk kell. Szinnyei József bibliografiai tevékenységét, a folyóiratok és hírlapok repertoriumát s különösen a Magyar Írók Élete és Munkái című nagy vállalatát egészen helyes szempontokból ítéli meg s kellő fölvilágosításokat nyújtva a mi irodalmi és tudományos viszonyainkról, egyszersmind szélesebb körök figyelmét is fölhívja arra a lankadhatlan tevékenységre, melynek a Jókairól készült biobibliografiai tanulmány is egy újabb bizonytsága s a mely igazán méltóvá teszi Szinnyeit arra a »place d'honneur«-re, a melyet részére Kont a hazai bibliografusok között kijelöl. (e).

A köteles példányok beszolgáltatásáról szóló 1897. XLI. törvénycikket a hallei Centralblatt für Bibliothekswesen 1898 április—májusi száma német fordításban, minden megjegyzés nélkül, egész terjedelmében közli.

Rövid válasz Szinyei Gerzsonnak. Azon »helyreigazító és részben kiegészítő megjegyzésekre,« melyeket Sz. G. az én előzőleg mejelent két rövid közleményemre, e folyóirat f. évi 2. füzetében közzé tett, mindenek előtt megjegyzem, hogy én nem »Maresius és Sz. Baka Péter irodalmi harczát ismertettem,« hanem csupán *egyetlen adatot* közöltem ahoz; ennél fogva egyáltalában nem láttam szükségessé- nek, a magyar puritán mozgalom eredetére s a Tolnayék főbb elveire vonatkozó, közönségesen ösmert dolgokat a »Magyar Könyvszemlében« elismételni. A mi már a punctum salienset illeti, hogy t. i. a »*Popularis ad popularem*« nem a Knollarothzi, hanem a Maresius munkája, ezt sem a »Sárospataki Füzetek« 1865. évfolyamának 630. lapján, sem pedig most Sz. G. által, e folyóiratban, bebizonyítottnak nem tarthatom. Szerintem ugyanis az a körülmény, hogy a szóban forgó kis munka, a Maresius hasonló tárgyú művei közt 1659-ben újra kiadatott, még sem feltétlen bizonyíték arra nézve, hogy amazt is Maresius írta; hiszen a »*Questionum aliquot theologicarum . . . decisio academica*« című, szintén Maresius által és az ő neve alatt kiadott munkának is jó részben magyar tanulók: Ujvári Tamás és Diószegi Bónis Mátyás a szerzői. Ennél fogva ezt a következtetést: »nem tehetjük fel, hogy a nagyhirű tudós a maga neve alatt más munkáját adta volna ki,« döntő bizonyítéku egyáltalában nem tekint- hetem; annyiival inkább, mert azzal szemben viszont ezt a következtetést állíthatom fel: nem lehet feltenni, hogy a nagyhirű tudós *nem is egy, de két különböző álnév alá* rejtőzve írjon meg egy kis munkát. A vitás kérdés eldöntése, szerintem, csakis a Sz. Baka Péter 1653-ban mejelent válaszána (Vindiciae) átolvasása után történhetik meg; mert ebből kétségtelenül megtudhatjuk, létező, vagy költött személyi- ség volt-e Knollarothzi?

Révész Kálmán.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque du Musée National Hongrois
sous la rédaction de M. le dr. Jules Schönherr.

Quatre livraisons par an; prix du volume | Nouvelle série, VI. volume, 3. livraison.
3 florins = 6 francs = 5 mares. | Juillet-Septembre 1898.

Sommaire.

La séance extraordinaire de la direction du Musée National Hongrois à l'occasion de la mort de S. M. la reine Elisabeth	209
Ladislás Esztegar. L'enseignement professionnel des bibliothécaires	212
Dr. Paul Erdélyi. Le supplément de Gyöngyös	225
Louis Abafi. Les efforts bibliographiques de Charles Kertbeny (fin.)	234
Victor Morvay. Les bibliothèques des gymnases en Hongrie (fin.)	246
Coloman Szily. La première revue hongroise économique	270
Dr. Jean Illéssy. Documents à l'histoire de l'imprimerie	273
Bibliothèque hongroise. (Nouvelles pièces relatives au Répertoire des vieux livres hongrois imprimés jusqu'à l'année 1711.) Feuilles volantes imprimées dans l'église réformée à Kolozsvár. Par Louis Dézsi	277
Indicateur officiel. L'organisation et l'instruction de service de la bibliothèque du Musée Nat. Hongrois (I. partie.)	282
Rapport sur l'état de la bibliothèque du Musée Nat. Hongrois dans la 2. trimestre 1898	291
Littérature. Guillaume Fraknoi, Ladislás de Kara, l'introduit de l'imprimerie en Hongrie. Par L. E. — Annuaire bulletin des imprimeurs hongrois. Par E-r. — Annuaire bulletin (le 4.) de la Bibliothèque de Buda. Par e. — Mährisches Gewerbe-Museum in Brünn. Katalog der Buchausstellung. Par E-r. — Outlines of the History of Printing in Finland by Valfrid Vasenius. Par Louis Kropf. Revue des périodiques: I. Revues hongroises. II. Revues étrangères	297
Notes divers. Avancements dans la bibliothèque du Musée National Hongrois. Changements personnels dans la bibliothèque de l'université à Budapest. Voyages d'étude des employés de la bibl. du Musée Nat. Hongr. Visite des bibliothèques provinciales. Les bibliothèques du comitat Bacs-Bodrog. (Zs.) Catalogue de l'exposition historique du comitat Hont. (—ó.) Souvenir de Jean Honter. (—ó.) Edition de 1488. des lois du roi Mathias. (e.) Journal de Paul Raday. (P. E.) Le sort de la «Mithologie» de Ipolyi (e.) Les bibliothèques publiques de Vienne. (e.) Les bibliothèques du peuple en Allemagne. (e.) Une intéressante inscription dans un livre. (Louis Kropf.) La littérature bibliographique hongroise. (e.) La loi sur exemplaires obligatoires des imprimés. Réponse à G. Szinnyei. (Coloman Révész.)	313

Adresse de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle.*
Budapest, Musée National Hongrois.

A Magyar Könyvszemle új folyama.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlőnye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az égyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és speciális bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és bibliografiai irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben, több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 3 frt; a könyvtárusi forgalomban 4 frt; egy-egy füzet ára 1 frt.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő czímére** a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

Megjelent és a szerkesztőségénél, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1897-ben. I. Szinnyei József, A magyar hírlapirodalom. II. Kereszty István, A nem magyar nyelvű hírlapirodalom.* Ára 40 kr., a könyvtárusi forgalomban 50 kr.

A Magyar Könyvszemle régi folyamának két teljes példányát (I—XVI. kötet) 25 frtjával, a II—XVI. köteteket egyenként 2 frton, együtt 20 frton bocsátjuk előfizetőink rendelkezésére. Megrendelések a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához intézendők, mely az összeg előzetes beküldése esetén a szállítást bérmentesen eszközli.

VI. KÖTET, 4. FÜZET. ÚJ FOLYAM. 1898 OKTÓBER—DECZEMBER.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK

KÖZLÖNYE.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL.

SZERKESZTI

SCHÖNHERR GYULA.

1898. ÉVI FOLYAM.

— III — IV. FÜZET. — III —

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA.

1898.

TARTALOM.

	Lap
Fejérpataky László. A sanct-galleni konferencia	321
Varjú Elemér. Az 1711 előtti magyar nyomtatványok könyvészete	334
Az első levéltári és könyvtári szaktanfolyam	352
Esztegár László. A bibliografiai szakismeretek megszerzése. <i>(Befejező közlemény.)</i>	357
Magyar Könyvesház. Várad Mihály verse Bethlen Gábor haláláról. Dr. Dézsi Lajos-tól	372
Tárca. A Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának szervezete és szolgálati szabályzata. <i>(Befejező közlemény.)</i>	385
Évnegyedes jelentés a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának állapotáról 1898 július 1-től szeptember 30-ig	395
Az Erdélyi Múzeum-Egyet. könyvtára 1897-ben	398
A szegedi Somogyi-könyvtár állapota 1897/98-ban	401
Szakirodalom. A magyar kir. központi statisztikai hivatal nyilv. könyvtárának és térképgyűjteményének czimjegyzéke. Ism. <i>E. L.</i> — Paul Bergmans, L'imprimeur Jean Brito et les origines de l'imprimerie en Belgique. Ism. <i>E-r. L.</i> — Otto Mühlbrecht, Die Bücherliebhaber in ihrer Entwicklung. Ism. <i>(E-r.)</i> — Folyóiratok szemléje. I. Hazai folyóiratok. (Egyetemes Philologiai Közlöny. XXII. 8—9. Erdélyi Múzeum. XV. 7—9., Grafikai Szemle. VIII. 9—11., Irodalomtörténeti Közlemények. VIII. 4., Századok. XXXII. 7—9.) II. Külföldi folyóiratok. (Bulletin de l'Institut International de Bibliographie III. 1—4., Centralblatt für Bibliothekswesen. XV. 9—11., Deutsche Literaturzeitung. XIX. 20—45., Le Bibliographe Moderne. II. 10., Revue des Bibliothèques. VIII. 6—7., Rivista delle Biblioteche e degli Archivi IX. 2—9.)	407
Vegyes Közlemények. Kinevezés a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában. Az iparművészeti múzeum könyvtára. <i>(—ő.)</i> Széchenyi-múzeum a Magy. Tud. Akadémiában. <i>(—ő.)</i> A tizedes bibliografiai rendszer. <i>(e.)</i> A gyöngyösi glosszák kódexe. (M. J.) »Régi Magyar Könyvtár.« Sayous-bibliografia. <i>(e.)</i> Könyvkötészeti pályázat. <i>(—ő.)</i>	419
Név- és tárgymutató. Szerkesztette dr. Esztegár László	423

A Magyar Könyvszemle

előfizetési díját 1898 szept. 16-tól decz. 31-ig beküldték:

Az 1898. évi folyamra: Kókai Lajos, Márki Sándor, báró Révay Ferencz, Sopron város tanácsa, Székelykeresztúri áll. tanítóképző, Verseczi községi tanintézetek könyvtára.

Az 1899. évi folyamra: Besztercei polgári fiúiskola, Csoma József, Képviselőházi könyvtár, Nagykőrösi ev. ref. főgimnázium, Pénzügyminiszterium elnöki osztálya, Sepsiszentgyörgyi Székely Nemz. Múzeum, Verseczi közs. tanintézetek könyvtára, Zirci apátsági könyvtár.

A SANCT-GALLENI KONFERENCIA.

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓTÓL.

I.

A jelen év őszen nagyérdekű, palaeografust, diplomatikust és könyvtárnokot egyaránt közlő érdeklő tanácskozás folyt le a sanct-galleni kanton kies fővárosában, melynek tárgyalásait és megállapodásait ismertetni, a jelen sorok feladata.

A konferencia tárgya és célja ismeretes azon dolgozatokból, melyeket *Ehrle Ferencz*, a vatikáni könyvtár nagyérdemű prefektusa, a »Centralblatt für Bibliothekswesen«, a »Revue des Bibliothèques«, a »Bibliothèque de l'École des chartes« és a »Rivista delle biblioteche« lapjain tett közzé, és a melynek tartalmát hazai bibliographiai szaklapunk, a »Magyar Könyvszemle« is bőven ismertette.¹

P. *Ehrle* már évek előtt megüzente a harczot a régi kéziratok és oklevelek legnagyobb ellenségének: a szétmállásnak, melyet valamely vegyi folyamat idéz elő. III—IV. századi legbecsesebb kéziratok finom hártája a ráírt szöveg tintájának hatása alatt lassan-lassan tönkre megy, az ismeretlen vegyi összetételű tinta sava marólag hat a rendkívül finom pergamenre; először az írásvonások helyén törik át a hártya, utóbb egész darabok hullanak ki belőle, végül lassan bár, de biztosan szétmállik az egész lap. Külső körülmények, nedvesség, reagenciák használata, rosszul kikészített pergamen siettetik a megsemmisülés procezzusát, melynek későbbi hártya-kéziratok, papyrusra, papírra írt darabok épp úgy ki vannak téve, mint a korábbiak, különösen bizonyos korban használt tintáknál, melyek marólag hatnak az író anyagra.

A tudós kezdeményező, kinek keze alatt a vatikáni könyv-

¹ M. Könyvszemle, 1898. érf. 113. l.

tár mérhetetlen irodalmi és történelmi becsű kincsei vannak, a tudomány iránt érzett felelőssége teljes tudatában kezdte meg kísérleteit e közös kincsek megmentésére. Kísérleteit hosszasan írta le említett dolgozataiban; ezekből csak kettőt említek föl, melyek közül az első a pergamen, a második a papír megmentésére a legalkalmasabbnak látszott.

Az első mód a beteg pergamennek formolos gelatinnal való bevonása, mely egy még nyilvánossá nem tett eljárás szerint igen fárasztó, hosszadalmas és költséges manipulációval történik. A második mód sokkal egyszerűbb: a beteg papirosnak finom selyem gázszövettel való bevonása, mely az olvashatóságot nem akadályozza és további romlásnak elejét veszi.

Ezen eljárási módokat óhajtotta *Ehrle* szakemberek ítélete alá vetni, meghallgatni tapasztalataikat, esetleges más mentési és konzerválási kísérleteket megvitatás tárgyává tenni s ha lehetséges, a legjobbnak bizonyuló eljárásban egységesen megállapodni s azt a konferencián egybegyűlt szakférfiak tekintélyével követésre ajánlani.

Ez volt célja a Sanct-Gallenben egybegyűlt nemzetközi értekezletnek, melynek megállapított czíme: *Conférence internationale pour la conservation et la restauration des anciens manuscrits.*

Az értekezlet, többszörös elhalasztás után, f. évi szeptember hó 30-ikán nyílt meg a kantoni kormányépület egy tanácskozó termében.

Az első ülésen *Ehrle* beszámolt az értekezlet összehívása körül kifejtett működéséről. Megtudtuk ebből, hogy a meghívások nagyrészt magánúton, közvetlen egyes szakférfiakhoz vagy könyvtárakhoz intéztettek, melyeknek részvétele az ügy érdekében kívánatos volt. Diplomacziái úton csak oly államoknál történt a meghívás, hol ez szükségesnek mutatkozott. Csak európai államokba ment meghívó, Portugalia és Spanyolország, a távolságra és ez utóbbinak belső viszonyaira való tekintettel, nem hivatott meg. Dánia, Oroszország és Svédország a meghívást köszönettel visszatartották, úgyszintén a külön meghívott cambridgei egyetemi könyvtár, míg a British Museum könyvtára a képviseltetésben akadályozva volt.

Ellenben képviselve voltak a következő államok: Angolország, Baden, Bajorország, Belgium, Franciaország, Hollandia. Magyarországnak, Poroszországnak (3 képviselővel), Svájc (4 képviselővel),

Szászország, Vatikán, Württemberg. Ausztria képviselője, *Zeissberg* udv. tanácsos, bár be volt jelentve, nem jelent meg. Hazánkból, *Wlassics Gyula* vallás- és közoktatásügyi miniszter úr megbízása alapján, a jelen sorok írója volt ott, ki a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelőségének képviselőjében vett részt a konferencián. Így tehát 12 államnak 17 képviselője tanácskozott együtt, köztük, mint a jegyzőkönyvben közzétett névsor mutatja, a szaktudomány legelső képviselői.

Ehrle jelentése után megalakult az értekezlet tisztí kara. A díszelnöki széket a nagy *Mommsen Tivadar* foglalta el, míg ügyvivő elnökké *de Vries*, a leydeni egyetemi könyvtár igazgatója lett. Az értekezlet jegyzői tisztét *Omont*, a párisi Bibliothèque Nationale főkönyvtárnoka, ki *Delisle* képviselőjében jelent meg, és *Escher*, a zürichi városi könyvtár könyvtárnoka töltötték be.

A *Mommsen* elnöklete alatt folyt tanácskozásokat *Ehrle* vezette be a tárgy megjelölésével, melylyel az értekezlet hivatva lesz foglalkozni. E szerint 1. tenta által rontott pergamenlapok, 2. palimpsestek és 3. papirkéziratok romlásának meggátolására célzó törekvéseket ismertetett, gazdag anyagon mutatva be úgy a romlás különböző nemét, mint a vatikáni könyvtár törekvéseit a további romlás okainak elhárítására.

Mérhetetlen értékű tudományos kincs volt az, a mit *Ehrle* e célból Rómából magával hozott.

A III. századi Vergilius-kódex lapjain, Dio Cassius, Sallustius, Fronto legelső kódexein, V—VI. századi palimpsesteken tette szemlélhetővé a lassan de biztosan haladó megsemmisülés proceszusát és a módot, melylyel ezt a Vatikánban megakadályozni törekesznek.

A gelatinnal való fáradságos kezelés általános bámulatot keltett. A szétmálló hártjának minden repedését, minden hézagát üvegszerűleg átlátszó gelatinhártya tölti ki, ezen kívül az egész pergamenlap gelatinnal van bevonva, mely azt külső behatásoktól megvédi. Egy-egy hibás pergamenlap illetően preparálásához sokszor hetek munkája szükséges.

A konferencia tagjai, a mig egyrészt teljes elismeréssel adóztak *Ehrle* fáradságot nem ismerő törekvéseinek, melyekkel a tudomány e közös kincseit az elpusztulástól megóvni igyekszik, másrészt azonban nem nyomhatták el aggályaikat e restaurálási módnak nagyobb méreteken leendő követése ellen, és ez aggályokban

maga *Ehrle* is osztozott. Az a rendkívüli figyelem, a mi annak keresztülviteléhez szükséges, a költség és az idő, a mit az igényel, hozzáértő személyzet hiánya, úgyszólván lehetetlenné teszik e restaurálási módnak nagyobb mértékben leendő alkalmazását; az különben általános elterjedésre alig is számíthat, mert igen ritka az oly nagybecsű kézirat, mely e fáradságos procedurát megérdemelné. A gelatinnal való kezelés ellen még az a kifogás is felfemerült, hogy ez által a kéziratnak eltűnnek egyes oly sajátságai, melyek a kutatóra, kivált a filologusra nézve esetleg fontosak lehetnek. Így a pergamen színe általában megváltozik, a tinta különböző színe egyöntetű sötétebbé válik, kisebb rasurák, javítások eltűnnek. Bár ezek apró, lényegtelen momentumoknak látszanak, de lehetnek esetek, mikor azok a kézirat létrejöttének körülményeit derítik föl.

Ehhez járul még az a körülmény, hogy a formolos gelatinnal való kezelés eredményeire nézve még nem rendelkezünk hosszú évek tapasztalataival, és még nem vagyunk teljesen bizonyosak abban, hogy az elmállásnak lassan-lassan pusztító folyamat e kezelés végleg megakasztja-e.

Ez az oka, hogy az értekezlet tagjai sem ülésben sem ülésen kívül, felelősségök tudatában, nem mertek határozottan állást foglalni a vatikáni kísérletek mellett, hanem a kérdésnek további tanulmányozását és a kísérletek folytatását javallották.

Ehrle kísérleteihez teljesen hasonlóak a leydeni könyvtár igazatója által bemutatott javítások, melyeknél szintén a gelatinnal való bevonás viszi a főszerepet. Ezzel szemben *Posse Ottó* drezdai állami levéltárnok a drezdai katonai kémiai laboratórium-ban rövid idővel ezelőtt megkezdett kísérletekről tett előzetes jelentést. A kísérletek célja az volt, hogy a romlásnak induló hártya vagy papír valami szerrel impregnáltassék oly célból, hogy az impregnálás nemcsak a kezdődő romlás folyamat állítsa meg, hanem biztosítékot nyújtson a jövő romlás ellen is. A kísérletezés jelenleg a kezdet stadiumában van, eredményeiről itélni még nem lehet. Impregnálásra a zapon nevű szerrel tetten kísérletet: a zaphoz azonban még egy igen robbanékony szer (nitroglycerin) is járul, mi a kísérletezést szerfölött veszélyessé és annak nagyobb mértékben való alkalmazását úgyszólván lehetetlenné teszi. A nitroglycerinnel kevert zapon állítólag el-

veszti ugyan robbanó tulajdonságát, de a kísérletek még nem haladtak annyira, hogy rólok határozott véleményt lehessen alkotni. Ha sikerülne oly impregnáló szert feltalálni, mely az eredeti darab tulajdonságain semmit sem változtat s annak jelenlegi állapotát úgyszólván fixirozva, a további romlásnak útját állja: ez volna kétségtelenül a legalkalmasabb, a legkevesebb fáradsággal és költséggel járó restaurálási mód, mely úgy hártára mint papírra egyformán alkalmas.

Lippmann, a berlini kir. metszet-gyűjtemény igazgatója addig is, míg valamely teljesen megbízható vegyi eljárásban történik megállapodás, mechanikus konzerválási módokat ajánl ott, hol az illető darab elpusztulásának veszélye közel van. Ilyen mód pl. az, ha a romló lapot átlátszó gelatin-lemezek közé zárjuk légmentesen, mi által legalább egyelőre a további romlásnak útját álljuk s a lemezek átlátszóságánál fogva a darab használatát is biztosítjuk. Ez az eljárás egyes lapoknál, mint az oklevelek (ha nincs rajtuk pecsét), metszetek, rajzok, különösen alkalmas.

A tárgyalások folyamán több ízben felmerült és végre általános elfogadásra talált az az óhajtás, hogy legelső teendő, mielőtt bármily konzerválási módszert alkalmaznánk, nagybecsű kéziratoknak, melyek a tudomány közös kincsei és a tudományos kutatásnak maradandó tárgyai, a technika legfejlettebb eszközeivel történendő lefényképezése, hogy azoknak mai állapota a jövő idő számára fixiroztassék. Felmerült továbbá az is, hogy tekintve e művelet költséges voltát, nemkülönben hogy a restaurálási műveleteknek kiváló gonddal, szakavatottsággal kell történniök, mi csakis oly módon képzelhető, hogy azokat egy helyen, a legjobb eszközökkel berendezett laboratóriumban, erre a célra kiképzett személyzet hajtja végre: kívánatos, hogy valamely semleges területen (pl. a Vatikánban), hol ily első rangú tudományos anyag bőven áll rendelkezésre, nemzetközi támogatással egy központi javító és fényképező műhely létesüljön; mert egy könyvtártól vagy államtól sem lehet követelni, hogy oly nagyértékű darabot, mely az ő tulajdonában van ugyan, de a mely a tudománynak kincse, csupán a maga áldozatkészségével mentsen meg a jövő számára. Ezen központi helyre küldené azután minden állam, mely annak fenntartásához hozzájárul, a maga romlásnak induló értékes kéziratait, fényképezés és restaurálás céljából.

E tárgyak megvitatására az értekezlet három ülést tartott.

A tanácskozás eredménye a következő határozatokban foglalható össze:

1. Az értekezlet óhaját fejezi ki, hogy azon legrégibb és a tudományra nézve legértékesebb kéziratok jegyzéke, melyek minden látszat szerint a biztos elpusztulás útján vannak, állíttassék össze és hogy e jegyzékbe foglalt kéziratok, mostani állapotuknak megörökítése céljából, fényképeztessenek le.

2. E cél megvalósítására az értekezlet egy állandó bizottságot nevez ki, melynek tagjai: *Ehrle*, a vatikáni könyvtár praefectusa, *de Vries*, a leydeni könyvtár igazgatója és *Zangemeister*, a heidelbergi könyvtár igazgatója. A bizottság jogosítva van magát megfelelő számig kiegészíteni. Feladatai pedig ezek:

a) az első pontban említett kéziratok jegyzékét összeállítani és azok lefényképeztetését előmozdítani:

b) az eddig felmerült konzerválási módokat tanulmányozni és az alkalmasnak bizonyulókat követésre ajánlani:

c) az értekezlet elé terjesztett konzerválási módokat nyomtatásban mielőbb közzétenni:

d) a felsorolt célok érdekében könyvtárnokokkal és technikus szakértőkkel érintkezésbe lépni;

e) odahatni, hogy a tudomány érdekében a mondott célokra szükséges anyagi eszközöket egyes államok rendelkezésre bocsássák.

3. Az értekezlet azt óhajtja, hogy a kéziratok romlásának lassú menetére való tekintettel, mindaddig, míg a bizottság pozitív eredményekkel nem áll elő, a minek az 1899. év őszéig kell megtörténnie, azok konzerválása érdekében csak oly eszközöket alkalmazzanak, a melyek az egyes speciális esetekben a viszonylag legnagyobb biztonságot nyújtják, de egy jövőendő jobb eljárásnak nem állják útját.

E határozatok meghozatala és egyéb formaságok elvégzése után a konferencia október hó 1-én d. u. 5 órakor véget ért. Október 2-án, az értekezlet utóhangjaként, az *Ehrle* által Sanct-Gallenbe hozott végtelen értékű kéziratok az ottani Stifts-Bibliothek termében összefüggő sorozatban voltak tanulmányozhatók, mely körülmény az értekezlet számos tagját visszatartotta az elutazástól.

A tanácskozás lefolyásának részletes ismertetésére közzöljük

a konferencia jegyzőkönyvének fordítását, a résztvevőknek szétküldött hiteles jegyzőkönyv német-francia szövege alapján.

II.

A régi kéziratok megóvása és tatarozása céljából 1898 szeptember 30-ikától október 1-éig Sanct-Gallenben tartott nemzetközi értekezlet jegyzőkönyve.

1. ÜLÉS.

1898 szept. 30-án, pénteken d. u. 2¹/₄ órakor

Sanct-Gallen kanton kormánytanácsának üléstermében.

Jelen vannak: P. Ehrle Rómából; Zangemeister tanár Heidelbergből; Dr. v. Laubmann Münchenből; P. Van den Gheyn Brüsszelből; Nicholson Oxfordból; Omont Párisból; Dr. de Vries Leidenből; Mommsen tanár Berlinből; Dr. Wilmanns Berlinből; Dr. Lippmann Berlinből; Dr. Posse Drezdából; Dr. Füh Sanct-Gallenből; Dr. C. Chr. Bernoulli Bázélből; Dr. Joh. Bernoulli Bernből; Dr. Escher Zürichből; Dr. Fejérpataky Budapestről; Prof. Wintterlin Stuttgartból.

Továbbá E. Chatelain Párisból, mint vendég.

I. P. Ehrle Ferencz, a római vatikáni könyvtár prefektusa megnyitja az ülést, üdvözlí a jelenlévőket, köszönetet mond Sanct-Gallen kanton kormánytanácsának a helyiség átengedéseért, s ismerteti a szempontokat, melyeket a szentszék és a vatikáni könyvtár e tanácskozás egybehívásánál szemmel tartott.

A vatikáni államtitkári hivatal a meghívókat diplomáciai úton küldte szét az egyes kormányokhoz, kivételes esetekben (mint Anglia és Svájc) a vatikáni könyvtár írt az egyes könyvtárakhoz (így a londoni British Museum-éhoz, az oxfordi és cambridgei könyvtárakhoz és a sanct-galleni káptalani könyvtárhoz.) vagy magán egyesületekhez (a svájci könyvtárosok egyesületéhez.)

A felhívásnak engedve, a következő kormányok képviseltették magukat: Ausztria, Baden, Bajorország, Belgium, Franciaország, Magyarország, Németalföld, Poroszország, Szászország és Württemberg. Ezenkívül az oxfordi és sanct-galleni könyvtár és a svájci könyvtárosok egyesülete.

Dánia, Oroszország, Svédország és a cambridgei könyvtár nem fogadta el a meghívást, a British Museum pedig akadályozva volt a részvételben.

Az egyes államok képviselői:

Anglia: Nicholson, az oxfordi Bodleian library könyvtárnoka.

Baden: Zangemeister tanár, a heidelbergi egyet. könyvtár könyvtárnoka.

Bajorország: Dr. v. Laubmann, a müncheni udvari és állami könyvtár igazgatója.

Belgium: P. Van den Gheyn, a brüsszeli kir. könyvtár kézirat-tári osztályának öre.

Franciaország: Omont, a párisi nemzeti könyvtár kézirat-tári osztályának segédőre, mint Delisle igazgató képviselője.

Magyarország: Dr. Fejérváthy, a budapesti magyar nemz. múzeum könyvtárának igazgatóőre.

Németalföld: Dr. de Vries, a leideni egyetemi könyvtár igazgatója.

Poroszország: Mommsen tanár Berlinből. Dr. Wilmanns, a berlini kir. könyvtár igazgatója. Dr. Lippmann, a berlini kir. met-szetgyűjtemény igazgatója.

Svájc: Dr. Füh, a sanct-galleni káptalani könyvtár könyvtárnoka. Dr. Bernoulli K. Kr., a bázeli egyetemi könyvtár könyvtárnoka. Dr. Bernoulli János, a svájci országos könyvtár könyvtárnoka Bernből.

Szászország: Dr. Posse, a drezdai áll. levéltár igazgatója.

Vatikán: P. Ehrle, a római vatikáni könyvtár prefektusa.

Württemberg: Wintterlin tanár, a stuttgarti kir. könyvtár könyvtárnoka.

II. Az egyes tisztségeket betöltik. Tiszteletbeli elnöknek megválasztják Mommsen tanár Berlinből, s melléje ügyvivő elnöknek Dr. de Vriest Leidenből; titkárok: Omont Párisból és Escher Zürichből.

A tárgyalás, amennyiben szükséges lenne, az illető tagok anyanyelvén folyik.

III. P. Ehrle előadó azt ajánlja, hogy a tárgyalás menetét a bemutatandó és megvitatás alá kerülő anyag mivolta szerint így oszszák fel:

1. Pergamenkéziratok a tinta savától származó sérüléssel.

2. Palimpsestek.

3. Papírkéziratok.

IV. P. Ehrle, utalással a »Centralblatt für Bibliothekswesen,« a »Revue des bibliothèques,« a »Bibliothèque de l'École des charles« és a »Rivista delle biblioteche«-ben megjelent értekezéseire a tinta által történt átmarásoknak igen érdekes példáit mutatja be vatikáni pergamen kéziratokon. Lippmann, de Vries, Nicholson és Posse is bemutatnak néhányat.

A vita, a melyben Ehrle, Van den Gheyn, Lippmann, Mommsen, Nicholson, Omont, Posse, de Vries, Wintterlin és Zangemeister vesznek részt, szabadon kiterjed a szóban forgó kérdés egész területére, de határozatokat egyelőre nem hoznak.

A legfontosabb nyilatkozatok és indítványok, melyek az előadók értekezésében nem foglaltatnak, a következők:

Dr. Posse hosszasan fejtegeti, hogy nem lenne-e helyén való egy nemzetközi megállapodás, mely szerint az egyes államok bizonyos pénzösszeg fizetésére köteleznék magukat. E tőkével egy központi műhelyt lehetne felállítani, melyet tudományosan és technikailag egyaránt képzett személyzet vezetne. Legcélzszerűbb lenne talán a mostani vatikáni műhelyt központi műhelylyé átalakítani. Ez intézet nagy előnyököt biztosítana úgy a tudománynak általában, mint a belga, franczia, magyar, osztrák és porosz intézeteknek, valamint a Monumenta Germaniae vállalatnak is.

Zangemeister kifejti, hogy: 1. kívánatos volna, ha a kutatás megállapíthatná, hogy nem tartalmaz-e a tinta még sok szabad, maróhatású savat, melyet esetleg semlegessé lehetne tenni.

2. Tatarozás alá kerülő kéziratokat előbb mindig le kell fényképezni. Mai állapotukat a fényképen örökre rögzíteni kell, hogy ezentúl is használhatók legyenek. Különösen unikumokat kell feltétlenül lefényképezni.

Mommsen megjegyzi, hogy előzetes lefényképezést csak olyan esetekben tart szükségesnek, mikor tudományos és állandó becsű kéziratokról van szó, nem pedig relikviákról.

Omont kifejti, hogy csak a legnagyobb óvatossággal szabad kéziratokat restaurálni és csakis oly esetekben, hol közvetlen veszély fenyeget. Célzszerű volna talán egy nemzetközi bizottságot kiküldeni, a mely megállapítaná az előzetesen lefényképezendő

kéziratok jegyzékét, a hol természetesen úgy a könyvtárnokok, mint a filológusok érdekei szemmel tartandók.

Wintterlin azt ajánlja, hogy a vegyészek tanácsát is igénybe kell venni, mert ők a sérülések okát, vagy az ezeknek megakadályozására szolgáló eszközöket kifürkészhették.

Lippmann megjegyzi, hogy vegyi műveleteknél egy kiszámíthatatlan tényező van s ez: az idő. Ezért a mechanikus megóvó eljárások alkalmazásának a vegyészettel szemben jelenleg határozottan előny kell adnunk.

D. u. 5¹/₄ órakor az ülés bezárul. Szombatra, okt. 1-ére két ülést terveznek, délelőttre és délutánra. A délelőtti ülés 9 órakor kezdődik.

II. ÜLÉS

1898 okt. 1-én, szombaton d. e. 9¹/₄ órakor.

Jelen van a konferencia minden tagja.

Tiszteletbeli elnök: Mommsen.

Ügyvivő elnök: Dr. de Vries.

I. Az utolsó ülés jegyzőkönyvét felolvassák és jóváhagyják.

II. A tegnapi megszakított tárgyalást folytatják.

Az elnök összegezi a tegnapi tanácskozás eredményét s ennek további menetét az Omont által fogalmazott következő négy pontra irányítja: 1. Kivánatos a legrégibb, tatarozásra szoruló kéziratoknak jegyzéke. 2. A legrégibb és legértékesebb kéziratok lefényképezendők, hogy mai állapotuk megörökíthető legyen. 3. A Vatikánban vagy máshol használt megóvó módszerek alkalmazása, de csakis végromlásnak indult kéziratoknál. 4. Állandó bizottság kiküldése, mely a kormányokkal, könyvtárnokokkal és vegyészekkel állandó összeköttetésben álljon.

P. Ehrle szerint azt a főkérdést kell megoldani, hogy: kell-e, vagy szabad-e alkalmaznunk a máig ismert megóvó eljárások bármelyikét is a szóban forgó kéziratoknál?

Nicholson, utalással Ehrle nyomtatott értekezésére, hosszabban beszámol a Bodleian library-ben szerzett, a kéziratok romlását és javítását illető tapasztalatairól. További kutatásokat tart kívánatosnak abból a célból, hogy vajjon a kéziratok kímélődése tényleg állandóan előre halad-e, a mi szerinte kétséges,

mert ez a klimatikus viszonyokkal van összefüggésben s a pusztulás okozói erejüket veszthetik.

A vita bezárása után a konferencia a következő határozatot hozza:

1. A konferencia azon óhajának ad kifejezést, hogy összeállítandó azon legrégibb és legfontosabb kéziratok jegyzéke, melyek minden külső jel szerint biztos végromlásnak néznek elébe.

2. A konferencia azon óhajának ad kifejezést, hogy e jegyzékben felsorolt kéziratokról, jelen állapotuk feltüntetése céljából, fényképfelvétel eszközözlendő.

3. A konferencia kinevez egy állandó bizottságot, mely hivatva van a kormányokkal, könyvtárakkal és vegyészekkel érintkezésben állni, tanulmányozni azon megóvó eljárásokat, melyek használhatók s ajánlani azt, mely a czélnak legjobban megfelel.

4. A konferencia azt ajánlja, hogy — mivel a kéziratok pusztulása csak lassan megy végbe — addig, míg a bizottság pozitív eredményekkel be nem számol, mindenesetre 1899 őszével bezárólag, csak olyan eszközöket használjunk, melyek az egyes esetekben a legnagyobb viszonylagos biztosságot nyújtják, s a melyek egy esetleg később fölfedezendő jobb eljárás alkalmazását nem zárják ki.

III. Határozatba megy, hogy a tanácskozási jegyzőkönyv végén rövid foglalatban vázolják a máig ismeretes megóvási eljárásokat.

IV. Az állandó bizottság tagsági számának megállapítását s a tagok választását a délutáni ülésre halasztják.

V. A bizottságot fölhívják, hogy tanácskozásairól és kiséreleteiről a főbb szakfolyóiratokban időről időre számot adjon.

VI. A délutáni ülés tárgyai, az állandó bizottság megválasztásán kívül: A papírkéziratokról való tanácskozás és határozathozatal a tanácskozási jegyzőkönyv kinyomtatása felől.

11¹/₂ órákor az ülés bezárul. 12 óráig bemutatja még P. Ehrle a Vatikánból magával hozott egyéb anyagot, különösen sérült palimpsesteket. (Egyes részeket Virgil két képes kéziratából, Dio Cassius, Fronto, Sallustius, Strabo, Cicero de re publica, Codex Marchalianus prophetarum-ból stb.)

Legközelebbi ülés d. u. 2 órákor.

III. ÜLÉS

1898 okt. 1-én, szombaton d. u. 2¹/₄ órakor.

Jelen vannak: az összes tagok.

Tiszteletbeli elnök: Mommsen.

Ügyvivő elnök: Dr. de Vries.

I. Az utolsó ülés jegyzőkönyvét fölolvassák és jóváhagyják.

II. A papírkéziratok romlása elleni eljárás kérdése kerül tárgyalás alá.

A vita eredményeként különösen két pont közelebbi megvizsgálása volna kívánatos:

a) oly eljárás feltalálása, mely a tintában lévő savat semlegessé tenné, a tinta fekete színének megváltoztatása nélkül.

b) azon rovarok működésének megvizsgálása, melyek, dr. Posse értesítése szerint, nemcsak hogy nem ártalmasak, hanem egyenesen hasznosak.

III. Hosszabb vita után az állandó bizottság tagjainak számát háromban állapítják meg. Megválasztották Ehrlet, de Vriest és Zangemeistert. A konferencia jónak látja a bizottsági tagok számát egyelőre korlátozni, olyan személyiségek távolléte miatt, kiket a tanácskozás tárgya nagyon közről érdekel, de abban különféle okok miatt részt nem vehettek. A bizottság azonban felhatalmazást nyer tagjai számának szükséghez mért megnagyobbitására is.

IV. Az állandó bizottság munkakörének megállapítása alkalmából elhatározzák a délelőtti ülés II. jegyzőkönyvi pontja 3-ik cikkelyének revízióját. A cikkely új fogalmazásban így hangzik:

3. A konferencia kinevez egy állandó bizottságot s a következő megbízással látja el:

a) az 1. cikkelyben tervbe vett kéziratjegyzék elkészítése;

b) a 2. cikkelyben említett fényképfelvételek megvalósítása;

c) az egyes megóvó eljárások tanulmányozása s a legjobbnak ajánlása;

d) sajtó útján való közzététele azon megóvó eljárásoknak, melyek a tanácskozás folyamán szóba kerültek;

e) e feladatok teljesítése végett érintkezésbe kell lépni könyvtárosokkal és vegyészekkel.

f) ki kell eszközölni, hogy az egyes államok pénzáldozatokat is hozzanak a tudomány érdekében.

V. A titkári hivatal megbizzák, hogy a tanácskozási jegyzőkönyvet sajtó útján tegye közzé s juttassa a tagok kezéhez.

VI. Az ügyvivő és a tiszteletbeli elnök, valamint Nicholson, P. Ehrle végül köszönetet mondanak Sanct-Gallen kanton kormányának, Dr. Fáh káptalani könyvtárnoknak, majd különösen P. Ehrlenek és a vatikáni kormányának, valamint a konferencia tagjainak (különösen Nicholson, Posse, Zangemeister, Lippmann és Omontnak), a tiszteletbeli elnöknek, a svájci könyvtárnokok egyletének és a titkároknak.

VII. A tanácskozás megszakad egy negyedórára, hogy a jegyzőkönyvet megirhassák.

VIII. $4\frac{3}{4}$ órakor folytatják az ülést. A jegyzőkönyvet felolvassák és jóváhagyják.

IX. A tiszteletbeli elnök köszönetet mond az ügyvivő elnöknek, sikert jósol a mostani konferencia törekvéseinek s délután 5 órakor az ülést bezárja.

(A jegyzőkönyv az értekezlet határozataival végződik, melyeket a közlemény I. részében már ismertettünk.)

A konferencia tagjai aláírásukkal hitelesítik a jegyzőkönyvet:

A tiszteletbeli elnök: Th. Mommsen.

Az elnök: S.-G. de Vries.

A titkárok: H. Omont, Herm. Escher.

F. Ehrle, S. J.

Dr. Otto Posse.

Dr. Karl Zangemeister.

Dr. Ad. Fáh.

Dr. G. von Laubmann.

Dr. C.-Chr. Bernoulli.

J. Van den Gheyn, S. J.

Dr. Joh. Bernoulli.

Edward-W.-B. Nicholson.

Dr. Fejérpataky.

Dr. A. Wilmanns.

Dr. A. Wintterlin.

Dr. F. Lippmann.

Émile Chatelain.

A másolat hitelül: A titkárok: H. Omont Herm. Escher.

AZ 1711 ELŐTTI MAGYAR NYOMTATVÁNYOK KÖNYVÉSZETE.

VARJÚ ELEMÉRTŐL.

Maholnap húsz éve lesz, hogy a Szabó Károly nagy könyvészeti művének, a Régi Magyar Könyvtárnak első kötete napvilágot látott. Alig van könyv a magyar tudományos irodalomban, mely megjelenésével olyan közörömet keltett a szakemberek körében, mint ez, és melyet olyan osztatlan dicséretben részesítettek, mint a Régi Magyar Könyvtárt. És méltán. A buzgó szerző megérdemelte a dicséretet és elismerést. A mi könyvtári viszonyaink húsz évvel ezelőtt olyanok voltak (s fájdalom, ma sem sokkal különbek), hogy egy ilyen munka anyagának összehordása végtelen buzgalmat, kitartást és türelmet kívánt s aránytalanul sok fáradságba, utánjárásba került. Rendezett, lajstromozott könyvtárakban igen könnyen, kényelmesen lehet bibliografiai kutatásokat tenni. A katalógusból kevés fáradsággal ki lehet keresni a szükséges címeket, a könyveket helyébe hozzák a kutatónak, nem kell idejét a könyvpolczokon való turkálással, nézegetéssel eltölteni. Másként áll a dolog a mi vidéki könyvtárainkban, különösen azokban, a hol a régiségeket kutató legtöbb eredményre számíthat, a zárdák, plebániák, templomok könyvesházaiban. Katalógus legtöbbnyire nincs, ha van, nincs köszönet benne, szignaturái után alig ha lehet valamit megtalálni. Még jó ha olyan-amilyen könyvtári helyiség akad, s nem valami félhomályos, dohos kamrából, sekrestyéből vagy épen a padlásról kell előhúzgálnia a könyveket. Van olyan is, a hová csak nagy kérések, hogy úgy mondjam arczatlankodások révén juthatni be. Hát húsz év előtt? Akkor még rosszabbak voltak a viszonyok. A Szabó Károly nagy lelkesedése, tárgyyszeretete, lángbuzgalma kellett egy ilyen munka elvégzéséhez. Mekkora tömegét az évtizedes porral, penészszel borított könyveknek kellett átforgatni az első rész kevesebb mint 2000 címéért! Hányszor kellett eredmény nélkül távozni egy-egy keserves munkával átvizsgált könyvtárból? Húsz évi ernyedetlen fáradás gyümölcse volt az első, hat évié a második kötet.

A dolog természete szerint a legpontosabb kutatások daczára is hiányos maradt a nagy mű, hiszen könyvészeti munka teljes

nem is lehet soha. Alig hogy megjelent, már elkezdődött a pótlékok közlése is e folyóiratban. Szabó Károly maga is egyre-másra közölte újabb felfedezéseit s azóta alig van a Könyvszemlének olyan füzete, melyben ne lenne egy-két adalék az első vagy a második kötethez. A szerző előre tudta ezt s már az első kötet előszavában írta: »Bizvást merem reményleni, hogy épen munkám megjelenése következtében fog hazai könyvtáraink átkutatása nagyobb mérveket öltetni s ha e reményem teljesültével az én munkám túlleend szárnyalva s annak *újabb teljesebb kiadása* válandik szükségessé, azon én fogok legőszintebben örvideni...«

A szerző, sajnos, már műve újabb kiadását nem érhetette meg, sőt a munkába vett harmadik részt sem volt képes befejezni. A halál kiragadta a tollat kezéből. Az adalékok közlése azonban az ő halálával sem szűnt meg. Számuk a két első kötetben már közel hatszázra rúg, mely számból az elsőre több mint 400 esik.

Nagy baj azonban az, hogy e szép anyag úgyszólván használhatatlan, el lévén szórva egy régibb folyamaiban mindinkább ritkábbá váló folyóirat tizennyolcz kötetében. Egy czimért, indexek és mutatók híján mind a tizennyolcz évfolyamot át kell böngészni, a mi bizony nem kis munka. Arról nem is szólunk, hogy vidéken akár hány tanár s irodalommal foglalkozó nem juthat hozzá a Könyvszemle teljes sorozatához: ily nagy szeries megszerzésére nem képes, míg a pár forintba kerülő új kiadású Régi Magyar Könyvtárt szívesen megvásárolná. Szükség van tehát, még pedig égető szükség a pótlékok használhatóvá tételére.

Tudta és érezte ezt az akadémia is s régen tervezte az adalékok kiadását. De részben, mert nem tudta eltökélni magát a kiadás módjára nézve, a jó szándékot mind e napig meg nem valósította. Ugy halljuk azonban, hogy legutóbb mégis elhatározott a pótlások közzététele. A kik könyvészettel, irodalomtörténettel s a történelem bármely ágával foglalkozunk, nagy hálára leendünk érte kötelezve az akadémiának. Kötelességet teljesít vele, részben a közönség, részben a boldogult Szabó Károly iránt, a ki mint fennebb említettük már előre látta a második kiadás szükségességét. Mivel azonban egy ilyen évtizedekre szóló munka kiadása igen nagy fontossággal s jelentőséggel bír s mivel sajnosan kell tapasztalnunk, hogy a legszükségesebb kézikönyvek és felülmunkák egyre-másra félig készen, úgyszólván nyers, éretlen álla-

potban jutnak ki a sajtó alól. szabadságot veszünk magunknak a Régi Magyar Könyvtár pótlékai közreadását illető nézeteink elmondására, azt remélve, hogy az ügynek tehetünk ezáltal némi szolgálatokat.

Az ilyen munkákat egy ember úgy is ritkán tudja jól megcsinálni. Különösen nálunk nem. Ennek pedig nem a képzett, nagytudományú s tehetségtű emberek hiánya az oka; korántsem, ilyen akad elég. Hanem igenis az az oka, mert nálunk *bibliografus* nem igen van.

A legtöbben úgy képzelik a dolgot, hogy a ki az irodalomtörténetben járatos, egy kis paleografiát is tanult, néhányszor a kezébe vette a Haint, a Dénist, a Brunet-t, az már untig eleget tud arra, hogy felcaphasson bibliográfának. Sokan bizony le is nézik ezt a »mesterséget«, mint igazi tudós emberhez nem illőt. Bizzák a könyvészet csinálást könyvkereskedőkre. Ha pedig mégis ráadja magát valaki, úgy a maga szaktanulmányai szempontjából ítélvén meg mindent, olyan könyvészeti munkát csinál, a miben nincs aztán köszönet.

Nem árt tehát egy kicsit megvilágítani a dolgot, még mielőtt az új kiadás, vagy, a mit azonban el sem akarunk hinni, egy pótkötet közzététele visszavonhatlanul megtörténik. Szükségesnek tartjuk ép a könyvészeti szempontok kiemelését, mert a régi sablon szerint könnyű lesz ugyan dolgozni, de a tudomány kevés hasznát látja a munkának. Annyira ma is vagyunk, hogy a külföldnek eldicsekedhetünk vele, miszerint könyvészetünk 1473-tól 1897-ig meg van. Csak azt ne mondjuk el senkinek, *minő* ez a könyvészet.

Pedig jobb »*Planum*«--ot csinálni a »*Magyar Bibliographia és Szókönyv iránt*«, mint plánus nélkül, hebehurgyán és rosszul csinálni meg a bibliografiákat és a szókönyveket, elvágva útját hosszú időkre a jobb és tökéletesebb munkák kiadásának. Nagyon kell vigyáznunk, ne hogy úgy itthon, mint odakint végkép rossz hirbe hozzuk tudományos literaturánkat. Már hozzá szoktunk, hogy forráskiadványainkat, szótárainkat, névmutatóinkat s más hasonló nagy pontosságot igénylő tudományos segédeszközeinket csak a legnagyobb óvatossággal használjuk, lévén azok, néhány kevés kivétellel, ijesztő gondatlansággal megcsinálva; kritikátlanul használva őket, a legnagyobb botlásoknak vagyunk folyvást

kitéve. Nem vagyunk olyan gazdagok az eszközökben, hogy eldobjuk azt a sok hasznavehetetlen forráskiadványt, mely az utolsó harmincz évben megjelent s okulva a nagy tévedéseken, megkezdjük történeti s nyelvészeti forrásaink rendszeres, a modern eszközöknek, a modern tudásnak megfelelő s mindennek fölött *lelkiismeretes* kiadását, erre még nem érkezett el az idő. De azt szabad legyen kérnünk s elvárunk, hogy az újabb publikációk ne készüljenek a régi módra, s legalább ezek nyújtsanak némi kárpótlást a régi hibáiért.

Ha azt akarjuk megállapítani, milyennek kell lenni az új kiadásnak, úgy először a réginek hiányait és hibáit kell konstataálnunk. Szabó maga hibátlannak tartotta munkáját s kétségkívül meg volt arról győződve, hogy egy új kiadásra csak a pótlékok felszaporodása miatt lesz szükség. De nem csak a szerző, hanem jó ideig mindenki azt hitte, s hiszik sokan ma is, hogy a Régi Magyar Könyvtár czímmásai, adatai, leírásai utólérhetetlenül pontosak s tökéletesek, javításra nem is szorulnak. Azt kevesen tudták, hogy a bibliografiának más céljai is vannak, mint pontos könyvczim-másolatok gyűjtése; arról meg legfeljebb egy-két könyvtárnok s könyvkedvelő szerzett meggyőződést, miszerint a bámulatos pontosságúaknak tartott czim-mások majdnem mindenikébe becsúszott egy néhány hiba s azok a bibliografiai technika tekintetéből még azon a fokon sem állnak, a hol Hainnak, a Repertorium Bibliographicum nagynevű szerzőjének teljes félszázaddal előbb kiadott könyvleírásai.

Akadnak olyan, különben igen tiszteletreméltó tudományos emberek is, a kik azt kérdik, mire való a szószaporító, féllapnyi hosszúságú címek pontos lemásolása? Ezek olyan bibliografiát óhajtanának 1711 előtti literaturánkról, mint a minőt Petrik adott az azutániról: rövid, összevont czím, azután az alak megnevezése, a lapok és legfeljebb még a mellékletek száma, több semmi. A ki többet akar tudni egy könyvről, az vegye kezébe magát a könyvet. Hivatkoznak a külföldre, a hol a Szabóéhoz hasonló teljes czim-másokat csak 1500 előtti ősnymtatványokról s legfeljebb még egy más elsőrendű raritásról szoktak csinálni. Arról azonban elfeledkeznek, hogy a mi XVI—XVII. századi könyvanyagunkat csak az ősnymtatványokkal lehet összehasonlítani. Részben, mert a mi nyomdászatunk tulajdonkép csak a XVI. századdal kezdődik.

részben pedig azért, mert a fennmaradt példányok száma olyan csekély, annyit pusztított el a sok háború, no meg a tudatlanság és közömbösség, hogy a legtöbb XVII. s majdnem minden XVI. századi magyar nyomtatvány valódi raritás számba megy s hozzájuk képest az ősnymtatványok mindennapi, közönséges holminknak tekinthetők. Ritkaságuk folytán nincs olyan könyvtár, a melyben megközelítőleg teljes gyűjteményük volna található s így a ki könyvészeti adatokat óhajt nyerni p. o. az ellenreformáció irodalmáról, az kénytelen lenne jó könyvészet híján vagy tizenöt városban átnézni a könyvtárakat. Nem szenved tehát kétséget, könyveinket úgy kell bibliografailag kezelni s feldolgozni, mint a külföldön az ősnymtatványokat szokás. Ebből a szempontból tekintve a dolgot, a Szabó Károly munkájának rendszere s feldolgozása már elavult.

Említettük, miszerint még czímmásai sem hibátlanok, hátrább állnak a Hainéinál. Már Hain tisztában volt vele, hogy a különféle kiadások csakis úgy állapíthatók meg, ha a czímmások hű képét adják az eredetieknek. Jelezni kell tehát a sorokat; a nagybetűket, rövidítési jeleket, a betűk minőségét s a nyomdahibákat pedig a nyomdászat rendelkezésére álló minden eszközzel lehető hűen vissza kell adni. Máskülönben több lesz a kára mint a haszna a teljes czímmásolatoknak.

Szabó Régi Magyar Könyvtárában pedig a Hain követelte dolgokból egy sincs meg. A sorok sehol sincsenek jelölve, a nagybetűk kicsinyekkel vannak visszaadva, a rövidítési jelek több helyt fel vannak oldva, szóval a czímmások nem felelnek meg a követelményeknek.

Példákkal is szolgálunk, nehogy valaki nagyításnak vegye a dolgot. Olyanokat választunk, a melyeknek hasonmása ki van adva s így kiki meggyőződhetik állításaink igazságáról.

I. kötet, 3. sz. Komjáti: Szent Pál levelei. A czímlap hasonmásban megjelent a Beöthy-féle irodalomtörténet I. kötetének 154. oldalán. Szabó adja a címet kis betűkkel, holott annak csak utolsó három szava van az eredetin így nyomtatva. Őt szót nagy betűvel kezd a többi kicsivel, pedig az eredetin csupa egy-féle kapitális betűt látunk. A cím első sorában összekapcsolt *Æ*, a harmadikban külön irt *A E* látható, a Régi Magyar Könyvtárban mindkettő egyszerűen *ae*.

I. kötet 7. sz. Pesti Gábor: Aesopi Phrygis fabulae. Hasonmását közli ugyancsak Beöthy az Irodalomtörténet első kötetében. A tizenegy soros rövid kis czim másolata hemzseg a hibáktól. Nincs jelezve, hogy az első sor gót betűs, valamint a közben egyenként előforduló gót betűk sincsenek kiemelve. Kis betűk nagy betűkkel vannak visszaadva és viszont: az *ij*, *y*-nal, a *w*, *v*-vel van helyettesítve az *R*. sigla fel van oldva!

Hogy lehetséges legyen az összehasonlítás, adjuk itt a szóban forgó könyv bibliografiai helyes címét:

Aesopi phrygis fa- | bulae, Gabriele Pannonio | Pefthino interprete. | Efopus fabula*ij*, mellijeket ma | ftan *wtionnan* magijar nije- | lmre forditot Pefthij Gabriel. | Horatius in arte poetica. *Nec uerbum uerbo curabis | reddere fidus. Interpres.* | Plinius libro 36. Capi. 12. | Aefopus fabula*R*. Philofophus.

Kérem, ne tekintse ezt senki tudományos játéknak! Mert ez a pontosság elengedhetetlen feltétel a könyvészetben. E nélkül lehetetlen közelkorú különböző nyomásokat, kiadásokat felismerni, pedig azt csak kiki beláthatja, hogy azok ismerete igen fontos. De meg a pontos czímmás ép a szóban forgó könyvnél nagybecsű tanulsággal szolgál. Kezünkbe adja kulcsát annak a sajnálatos ténynek, hogy őseink nemzeti nyelvükön mért irtak oly keveset. Itt kiáltanak hozzánk az okok a fentebbi czímről, ahol a gömbölyű római betű a szögletes góttal keverve fordul elő: nyelvünk szokatlan hangjait nem tudták visszaadni sem a latin, sem a német alfabétum jegyeivel s paraszti, a literatúrában hasznavehetetlen nyelvnek nézték a magyart.

De vizsgáljuk tovább Régi Magyar Könyvtárunk korrektségét. 33. sz. »*Tinodi Sebestien*« szörzese: Chronica, írja Szabó Károly. Áll pedig a Beöthynél levő hasonmáson a czim kezdete ilyenképen: CRONICA | TINODI SEBESTIEN | Ízörzele: De nehogy két különböző kiadásra gondoljon valaki, korántsem. Egyszerűen megváltoztatta Szabó a szavak rendjét azért, hogy a név előre jusson. Ilyeneket engedett meg magának pontosságáról leginkább híres könyvészünk. Nem is szólva a *z*-nek mindenütt *z*-vel való helyettesítéséről, csak azt említem még fel, hogy a czim hetedik sorában álló »regidedön« *reuidedön*-re van önkényesen változtatva.

Hat hibát találunk az 53 sz. alatt levő Melius Predikációnak czimében. A legnevezetesebb egy érdekes hanghasonulás meg-

ismerésétől fosztotta meg a R. M. Könyvtár olvasóit. Szabó Károlynál ugyanis ezt látjuk. Magiar Predicatioe, kit Postillanac nevezne . . . az eredetin pedig: MAGIAR PRAE | DIKATIOC, KIPPOSTILLANAC NEVEZNEC . . .

Pázmány korához mértén kitünőnek mondható helyesírását hozza rossz hirbe az 558. sz. alatti hibás czimmásolat. Összehasonlításul itt adjuk az eredeti czim hasonmását.

A Szabó Károlyé pedig így hangzik: *Pázmány Péter* A'setet haynal — csilag — utan budoso Luteristak Vezetője. Mely útba igazította a' Vitebergai Acemiának Fridericus Balduinus — által ki — bocsátott feleletit a' Kalauzra. PAZMANY PETER Esztergomi Ersek írta. 2. Timoth. 3. vers. 9. Tovább elő nem mennek: mert az ő esztelenségek nyilván lészen mindeneknél. Nyomtatta Bechben a Koloniai Vdvarban, Formica Mate.

De nem csak a nagy gondosságot igénylő magyar czimekben hemzsegnek a hibák, hanem a második rész latin czimeiben is. A legelső hazai nyomtatvány két soros kolofonjában már van egy

hiba: Andreā helyett Andream áll. A 196. szám alatt van Chiakor György Epistolája de morbo et obitu Stephani regis. Belőle kihagyva egy szó s a cím CLAUDIOPOLI-ja *Clauddioppoli*-ra változtatva. A hasonmás Szadeczky Kovacsóczy Farkasában látható.

Nem akarom a példák hosszú sorával untatni az olvasókat; ennyiből is meg lehet ismerni, milyen tökéletlen a mi Régi Magyar Könyvtárunk s mennyire rászorúl az átdolgozásra. Jó szemű, figyelmes, katalogizálásban, bibliografiai manipulációkban jártas ember átdolgozására, aki azonfelül lelkiismeretes is legyen, nehogy egy a réginél csak *valamivel jobb* munka kerüljön ki a keze alól. Kijavítani nem sokkal könnyebb ezeket a könyvczimeket, mint leírni; az átdolgozóra nézve tulajdonképp csak annyi haszna van a régi könyvészetnek, hogy számon tartja az anyagot; javítás, helyesbítés nélkül egy sorát sem szabad felhasználni.

A hibás czímmások magukban véve is feltétlenül szükségessé tennék a Régi Magyar Könyvtár új, átdolgozott kiadását, de vannak még egyéb nem kevésbé fontos okok is, a melyek azt kívánatossá teszik.

A könyvészet feladatai közé nemcsak a meglevő könyvanyagnak bizonyos nemzeti vagy tárgyi szempontok szerint való összegyűjtése tartozik, hanem a könyveknek, mint egyik legfontosabb műiparunk termékeinek, ipar és műtörténeti tekintetből való ismertetése és feldolgozása is. Vagyis nem szabad a bibliográfiának csak az irodalomtörténet számára dolgozni; szükséges, hogy a nyomdászat, a sokszorosító műipar története, a műtörténet is forrásokul használhassák. Tagadhatatlanul ép úgy tényezői ezek a kulturának, mint akár az irodalom. Talán jobban megítélhetjük hazánk művelődési állapotát a XVII. században abból, hogy a Balassa Istenes Énekeit 15-ször nyomtatták alig 30 év alatt, mint ugyanezen Balassa munkáiból; ezek egy kiváló szellemmel ismertetnek meg, a melyről a nemzetre következtetni alig lehet, de az a tény, hogy a háború és viszálykodás nyomorúságaiban nyakig merült magyarnép egy népszerű poétájának könyvét így kapkodta s ily tömegben vásárolta, az egész nemzetet, az egész magyarságot a maga nagy, nem eléggé méltányolt intelligenciájában állítja elénk. Mert ezzel az van mondva, hogy a Balassa könyve körülbelül 15 ezer példányban terjedt el a csekély számú magyarság között! Ehez arányítva, Vörösmarty

munkáiból az utolsó harmincz év alatt legalább 300 ezer példány-nak kellett volna elkelnie.

Szabó könyvéből még csak azt sem tudhatjuk meg nagyobb fáradtság nélkül, hány nyomda működött 1711 előtt az országban, kik voltak könyvnyomtatóink, annál kevésbé kapunk a nyomás technikáját, a betűk minőségét s más hasonlókat illető adatokat.

Ami a bibliografia műtörténeti feladatait illeti, azok mellett is csak legfeljebb *nálunk* szükséges érvelni. Másutt már régóta tisztában vannak vele, hogy a könyvdisz. az illusztráció ép úgy tárgyát képezi a művészettörténetnek, mint akár a falképek. Mindkettő dekorál, alá van rendelve egy más művészetnek, de bizonyos fokon mindenik önnálló műbecscsel is bír. És sehol a világon nincs a műtörténet úgy rászorúlva a könyvillusztráció nyújtotta legapróbb adalékokra is, mint nálunk. A XVI—XVII. századból alig egy néhány festő és metsző művészt tudunk felmutatni. Menynyire felszaporodna ezek száma, ha egy ügyes bibliografus figyelmesen átvizsgálná régi nyomtatványainkat s azokat műtörténeti szempontból is leírná: metszeteik, szélidiszek, czimképeik, vignettáik, kezdőik mind-mind a magyar műtörténet csekély anyagát szaporítanák!

A Kisfaludy-társaság ezelőtt több mint egy évvel pályázatot irt ki a magyar könyvillusztráció történetére. Szégyenszemre a pályázat meddő maradt. És miért? Talán olyan csekély a ránk maradt anyag, hogy arról könyvet írni nem is lehet? Vagy olyan gyarló, hogy vele foglalkozni nem is érdemes? Dehogy! hanem azért, mert bibliografiánkban *nyoma sincs* annak, hogy valaha Magyarországon képekkel diszitett, virágos arabeszkes kezdőbetűkkel ellátott könyveket nyomtattak. Így aztán a legtöbben nem is tudnak, nem is álmodnak a magyar könyvillusztrációról: akik meg sejteneek róla valamit, azok tisztában vannak vele, hogy nem lévén előmunkálat, átkellene vizsgálni (a kéziratokat nem is említve) a hazai nyomtatványok teljes anyagát, erre pedig nem egy, de legalább három év szükséges.

A Régi Magyar Könyvtárnak a pontatlanság mellett legnagyobb hibája az, hogy a nyomdászat-történeti, műtörténeti szempontokat semmibe sem véve, a legtöbb esetben még azt sem említi, van e valamely munkában illusztráció. Nem szól a legrégibb kolozsvári és brassói nyomtatványok csinos kezdőiről, ér-

dekes czímképeiről s kereteiről. Meg sem kísérli az újszígeti nyomda első termékein látható fametszetű keretek és kezdőbetűk készítőinek kinyomozását, de még arról is hallgat, miszerint a Tinódi Cronikájának művész kezére mutató czimlapján a metsző L-betűs jelvénye látható. Ki volt a gyanítható készítője a Honter Rudimenta Cosmographicaja térképeinek, vagy honnan kerültek a vizsolyi biblia szép szegélydiszei, avagy a Breuer által nyomtatott Aesopus képecskéi? Hiába keressük a R. M. Könyvtárban, ki volt a Pázmány Kalauza szép czímképének mestere, pedig ott áll a kép alatt a metsző neve rövidítve: *Bid(enharter) Tobias*, aki pozsonyi polgár volt, vagy csak még oly csekélyke adatot is a másik hírneves pozsonyi rézmetsző Wiedemann Éliásról, kinek nagy, magyar és osztrák főurak arczképeit tartalmazó munkájáról mindössze annyit mond Szabó, hogy az a czimlapon, indexen és ajánláson kívül száz rézmetszetű arczképet tartalmaz. Mennyire hasznavehetetlen az ilyen tökéletlen leírás, azt épen a szóban forgó munkánál lehet demonstrálni. Ugyanis Wiedemann összesen három kötetet adott ki, 300 arczképpel, melyek közül csak egy jelent meg itthon. Pozsonyban, a másik kettő pedig külföldön. Ismeretes hogy az ilyen rézmetszetes munkák legtöbbször csonkán maradtak ránk s ennél a munkánál majdnem lehetetlen megállapítani, mi tartozik egyik, mi másik kötetbe, úgy hogy élelmes könyvtárosok három csonka kötet lapjaiból szoktak egy-egy »teljes« kötetet egybeállítani s bekötetni, nagy kárára a bibliografiának s manipulációjuknak nem igen lehet nyomára jönni. Pedig ez meg nem történhetik, ha Szabó, akinek régi kötésű teljes példányokat volt alkalma látni, a képeket egyenként felsorolná munkájában.

Bámulatos, mennyire nem törődött Szabó ezekkel a dolgokkal! Képes hallgatással mellőzni a Pázmány imádságos könyveinek illusztrációit; egyetlen egy nagyszombati naptárnál sem említ képeket, holott alig van olyan a XVII. század dereka óta, a melyben egy-két rézmetszetű képtábla vagy legalább egy apró arc- és látképekkel díszített czímkép ne lenne, stb. stb. Igaz ugyan, hogy a műtörténeti szempontokra kiválóan az utolsó húsz évben irányult a könyvészek figyelme de ha csak kicsit körül-nézünk a bibliographia irodalmában látni fogjuk, hogy már a múlt században akadtak olyanok, a kik a műtörténeti vonatkozásokat

fontosaknak s az irodalomtörténetiekkel egyenlően becseseknek tartották.

Zapf György Wilmos 1788. és 1791-ben kiadván az Augsburgban 1468—1530 közt nyomtatott könyvek leírásait, nemcsak a metszeteket sorolja elő, hanem az érdekesebb nyomdászjelvényekről s némely régebbi könyvnyomtató betűiről még hasonmásokat is közöl. Pedig 1376 munkáról ad számot, tehát nem sokkal kevesebbről, mint Szabó Károly műve első kötetében. Aki forgatta Denis Mihály munkáit, tudja, milyen részletes leírásokat ad ez a kitűnő könyvtárnok a betűk formáiról, a diszekről, a képekről, de sőt a papírosról is! A *Merkwürdigkeiten der k. k. Garellischen öffentl. Bibliothek am Theresiano*. (Wien, 1780. 4-r.) előszavában ezeket a megszívlelendő szavakat írja: »Die Bücher, die ich vorlege, sind vielleicht mit übertriebener Genauigkeit beschrieben, allein diese Genauigkeit versichert von der Vollständigkeit einer Ausgabe, erleichtert den Vergleich, und ist nicht selten lehrreich.» *Wiens Buchdruckergeschicht* című munkájában a nevezetesebb bécsi nyomdások jelvényeinek hasonmásait is mellékeli. Nem kevésbé pontos és mindenre kiterjeszkedő leírásokat ad a nagy olasz könyvész Audifredi, kinek az olaszországi ősnymtatványokról kiadott, de a tudomány nagy kárára félbenmaradt bibliográfiája ma is mintául szolgálhat sok tekintetben.

Régi Magyar Könyvtárunk, sajnosan kell konstatálnunk, sok dologban nem csak el nem éri majd száz éves elődeit, de jóval mögöttük marad. Modern publikációkkal nem is próbáljuk egybevetni. Pedig csak tagadhatatlanul nehezebb és jóval több munkát igénylő dolog ott könyvészetet csinálni, a hol, mint p. o. Németországban, csak az 1500 előtti nyomtatványok száma 30,000 körül jár s egyik-másik nagy könyvnyomtató városnak 1711 előtti termelése öt-hatszorosan felülmulja Magyarországit. Még hozzá mennyivel több helyről kell azoknak összegyűjteni az anyagot, mint nekünk?

Szabó Károlynak azonban meg lehet bocsátani tévedéseit, nem szabad szigorúan felróni munkája hiányosságait. Ő kétségen kívül óriási munkát végzett, lerakta az alapokat egy teljes és jó bibliografiához, munkája úgy a mint van nagy szolgálatokat tett; hiányát a magyar tudományosság nagyon megérezte volna. De nem lenne e valóságos bűn, ha most, mikor az anyag legnagyobb

része már össze van gyűjtve, el van végezve a napszámos munka, a helyett hogy jól kifogástalanul csinálnók meg könyvészetünket, megmaradnánk a régi, hibás rendszernél, végeznénk olyan munkát, a melyben nem volna köszönet. Efféle műveknek mindig hosszú időre kell készülniök. Mit érnek, ha megjelenésükkor már mindjárt arra kell gondolnunk: ugyan mikor jön majd a jobbitott kiadás? Ne arra törekedjünk, hogy csak épen annyi legyen az új kiadásban, amennyinek okvetlenül benne kell lenni, azon iparkodjunk, hogy semmi se hiányozzék belőlle, amit csak bele lehet vonni a könyvészet körébe.

Nem akarunk gáncsoskodni, sem előleges kritikát nincs szándékunk írni, azért is, bemutatván a Régi Magyar Könyvtár gyökeres hibáit, arról óhajtunk röviden szólni, minőnek kellene lenni az új kiadásnak, ha a tudomány mai igényeinek meg akar felelni.

Első, elengedhetetlen feltétele a jósnak, az elérhető legnagyobb teljességre való törekvés. Kétségtelenül összevan már gyűjtve az anyag legnagyobb része, de bizonyosan meglehet még az ismert készlet tiz százalékával növelni alapos kutatások révén. Az első kötetben tizenkilencz év alatt több mint 400 pótlék gyűlt össze; kevés kivétellel mind a budapesti és kolozsvári könyvtárakból, tehát épen azokból, a melyeket Szabó Károlynak leginkább alkalma volt átvizsgálni s a melyeket, saját nyilatkozata szerint, teljesen és leggondosabban átnézett. Ezek a könyvtárak pedig még ma sincsenek tökéletesen átkutatva. A Nemzeti Múzeum, a Tudomány Egyetem könyvtárának hány colligatuma rejthet még ismeretlen magyar nyomtatványokat? A még fel nem dolgozott apró-nyomtatványok tömegei is sok becses pótléket fognak nyújtani. Át kell alaposan nézni a vidéki iskolai és kolostori könyvtárakat is, különösen a Dunán-túl, a hol Szabó legkevesebbet kutatott. Ismeretes a szakemberek előtt az ország ezen részének levéltárakban való gazdagsága; már pedig a könyvek is ott maradhattak meg legnagyobb számmal, ahol az oklevelek nem pusztultak el. Sok érdekes dolog akadhat még a régi familiák leveles ládáiban, iratok, okmányok közt, az öreg kúriák padlásain, s ilyenek, ép, feldűlatlan állapotban túl a Dunán szépszámmal lelhetők. Nagy súlyt kell fektetni a Magyarországon nyomott oláh, tót, horvát és szerb könyvek összegyűjtésére; ezt azonban csak

a szláv nyelvekben járatos specialista végezheti. Semmiesetre sem szabad Szabó Károly módjára megelégedni az Agramer Zeitung s más hasonló, kétes értékű források adataival. Hiszem, hogy még horvát testvéreink közt is akad a tudományért lelkesülő s irántunk némi jóindulattal viseltető tudós, aki segédkezik a gyűjtésben.

Felmerül itt az a kérdés is, mit vegyünk be a Régi Magyar Könyvtárba, csak a könyveket, vagy általán minden nyomtatványt, tehát a plakátokat, patenseket, röpiveket is s egyéb fajtaít az egylevelű nyomtatványoknak? Szabó Károly, miért-miért nem, még az Articuluskat is elhagyta. Azt vélem, egyáltalán semmit sem szabad kihagyni. Irodalomtörténeti szempontból az egylapra nyomtatott *Kopaszság dicsireti* is érdekel és fontossággal bír; a Rákóczi vagy Bercsényi plakátjai a történeoszt érdeklik; a lakodalmi, temetési meghívók, iskolai programmok, a művelődéstörténet kutatóira fontosak, valamennyinek együtt pedig a nyomdászat történetének vizsgálója veendi kitünően hasznát. Különben is oly kicsiny az anyag, hogy az egylapnyomatok nem fogják a munkát tulságos nagyra növesztetni, bár ezekből még szép gyarapodásra lehet számítani könyvtáraink s különösen levéltáraink figyelmes átnézése után.

A könyvek leírására a Hain rendszerét ajánlanám. Elöl áll a szerző neve és a könyv egészen rövid czíme. Aztán jön az 1^a lap leírása, tehát rendszerint a czimlapé, a melyből egy szót sem szabad kihagyni. Utána az ajánlások, a fontosabb részek, indexek, mutatóablák felsorolása, mindeniknél megmondva a lap-számot, és a hol szükséges, a kezdő sort. Minden nyomtatásra vonatkozó, a könyvben előforduló adat lemásolandó. Erre következik az alak, a lapok, oldalak száma, esetleg a mellékletekéi. A nyomás minősége, a betűk, a kezdők, fejezetdiszek, képek hangjegyek, szóval a tipografiai kiállítás tüzetes leírása. Magától értődik, hogy különösen ügyet kell vetni az esetleg előforduló nyomdászjelvényekre. Nagy gonddal kell megvizsgálni a metszeteket, nincs-e rajtuk név, kezdőbetű, monogram; minden név, a mellyel műtörténetünk szaporodik, nagy nyereség. Mellőzhetetlen annak kutatása is, honnan vették nyomdáink betűiket s dúczaikat, mi került hozzánk a krakói, mi a bécsi könyvnyomtatók révén, mi készült vagy készülhetett itthon. Bezárják a leírást a könyv szerzőjére, kiadójára, nyomdászára s más rajta megnevezett s létre-

jöttében szerepet játszó egyénekre vonatkozó rövid életrajzi adatok utalások a munka régibb és újabb kiadásaira, máshol megjelent leírásaira, végül pedig a könyvtárak elsorolása, a hol az illető mű példányai találhatók.

A leírásra vonatkozólag mindennél többet mutat egy példa. Vegyük a hasonmásban közkézen forgó új testamentumot Pesti Gábor fordításában. Ennek könyvészeti leírása így hangzik:

Új testamentum, fordította Pesthi Mizsér Gábor. 1^a l. [*Czímlap, fametszetű keretben*] **Nouum Testa** | mentum seu quattu | or euangeliorū vo- | lumina lingua Hunga- | rica donata, Gabriele | Pannonio Pesthino | Interprete.- | **Wy** Testamen- tum ma- | gyar nyeluen. | Cum gratia & pri- | vilegio Romanę Re | gię Maieftatis ad | quinquennium. | 1536. 1^b l. [*a czímlap folytatása.*] **Az neegij Ewangeliſta-** | nak ewangeliomya, mely wy testamentō- | nak mondatyk, kyt magyar nyelure for- | ditot, ees kywaltkeppen walo gon dwife | leffel meg nyomtattatot Pesthy Gabriel | (nemzetfegrewl Myffer nemzetbowl walo.) | (stb.) 2^a l. **GABRIEL | PANNONIVS PES-** | **THINVS LECTORI | CHRISTI-** **ANO.** | S. D. | [*Az előszó latin. Kelt: Vienne Austrię die XIII. Julij. Anno M. D. XXXVI.*] 6^a l. **JOANNIS ALEXANDRI BRA-** | [*ſicani Jurisconfulti ad interpretem Noui | Testamēti. Gabrielem Pannonium | Pesthinum discipulum fu-* | *um aliquot disticha.*] 6^b l. [*középen: VDAL RICI FABRI RHE TI | phyſici Phaleuticum. libel-* | *lum alloquitur.*] 7^b l. [*középen:] VOLF-* **GANGI LAZII ARTI-** | *um & Philoſophię Magiſtri ad | lec-* *torem Decaſtichon.*] 8^b l. [*1. számozott levél.*] **Dent Mathe** **apaf-** **talnak** | ees ewangelistanak elety kezdetyk | 9^a l. **Dent Mathe-** **nak** | Ewangeliomya kez- | detyk. 75^a l. [*67. sztt. lev.*] **Dent Mark** **ewange** | listanak eletij kezd- | tijk 118^b l. **Dent Lukach** **ewangelist** | nak eletij kezdetijk re- | uideden 190^b l. **Dent** **Janos ewangelio-** | *mija kezdetijk.* | 244^a l. [*236. sztt. lev.*] **Tabla** **Ez** **tabla** **mutattija** **meg** | eztendew által meny Ewangeliom **wagý-** | *on* 254^a l. **Az igerwl walo magij-** | **arajat** **kijt** **deakwl mon** | **danak doner, Ma-** | **gijarwl miig, a-** | **wagij miig-** **ten.** | 255^b l. **VIENNAE PANNONIE** | Joannes Singrenius, fuis, ac Jo- | annis Metzger bibliopole, ex- | penſis XVII. die Menſis | Iulij excudebat. Anno | M. D. XXXVI. | Nyomtatta bechbe Janos Sýn- grenius, az | ew, Ees Metzger Janos kewltſegeuel | **zent** **Jakab**

hauanak tyjenheded na- | p̃yan, ezer ewt jaaz harmy- | c̃hat eſten-
dewbe. | Cum gratia & priuilegio Romanæ Regiæ Maiestatis ad
quinquennium. 256* l. [*A négy evangelista fametszetü képe.*] 8-r.
245 lev. *Elül 8. végül 3 szztlan lev. Latin betűkkel, melyben csak a*
z van gót typussal helyettesítve; a fejezetek felírásai és a szél-
jegyzetek gót betűkkel. Czímlapja négy léczből összeállított famet-
szetü kerettel; az alsó darabon az osztrák egy pólyás czímer.
Minden evangelium elején az illető evangelista fam. képe, ugyan-
ezen képek ismétlődnek az utolsó lapon. Részben latin, részben
gót nagyobb kezdőbetűkkel s többször ismétlődő fejezet díszekkel
fametszetben. A kiadás tekintélyes számú példányt foglalhatott
magában, tekintve, hogy a Pestinek sokkal kisebb kelendősegre
számítható Nomenclaturáját Singrenius ezer példányban nyomatta.
A szerzőre vonatkozó adatok a munkának az Akadémia által
1895-ben kibocsátott új nyomtatásához vannak csatolva, a kiadó
Sz(ilády) Á(ron) által. Emlitik: *Le Long. Bibliotheca Sacra.* Paris
1723. I. 447. Benkő Transsylvania, II. 333. Horányi, Memoria
Hungarorum. III. 69. Pray, Index rarior. libror. I. 152, Sándor
István Magyar Könyvesház Irodalomtörténeteink minde-
nike. Példányai

Igy képzelem én az új kiadású Régi Magyar Könyvtárban
a címmásolat és leírásokat. Természetesen nem szükséges hasonló
részletességgel leírni egy a XVIII. sz. elejéről való disszertációt vagy
egy löcsei kalendáriumot, de soha se feledjük el, hogy a túlbő
leírás nem árt a hiányos ellenben igen. A részletes leírások segé-
lyével lehetséges csak az esetleg előkerülő csonka munkákat meg-
határozni, olyanokat, a melyeknek teljes példánya csupán valamely
távol fekvő könyvtárban van meg.

A magyar nyelvű, de külföldön nyomtatott műveknél az
irodalomtörténeti adatokra kell a súlyt fektetni, a nyomdai kiállí-
tás bővebb leírása szükségtelen. Ellenben nagy súlyt kell erre
fektetni az itthon nyomtatott könyveknél.

Egylapnyomatok, röpívek leírása, nem tartozik a legkönnyebb
dolgok közé. A legtöbbnek címe nincs, úgy kell neki adni,
magyarul, latinul vagy németül, a szerint, a minő nyelven van az
egész. P. o. 1676.

Házassági jelentés *egy lapra nyomva.* [*Kezdete:*] Az
Iftennek kertében felnőtt szép | ÉLŐ-FA | AZ TEKINTETES VR |

TELEKI MIHALY | A' Méltóságos Erdélyi Fejedelemnek belső Tanácsa, Torda és Máramaros Várme- | gyének Fő Ifjánya, Kúvár 's mellette valo vidékének, és Hufzt Várának fő kapitányja, &c.. | *és vele edgy Teft* | TEKINTETES VÉR JÚDITH Afzfzony | S' azon Elő-fanak | KILENCZ *elő* GYÜMÖLCSEI. || kik között TEKINTETES TELEKI ANNA | KIS ASZ SZONYT, | TEKINTETES APAFI MIKLÓS | URFI kebelében, Istennek szent rendelése fzerint adta és ajánlotta. | 1676. *E/tendőben. Sz. Mihály havának 9-ik napján.* | A' melynek lakadalmi nagy pompáját ez Hazánkban hafznosan gyümölcsöző nagy ELŐ-FANAK le-rajfzolásával' ékesítette | VERES-EGYHAZI SZENTYEL MIHALY Colosvári könyv-nyomtató. | [*A lap nagyobbik also felét elfoglalja a nap, hold és az égboltozat (!) alatta Apafi Miklós és Teleki Anna körbe foglalt czímerei és egy ágbogas nemzetségfa fametszetben, ágain és gyümölcsein nyomtatott szöveggel. Az egész szedett keretben.*] 39×69. cm. Leírása és hasonmása: Turul VI. 168. Egyetlen ismert példánya egykorúan kiszinezve Radvánszky Béla br. gyűjteményében.

Jóval rövidebbre lehet szabni a XVII. sz. második feléből nagyobb számmal fenmaradt patensek, parancsok, rendeletek leírásait. Ezeknél elég a kezdősor és a dátum reprodukálása, meg kell azonban mondani, hogy a szöveg mit tartalmaz, s hogy hány sorból áll.

A latin és német nyelvű könyvezimek lefordítása, közkeletűek lévén e nyelvek, fölösleges lenne. Másként van azonban a dolog az egyéb, különösen szláv nyelven nyomott munkák címeivel. Ezeket nem csak eredeti szövegük szerint, (a glagol vagy czirill betűseket megfelelő típusokkal), hanem magyarul is vissza kell adni. A fordítás az eredeti után zárójelben következhetik.

A czimek *hű* reprodukálása azonban csakis úgy lehetséges, ha a szükséges betűfajok, rövidítési jelek, szíglák a nyomdásznak rendelkezésére állanak. Latin és gót betűi minden nyomdának vannak, de kétlem, hogy találkozzon nálunk olyan nyomtató-intézet, a melynél az összes szükséges szíglák és jelek meglegyenek. Az us, con, rum, per, prae jegyei, a szóvégző *z*, tulajdonkép m, az egybe foglalt sz, stb. okvetlenül szükségesek.

Hogy mindennemű feladatainak megfelelhessen a Régi Magyar

Könyvtár új kiadása, fel kell szerelni a kellő hasonmásokkal is. Már eddig nagy sereg címlapokról vett fakszimile jelent meg főleg az Athenaeum kiadványaiban, a Magyar Nemzet Történetében s a Beöthy Irodalomtörténetében. De ezek, részben mert szét vannak szórva, részben mert nem bibliografiai célból készülvén, ép a legszükségesebbeket nem tartalmazzák, kevés hasznót hajtanak. Kivánatos, hogy az új magyar könyvészeti kézikönyv az összes nyomdászjelvényeket, minden nyomda betüiből egy néhány mutatóványt s a legérdekesebb fa és rézmetszeteket hasonmásban hozza. Addig, míg ez meg nem történik, úgyszólván lehetetlen a nyomdászat történetét Magyarországon megírni. Külföldön régóta tisztában vannak az ilyen hasonmások fontosságával, francziák, angolok, németek és olaszok óriási tömegű ilyen publikációt adnak át évente a közönségnek. Copinger, Brown, Holtrop, Dickson, Edmond, Bom, Claudin, Willems, stb. könyvészeti munkái hasonmások százaival vannak ellátva.

Igaz, hogy ez a Magyar Tudományos Akadémiára nagy terheket ró. Ugy felszerelve, a mint mi óhajtanók látni, nagy összegbe kerül a munka kiadása.

Nem akarunk előállni a sokszor nagyon jogosulatlan, de sűrűn felhangzó váddal: szokott az akadémia kevésbbé fontos munkákra is igen nagy összegeket áldozni. Csak azt óhajtanók az intéző körök szives figyelmébe ajánlani, a mit már fennebb is érintettünk, hogy egymás után jövő két rossz kiadás jóval nagyobb költséget emészt meg, mint egy jó.

Különben pedig egy kis körültekintés meggyőzhet bárkit is arról, hogy akár milyen nagyok legyenek is a költségek, akár milyen magasra kell is szabni az új kiadás árát, az még sem járhat anyagi kárral. Van ugyanis legalább 500 olyan könyvtár, a melyik *minden* számottevő bibliografiai munkát megvesz, bármilyen ára legyen is. Ezekre bizton lehet számítani. Az árat magasabbra is szabhatja az akadémia, mint egyéb kiadványainál szokta, mert épen a könyvészeti munkák azok, melyeket külföldön igen drágán kell megfizetni. A kiadók bizton számítanak a közkönyvtárakra, s ezért mernek túlzott árakat kérni. Különösen nagy áruk van az angol könyvészeti munkáknak, melyeket azon felül csak igen kis kiadásokban szoktak nyomtatni, s ha ez elfogyott, a példányok ára meg kétszereződik sőt megháromszorozódik.

Végül még egyet óhajtanánk a Régi Magyar Könyvtár átdolgozójának vagy átdolgozóinak figyelmébe ajánlani: lássa el a művét mindenféle szükséges mutatóval, mert ezek nélkül könyvészeti munkát nehéz használni. Ugy gondoljuk, a két kötet indexeit leghelyesebb lenne egybefoglalni, ez tetemesen megkönnyítené a használatot. Ilyen indexek és lajstromok:

1. Szerzők, fordítók, átdolgozók, kiadók, respondensek és defendensek (dissertációknál) névsora.
2. Ismeretlen szerzők munkái (betűrendben).
3. Egyéb, a munkában előforduló nevek. Ide tartoznak az ajánló, üdvözlő versek szerzői s azok, a kikről szól, vagy a kiknek ajánlva van valamely munka.
4. A nyomdászok névmutatója.
5. Réz- és fametszők, illusztrátorok névjegyzéke. Belevéve természetszerűleg azokat is, a kiknek csak monogramja ismeretes.
6. A nyomdák városok szerinti betűrendes lajstroma.
7. Nyomdákkal bíró városok, a nyomdák felállításának korrendjében.
8. Azon munkák jegyzéke (betűrendben), melyeknek nyomtatási helye és nyomtatója ismeretlen.
9. Iskolák betűrendes lajstroma, a hol valamely dissertáczt megvitattak.
10. Egylapnyomatok jegyzéke. (Tárgyaik szerint csoportosítva.)
11. Szakjegyzék.

Ennél ki akarom emelni, hogy nem szabad megelégedni a főbb tudománysszakokba való osztályozással, hanem egyes csoportokba kell beosztani a könyveket. Ne kelljen annak, a ki p. o. az imakönyveket keresi, az egész theologiai szakot átnézni. Ilyen csoportok lennének például: Abécék, articulusok, bibliák, hitvitázó (evangelikus, katolikus, protestáns, unitárius) iratok, iskolakönyvek, naptárak, nyelvtanok, szótárak, stb., stb. Egyik-másik könyv két-három csoportban is szerepelhetne.

12. Könyvtárak jegyzéke betűrendben.

Fölösleges is talán említeni, hogy ezeknek a mutatóknak kifogástalanul teljeseeknek és pontosaknak kell lenni.

Ezek azok a követelmények, a melyeket a Régi Magyar Könyvtár új kiadásától várunk. Ha abból, a mit itt elsoroltunk

bármilyen is hiányozni fog úgy, ha talán jobb lesz is a réginel, tökéletlen leendő s a rá fordított költség kidobott pénz lesz.

Ha pedig az akadémia ez idő szerint akár minő okokból (s ilyenül csakis a pénzkérdést képzelhetjük) egy ilyen nagy munka kiadását nem tartaná lehetőnek, úgy inkább halassza el az egészet; az csak hasznára válhatik a munkának, mintsem rossz, haszontalan könyvet adjon ki, vagy éppen megelégedjék az eddig összegyűlt pótlékoknak a régi kiadás szellemében s modorában való közrebocsátásával. Ez elodázná a tökéletes kiadás megjelenését beláthatatlan időkre, nagy kárára és veszteségére tudományunknak.

Végzem kissé hosszúra nyúlt elmefuttatásomat, bár még sok mondanivalóm lett volna e tárgyról. De elég ebből ennyi is. Ha van az intézőkben egyáltalán szándék jó munka létrehozására úgy szavaim nem fognak süket fülekre találni. Záradékként ide iglatozom a tudós *Dénis* azon sorait, melyekkel klasszikus munkájának, a *Wiens Buchdruckergeschicht*-ének előszavát befejezi:

»Eines Besorgnisses muss ich noch erwähnen. Fallen meine Nachrichten nicht oft ins kleine und unwichtige? Für Freunde der Bücher und Gelehrten geschicht sollte ich es nicht glauben. Dem genauen Chorographen ist kein Bächlein, keine Bauernhütte, dem genauen Naturforscher keine Blatlaus unwichtig. Aber, wann mich jemand, der lieber Bardenlieder läse, einen Mikrographen nennt, dann muss ich es freylich geschehen lassen.«

AZ ELSŐ LEVÉLTÁRI ÉS KÖNYVTÁRTANI SZAKTANFOLYAM.

A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi Miniszter úr által *Fraknói Vilmos* múzeumi és könyvtári orsz. főfelügyelő javaslatára életbeléptetett könyvtárnoki tanfolyam menetéről, a benne résztvevőkről és az eredményről a következő adatok állanak rendelkezésünkre.

A tanfolyamban, az orsz. főfelügyelő által felállított kategoriák szerint, a következők vettek részt.

A Miniszter úr által az állami alkalmazásban lévő jogakadémiai és középiskolai tanárok közül kijelöltettek:

1. Dr. Baintner Húgó jogakadémiai tanár Kassáról.
2. Dr. Molnár Imre jogakadémiai tanár Nagyváradról.

3. Kara Győző főgimnáziumi tanár Aradról.

4. Strauch Béla főgimnáziumi tanár Nagyszebenből.

A r. kath. egyházak és szerzetes rendek részéről:

5. Karkecz Alajos tartományi főnök, a Szent-Ferencz-rendnek a Megváltóról nevezett tartománya részéről, Szolnokról.

6. Pallay Miklós püspöki könyvtárnok, mint a veszprémi püspök kiküldötte, Veszprémből.

7. Randveg Mihály gimnáziumi tanár Vácra, mint a kegyesrendiek tartományi főnökének kiküldötte.

8. Sörös Pongrácz gimnáziumi tanár Pápáról, mint a pannonhalmi főapát kiküldötte.

A többi hitfelekezetek részéről:

9. Csűrös István püspöki titkár Budapestről, a dunamelléki ev. ref. püspök kiküldötte.

10. Gebe Endre könyvtárnok Miskolcra, a tiszamelléki ág. hitv. ev. püspök kiküldötte.

11. Kanyaró Ferencz kolozsvári unit. főiskolai tanár, az unitárius püspök kiküldötte.

12. Kónya Ferencz miskolci főgimnáziumi könyvtárnok, a tiszáninneni ev. ref. püspök kiküldötte.

Mint rendkívüli hallgatók, a tanfolyam első, palaeografiai részében részt vettek még:

13. Némethy Gyula, az Ipolyi-múzeum őre Nagyváradról.

14. Dr. Szinnyei Ferencz tanárjelölt Budapestről.

15. Törzsök Vilmos segédlelkész Körmendről.

A tanfolyam az orsz. főfelügyelő által július hó 4-én d. e. $\frac{1}{2}$ 10 órakor a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának Széchenyi-termében megnyitván, haladéktalanul megkezdődött annak első, palaeografiai és diplomatikai része.

A *Fejérfataky László* által tartott előadások és az azokkal kapcsolatos gyakorlatok, melyeket a kurzus tagjaival *dr. Schönherr Gyula* múzeumi levéltárnok végzett, a következő anyagot ölelték fel:

1. Július 4-én. Az írás anyaga: papyrus, hártya, papír. Az író-anyag előkészítése, írásszerek.

2. Július 5-én. Az írás fejlődése, főbb írás fajok, a minuscula rotunda fellépteig.

3. Július 6-án. Az írás fejlődése a minuscula rotunda felléptétől az újkori írásokig.

4. Július 7-én. A középkori szórövidítések elmélete (szócsonkítás, összevonás).

5. Július 8-án. A szórövidítések elmélete (konvenczionális jegyek, rövidítés állandó és relativ értékű jelekkel). Számnevek. Grafikai segédkönyvek.

6. Július 9-én. A középkori időjelzés; kortani segédeszközök.

7. Július 11-én. Oklevelek és kéziratok nemei, kiállítás és tartalom szerint.

8. Július 12-én. Levéltárak, registrálási elvek; irodalmi segédeszközök.

E tananyagon úgy elméletileg, mint a Magyar Nem. Múzeum anyagából vett példák alapján gyakorlatilag keresztül hatolva, július 13-ikán és 14-ikén a tanfolyamban résztvevők az országos levéltárba mentek, melynek beható megtekintésére, az anyagnak és kezelésnek megismerésére előzetes engedély eszközöltetett ki. Első napon a tanfolyamban résztvevők fele *Fejérpataky László* vezetése mellett, második napon a második fele *dr. Schönherr Gyula* kalauzolásával behatóan tekintette meg az ország legnagyobb levéltárát, mely gyakorlatilag nagy mértékben egészítette ki az elméleti oktatásban tárgyalt anyagot. Különös köszönettel és elismeréssel emelendő ki a m. kir. országos levéltár összes tisztviselőinek lekötelező előzékenysége, melylyel a tanfolyam céljait és törekvéseit a maguk részéről is szakszerű magyarázataikkal nagy mértékben előmozdították.

A tanfolyam második része, a szorosabb értelemben vett könyvtári elméleti és gyakorlati oktatás, *Kollányi Ferencz* múzeumi könyvtári őr és *dr. Erdélyi Pál* segéd-őr vezetése alatt, július hó 15-én vette kezdetét, a tananyag következő beosztásával:

1. Július 15-ikén. A könyvtárak általános története; régi magyar könyvtárak; a Korvina.

2. Július 16-ikán. A M. Tud. Akadémia könyvtárának és kezelési rendszerének megtekintése, mikor is Heller Ágost akadémiai főkönyvtárnok úr volt szíves beható magyarázatokkal szolgálni.

3. Július 18-ikán. A könyvnyomtatás története; ősnyomtatványok; régi magyar könyvtár (1711-ig).

4. Július 19-ikén. Kéziratok, kódexek és újabbkori kéziratok ismertetése és kezelési módja. A növedéknapló vezetése; a könyvek megbélyegzése; a vétel-napló vezetése.

5. Július 20-ikán. Czédula-katalogus készítése. Ugyanezen napon a budapesti egyetemi könyvtárnak és kezelési rendszerének beható megtekintése, mikor is dr. Máthé Sándor könyvtári I. ór volt szíves kimerítő felvilágosításokat adni.

6. Július 21-ikén. Gyűjteményes munkák felvétele és a czédulázás gyakorlati része; olvasótermi kezelés.

7. Július 22-ikén. Szakrepertóriumok készítése; hirlapok, folyóiratok, sematizmusok, értesítők, apró nyomtatványok kezelése.

8. Július 23-ikán. Könyvtári eljárás kölcsönzések, könyvkötések körül; köteles nyomdatermékek kezelése.

Az előadások és gyakorlatok mindkét ciklusban oly módon osztattak be, hogy d. e. $1\frac{1}{2}$ 10— $3\frac{3}{4}$ 11 óra közt az elméleti rész adatott elő, természetesen ez is gyakorlati alapra fektetve; erre egy negyedórai szünet után a közösen végzett palaeografiai és könyvtári gyakorlatok következtek, melyek déli $1\frac{1}{2}$ 1 óráig tartottak.

A tanfolyamot július 23-ikán a déli órákban a főfelügyelőség nevében *Fejérfpataky László* rekesztette be és kiosztotta az országos főfelügyelő által aláírt bizonyítványokat, melyek igazolják azt, hogy az illető a nagyméltóságú Miniszter úr által életbeleptetett és július hó 4—23-ika közt megtartott könyvtárnoki tanfolyamban részt vett.

Szavaira a tanfolyamon résztvevők megbízásából és nevében *dr. Baintner Húgó* kassai jogakadémiai tanár válaszolt, a többek közt a kurzus különös háláját fejezve ki az orsz. főfelügyelő, és a Miniszter úr ő nagyméltósága iránt, ki a hazai közművelődés nemes eszméitől áthatva, ily tanfolyam létesítését lehetővé tette.

Ez első ízben életbeleptetett tanfolyam alkalmából az előadók tapasztalatai röviden a következőkben foglalhatók össze:

Mindenekelőtt teljes elismerést érdemel a tanfolyamban résztvevők buzgósága, jóakarata és nemes tudásvágya, melyet a rájuk nézve jobbára ismeretlen disciplinák iránt minden alkalommal tanusítottak.

Tekintettel azonban a kurzuson tárgyalt anyagnak gazdag

voltára, mely, ha csak legfőbb vonásaiban tárgyalatik is, 8—8 előadásba csak nagy nehezen szorítható össze, másrészt kivált a gyakorlatoknál okvetlenül megkívántató együttes működésre: az előadók annak a véleménynek adtak kifejezést, hogy jövőben, a tanfolyam eredményének biztosítása végett, a cursus tartalma egy részt 16 óráról 20-ra volna felemelendő, hogy a tananyag arányosabban legyen megosztható; másrészt pedig éppen az oly fontos könyvtári és palaeografiai gyakorlatokra való tekintettel, a kurzuson résztvevők száma legfőlebb 8-ban volna megállapítandó.

Tanítási tapasztalatok vezetnek arra a meggyőződésre, hogy palaeografiai, diplomatikai és a velők rokon könyvtári gyakorlati oktatás eredményes volta mennél kevesebb számú hallgatóval érhető el legjobban. 6—8 hallgatóval még lehet közös gyakorlatokat sikeresen végezni, a vezető tanár áttekintheti működéseket, együttesen vezetheti őket, foglalkozhatnak külön mindegyikkel; míg a figyelem nagyobb számú hallgatónál megoszlik; az egyenlőtlen tehetségek s a felfogás különbözősége hátráltatják az együttes haladást; a tanár sokat kénytelen ismételni, mi a gyorsabb felfogásuakat a haladásban gátolja.

Ezen kis, lényegtelen változtatás a jövőben rendezendő hasonló tanfolyamoknál könnyen életheleptethető.

Kétségtelen azonban, hogy a most megtartott tanfolyam nem múlt nyomokat hagyott vissza az abban résztvevők lelkében. A hallott és látott dolgoknak maradandó eredményeket kellett előidézniök, a minek a vidéki könyvtárak és múzeumok ügye látja hasznát. A résztvevők mindig vezetőnek, könyvtári központnak fogják tekinteni a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi orsz. könyvtárát, melyről ez alkalommal is meggyőződhettek, hogy e szerepre hivatott s hogy az minden hasonló kulturális törekvés támogatásában rendelkezésükre áll.

A BIBLIOGRAFIAI SZAKISMERETEK MEGSZERZÉSE.

ESZTEGÁR LÁSZLÓTÓL.

(Második, befejező közlemény.)

II.

A bibliografiai szakiskoláknak ismertetése után Lameere és Sury a bibliografiai szakoktatás egyenetlenségének (peu d'uniformité) nagy hátrányait konstatálják¹ S épen ezek miatt tartják nagyfontosságúnak, hogy a nevezetesebb szellemi központokban egységes elvek alapján berendezett szaktanintézetek szerveztessenek. Az egyetemeknek, a könyvtáraknak, a könyvkiadók egyesületeinek, az egyes kiadóknak és bibliografusoknak első teendőjük volna, hogy ebben az irányban a kezdeményezést kezükbe ragadják s a kivitel módozataira nézve közös megállapodásra jöjjenek. Ugyanaz az egységesítő törekvés mutatkozik ebben a tervben is, a mi megteremtette többek között a tizedes bibliografiai rendszert. Több helyen fölhangzott már az eszme, hogy a könyvtári ügykezelést egységes alapokra kell fektetni. A legmegkapóbb érvek egész tömege került fölszínre az utóbbi időkben, melyek mind oda irányulnak, hogy a folyton nagyobb arányokat öltő tudományos és szellemi élet — természetesen itt mindig a dimenzióbeli növekedésről van szó, mely a demokratikus átlagos kulturfejlődésre vonatkozik -- szükségleteit csak is az egységes könyvtári kezelés behozatalával lehet elérni. Ehhez pedig első sorban az szükséges hogy a könyvtárakban működőknek ismeretei is közös forrásból meríttessenek.

Nem lehet tagadni, hogy van valami ebben a gondolatban, a mi tetszősnek látszik. Mily csábító képet nyerünk, ha csak arra gondolunk, hogy a művelt világ összes könyvtáraiban egy és ugyanazon rendszer érvényesül a katalógus-szerkesztésnél, hogy már a könyvkiadó kezéből úgyszólván készen repertorizálva kerül ki az új könyv. Mily kényelemnek forrása ez a könyvtárak kölcsönös szolgálatában stb. stb. Csakhogy itt is előáll az egyszerű kérdés: lehet-e komolyan gondolni ilyen fajta egységesítésre? Általában nem vallott-e kudarcot minden törekvés, mely ilyesmire iparkodott? Minden ország, sőt minden vidék más és más tradíciók alapján más és más célok felé tör s mindezek más rend-

szereket inaugurálnak. Annyi azonban bizonyos, hogy némely főszempontoknak általános szem előtt tartása nem csak üdvös, hanem meg is valósítható. S épen azért érdemes foglalkozni ezekkel a modern törekvésekkel. Meg lehet, hogy sem a tizedes bibliografiai osztályozási rendszert nem sikerül úgy keresztül vinni, mint pl. Brüsszelben képzelik, s az is bizonyos, hogy a szóban forgó szakiskola mintát sem lehet teljesen a tervezet értelmében mindenütt érvényre juttatni. De tagadhatatlan, hogy a tizedes osztályozás igen nagyjelentőségű könyvtári mozgalomnak volt előidézője s épen úgy a Lameere és Sury szakiskola tervezetéből is sokat lehet tanulni, talán még az egységesítés szempontjából is.

Az ő meggyőződésük az, hogy a könyvre vonatkozó szükséges ismeretek terjesztése tekintetében a könyvészeti szakiskolának nagyon bőséges feladatuk akad. »Annak — írják — a ki bármily irányban a könyvekkel való foglalkozásra szánja magát, el kell sajátítani a könyvészeti iskolákban a lehető legteljesebben mindazokat az ismereteket, a melyek választott pályájának föltételeit képezik. E tanulmányok révén szakemberré kell lennie. Ismernie kell a könyvvel kapcsolatos számtalan kérdést, a könyv külső előállítását, áruba bocsátását s könyvtári feldolgozását.« E három főkérdés szerint osztják fel az oktatás tartalmát három részre, melyet két év alatt lehetne kimeríteni. E főrészek azután három-három alosztályra oszthatók ilyen formán:

I. Könyvkiadás.

1. Tehnológia.
2. Könyvkiadói gyakorlat.
3. Jog.

II. Könyvkereskedelem.

1. Történeti rész.
2. A készlet. (Assortiment.)
3. A bizományi üzlet.

III. Könyvismerettan. (Bibliológia).

1. A könyv általános és részletes története.
2. Bibliografia.
3. Könyvtárkezelés (Bibliothekonómia).

A tervezet e nagy kereteken belül részletesen megjelöli az átveendő anyagot. Mi ezt egy kissé összevonva fogjuk ismertetni.

Az I. rész 1. osztályában a könyvkiadói tekhológiában a

könyvnyomdászatnak úgyszólván egész köre föl van ölelve. Az iskola megismertetne a papírkészítés különböző neveitől elkezdve egész a kötésig mindennel, a mi a könyv külső előállításánál előfordul. Föl vannak sorolva a különböző papír és kartonnemek, ezeknek simítása, áztatása, szárítása és mintázása, az író hárttyák stb. Egy lépéssel tovább menve a betűminta öntéshez jutunk s ezzel kapcsolatban a betűszedés különböző módjaival és feladataival kell megismerkednünk míg az egész résznek befejezéseül a tördelés és a javítás vannak megjelölve. Most következik a nyomás a maga sok fajta sajtójával és különböző fortélyjaival. S végezetül a magasabbrendű nyomdászati feladatok várnak ránk: a stereotípia, a galvanoplasztika, a litografia, a színes nyomás, a metszésnek némely fajtái, melyek után még a könyvkötészet mesterségébe avat be az iskola.

Épen ilyen részletesen van kidolgozva a 2-ik alosztály, a kiadói gyakorlat köre is. A szerzőkkel való érintkezésen kezdve megérint mindent, a mi egy könyvkiadó gyakorlatában elő adja magát. Van itt szó a kéziratok megbecsléséről, a hirdetés különböző módjairól, a különnyomatokról, a szerzői és szerkesztőségi példányokról, árjegyzékekről, csomagolásról stb. stb. Mindmegannyi gyakorlati kérdés. Hogy mennyiben sikerülhet ezeket iskolában megtanulni, ezt valóban nehéz elképzelni. A 3. alosztály a kiadói gyakorlatban előforduló jogi esetekhez szükséges ismereteket jelöli meg, különösen kiterjeszkedve a szerzői jogra, a köteles példányokra, s a vámra.

Hogy a tervezet készítői rendelkeznek a szükséges tárgyi ismeretekkel, a II. rész anyagának összeállítása is mutatja. Ime a főbb vonások: 1. a könyvkereskedelem történeti tárgyalásánál gondot fordítanak a régi könyvkereskedői szokások ismertetésére, az árak megállapításának feltételeire a különböző korszakokban, a kínálat és kereslet viszonyára, a régi könyvjegyzékekre, a nevezetesebb gyűjtemények eladásainak körülményeire, a könyvjegyzékekben előforduló rövidítésekre, egy szóval a könyvkereskedelem egész történetére. 2. a könyvkészletre vonatkozó ismeretek felsorolásában szintén olyanokul mutatják be magukat, mint a kik a könyvkereskedés minden csinját-binját ismerik. Mintegy negyven külön tétel alatt sorolják föl a szükséges ismereteket. S ugyanez a jártasság jellemzi a 3. alosztály körvonalozását is. A kétség

nélkül nagyfontosságú bizományi kereskedelem minden részletére kiterjeszkednek.

Mindezekből pedig kitűnik, hogy a tervezett iskola tanulmányi anyagának első két főrésze megbecsülhetetlen ismereteket helyez kilátásba azoknak, a kik. mint kiadók vagy mint könyvkereskedők akarnak működni. Kizárólag gyakorlati ismeretekről van ezekben szó, leszámítva talán a II. rész 1. alosztályát, mely a könyvkereskedelem történeti ismertetésével a művelődéstörténet körébe vág. De bármily nagyra becsüljük is mindezeket az ismereteket, lehetetlen elhallgatnunk azt, hogy azokat a megjelölt mértékben csak is a könyvkiadókra és könyvkereskedőkre nézve tartjuk szükségeseknek. A könyvészet tudományos részének művelői, a könyvtárnokok és a bibliografusok — ebben az esetben szorosan az irodalmi anyag repertorizálását értve bibliografia alatt — mindazt, a mit ezekből tudniok kell, úgy szólván mellékesen és igen gyorsan elsajátíthatják a gyakorlat útján, a nélkül, hogy hosszas rendszeres tanulmányokra volna szükségük. Épen úgy a mint a III. rész anyagából vajmi keveset kell tudniok a kiadói s kereskedői pályákon levőknek. Egy szóval az I. és II. rész anyagából igen célszerűen megállapítható egy könyvkiadói iskola tanterve, míg a minket érdeklő könyvtártani ismeretek, melyeket a III. rész jelöl meg, ebben az iskolában csak ok nélküli terhet, nehézségeket képeznének. Tehát már is oda jutottunk, hogy a tervezők iskolájának egyetemes jellegét elhibázottnak kell kijelentünk, a mi még indokoltabbnak fog látszani, ha a III. rész anyagát szemügyre vesszük. Itt lépünk a könyvtártan birodalmába, s minket csak is ez érdekelhet közelebbről.

A tervezet szerint az első alosztály tárgya a *könyv története* a következő csoportosítással:

A. A könyv a könyvnyomtatás előtt.

1. A germán betörések előtt.

A könyv készítésére használt anyagok: viasszal bevont fatáblák, papyrus, pergament (volumen, codex quadratus.)

Írás: kapitalis, uncialis és kursiv.

Diszítés: sáfrány, bibor. rubrikák, gouache.

Ipar és kereskedelem: írások, korrektorok.

2. A germán betörések után.

a) Byzanczi kéziratok.

Írás: kapitális, uncialis, minuskulák, — világi másolók.

Diszítés: egyszínű kezdőbetűk, — színes szalagok, — egész oldalt elfoglaló festmények.

b) Nyugati kéziratok.

VI. századi evangeliumos könyvek. — Szerzetes rendházak alapítása: íróműhelyek.

Írás: durva kapitális, uncialis, féluncialis, minuskulák.

Diszítés: Színes betűk, színes állatmotivumok, bibor, víz- és tojásfestmények.

3. Karoling-korszak.

Karoling-renaissance.

Írás: Karolingi minuskula, aranybetűs írás (chrisographia).

Diszítés: az antik és angol-szász művészet befolyása.

Könyvkötészet: arany- és ezüst lemezek, elefántcsont táblácskák.

4. XI., XII. és XIII. századok.

A szerzetes rendházak megszilárdulása Nagy-Károly után. — Benczések. — Apátságok szervezése. — Műhelyek liturgikus kéziratok készítésére.

Anyag és alak: pergament és velin, — kódexek és quaterniók. Tekercsek (rotuli).

Írás: Karolingi minuskula, román minuskula, — rövidítések.

Másolók: másolóműhelyek a kolostorokban, korrektorok.

Diszítés: veres kezdőbetűk, lapszéli diszitmények, miniatúrák, színes czimfeliratok, kezdőbetűk vonal- és figurális díszszel, festmények.

Könyvkötészet: bőrrel bevont fatáblák, sarkok, köldökök és csattok.

A XIII. század vége, hanyatlás.

Egyetemi oktatás: világi könyvkereskedések, könyvtárak, az egyetemek által gyakorolt felügyelet.

5. XIV. század.

A papír rendszeres alkalmazásának kezdete: rongypapír, készítése, sávok s csikok és alakok a papírban, vízjegyek.

Írás: gót minuskulák.

Diszítés: összehasonlítás a románkori diszítéssel, a XIV. század közepe, tökéletesedés: remekművű kéziratok. A miniaturák rendszeres tárgyalása.

Könyvkötészet: bársony, aranyszövet, ötvösművészet, mintavassal készült bőrdiszítmények.

6. XV. század.

Renaissance: a könyvnyomtatás föltalálása. Humanizmus. A kéziratok sokszorosítása: másoló iskolák.

Írás: gót minuskulák, új írás: a román minuskulának új formája, visszatérés az antik kapitális íráshoz.

Diszítés: szalagdisz, aranyalap. miniaturák: francia, flamand és olasz iskolák.

B. A fatáblanyomatú könyv (Xylographia.)

Fa- és rézmetszetek, színezés, a kéziratok utánzása.

Fametszet: Xylographia, rézmetszés: eu creux.

Könyvkötészet: bőr, bársony, köldökök, mintavasak stb.

C. A nyomtatott könyv.

1. A könyvnyomtatás föltalálása. Eltérő nézetek: Coster. Gutenberg. — Gutenberg életrajza. — A strassburgi per. — Gutenberg Mainzban. — Fust és Schöffler. — A bünbocsánati czédulák. — A biblia. — A catholicicon.
2. A könyvnyomtatás elterjedése Európában.
3. Európa nevezetesebb könyvnyomtatói a XVI., XVII., XVIII. században.
4. A könyvnyomtatás, könyvkötészet és könyvillusztráció a XIX. században.

Ezek a tervezet főbb pontjai a könyv történetére nézve, a melyekhez még külön studiumként minden iskolában az illető ország könyvnyomtatástörténetének részletes tárgyalása járul.

Végül a szerzők itt említik föl, hogy az iskolának bizonyos elemi paleografiai ismeretek megszerzésére is alkalmat kell nyújtani, a melyeknek a könyvtárnokokon kívül a könyvkereskedők is hasznát vehetik egyes régi kéziratok megbecslésénél. Mindezt pedig szemléleti módszerrel: kéziratok, metszetek, nyomtatványok bemutatása mellett kell előadni.

A III. rész 2. alosztálya a *szorosan vett bibliográfiát* foglalja magában. Elsőrangú fontosságú kérdés és minden tekintetben aktualis. A beláthatatlan mérvben fölszaporodott irodalmi anyagnak használhatósága ma már első sorban a bibliografia Ariadne-fonalának biztosságától függ s úgyszólván magától fölmerült az eszme hogy ezt a műveletet mentül előbb s mentül alaposabban keresztül kell vinni. Elég a londoni és a brüsszeli nagy vállalatokra utalnunk annak bizonyítására, hogy mily általánosan bement a köztudatba az irodalom rendszeres bibliografiai feldolgozásának szükségessége. Természetes, hogy a brüsszeli tervezet is nagy súlyt helyez erre, hiszen az alkalom is, mely bemutatására szolgált, a második nemzetközi bibliografiai konferencia, specziálisan a bibliografia ügyében megindult mozgalomnak egyik nevezetes mozzanata volt.

Nem mélyedünk e helyen a bibliografia fogalmának elméleti fejtegetésébe. Egyszerűen ismertetni fogjuk azokat a szempontokat, melyekből a tervezet a bibliografiai disciplinát tekinti. Szerintük a bibliografiai tanfolyam két részre oszlanék. Az elsőben a bibliografia elméletével, történetével és a bibliografia-szerkesztés szabályaival ismertetne meg az iskola. Szóba kerülnének itt: a különböző tárgy és a szerzők nevei szerinti, a névtelenül, sejtett vagy álnevek alatt megjelent művekről, a gyűjteményes vagy hivatalos kiadványokról készitendő repertoriumok szerkesztése, úgyszintén az időszaki folyóiratok-, kéziratok-, ösnyomtatványok-, ritka és becses könyveké; a könyvek alakjának meghatározása, a lap-számolás, az egyes kiadások összevetése; az egyes országokban a bibliografiai adatok összegyűjtésére föllállitott intézetek és életbeléptetett intézkedések szervezete (hivatalos bibliografiák, köteles példányok, bibliografiai intézetek és irodák); a bibliografiai terminologia különböző nyelveken; a kooperatív bibliografiai tevékenység főbb elvei; a könyvczimék átírása; a bibliografiai osztályozás; a bibliografiai czédulák szerkesztése a világ nagyobb könyvtáraiban elfogadott különböző rendszerek alapján; a folyóiratok kivonatolása bibliografiai czélokra; a repertoriumok használása; a bibliografiai rövidítések; a szükséges külső eszközök: czédulák, czédulatokok, osztályozási táblázatok stb.

Ezeknek ismertetése után következnek a bibliografiai irodalom tárgyalása. Ennek föladata volna megismertetni a nagy nemzeti

és nemzetközi bibliografiai repertoriumokat és mindazokat a munkákat, a melyekre szükségük van a könyvkereskedőknek, a bibliografusoknak és könyvtárnokoknak. Ez is gyakorlati alapra fektetett oktatás volna. A növendékek az egyes repertoriumok használatát folytonos gyakorlat útján sajátítanák el. Szerzők a bibliografiai irodalom egyes ágait a következő sorozatban mutatják be:

A bibliografiák repertoriumai.

A bibliografiai kézikönyvek.

A bibliografiai szótárak.

A bibliografiai szemlék.

Az általános bibliografiák.

A névszerinti bibliografiák.

A névnélkül vagy álnévvel megjelent művek bibliografiái.

Az országok szerinti bibliografiák.

A különböző tárgyak szerinti bibliografiák.

A világ összes nyilvános könyvtárainak katalógusai.

Az egész világ kiadóinak és könyvkereskedőinek katalógusai (?)

A könyvtárkezeléstani kézikönyvek.

Az egyetemes enciklopediák.

A kéziratok és autogrammok katalógusai.

A fatáblanyomású könyvek katalógusai.

Az ősnymtatványok katalógusai.

A ritka kiadások katalógusai.

A becsesebb illusztrált munkák katalógusai.

Az Ex-librisek katalógusai.

A tiltott könyvek katalógusai.

Ezenkívül az egyes tudományágak külön bibliografiáinak részletes ismertetésére is kiterjeszkednének az iskolában. Ezt azonban mi úgy képzeljük, hogy csak példaképen mutatnák be egyik vagy másik tudományág részletes bibliografiáját. Mert az nagyon nehéz volna, hogy az iskola végig vezessen az emberi tudás egész területén a teljes részletességgel. Erre semmi szükség sincs s különben is az egyes szakoknak teljes bibliografiáját csak a megfelelő szakok művelői készíthetik el bibliografusok segítségével. A szakbibliografiát illetőleg kitűnő például szolgálhat Langloisnak már említett műve a történelmi bibliografiáról,¹ mely a párisi

¹ Manuel de Bibliographie historique par Ch.-V. Langlois. I. Instruments. Páris, 1896.

irodalmi fakultáson a történelmi segédtudományok során tartott előadások foglalatja. A megjelent első rész mindenekelőtt az alapfogalmakkal ismerteti meg. »A bibliografia -- ugymond Langlois -- a könyvek tudománya. A *könyvtár-kezeléstan* (bibliotheconomia) szemben, mely az osztályozással, a könyvek külső leírásával s a könyvtárak szervezetével és történetével foglalkozik s a *könyvismeréstan* (bibliologia) szemben, mely a könyv történetét a külső előállítás szempontjából (könyvnyomtatás, könyvkötészet, könyvkereskedelem) tárgyalja, a *bibliografia* a legszűkebb értelemben véve, a könyvészeti tudománynak az a része, mely a repertoriumokkal foglalkozik és a mely megjelöli az eszközöket, a melyek a forrásokra nézve a lehető leggyorsabban és legtökéletesebben utbaigazítanak.« »Enseigner la bibliographie, c'est donc enseigner la manière de se servir des instruments bibliographiques qui existent« — mondja később mikor azt fejtegeti, hogy a könyvtárnokokon és a bibliografusokon kivül az egyes tudományszakok művelőinek is szükségük van szakjuk irodalmának rendszeres bibliografiai ismerésére. Ebben az értelemben állította össze munkáját, a melylyel valóban ép oly hálára kötelezte a történetírókat, mint a bibliografusokat és a könyvtárnokokat is. A könyv tartalmának jelzése a legjobban fogja bizonyítani nagy gyakorlati értékét. Az I. könyv 1. fejezete a bibliografiák bibliográfiáját tárgyalja. A 2. fejezet az egyetemes bibliografiai repertoriumoknak van szánva. A 3-ik a nemzeti bibliografiai repertoriumokat ismerteti országok szerint. Magyarországról szólva *Kertbeny*, *Szabó Károly* és *Petrik* főbb kiadványait említi föl s megjelölve mindegyiknek tárgykörét, a következő szavakkal végzi: »Mais ces recueils, qui passent pour excellents, sont de ceux dont les lecteurs de ce Manuel n'auront probablement pas assez souvent l'occasion de se servir pour qu'il soit utile d'insister.« Ugy az egyetemes, mint a nemzeti bibliografiai repertoriumok bármily szak rendszeres bibliográfiájánál első sorban figyelembe veendő, s épen azért a Langlois munkájának I. könyve minden hasonló munkának bevezető részeül szolgálhat. Ezután tér át a II. könyvben szerző a szorosán vett történelmi bibliografiára külön fejezetekben tárgyalva az eredeti forrásművek, továbbá a történetirodalom egész területére vonatkozó bibliografiai repertoriumokat, egészen szakszerű osztályozás szerint. Ebből a könyvből mindenki megtudhatja, hogy

a történetírásnak mily bibliografiai előmunkálatok és segédeszközök állanak rendelkezésére. Szóval kitűnő történettudományi segédeszköz s egyszersmind a bibliografiai szaktanulmányok során kitűnően fölhasználható példa. Ilyennek kell lenni a módszeres bibliografiának.

A könyvismerettan harmadik alosztálya, a *könyvtárkezeléstan* (bibliothéconomie) az előbbivel, a bibliografiával együtt a könyvtárnoki gyakorlatban a legfontosabb ismereteknek tárháza.

A tervezet kidolgozói itt igen helyesen a világ nagy könyvtárait vették alapul munkálatukban s a főbb pontokat a következőkben jelölték meg: a könyvtárak és a könyvtárkezeléstan általában, a könyvtárak működési köre; könyvtárépítkezés, elrendezés és felszerelés, fűtés, világítás, szellőztetés, a helyiségek jó karban tartása és nagyobbítása, butorzás és a könyvtári kellékek; a könyvtári személyzet; a könyvtárvezető és a többi alkalmazottak feladatai; a könyvtár belső szervezete, könyvgyarapodás, a leltár és a katalógusok, a könyvek elhelyezése és megszámozása, a könyvek épségben tartása, tisztogatás, köttetés; a könyvtár használata, házszabályok, a könyvek használata az olvasó teremben, a kikölcsönzés. Ezekhez járulnak még a könyvtárak különféle neveinek ismertetése: nemzeti, nép-, egyetemi, magán-, és specialis könyvtárak, a tudományos intézetek s a hatóságok könyvtárai s végül a könyvtárak viszonya az államtörvényekhez és a közigazgatáshoz.

Ezek az utóbbi pontok az u. n. *bibliothéografia* anyagát szolgáltatják, az egyes könyvtárak részletes ismertetésével együtt. Szerzők föl is sorolják a behatóbb ismertetésre méltó könyvtárakat, mintegy ötvenet. Mi azonban nem igtatjuk ide ezt a sorozatot. Egy részt mert mindenkinek könnyű elképzelni a világ ötven nevezetesebb könyvtárát — habár nem mondhatjuk azt sem, hogy e sorozathoz ebből a szempontból nem férne szó — másrészt azért sem, mert ötven könyvtár részletes ismertetését nem tartanók szükségesnek a tervbe vett iskolában. Nyolcz-tíz könyvtáron körülbelül be lehetne mutatni az egész könyvtárkezelési apparátust. Elég példa akadna így is az összehasonlításra. A többi összefoglalóan a könyvtárügy ismertetésében lehetne megérteni. A főczél amúgy is az, hogy a leendő könyvtárnok ismerje az egyes országok könyvtári állapotait főbb vonásaiban. Ötven könyv-

tár berendezésének, ügymenetének, anyagának és történetének részletes ismertetése csak zavart okozhatna. A könyvtárak adatait tartalmazó segédkönyvek, adressebuchok egyes esetekben amúgy is igénybe vehetők.

A tervrajz nem szól részletesebben a könyvtárkezeléstan irodalmáról. Egészítsük ki egy pár adattal. Már volt alkalmunk ebben a folyóiratban ismertetni *Maire* Albert kitűnő kézi könyvét, mely különösen Franciaországra nézve igen szerencsésen foglalja össze a szükséges tudnivalókat.¹ *Kropf* Lajos ugyancsak e helyen mutatott egy nem régiben megjelent angol kiadvány² nagy becsére épen a könyvtárkezelésre vonatkozó modern ismeretek szempontjából, s nem sokára módunkban lesz az *Erdélyi* Pál ismertetése révén a londoni kongresszus beszámolójában együvé hordott nagyfotosságú tapasztalatok, tervek és ideák tanulságait is levonni, melyeknek jelentőségét már rövid kongresszusi jelentése is sejtette.³ Azonban mint könyvtártani *kézikönyv* talán a legelső helyen áll *Gräsel* műve,⁴ mely a Petzholdt által megjelölt alapokon a könyvtártudomány legújabb eredményeinek fölhasználásával s kitűnő gyakorlati érzékkel világos, áttekinthető képet nyújt a modern szellemi élet e fegyvertárának összes titkairól. Különösen nagybecsű e műnek francia fordítása,⁵ a mely egy kissé részletesebben kiterjeszkedik a franciaországi viszonyokra is. E könyv kiválóságát fényesen igazolja az a körülmény is, hogy a *Laude* által eszközölt fordítást a francia közoktatásügyi miniszter külön jutalomdíjjal tüntette ki. Méltán írhatta a fordító előszavában a következő sorokat: »De l'avis de tous les bibliothécaires et des critiques compétents, le manuel de M. le Dr. Gräsel mérite,

¹ Albert Maire, Manuel du bibliothécaire L. Magyar Könyvszemle, 1898. 100 l.

² The Library Series. Edited by Dr. Richard Garnett I—IV. London, George Allen. 1897—98. 8-ad rét. L. Magyar Könyvszemle, 1898. 198. l. Centralblatt für Bibliothekswesen, 1898. 508. l.

³ Magyar Könyvszemle, 1897. 326. l.

⁴ Dr. Arnim Gräsel, Gründzüge der Bibliothekslehre mit bibliographischen und erläuternden Anmerkungen. Neubearbeitung von dr. Julius Petzholdts Katechismus der Bibliothekenlehre. Lipsce, J. J. Weber. 1890. 8-ad rét, XII+424.

⁵ Manuel de Bibliothéconomie par le dr. Arnim Gräsel. Edition française revue par l'auteur et considérablement augmentée. Traduction de Jules Laude. Paris, H. Walter. 1897. 8-ad rét. XVIII+628l.

à bon droit, d'être considéré comme le plus complet et le meilleur des traités de bibliothéconomie parus jusqu'à présent.» Egyébként Gräsel művének olasz fordítása is hasonló sikert ért el s nagyon kívánatos, hogy mentül előbb a mi mind inkább határozottabb formákban kibontakozó könyvtári életünk is hasznát lássa ennek a ritka hivatottsággal megírt könyvnek a francia bővített kiadás után s a magyarországi adatok okos beékelésével készítenő magyar fordítás révén.

III.

Ennek a mi könyvtári életünknek mostani föllendülési időszaka, mint már említettük, a bibliografiai szakképzés kérdését is fölszínre vetette s épen azért foglalkoztunk most ezzel a tervszettel. Meghonosíthatók-e nálunk a benne foglalt ideák? szükségesnek látszik egy olyan könyvészeti iskolának föllállítása, mint a minőt a tervezet képzel?

Bizonyos az, hogy a könyvtárnoki pályához szükséges képzettség megnyerésének eszközeinek módozatairól gondoskodni kell, azonban nézetünk szerint nem az ilyen költséges és meglehetősen nehezen szervezhető szakiskola az egyedüli módja a kérdés megoldásának. Már rámutattunk arra, hogy a tervezet a különböző jellegű és fontosságú szakismeretek összefoglalásával ok nélküli terheket róna az iskolát látogatók különböző célokra törekvő csoportjaira. Más ismeretekre van szüksége a könyvkereskedőnek és másra a könyvtárnoknak. Igaz, hogy a tervezet mindkét résznek eleget tesz, de épen ezzel idézi elő az említett ok nélkül való megterhelést. A szerzők maguk is érezték ezt s tanulmányuk végső pontjában kénytelenek a tanulmányi anyag fakultatív kezelését hangsúlyozni, a mely lehetővé tenné, hogy a különféle intencziók kielégítenek minden fölsőleges terhek vagy káros megrövidülés nélkül.

Mi azonban ismételjük, hogy legalább a magyarországi viszonyokat tartva szem előtt, egész más utakon szeretnénk a célhoz jutni. Külön könyvészeti szakiskola föllállítása ugyanis nagy anyagi nehézségekbe ütköznék s nyilvánvaló dolog, hogy a könyvtárnokság ma még nem tartozik nálunk a biztos életpályák közé. A számbavehető könyvtárnoki állások csekély számánál fogva ugyan ki volna elég merész kizárólag erre a pályára képesítő diplomára bízni

magát. Épen azért bármennyire meg lehet is valaki győződve a könyvtárnoki hivatás fontosságáról, kénytelen belátni, hogy az élet-pálya választásnál ez csak másod sorban jöhet tekintetbe. Ha még úgy rajong is valaki a könyvtári tevékenységért s ha igazán hivatottságot is érez erre, úgy intézi dolgait, hogy végzett tanulmányainak esetleg más pályán is hasznát vehesse. Egyszóval a könyvtárnoki diploma egymagában még nem kenyér. Mit kell tehát tenni? Lemon-dani talán arról, hogy szakképzett könyvtárnokokat lássunk könyvtárainkban s tisztán a jó szerencsére bízni, hogy akadjon egy pár ember a ki legtöbb esetben jobb állás híján könyvtárnokságra is vállalkozik? Lehet-e ilyen módon remélni, hogy kétség nélkül fejlődő könyvtárügyünk megtalálja a maga lelkes apostolait? Nem elsőrangú fontosságú dolog-e, hogy rendszeres tanulmányok révén mentül buzgóbb, mentül szakavatottabb könyvtárnokokra tegyünk szert? Mert habár kevés a könyvtárnoki állás, de e kevés állás mindenike egész embert, lelkesedő és szakmáját értő egyént kíván.

Azt hiszem nem nehéz rátalálni arra a pontra, a melyen ezek a nehézségek szépen kiegyenlíthetők a bonyolult szervezettű szakiskola nélkül is. *Egyszerűen be kell illeszteni a bibliográfiát az egyetemi disziplínák közé.* Módot kell nyújtani, hogy az egyetemen a választott szaktanulmányok mellett rendszeres kiképzést lehessen nyerni azokban a tudományokban is, a melyek a könyvtári szolgálatra képesítenének. Az egyetem bármelyik fakultásának hallgatója rendes tanulmányai mellett, ha kedve tartja, látogathassa a bibliografiai tanfolyam előadásait is. S mi történnék így? Azok a fiatal emberek, a kik hajlandóságot éreznek a könyvtári szolgálathoz az alatt az idő alatt míg jogi vagy bölcsészeti egyetemi pályájukat végzik, megszerezhetnék mellékesen a könyvtárnoki diplomát is, s ha alkalom kínálkoznék, el is foglalhatnának valamely könyvtári állást, míg ellenkező esetben egyetemi diplomájuk más téren biztosítaná existenciájukat.

Mindenekelőtt két kérdés merül itt föl. Az egyik az, hogy a bibliografiai stadiumok helyet foglalhatnak-e az akadémiai tudományok sorában? A másik pedig, hogy csak egyetemi pályán levők juthassanak könyvtárnoki oklevélhez? Mind a két kérdésre igennel felelhetünk. A bibliográfiát mint tudományt most nem akarjuk itt elemezni. Ez külön tanulmány tárgya lehet. Elég arra utalnunk, hogy Göttingában és Párisban már rég szerepel az egyetemi tan-

rendekben s egyik egyetem nimbuszán sem esett e miatt csorba. Ellenkezőleg mindkettő mint büszkeségét említi ezt föl. Sőt Párisban, mint tudjuk két felsőbb iskolában adják elő. A mi pedig azt illeti, hogy csak egyetemi képesítéssel, tehát egy főiskolai tanfolyam teljes befejezésével lehessen valaki okleveles könyvtárnok — természetesen, ha ezt az oklevelet is megszerzi — szintén külföldi példákra hivatkozunk, melyeket dolgozatunk első részében fölhoztunk. Mily ideális állapot az, mikor egy nagy könyvtárban a különböző tudományszakokban járatos emberek állanak mint képzett könyvtárnokok a kutató közönség rendelkezésére. Tehát nemcsak praktikus pályaválasztási szempontok, hanem a mélyebben fekvő tudományos és kulturális érdekek is szükségessé teszik, hogy könyvtárnokaink az egyetemről kerüljenek.

Én ugyan oly hangon beszélek most, mintha polemizálnék olyanokkal, a kik nálunk könyvészeti szakiskolát akarnak fölláltani. De hát ilyesmiről szó sincs, s a mint láttuk, erre nincs is szükség. Azonban szükség van mégis valamire, a mi által az egész könyvtárnokképzés ügyét igen czélszerűen meglehetne oldani. Ahoz ugyanis, hogy az egyetemen teljes könyvtárnoki tanfolyamot lehessen berendezni, elkerülhetlen egy a göttingaihoz vagy a párisihoz hasonló bibliografiai tanszék szervezése. Ebben az egy tanszékben aztán egyesíteni lehetne az összes bibliografiai studiumokat, a könyvtörténeti, szorosan vett bibliografiai és könyvtárkezeléstani kérdéseket. A tanfolyam másik része: a diplomatikai és paleografiai ismeretek elsajátítása miatt már semminemű újabb intézkedés szüksége nem forog fenn. Ugy paedagógiai mint történettudományi szempontból dicsőséges multtal büszkélkedhető tanszék képviseli az egyetemen a tudományoknak ezt az ágát. Sőt könyvtári életünk is nagy köszönettel tartozik neki.

A dolog most már egészen világos. A bibliografiai tanszék szervezésével az egyetem minden alkalmat megadna arra, hogy hivatottságot érző ifjak egyetemi tanulmányaik folyamán úgy szólva észrevétlenül egy specziális pályára is kiképezzék magukat. A diplomatikai és paleografiai disciplinák a történettudomány művelői részére amúgy is elengedhetetlenek. Ezeknek tehát csak a néhány bibliografiai óra maradna fönn. S a szorgalomnak ezért a kis fokozásáért olyan oklevél birtokába juthatnának, mely egész

külön, habár ma még csekély kiterjedésű foglalkozási kört nyitna meg számukra.

A ki elvben elfogadja az ilyen alapokra fektetett bibliografiai szakképzést, a részleteken nem fog hosszasan fennakadni. A főfeladat volna, mindenekelőtt helyes arányban fölosztani az anyagot négy félévre, továbbá megtalálni a módot, hogy a jelöltek gyakorlatilag is kiképezhessék magukat. A göttingai egyetemen Dziaztko minden félévben elméleti és gyakorlati órákat is hirdet. Arra nézve, hogy a gyakorlati részt miként oldja meg, sajnálatomra nem nyilatkozhatom. Az ilyesmit látni kell. Kétség nélkül a vezetése alatt álló egyetemi könyvtár az ő állandó kísérletezési objektuma.

Könnyű elképzelni, hogy a bibliografiának ilyen rendszeres művelése milyen áldásos volna a magyar tudományosság szempontjából. Csak arra kell gondolnunk, hogy a diplomatikai tanszék mily nevezetes tényező újabb történetírásunk fejlődésében. Mert hiába, valamely tudomány ág fejlődésére legbőségesebb forrás mégis a szerencsésen betöltött egyetemi katedra. Nem csak azért, mert a ki betölti, tudományának lelkes és független munkása, hanem, mert közvetlen hatásával újabb és újabb hiveket szerezhet annak. A magyarországi könyvészet tudományának pedig nagy szüksége van erre. Ugy az elméleti és gyakorlati bibliografia terén, mint a hazai könyvtörténet különböző ágaiban igen sok a tenni való. Amazt a könyvtári élet fejlődése sürgeti, a történeti rész lehető mélyreható feldolgozása pedig a hazai művelődéstörténet létrejöttének egyik legfőbb előfeltétele.

Feltétlen elismerés illeti meg azokat, a kik az idej első könyvtárnoki tanfolyam megteremtése ügyében buzgólkodtak. Azonban ugyanott, a honnan ez az idea is kikerült, bizonyára megfogják találni a módját annak is, hogy a magyar könyvészet rendszeres művelését állandó, biztos alapokra fektessék. Megkísérlettük egy megoldási módozat rövid körvonalozását. Más valaki talán okosabbat, praktikusabbat tud. Dolgozatunk legfőbb célja, hogy napvilágra hívja a legokosabb, legpraktikusabb eszméket bibliografiai szakképzésünk ügyében.

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

(Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához.)

VÁRADI MIHÁLY VERSE BETHLEN GÁBOR HALÁLÁRÓL.

DR. DÉZSI LAJOSTÓL.

A kolozsvári katolikus lyceum könyvtárában 77. D. 19. a. b. c. d. jelzettel van egy érdekes kolligatum, mely már külseje által is magára vonja a figyelmet. A bekötéshez ugyanis a könyvkötő egy régi kézirati Missale lapjait, fedéltöltelékül pedig egy kolozsvári polgár német nyelvű végrendeletét (1631) használta föl, melyben a végrendelező többek között a fölötte majd halotti beszédet tartó Graff Gáspárnak is hagy egy forintot »für die leichpredigt«; van továbbá benne egy latin lakadalmi vers Filstich Kata tiszteletére, egy irattöredék, melyben Molitoris Daniel nevű ifjúról van szó, magyar, latin probatio calami a bibliából stb.

A colligatum a következő négy nyomtatványból áll: Első helyen van Pázmány Péternek »A' SETET HAYNAL- CSIL- | LAG-UTAN BUDOSO LU- | TERISTAK | VEZETŐJE« cz. műve (Bécs 1627); utána Palóczi Horváth Jánosnak 1629-ben Páduában nyomtatott »MNEMOSYNE | HISTORICA | DE QVATVOR SVMMIS IMPERIIS, | Quadraginta & Nouem,« czimű, latin verses munkája, melynek Szabó Károly csak a gyulafehérvári Batthyány-könyvtárban levő példányát ismerte (Szabó-Hellebrant 1438. szám) s így e szerint e mű sem unikum többé; a Szabó K. közlése még annyiban hibás, hogy Horváth nem Bethlen Istvánnak — mint nála van — hanem Bethlen Péter Hunyad- és Máramarosvármegyei főispánnak ajánlotta művét egy életrajzi adatokat is tartalmazó

érdekes ajánlólevéllel (. . . »Sufficiat hic recolere — írja többek közt — quod in tua umbra, ex tuorum gratia, nobiliora Europaei orbis Regna et Vrbes perlustrasse, Regum et Principum conspectum habuisse, et singularia plurima vidisse licuerit, et dum amore studiorum in hac Antenorea Vniversitate (quam doctorum Virorum frequentia, famâ mihi majorem comprobavit) ad novem vel decem mensium otium ex tuo comitatu remansissem, absentem, inter alia benevoli affectus symbola, literis invisere, et recreare non dedignatus es«); ezután áll harmadik helyen alább ismertetendő nyomtatványunk; végül az utolsó egy gyulafehérvári nyomtatvány 1630-ból, mely »EPICEDIA | *Dicta* | INCOMPARABILI HE- | ROI, GABRIELI PRINCIPI . . .« czimmal az Alsted, Piscator, Bisterfeld latin magasztaló verseit s névalírás nélkül még négy más héber, görög és latin költeményt foglal magában s Szabó Károly szerint (R. M. K. II. 460) ez az egyetlen, eddig ismeretes példánya.

Az egész colligatumnak kétségtelenül legérdekesebb és legbecsesebb darabja a harmadik helyen álló nyomtatvány, Váradi K. Mihály szintén unikum latin-magyar nyelvű verses munkája.

Teljes czime, melyet Szabó Károly példányunkról kihagyással közölt, a következő: »PRODROMVS FUNESTUS. | Qui | *Mortem inopinam, omnibus Hungariae incolis | flebilissimam | Serenissimi Principis ac Domini, | DN. GABRIELIS | DEI GRATIA, SAC. ROM. IMP. ET | TRANSILVANIÆ PRINCIPIS, PARTIUM-REG- | ni Hungariae Domini, & Siculorum | Comitibus, ac Opuliae, Ratiboriarumque | Ducibus, denunciatur. GENEROSIS, NOBILIBUS, AM-PLISSIMIS, CONSULTISSIMIS, AC CIRCUM- | spectis Viris, Inclytissimam celeberrimam Civitatis | nobili-civilem Rempublicam sub aurea | orthodoxae religionis aura, tenentibus de- | dicatus & consecratus. | Et clementissimo sanctae & individuae Trinitatis religiosae in- | vocato auspicio in hocce latino-ungarico carmine con- | clusus & comprehensus | PER | MICHAELEM K. VARADINUM, CONTRA | scribam Scholae suae Patriae Varadiniae. | DEBRECINI EXCVSVS — Typis Petri Rhedae, Anno Salvatoris Chri- | sti 1629. | Alakja: 4-rét A + A₂ + A₃ + 1 + B + 1 ívjelzéssel, 12 számozatlan levél. (V. ö. Szabó: R. M. K. I. 580. sz.)*

Első kérdés, melyre feleletet kellene adnunk, a mű szerzőjének nevére vonatkozik, melynek titkából a *K.* betű árul el valamit. Az iskola matriuklája, mely erről első sorban világosit-

hatna föl, Várad pusztulásakor (1660) szintén elpusztult: a váradi iskola tanárai névsorában, melyet Lampe szerzünk egyik kortársának Szilágyi Bénéjmin Istvánnak adataiból tett közzé (Hist. eccl. 637—8.) hiába kerestük, Koncz József sem említi nevét, a ki a váradi iskola tanárainak névjegyzékét 1560—1660-ig szintén összeállította.¹ Kerestük a debreczeni ref. főiskola anyakönyvében, de a tanulók között neve itt is csak »Váradi K. Mihály«-nak van írva, a marosvásárhelyi, debreczeni stb. prot. iskolák tanárai között, az e korbéli papok és írók között, de mind hiába. Mint a váradi iskola ifjúságának második tisztviselőjéről, ki a következő évben rendes szokás szerint a széniorot váltotta fel hivatalában, joggal feltehetjük róla, hogy a hivatali évek leforgása után valamelyik külföldi egyetemen találkozunk nevével, de nem leltük sehol a nyomtatásban megjelent »Album«-okban, a melyekben utána nézhettünk, sem az ekkori disputáció-írók között. Debreczeni Ember Pál, a sárospataki ref. egyház »számkivetett« papja, 1691. május 27-ikén a kassai református templomban »Szomorú halotti Parentatió«-t mondott »amaz áldott emlékezetű, istenfélő, nagytanácsu uri embernek, tekintetes nemzetes *Waradi Mihály* uramnak utolsó tisztességes eltakarítottatásának alkalmatosságával«. A mi derék váradi deákunknak vitte-e föl Isten annyira dolgát, hogy végre is »nagytanácsu uri ember« lett belőle, egyéb adatok híján nem mernők állítani.

Váradi K. Mihály e verses munkája több tekintetben nevezetes. Figyelemre méltó nyelvének erőteljes magyarsága és verselése, ez utóbbinál azon törekvése, hogy a latin szöveget magyarban is ugyanannyi verssorban adja vissza; azonkívül mint kora hangulatának hű megörökítése is. Azon megrendelt s ennél fogva erőltetett és száraz hangú versekkel szemben, a melyekben Alsted, Bisterfeld és Piscator gyulafehérvári tanárok héber, görög és latin nyelven nagy phrasisokkal és tudóskodva magyarázták a haza veszteségét, határozottan elsőbbséget kell adnunk a váradi deák latin-magyar versének. Helylyel-közzel ugyan ebben is itt-ott deákos bőbeszédűsége vagy rhetori dagályosságra bukkanunk (a contrascriba bizonyára már előbb a poeseos praeceptor tisztét is viselte), de egészben véve a fájdalom őszinte megnyilatkozásának tekintendő az és hiven tolmácsolja az a megdöbbenést, melyet a gyászhirt

¹ A marosvásárhelyi ev. ref. coll. története. M.-V. 1896. 565—7 l.

hallattára nemcsak Várad város közönsége, de az egész magyar nemzet érzett, melynek Várad Mihály nemcsak tanúja volt, hanem át is érzett. Elhihetjük, hogy a közérzés nyilatkozott meg e sorai-ban, melyeket a ki kortársai közül olvasott, bizonyára többször ismételve utána mondott:

»Felfeges Hercegünk,
Vitéz fejedelmünk,
Elóttünk vezérünk
Soha nem feledünk,
Mig lez egy ag bennünk
Mi megh emlegetünk.«

Közlésünkre vonatkozólag meg kell jegyeznünk, hogy az eredetit betűhíven adjuk, meghagyva annak nemcsak ortográfiáját, hanem sajtóhibáit is. Az eredeti kiadástól csupán abban térünk el, hogy a latin szöveget nem a magyarral parallel, hanem alant közöljük, s hogy a magyar szöveg tizenhatsoros stropháit nyolcz-sorosokká foglaltuk össze: e változtatást nyomdatechnikai szempontok s a helylyel való gazdálkodás kívánták.

3. (A₂^a) lap:

Oh fzőrnyú fžomoru Gond arazto fok bu!
Bezzeg fok felől fu Reánk az háboru!
Bánat uta hozfzu Mély (*igy*) rág bennünk mint szu,
Felseges hátalmu (*igy*) Ur ránk nagy haragu.
Ez világi ember Mint fžél vezes tenger,
Buful, fir nagy fokfzer, Habja fok fžáz ezer,
Nofza mert moft egyfzer Ránk árat az tenger,
Paticában oly fzer Nincs, ki gyógyuláft nyer.
Te versek formalo Delphufi Apollo,
Legyen ruhad gyazlo Fris kontófód máflo,

2. lap:

Eheu qualis adest curae gangraena feralis?
Et quos nunc Aquilo glacialis dejicit imbres?
Squalor iners animos siquidem ceu tineae rodit,
Causa: potens coeli turget fervore Toparcha.
Est homo ceu fluctus sinuosa vorago marini,
Luget inexhaustus, jactatur mille procellis!
Ecce refers nostri sors, hoc, sat flebilis aevi!
Pharmaca nulla malum hoc possunt reparare saluti.
Phoebe potens numeris, Delphis oriunde serenis,
Corpora succinctus pulla, tu incendito veste,

Mert ez nyilván való Eldúlt az órallo.
 Kihez ily tanácslo Alig volt hasonlo.
 Oh mely nyavalyás for, Keferú Pohár bor,
 Hogy raytunk ez oſtor S-Isten haragja for!
 Színünk bezzeg komor. Szívünk bus, nem bátor.
 Mikor hallyuk, akkor, Megh holt Bethlen Gábor.

Az Halálnak merge Iay nekünk mit fzerſze!
 Bethlennek el efte Szüre fakat epe!
 Hiveknek ferege Sirva nez az eghre.
 Kinek kinek könyve Orczáját el lépte.
 Kegyetlen pláneta Ki minket megh fofzta
 Fejünktől, mely uta Igaz vala s-tifzta.
 Nem valami fecta, Vagy fzerencze hozta,
 Hogy az Halál arta, Sót az Ur akarta.

Fejünkből coronánk Ki efet, fir hazánk.
 Fris Királyi pálczánk El tórót, nincz Pompánk.
 Hatalmas Monarchánk. Atyánk helyet Atyánk
 Meg holt, ily bu fzál ránk. Szánd Iften mint járánk.
 Moft már van fok firás. Izúbéli bánkodás.
 Keferves ohaytás. fűrd foházkodás.
 Mint efő köny-hullas Hogy lón ily kár-vallas.
 Nagy Iften ide lás. Mert immár dolgunk más.

In promptu est causa. Excubitor jam cessit amarae
 Morti. consilio cui vixerat alter in aequo.
 Sors bacchans aloën cyathis propinat iniquis!
 En Dominus proprios flagris castigat amaris!
 Tanta colluvie marcent vultusque manusque,
 Occubuit Bethlen, Dux et fortissimus Heros.

Concitata en clades nobis injuria mortis.
 Fellis habet multum magni hora novissima Bethlen!
 Respicit omnis homo venis compunctus Olympum.
 Ora genaeque madent lacrumis, ubi corruat Heros!
 Quippe planeta ferox solito funesta meatu
 Prostravit Bethlen, pietas sincera beârat.
 Quem, Stoico fato, nec sorte, est (crede) necatus.
 Ast nocuit Bethlen mors saeva favore Tonantis.

Dalapsum (*így*) capiti est nostro diadema serenum.
 Hungara terra gemit sceptro privata potenti,
 Nam Patriae Pater ipse ruit, summusve Monarcha
 Occubuit, miserere Deus sanctissime nostri.
 Undique nunc, moeror, consternunt pectora, tristes
 Et gemitus, altae pariter suspiria mentis,
 Dant oculi lacrimas, cum sit res aegra propinqui
 Ipsa soli; Numen de nobis prospice sacrum.

Oh bánatot küldő Szomorú efsztendő,
 Arra nem illendő Hogy legy-is jövendő!
 Iay mely hev feredő Kire lól menendő!
 Vallyon mellyik idő Ezt ki meretendő?
 Országunk firattya Ez halottat ám ma,
 Fordult igye gyázra, Urat s-magát Izánnya,
 Moft az fok gyáz ruha. Harang bógó szava
 Keferves firáfra Kit nem inditana?

5. (A₃^a) lap:

Mint Sándornak efze, Scipio nagy hire.
 Cicero volt nyelvő, Darius erteke,
 De had vífelefe Gedeon volt s-elte.
 Királyi termete Tífztes tekintete.
 Magyarok világa, Ragyogó csillaga,
 El enyizet napia, Homaly azt be fogta.
 Bekelseg tarháza (*igy*) Ledúlt már frís tornya,
 Hazánk erős fala Leromla kő vara.

Az jó gondvífelő, Templom s-vár építő,
 Im túlunk el menő Ki vala kőztünk fő,
 Iay bizony már felő Hogy az fok ránk törő
 Ne legendy (*igy*) bu tevő s-Bofzfzuyat ki töltő.

Ah tu praesentis pars, annus pessima seculi!
 Amplius haud es digna ut tu spectabere nobis,
 Es Phlegethontiaci multum madefacta lavacro,
 Quod tua, perficiet, gladiis incommoda, tempus?
 Patria cum fletu querulis examina verbis
 En facit! et nigro munit velamine corpus!
 Pallia lugubrem prae se referentia formam?
 Au nunc voce boans campana haud terreat ullum?

4. (A₂^b) lap:

Ut Rex Aemathiae sic Bethlen pectore magnus,
 Scipio sed famâ fuerat, facundus in ore,
 Gedeon in bello, locuples ceu Persa Darius,
 Observans animo Regum monumenta virorum.
 Hungaricum sydus jam deflagravit amoenum.
 Nubilus aër habet coelo Phoebumque serenum,
 Collapsum est turri pacis commune theatrum,
 Muri, cum firmo, sunt moenia lapsa, colosso.

Oeconomus Domini, quid? demolitaque templa
 Qui strueret, vallo qui circumcingeret arcem,
 Iam cessit fati; cheu sunt invida turba!
 Quae in nos bacchantur; cujus jam techna timenda est!

Előttünk be es ki Menni már nincs lenki,
 Fejedelmi fzei El változot neki,
 Bomlottak tetemi, Szakattak inai,
 El költek vigfági, Kedves nyájáfsági (*igy*).

Vit értünk mint Cádms, Vigyázat (*igy*) mint Argus,
 Fundalt mint Dædalus Hazánk káran (*igy*) volt bus,
 Ieles volt s-értelmes Mint regen Ulyfses,
 Elte mertekletes Iofzan es szentseges.
 Ki fekfzik ma halva? Hazánk edes Attya,
 Ez ki akarattya? Iehova az oka,
 Ki bannya hogy halva? Egez Eccleflia.
 Bizony melto ura Országunknak valá (*igy*).

Az Uraknak fzine, Udvara tüköre,
 Magunk fze me fénye, Fejünk ekefsége
 El efet, jo kedve Szívünknek el mene,
 Mindeneknek igye Tudgyuk hogy jut erre.
 Az előt váarai, (*igy*) Szép fris Palotai.
 Aranyas hintoi. Ieles fő lovai.
 Súrú szép fázloi. Ekes óltózeti,
 Ur fi rend fzolgai Tecznek vala neki.

De már egy koporfo Teftet túlünk fzarlo.
 Mely igen változo Sorfunk nem állandó!

Est neque Dux ullus qui certam monstret amussim,
 Corruit hunniaci solium regale Toparchae,
 Ipse jaces nervis pariter resolute medullis
 Princeps, contundit cujus sua gaudia fatum.

Cadmus tutando, pro nobis et vigil Argus,
 Daedalus atque fuit formandis rebus, at aegris
 Pro rebus Patriae moestus, versutus Ulysses
 Consilio, vitae sed cunctis sobrius horis.
 Est Patriae Pater hoc quod funus triste feretrum
 Servat, crudeli letho serpente peremptus
 Ex nutu Domini, unde est nunc Ecclesia moesta,
 Dignus erat regni florenti pace Dynastes.

En procerum primas, aulae specimenque serenae,
 Hungaricum lumen, nostri capitisque corolla
 Casu fracta gravi, charam frons laeta remisit
 Formam, quid? cunctis iter hoc calcabitur agris.
 Arx olim vallis munita, palatia pulchra,
 Aurea plaustra, simul vestes, ac usus equorum
 Ridebant animo Bethlen vexilla in apricis,
 Ordinibus procerum stipatus et esse volebat.

Ast tantum stricta est jam membris clausus in urna.
 Sic manet ó vitae sors non versatilis omnes:

Csak kis keskeny cella Tagjainak hunnya,
 Az előtt Palota Moft háza föld gyomra.
 Hadi szép szerfzámok, Drága kőves kardok
 El marattak azok, Oh raytunk nagy átok!
 Hogy kik Urak vattok Tikis mind meg haltok?
 Világi kazdagok s-királyok el hultok.

7. lap:

Minden féle rend s-nep Tőredekeny cšerep.
 Az szép abrazat s-kep Romlando es nem ep.
 Az mi emberben szép Sokaig nem lez ep,
 Mindent halál meg tep Ki világban be lep.
 Ez fšomoru efet Iay ime mit hirdet,
 Romlalsal fenyeget Pufztulalsal febhet!
 Még jo időt erhet Országunk s-pihenhet.
 Mert mindenbē minket Iften meg fegethet? (*egy*)
 Noha fšivünk retteg Es emezt az mereg.
 Főlünk ebben cšeneg, Sok hír miat fzeneg.
 Ne fely kicsin fereg El ofzol ez felleg,
 Lez még nyari meleg El mulik ez hideg.
 Neki ki meg farat, Főlötte el lankat,
 Az Ur nyugodalmat Adot jo jutalmat,

Est augusta domus quā sunt sua viscera Bethlen,
 Nunc terrā tegitur qui olim laquearibus altis,
 Usum militiae solitas praestare duello
 Res, pariter flavo comptas ex aere machaeras
 Heros reliquit, nam saeva gravesque levesque
 Mors perimit, morti dives cum rege faventes.

6. (A₃^b) lap:

Quilibet est hominum mundo ceu massa caduca,
 Forma bonum fragile est, nihiloque simillima vano,
 Optima si quae sunt fallaci sorte petuntur,
 Mors manet hunc tristis qui pulchras prodit in auras.
 Frangimur, hoc, animis graviter rumore vigente,
 Cum jam vastatrix nobis Bellona minetur,
 Ast fore nostra potest nancisci terra quietem,
 Subveniet nobis rerum augustissimus autor.

Horret nunc animus tali grassante veneno
 Aures fama ferit facti moestissima tristis,
 Solvitur haec nubes tu parve recollige vires
 Grex Domini, brumae succedunt tempora grata,
 Viribus in cunctis curarum mole romisso (*sic!*)
 Est jam parta salus pia gratia paxve Dynastae.

Sok bufulafokat Le tet fok gondokat.
 Nem vífel mar hadát, (*így*) Nem fzenved bofzfizukat.
 Bezzeg fzomoru hír: Az egez udvar fir,
 Órómet ki iger? Ó magaval ki bir?
 Pofdul bennünk az vér Hogy ez dolog így ir,
 Az mit Iften rank mer Szévedgyúk, velünk bir
 Bethlen familia Im hol Atyad halva.
 Eleted virága Ki vala Iftapia,
 De efmet tery arra, Iften decretoma,
 Kedves akarattya Regen így tartotta,
 Uraknak ferege Orfzagunknak fzine
 Melto keferegie Urunkat könyvezzé,
 Oh hivek Iftene Illyen kardan (*így*) lepte
 Hivednek lenne, Felleged vegezte!
 Udvari fzés cseled Órómet le tenned,
 Bator elő vened Sirafod s-mivelned,
 Ebededet enned Sirva emefztened.
 Ha efzedben vened Mi bant meg ertened.
 Villago fzés fzazlok Gyazra fordullyatok,
 Mennyajan lovagok Uratok fzannyatok,
 Vitez kek gyalogok Most ne vigadgyatok.
 Kegyelmes uratok Meg holt im lattatok.

Non sibi quis posthac bilem moturus acerbam est,
 Cura sibi jam non est impositura labores.

Fama (malum) viget haec, amplissima regia Bethlen
 Luget, quis posthac requiem promittat amicam?
 Sint hi rumores irritamenta doloris,
 Quisque tamén Iovae studeat perferre flagellum.
 Inclyta Bethlenidum domus en jacet illa feretro,
 Eheu! stella micans, capitis decus atque bacillum
 Vitae; sic vult hoc divini regula juris
 Sic est decretum sic fert divina voluntas.

Ipse chorus procerum, regni spectabile robur,
 Defleat hungaricae Dominum telluris et orbis.
 O Deus immoti verbi proba jussa sequentum.
 Ut sors immineat nobis haec solus es autor.
 Aulica magnorum nitidissima turba virorum
 Ob Bethlen vestros sensus urgete dolore,
 Et vestris tristes epulis superaddite planctus,
 Nosse potes regni, si mens non laeva, ruinam.

Et vexilla feri casu hoc nigrescete Martis.
 Largifluas equites lacrimas effundite tristes,
 Strennuum sic peditum postponat gaudia turba,
 Gratia vestra jacet, quippe illustrissimus heros.

Bankodgyal magyarfag Mert túled Urafag
 Tavul al az vigfag, El költ az pompafag,
 Szallot rad arfafag, Vagy cfak mint egy kis ag,
 Oh felleget Iofzag Rank tamat ez világ!

9. (B^a) lap:

Orfzagunk venei, Tifztes firfai, (*így*)
 Es afzfzonyallati Rendeknek feregi,
 Hazank fzfip iffiai Kegyes fzfúv viragi,
 Szemetek könyvei Kezdgyenek le hulni.
 Hazanknak helyei, Ti tagas földei,
 Gabonas mezei, Bor termő hegyei,
 Szeles kies berki, Szép dizes ligeti,
 Moft gyazban őltőzni Illik es burulni.
 Oh gyazolhatatlan, Meg firathatatlan,
 Ki gondolhatatlan, Es meg mondhatatlan
 Kedvetlen állapot, Kire dolgunk jutot,
 Reank bozfzfzonkodot Az Ur s-im meg foztot.
 Halal kegyetlen vad, Sokat torkon ragad,
 Nagy fok arvan marad, Bu s-banattya arad,
 Miatta meg fonnyad, Meg afz es el fzarad,
 Senki el nem fzalad Előtte ez oly vad.

Hungara terra animos cunctorum frange virorum,
 Praesidium, facies hilaris, tua pompaque lapsa est.
 Sorsque novercatur, pars collapsatura miselli
 Exigua es regni, Deus undique cingimur hoste!

8. lap:

Regni turba senum, pariter reverenda virorum.
 Sic matronarum castissima turba piarum,
 Et juvenum Patriae coetus sanctissimus almae,
 Atque puellarum lectissimus ordo gemiscat.
 Vos loca cuncta, simul spatiosis finibus agri,
 Plenaque pampineis pariter vineta racemis,
 Exuat et vernos omnis modo saltus amictus,
 Areat omne nemus, viridissima prata rigescant.

Grande doloris onus, nullo de flebile planctu!
 Res adversa nimis non dicto effabilis ullo
 Nos premit et perimit! tanta est injuria mortis!
 Orbavit Dominus stomachatus principe plebem.
 Mors instar belvae (*így*) saevissima suffocat omnes,
 Accumulant curas, gignunt fera fata pupillos,
 Viscera cunctorum letho lacerantur iniquo,
 Unde potest nemo mortis vitare venenum.

Bezedemben terek Szollani így kezdek
 Urunkhoz, ti nepek Velem minden rendek,
 Közönteft tegyetek, Erdemelye túletek
 Ez dicsóult lelek, Ioval tellyes fezek,
 Edes vitéz Urunk, Ieles fő hadnagyunk,
 Bizony arvak vagyunk Nalad nekül magunk,
 Te valal paifunk, Eles törünk s-kardunk
 Meltan firathatunk Mert valal ozlopunk.

Felfeges Hercegünk, Vitez fejedelmünk,
 Elóttünk vezerünk Soha nem feledünk,
 Mig lez egy ag bennünk Mi megh emlegetünk,
 Birtokodban nekünk Volt szép bekefegünk.
 Minden elze kedve Felfegednek erre,
 Mikeppen terjezze Orfzagat s-epitcfe,
 Ellenfeg felelme Felfegednek hire,
 Valal hazánk fenyé, Vilagos tüköre.

Tigris termefzetű, Vad orofzlany szívű,
 Fene tekintetű Ellenfegünk fűrű,
 Oh te okos lelku Bethlen Gabor mely bú,
 Mezöben mint fok fű, Hozzánk az alnok fű.
 Megh fzünt eles elmed, Retteg feregecsked,
 El költ jo fzerencsed: Oh vayha erthetned.

Principis extremé verbis converter ad ora:
 Hungariae mecum spectabilis ordo virorum
 Condignas Bethlen Gabrieli solvite grates,
 Hi manes siquidem meritó celebrantur iisdem:
 Inclyte Dux, heros rebus fortissime gestis,
 Te sine nos certó sumus omnes viribus orbi,
 In gladium strictum nobis clypeumve tegentem
 Solus eras, meritó te flemus corde colossum.

O caput optatum, Princeps Celsissime regni,
 In memori semper, Ductor, servabitur aevo
 Inclyta fama, foro mundi pars ulla vigebit
 Donec, nam sceptri pax floruit aurea vestri.
 Regia Majestas Patriae progressibus almae
 Semper sudabas, ultra finesque movere,
 Nomine tristis eras hosti formido protervo,
 Atque jubar fueras regni speculumque coruscans.

Sunt hostes manibus tigres, sunt dente leones,
 Sunt hostes, quorum sua pectora Erinnyda servant,
 En Gabriel Bethlen multum consulte Dynastes
 Insidiosa cohors nobis numerosa minatur.
 O tua jam cessit Princeps vis enthea mentis
 Letho, jam sequitur vestrum jactura tryumphum, (egy)

Mint fir kis nepecsked, Tudgyuk keferólned,
 Ötet meg mentened, Uy órómpre vinned.

11. lap:

Ez földön fok gondal (*így*) s-Buval el farattal,
 Bagyat tagaiddal Csendefzē nyugodgyal,
 Lankat inaidal Bekevel alugyal,
 Az Iefus Christufsal Menyben uralkodgyal.
 Hogy jaral igazan Hazunkra dolgunkbā,
 Iften mennyorflagban, Fenyes bodogflagban
 Légyen halalasban, (*így*) Iutalom adasban
 Tefted nyugovaiban Legyen föld gyomraban.

Hired ez vilagban Főkeppen hazankban,
 Fen marad fzajunkban s-Hordozunk fzavunkbā,
 Fel tamadas utan, Az itelet napjan,
 Iftentúl adatvan Oerűly mennyorflagban.
 Diczó fzent Iehova, Nepeknek ofzlopa,
 Erős kű fiziklaja, Arvak edes Attya,
 Hiveknek paifa, Iuhoknak paztora,
 Legy mellettűnk nofza Angyalok hadnagya,
 Oltalmazd hazankat, Kicsiny orflagunkat,
 Szand megh az arvakat Tarcs meg taborodat,

Et jam Christicolae, grex parve, tremiscitis; aegrum
 Hoc utinam nosses, nobis nova gaudia ferres.

10. (B^b) lap:

Hoc mundo duris multum fessissime curis
 In gelido tua rupta quiescant ossa feretro,
 Indulge somno jam membris flaccide dulci,
 Spiritus aeternum cum Christo vivat Olympo.
 Qui secum curas mordaces mente premebas
 Pro rebus Patriae, tibi praemia grata corusco
 Sit Dominus coelo, placidissima carpe quietis
 Iura solo, ruptae gelido telluris in antro.

Fama foret toto (bona res) latissima coelo
 Et fiet nostro verbis memorabilis ore
 Finibus his nostris, ubi tandem corpora surgunt.
 Vitae sume pium Domino benedictae brabeum.
 Firme colosse tui sanctissime Iova popelli,
 Alma pupillorum tutor, turritaque rupes,
 Fide gregis pastor, robur, scutumve piorum,
 Auxiliare tuis geniorum Dux pie sacrum.

Viribus ipse tuis Patriam defende pusillam,
 Progeniesque tuas, genus hoc, tueare, sacratum,

Uyjez meg napunkat, Hozd föl csillagunkat,
 Mutaíjd jó voltodat Irgalmalsagodat.
 Iay Uram vetkeztünk, Terics meg s-meg terünk,
 Tudgyuk ingerlettünk, Ne búntes meg kerünk,
 Hogy ki holt közúlünk Kegyes fejedelmünk,
 Vagyon ra erdemünk, Hozta rank ezt bűnünk.

Megh terefre hival, Szent igedből szollal,
 Es predicaltatal, Nem hívók mit mondal,
 Igen megh haragval, Fejűnktől megh fofztal,
 Oh de bar csak annal Iobban ne bantanal!
 Tekencs nepeidnek, Igaz hiveidnek,
 Hú kerefztienidnek, Szívet tieidnek,
 Az hitetleneknek Mi ertünk ezeknek
 Adgy helt kegyelemnek Szent Igiretednek.

Visely gondot vegre Szent tizteletedre,
 Neved tizteletbe Legyen bocsúletbe,
 Neved ezt erdemlye (*így*) Ne legy túle mezze,
 Ki hi fegetsegre Ne vond magad túle.
 Dicsertelsel menyben Szentül Atya Iften,
 Fiad egyetemben Egyenlő fölfegben.
 Szent Lelek Ur Iften Legyen egy szentsegeben.
 Az egy Iften legyen Aldot az mennyegben.

Phoebus ab axe recens radiis assurgat Eoo,
 Gratia sancta tuum gratis illuminet orbem.
 Semita nostra malis Deus est madefacta protervis,
 Ergo insultantes tibi nos converte fideles.
 Differ vindictam; quod Dux hic suppetit atram
 Mortem, fit nostri caus, peccavimus omnes.

Quod nos pœniteat peccati, rite struebas.
 Succensens tandem nobis, Deus alme rebelles
 Principé privasti, mitiscat poena rigorque
 O utinam, nec sit severior ille furoris.
 Sis lenis, mitisque tuis, adverte popello
 Tu vultus faciles, et respice corda piorum,
 Nec benefacta malis, pro nobis, ipse negato.
 Illis sis sancto pravis pietatis honore.

Porró divini sis tu studiosus honoris,
 Sitque tuum toto nomen venerabile coelo,
 Ac non esse procul sancto dignare popello,
 Auxilio fessis sis rite regente misellis.
 Nomen Atlantiaco votis celebretur Olympo
 Sancte Pater, Natus sit votis clarus iisdem,
 Pneuma sacrum pariter sit digna laude decorum.
 Sitque Trias veneranda polo, laudando soloque.

TÁRCZA.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK SZERVEZETE ÉS SZOLGÁLATI SZABÁLYZATA.

(Második, befejező közlemény.)

IV. A múzeumi osztályvezetők.

24. §.

A Magyar Nemzeti Múzeum osztályainak vezetői kötelesek a Nemzeti Múzeum javát minden tőlök kitelhető módon, különösen pedig a vezetésükre bízott osztály rendeltetését illetőleg előmozdítani s a gondjaikra bízott gyűjtemény biztonsága, rendje, jó karban tartása felett őrködni, és gyarapítását elősegíteni.

A múzeumi osztályok javadalmi tételeinek a kiutalványozott összeg keretén belül, s lehetőleg a költségczímekhez alkalmazkodó felhasználása iránt az osztályvezetők saját felelősségükre rendelkeznek; száz forintot meghaladó vételeknél azonban kötelesek az igazgató előzetes szóbeli hozzájárulását kieszközölni. (20. §.)

25. §.

Az osztályvezetők az osztály többi tisztviselőit és a szolgálatszemetet az osztály hasznára foglalkoztatják; ügyelnek, hogy köteleességét mindenki pontosan teljesítse.

A vételeket és az osztályt érdeklő szakbeli kérdéseket az osztályvezetők az osztály tisztviselőivel közlik; sőt a szükség mérvéhez képest véleményüket, illetőleg javaslataikat igénybe is veszik.

26. §.

Ha akár az igazgató, akár az osztályvezető, valamely megvételre kiszemelt, vagy bemutatott tárgy valódiságának, vagy értékének meghatározása szempontjából a Nemzeti Múzeum szervezetén kívül álló szakértőnek meghallgatását is szükségesnek tartaná, az igazgató, vagy az osztályvezető minden esetben jogosítva van ily

szakértő felkérésére. Ily esetben azonban szükséges, hogy a szakértő is felelősséget vállaljon véleményeért.

27. §.

Minden osztályvezető a gondjaira bízott osztály kulcsait a Magyar Nemzeti Múzeum épületében biztos helyen őrizet alatt tartja; a Magyar Nemzeti Múzeum épületén kívül elhelyezett gyűjteménytárak kulcsainak megőrzéséről az illető osztályvezetők saját felelősségükre gondoskodnak. Az osztályvezető az osztályában gondatlansága, vagy mulasztása miatt esett kárért felelős.

Távollét, vagy hosszabb akadályoztatás esetén az osztály kulcsait s leltárát helyettesének, s ha helyettese nincs, az igazgatónak adja át. Ily esetekben az átvételtől számítva minden felelősség az átvevőre hárulik.

A múzeum tulajdonát képező, vagy bármely célból a múzeumban őrzött kiválóan értékes tárgyak biztonsági zár alatt tartandók.

28. §.

Az osztályvezetők az őrizetükre bízott gyűjtemény egészeért felelősek, a nekik átadott leltárakat, a mennyiben még eddig a multra nézve teljesek nem volnának, kiegészítik, a jövőre nézve folytatják, a növekedésről pontos naplót vezetnek, gondoskodnak osztályuk tisztántartása-, a gyűjteménytárgyak czélszerű felállítása-, fentartása- s mutatószámokkal, vagy névezédelákkal ellátása-, rendszeres osztályozása-, valamint a növedéknek mielőbbi beosztása-, és szabatos meghatározása iránt.

A mennyiben valamely nagyobb, vagy ismertebb tárgy helyéről eltávolíttatik, helyére az eltávolítás okát feltüntető táblácska teendő.

Ájándékok s hagyományok felállításánál, az adományozóknak e részben netán nyilvánított kívánsága csak annyiban vehető figyelembe, a mennyiben ezt a tudomány követelményei s a helyi viszonyok megengedik.

29. §.

Az osztályvezető köteles gondoskodni arról, hogy a közönség használatára rövid, kézi tárgymutató mindenkor kapható legyen. A tárgymutatók ára a címclapon nyomtatva kiteendő; az eladásukból befolyó összeg — az előállításukra fordított állami költség levonása után — a szerzőt illeti.

30. §.

Minden osztály javadalma az intézeti pénzszekrényben őriztetik s elkülönítve kezeltetik; fizetéseket csakis az osztályvezető utalványára, vagy ellenjegyzése mellett eszközöl a pénztárnok. (44. §.)

E czélból az osztályvezetők a náluk benyújtott kiadási okmányt a következő záradékkal látják el:

»Fizetendő . . . frt . . . kr, azaz (betűkkel kiírva az összeg) év, hó és nap . . . (az osztályvezető sajátkezű aláírása).«

Ha az osztályvezető kezéhez osztálya gyarapítására, vagy bármily más célból átalány-összegek, vagy alapítványi pénzek utalványoztatnak, ezek, valamint az osztály látogatási díjai, vagy közvetlenül az osztály javára bármely más czímen befolyó pénzösszegek, az osztály javadalmához hasonlóan az intézeti pénzszekrényben tartandók s róluk pontos évnegyedi számadás vezetendő. Az osztályvezetők az osztályuk javadalma terhére utalványozott minden kiadásról utalványozási naplót vezetnek, mely naplót, az intézeti pénztár által évnegyedenként kiállított rovatos kivonattal egybevetnek. (44. §.)

Az osztályba évközben került gyűjteménytárgyak ára, vagy hozzávetőleges értéke, a növedéknaplóban kiteendő, s minden év végével, összegezve, a miniszteriummal közlendő.

Uti átalány segélyével tett tudományos utazásokról írásbeli jelentés teendő, melyet a múzeum igazgatósága (23. §. i.) a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felterjeszt, honnét megtekintés után a múzeumnak visszaküldetik s a jelentést-tevő által mint szellemi tulajdona, tudományos célokra mindenkor felhasználható; a jelentés kézírata azonban az osztály irattárának tulajdonát képezi s ott őriztetik.

31. §.

Az osztály szakkönyvtára az osztályvezető felügyelete alatt áll, ki annak gondozását az osztály valamelyik tisztviselőjére is bízhatja.

Az osztály szakkönyvtárába tartozó minden kötet és füzet az osztály bélyegével lebélyegzendő. E szakkönyvtárakról címmutató-lajstrom, czédula-katalógus és növedék-napló vezetendő. Minthogy az osztályok szakkönyvtárai a Széchenyi országos könyvtárból nagy számmal vesznek ki állandó használatra szakbeli műveket, ezen kikölcsönzött könyvekről minden osztálynak külön lajstromot kell vezetnie.

A szakkönyvtárnak gyarapítására szolgáló műveket az illető osztályvezető saját felelősségére szerzi be, s vételeiről az igazgatósági ülésben számol.

32. §.

Minden osztálynak saját irattára van. Az osztály irodai teendőit az osztályvezető, saját felelőssége mellett, az osztály tisztviselőivel végezteti. Az osztály irodai ügyköre csakis az osztályt illető szakkérdésekre és folyó ügyekre terjed ki.

33. §.

Az osztály vezetője és tisztviselői személyzete az osztálynyitás órái alatt, s más napokon is, a hivatalos órák idején, hivatalban lenni tartozik.

Ha az osztály látogatói a rend ellen vétének, egyszeri megintés

sikertelensége esetén, ezt a felügyelő személyzet bejelenti az osztályvezetőnek, ki szükséghez képest a látogatót azonnal ki is utasíthatja.

Hasonlóképen azonnal bejelentendők a kártétel esetei is, melyekben az osztályvezető a 49. §. értelmében intézkedik.

34. §.

Az osztályvezető köteles osztályának előző hónapi növekedéséről (ajándék, vétel, hagyomány stb.) továbbá a látogatók számáról, s esetleg egyéb statisztikai adatokból szerkesztett kimutatását minden hó első napjaiban az igazgatónak bemutatni, ki e kimutatásoknak a miniszteriumhoz való felterjesztése, és illetőleg hírlapi közzététele felől gondoskodik. Az osztályvezető szerkeszti továbbá az osztály működését feltüntető évi jelentést, melyet szintén az igazgatónak mutat be. (20. §.) Ő adja mindama szakbeli véleményeket, melyek osztálya hatáskörébe tartoznak.

Az osztályvezető mutatja be az igazgatónak az osztály butorzati-, és egyéb szükségleteinek tervét és költségelőirányzatát, s az osztályában elrendelt iparosmunkákat ellenőrzi.

35. §.

Az egyes osztályok gyarapítása céljából a múzeum igazgató-ságához érkező gyűjteménytárgyakat az osztályvezető veszi át (38. §.) s közülök a gyűjtemény számára alkalmasokat kiválasztja. Az osztályvezető a közvetlenül hozzá érkező ajándékokról az igazgatóságot esetről-esetre értesíti.

36. §.

Az osztályvezetők, tudományos vagy gazdasági érdekű észrevételeiket, továbbá az intézet javára irányuló, avagy a házirendnek, vagy a gyűjteménytárgyak felállításának változtatását célzó indítványait, továbbá az osztály tisztviselőire, egyéb alkalmazottaira, vagy szolgaszemélyzetére vonatkozó minden irányú jelentéseiket és javaslataikat az igazgatóval közlik, ki a jelen szabályzat 18. és illetőleg 23. §-a értelmében közvetlenül, vagy az igazgatósági ülés határozata szerint intézkedik.

37. §.

Ha valamely osztályvezető meghal, osztálya gyűjteményét és hivatalos iratait az igazgató, illetőleg helyettese közreműködésével az osztály e célra kirendelt tisztviselője veszi át; abban az esetben pedig, ha az osztályvezető az intézet kötelékéből kilép, az átadásnál ő is jelen lenni tartozik.

Az elhunyt osztályvezető hagyatéka, s illetőleg a távozó osztályvezető, csak a hivatalos felmentvény megadása után szabadul fel a felelősség, és illetve a számadás kötelezettsége alól.

V. A múzeumi titkár.

38. §.

A titkár teljesíti az igazgató s illetőleg helyettes-igazgató hivatalos rendelkezéseit; ő az igazgatósági ülés jegyzője.

A titkár átveszi a múzeumhoz érkező összes postaküldeményeket, melyek közül az osztályokba tartozókat kézbesítő-könyv mellett küldi szét. . . . A múzeum havi és évi statisztikai kimutatásait, az osztályoktól nyert adatok alapján (34. §.) összeállítja.

VI. A múzeumi örök, segédörök, segédek, és a tudományos vagy irodai teendőkre ideiglenesen alkalmazottak.

39. §.

A múzeumi öröknek, segédöröknek, segédeknek, vagy az osztály keretében netán még szervezendő egyéb állásokra kinevezendő tisztviselőknek, úgyszintén a tudományos, vagy irodai teendőkre ideiglenesen alkalmazottaknak közvetlen hivatalbeli előjáróik az osztályvezetők, kik az illetőknek szakbeli képzettségökhöz mért munkakörét meghatározzák, s a szükséghez mérten őket egyéb hivatalos teendőkkel is megbízzák.

40. §.

A tisztviselők és alkalmazottak, nyitás idején s a hivatalos órák alatt (6. és 33. §§.) az osztályban lenni tartoznak; betegség vagy egyéb elháríthatatlan akadály okozta elmaradásukat lehetőleg a hivatalos órát megelőzőleg, de legkésőbb 24 óra alatt igazolni kötelesek.

41. §.

Az osztályvezető helyettesítésével megbízott tisztviselő az osztályvezető folyó teendőit teljesíti, annak felügyeleti jogát gyakorolja, s a 27. §-ban megjelölt esetekben felelőssége terhét viseli. A személyzeti létszámban előfordulható változások, fontosabb gyűjteménytárgyak megvásárlása, vagy szakbeli vélemények adása azonban, az osztályvezető visszaérkezétségéig lehetőleg elhalasztandók. Rögtöni intézkedést kívánó esetekben, a helyettes osztályvezetőnek az igazgató rendelkezését kell kérnie.

VII. A házi pénztár kezelése, a leltár és házirend.

VIII. Az osztályok általános ügykezelése.

50. §.

A Magyar Nemzeti Múzeum minden osztálya rendes növedéknaplót vezet, melybe minden gyűjteménytárgy, a beérkezés sorrendje

szerint folyó leltári számmal ellátva, s körülírva bevezettetik. E munkálatnak szakadatlanul kell folynia, s arra különös gond fordítandó, hogy ez irányban hátralékok föl ne merüljenek.

A gyűjteménytárgyak leltározása és lajstromozása az illető tárgyak természetének megfelelő módon történik, a mint az a jelen szabályzat illető helyein és minden egyes osztály ügyrendjében pontosan meg van állapítva.

A növedéknaplóba történt bevezetés előtt gyűjteménytárgyak magában a gyűjteménytár helyiségeiben sem adhatók ki tudományos használatra.

A Nemzeti Múzeum gyűjteménytárgyai sem helyi, sem vidéki vagy külföldi kiállításokra ki nem adhatók. Ha e szabály alól, fontos tudományos okok ritka kivételt tesznek, az engedélyt erre, az igazgató javaslata alapján, a vallás- és közokt. miniszter adja meg.

Az osztály-vezetők kötelesek a gyűjteménytárgyak revisióját az egyes osztályok ügyrendjében megállapított módozatok szerint végezni.

a) A Széchenyi orsz. könyvtár.

51. §.

A könyvtárba beérkező minden gyűjteménytárgy, a leltározással egyidejűleg, a leltári és a könyvtári bélyeggel felülbélyegezendő; — ennek megtörténte előtt egy tárgy sem adható ki.

Az 1897. évi XLI. törvényczikk értelmében beküldött nyomdai köteles példányok átvételére és ellenőrzésére nézve a törvény végrehajtásáról intézkedő, 1898. évi február hó 1-én 5720. sz. alatt kiadott miniszteri rendelet utasításai követendők.

A könyvtár minden osztályában a növedéknaplón kívül czédulakatalógus, és az anyag természete szerinti szakrepertoriumok, vagy egyéb jegyzékek vezetendők.

Oly kötetek, melyekben több mű foglaltatik, utaló czédulákkal látandók el.

Könyvvételekről, továbbá a könyvkötőnél levő művekről s desideratákról külön-külön jegyzék vezetendő.

A könyvtári termekbe idegenek csakis könyvtári tisztviselő vagy szolgálta kíséretében léphetnek be.

A könyvtár tulajdonát képező bármely művet csak az arra feljogosított könyvtári alkalmazott adhatja ki használatra.

52. §.

A könyvtári tisztviselők, a nyári nagy szünidő alatt végzik a könyvtár egyes osztályainak általános és folytatólagos revízióját. Revízió idején az illető könyvtári szak a közönség által nem használható.

53. §.

A ki valamely művet akár tudományos buvárlat, akár tanulmányozás vagy olvasás céljából a Magyar Nemz. Múzeum Széchenyi orsz. könyvtárából kivenni óhajt, a kikölcsönzött műre vagy művekre vonatkozó kölcsönző lapot sajátkezűleg aláírni tartozik, melyet csak a mű visszaadásakor kap vissza. E szabály kivétel nélkül minden olvasóra nézve kötelező.

A nyomtatványok, kéziratok és oklevelek rendszerint csak a könyvtári osztályban való használatra adhatók ki. Kötetlen könyvet csak kivételesen, s csakis a könyvtár olvasótermeiben való használatra szabad kiadni.

Szakemberek, és általában kiváló társadalmi állást elfoglaló, a könyvtári tisztviselők előtt személyesen ismert egyének, sajátkezű aláírásukkal ellátott elismervény mellett, otthon is — de legfeljebb két havi időtartamra — használhatják a múzeum tulajdonát képező nyomtatványokat.

Háromszori intés sikertelensége esetén a könyv visszaadása, esetleg a kártérítés iránt birói uton történik intézkedés (13. §.); ezen eljárásnak minden kölcsönvevő, a kölcsönző lap aláírása általi veti alá magát.

A kikölcsönző mindaddig, míg valamely korábban kikölcsönzött művet, melynek kölcsönzési határideje már lejárt, vissza nem ad, könyvet újabban kölcsön nem kaphat.

Kiválóan becses művek, kéziratok, oklevelek s unikumok az osztály helyiségein kívüli használatra másnak ki nem adhatók, mint csupán közintézeteknek, tudományos kutatások céljából, valamint az igazgató különös engedélyével kellő biztosíték mellett, tudományos felolvasások, vagy lefénképezés végett.

A kikölcsönzött mű esetleges hiányai vagy sérültsége a kölcsönző lapon feljegyzendők. A kikölcsönzött mű, visszaszolgáltatásakor gondosan átvizsgáltatik, s a kölcsönző a művön ejtett kárt készpénzben megtéríteni, a netalán elveszett művekért pedig azok teljes értékét, vagy ha a mű már nem kapható, az osztály által megállapított összeget lefizetni tartozik. E készpénztérítmények összege mindenkor a múzeumi pénztárba foly be s rólok a könyvtár igazgató-őre is pontos jegyzéket vezet. (30. §.) Az e czímen befolyt összegek, az illető könyvtári hiány vagy kárpótlására fordítandók. A kártérítési összeget a könyvtári igazgató-őr s két könyvtári tisztviselő együttesen állapítják meg. Ha a fél határozatukat sérelmesnek tartja, az igazgatóhoz felebbezhet.

Múzeumi könyveket a vidékre kivételes esetekben, s csakis közhatóságok és nyilvános közművelődési intézetek hivatalos megkeresésére és jóállása mellett lehet kölcsön adni.

A külföldi intézetekre nézve a viszonyosság elve szolgál irányadóul.

54. §.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtári szabályzatának az olvasóteremre vonatkozó része:

1. A könyvtárt használni kívánók számára az olvasóterem, a vásárnapokat és ünnepeket, a nagycsütörtököt, nagypénteket, nagyszombatot, s július 1-étől augusztus 31-ig a revízióra s a porolásra szolgáló két havi időt kivéve, naponként reggel 9 órától délutáni 1 óráig van nyitva.

2. Az olvasóterembe tanulmányozás céljából minden 16-dik életévét betöltött, tisztességesen öltözött egyén bebocsáttatik.

3. A könyvtárt látogatók, első látogatásuk alkalmával kötelesek az e célra szolgáló könyvbe nevöket, polgári állásukat s lakásukat beírni, s ez alapon egy év tartamára érvényes igazoló jegyet kapnak. Az igazoló jegyet a könyvtári igazgató-őr ingyen adja; a jegy másra át nem ruházható; tulajdonosa azt magánál hordani s kívánatra előmutatni tartozik. Minden látogató köteles beírt lakásának évközben történt változtatását bejelenteni.

4. Olvasásra csak a jelentkező által sajátkezűleg aláírt kölcsönző lap mellett adatnak ki az egyes művek. A pontosan kitöltendő kölcsönző lap a teremben jelenlevő könyvtári alkalmazotttól kapható. E kölcsönző lapot csak a használt mű hibátlan visszaszolgáltatása után kapja vissza az olvasó.

5. A ki valamely művet több napon át kíván használni, e szándékát az olvasóteremben felügyelő könyvtári alkalmazottnak bejelenti, s ez az illető művet számára félreteszi; ha azonban 3 egymásután következő napon a félretett mű tovább-használatára nem jelentkeznek, e mű használatára a sorrendben utána előjegyzett van jogosítva, illetőleg pedig a mű rendes helyére visszatételek.

6. Ha egy időben többen jelentkeznek valamely mű használatásáért, a jelentkezés sorrendje irányadó.

7. Jegyzeteket az olvasóteremben csak írónnal szabad tenni; a kikölcsönzött művekbe belejegyezni, egyes szavakat azokban aláhúzni, vagy festőszereket használni, tilos.

8. Képes munkák illusztrációinak lerajzolására esetről-esetre a könyvtári igazgató-őr ad engedélyt, de az illusztrációkat átrajzolni (pauzálni) feltétlenül tilos.

9. A ki valamely művet megrongál, vagy beszenyvez, tartozik a kárt megtéríteni.

10. Az olvasóteremben mindenki csöndesen járni és csöndesen viselkedni tartozik, hogy az olvasó közönséget ne zavarja.

11. A könyvtárlátogatók kötelesek felső ruháikat s a magukkal hozott csomagokat, könyveket, s bármintemű nyomtatványokat az osztály ruhatárában letenni.

12. Az olvasóteremben a jelenlevő könyvtári alkalmazott és a

szolgák őrkdnek a rend és csend fntartása, úgyszintén a teremben kifüggesztett. jelen könyvtári rendszabályok szigorú megtartása felett.

13. A rend ellen vétóktól a könyvtári igazgató-ór az igazoló-jegyet s az olvasásra jogosító engedélyt egy bizonyos időre, vagy mindenkorra is megvonhatja.

14. A könyvtár használata ingyenes.

A múzeumi könyvtárt a dolgozóteremben a nyitási idő alatt tudományos buvárlat céljából a könyvtári tisztviselők előtt személyesen ismert szaktudósok és esetleg oly egyének is külön teremben használhatják, kik erre társadalmi állásuknál fogva igényt tarthatnak.

E teremben is, a használat idején, egy tisztviselő állandóan jelen van és felügyel.

Hírlapok csak az e célra berendezett teremben olvashatók.

Tudományos kutatások előmozdítása céljából egy délutáni dolgozószoba áll a kutatók rendelkezésére, melyben kivételes szükség és sürgősség esetén tanulmányaikat a hivatalos órákon kívül is folytathatják. Ennek használatára nézve esetről-esetre az igazgató-ór ad engedélyt, mely már egy nappal előre kikérendő, hogy a szükséges felügyeletről és a használandó könyvtári anyag kikereséséről gondoskodás történhessék.

IX. Szabályzat a csere- és másodpéldányok kiválasztása- és kezelése ügyében.

65. §.

Kiselejtezés vagy kicserélés okából történő értékesítésre, esetleg más nyilvános gyűjtemények gyarapítására rendszerint csakis másodpéldányok, vagy olyanok szemelhetők ki, melyekből a múzeumnak több egyenlő példánya van.

Az értékesítésre szánt múzeumi tárgyak kiválasztása, s a cserére ajánlottak el- vagy el nem fogadása felett az igazgató jóváhagyásával az osztályvezető dönt. A kiválasztásnál főgond fordítandó arra, hogy a legszebb s legépebb példány mindenkor a M. Nemz. Múzeum tulajdona maradjon.

Az alapvető Széchenyi-féle könyvtár törzs-példányai, továbbá a szerzők vagy adományozók kézjegyével a Nemzeti Múzeumnak ajánlott művek föltétlenül megőrzendők, illetőleg még akkor sem adhatók el, ha duplumot képeznek; a kiadásuk, megjelenésük körülményeinél, ritkaságuknál, vagy tartalmi becsüknél fogva érdekes, vagy keresettségöknél fogva gyakori használatnak és korai pusztulásnak kitett művekből nemcsak egy vagy két, de az említett szempontok mérlegelésével, több példány is megtartandó a magyar nemz. múzeumi könyvtár tulajdonában.

Cserében csak oly tárgyak fogadhatók el, melyek a múzeum gyűjteményeinek kiegészítésére szolgálhatnak.

66. §.

A kiválasztott példányokról, értékesítés alkalmával részletes jegyzék készitendő, mely jegyzék azok nevét, pontos leírását és értékét is magában foglalja; ezen jegyzékhez csere esetén. a cserében kapott tárgyaknak hasonló alapon készült jegyzéke hozzáfüzendő. Minden értékesítés csakis hivatalos írásbeli eljárás útján történik.

Különös beccsel nem bíró rovarokról, férgekről, jelentéktelen növényekről, kisebb, belső érték nélküli ásványokról, csak darabszám szerinti jegyzék készitendő.

A mennyiben a jelen fejezetben körülírt óvatosság mellett valamely múzeumi tárgy eladásra kerül, azt csak a vételár teljes lefizetése után szabad a múzeumból kiadni. Az eladási árat a tárgy beccértéke, nem pedig annak esetleges eredeti vételára határozza meg. Az eladásból befolyó pénzeket a titkár nyugtázza s az intézeti pénztárban az illető gyűjteménytár javára bevételezi.

Az osztályvezető által készített leiró és becclési jegyzéket az igazgató felülvizsgálja s aláírásával hitelesíti, és az eladásnál követt eljárást ez alapon ellenőrzi.

67. §.

Az értékesítésre szánt tárgyak az illető osztályban elkülönítve kezeltetnek.

A könyvtárból kiválasztott könyvek, idegen tulajdonba bocsátáskor. az igazgató jóváhagyása alapján a másodlati bélyeggel látandók el. A másodlatbélyegzőt az osztály vezető mindenkor zár alatt tartja.

68. §.

Ajándék vagy hagyomány útján a múzeumba került tárgyak, ha az adományozó vagy hagyományozó azoknak megőrzése iránt külön intézkedett, értékesítés tárgyát nem képezhetik.

Unikumok, magyar történelmi beccsel bíró tárgyak, egy-egy sír- vagy kincslelethez tartozó, vagy zárt sorozatot képező tárgyak nem értékesíthetők.

69. §.

Jelentékenyebb értékesítés esetén a vallás- és közokt. miniszter jóváhagyása előzetesen kikérendő.

A csere útján szerzett tárgyaknál e szerzési mód a növedéknaplóban feltüntetendő, s az évi jelentésben e tárgyak száma külön csoportosítandó.

Minden értékesítésért első sorban az illető osztályvezető felelős.

70. §.

A helybeli és vidéki múzeumok és könyvtárak számára, miniszteri jóváhagyással megküldött fölös és többszörös gyűjteménytárgyak jegyzékét az igazgató a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelő-

jének adja át oly czélból, hogy az erre vonatkozólag kiadott külön szabályzat alapján az állami ellenőrzést gyakorolhassa.

X. A múzeumi szolgaszemélyzet.

...

XI. Fegyelmi szabályzat.

(A nemzeti múzeum tisztviselőire és szolgálira vonatkozó fegyelmi eljárás külön szabályozás tárgyát képezi.)

XII. Záradék.

80. §.

Jelen szabályzat egy-egy példánya a Nemzeti Múzeum minden tisztviselőjének kiadatik, ezenkívül . . . a könyvtár használásáról szóló házirend . . . az olvasóteremben kifüggesztendő, a szolgaszemélyzet pedig a szabályzatnak rá vonatkozó részét egy-egy példányban megkapja.

A belépő tisztviselők mindegyikének e szabályzat egy-egy példánya, a szolgálknak pedig az e szabályzatban rájuk vonatkozó fejezet külön levonata, szolgálatba lépések alkalmával azonnal kézbesítendő.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS
A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK
ÁLLAPOTÁRÓL.

1898 JÚLIUS 1-TŐL SZEPTEMBER 30-ÁIG.

I.

A *nyomtatványok osztályának* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 2156 db., áthelyezés útján 15 db., ajándék útján 380 db., vétel útján 174 db., vagyis összesen 2725 db. nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezen kívül köteles példányok czimén a következő aprónyomtatványok érkeztek be: szinlap 1072 db., falragasz 1003 db., zárszámadás és egyleti jelentés 462 db., halotti jelentés 510 db., alapszabály 141 db., műsor és meghívó 444 db., perirat 20 db., vegyes 905 db., összesen 4557 db.

Ajándékaikkal a következők járultak a könyvtár anyagának gyarapításához: A m. orsz. állatvédőegyesület (11 db.), az orsz. állatorvosi egyesület, az Athenaeum r.-t., Briquet C. M. Genfből, Budapest székesőváros, a budapesti tud. egyetem bölcsészeti kara (42 db.), Coe Charles C. Londonból, Donáth Gyula (14 db.), Fraknoi Vilmos, Franklin társulat (5. db.), Fejérpataky László (2 db.), a fiumei m. kir. tengerészeti akadémia, a frankfurti Rotschild-könyvtár, Gentili Pietro Rómából, Gladics Pál Győrből (41 db.), Goll János (20 db.), a göteborgi kir. tudományos tár-

sulat, Hampel József (8 db.), a m. heraldikai és genealogiai társaság, Hodinka Antal Bécsből, az egri joglyceum igazgatósága (3 db.), Kara Győző Aradról (2 db.), a képviselőház irodája (45 db.), Kerntler Ferencz, Körösi József (2 db.), Latinovics Géza, a Magyar Kereskedelmi Múzeum, a Magyarországi Kárpát-egyesület, Maros-Tordavármegye alispánja, a magyar méhészeti egyesület (4 db.), Müller D. H. és Schlosser J. Bécsből (2 db.), Veiger Sándor (2 db.), Oláh Gyula (2 db.), az osztrák kereskedelmi miniszterium, az osztrák cs. kir. statisztikai központ, Pongrácz Elemér, Püspöky Graczián, Róna Béla (13 db.), Schmidt Ferencz, Schulpe György Pozsonyból (6 db.), Sebetics Rajmund Bécsből, Sepsi-Szent-György városa, Sponer Andor Késmárkról, a Ludovika Akadémia Közlönyének szerkesztősége (22 db.), a m. kir. technológiai iparmúzeum közleményeinek szerkesztősége (22 db.), a Szűz Mária virágos kertjének szerkesztősége, az Erdélyi Múzeum szerkesztősége (4 db.), a Tanügyi Értesítő szerkesztősége Beszterczéről, a Vasárnapi Tanító szerkesztősége Hajdú-Böszörményből, az Építészeti Szemle szerkesztősége (4 db.), a Szent Család Kis Követe szerkesztősége (3 db.), a m. kir. szabadalmi hivatal (23 db.), Szódi S. Karczagról, Thúri József Kolozsvárról, Tóth Mike Kalocsáról (3 db.), az upsalai egyetemi könyvtár, az újvidéki Matica Srpske (14 db.), Varga Mihály Vácra (7 db.), a Vörös-Kereszt-Egyesület, Zarándy Gáspár.

A vételre fordított összeg 305 frt 40 kr.

Nevezetesebb szerzemények: 1. Halotti temetésekre való énekek. Debreczen, 1763. 2. Halotti temetésekre való énekek. Brassó, 1733. 3. Hymnusok Adventre. Isteni ditsiretek. Soltárok. Buzgo Hala-Adazok. Sziderius János Catechismus. Kolozsvár, 1690. 4. Hymnusok. Isteni ditséreték Debreczen, 1723. 5. Soltárok. Kolozsvár, 1751.

A könyvtár helyiségeiben 1091 egyén 2789 kötet nyomtatványt, kölcsönzés útján pedig 352 egyén 563 kötetet használt.

A lefolyt évnegyedben 228 munka lett szakosztályozva, a melyekről összesen 313 czédula készítettett. Kötés alá készítettett 95 munka 168 kötetben. Megreklamáltatott 84 folyóirat, a melyek közül azonban mindezideig csak 33-at tudunk részben vagy egészen kiegészíteni, azon előzékeny készség segítségével, a melylyel az egyes általunk e célból megkeresett szerkesztőségek a hiányzó számokat könyvtárunknak szívesek voltak megküldeni.

Az 1897. XLI. t.-czikk értelmében a Magy. Nemzeti Múzeumhoz beérkezett köteles példányok átvétele és kezelése körül a III. évnegyedben valamivel kevesebb volt az egyes nyomdák tájékozatlansága által okozott zavar és nehézség mint a megelőzőben. Még ugyanis az első évnegyedből összesen, 320 nyomdától kellett részint egyes elmaradt köteles példányokat, részint a hiányosan

vagy hibásan beérkezett nyomdatermék kimutatásokat megreklamálnunk, addig a múlt negyedévben csak 190 esetben voltunk kénytelenek hasonló célból eljárni. A reklamálások eredménye is kedvezőbb az utóbbi három hónapról, a mennyiben az első alkalommal megreklamált 320 nyomda közül 164 nem vette egyáltalában figyelembe felszólalásunkat, a III. negyedre eső 190 reklamáczió közül pedig csak 79 esetben nem volt felszólításunknak eredménye. A tömeges reklamálás, a nyomdák kitanítása és folytonos utbaigazítása a köteles példányok beküldése körül követendő törvényszabta eljárásra nézve, oly sok időt vett igénybe ebben a negyedévben is, hogy az összes beérkezett nyomdatermek átvétele megtörtént ugyan, azonban egy harmadrésze körülbelül már nem volt bevezethető a növedéknaplóba, a bibliografiai leírás mellett tervezett könyvtári czédulázásra pedig még gondolni sem lehetett.

Ebben a negyedévben készült el a nyomdák törzskönyvének összeállítása is, a melynek adatai a következő érdekes dolgokról tanuskodnak. Fővárosi nyomda van összesen 166; ezek között 16 van olyan, a melyet a székesfőváros polgármesteri hivatala mindezideig nem jelentett be a Magyar Nemzeti Múzeumnál. A 166 nyomda közül 78 semmiféle nyomdatermeket nem szolgáltatott be. A vidéken összesen 557 nyomdáról tudunk, a melyek közül 6-ot nem jelentettek be az ezzel megbízott vármegyei és városi hatóságok. Az 557 nyomda közül 244 semmiféle köteles példányt nem küldött be. E szerint a nyomdáknak majdnem fele egyáltalában semmiféle oly nyomtatványokat nem készítene, a melyek mint köteles példányok az 1897 XLI. t.-cz. értelmében a M. Nemzeti Múzeumhoz beszolgáltatandók lennének.

II.

A *kézirattár* a lefolyt évnegyedben 47 db. kézirattal és 7 irodalmi levéllel összesen 54 darabbal gyarapodott. Ebből 10 kézirathoz és 5 irodalmi levélhez ajándékozás, 37 kézirathoz és 2 irodalmi levélhez pedig vásárlás útján jutottunk. Ajándékaikkal Hampelné Pulszky Polixéna, Hintz Emil, Tóth Kázmér, Kéry Gyula és özv. Ferenczy Károlyné gazdagították gyűjteményünket. Vásárlásra 33 forint és 700 марка fordított.

Szerzeményeink közül fölemlítésre különösen méltók Pulszky Ferenczné Walther Therése naplója, továbbá a Gerzon Adalbert-féle gyűjtemény, mely a pesti egyetemen a múlt század végén működött tanárok egy részének előadásait tartalmazza. Ompolyi Mátray Ernő irodalmi hagyatékából különösen a Virág Benedek kéziratai igen becsesek, valamint Munkácsy Mihálynak egy újabb keletű levele is nagyon értékes gyarapodása az irodalmi levelek gyűjteményének. Legdrágább szerzeményünk a Missale Secundum

Chorum Ecclesiae Strigoniensis cz. XV. sz. díszes kódex, a melyet Rosenthal J. müncheni antiquártól 700 márkáért vett meg a könyvtár.

37 kutató 96 kéziratot és 57 irodalmi levelet használt.

Az évnegyed gyarapodása földolgoztatott 45 czédulát eredményezve, ezenkívül tovább haladt az irodalmi levelek földolgozása, úgy hogy ez idő szerint 4777 irodalmi levél van beosztva az új gyűjteménybe, melynek 1877 czédula felel meg. Kötés alá az elmúlt évnegyedben 25 db. kézirat került.

III.

A *hírlaposztály* gyarapodása: köteles példányból 102 új hírlap és 14,215 szám.

A könyvtár helyiségében 315 olvasó 744 kötetet, házon kívül 4 olvasó 7 kötetet, összesen: 319 olvasó 751 kötet hírlapot használt.

a) Czéduláztatott 66 hírlap és 395 évfolyam; b) átnézetett a kötés alá adott 217 kötet hírlap; c) reklamacionális levél (1897 hírlapszámokért) 102 iratott, kértünk 484 számot; eddig beérkezett 80 szám; d) kötés alá adatott 217 kötet hírlap; beérkezett a könyvkötőtől 485 kötet; ezért kifizettetett 792 frt 48 kr. e) a m. tudom. akadémiától átengedett nagymennyiségű hírlappéldányokból a számok kiválogatása folyik; f) A köteles példányok beérkezésük szerint csomagonként, a nyomdász nevével, a hírlap címe és számaival együtt a gyarapodási könyvbe beirattak; a nyilvántartási lapokra pedig a gyarapodási könyv folyószáma és a beérkezett hírlapok száma rávezettetett.

IV.

A *levéltári osztály* ajándék útján (özv. Ferenczy Jánosné, Hosszu Róza, Mikri János és Szalay Imre ajándékából) 89 darabbal, vétel útján (196 frt. 50 kr. értékben) 125 darabbal, összesen 214 darabbal gyarapodott.

Az új gyarapodásból kiemelendő egy Kende Samu bécsi antiquártól megvásárolt 119 dbból álló gyűjtemény, mely több czimeres levelen, köztük egy II. Ulászló-korabelin kívül 17 mohácsi vész előtti oklevelet tartalmaz; ezek között 11 db. az uzoni Béli családra vonatkozik; továbbá néhány 1848/49-iki kiáltvány és Deák Ferencz két levele 1871-ből. Nemesi irataink gyűjteménye a következő 6 dbbal gyarapodott: 1514 január 4. Buda. Frankowczy Paulik Bertalan czimeres levele II. Ulászlótól. 2. 1623. Rácz Pál II. Ferdinándtól nyert czimeres levelének töredéke. 3. 1634 május 8. Bécs. Vicenzi Miklós czimereslevele II. Ferdinándtól. 4. 1659 október 14. Pozsony. Gáspárdy Lukács czimereslevele I. Lipóttól, az esztergomi káptalan 1737 október 18-iki

átiratában. 5. 1714 január 12. Bécs. Magdics Péter czimereslevele. Károlytól. 6. 1753 május 2. Bécs. Báró Toussaint Ferencz József erdélyi indigenatusi oklevele Mária Teréziától.

A lefolyt évnegyedben 49 kutató 13,132 iratot, 35 pecsétmásolatot, összesen, 13,167 dbot használt, kikölcsönöztetett 9 térítvényen 36 irat és 8 pecsétmásolat, összesen 44 db.

Az évnegyed szerzeményein kívül feldolgoztatott és összeállítás alatt áll a Szendrei Jánostól megvásárolt gyűjtemény. A gróf Teleki család nagy-zablái levéltára, mely 2 db. XIV., 13 db. XV., 10 db. XVI. századi mohácsi vész előtti eredeti oklevelet, 8 db. másolatot, 273 db. XVI. századi m. v. utáni, 2387 db. XVII., 10,532 db. XVIII., 220 db. XIX. századi iratot, 20 db. genealogiát, 15 db. rajzot, 133 db. levéltári lajstromot, összesen 13,623 darabot foglal magában végleg rendezve, felállítatott. A már régebben rendezett családi letétemények közül a gróf Bethlen és a Motesiczky családok levéltárai a földszinti helyiségben lettek újból fölállítva. Rendezés alatt állanak a báró Balassa, a Bugarin-Horváth, Melczér, báró Radák és Török családok levéltárai, valamint a gróf Széchenyi család levéltárának ujkori, lajstromozatlanul átvett része.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYLET KÖNYVTÁRA 1897-BEN.

Az Erdélyi Múzeum-egylet könyvtára 1897. évi állapotáról Dr. *Ferenczi Zoltán* igazgató a következő jelentést terjesztette az egyesület évi közgyűlése elé:

I. Az 1897-ik évben a könyvtár gyarapodott vétel útján 345, ajándékban 560, köteles példányban 298, összesen tehát 1203 kötettel és füzetrel, melyek az erre készült szerzemény-könyvbe, mint alaplettárba, be vannak jegyezve. Könyveket adományoztak könyvtárunknak: a vallás- és közoktatásügyi miniszterium, a kolozsvári m. kir. tud.-egyetem, dr. Gyalui Farkas úr, m. tud. akadémia, Bölöny József úr, br. Bánffy Dánielné ő excja, Merza Gyula úr, Heringh Sándor úr, Kolozsvár város tanácsa, Orsz. képviselőház, N.-Körös tanácsa, a kalocsai érsekség, Nemzeti a Múzeum igazgatósága, Hevesvármegye, Erdélyi Béla úr, König H. W. úr, Herberger Béla úr, Nagy Mór úr, a földmivelésügyi miniszterium, a kereskedelemügyi miniszterium, Márki Sándor úr, Alsófehérvármegye alisp. hiv., dr. Bayer József úr, dr. Kanitz Ágost úr nevében fia Kanitz Aristides úr, Téglás Gábor úr, az egyetemi könyvtár (Budapest), a honvédelmi miniszterium, Kaliáni Ádám úr, Czerny Antal úr, dr. Ferenczi Zoltán úr, br. Radák Ádám úr, az orsz. statisztikai hivatal, Simon Gábor úr, Kolosváry Balint úr, Issekutz Gyula dr. úr, Nagy Sándor úr, Csongrádvárm. alisp. hivatala, Pisztóry Zoltán úr, dr. Rónai

J. úr, a gr. Károlyi-család, Kizlingstein Sándor úr, Stein Gábor úr, Ajtai K. Albert úr, a keresk. és iparkam. (Kolozsvár). Ez adományok közül kettő, mint nagyobb jelentőségű, külön is megemlítendő, u. m. a Kanitz Aristides úré, ki megboldogult édes atyja könyveiből 119 kötetet s a br. Radák Ádám úré, ki végrendeletileg könyvei közül 105 kötetet adományozott könyvtárunknak. Az adomány útján könyvtárunkba került művek többi nagyobb részét egyletünk két szakosztálya révén kapott cserepéldányok teszik. A vétel útján szerzett könyvekre kiadtunk 1727 frt. 49 krt, könyvbekötésre 603 frt. 25 krt, vegyesekre 113 frt. 46 krt. összesen 2444 frt. 20 krt.

Könyvtári munkálataink közül kiemelendő e helyt főleg az, hogy az elmúlt évben behozott br. Wesselényi-család levéltára körülbelül felerészben használható állapotban van. Az összes okleveleket időrend szerint rendeztem s a behozott 14 nagy láda irathból és nyomtatványból eddig, mint említém, fele rendben van. A többi rendezését ez évben befejezni vélem. E munkálatot egyedül magam végeztem. Kissé lassabban a munka, mint óhajtottam, azért ment, mert a múlt egész évben könyvtári személyzetünk alig volt teljes. Múzeumi könyvtárunk segédőre 1897. május hó óta szabadságot s nyugdíjaztatását kérte. Az előbbi megadván, utobbi iránt előterjesztést tettem. Választmányunk valóban teljesen méltányolta Böhm Mihály segédörnek múzeumunknál különböző minőségben eltöltött szolgálatait s külön közgyűlést hívott egybe a végre, hogy érdemei méltánylásául neki élethosszig tartó kegydíjat szavazzon meg. A közgyűlés 600 forintot szavazott meg egyhangúlag 1898. június 1-ével kezdődőleg. Ugyanekkor volt napdíjas Székely János úr napidíját 1 frt 50 krról 2 frt 50 krra emelte s engedélyezte, 1 frt napidíjjal egy második napdíjas beállítását. Ezt az állást a választmány beleegyezésével Tóth Ernő egyetemi hallgató úrral töltöttem be.

II. Könyvtárunk használatáról a következő adatok szólnak: Az egyetemi könyvtárral közös olvasó teremben az 1896/97-ik tanévben megfordult 10,447 olvasó, kik helyi használatra kivettek 1702, házi használatra 1227, összesen 2929 művet. A letett indexek száma 173. E szerint egy óra esik 873, egy napra 29 olvasó.

Végül még említést kell tennem röviden arról, hogy az 1897. évi XLI. törvényezikk, mely a nyomdatermékek tudományos célokra szolgáló köteles példányaink beszolgáltatásáról szól, könyvtárunkra nézve érzékeny veszteséget hozott; ugyanis köteles példányait elvesztette, melyeket részére az erdélyi és kapcsolt részokről az 1871. máj. 14-iki 1498/I. m. e. sz. a. igazságügyi és belügyminiszteri rendeletek biztosítottak. Ezzel szemben az id. törvény 15. §-a azt mondván, hogy a sajtóügyi közvádlónak beszolgáltatandó köteles példányok, »a mennyiben azokra nézve további

nyilvántartás vagy hivatali használat szüksége már nem forog fenn. a Magyarországon létező vagy létesítendő oly nyilvános múzeumok és könyvtárak gyarapítására fordítandók, melyeket e célból a vallás- és közoktatásügyi miniszter megjelöl; tehát a t. közgyűlésnek alkalmá nyílik rá, hogy folyamodást intézzon a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz, hogy a maros-vásárhelyi és kolozsvári főügyészséghez beadott köteles példányokat engedje át. Ez által könyvtárunk körülbelöl visszanyerné azt, a mit a törvény miatt elvesztett, s épen e célból tisztelettel kérem a t. közgyűlést, hogy ez indítványomat végrehajtás céljából a t. igazgató-választmányhoz áttenni méltóztassék.

A SZEGEDI SOMOGYI-KÖNYVTÁR ÁLLAPOTA.

1897/98-BAN.

A Somogyi-Könyvtár 1897/98. évi állapotáról, nevezetesen a címértározás és rendezés előhaladásáról, az évi gyarapodásról, úgy a használatról és az igazgatás körül felmerült nevezetesebb mozzanatokról *Reizner János* igazgató a következő. könyromatban sokszorositott jelentésben számol be.

Az ezredév emlékezetére emelt és az 1896. évi szeptember hó 6-ikán ünnepélyesen felavatott közművelődési palota belső munkálatai, miután csak az 1896. évi december végén fejeztettek be, s minthogy a belső helyiségek kiszáradva sem voltak, ennél fogva a könyvtárnak az új helyiségekbe való áttelepítése csak az 1897. évi május hó közepén volt megkezdhető, s ekkor is azon kényszerkörülmény okából, hogy az ideiglenes elhelyezésre bérbe vett Fodor-féle ház helyiségeit a szükséges helyreállítások keresztülvitele miatt sürgősen kelle kiüresíteni.

Az ideiglenes helyiségekből tehát ki kelle települni már akkor, a mikor az új helyiségek még rendeltetésszerű állapotba helyezve, avagy kellőkép berendezve voltak volna. — A költözködés tehát múlt évi május hó 17-én megkezdetvén, július 1-ig végrehajtatott, s a könyvtár és minden tartozéka az új helyiségekbe, a legnagyobb elővigyázattal s nagyobb károsodások nélkül, áttelepítettett, mindazáltal a kötésekben már a főreáliskolából az 1894. évben rohamosan történt kitelepülés és az ideiglenes helyiségekben való halmazszerű felállítás következtében is sérülések történtek, melyek azonban idővel és fokozatosan kijavítottak.

Az új helyiségekben a felállítás és rendezés munkájának megkezdése azonban jó ideig hátráltatva volt, mert az átalakítás alá került régi állványokból a polczok részben hiányoztak és csak később egészítették ki; a nagy könyves-teremnek új szerkezetű állványai pedig — a vasrácsok elkészítése körül felmerült akadályoknál fogva — rendeltetésüknek csak a múlt évi szeptember

havában lettek átadhatók. — A könyvek addig részint a régi állványokon halmazokba rakva, részint az üres helyiségekben a padozatra elhelyezve tartattak. Szeptember hó folyamán kezdetek meg az átrakások és a tervszerű elhelyezések, a melyek egész mostanig tartottak. A gyakori áthelyezés dacára is az eddigi tapasztalatok szerint eltévelyedések nem észleltettek.

De e közben az épület egyes hiányainak pótlási, belső felszerelési munkái szakadatlanul tartottak, sőt a villam-világítási felszerelés a nagy könyves teremben még maig sincs végrehajtva. Májusig csaknem szünet nélkül foglalkoztak a különféle munkások a különböző helyiségekben, hol a könyvek már beraktározva voltak, a mi a könyvtár személyzetét felügyeleti tekintetből annyira lekötötte, hogy a rendezés munkája, a szakok és alszakok szerint való elhelyezkedés, lényegileg bár végrehajtva lett, mindazonáltal e nemben évekre kiható munkálatok foganatosítására lesz szükséges, mert az egyes alszakokra sorrend szerint igénybe vett állványok térfogata és szélessége egész más méretű, mint a korábbi helyiségek szekrényei voltak. Igen sok helyen ennél fogva az át-számozás elkerülhetetlen, a mi csak idővel lesz eszközölhető.

Megjegyezni tartozom mindazáltal, hogy az elhelyezkedés és felállítás az olvasók által igényelt munkák kikeresését nem nehezíti.

Az egyes szakok- és alszakokból a leginkább keresett műveknek kiválogatása és az olvasó teremben levő kézikönyvtárban való elhelyezése hasonlóképp végrehajtva lön. A kézikönyvtárba került művek eredeti jelzésüket és számozásukat megtartották.

Az imént vázolt rendkívüli és kivételes helyzetnél fogva a személyzet munkája a felügyelet és az áthelyezési teendőkkel, valamint az olvasó-teremnek megnyitása miatt a nyilvános szolgálat akadálytalan teljesítése által bár rendkívül igénybe vététt, e mellett a czimtározási munkálatok is a hivatalos időn túl kettőzött buzgalommal teljesített felvételek által igen szépen előhaladtak. — A lefolyt évben ugyanis 2802 kötetből álló 680 műről készült külön-külön alap- és szakczimlap, a szükséges utalólapokkal együtt és ezen munkák is már az illető szakokba beosztva, számozva és a sorleltárakba bevezetve vannak.

Ez alkalomból tehát örömmel jelenthetem, hogy a kisebb nyomtatványok kivételével a könyvtár egész állománya czimtározva van és a külön-külön alap- és szakczimtár készen áll. Az alapeczimlapok 100 dobozban, a szakczimlapok pedig 126 dobozban kezeltetnek. Az előbbieket az utalólapokkal együtt mintegy 52.000 darabot képviselnek, s a dobozok már is oly duzzadtak, hogy újabb dobozok beszerzése vált szükségessé.

A czimtározási munkáknak a könyvtár átvételétől, illetőleg megnyitásától fogva történt fokozatos előhaladásáról a következő áttekintő számadatok szolgálnak tájékoztatásul.

1883. évben, az akkor nyert ideiglenes segédéről alkalmazásával, czimtározva lett 16822 kötetből álló 5895 mű. Azóta a munkálatok haladása a következő volt:

1884. évben	8,955 mű	19,227 kötet	
1885. »	10,835 »	26,182 »	
1886. »	12,651 »	29,014 »	
1887. »	14,101 »	31,426 »	
1888. »	16,134 »	35,708 »	
1889. »	19,454 »	41,655 »	
1890. »	21,948 »	45,170 »	
1891. »	22,270 »	45,658 »	
1892. »	23,815 »	48,467 »	
1893. »	24,551 »	50,916 »	
1894. »	24,783 »	51,470 »	
1895. »	25,086 »	52,177 »	
1896. »	25,626 »	52,878 »	
1897. »	26,224 »	53,969 »	
1898. »	26,904 »	56,771 »	

czimtároztatott.

A költözködési és ezzel kapcsolatos kivételes állapotok a könyvtár gyarapodására kedvezőtlen hatásuk voltak, de ezen túl a gyarapodás mérvét korlátolta még az is, hogy az olvasó-terem bebútorozásának és némely szerelvényének beszerzési költségei egyéb alap hiányában a köz költség-előirányzatban meghatározott könyvbeszerzési alap terhére utalványoztattak.

Ehez képest az 1897. évi július hó 1-től a folyó év június hó végeig beszereztetett 367 kötetből és 98 füzetből álló 184 mű, s alapítványi illetékképp beérkezett 6 mű ugyanannyi kötet.

Ezen felül 58 adományozó 122 műből álló 86 kötet, 132 füzet, 12 kisebb nyomtatvánnyal, 28 kézirattal és oklevéllel és 259 hírlap-számmal növelte az állományt. Az adományozók közül adományaik tekintélyesebb száma és értékénél fogva felemlitem a magyar tudományos akadémiát, a magyar földrajzi társaságot, a magyar kir. földtani intézetet, a magyar mérnök- és építészegyletet, stb. Kiadványaikat, miként ez előtt, úgy a f. évben is megküldötték. Annak idején az adományokért köszönetemet az illetőkhöz eljuttattam.

Ugyancsak a fentebb kitüntetett időszakban 170 kötetből álló 120 mű lett bekötte. A kötések újabban nyilvános verseny útján biztosított vállalatképp eszközöltetnek.

Ez alkalomból a czimtározás eredményéhez képest a könyvtár teljes és szakonkénti állományát a következő táblázaton tüntetem ki, megjelölve egyúttal mindenütt a Somogyi-féle adomány és a könyvtár eddig való összes gyarapodásának számadatait.

Szak és alszak	A könyvtár állománya 1898 június 30-án.					
	Somogyi adom.		Városi gyarapít.		Együttesen	
	mű	kötet	mű	kötet	mű	kötet
Ősnyomtatvány (idegen és magyar)	100	109	70	78	170	187
Vallástudomány (6 alszak) ...	6501	11,891	312	407	6813	12,298
Jogtudomány (8 alszak)	1411	2140	859	1673	2270	3813
Államtudomány (5 alszak) ...	356	519	525	1031	881	1550
Orvostudomány (6 alszak) ...	562	967	574	842	1136	1809
Természettudomány (5 alszak)	1278	2657	1089	1650	2367	4307
Bölcselet, neveléstudomány (3 alszak)	1916	3428	425	779	2341	4207
Történelem, földrajz (9 alszak)	4116	8768	1469	2479	5585	11,247
Nyelvészet, szépirodalom (6 alszak)	2695	5811	1478	2880	4173	8691
Vegyes (6 alszak)	690	5922	232	1246	922	7168
Hírlapok (3 alszak)	160	792	86	702	246	1494
Összesen	19,785	43,004	7119	13,767	26,904	56,771

A fentebb vázolt kivételes állapotok, nevezetesen a helyiségek belső hiányainak javítási és pótlási munkálatai, miután a múlt évi október hó végeig, sőt részben azon túl is tartottak, az olvasó-teremnek a nyilvános használatra való megnyitását ennél fogva november haváig elodázni kelle már azért is, mivel az új székek csak akkor szállítottak be. Komolyabb tanulmányozásra azonban szeptember és október hó folyamán is az alkalom meg volt adva.

November hó 3-án az olvasó-terem, hol az összes tudomány-szakokat felölelő s leginkább forgalomban levő művekből (mintegy 4000 kötet) külön kézikönyvtár rendezett be, a nyilvános használatra megnyitott és a szabályok szerint megállapított délelőtti s délutáni hivatalos órák alatt június hó 30-ig nyitva volt, a mely idő alatt a könyvtárt 7330-an használták s ez úton 7556 mű került forgalomba. Az olvasóknak fentebb kitüntetett létszámából a délelőtti időszakra 128, a délutánira pedig 7202 esik.

Az olvasók havonkénti létszámát, úgy hónaponként az átlagos, valamint a maximalis és minimalis napi számadatokat fel-tüntető táblázatból a használat mérvéről bőséges tájékozás szerezhető.

Év és hónap	Az olvasók száma			
	összesen	napi átlag	leg-nagyobb	leg-kisebb
			napi szám	
1897. szeptember-október	71	—	—	—
» november	1482	61	125	28
» december	1097	57	101	21
1898. január	995	41	88	18
» február	1401	63	106	36
» márczius	909	36	71	13
» április	544	23	55	9
» május	553	23	53	9
» június	278	11	20	1
Összesen	7330	39	—	—

A mi továbbá a könyvtárt használók társadalmi állását illeti, az olvasók között volt 22 lelkész, 220 tanár, 6401 tanuló, 1 író, 39 művész, 9 ügyvéd, 18 katona, 22 törvényhatósági, 79 állami és 197 magán tisztviselő, 3 orvos, 1 birtokos, 4 gazdasízt, 16 építészeti vállalkozó és hivatalnok, 14 kereskedő, 85 kereskedelmi alkalmazott, 16 magánzó és 186 nő.

A tanuló ifjúság a könyvtár használatában annyiban korlátolva volt, hogy csakis tanulmányaik kiegészítésére szolgáló műveket olvashattak azon szakok- és alszakokból, amint azt illető szaktanáraik nekik megengedték, illetőleg kijelölték.

Az olvasó-teremre nézve megérintem, hogy nappali világitása kitűnő, de az ablakok szerkezeténél fogva télen a terem légpuzamoz és hamar kihűl, nyáron pedig majdnem elviselhetetlen hőségű. Mindezek pedig a könyvtár használatára nézve is befolyást gya-
koroltak.

Egyébként a könyvtárt s annak berendezését a vidékről, sokszor távol helyekről, mint a korábbi időkben, úgy a lefolyt évben is igen számosan tekintették meg.

A könyvtár-bizottság a mult évi július hó 1-től ez évi június hó végéig 8 ülést tartott, nevezetesen július 11-ikén, szeptember 9-ikén, október 25-ikén, december 1-én, december 28-ikán, február 10-ikén, márczius 17-ikén és június 13-ikán.

A könyvtár állományának és épségének az átadási lajstromok és a beszerzési napló alapján való évi vizsgálata június 27-ikétől július 11-ikéig terjedő időben megtartatott, de az ismételt költözködések

és a jelzett rendkívüli körülményekre tekintettel a revizionak kiterjedtebb mérvben való végrehajtása folyamatban van.

A könyvtár régi szervezeti, kezelési és használati szabályai az új helyiségekre és a változott viszonyokra tekintettel módosítottak, s az új szabályzat az 1897. évi július 1-én lépett életbe. A bizottság e szabályzatot a f. évi június 13-ikán tartott gyűlésben újból tárgyalván, azt részben módosította és felsőbb jóváhagyásra a tanácshoz beterjesztette.

Az országos felügyelőségnek egyik helyettese a könyvtárt július végén meglátogatta, s nem hivatalos minőségben ugyan, de azért tüzetesen tájékozódott a könyvtár gazdagságáról, a használat mérvéről, a felállításról, s általában a kezelési rendszerről.

Az államsegély igénybe vétele és ezzel együtt az állami felügyelet alá bocsájtás kérdése iránt való tárgyalás folyamatban van.

Az iktató könyv szerint a múlt év végeig 295, a f. évi június hó 30-ikáig 170 ügyirat érkezett, melyek mind elintéztettek. A járuléknapló, sorleltárak és más nyilvántartási jegyzékek pontosan vezetettek.

A szünet alatt az áthelyezési munkálatoknál fogva a más-kor szokásos belső tisztogatási munkálatokat végrehajtani nem lehetett. Egyébként a szokott nagy takarítást részben az ablak-szerkezetnél fogva sem lehetett fogatosítani.

SZAKIRODALOM.

A magyar királyi központi statisztikai hivatal nyilvános könyvtárának és térképgyűjteményének czímjegyzéke.
A kereskedelemügyi magyar kir. miniszter rendeletéből szerkeszti és kiadja a magyar királyi központi statisztikai hivatal. — Budapest, 1898. 4-r. XIV + 2 + 1198 l.

Ennek a katalogusnak megjelenése egy új fővárosi nyilvános könyvtárról ad hirt, mely most már alkalmas helyiségben, kellő felszereléssel és a szükséges személyzettel ellátva a nagy közönségnek rendelkezésére áll. *Jekelfalussy József*, a m. kir. közp. statisztikai hivatal igazgatója a könyvhöz írt előszóban tömören ismerteti főbb vonásaiban a könyvtár megalakulásának történetét. Megemlítve, hogy a statisztikai hivatal eredményes működésének mennyire fontos segédeszköze a jól felszerelt szakkönyvtár, a hivatalnak ujonnan emelt palotájára tér rá, melynek telkét a főváros csak is ama föltétel alatt engedte át »majdnem ajándékszamba menő kedvezményes áron« a kereskedelmi miniszternek, »ha a statisztikai hivatal a nagyközönségnek is szabad használatára álló nyilvános könyvtárt fog fentartani, illetőleg eddigi szorosan hivatalos jellegű könyvtárát a közhasználatnak megnyitja«. A könyvtár nyilvános jellegét a főváros a telekátruházásnál kikötött feltétel gyanánt telekkönyvileg is biztosította. Ugyancsak a nyilvános jelleg biztositékaul szolgál a m. kir. központi statisztikai hivatalról szóló 1897. XXXV. t.-czikk 4. §-a, mely kimondja, hogy a statisztikai hivatal a törvényben körülírt feladatainak megoldására »nyilvános könyvtárt és térképgyűjteményt tart fenn«. »Ugyane törvény — olvassuk tovább az előszóban — még egy más tekintetben is korszakalkotó a statisztikai hivatal könyvtárának fejlődésére nézve, azon nagy fontosságú rendelkezése folytán, melynél fogva ezentúl a nyomtatók, illetőleg kiadók a nyomdatermékekből statisztikai czélokra egy példányt a m. kir. központi statisztikai hivatalnak beszolgáltatni tartoznak. A nyomdatermékek köteles példányainak

a statisztikai hivatal részére való biztosítása által a statisztikai hivatal könyvtára egyszerre legnagyobb országos könyvtáraink, a Magyar. Nemzeti Múzeum és a Magyar. Tud. Akadémia könyvtára mellé sorakozott, sőt azon körülménynél fogva, hogy a múzeum és akadémia részére a nyomdatermékek köteles példányai csak az anyaországból vannak biztosítva, holott a statisztikai hivatal részére a törvény a köteles példányokat a magyar korona országainak egész területéről, tehát Horvát-Szlavonországból is betervezni rendeli, a statisztikai hivatal könyvtára az említett nagy könyvtárakkal szemben is bizonyos külön jelentőséget nyert, amely közjogi viszonyaink között politikai szempontból is említést érdemel.

Az előszó hangsúlyozza ezután a könyvtár jelentőségét a statisztikai szaktudomány és az ezzel rokonságban álló tudomány-szakok szempontjából. Ebben az irányban való gazdagsága a könyvtárt különösen a publicisztikai tanulmányokkal foglalkozókra nézve szinte megbecsülhetetlenné teszi.

Ezt a gazdag anyagot törekszik mentől használhatóbbá tenni a kereskedelmi miniszter 8339/1897 eln. sz. alatt kiadott rendeletével, mely a könyvtári szabályzat és az új katalogus iránt intézkedik. A régi szabályzat gyökeres átdolgozását szükségessé tették a nyilvános jelleggel előállott új igények és szempontok, a könyvtár 14 év előtt készült első katalogusa pedig teljesen értéktelenné vált a használat szempontjából már csak azért is, mert kibocsátása óta, tehát 14 év alatt, a könyvtár- és térképgyűjtemény 17,239 darabról 74,840 darabra emelkedett. A most kibocsátott katalogus egyszerű és könnyen áttekinthető módszere igen szerencsésnek mondható. A tartalom tájékoztat a könyvtárban képviselt tudományszakokról XIV főszak s a szükséghez képest több-kevesebb alszak megjelölésével. Az egyes csoportokon belül a könyvek alfabetikus rendben vannak felsorolva igen gondos bibliografiai adatok kíséretében. A főszakok ezek: I. Statisztika. II. Földrajz. III. Népeség. IV. Közművelődés. V. Sociologia. VI. Jogtudomány. Politika. Törvényhozás. Törvények és rendeletek. Közigazgatás. VII. Közgazdaság és pénzügy. VIII. Természettudományok. IX. Történelem. X. Egyéb tudományszakok. XI. Encziklopedikus művek. XII. Folyóiratok, hirlapok. XIII. Térképek. XIV. Kéziratok. Ezek közül alszakokban leggazdagabb az I., a melynél a szokásos földrajzi osztályozás van keresztül vive világrészek és ezeken belül országok szerint. A közművelődési szak is igen részletesen van csoportosítva, pl. az iskolai értesítők 19 iskolanem szerint.

A könyvtár berendezéséről és ügymenetéről majd személyes tapasztalataink alapján fogunk nyilatkozni. Előreláthatóan igen kedvezően, mert a szóban forgó katalogus elején közölt könyvtári szabályzat nagyon helyes érzékről és a könyvtári szempontok

igen czélszerű érvényítéséről tanuskodik. Egyszerű, áttekinthető intézkedéseket tartalmaz a könyvtári anyag feldolgozásáról s az olvasó közönség igényeinek kielégítéséről s igazán helyes mértékkel vannak megszabva a kikölcsönzés határai is. Feltétlen elismeréssel kell megemlékeznünk a 11. §-ról, mely szerint »A könyvtárnok folytonos összeköttetésben áll a budapesti nyilvános könyvtárakkal, könyvkereskedőkkel, ódondászokkal, hogy arra nézve javaslatot tegyen, hogy mely könyvek volnának beszerezhetők, vagy ha a hivatalnak valamely műre csak rövid használatra volna szüksége, a nyilvános könyvtárakat vehesse igénybe.« Az olvasó-teremben a tinta használata el van tiltva itt is, mint mindenik fővárosi nyilvános könyvtárban. Erre nézve azonban nem hallgathatjuk el, hogy igen nevezetes külföldi könyvtárakban pl. a British Museumban vagy a párisi nemzeti könyvtárban már rég letettek a közönség kényelmének erről a korlátozásáról. Sokszor a tinta használatának eltiltása a munka megkettőzését jelenti. Épen azért nálunk is meg kellene találni a módját, hogy kellő óvintézkedések mellett a szabad munkálkodásnak s az idő eredményesebb fölhasználásának ez az akadálya is elháríttassék.

A kereskedelemügyi miniszter által kiadott szabályzat végül arról is gondoskodik, hogy a könyvtári gyarodás évenként külön készítendő katalogusba foglaltassék s ezek alapján tíz évenként teljesen új katalogus szerkesztessék. Szóval a legkörültekintőbb gondoskodás mellett kezdi meg kulturális pályafutását a főváros legujabb nyilvános könyvtára.

E. L.

Paul Bergmans. *L'imprimeur Jean Brito et les origines de l'imprimerie en Belgique, d'après le livre récent de M. Gilliodts-Van Severen.* — Gand, 1898. 8-rét.

A szakkritikai nyomozások mind inkább és inkább kétségtelenné teszik, hogy *Gilliodts-Van Severen* brüggei levéltárnok egy kissé messze ment, mikor jelzett könyvében a könyvnyomtatás föltalálásának dicsőségét egész határozottsággal *Brito János* brüggei polgárnak ítélte oda. Szó sincs róla: a flamand kultúra multjának fénye új sugárral gazdagodott volna, ha sikerül állítását elfogadhatóvá tenni. Azonban épen belga tudósok azok, a kik kénytelenek ráolvasni, hogy kutatásai közben a kelleténél tovább ment s ha vaskos kötete tartalmaz is igen becses új adatokat a belgiumi könyvnyomtatás történetére vonatkozólag, föállítása az eddigi eredmények alapján még nem fogadható el. Egyébként nekik a legkönnyebb ezt a kritikai műveletet végrehajtani. Ők ismerik legjobban a belgiumi levéltári anyagot s mindenek fölött a kérdés legelső sorban őket érdekelheti, habár ennek általános érdekét sem lehet tagadni.

A genti könyvtár tudós vezetője: *Bergmans Pál*, egy kis füzetben közzé is tette ellenvetéseit s ennek nyomán fogjuk röviden a kérdés mibenlétét ismertetni.

Érdekes tudni, hogy *Des Roches* belga tudós 1777-ben be akarta bizonyítani, hogy a könyvnyomtatás föltalálása a brabantiaknak köszönhető, a kik a XIV. században ezt már gyakorolták s közöl az antverpeni levéltárból néhány töredéket, melyek szerint 1442 körül már voltak könyvnyomtatók ebben a városban. Két év múlva *Ghesquiére* bollandista az *Esprit des journaux*-ban bírálva a fentebbi állítást, két érdekes adatot közöl *Jean le Robert* saint-auberti apát följegyzéseiből, melyek az apáság kiadásaira vonatkoznak. Az egyik így szól: »Egy *doctrinale*-ért, gette en molle (azaz: jeté en moule), melyet Marquart valenciennesi scriptor által Jakab számára Brüggéből hozattam, 20 garast.« (t. i. fizetett.) A másik adat 1451-ből szintén egy *doctrinal*éról szól, hasonlóképen azzal a megjegyzéssel, hogy: »et estoit jettez en molle.«

Ezek a száz év óta ismert adatok azonban Gilliodts előtt rendkívül nagy jelentőségűekké váltak ama kombináció révén, mely azokat egy régismert ösnyomtatvány pár sorában megőrzött szintén érdekes adattal összekötötte. Ugyanis a párisi nemzeti könyvtár kincsei között őriznek egy évszám és hely nélküli ösnyomtatványt, amelynek czíme *Jean Gerson: Instruction et doctrine de tous chrétiens et chrétiennes*, s mely kolofonjában a következő sorokat is tartalmazza:

Imprimit haec civis brugensis *Brito Johannes*,
Inveniens artem nullo monstrante mirandam,
Instrumenta quoque non minus laude stupenda.

Ezt a nyomtatványt *Campbell*, a ki a németalföldi könyvnyomtatás történetében első rangú szaktekintély, 1477—1481 közé teszi. Azonban Gilliodts szemében a saint-auberti apát följegyzéseiben szereplő *doctrinale* összeforrt a Gerson könyvecskéjével s csakhamar kész volt kimondani, hogy az évszám nélküli s egyetlen példányban Párisban őrzött nyomtatvány 1445-ben készült, s erről beszél a többször említett apát.

Nem terjeszkedünk ki azokra az adatokra, a melyeket *Bergmans* a Brito személyére nézve fölhoz s melyekből kitűnik, hogy Gilliodts már a Brito családjának, származásának megállapításában is nagyon szabadon járt el, s csupán három igen lényeges pontot emelünk ki az egész kritikából. Olyanokat, a melyeknek ellenőrzéséhez nem szükségesek belga levéltári és genealogiai ismeretek.

Mindenekelőtt erőszakos műveletnek látszik, a hogy Gilliodts az apát által említett *doctrinal*ét azonosítani akarja a Gerson munkájával a czím alapján. A szakemberek előtt nem is lehet vita tárgya, hogy az apát által meghozatott *doctrinale* *Alexander Gallus*nak közkézen forgó s iskolai használatra szánt könyvecs-

kéje, a melyeket általánosan egyszerűen doctrinalnak neveztek. A második nevezetes tévedése Gilliodtsnak az, hogy a gette en molle (jeté en moule) kifejezés alatt a mai értelemben vett Guttenberg-féle nyomtatást érti, holott ez a kifejezés a fatáblanyomatokra épen úgy vonatkozik s Bergmans szerint a saint-auberti apát is ilyenekre czélt. Szóval semmi elfogadható ok sincs arra, hogy az 1445- és 1451-ből említett iskolakönyvek valamelyikében a Brito könyvnyomtatói termékét lássuk. S különösen nincs akkor, ha a Brito-féle nyomda több ismert termékeinek kronológiájára egy pillantást vetünk.

Bergmans a következő négy nyomtatványt említi föl olyanokul, melyeket a könyvnyomtatás története a Brito termékeinek elismert:

1. Jean Gerson, Instruction et doctrine de tous les chrétiens et chrétiennes Johannes Brito cives Brugensis. Hely és év nélkül. (Campbell szerint: 1477—1481 között.) 4-r. 33 sztlan l.

2. Jacob Van Maerlant. Harau Martin (francia fordítás Wapen Martijn-től) Hely és év nélkül (Campbell szerint: 1477—1481 között, Brügge, Brito J.) 4-r. 33 sztlan l. [Csak fele van meg.]

3. Deffense de M. le duc et M-me la duchesse d'Autriche et de Bourgogne alencontre de la guerre que le roy a suscité. Hely és év nélkül (Campbell szerint Brügge, Brito J. 1477—1481 között.) 4-r. 36 l.

4. Payse. [Maximilian kibékülése a brüggeieekkel] Brügge (Brito J.) 1488 május 16. 2-r. 6 sztlan l.

Ez adatok szerint az 1. és 2. sz. alatt említetteknel hiányzik az év; a 3-ik számúró, alkalmi nyomtatvány lévén, a történeti adatok alapján biztosra vehető, hogy 1447-ben készült. Végül a 4-ik, melynek, fájdalom, egyetlen példánya is elveszett, 1488-ból van kelezve. »Voilà un terminus ante quem et un terminus post quem incontestables; pour établir que Briton ait imprimé avant 1477, il faudrait établir que le Doctrinal et l'Harau Martin sont antérieurs à la Défense. M. Gilliodts n' a pas tenté cette démonstration et c'est une regrettable lacune de son ouvrage«.

Ezek után csak a kolofon merész szavai maradnak meg a Gilliodts számára. Hanem itt sem szabad elfeledni, hogy az ilyen dicsőítő nyilatkozatok, a könyvnyomtató hiuságának megnyilatkozásai, nem ritkák a könyvnyomtatás kezdetén. Egészen érthető mindazáltal, hogy olyan szavak, mint »inveniens artem nullo monstrante mirandam« fölébresztették a kutatás vágyát. Az elmúlt nyáron *Sebestyén Gyula* drral együtt a párisi nemzeti könyvtárban szemügyre véve a híres könyvet s végig olvasva a büszke hexametereket, ki is fejeztük ezt magunk között. Azonban azt is hozzá tettük, hogy a mig csak olyan adatokkal lehet kombinálni, a minőket Gilliodts az apát följegyzéseiből merített, az egész nagyhangú nyilatkozat csak egyszerű frázis, mely a helyett

hogy világosságot teremtene, inkább zavart okoz. Szóval Gilliodts nagy munkája egyetlen levélről sem fosztotta meg a Guttenberg koszorúját.

E—r L.

Otto Mühlbrecht. *Die Bücherliebhaberei in ihrer Entwicklung bis zum Ende des XIX. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Geschichte des Bücherwesens. 2. verb. und verm. Auflage mit 213 Illustrationen im Text und 11 Kunstbeilagen.* Bielefeld, Velhagen & Klasing, 1898. 8-r. XII+335 l.

A könyvészet irodalmának egyik igen nevezetes és kedves ága: a bibliofilség, sajátos módon maradt a németeknél. Ott, a hol a bibliografia terén oly nagyszabású tevékenység ment végbe, a hol a könyvnyomdászat történetének oly alapvető művei jöttek létre s Petzholdtok és Dzialtkok gazdagították a könyvészzettel foglalkozó irodalmat, a könyvnek művészeti szempontból való vizsgálatával igen keveset foglalkoztak. A könyvek külseje sokáig nem érdekelte a közönséget s a németországi bibliofil mozgalmak egészen új keletűek. Most már egy külön folyóirat is áll szolgálatukban s az eszme hódításának jeléül Mühlbrechtnek a könyvkedveléssel foglalkozó könyve immár második kiadásban látott napvilágot.

Voltakép egészen új munka ez a második kiadás a vázlat-szerű elsőhöz képest s szerzője, a kinek a bibliografiai irodalom az állam- és jogtudományok igen jeles bibliografiáját köszöni, nagyon jó szolgálatot tett az által, hogy átdolgozta és kibővítette. Ez a vállalkozása is nagy elismerésre méltó. Ámbár ez a műve nem mondható oly sikerültnek, mint bibliografiája. Az anyagnak elrendezése, a szempontok megválogatása s maga a megírás olyan magasabb rendű feladatok, melyek a Mühlbrecht erejét nagyon is próbára tették, a mint ezt Dzialtko is fölemlíti. (Deutsche Literaturzeitung, 1898 július 2.) Ugyancsak ő jelöli meg szerzőnek néhány tévedését a könyvnyomtatás és a fa- és rézmetszés történetének előadásában.

A mű kilencz fejezetre oszlik. Az elsőben a könyvek értékéről szól, a második az említett történeti tárgyalást foglalja magában, a harmadik a könyvkedvelés különböző irányait ismer-teti — ez az egyik legbecsesebb része a könyvnek, — a követ-kező az ex-libriseknek a nyomdászjelvényeknek és a kötésnek van szánva. Az ötödik a könyvgyűjtői szenvedélyről szól különösen Paul Lacroix (Bibliophil Jakob) és Jules Janin művei alapján. A hátralevő fejezetekben a franciaországi, belgiumi, hollandiai, angol- és németországi könyvkedvelést ismerteti megemlékezve a nevezetesebb amatőrökről és gyűjteményekről stb. A Német-oroszországnak szánt fejezetben kerül szóba Mátyás király budai könyv-tára is. Azonban a Fischer jeles, de ma már elavult dolgozata nyomán készült halvány rajzban nem lehet sok gyönyörűségünk.

Egyáltalában nem tud tiszta képet nyújtani a renaissancenek erről a nevezetes hajtásáról. Tévedései közül csak azt említjük fel, hogy szerinte Brassicanus már Nagy-Lajos idejében járt Budán és el volt ragadtatva a könyvtár nagyszerűsége által, továbbá, hogy Attavantes Fra Angelico tanítványa volt. A kiváló miniator művészi képességeinek bizonyítására a párisi nemzeti könyvtárban levő Hieronymus-kódexet említi föl és sem a brüsszeli Korvin-misekönyvről, sem a római Korvin-breviáriumról nem emlékezik meg egy szóval sem. Nagy kár, hogy ebben a kétség nélkül nagy elterjedésre számítható munkában ilyen hézagosan van bemutatva nemzeti kulturánknak ez a nevezetes emléke. S még hozzá a Németországot tárgyaló fejezetben, a minek magyarázatául szerző azt hozza föl, hogy a Korvina maradványaiból igen sok Németországba került, holott ismeretes dolog, hogy a fennmaradt Korvin-kódexeknek csak egy kis részét őrzik németországi könyvtárak.

Mindezek mellett is a német bibliofil irodalom szempontjából örvendetes jelenség ennek a munkának megjelenése. Úgy látszik, az irodalomnak ebben az ágában is megtört már a jég s ha egyszer a német szorgalom folyója szabadon neki indul, sok becses dologra lehet kilátásunk. Ámbár ezen a téren a »deutscher Fleiss« állandóan másodrendű szerepre van kárhozthatva a »gout français«-val szemben.

Mühlbrecht könyvét igen sok jól sikerült illusztráció élénkíti, köztük több önálló műmelléklet is. (E—r.)

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

Az **Egyetemes Philologiai Közlöny XXII. évfolyamának VIII. füzetében** (1898 október) *Latkóczy Mihály* ismerteti dr. Récsey Viktor »Révay Miklós levelei Paintner Mihályhoz« című könyvét, mely a pannonhalmi Szt. Benedek-rend központi könyvtára kézirat-anyagának egyik igen becses kis részét teszi közkincsé. — A **IX. füzetben** (1898. november) *Heinrich Gusztáv* közli és jegyzetekkel magyarázza Grimm Jakab levelét Schedius Lajoshoz (Bécs, 1815 május 28), melynek eredetije a M. Tud. Akadémia levéltárában van. *Katona Lajos* a *Gesta Romanorum* Sztárai-kódexéről közöl újabb adalékokat.

Az **Erdélyi Múzeum XV. kötetének VII. füzetében** (1898 szeptember 15.) *Ferenczi Zoltán* a Bocskor Daloskönyv énekeit közli bevezetéssel és jegyzetekkel. *Szádeczky Lajos* Szeles Jánosnak Székely-Udvarhely történetére vonatkozó s a mult század végén irt munkáját közli a székely-udvarhelyi

ev. ref. kollegium könyvtárában őrzött kézirat után szintén bevezetéssel. — A *VIII. füzet* (1898 október 15.) *Ferenczi Zoltán* és *Szeles János* közleményeinek folytatását tartalmazza. — A *IX. füzetben* (1898 november 15.) az említett dolgozatok újabb folytatásain kívül a *Honter János* emlékünnepe alkalmából megjelent kiadványok jegyzéke is olvasható.

A **Grafikai Szemle** *VIII. évfolyamának 9. száma* (1898 szeptember) ismerteti *Lessing Gyula* berlini műipari múzeumi igazgató röpiratát a képzőművészetek új irányáról, különösen a nyomdászati és könyvkötészeti műiparra vonatkozó részszel foglalkozva. *Venkovits Károly* folytatja tanulmányutjának leírását s ugyancsak folytatólagos közlemény olvasható Berlin nyomdáirol. A vegyes közlemények során szóba kerül az 1899-re tervezett nyomtatvány kiállítás s a nyomdász tanulók szakiskolájának ügye is. — A *10. számban* (1898 október) *Venkovits* dolgozatának folytatásán kívül hosszabb ismertetés olvasható *Fraknoi Vilmosnak Karai Lászlóval* foglalkozó értekezéséről s egy kisebb cikk *XVI. századbeli magyarországi ötvössztrájkokról*. — A *11-ik számban* (1898 november) a sztrájkokról szóló dolgozat folytatásán kívül szó van *Mátyás király törvénykönyvének 1488. évi lipcei kiadásáról*. E füzet megkezdi *Firtinger Károly*: Ötven esztendő a magyar könyvnyomdászat aligmúltjából című munkájának könyvalakú mellékletben való közlését.

Az **Irodalomtörténeti Közlemények** *VIII. évfolyamának 4. fülete* a következő tartalommal jelent meg: *Dr. Császár Elemér*, *Kisfaludy Sándor* mint vigjátékiró (Befejező közlemény). — *Dr. Veresényi György*, *Csokonai Dorottyája* s *Pope Fürt-rablása*. — *Ürmössy Lajos*, *Kemény Zsigmond* publicistai munkálkodása Erdélyben. — Adattár: *Dr. Borovszky Samu*, *Debreczeni írók és tanárok 1588—1700*. — *Hegedüs István*, *Irodalomtörténeti tarlózások az olasz könyvtárakban*. (II. közlemény.) — *Nagy Iván*, *Oklevelek Gyöngyössi István életéhez*. (III. közlemény.) — *Ferenczi Zoltán*, *Adatok Felvinczi György életéhez*. — Ad vocem: *Elhibázott kezdet. Logika*. — *Irodalomtörténeti repertorium*. — *Név- és tárgymutató*.

A **Századok** *XXXII. évfolyama 7. füzetében* (1898 szeptember 15.) szó van *Mátyás király törvénykönyve 1488-iki lipcei kiadásának Borovszky Samu által megtalált példányáról*, a *cheltenhami Bibliotheca Phillippica* egy árverés alá került magyar érdekű kéziratáról s a *brassói Honter-ünnepről*. *Décsi Lajos* folytatja a középiskoláink történetéről megjelent dolgozatok ismertetését. — A *8. füzetben* (1898 október 15.) *Thaly Kálmán Károlyi Sándor* két levelét közli a *zsibói csatáról* s e füzet is, mint az előbbi, a történeti irodalom újabb termékeit ismerteti. — A *9. füzetben* (1898 november 15.) hosszabb

ismertetés olvasható Bleyer Jakab »A magyar vonatkozású német történeti népénekek 1551-ig« című könyvéről; a kisebb közlemények között pedig szó van Hubert Emil Nyelvemléktanáról és a Váradi Registrum-nak Kandra Kabos által eszközölt újabb kiadásáról.

II.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK.

Bulletin de l'Institut International de Bibliographie.

III. évfolyam (1898.) 1—4 szám. Manuel de la Classification Bibliographique Décimale. [Exposé et Règles.] — Projet de règles pour la rédaction des notices bibliographiques. — C. Junker, De l'impression des bibliographies. — R. R. Bowker, Les travaux bibliographiques américains. — Clement W. Andrews, Printed card catalogues. — Faits et documents. — Analyses et comptes rendus. — Deuxième Conférence internationale relative au Catalogue de la littérature scientifique. — Institut International de Bibliographie.

Centralblatt für Bibliothekswesen. XV. évfolyam, 9. füzet.

(1898 szeptember.) O. v. Gebhardt, Christian Friedrich Matthaei und seine Sammlung griechischer Handschriften (folytatás.) — Dr. Falk, Zur Entwicklung und zum Verständniss des Speculum humanae salvationis (Heilsspiegel.) — Recensionen und Anzeigen: M. Pellechet, Catalogue général des incunables des bibliothèques publiques de France. Vol. I. Abano-Biblia. (K. Burger.) Urbs et Academia Marpurgensis succincte descripta et typis affirmata a Wilhelmo Dilichio. Supplementum editionis Caesarianae. Professorum Marpurgensium icones a Wilhelmo Dilichio de lineatas edidit Ferdinandus Justi. (C. Haeberlin.) — 10. és 11. füzet. (1898 október—november) O. v. Gebhardt, Christian Friedrich Matthei und seine Sammlung griechischer Handschriften (folytatás.) — Johannes Franke, Die Pflichtexemplare in der Sitzung des preussischen Abgeordnetenhauses von 16. März. d. J. — K. Steiff, Wo ist die Editio princeps der Epistolae obscurorum virorum gedruckt worden? — Dr. N. Porges, Nachträge zu Steinschneiders Zusätzen und Berichtigungen zu seinem bibliographischen Handbuche. — Recensionen und Anzeigen: Dr. Richard Garnett, The Library Series I—IV. (Dr. A. Graesel.) Johan Adolph Bruun, An Inquiry into the Art of illuminated Manuscripts of the Middle Ages. (O. v. Schleinitz.) Elias Steinmeyer und Eduard Sievers, Die Althochdeutschen Glossen; vierter Band; Nachträge zu Band I—III. (P. Gabriel Meier.) D. F. Scheurleer, De Soutérliedekens. (Edvard Schröder.)

Állandó rovatok: Mittheilungen aus und über Bibliotheken. — Vermischte Notizen. — Neue Erscheinungen auf dem Gebiete des Bibliothekswesens. — Antiquarische Kataloge. — Personalnachrichten.

A folyóirat legutóbb megjelent mellékletei (Beihefte zum Cen-

tralblatt für Bibliothekswesen): *XVIII.* Dr. Franz *Falk*, Die ehemalige Dombibliothek zu Mainz, ihre Entstehung, Verschleppung und Vernichtung nach gedruckten und ungedruckten Quellen. — *XIX.* Moritz *Steinschneider*, Vorlesungen über die Kunde hebräischer Handschriften, deren Sammlungen und Verzeichnisse. — *XX.* Fritz *Milkau*, Centralkataloge und Titeldrucke, geschichtliche Erörterungen und praktische Vorschläge im Hinblick auf die Herstellung eines Gesamtkatalogs der preussischen wissenschaftlichen Bibliotheken.

Deutsche Literaturzeitung. *XIX. évfolyam, 20. szám.* (1898 május 21.) Paul *Schellhas*, Die Göttergestalten der Maya-Handschriften. (Ed. Seler.) J. *Toutain*, L'Inscription d'Henrich-Mettich. (A. Schulten.) Urkundenbuch der Stadt Lübeck. (Paul Rehme.) — *21. szám.* (1898 május 28.) Paul *Meyer*, Notice du ms. Bibl. Nat. fr. 6447; traduction de divers livres de la Bible; légendes des saints. (Alfred Schulze.) — *22. szám.* (1898 június 4.) Karl *Kehrbach*, Mittheilungen der Gesellschaft für deutsche Erziehungs- und Schulgeschichte. (Georg Loesche.) R. v. *Jireček*, 1. Unser Reich vor Zweitausend Jahren. 2. Unser Reich zur Zeit der Geburt Christi. 3. Karten zur Geschichte des heutigen österreichisch-ungarischen Reichs-Territoriums während des ersten christlichen Jahrtausends. (Rudolf Much.) — *23. szám.* (1898 június 11.) Braunschweigische Bibliographie; Verzeichniss der auf die Landeskunde des Herzogthums Braunschweig bezüglichen Litteratur. (P. Zimmermann.) — *24. szám.* (1898 június 18.) Rich. *Doebner*, Urkundenbuch der Stadt Hildesheim. (H. Ermisch.) — *25. szám.* (1898 június 25.) H. *Denifle*, Chartularium Universitatis Parisiensis. H. *Denifle* et Aem. *Chatelain*, Auctuarium Chartularii Universitatis Parisiensis. (Fr. Paulsen.) Richard *Rosenmund*, Die Fortschritte der Diplomatie seit Mabillon vornehmlich in Deutschland-Oesterreich. (M. Tangl.) — *26. szám.* (1898 július 2.) Otto *Mühlbrecht*, Die Bücherliebhaberei in ihrer Entwicklung bis zum Ende des 19. Jahrhunderts. (Dr. K. Dziatzko.) — *27. szám.* (1898 július 9.) Ulrich *Wilcken*, Die griechischen Papyrusurkunden. (Dr. Max L. Strack.) — *28. szám.* (1898 július 16.) Aug. *Schürmann*, Zur Geschichte der Buchhandlung des Waisenhauses und der Cansteinschen Bibelanstalt in Halle a. S. (Dr. M. Perlbach.) — *37. szám.* (1898 szeptember 17.) N. M. *Lissowskij*, Russkaja periodičeskaja pečatj. 1703—1894. (Dr. E. Wolter.) — *40. szám.* (1898 október 8.) P. *Wittig*, Die Bücherei im Reichstagshause zu Berlin (K. Dziatzko.) — *43. szám.* (1898 október 29.) Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos [tercera época.] Anno I. Numero 1—12 [Januar bis Dezember], Anno II, 1898, Numero 1 [Januar] bis 3 [März.] (E. Hübner.) — *45. szám.* (1898 november 12.) Carl *Junker*, 1. Die Decimal-Classification; gekürzte allgemeine Tafeln. 2. Über den Stand der Bibliographie in Oesterreich. Bericht erstattet der zweiten internationalen bibliographischen Conferenz. (A. Graesel.)

Le Bibliographe Moderne. II. évfolyam. 1898 július-augusztusi füzet. (10. szám.) Emile Bonnet, »Lucidari«; un incunable toulousain perdu et retrouvé. — Henri Stein, Les Archives aux États-Unis. — Giovanni Bresciano, Le second volume imprimé à Campagna (Napolitaine) en 1566. — A. M. I. Ingold, Les manuscrits des maisons religieuses d'Alsace (vége). — Léon G. Pélissier, Un étudiant bibliophile à Paris en 1764. — Chronique des archives: Belgique. France. Pays-Bas. — Chronique des bibliothèques: Espagne. France. Grande-Bretagne. Italie. Japon. Turquie d'Asie. — Chronique bibliographique: Histoire de l'imprimerie. Expositions bibliographiques. Histoire du livre. — Comptes rendus et livres nouveaux: Revue spéciales. Handleiding voor het ordenen en beschrijven van Archieven, ontworpen in opdracht van de Vereeniging van Archivarissen in Nederland door S. Muller Fz., J. A. Feith en R. Fruin Th. (H. S.) Bibliothèque nationale; Catalogue general des manuscrits français: Ancien Saint-Germain français, I. [Nos 15370—17058] du fonds français par Lucien Auvray. Ancien petits fonds français, I. [Nos 20065—22884] du fonds français par Ch. de la Roncière. (H. S.) J. Favier, Catalogue des livres et documents imprimés du fonds lorrain de la Bibliothèque municipale de Nancy. (H. S.) E. W. Dahlgren, Sveriges offentlige Bibliotek [Stockholm, Upsala, Lund, Göteborg]; Accessions-Katalog; Tioars-Register [1886—1895] (H. S.) Karl Dziatzko, Beiträge zur Kenntniss des Schrift-, Buch- und Bibliothekswesens. [Sammlung bibliothekswissenschaftlicher Arbeiten, XI.] (H. S.) Victor Chauvin, Bibliographie des ouvrages arabes ou relatifs aux Arabes publiés dans l'Europe chrétienne de 1810 à 1885. (H. S.) P. E. Puyol, Descriptions bibliographiques des manuscrits et des principales éditions du livre »De imitatione Christi.« (H. S.) Dr. Ferdinand Grassauer, Generalkatalog der laufenden periodischen Druckschriften an den österreichischen Universitäts- und Studienbibliotheken etc. (H. S.) Guillaume Fraknoi, Karai László, a könyvnyomdászat meghonosítója Magyarországon. Samuel Borovszky, Jelentés egy bibliografiai felfedezésről. (J. Kont.) Joan Bianu si Nerva Hodos, Bibliografia Rom nescà veche [1508—1830] Fasc. I. [1508—1588] (H. S.)

Revue des Bibliothèques. VIII. évfolyam 6—7-ik füzet. (1898 június, július.) Henri Omont, Manuscrits récemment ajoutés au fonds du Supplément grec de la Bibliothèque Nationale. — Leon Dorez, Une lettre de Gilles de Gourmont à Girolamo Aleandro (1531), suivie de documents nouveaux sur Aleandro. — Léon G. Pélissier, Dépêches des ambassadeurs de Ferrare à la cour de Charles VIII et de Louis XII, aux Archives d'Etat de Modène. — E. Blochet, Inventaire et description des miniatures des manuscrits orientaux conservés à la Bibliothèque Nationale (folytatás). — Émile Picot,

Des Français qui ont écrit en italien au XVI-e siècle (folytatás). — Bibliographie: Ferd. Grassauer, Generalkatalog der laufenden periodischen Druckschriften an den österreichischen Universitäts und Studienbibliotheken, den Bibliotheken der technischen Hochschulen, der Hochschule für Bodencultur, des Gymnasiums in Zara, des Gymnasialmuseums in Troppau und der Handels- und nautischen Akademie in Triest. (Léon Dorez.) — Chronique des bibliothèques: Allemagne. Angleterre. États-Unis d'Amérique. France. Italie.

Rivista delle Biblioteche e degli Archivi. IX. évfolyam, 2. szám. Ida Masetti-Bencini, Poesie pedagogiche del quattrocento. — P. Ehrle, Della conservazione e del restauro dei manoscritti antichi. — Luigi Frati, Ancora del graduale di Taddeo Crivelli. — Rivista Bibliografica: Langlois Ch. V. Manuel de Bibliographie historique. I. (E. Casanova.) — 3. szám, Ludovico Frati, Antonio Magliabechi e le Memorie di Trévoux. — Andrea Da Mosto, Un episodio della Repubblica Romana del 1849; Le campane destinate a far cannoni. — Francesco Carta, Manoscritti e stampe musicali esposti dalla R. Biblioteca Nazionale di Torino nella Mostra italiana del 1898. — Rivista bibliografica: Delaville Le Roux, Il Cartulario generale del l'Ordine di Malta. (Andrea Da Mosto.) R. Forrer, Die Kunst des Zeugdrucks vom Mittelalter bis zur Empirezeit nach Urkunden und Originaldrucken. (L. S. O.) W. A. Copinger, Supplement to Hain's Repertorium Bibliographicum or collections towards a new edition of that work. (L. S. O.) — 4. szám. Mariano Fava, Sulla introduzione della stampa in Aquila. — J. Masetti Bencini, Cronache forlivesi di Andrea Bernardo. — Francesco Carta, Manoscritti e stampe musicali esposti dalla Regia Biblioteca Nazionale di Torino nella Mostra italiana del 1898. — Rivista bibliografica: Ludovico Frati, I codici Morbio della R. Biblioteca di Brera. (E. R.) — 5. szám. Guido Biagi, Lettera di Margarito di Martino a fra Jeronimo Savonarola. — Ludovico Frati, Ulisse Aldovrandi bibliografo. — S. M., Un Codice delle Novella di Franco Sacchetti. — Francesco Paolo Luiso, Ricerche cronologiche per un riordinamento dell'epistolario di A. Traversari. — Rivista Bibliografica: Leo S. Olschki, Biblioteca Savonaroliana. L. Volkmann, Iconografia dantesca. (G. L. Passerini.) — 6. 7. szám. Guido Biagi, Spigolature Savonaroliane. — Lodovico Zdekauer, Una bibliotechetta senese del quattrocento. — Francesco Paolo Luiso, Ricerche cronologiche per un riordinamento dell'epistolario di A. Traversari. — Rivista bibliografica: Un codice della Vita nova di Dante. (Pasquale Popa.) — 8. 9. szám. Guido Biagi, Questioni urgenti di biblioteconomia. — Alberto Lumbroso, Saggio di una bibliografia Stendhaliana. — Guido Biagi, Lettere inedite di Guiseppe Giusti e di Alessandro Puerio. — Francesco Paolo Luiso, Ricerche cronologiche per un riordinamento dell'epistolario di Antonio Traversarii. — Állandó rovatok: Notizie, — Corriere bibliografico. (S. Olschki.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Kinevezés a [Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.
A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1898 október 31-ikén kelt elhatározásával dr. *Hubert Emil* könyvtári napidijast nemzeti múzeumi segéddé nevezte ki.

Az iparművészeti múzeum könyvtára. A vallás- és közoktatásügyi miniszter intézkedett, hogy az iparművészeti múzeumnak mintegy hétezer kötetből álló könyvtárát a nagy közönség is használhassa. Ujévtől kezdve a könyvtár olvasóterme nyilvános lesz s így különösen a művészet iránt érdeklődőknek az ismeretszerzésnek egy egészen új forrása nyílik meg. Természetes, hogy ennek a könyvtárnak a nevezetesebb külföldi iparművészeti folyóiratok is járnak. Most már annak a módját is meg kell találni, hogy ezek kellő felügyelet mellett mindjárt megérkezésük után az érdeklődő közönség használatára bocsáttassanak. (—ó.)

Széchenyi-múzeum a Magy. Tud. Akadémiában. Az »*Akadémiai Értesítő*« ez évi májusi füzete kimutatást közöl azokról a tárgyakról, a melyeket az akadémia részint ajándék, részint vétel útján összegyűjtött, hogy nagynevű megalapítójának emlékét egy u. n. *Széchenyi-múzeum* által is megörökítse. A gyűjtemény könyvtári szempontból is nagyon becses s már ebből az első körvonalozásból kitűnik, hogy az akadémia a Széchenyi-irodalom mentül teljesebb gyűjteményévé akarja fejleszteni. Ilyen módon a kegyelet műve mellett az akadémia a Széchenyi-kultusznak gazdag új forrást nyit meg, midőn rendszeres gyűjteményével a nagy emberre vonatkozó kutatásokat és tanulmányokat így megkönnyíti. A könyvtári anyag legnagyobb részét Széchenyi műveinek különböző kiadásai és fordításai teszik. Azonban ebben a részben is vannak különös érdekességű darabok. Ilyen többek közt a »*Hitel*« német fordításának egy példánya, melybe 1830-ban gróf Széchenyi Istvánné, akkor még gr. Zichy Károly felesége, Széchenyi kérelmére sajátkezűleg írta be észrevételeit és megjegyzéseit. Nevezetes emlék a »*Blick*« kézírata a nyomda számára Széchenyi bejegyzéseivel, továbbá a »*Hitel*« 1830-iki kiadásának egy

példánya Széchenyi sajátkezű aláírása és ezen ajánlásával: »M. gróf Esterházy Károlynak szíves barátsággal«. Igen becses a »Széchenyi-gyász« jelzésű gyűjtemény, mely időrendben tartalmazza a hatóságok, egyházak, intézetek, egyesületek, magánosok stb. részvétratait, melyeket Széchenyi családjához intéztek. Széchenyi több levele, a halálakor kiadott gyászjelentések s a vele foglalkozó irodalomnak java része alkotják a Széchenyi-múzeum könyvtári részének többi anyagát. Ezenkívül nagyszámú arckép, metszet, s különböző ereklyék szolgálnak a nagy férfit sokoldalú tevékenységének és korszakalkotó pályafutásának illusztrálására. (—ó.)

A tizedes bibliografiai rendszer hivei kétség nélkül nagy örömmel fogadták a brüsszeli nemzetközi bibliografiai intézet legújabb kiadványát, a tizedes osztályozás kézikönyvét. (*Manuel de la Classification bibliographique décimale. Exposé et règles.* Bruxelles. Institut international de Bibliographie. 1898. 80 l. 8-adrét.) Tizenöt fejezetben tárgyalja ez a kézikönyv a már többször ismertetett osztályozási rendszer különböző kérdéseit. Utasításokat ad arra, hogy miként kell egyes szakok újabb és újabb részletezéseit keresztül vinni. Megjelöli a szempontokat, melyek az osztályozási számmal kifejezhetők, úgy hogy ez a szám egymagában a legkülönbözőbb irányokban is meghatározza az egyes műveket. S mind e fejtegetéseket példákkal magyarázza. Azt hisszük, hogy ez a legajánlatóbb segéd-eszköz azok számára, a kik a tizedes osztályozással methodikusan és gyakorlatilag meg akarnak ismerkedni. (e.)

A gyöngyösi glosszák kódexe. Az a kódex, melyben a gyöngyösi glosszák fenn maradtak, kis nyolczadrétű papiros kézirat. Blaho V. ferenczes atya gondosságának köszönjük, hogy a kódex a mult század izlésével bőrbe van kötve. A bekötött kódex hátulsó lapján ez a felírás van: »Codex MS Statuta Antiqv. in Athya. continens.« A kódex tartalmának legfőbb, s magyar nyelvi szempontból legbecsesebb darabja valóban az a rész, a hol az 1499-dik évi attyai konstitucziók vannak leírva. Maga a kódex azonban gyűjteléses munka. Az összesen 174 a/b lapra terjedő kéziratban más, kulturtörténetileg is becses dolgok vannak. Blaho V. a bekötéskor a kézirat elejére a kódex különböző czikkeit röviden összefoglalva, ezt írta: »Codex MS. continet: Fragmenta actorum capituli a. 1513. in Visegrad, cum notatiunculis de incendio Bathoriensi a. 1513. et bello rusticorum a. 1514. duce Georgio Zékely. Constitutiones familiae Hungariae observantium, cura vicariali fratris Osvaldi de Lasko, in capitulo Athyensi 1499. editas, cum additionibus, probabiliter ex statutis Pakosiensibus, descriptas manu cujusdam fratris Ladislai a. 1512. Statuta capituli Budensis a. 1515. Ordinarium, seu coeremoniale fratrum minorum, a f. Emerico de Strigonio a. 1513. scriptum. Dubia super regulam fratrum minorum. Exhortationes ad religiosos, praesertim visitationis occasione, connotatas per f. Eme-

ricum de Strigonio, vulgo Esztergami, tum gvardianum conventus de Zántho (Szántó ad Tállyam, pertinentis ad custodiam Patakiensem) anno 1516., quo probatur, haec manuscripta ad eum pertinuisse.

Item: Modum visitationis, cum memoria fratrum *de Remythynch*. Formam obediencialis. modum induendi novitium; et mittendi discretum ad capitulum. Indulgentias, ut fertur, a Leone X. concessas. Responsa in capitulo Mantuae 1504. circa PP. Hungaros. Statuta capituli Budensis 1505. Demum capituli Jasbereniensis a. 1537. Compactus iterum Cassoviae anno 1785. quo iussu regio, regularium conventus superiorem ipsi sibi eligere coeperunt.«

Magából ebből a rövid tartalmi felsorolásból is látható, hogy a gyöngyösi glosszák kódexe a magyar szavakon kívül tartalmaz egyéb becses emlékeket is. Ide e becsesebb dolgok közé tartozik, Székely-Dózsa György lázadásáról szóló tudósítás, a szent-ferencz-rend különböző házainak történetére vonatkozó számtalan adat. — E pár sorral fel akartam hívni az érdeklődők figyelmét a gyöngyösi kódexre, magam ezuttal megelégszem annak a kijelentésével, hogy a *Cod. Ms. lat. Gyöngyösiensis* több kézírása. — E különbözően írt darabok közül a »Forma obediencialis«-t és a »modus induendi novitium, et mittendi discretum ad capitulum«-ot ugyanaz a kéz vetette papírra, a mely az általam közzétett gyöngyösi latin-magyar szótártöredék nagyobb felét másolta. Ez az író az általam A.) írónak jelzett szerzetes. M. J.

Régi Magyar Könyvtár. A Heinrich Gusztáv szerkesztésében megjelenő nagybecsű vállalat megindulását és első négy kötetét jeleztük már e helyen. (M. Ksz., 1897. 110. l.) Addig is, míg behatóan ismertethetnők az egész gyűjteményt, felsoroljuk folytatólágosan az újabban megjelent köteteket. V. Poncianus históriája. Bécs, 1573. Kiadta *Heinrich Gusztáv*. 231 l. 1 frt. — VI. Gyöngyösi István, A család Cupidonak kegyetlenségét megismerő és annak mérges nyilait kerülő tiszta életnek geniusza. A költő kéziratából kiadta *dr. Rupp Kornél*. 194 lap. 1 frt. — VII. Bessenyei György, A természet világa v. a józan okosság. A költő kéziratából első ízben kiadta *Bokor János*. 407 l. 1 frt 80 kr. — VIII. Dugonics András, Az arany pereczek. III. kiadás. Magyarázatokkal és szótárral kiadta *Bellaagh Aladár*. 368 l. 1 frt 60 kr. — IX. Balogh István, Ludas Matyi. Bohózat 3 felvonásban. Kiadta *Bayer József*. 96 l. 50 kr. — X. Mondolat. Dicsalóm, 1813. Kiadta *Balassa József*. Két hasonmással. 109 l. 50 kr. — XI. Felelet a mondolatra, Pesten 1815. Kiadta *Balassa József*. Függelék: A mondolat és a felelet egykorú bírálatai és Somogyi Gedeon válasza a feleletre. 114 l. 50 kr. — XII. Telegdi Miklós pécsi püspöknek felelete Bornemissza Péter Fejtegetés című könyvére. Az 1580-iki kiadás után közrebocsátotta *dr. Rupp Kornél*. 172 l. 80 kr.

Sayous-bibliografia. Magyarország történetének lelkes francia művelőjéről, *Sayous Edéről* megleghangú megemlékezést írt *Pingaud Léonce* (Notice sur M. Edouard Sayous par Léonce Pingaud. Besançon 1898. 24. l.). Ismerteti nagy vonásokban a szorgalmas tudós és történetíró életét és munkásságát, végül pedig pontos bibliografiai kimutatást nyújt erről a ránk nézve annyira fontos tevékenységről. Kitűnik ebből, hogy Sayous élete munkájának legnagyobb részét hazánk történeti multjának és jelenének ismertetésére szánta. 1872-től 1896-ig úgyszólván minden évre esik egy vagy több magyar tárgyú dolgozata. Ezenkívül föl vannak sorolva azok a cikkei is, a melyeket a *Histoire generale*-ba és a *Grande Encyclopedie*-be írt Magyarországról. Azok a könyvtáraink, melyeknek programmkörébe vág a hazánkat érdeklő külföldi irodalom konzerválása, e füzet révén megtudhatják, hogy mi hiányzik náluk a Sayous magyar tárgyú munkáiból. S ezt megtudva, most még könnyen pótolhatják a hiányokat. Különösen e miatt szoltunk itt Pingaud füzetéről. (e.)

Könyvkötészeti pályázat. Mint igen örvendetes jelenségről kell megemlékeznünk arról a pályázatról, melyet *Wodianer Arthur* a Lampel-féle könyvkiadó vállalat egyik főnöke egy modern stílus e mellett határozottan magyaros jellegű könyvtábla tervrajzára hirdetett. *Radó Antal* Magyar Költők Albuma című könyvéhez készítenő bekötési tábla volt a feladat, s mint az eredmény mutatja, a pályázat kihirdetője igen jó szolgálatot tett a hazai iparművészet ügyének, mikor ezen a téren is versenyre hívta az iparművészeti díszítő festészet művelőit. A »*Magyar Iparművészet*« szeptemberi füzete be is mutatja reprodukciókban a kitüntetett és megdicsért tervezeteket. Az első kétszáz koronás díjat a pályabíróság egyhangulag a Magyar Iparművészet jelisével pályázó műnek ítélte oda, mely »úgy a magyaros motívumokból megkomponált díszítményének szerencsés csoportosítása, mint a könyvtábla szövegének újszerű izléses elrendezésével a többi munkák fölött áll.« Szerzője *Helbing Ferencz*, a ki e munkájával először lép a nyilvánosság elé. Kivüle igen becses munkákkal tűntek ki *Horti Pál*, *Mirkovszkyné Greguss Gizella*, *Mészáros László* és *Petridesz János*. A modern iparművészeti forrongás nyomait mutatja mindenik munka. Azonban a magyar díszítő stíl ujabban annyiszor hangoztatott problémája is többé-kevésbé sikerült megoldást nyer egyik-másikon. (—ó.)

A hazai hirlapok jegyzéke, a Magyar Könyvszemle újabb évfolyamainak rendes melléklete, azon változások következtében, melyeket a köteles példányokról szóló törvény intézkedései a lapok beküldésének idejében és ennek folytán feldolgozásuk folyamataiban is előidézték, a jelen évfolyamba nem volt felvehető s 1899-től kezdve a folyóirat első füzete mellékleteként, az előző év összes változásait feltüntető jegyzék alakjában fog megjelenni.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

Rövidítések: áll. = állami; bib. = hibornok; es. = család; cz. = ezimer; czl. = ezimerlevél; egy. = egyetem, egyetemi; gy. = gyűjtemény; kir. = király, királyi; kan. = kanonok; kny., ny. = könyvnyomda, könyvnyomtató; ktár. = könyvtár; ltár. = levéltár; min. = minisztérium; ösny. = ösnyomtatvány; p.k. = püspök; szerk. = szerkesztőség; v. = város, városi; vm. = vármegye

- Aacheni káptalan 1370-iki levele 10, 95.
 Abafi Lajos 124, 161, 234.
 Abauj-Bárcza 182.
 Aboi egyetem 303.
 »Ábrázolt Folyóirat« (1848. évf.) 185.
 Acsay Ferencz 148.
 Ádám Gerzson 248.
 Aeneas Sylvius 138, 158. — De ritu etc. Theutoniae (Lipce, 1496.) 6.
 »Agenda secundum chorum Olomucensum« (Brünn, 1486.) 302.
 Aggházy Károly zeneszerző 14.
 Ágoston (Szent-), hyppói püspök 126.
 Ágoston József ktára 58.
 »Agramer Zeitung« 346.
 Ahmed pasa 110.
 Ajándékozások a m. n. múzeum ktárának 3, 4, 5, 7, 8, 91—95, 182—186, 291—292, 294—296, 395—399.
 Ajtai Boldizsár 278.
 Ajtay K. Albert 400.
 Akadémia, M. Tud. 2, 5, 17, 83, 167, 172—176, 183, 185, 188, 205, 252, 295, 303, 335, 336, 348, 350, 352, 399, 403, 419. — Kazinczy-kiadása 92. — könyvtára 59, 99, 192—198, 354, 408.
 Akadémiai Értesítő 199, 316, 419.
 Alba Julia L. Gyulafejevárvár Albany 224.
 Áldásy Antal 4, 10, 15, 313.
 Alessandria 26.
 Alexandrinus-kódex a British Museum-ban 118.
 Ali ibn Muhammed 110.
 »Alkotmány« cz. hirlap 13, 17.
 Államnyomda, M. kir. — 189.
 Állatvédő-egyesület, Orsz. magy. — 395.
 Allen George londoni könyvkiadó 203, 367.
 Almási Benjamin 280. — József 279.
 Alsófehérvármegye alisp. hiv. 4, 399. — közönsége 188.
 Alsókubini Csaplovics ktár 314.
 Alsó-Lendva nagyközség előljárósága 182.
 Alsó-Miszt 60.
 Alstedius János Henrik 373, 374.
 »Általános Tudósító« cz. könyvomatós lap 14.
 Altenburger Gyula 291.
 Alvinczy Péter 275.
 Amateurök 98.
 »Amerikai Népszava« czimú hirlap (1895—97. évf.) 185.
 Anabaptisták 16. — krónikája a M. Nemz. Múzeum ktárában 294.
 Ancona 41.
 András, (Szent-) — kápolna Győrben 319.

- Andrássy József báró 151. — Tivadar gróf 82, 108.
 André Chénier (Giordano operája) 14.
 Anglia 96, 161, 322, 327, 328. — kormánya 188. — i bibliofilek 412. — i ktárnokok egyesülete 217. — i szabad nyilvános ktárak 203.
 Angyal Dávid 188.
 Anonymus I. Béla király névtelen jegyzője.
 Antolik Károly 253.
 Antwerpen 410. — i ltár 410.
 Apafi Mihály (I.) 260. (II.) 279. — Miklós 349.
 Apponyi Sándor gróf 82, 108.
 Apor gróf 154.
 Aprónyomtatványok 345.
 Arad 189, 353, 396. — i állami főreálisk. ktára 136. — i kir. főgimn. ktára 136. — i Kölcsey-egyesület ktára 314. — i Orczy-Vásárhelyi ktár 314. — i polgármesteri hivatal 188.
 Arany János 172. — Károly 150.
 Archivalische Zeitschrift 103, 306.
 Archivio Storico Italiano 16.
 Arezzo 27, 41.
 Aristoteles 292.
 Arnauld 126.
 Árpádkori oklevelek magyar szavai 47. — vallásirodalmunk 48.
 Arquatus Antonius Prognosticon de eversione Europae cz. XV. sz. kézirat a m. n. múzeum ktárában 8.
 Arsenal ktár Párisban 219.
 Articulusok bibliografiai feldolgozása 346.
 Asboth Öszkár 4, 91.
 Asiatic society of Bengal 189.
 Astor ktár New-Yorkban 4, 5, 18.
 Aszodi ág. ev. algimn. ktára 137.
 Athenaeum r. t. 4, 7, 91, 182, 395. — mil-leniumi magyar története 14.
 Attavantes 413.
 Attyai konstitutiók 420.
 Augsburgi nyomtatott könyvek (1468—1530.) 344.
 Augustinovich-ktár a kolozsvári unit. főgimn.-ban 154.
 »Augustinus,« Jansenius Cornel 1640-ben megjelent munkája 126.
 Austerlitz Zsigmond 4, 291.
 Ausztria 236, 323, 327, 347.
 Autogrammok gyűjteménye a florenczi nemz. ktárban 34.
 Avignoni pápák ktára 100.
 Azari Zsigmond tokaji pap 60.
B
 Babics Béla 8.
 Bach Nándor 249.
 Bacs István 159.
 Bacsányi János 262.
 Bács-Bodrogmegyei könyvtárak 314. — tört. társulat ktára Zomborban 314.
 Bácsfalusi János 278.
 Bácskai kincstári levéltár 315.
 Bacsoni János (P.) 281. — Márton 281. — Máté 280. — Mihály 281.
 Baden 322, 327, 328.
 Badics Ferencz 140.
 Bagosi István 280.
 Baitner Hugó 206, 355, 356.
 Baűus löveni tanár 126.
 Bajai cziszterci rendi főgimn. ktára 137. — i Deák János-féle magánktár 315.
 Bajay Amand 160.
 Bajorország 322, 327, 328.
 Bajtay-ktár a budapesti kegyesrendi főgimn. ktárában 141.
 Baka Péter, Szathmári — 320.
 Bakonyvári Ildefonz 250.
 Balami 110.
 Balás Árpád 270.
 Balassa bárói cs. ltára é M. N. Múzeumban 12, 95, 186, 296, 399. — Bálint 15; »Istenes Énekei« 183, 341, 342. — Ferencz 155. — József 421.
 Balássy József 246.
 Balázsfalvi gör. kath. főgimn. ktára 137.
 Balbus Joannes 198.
 Balch Thomas Willing (Philadelphia) 4.
 Balics Lajos 4, 91.
 Ballagi Mór 235, 237.
 Balog Imre 248. — Zsigmond 278, 279.
 Balogh István Ludas Matyija 421.

- Baloghy Dezső 4.
 Bándi Vazul 144.
 Bánffy Dániel báróné 399. — Dénes gróf 154. — Dezső báró 68.
 Bányai Mátyás 280. — Mihály 280.
 Bárczay Oszkár 10, 94, 185.
 Bárky-Berhét Olga 295.
 Barna Henrik 291. — Mihály 150.
 Baronius, *Annales Ecclesiastici* 6.
 Bártfa 275.
 Bartha József 7, 17, 109, 128, 203, 313. — László 189. — Miklós 10.
 Basel 6. —i egyet. ktár 313, 328.
 Basire Izsák 96.
 Bászeli-féle ktár 187.
 Bártai György 279.
 Báthori István nádor 109, 110. — Zsigmond 97. — Zsófia 60.
 Báthory Nándor 143.
 Batizfalvy István 142.
 Batthány ktár Gyulafehérváron 314, 372.
 Bayer József 399, 421.
 Bazini kolostori ktár 252.
 Báznaai cs., czimeres levele (1434.) 14.
 Bécs 1, 4, 95, 164, 186, 231, 236, 270, 271, 295, 340, 343, 346, 347, 372, 396, 398, 399, 421. —i akadémia (cs. tud.) 4, 91, 188, 190. —i egyetem 218. —i egyet. ktár 190. —i katonai előkészítő isk. 258. —i közp. stat. hiv. 4, 291. —i könyvnyomt. tört. 344, 352. —i könyvtárak ügye 318. — m. kir. testőrség ktára 314. — m. kir. ujság kiadó hiv. 272. *Theresianum* Garelliktára 343. — udv. ktár 190, 272, 313. — udv. levéltár 190.
 Becsky cs. ltára, a M. Nemz. Múzeumban 185.
 Békeegyesület, Magyarországi — 5, 188.
 Békefi Remig 182.
 Békési ev. ref. VI. oszt. gimn. ktára 137.
 Békés-csabai ág. ev. algimn. ktára 137.
 Békési Emil 48.
 Béla (III.) m. kir. 95. — névtelen jegyzője 15; krónikájának kézirata 47.
 Beldi, Uzoni — cs.-ra von. oklevelek 398.
 Belényesi gör. kath. főgimn. ktára 137.
 Belényesi Török Mihály czimerlevele (1553.) 295.
 Belényes László 278.
 Belgium 322, 327, 328. — kormánya 188. —i bibliofilek 412. —i könyvkereskedői kör 215. —i könyvnyomtatás eredete 409—411.
 Bellaagh Aladár 421.
 Bellarmin bibornok 125.
 Bellegi Károly 157.
 Belluno 28.
 Belügyminiszterium, M. kir. — 82, 189.
 Bely Fidéi 155.
 Bencsik István 189. — János 160.
 Benka Gyula 257.
 Benkő, Transsylvania 348.
 Beöthy Zsolt 82. — képes irodalomtörténete 124, 317, 338, 350.
 Bercsényi plakátjai 346.
 Berecz Ede 4. — Sándor 261.
 Beregszászi állami alreálisk. ktára 138.
 Beregszászi N. Pál ktára a sárospataki ev. ref. főgimn.-ban 254.
 Berényi gr. cs. ltára a M. N. Múzeumban 12.
 Bergamo 26.
 Bergier 125.
 Bergmann Ágost 146.
 Bergmans Pál a genti egy. ktár igazg. 409, 410, 411.
 Berkeszi István 263.
 Berlin 121, 164, 189, 241. —i kir. ktár 161, 328. —i kir. metszetgyűjtemény 325, 328.
 Bernát (Szent-) műveinek 1520-iki leydeni kiadása 144.
 Berni svájci országos ktár 328.
 Bernoulli K. kr. a bázeli egy. ktár igazgatója 327, 328, 333. — János, a berni orsz. ktár igazgatója 327, 328, 333.
 Bertalan pap L. Dobos Bertalan.
 Berzeviczy Albert 82, 108. — András 275. — Egyed 4, 7, 91, 92, 182. — Gergely 92.

- Berzsényi Dániel kéziratai a csurgói ev. ref. főgimn. ktárában 144.
- Besançon 422.
- Bessenyei György. A természet világa 421.
— szoborbizottság 4.
- Besztercze 179, 396. —i ág. ev. főgimn. ktára 138.
- Beszterczebányai ág. ev. algimn. ktára 139. —i egyházm. hatóság 182. —i kir. kath. főgimn. ktára 138.
- Bethlen gr. cs. ltára a M. N. Múzeumban 399. — Gábor 97, 275; haláláról irt vers 372—384. né 274—275. — István 372. — János 260. — Péter 372.
- Bethlen-kollegium Nagy-Enyeden 96, 97, 246.
- Bettina Ármin 161.
- Beza Theodor 317.
- Bibics-alap az aradi kir. főgimn. ktárában 136.
- Bibliofilek I. Könyvkedvelők.
- Bibliografia. Magyar —i irodalom 319.
Kertbeny Károly —i törekvései 161—176, 234—246. —i konferenciák L. Brüsszel, London. —i rendszerek 364, 365. —i repertoriumok 363—365. —i szakiskolák 212—225, 357—371. —i szakismeretek 212, 357—371. —i szaktanfolyam a m. nemz. múzeum ktárában 214, 252—256. — tanszék az egyetemen 369—371. V. ö. Könyvészet.
- »Bibliografiai Értesítő« (1840—42.) 170
- Bibliographia, »Magyar — és Szókönyv iránti Planum« 336.
- Bibliologia 358, 365.
- Bibliophil Jakob (Paul Lacroix) 412.
- Bibliothékografia 366, 367.
- Bibliothékonomia 358, 365, 366, 367.
- »Bibliothèque de l'École des Chartes« 321, 329.
- Bidenharter Tóbiás pozsonyi metsző 343.
- Bielefeld 412.
- Bihari N. András 280. — István 278.
- Biharmegyei tört. és rég. társulat gyűjteménye 314.
- Bissextilis Avenarius János 57.
- Bisterfeld János Henrik 373, 374.
- Blagay-Ursini gróf cs. ltára 1, 11.
- Blaho V. ferenczrendi atya 420.
- »Blick,« A — kézirata Széchenyi István bejegyzéseivel 419.
- Bocskay István 295.
- Bod Péter 58, 59., — »Erdélyi Feniks« 58.
- Bodgány Mihály 93.
- Bodleian library Oxfordban 96, 97, 328, 330.
- Bodó Alajos 143.
- Bodoki István 280.
- Boér Matók, Zeőchyeőri — nemeslevele 185.
- Boethius 138.
- Bogisich Mihály 232.
- Bognár Aladár 7.
- Bohus Zsigmond 136.
- Bokor János 421.
- Boldva 50, 227, 228, 231, 233. —i Szent János-monostor 49.
- Bolgár kormány 188.
- Bollettino delle opere moderne straniere acquistate dalle biblioteche governative del Regno d' Italia 22, 40. — delle pubblicazioni Italiane ricevute per diritto di stampa 22.
- Bologna 26, 41, —i egyet. ktár 26, 41.
- »Bolond Istók« cz. éleczlap 9.
- Boly zemplénmegyei helység 109.
- Bolyai Farkas 159.
- Bom bibliografiai író 350.
- Bonfinius, Symposion trimeron (Basel, 1572.) 6.
- Bonyhádi ág. ev. algimn. ktára 139.
- Boote Free Library 203.
- Borányi Mór 155.
- Borbély-Bárány-hagyaték a bonyhádi ág. ev. algimn. ktárában 139.
- Borbély Márton 60.
- Bornemissza Péter 232., Fejtegetés 421.
- Boros Gábor 248. — Gáspár 279. — Imre 150 — Vida 137.
- Borostyán Sándor 261.
- Borovszky Samu 316.
- Borsod vármegye 129.

- »Borsszem Jankó« cz. élelzap 9.
 Bossuet érsek 101.
 Bozóky Endre 253.
 Böhm Károly 142, 315. — Mihály 400.
 Bölcsészethallgatók segítő egyesülete
 Budapesten 4.
 Bölöni D. Illés 279.
 Bölöny József 399.
 Böszörményi Géza 185.
 Brádi görög-kel. algimn. ktára 139.
 Brandiz Móríczipcei könyvnyomtató 316.
 Brassai-ktár a kolozsvári unit. főgimn.-
 ban 154.
 Brassicanus János Sándor 347, 413.
 Brassó 57, 315. —i ág. ev. főgimn. és
 alrealisk. ktára 140. —i állami fő-
 reálisk. ktára 140. —i görög kel.
 román főgimn. és alrealisk. ktára 140.
 —i keresk. és iparkamara 188. —i
 nyomtatványok 342. —i róm. kath.
 főgimn. ktára 140.
 Brescia 26, 41.
 Bretholz Berthold 301.
 Brewer Sámuel löcsei könyvnyomtató
 59, 276. — Aesopus-kiadása 343.
 Brezníyk János 255.
 Briquet C. M. 395.
 British Museum 15, 61, 62, 118, 121,
 161, 203, 319, 322, 327, 409.
 Brito János brüggei könyvnyomtató 409,
 410, 411.
 Brooklyn 224.
 Broown bibliografiai író 350.
 Bruckenthal-múzeum ktára Nagy-Szeben-
 ben 314.
 Brunet 220, 336.
 Brügge 409, 410, 411.
 Brünn, Az első —i nyomtatvány 302. —
 benzések ktára 4, 91. —i iparmúzeum
 291; könyvkiállítása 301—303. —
 Museum Francisceum 4.
 Brüsszel 164, 239, 358. —i bibliografiai
 intézet 16, 182, 214, 415, 420. —i
 bibliogr. konferencia 2, 16, 214, 224.
 —i kir. ktár 215, 216, 328. —i nyom-
 dászati szakiskola 224.
 Bubics Zsigmond 108.
 Buda 128, 251, 252, 295, 398, 413. —i
 egyetem 134; könyvnyomdája 134;
 ktára 133. —i káptalan 297; statutu-
 mai (1515.) 420, 421. —i könyvtár-
 egyesület 300, 301. —i ktarak 300,
 301. —i nyomda (Hess András-féle)
 297, 298. —i török kézirat 110.
 Budai András 281. — Esaias 145.
 Budapest 241, 243, 246, 297, 299, 327,
 353, 395. —i egyetem 16; bölcs. kara
 3, 4. —i egyetemi ktár 4, 82, 99,
 172, 292, 313, 316, 345, 355; 1897-ben
 186—191; forgalma 190, 191. gya-
 rapodása 188—190. személyzete 188.
 —i ferenczrendiek ktára 225. —i fő-
 kapitányság 189. —i főv. stat. hivatal
 219. —i kegyesrendi főgimn. igazg. 4.
 —i keresk. iparkamara 182, 188. —
 középiskolák ktárai 140—143. —i
 orsz. stat. hiv. ktára. 291, 399. —i
 orvos-egylet ig. 201. — M. N. Múzeum.
 L. Múzeum. — műkincsei 98. —i
 szobrászok szakegylete 4, 91. —
 székesfőváros ktára 294. — székes-
 fővárosi levéltár 51—56. — székes-
 fővárosi képzőművészeti bizottság 4,
 189.
 Buday József 264.
 Budenz József 237.
 Bugarin-Horváth cs. ltára a M. Nemz.
 Múzeumban 295, 296, 399. — Géza
 295.
 Bukaresti román akadémia 137.
 Bukovszky János 137.
 »Bulletin de l'Institut de Bigliographie«
 415.
 Bunyitay Vincze 4.
 Burány Gergely 153.
 Burger, lipcei ktárnok 111.
 Burgoyne F. J. brixtoni könyvtárnok 203.
 Burgundi herczeg és herczegné 411.
 Butler E. D. 303.
 Buzás Nep. János 154.
 Buzay Mihály czimerlevele (1606.) 295.
 Buzinkai Mihály 159.

- Cagliari** 26. —i egyetemi ktár 26.
Calepinus 199.
Cambridge 217. —i egyet. ktár 322, 328.
Camerino 27. —i egyet. ktár 27.
Campbell 410, 411.
Carran d'Ache, párisi festő 302.
Casali Hubertinus 6.
Casanatensis, Bibliotheca —Rómában 298.
Catania 28, 41. —i egyet. ktár 28.
»Centralblatt für Bibliothekswesen« 103, 306, 318, 320, 321, 367, 415.
Cercle belge de la Librairie 215.
Charlottenburgi városi népkönyvtár 318.
Chasles Ph. 238.
Chatelain Émile 327, 333.
Cházár András 254.
Cheltenham 208. —i Bibliotheca Philippica 208.
Chernel István 189.
Cherven Flóris 141.
Chiakor György, *Epistola de morbo et obitu Stephani regis* 341.
Chicago 189, 224. — **John Crerar Library** 4, 91.
Chilovi Desiderio, a flórenczi nemz. ktár igazgatója 21, 42.
Chrisographia 361.
Cicero-kódex a vaticani ktárban 331. — *Quaestiones Tusculanae* (Bologna, 1496) 6.
Claudin bibliografiai író 350.
Claudiopolis L. Kolozsvár.
Clementis V. *Constitutiones*. Mainz, Péter Schöffler von Gernsheim 1491 cz. m. nemz. múzeumi ősnyt. a brünni könyvkiállításon 303.
»Codex epistolaris saeculi XV.« A krakói akadémia kiadványa. 297.
Coe Charles C. 395.
Colaldus Antonius, római könyvnyomtató 62.
Colbert francia miniszter 125. — **Charles Joachim**, montpellier-i püspök 125.
Columbia College 224.
Como 26.
Copinger, bibliografiai író 350.
Coster 362.
»Corvina« cz. lap 243, 318.
Crane Walter, angol festő 302.
Cremona 26.
Crerar John Library l. Chicago.
Családi ltárak a m. n. múzeumban 1, 9, 11, 94, 95, 185, 186, 296, 399. L. Múzeum és Levéltárak.
Csaplár Benedek 317, 318.
Csaplovics János naplója 184.
Csaplovics-ktár Alsókubinban 314.
Császár Elemér 189.
Csávási Sámuel 280.
Csécsi Ferencz 251. — alap a pozsonyi kir. kath. főgimn.-ban 252.
Csengeri Antal 161, 317. — **István** 278, 279. — **József** ktára a sárospataki ev. ref. főgimn.-ban 254. — **Pál** 280. — **Péter** 279.
Cseögrghő Lóránt 155.
Cséplő Péter 249.
Csepregi T. György 280. — **Mihály** 279, 280.
Cserepéldányok kezelése a M. N. Múzeum ktárában 393.
Cserhalmy József 144.
Csernatoni József 281.
Csik-Somlyói róm. kath. főgimn. ktára 143.
Csiky Miklós 149.
Csoda-szarvas, Rege a —ról 15.
Csokonai V. Mihály kéziratai a csurgói ev. ref. főgimn. ktárában 144.
Csongrád vármegye alispáni hivat. 188, 399.
Csorba Ede 144. — **Ferencz** 301. — **Mihály** 137.
Csornay Gábor 10.
Csudai Jenő 4, 189.
Csulay György 159.
Csurgói ev. ref. főgimn. ktára 144.
Csuzi J. Jakab 61.
Csűrös István 206, 353.
Cuneo 26.
Czaich Gilbert 298.
Czartoriski hercegi ktár Krakóban 298.

- Czédulakatalógus-rendszerek 31.
 Czernowitz 189. — i cs. kir. egyet. ktár 190.
 Czerny Antal 399.
 Czetz cs. nemessége 186.
 Cziklay Lajos 182.
 Czímeres levelek a m. n. múzeum ltárában 11. Bárky István czl. 295. Belényesi Török Mihály czl. 295. Dubrawszky János czl. 295. Frankowczy Paulik Bertalan czl. 398. Gáspárdy Lukács czl. 398. Hadadi Szász Mihály czl. 295. Hiller János czl. 295. Johannides Miklós czl. 295. Kozma Lőrincz czl. 295. Magdics Péter czl. 399. Patkós másképp Hueber János czl. 95. Rác Pál czlevelednek töredéke 398. Tóth Gergely és Mihály czl. 186. Vicenzi Miklós czl. 398. Zárai Lázár czl. 295. Zeöchyöri Boér Matók másképp Miklós czl. 185. L. Múzeum.
 Czobor Béla 4.
 Cyrillus contra Haereticos (Korvin-kódex a M. N. Múzeum könyvtárában, 8.
 Czombor Márton, Szepesi L. — Szepesi. Czuczor Gergely 237, 262.
- D**ácia 97.
 Daday Jenő 291.
 Dálnoki István 281.
 Dánia 322, 328. — kormány 188.
 Daniel-alap a debreczeni ev. ref. főgimn. ktárában 145.
 Dániel pap 49.
 Danielik János 161, 170.
 Danilovics János 151.
 Darnay Kálmán 1, 3, 6, 9, 94, 291.
 Daróczy András (K.) 280. — István 280. János 260.
 Darvai Ármin 4.
 Dávid Ferencz 61.
 Deák Ferencz 236, 398. — János-féle magán ktár Baján 315.
 Deáki egyház 48, 49. — misekönyve 1. Halotti Beszéd kódexe.
 Deáki József 280.
- Debreczen 183, 254, 269, 292, 373. — i államí főreálisk. ktára 145. — i ev. ref. főgimn. ktára 144, 314. — i főiskola 374. — i jogakad. igazg. 182. — kegyestanítórendi algimn. ktára 144. — i kódex 145. — polgármesteri hiv. 188.
 Debreczeni Ember Pál 374.
 Debreczeny-ház Miskolczon 159.
 Deczimalis bibliografiai rendszer 224; kézikönyve 420.
 Dedek Crescens Lajos 188, 313.
 Deési György 279, 281.
 Delisle Leopold, a párisi nemz. ktár igazgatója 220, 323, 328.
 Délmagyarországi tört. és rég. múzeum Temesvárott 182.
 Demeczky Mihály 141.
 Demény Antal 153.
 Demkó Kálmán 157.
 Demografiai kongresszus titkári hivatala 4.
 Dénis Mihály 336., Merkwürdigkeiten« (1780) 344., »Wiens Buchdruckerschicht« 344, 352.
 Dergáts Sándor 160.
 Déryné naplói 7.
 Des Roches belga tudós 410.
 Dési János 279. — Márton 61.
 Dessewffy cs. margonyai cs. ágának ltára a M. N. Múzeumban 1, 9, 11, 94, 95, 103, 186, 207. — Pál 94, 108.
 Deutsche Litteraturzeitung 105, 307, 412, 416.
 Dévai állami főreáliskola ktára 145.
 Dewey Mélvil 224.
 Dézsi Lajos 97, 189, 277, 299, 372. — Mihály 4.
 Dezső apát 49.
 Dickson bibliografiai író 350.
 Dietrich Gyula 14.
 Dio Cassius-kódex a vatikáni ktárban 323, 331.
 Diószegi Bónis Mátyás 111, 320.
 Diószeghi Gábor 280.
 Dittrichstein Dávid 189.
 »Divatcsarnok« című hirlap (1853/4) 8.

- Divén 227.
 Dívíni Pál 279, 280.
 Dobai Székely Sámuel 316.
 Dobó István 254.
 Dobos cs. ltára a M. Nemz. Múzeumban 11. — Bertalan pap (Halábori,) a Döbrentei-kódex írója 207. 208. — Ger-gely 208.
 Dobrowsky Ágost 58.
 Dóczi Imre 145.
 Dodoki D. István 280.
 Dománovszky Endre 257.
 Donáth Gyula 395.
 Dósa Elek 159.
 Dózsa György lázadásáról szóló tudósít-ás 421.
 Döbrentei-kódex 207; írója, l. Dobos Bertalan. — Gábor 198, 225, 262.
 Dömötör László 291.
 Dömsödi János 279.
 Dreller Isák 294.
 Drežda 110, 189. —i állami ltár 190, 324, 328. —i katonai khémiai laboratorium 324.
 Dubrawszky János címérlevele 295.
 Dudás Endre-féle magán ktár Zentán 315. — Gyula 314.
 Dugonics András, Az arany pereczek 421.
 Dunamelléki ev. ref. püspök 353.
 Dunántúli ág. ev. hitv. egyházkerület 4, 91.
 Dus Jakab 227, 228, 229, 231, 233.
 Duvaux, francia antiquár 98.
 Dziatzko Károly 111, 216, 371, 412.
 Éble Gábor 4, 292.
 École de Chartes Párisban 218, 219. — Gutenberg Párisban 222, 223. — municipale Estienne Párisban 222. — professionnelle de Tipographie Brüsszel-ben 224.
 Edelman Ottó 246.
 Edmond bibliografiai író 350.
 Egerváry Ignác 259.
 Eggenberger könyvkiadóczég 163, 171.
 Egressy Sámuel alapítványa a nagykőrösi ev. ref. főgimn.-ban 248.
 Egri állami reálisk. ktára 146. — czisz-tercezi rendi főgimn. ktára 146. —i egyházm. hatóság 182, —i érseki iroda 4. — jogléczeum 4, 182, 396.
 »Egyetemes Philologiai Közlöny« 17, 102, 303, 317, 413.
 »Egyetértés« című hírlap 16.
 Egyházi költészetünk, A XVI—XVII. szá-zadbéli — bibliografiája 15.
 Ehrenfeld-kódex 130.
 Ehrle Ferencz, a vatikáni könyvtár pre-fectusa 113—123, 321—333.
 Eichler Ferdinánd gráci ktárnok 111, 212.
 Einsiedelni apátsági ktár 313.
 Emilia, olasz tartomány 23, 26.
 Emke L. Erd. Magyar Közművelődési Egyesület.
 Emődy István ktára a sárospataki ev. ref. főgimn.-ban 254.
 Endre (II.) m. kir. 48, 95; arany bullá-jának címere 13. — herczeg 95.
 Énekek, Halotti temetésekorra való — (Deb-reczen, 1763.) 396. — (Brassó, 1733.) 396.
 Énekes könyvek, Katholikus és protes-táns 225—233. — Népies festésű tót — 301, 302.
 Eötvös József báró 161. — kollegium ktára 3. — Lajos 250, 299.
 Eperjes 183, 276. —i ág. ev. főgimn. ktára 147. —i ág. ev. kollegium 292. —i kir. kath. főgimn. ktára 146. —i Széchenyi-kör 4, 292.
 Epicedia Dicta Incomparabili Heroi Gabrieli Principi cz. gyulafejevári nyomtatvány (1630.) 373.
 »Építészeti Szemle« szerk. 396.
 Erdély Sándor 77.
 Erdély térképe 315. (Honter-féle.) —i Feniks (L. Bod Péter.) —i Kárpát-egylet 315. —i magyar közműv. egye-sület 189; titk. hivatala 4. —i Mú-zeum (havi folyóirat) 102, 292, 304, 396, 413. —i országgy. czikkek 177—181. —i Múzeum-Egylet ktára 177, 314, 399, 400.

- Erdélyi Béla 4, 189, 399. — János 254.
 — Pál 1, 2, 4, 15, 113, 203, 206, 225, 292, 354, 367.
 »Erdészeti Lapok« 292.
 Erdődi Mihály 280.
 Erdősi János, Uj testamentum (1541.) 145.
 Érdy-kódex 17.
 Ereklýmúzeum, Aradi — 314. Kolozsvári — 314.
 Erhardt Emil 172.
 Erlangeni egyet. ktár 161.
 Ernyey József 10, 94.
 Érsekújvári közs. róm. kath. algimn. ktára 147.
 Eresbét magyar királyné 209, 210. — halála alkalmából tartott n. múz. rendk. ig. ülés jegyzőkönyve 209. — A n. múz. tisztv. karának részvértirata — halála alkalmából 210.
 Erzsébetvárosi állami algimn. ktára 147.
 Escher, a zürichi városi ktár ktárnoka 323, 327, 333.
 »Esprit des Journaux« cz. ujság (1779.) 410.
 Esztergomi Imre ferenczrendi szerzetes 420, 421.
 Esterházy Albert gróf ex-librise a brünni könyvkiállításon 302. — Károly gróf 420.
 »Esti Ujság« szerkesztősége 4.
 Eszéki István 60.
 Esztegar László 2, 4, 16, 91, 182, 184, 212, 313, 357.
 Esztergom 183, 274, 292, 340 —i egyházm. hatóság 182. —i kanonokok 13. —i káptalan 398. —i közs. alreálisk. ktára 147. —i misekönyvek 303, 319. —i szent benedekrendi főimn. ktára 147. —i primási ltár 296.
 »Ethnographia« cz. folyóirat 15, 17, 317.
 Etthre cs. ltára 11, 94.
 Ex-libris 412. —ek a brünni könyvkiállításon 302. Esterházy Albert gróf —e a brünni könyvkiállításon 302.
 Ezredéves országos kiállítás 2, 8, 9. — igazgatósága 4, 182, 188. — történelmi főcsoportja 1, 7, 92, 98.
 Faber Udalricus 347.
 Fábián Gábor 237. — Placid 4.
 Fábry János 253.
 Fáh Ad. a sanct-galleni kápt. ktár ktárnoka 327, 328, 333.
 Faludy Ferencz 251.
 Falussy Gusztáv 4.
 Fankovich Sándor 160.
 Farkas-ktár a kolozsvári unit. főimn.-ban 154. — Róbert 152. — Traján 138.
 Farnese bibornok 62.
 Fatáblanyomatok 362, 411.
 Fáy András 254.
 Fazy James 240.
 Fehértemplomi állami főimn. ktára 147.
 Fejér István 182.
 Fejérpataky László 1, 4, 13, 48, 82, 91, 182, 206, 209, 292, 314, 321, 325, 327, 329, 331, 333, 353, 354, 355, 395.
 Fekete Jakab 280. — József-féle magán-gimnázium ktára Budapesten 142.
 Felix János 147.
 Felsmann József 143.
 Felső-Diós 184.
 Felső-lövői ág. ev. gimn. és reálisk. ktára 148.
 Felsőmagyarországi Múzeum L. Kassa.
 Felső-Vadász 129.
 Fényes Kálmán 189.
 Fényképgyűjtemény a m. nemz. múz. ktárában 7, 10, 296.
 Fényképezés, Régi kéziratok — e 321—333.
 Fenyvessy Ferencz 292.
 Ferdinánd (I.) m. kir. 295. (II.) m. kir. 95, 251, 398. (III.) m. kir. 11, 186.
 Ferencz (I.) franczia kir. 101. (I.) magy. kir. 95, 154, 295. (Szent-) 233.
 Ferencz József (I.) magy. kir. 62, 68, 83. — tud. egyetem Kolozsvárt l. Kolozsvár.
 Ferenczi Zoltán 59, 177, 182, 399.
 Ferenczrendiek budapesti ktára 225. — gyöngyösi ktára 225. — A magyar — XVI. sz. története 13, 225. — lajbachi tart. főnöksége 183.; pozsonyi tart. főnöks. 4, 91.; szolnoki tart. főnöks. 4, 91.

- Ferenczy József 4, 91, 270. — Károlyné (özv.) 397.
- Fermendžin, Euzebius atya 13.
- Festetich György gróf 272. — Lajos 151.
- Festus János, kassai könyvnyomtató 275.
- Fiala Jakab 259.
- »Figyelő« cz. folyóirat 48, 124.
- Filstich Kata tiszteletére írt lakadalmi vers 372.
- Fináczy Ernő 135.
- Finkey József 255.
- Firenze L. Flórencz.
- Firtinger Károly 299.
- Fischer Georg 138. — Lajos 412.
- Fiumei áll. főgimn. ktára 148. —i ten-
gerészeti akadémia 395.
- Flandria 126.
- Flateau Emil 239.
- Flatt Károly 183.
- Flórencz 20, 27, 223. —i Ambrosiana
117. —i nemzeti könyvtár 21, 22, 26,
27, 29, 30, 34, 36, 44, 45, 182, 189,
—i nemz. múzeum 20.
- Fogaraszöldje 186.
- Fogarasi Gábor 279.
- »Foia« brassói újság (1858.) 8.
- Folyóirat, Az első magyar gazdasági —
— 270. — ok a könyvtárban 14, 33,
—ok szemléje 102, 303, 413.
- Fontainebleau 101.
- Forgó-gyűjtemény a M. Nemz. Múzeum
ktárában 93.
- Formica Máté, bécsi könyvnyomtató 340.
- Forster Gyula 82, 108, 294, 295, 296.
- Forteguerri ktár Pistójában 27.
- Fortunatus históriája (Lócse, 1689.) 58.
- Főfelügyelet, Hazai múzeumok és könyv-
tárak — ének szabályozásra von.
minist. rendelet 84.
- Főfelügyelőség, A hazai múzeumok és
ktárak — e 82—91. 205.
- Főkapitányság, Budapest — 4, 91.
- Földi János 272.
- Földművelésügyi miniszterium, Magyar —
4, 91, 183, 399.
- Földrajzi intézet, Csász. és kir. katonai
— 189. — Magyar — Társaság 403.
- Földtani intézet, M. kir. — 5, 403, 183.
- Földvály testvérek adománya a csurgói
ev. ref. főgimn.-nak 144.
- Főrendiház irodája 292.
- »Fővárosi Lapok« cz. hirlap 16.
- Fra Angelico 413.
- Fraknoi Vilmos 82, 83, 108, 205, 297,
298, 299, 314, 352, 395. —féle intézet
Rómában 18.
- Franciaország 126, 161, 218, 322, 327,
328. —i bibliofilek 412, 413. —i
közokt. miniszterium 367. —i községi
könyvtárak 219.
- Franeke 207.
- Frangepan Kristóf 61.
- Frank M. Highley 292.
- Frankfurt a. M. 61. —i Rothschild ktár
5, 395.
- Frankfurter bécsi könyvtárnok 111, 318.
- Frankl Bernát 7.
- Franklin, francia történetíró 100, — tár-
sulat r. t. 98, 395.
- Frankowczy Paulik Bertalan czímerlev.
(1514.) 398.
- Franzenau Ágost 4.
- Franzens-Museum Brünnben 302.
- Freeman, Essays in Mediaeval History 204.
- Freisingeni töredékek 17.
- Fridrich Urban 228.
- Fronto-kódex a vatikáni ktárban 323, 331.
- Fröhlich Róbert 141.
- Fuchs Zsigmond 299.
- Fumagalli, olasz paleografus 223.
- Furman J. Ede 153.
- Fust 362.
- Függenschuh Ferencz 251.
- Fülek 227.
- Füredi János 253.
- Füzéri György 280.
- Füzési Mihály 281.
- G**aál Lajos 261. — Mózes 252.
- Galgóczy Károly 4, 91, 189.
- Gallus Alexander Doctrinaleja 410.

- Gams, Series Episcoporum 62.
 Gárdonyi Géza 7.
 Garelli-féle nyilv. ktár a bécsi Theresiánumban 343.
 Garnett Richard, londoni könyvtárnok 203, 204, 367.
 Gáspár, ferenczrendi barát 233.
 Gáspárdy Lukács czimer lev. (1659.) 398.
 »Gazdaságot Czélozó Ujság« 270.
 Gaze szövet, Régi kéziratok —tel való kezelése 322.
 Gebe Endre 206, 353.
 Gelatin, Régi kéziratok —nal való kezelése 120, 121, 322, 323, 324, 325.
 Gelcich József, raguzai tanár 10.
 Genf 164, 240, 395.
 Gent 409. —i egy. ktár 409.
 Gentili Vietro 395.
 Genua 26. —i egyetemi ktár 26, 30.
 Gere Ferencz 248.
 Geréb József 292. — László, 297, 298.
 Géresi Kálmán 145.
 Gerevich Emil 152.
 Gerlóczy Károly 82.
 Gersheim 303.
 Gerson Jean, Instruction et doctrine de tous chrétiens et chrétiennes 410, 411.
 Gervinus 161.
 Gerzon Adalbert 397.
 Ghesquiére bollandista 410.
 Gheyn P., Van den, — a brüsszeli kir. könyvtár őre 327, 328, 329, 333.
 Gilliodts-Van Severen, brüggei levéltárnok 409—412.
 Gioberti-tinktúra 117.
 Giordano, zeneszerző 14.
 Gladics Pál 395.
 Glasgow 125.
 Godra Mihály 263.
 Goethe 204. — gyűjtemény, A. M. Tud. Akadémia —e 195, 196.
 Gohl Jenő 8. — Ödön 4, 91.
 Goldzieher Ignác 194.
 Goll János 395.
 Gömör vármegye 129.
 Gönczi András 60.
 Gönczy Lajos 260.
 Görgey cs. ltára 11.
 Gőteburgi kir. tud. társulat 395.
 Göttinga 369. —i egyetem 216; bibliografiai tanszéke 371. — ktára 161, 190, 371.
 Grác 295. —i cs. kir. egyet. ktár 190, 313. —i történelmi egyet. 183.
 Graff Gáspár 372.
 »Grafikai Szemle« 102, 299, 304, 414.
 Grande Encyclopedie, Magyarországra von. cikkek a —ben 422.
 Gräsel Arnim, hallei ktárnok 100, 111, 318, 367, 368. — Bibliothekslehre-jének francia fordítása 367.
 Greguss Ágost 257.
 Greifswaldi egyet. ktár 161.
 Gresits Miksa 156.
 Grimm Jakab 161.
 Grócz Ernő 299.
 Grosseto 27.
 Gröningen 62, 111, 207.
 Gutenberg 112, 362, 411. — iskola Párisban 223.
 Gyalai András 278, 279, — György 279. — József 279. — Márton 279.
 Gyarmati János 279.
 Gyalog István 139.
 Gyalui Farkas 108, 399.
 Gyázmagyarok 15.
 Gyöngyös 228. —i ferenczrendiek gimn. ktára 148. —i ferenczrendiek ktára 225. —i glosszák 225; kódexe 420. — szótár 17, 198—203. —i tolalék 225.
 Gyöngyösi István, 145. — A család Cupidonak etc. 421. — János 276.
 Gyönki ev. ref. algimn. ktára 148.
 Győr 148, 292, 395. —i állami főreálisk. ktára 148. —i székesegyház 319. —i szent-benedekrendi főimn. ktára 148.
 Győr-Szent-Márton 189.
 Győrfi Endre 153.
 György Aladár 82, 98, 99.
 Gyulafehérvár 96, 159, 177—181, 295.

- i Batthyány ktár 314, 372. —i róm. kath. főgimn. ktára 149.
- Gyulai-ktár a székelv udvarhelyi ev. ref. főgimn.-ban 260. — Ágost 317. — Lajos gróf 260. — Pál 169.
- Gyurcsák jezsuita 138.
- H**achette et C-ie, párisi kiadóczég 218.
- Hadadi András 279. — István 278. — Mihály 279.
- Hadház 271.
- Haebler, drezdai ktárnok 111.
- Hain, Repertorium Bibliographicum 247. 336, 337, 338, 346.
- Hajdu-Böszörmény 396. — ev. ref. gimn. ktára 149.
- Hajdu-nánási ev. ref. gimn. ktára 149.
- Hajnal Mátyás 231.
- Halabori Dobos György I. Dobos.
- Hallei egyet. ktár 190.
- Halmi László 264.
- Halotti Beszéd kódexe (Pray-kódex) a M. Nemz. Múzeum könyvtárában 46—51, 232.
- Hamolyák Márton 139.
- Hampel József 82, 209, 292, 396. —né Pulszky Polixéna 294, 397.
- Hanfstängl Ervin 238.
- Hansen, kölni városi ltárnok 111.
- Harasztosi Mihály 280.
- Harrassowitz, lipcei kiadó 213.
- Hassák Viktor 153.
- Hatvani István 145.
- Haudek Viktor 301.
- Hauser Ottó 183, 292.
- Havas Rezső 292.
- Haverda Mátyás 257.
- Havrán Dániel 205.
- »Hazánk« cz. hirlap 14.
- Házassági jelentés (1676.) 348.
- Heckenast Gusztáv 161, 163.
- Hegedűs Béla 141.
- Heidelbergi egyetem 258. —i egyet. ktár 161, 190, 326, 328.
- Heinrich Gusztáv-féle Régi Magyar Könyvtár 421.
- Heintz Emil 397.
- Helbing Ferencz 422.
- Helle Károly 4.
- Hellebrant Árpád 11, 58, 59, 96, 198, 319, 372.
- Hellenbach báró család iratai 12. — Dénes báró 12.
- Heller Ágost 192, 354.
- Hellwig Wilhelm 258.
- Helsingforsi egyetem 303.
- Heltai Gáspár 183.
- Heltzdörffer Mihály 280.
- Heraldikai és genealogiai társaság, Magyar — 13, 14, 16, 292, 396.
- Herberger Béla 399.
- Herczegprimási iroda 4.
- Hering Sándor 399.
- Herman Antal 315. — Ottó 183.
- Herr Ödön 246.
- Herschnig Dániel 252.
- Hess András, budai könyvnyomtató 297, 298.
- Hettyey cs. aragoniai czimere 13.
- Hetvenessy Gábor, provinczialis 138.
- Hevenessy-féle kéziratok a komáromi Szent-Benedekrend algimn. ktárában 155.
- Hevesvármegye 399. — közönsége 188.
- Heya Mihály 292.
- Heyden Sebald 17, 57, 299; Puerilium colloquiorum Formulae krakói töredéke 57.
- Hiller János czimerlevele (1770.) 295.
- Heinpfner Béla 136.
- Hinrichs lipcei kiadó 240.
- Hintz Emil 183.
- Hirlapirodalom, A hazai — 1897-ben 13. A hazai nemmagyar nyelvű — 1897-ben 14.
- Hirlaptár, M. nem. múzeumi — 8, 9, 94, 185, 283, 295, 398. —ak Budán 300.
- Histoire generale, Magyarországra vonatkozó cikkek a —ban 422.
- »Hitel« német fordítása 419.
- Hlatky József 155.

- Hlavatsek András 255.
 Hodinka Antal 4, 396.
 Hódmező-vásárhelyi ev. ref. főgimn. ktára 149, 150.
 Hoffer Endre 260.
 Holkot Róbert »Lectiones« (1473.) 138.
 Hollán Ernő 82.
 Hollandia 322, 327, 328. —i bibliofilség 412.
 Holló László 153.
 Hollók Imre 253.
 Holtrop bibliografiai író 350.
 Homeros 254.
 Homor István 260.
 Honter János, Rudimenta Cosmographica 343. — szobrának leleplezése 315.
 Hontvármegyei történelmi kiállítás 315.
 Honvédelmi minisztérium, Magyar — 399.
 Horányi Elek 163, 259. — Memoria Hungarorum 348.
 Horatius 339.
 Horn Emil (Páris) 4.
 Horovitz Lajos, antiquárius 4, 318.
 Horváth-féle magánktár Zentán 315. — Árpád ktára 1, 3, 9, 185. — Cyrill 259. — Géza 4, 82, 209. — Ignác 14, 58, 60, 177, 205, 209. — István 316. — József 159. — Kristóf 256. — Mihály belényesi r. kath. plébános 137. — Sándor 2, 250. — Ödön 4. — Zoltán 249. L. Palóczi.
 Horvát-Szlavonország nyomdatermékeinek köt. példányai 408.
 Horti Pál 422.
 Hosszú (Hossu) József 137. — Róza 398.
 Hosszúfalusi P. János 278.
 Houdard Adolf 189.
 Hörk József 183.
 Hubert Emil 129, 203, 292, 327, 419.
 Hücke J. 189.
 Hueber L. Patkós.
 Huet, avranchesi püspök 125.
 Hugo Károly 1.
 Humboldt Sándor 161.
 Hunfalvy Pál 161, 237.
 Hunyadi B. András 279. — Márton 278, 279.
 Huszár Gál 250.
 Hügyei Farkas cs.-ra von. iratok a M. Nemz. Múzeum ltárában 12.
 Hymnusok Adventre stb. (Kolozsvár, 1690.) 396. — Isteni ditséretetek (Debreczen, 1723.) 396.
 Igazságügyminisztérium, Magyar — 292.
 Igló 59. —i ág. ev. főgimn. ktára 150. — magyar olvasó-társaság 150.
 Illésy János 273.
 Illyefalvi Mihály 281.
 Imre m. kir. 95. — Sándor 145.
 Indiai kormány 188.
 Ingolstadt 61. —i ktár 316.
 Innsbrucki cs. kir. egyet. ktár 190. —i ltári kongresszus 111.
 Institut für oesterreichische Geschichtsforschungen 218. — international de Bibliographie L. Brüsszel.
 Intze Mihály 92, 93. — levelezése 7.
 Iparművészeti múzeum, Országos magy. — 98; ktára 419.
 Ipolyi Arnold 161. — Mithológiája 317. — múzeum Nagy-Váradon 314, 353.
 Ipolyság 315.
 Irányi Dániel örökösei 4.
 Irás, Az — története 360, 361.
 Irenaeus Simplicius Philadelphus 111, 112.
 »Irodalmi Hirdető« cz. lap (1842—48.) 170.
 Irodalmi levelek gyűjteménye a M. N. M. ktárában 1, 8, 93, 99, 294, 397, 398.
 Irodalomtörténeti bizottság, M. tud. akad. — 128. — Közlemények 15, 102, 277, 305, 414.
 »Ismertető« című hirlap (1839. II.) 185.
 Issekutz Gyula 399.
 István (Szent-) m. király 97.
 Istvánffy Gyula 4, 91.
 Iványi István 257.
 Iványos Miklós 280.
 Izraelita magyar irodalmi társaság 4, 183.
 Izsó Miklós 16.

- Janin Jules 412.
 Jankovich Miklós 316, 317.
 Jankó János 4.
 Jankovics László 151.
 Jankovich gyűjt. a M. Nemz. Múzeum
 ltárában 12.
 János m. kir. 129, 295. — szász kir. 161.
 Jansenius Cornél, ypresi püspök 126, 127.
 Jansenizmus 126, 127.
 Janus Pannonius 298.
 Jászay Pál 129.
 Jászberényi közs. kath. főgimn. ktára 150.
 Jászói prépostsági ktár 314.
 Jeddi Mihály 278.
 Jedlicska Pál 183.
 Jekelfalusy József 407.
 Jenei György 278. — Miklós 280.
 Jeszenszky Dezső 266.
 Jezsuiták rendje 133, 134. A magyaror-
 gyarországi — könyvtárai 133, 134.
 — nyomdája Nagyszombatban 273.
 Jogászegylet, Magyar — 5, 91.
 »Jogtudományi Közlöny« szerk 292.
 Johannides Miklós czimerlevele (1660.)
 295.
 Jókai Mór 98, 319, 320.
 Jóny-féle ktár a kézmárki ág. ev. fő-
 gimn. ktárában 153.
 Joó Imre 248.
 Jordánszky-kódex 17.
 Józan Miklós 97.
 Judavits Lázár 4.
 Junker Károly 4. — László 152.
 Jura Tamás 280.
 Jurányi Győző 300.
 Jurkovics Emil 139.

Kádár Gábor műintézete 98.
 Kalendarium, Lőcsei — 348.
 Kaliáni Ádám 399.
 Kálmán, magy. király korabeli törvények
 másolata 50. — Dezső 183.
 Kálnai György 280.
 Kalocsa 396. —i egyházm. hatóság 183.
 — érsekség 399. —i Jézus-társaság
 érseki főgymn. ktára 150.
 Kalotaszeg 278, 279.
 Kamarai számadások a M. Nemz. Múzeum
 ltárában 12.
 Kammerer Ernő 82.
 Kámory Sámuel 237.
 Kanadai kormány 188.
 Kanitz Ágost 399. — Arisztid 399, 400.
 Kanyaró Ferencz 57, 206, 353.
 Kaposi Sámuel 159.
 Kaposvári állami főgimn. ktára 150.
 Kara Győző 206, 353, 396.
 Karaba Ágost 259.
 Karai László, budai prépost 297, 298.
 Karácson István-féle magán ktár Zentán
 315.
 Karácsony Márton 159.
 Karácsonyi Aladár gróf 4, 91, 189. —
 Incze 259. — János 4.
 Karczag 396. —i ev. ref. algimn. ktára 151.
 Karkecz Alajos 206, 353.
 Kármán József 5.
 Karlsruhe-i tart. főlevéltár 111.
 Károly (V.) francia király. 101. — (IX.)
 francia-király 101. — (Kopasz) 101.
 — (Nagy) 101, 361. — Albert szardi-
 niai király 23.
 Károlyi gróf család 5, 91, 400.
 Kárpát-egyesület, Magyarországi — 292,
 396.
 Kárpáti Endre 8. — Károly 256.
 Kazinczy Ferencz 92, 262. — ktára a sáros-
 pataki ev. ref. főgimn.-ban 254.
 Kassa 60, 269, 274, 275, 292, 295, 316,
 352. —i akadémia 138. — állami
 főreálisk. ktára 152. —i felső magyar-
 országi múz.-egylet ktára 303, 314.
 —i jogakadémia ktára 314. —i pre-
 montrei főgimn. ktára 151. — ref.
 templom 374.
 Kassuba Domokos 146.
 Katalógusok, Könyvtári — 3, 111, 215.
 »Katholikus Paedagogia« szerk. 292. —
 Szemle 17.
 Katinszky Gyula 8.
 Katona József-kör Kecskeméten 189. —
 Lajos 317. — Mihály 248, 279. — Pál 279.

- Kecskeméti állami főreálisk. ktára 152.
 — ev. ref. főgymn. ktára 152. —
 Katona-József-kör 189. — kegyes
 rendi főgymn. ktára 152.
 Kecskes János 251.
 Keil József 183.
 Kelecsényi Károly 292.
 Kelemen (I.) pápa 129, 130. (IV.) — pápa
 regesta-kötete a M. Nemz. Múzeumban.
 15. — (V.) pápa 303.
 Kelen István 5, 91, 189.
 Kéler Béla, zeneszerző 162.
 Kellemen Károly 257.
 Kemenes Mihályfa 1.
 Kemény, komárommegyei alispán 155. —
 Ferencz 146. — Zsigmond báró 161.
 »Kémli« című hirlap (1839. I.) 185.
 Kempis Tamás Krisztus követéséről írt
 könyve 125.
 Kempf József 5, 91.
 Kende Samu, bécsi antiquár 398.
 Kendeffy-alap a debreczeni ev. ref. fő-
 gimn. ktárában 145.
 Képviselőházi iroda 5, 91, 183, 292,
 316, 399.
 Képzőművészet, Magyar — 16.
 Kerekes Pál 1, 294.
 Kereskedelmi minisztérium, Magyar —
 5, 7, 9, 91, 183, 184, 399, 407.
 Osztrák — 292, 396.
 Kereskedelmi Múzeum, Magyar — 183,
 188, 316.
 Kereszty István 14.
 Kerntler Ferencz 5, 183, 396.
 Kertbeny Károly 365. — bibliografiai
 törekvései 161—176, 234—246. — féle
 gyűjtemény a M. N. Múzeum ktárá-
 ban 93, 184.
 Kettős példányok a M. Nemz. Múzeum
 könyvtárában 2.
 Kéry Gyula 184, 292, 294, 295, 397.
 Keserű Tamás 226.
 Késmáki rev. lyceum ktára 59.
 Keszthely 272, 273. —i grófi ktár 272.
 —i kódex 17. —i premontrei főgimn.
 ktára 152.
 Kézdivásárhely-kantai minorita főgimn.
 ktára 153.
 Kéziratok, Régi — tatározása és megóvása
 113—123, 321—333.
 Kézsmárki ág. ev. főgimn. ktára 153.
 Kincs Gyula 266.
 Király Ernő 225. — Péter 292.
 »Királyi Magyar Ujság a Földművelés-
 ről« 270.
 Királylajstrom a Pray-kódexben 48, 50.
 Kis János 262.
 Kisch Gusztáv 5, 91.
 Kis Kartal 60.
 Kisfaludy-társaság 15, 303; évlapjai 15;
 pálya tétele a magyar könyv illusz-
 tráció történetére 342. — Károly
 262. — Sándor könyv- és ltára 1, 2,
 4, 6, 10, 11.
 Kis-kun-félegyházai közs. kath. főgimn.
 ktára 153.
 Kis-kun-halasi ev. ref. főgimn. ktára 153.
 Kispeszt 292.
 Kiss könyvtár a székely-udvarhelyi ev.
 ref. főgimn.-ban 260. — Ernő 250.
 — József, Baczka-madarasi — 260.
 Kissovics József ktára a veszprémi kegyes-
 rendi főgimn.-ban 265.
 Kis-szebeni kegyesrendi algimn. ktára 153.
 Kis-ujszállási ev. ref. főgimn. ktára 154.
 Kiszlingstein Sándor 246, 400.
 Kisztri N. István 279.
 Klagenfurt 318.
 Klarisszák kolostora Pozsonyban 252.
 Klebelsberg Géza 292.
 Knauz Nándor 4, 5, 7, 10, 172.
 Knollarottzi Péter János 62, 111, 112,
 206, 207, 320.
 Koch Károly 302.
 Kódexek: Alexandrinus kód. a British
 Museumban 118. Cicero-kód. a vati-
 káni ktárban 331. Debreczeni-kód. 145.
 Dio Cassius-kód. a vatikáni ktárban
 323, 331. Döbrentei-kód. 207. Ehren-
 feld-kód. 130. Erdy-kód. 17. Fronto-
 kód. a vatikáni ktárban 323, 331.
 Jordánszky-kódex 17. Keszthelyi-kód.

17. Kolozsvári-kód. 17. — a brünni könyvkiállításon 301. Lobkovitz-kodex 17. Lugossy-kod. 145. Magyar vonatk. — a cheltenhami Bibl. Phil. lippicában 208. Vatikáni — a sanct-galleni konferencián a 323, 326, 331. Pray-kódex L. Halotti Beszéd.
- Kollányi Ferencz 2, 13, 183, 189, 206, 225, 354.
- Kollár Jánosné 5.
- Koltai Vidos cs. I. Vidos.
- Kolosvári Aladár 189.
- Kolozsvár 57, 58, 159, 181, 185, 189, 269, 277, 278, 279, 280, 281, 292, 341, 353, 396. — i Erd. Magy. Közm. Egyes. főtít-kári hiv. 182. — Erd. Múzeum ktára 177, 314, 399, 400; 1897-ben 399, 400, 401; gyarapodása 399, 400; használata 400; országgyűlési törvény-czikkei 177—181. — i ereklyemúzeum 314. — ev. ref. belső templom egy-leveles nyomtatványai 277—281. — ev. ref. kollégium 278, 279; ktára 61, 154, 314. — i Ferencz-József tud.-egyetem ktára 108, 189, 292, 314. — i gazdasági tanintézet 183. — i kath. liceum ktára 372. — kegyesrendi főgimn. ktára 154. — i kereskedelmi és iparkamara 400. — i nyomtatványok 342. — i unit. főgimn. ktára 154. — i városi tanács 399.
- Kolozsvári-kódex 17.
- Kolozsvári György 281.
- Kolosváry Bálint 399.
- Komárik István 150.
- Komáromi kolostori ktár 252. — Kulcsár ktár 314. — i szent-benedekrendi algimn. ktára 154.
- Komjáthi Benedek, Szent-Pál leveleinek fordítása 299, 338.
- Komlóssy-alap a debreczeni ev. ref. főgimn. ktarában 145. — Arthur 183. — Miklós 10.
- Koncz József 96, 159, 374.
- Kondor József 5.
- Konrád Mihály, Sonnensteini 10, 94.
- Konstantinápoly 110. — i török nemz. ktár 110.
- Kont Ignác 319, 320.
- Kónya Ferencz 206, 353.
- »Kopaszság dicsireti« 346.
- Koppy Károly ktára a váci kegyesrendi főgimn.-ban 264.
- Kormos Béla 185.
- Korocz András, pap 60.
- Korvin-kódexek 7, 8, 413.
- Korvina 99, 254, 354, 412, 413. A — irodalma 242.
- Kossuth cs. ltára 11, 12. — Lajos 16, 239. — iratai és levelezése 12, 95, 186, 296.
- »Koszorú,« Arany János —ja 172.
- Kotunovics Sándor 249.
- Kozma Bernát 292. — Lőrincz czimerlevele (1643.) 295.
- Kovács Antal, apát 140. — László 313. — Pál 10, 94.
- Kovách Imre (Rigyczai) ktára 315.
- Kovachich József Miklós 7, 316. — Márton György 7, 134, 138, 155, 252, 316.
- Kovacsóczy Farkas 341.
- Kovalszky Lajos 263.
- Kovácsnai Péter 278.
- Kőfalvi Vidor 262.
- Kölcsey-egyesület ktára Aradon 314.
- Kölesd 183.
- Köleséri Sámuel 93.
- Köln 6, 240.
- König H. W. 399.
- Königsbergi egyet. ktár 161. — i phys. öcon. Gesellschaft 292.
- Könyv, A — története 360, 361, 362.
- Könyvbejegyzés 319.
- Könyvészet, I. Bibliografia.
- Könyv-illusztráció 302, 342, 343. A magyar — történetére hirdetett pályázat 342.
- Könyvkedvelők 412, 413.
- Könyvkereskedelem története 359.
- Könyvkiadói szakismeretek 359, 360.
- Könyvkiállítás, A brünni — 301—303. A budapest (1882) — 301.

Könyvkereskedők, Magyar — Egylete 243, 246.

Könyvkötészet 101, 412. — a brünni könyvkiállításán 302. Német — a XV, XVI. sz.-ban 111. — i pályázat 422. — története 361.

Könyvnyomda — fölszerelés bibliografiai czélokra 349.

Könyvnyomtatás kezdetei 297—299, 302, 303, 409—412.

Könyvnyomtatók szakképzése 299. — szakköre Budapesten 299.

Könyvszemle, Magyar — 3, 5, 14, 16, 57, 60, 99, 152, 160, 161, 184, 218, 243, 266, 292, 294, 300, 321, 335.

Könyvtárak: Ágoston József ktára 58. Alsó kubini Csaplovics ktár 314. Angolországi szabad nyilv. ktárak 203. Aradi Kölcsey egyesület ktára 314. — i Orczy-Vásárhelyi ktár 314. Augustinovich-ktár a kolozsvári unit. főgimn.-ban 154. Avignon-i papok ktára 100. Bács-Bodrogmegyei könyvtárak 314. — tört. társulat ktára Zomborban 314. Bajai Deák János-féle magánktár 315. Bajtay-ktár a budapesti kegyesrendi főgimn. ktarában 141. Baseli egyet. ktár 313, 328. Basini kolost. ktár 252. Bászfel-féle ktár 187. Batthány ktár Gyula-Fejérváron 314, 372. Bécsi ktárak L. Bécs. Beregszászi N. Pál ktára a sárospataki ev. ref. főgimn.-ban 254. Berlini kir. ktár 161, 328. Berni svájci orsz. ktár 328. Bolognai egyet. ktár 26, 41. Brassai-ktár a kolozsvári unit. főgimn.-ban 154. British Museum ktára 15, 61, 62, 118, 121, 161, 203, 319, 322, 327, 409. — Brünni benczések ktára 4, 91. Brüsszeli kir. ktár 215, 216, 328. Budai ktár 300, 301. Budapesti ktárak L. Budapest. Cagliarii egyet. ktár 26. Cambridgei egyet. ktár 322, 328. Camerinoi egyet. ktár 27. Cataniai egyet. ktár 28. Charlottenburgi városi népkönyvtár 318. Cheltenhami

Bibliotheca Phillippica 208. Chicagói Crerar John ktár 4, 91. Csengeri József ktára a sárospataki ev. ref. főgimn.-ban 254. Czartoriski hercegek ktára 298. Czernowitzi cs. kir. egyet. ktár 190. Deák János-féle magán-ktár Baján 315. Dudás Endre-féle magán-ktár Zentán 315. Einsidelni apátsági ktár 313. Emödy István ktára a sárospataki ev. ref. főgimn.-ban 254. Eötvös-kollégium ktára 3. Erlangeni egyet. ktár 161. Farkas-ktár a kolozsvári unit. főgimn.-ban 154. Flórenczi nemzeti ktár 21, 22, 26, 27, 34, 36, 44, 45, 182, 189. Forteguerreri ktár Pistojában. 27. Franciaországi közs. könyvtárak 219. Frankfurti Rothschild ktár 5, 395. Genfi egyet. ktár 409. Genuai egyet. ktár 26, 30. Göttingai egyet. ktár 161, 190, 371. Greifswald egyet. ktár 161. Gyöngyösi ferenczrendiek ktára 225. Gyulafejevári Batthány-ktár 314, 372. Gyulai-ktár a székelyudvarhelyi ev. ref. főgimn.-ban 260. Hallei egyet. ktár 190. Heidelbergi ktár 161, 190, 326, 328. Horváth Árpád ktára 1, 3, 9, 185. Innsbrucki cs. kir. egyet. ktár 190. Jászói prépostsági ktár 314. Jóny-féle ktár a kézsmárki ág. ev. főgimn. ktarában 153. Karácson István-féle magán ktár Zentán 315. Kassai felsőmagyarországi múz.-egylet ktára 303, 314. — i jogakadémia ktára 314. Kazinczy Ferencz ktára a sárospataki ev. ref. főgimn.-ban 254. Kisfaludy Sándor ktára 1, 2, 6, 10, 11. Kolozsvári ktárak L. Kolozsvár. Komáromi kolostori ktár 252. Konstantinápolyi török nemz. ktár 110. Königsbergi egyet. ktár 161. Krakkói cs. kir. Jagello-egyetemi ktár 190. Kulcsár ktár Komáromban 314. Lembergi cs. kir. egyet. ktár 190. Lengyelországi ktárak 316. Leydeni egyet. ktár 323, 324, 326, 328. Lipcsei egyet. ktár 189, 190. Losonczy városi

- közkönyvtár 314. Luccai nyilvános ktár 27. Luzerni városi ktár 313. Magyarországi vidéki ktárak állapota és kincsei 334, 345. Majoros István-féle ktár Zentán 265, 315. — Marburgi egyet. ktár 190. Marosvásárhelyi Teleki ktár 314. Messinai egyet. ktár 28. Milanói Ambrosiana ktár 19. — Brera ktár 18, 19, 20, 26, 31, 36, — nemzeti ktár 22. Mircse-féle ktár 187. Modenai egyet. ktár 26. Müncheni áll. és udv. ktár 190, 225, 316, 328. Nápolyi nemz. ktár 22. — egyet. ktár 27. Nagyszebeni Bruckenthal-múzeum ktára 314. Németújvári kolostori ktár 252. Newyorki Astor ktár 4, 5, 18. Nürnbergi városi ktár 190. Olaszországi ktárak 2. — állami ktárak 18—46. Oxfordi Bodleian ktár 96, 97, 328, 330. Paduai egyet. ktár 28. Palermói nemz. ktár 22, 28. Párisi ktárak L. Páris. Parmai Bibl. Palatina 26. Perugiai egyet. ktár 27. Pesaroi Oliveriana ktár 27. Piacenzai Passerini-Landi ktár 26. Pistoiai Forteguerri ktár 27. Podmaniczky Géza báró ktára 60. Prágai egyet. ktár 58. Pratoi Roncianiana ktár 27. Római ktárak L. Róma. Sanct-galleni káptalani ktár 326, 327, 328, 333. Sassarii egyet. ktár 26. Sienai városi ktár 27. Szegedi Somogyi-ktár 1897—98-ban 401—406. Stuttgarti kir. ktár 328. Szentpétervári cs. ktár 190. — Testőrség m. kir. — ktára 6. Turini nemz. ktár 22, 26. Turócz-Szt.-Mártoni múzeum tóttársaság ktára 314. Upsalai egyetemi ktár 5, 396. Velencei Szent-Márk ktár 22. Wolfenbütteli egyet. ktár 161. Zentai Dudás Endre-féle magán ktár 315. —i Horváth-féle magán ktár 315. —i Majoros-féle magán ktár 315. —i Karácson István-féle magán ktár 315. Zürichi városi ktár 313, 323.
- Könyvtári adminisztráció 204. — építkezés 204.
- Könyvtár kezeléstan 358, 365, 366, 367, — irodalma 367. L. Bibliothékonomia. Könyvtártan.
- Könyvtár-múzeum 111.
- Könyvtárnokok egyesülete, Svájci — 327. — Német — első gyűlése 110. — fizetése 44. — minősítése 204, 212—225. — szakvizsgálatai 101, 215. L. Bibliografia.
- Könyvtártani kézi könyvek 100. — szaktanfolyam, Első magyar — 205, 206, 352, 356. L. Bibliotékonomia, bibliografia.
- Köpecsi János 93.
- Köpeczi János 280.
- Körispataki Ferencz 280.
- Körmend 353.
- Körmöczbányai állami főreáliskola ktára 155. —i városi tanács 188.
- Kőrösi István 281. — József 183, 396.
- Körösy László 147.
- Köszegi Szent-Benedekrend algimn. ktára 155.
- Közgazdasági Szemle szerk. 292.
- Közoktatásügyi miniszterium, Francia — Olasz — 292. Magyar — L. Vallás-és közokt. min.
- Köteles példányok 3, 23, 63—77, 299, 320, 400, 401, 408. — az Erd. Múzeum ktarában 400, 401. — az olasz ktárakban 23. — az orsz. magy. stat. hiv. ktarában 408.
- Középiskolák, Magyarországi — ktarai L. könyvtárak.
- Krakkó 299, 316, 346. —i akadémia 5, 91, 183, 297. —i cs. kir. Jagello-egyetemi ktár 190.
- Krater Ferencz 92.
- Krcsméry Károly 247.
- Krenner József 82, 209.
- Krónika, Pozsonyi Kis — 49.
- Kropf Lajos 61, 62, 204, 208, 319, 367.
- Krüger Viktor 249.
- Kudora Károly 187, 313.
- Kulcsár ktár Komáromban 314. — Endre 183.

- Kun-kollegium, Ev. ref. — Szászvároson 258. — István 94, 108. — Sámuel 124.
 Kuncz Adolf 82. — Elek 137.
 Kun-szent-miklósi ev. ref. algimn. ktára 155.
 Kuun Géza gróf 108.
 Kupetz Lykurg 157.
 Kurtány József 279.
 Kuthassy János győri püspök 62.
 Kuthy József — 261.
 Kužka Dániel tót énekeskönyve (1674.) 302.
 Kümmer János 259.
 Lacroix Paul l. Bibliophil Jacob, 412.
 Lacz Samú 149.
 Lajbachi ferenczrendi tartományi főnök-ség 183.
 Lajos (IX.) francia király 101. — (XII.) francia király 101. — (XIV.) francia király 101, 126. — (XV.) 98. — (Jámbor) 101. — (Nagy) magy. király 10, 95, 97, 413. (II.) magy. király 110.
 Laki Péter 279, 281.
 Láczy Gyula 5.
 Landerer könyvkiadó czég 150.
 Láng József 299. — Menyhért 5, 91.
 Langfeld Johannes Gregorius 59.
 Langlois Ch. V. párisi egyet. tanár 218, 364, 365.
 Lameere Eugene 214, 224, 357, 358.
 Lampe Frigyes Ágost 374.
 Lampel-féle könyvkiadóvállalat 422.
 Laskoi Osvald 420.
 László m. kir. (I. Szent —) 250; szentté avattatása 49. — nápolyi király 14.
 László Mihály-féle főimn. ktára Budapestben 142.
 Latinovics ktár 315. — Géza 396.
 Latkóczy Mihály 156.
 Laubmann, G. a müncheni udv. és áll. ktár igazgatója 327, 328, 333.
 Laude Jules 367.
 Laus Sancti Nicolai (XVI. sz. költemény) 225.
 Lausanne 171.
 Lavrentus Johannes 60.
 Lázár Imre 5.
 Lazius Wolfgang 347.
 Lähne-féle gimn. ktára Sopronban 256.
 Le »Bibliographie Moderne« 105, 216, 308, 319, 417.
 Legendae sanctorum Hungariae (Velencez, 1512.) 6.
 Légrády testvérek 292.
 Leiningen-Westerburg gróf ex-libris gyűjtemény a brünni könyvkiállításon 302.
 Leipziger Allgemeines Reichskommersbuch 204.
 Leisching, Gyula a brünni iparmúzeum igazgatója 301, 302.
 Leleszi konvent 109.
 Le Long, Bibliotheca Sacra (1723) 348.
 Lembergi cs. kir. egyet. ktár 190.
 Lengyel Bódog 259. — Dánielné 183, 184.
 Lengyelfalvi István 279.
 Lengyelországi ktárak 316.
 Lenner Emil 149.
 Leo pápa (X.) 421. — (XIII.) 297.
 Leoncavallo, zeneszerző 14.
 Levéltárak: Antverpeni ltár 410. Bácskai kincstárilevéltár 315. Budapesti székesfővárosi levéltár újjászervezése 51—56. Családi ltárak a M. N. Múzeum ltarában (Balassa br., Beesky, Berényi gr. Blagay-Ursini gr., Bugarin-Horváth, Dessewffy, Kisfaludy, Kossuth, Melczér, Radák br., Széchenyi gr., Szent-Ivány, Teleki gr., Thaly, Török, Vidos.) 1, 9, 11, 94, 95, 185, 186, 296, 399. Cs. kir. hadi — 189. Drezdai szász állami főlevéltár 190, 324, 328. Esztergomi primási ltár 296. Karlsruhei tört. főlevéltár 111. Magyar Nem. Múzeum ltár 1, 2, 9, 10, 11, 12, 94, 95, 109, 185, 186, 283, 398, 399. Magyar Országos ltár 7, 52, 82, 183, 274, 275, 276, 292, 354. Máltai angol áltami ltár 95. Olaszországi állami főlevéltár 25. Parmai Palazzo della Pilotta ltára 18, 19. Skrbensky báró ltára 11. Turini udvari levéltár 25, 27. Velencei állami ltár 2. Zágrábi

- horvát-szlavón orsz. ltár 296. Zarái tartományi ltár 95.
- Le Tellier jezsuita 126.
- Lévai kegyesrendi főgimn. ktára 156.
- Lévay István 139.
- Leyden 144, 327, —i egyet. ktár 323, 324, 326, 328.
- Libri prohibiti 204.
- Liborčemus János tót énekeskönyve (1684) 302.
- Linczbauer, kassai festő 254.
- Linzi Múzeum 5.
- Lipce 6, 213, 216, 239, 316, 367. —i egyet. ktár 189, 190. — könyvkereskedői iskola 217.
- Lipót (I.) m. kir. 59, 295, 398.
- Líppay János 138.
- Lippmann F., a berlini kir. metszetgyűjtemény igazgatója 325, 327, 328, 329, 330, 333.
- Lipthay Béla báró 108.
- Liszt Ferencz 161, 162.
- Liszi László 145.
- Litassy József 172.
- Liverpool 203, 218.
- Livorno 27.
- Lobkovitz-kódex 17.
- Lombardia 23, 26.
- London 203, 208, 217, 303, 395. —i bibliogr. kongresszus 2, 15, 367. — Library 204. L. British Museum.
- Losonc 189. —i állami főgimn. ktára 156. —i városi közkönyvtár 314.
- Lovagrend, Német — 597.
- Lovassy Sándor 5.
- Lőcse 58, 59, 183, 189, 292, 348. —i állami főreálisk. ktára 157. —i kir. kath. főgimn. ktára 156.
- Lőw Immanuel 183. — Lipót 259.
- Lubik Zoltán 299.
- Lucca 27. —i nyilvános ktár 27.
- Luczai László 280.
- Ludovika-Akadémia 5, 186; közlönyének szerk. 396.
- Ludvig Béla 294.
- Lugosi állami főgimn. ktára 157.
- Lugossy-kódex 145. — József 161.
- Lukavszky Alajos 257.
- Luther, berlini ktárnok 111.
- Lutter Nándor 146.
- Luzerni városi ktár 313.
- Lyon 123.
- Mackay**, Dichtungen 204.
- Mader, zeneszerző 14. — Béla 194.
- Mády Ferencz 5.
- Madzsar Imre 10.
- Maerlaut, Jacob Van — Harau Martin 411.
- Magyar Gábor 289. — Mihály 163.
- »Magyar Állam« 13. »Magyar Gazdák Szemléje« szerk. 292. »Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle« szerk. 292. — »Magyar Híradó« szerk. (New-York) 8. »Magyar Hírlap« szerk. 5. »Magyar Hirmondó« (1780/1. 1795.) 8, 100. »Magyar Iparművészet« 422. »Magyar Kisdiednevelés és Népoktatás« kiadó hivatala 5. »Magyar Kritika« 16, 17. »Magyar Könyvszemle« L. Könyvszemle. »Magyar Nyelvőr« 17. »Magyar Nyomdászok Évkönyve« 299. »Magyar Recorder« (Cleveland) 5. »Magyar Sion 16. »Magyar Szemle« 17.
- »Magyar Ujság . . .« cz. gazdasági folyóirat (1796) 270, 271, 272. —ok, a — eredetének mondája 15.
- Magyar szavak Árpád-kori oklevelekben 47. — szentek legendát 6.
- Magdics Péter czím. lev. (1714. jan. 12.) 399.
- Magliabechiana Palatina ktár Flórenczben 22.
- Magyarország 322, 327, 328. — honfoglaláskori térképe 92. —ra von. czikkek a Grande Encyclopedichben 422; a Histoire Generaleban 422.
- »Magyarország« cz. hírlap 16.
- Magyarországi Mihály, Evagatorium (Köln, 1499) 6.
- Magyar-óvári kegyesrendi algimn. ktára 157.
- Mahler Miksa 264.

- Mailand Oszkár 146.
 Maire Albert, párisi ktárnok 100, 218, 220, 367.
 Major Gyula 5. — Lajos 205. — Márton 96.
 Majoros István-féle ktár Zentán 265, 315.
 Majorossy János 5.
 Majthényi László báró 315.
 Makaraja Pratap Narayan Singh Bahadur (Allahabad) 5.
 Makay Dezső 5.
 Makói állami főgimn. ktára 158.
 Makovits József 10.
 Malli Gáspár 251.
 Malonyay István 158.
 Mantua 26.
 Máramaroszigeti ev. ref. főgimn. ktára 158. —i kegyesrendi főgimn. ktára 158.
 Marburgi egyet. ktár 190.
 Marchalianus prophetarum, Codex a vatikáni ktárban 331.
 Maresius Sámuel, grönningai hittanár 111, 206, 207, 320.
 Margalits Ede 5, 91.
 Margitai P. János 279.
 Margonya 1.
 Mária Terézia m. királyné 295.
 Máriavári Hajadon cz. színmű fordítása 92.
 Márki Sándor 315, 399.
 Markovics Sándor 149.
 Márkus József 51.
 Maros-Torda megye alispán. hiv. 396.
 Marosvásárhely 96, 159, 178, 179. —i ev. ref. főgimn. 374; ktára 159, 314. —i keresk. és iparkamara 188. —i román. kath. algimn. ktára 158. —i Teleki ktár 314.
 Marquart, valenciennei scriptor 410.
 Marsovszky János 147.
 Martinyi József 250.
 Martonosi Mihály 280, 281.
 Marusi István 279. — Mihály 60.
 Másodpéldányok kezelése a M. N. Múzeum ktárában 393, 394.
 Másoló műhelyek, Középkori — 361.
 Massa 27.
 Máté Sándor 188, 313, 355.
 Matica Srpske Ujvidéken 396.
 Mátray Gábor 237.
 Matskássy József 143, 259.
 Mátyás m. kir. 97, 254, 298, 412. — arczképe a M. Tud. Akad. ktárában 194. — ktára L. Korvina. — törvénykönyvének 1488-iki kiadása 316.
 Mátyus István 159.
 Mauritz Rezső 143.
 Maurus comes 95.
 Maximilian (I.), német császár 411.
 Mayer György 147. — József 142.
 Mazarine-ktár Párisban 219.
 Medgyesi ág. ev. főgimn. ktára 159.
 Medgyesi Lajos 151.
 Mednyánszky Dénes báró 5.
 Méhely Lajos 10.
 Méhészeti-Egyesület, Magyar — 396.
 Meier Kristóf, bécsi egyet. tanár 60.
 Mekka 239.
 Melczer cs. ltára a m. n. múzeumban 1, 9, 11, 186, 296, 399.
 Melich János 16, 183, 184, 198, 199, 200, 201, 225, 299.
 Melius Péter, Magyar Praedikatiok 339, 340.
 Meunde Bódog 5.
 Mérai István 279.
 Mérei Gyula 10, 94.
 Mérnök- és Építészegylet, Magyar — 292, 403.
 Merza Gyula 399.
 Messina 27. —i egyet. ktár 27.
 Mészáros Károly, Szentiváni — 3. — László 422.
 Meteorológiai intézet. M. kir., 183, 188.
 Metszetgyűjtemény, Kir. — Berlinben 325.
 Metszők, Magyar — 343, 344.
 Metzger János 347.
 Mezei István 281.
 Mezőturi ev. ref. egyház 5. —i ev. ref. főgimn. ktára 159.
 Michael de Hungaria I. Magyarországi Mihály.
 Mihalik Sándor 5.

- Mihályi János 279.
 Mikes Kelemen katekizmus 124—128. —
 kéziratai 124.
 Miklós, szentbenedekrendi szerzetes L.
 Nicolaus de Ungaria 208.
 Miklósvári János 280.
 Mikó Imre gróf 246.
 Mikói János 398.
 Milanó 18, 19, 20, 26, 32, 34, 216. —i
 Bibliotheca Ambroziana 19. —i Brera
 ktára 18, 19, 20, 26, 31. —i könyv-
 kereskedői iskola 223. — nemzeti
 ktár 22, 41.
 Milchsach, wolffenbütteli ktárnok 111,
 Millbank-Prison 203.
 Milléniumi magyar történet (Athenaeum
 kiadása) 350.
 Mircse-féle ktár 187.
 Mirkovszkyné Greguss Gizella 422.
 Miskolcz 353. —i ev. ref. főgimn. ktára
 160 —i kir. kath. algimn. ktára
 159.
 Miskolczy Cs. Ferencz 280.
 Missale Secundum Chorum Ecclesiae Stri-
 goniensis (XV. sz.) 397, 398.
 Mittheilungen des Instituts für österr.
 Geschichtsforschung 16.
 Mitze Frigyes, jezsuita 138.
 Mocsáry Sándor 183, 209.
 Modena 26. —i egyet. ktár 26.
 Mogyorósi Tamás 280, 281.
 Mohácsi Tamás 228.
 Mohai Zsigmond 280.
 Mokos Domokos beszédei 92.
 Molinaeus Péter, Pax animae (Kolozsvár,
 1680) 292.
 Molinos, spanyol jezsuita 126.
 Molitoris Dániel 372.
 Mollerus Miklós L. Müller Miklós.
 Molnár Imre 206, 352.
 Mommsen Tivadar 323, 327, 328, 329.
 330, 332, 333
 Mondolat 421. Felelet a —ra 421.
 Monoszlói András 138.
 Montpellieri katekizmus 125, 128.
 Mordechai ben Hilel kommentárjának
 zsidó kézirata a M. Nemz. Múz. ktará-
 ban 303.
 Morris William, angol festő 302.
 Morse S. Edward 5.
 Mortet Charles, az École de Chartes
 tanára 218.
 Morvaország 61. —i népies festésű énekes
 könyvek 301.
 Morvay Győző 131, 160, 246, 247, 263,
 314.
 Moson vármegye alispáni hivat. 188.
 Moszkva 189.
 Motesiczky cs. lt. M. N. Múzeumban 399.
 Mucha Alfonz 302.
 Mudrony Pál 153.
 Munkácsi állami főgimn. ktára 160.
 Munkácsy Mihály 397.
 Munkáskönyvtárak Budán 300.
 Munkások Ujsága (1848) 9.
 Murád Soráde Zia Bey 110.
 Muraszombat 292.
 Múbarátok köre, Magyar — 97, 98.
 Mühlbrecht Ottó 412, 413.
 Müller D. H. 396. — Miklós, kassai könyv-
 nyomtató 275.
 München 164, 240. —i áll. és udv. ktár
 190, 225, 316, 328.
 Múzeum, M. Nemz. ktára 1, 17, 23, 34,
 36, 43, 44, 58, 83, 99, 128, 195, 214—
 237, 317, 344, 356, 408. Ajándékozá-
 sok a — számára 3, 5, 7, 8, 91—95,
 182—186, 291, 292, 294, 295, 296,
 395—399. Anabaptista krónika a
 —ban 294. — a brünni könyvkiállí-
 táson 302, 303. — butorzása 2. —
 családi levéltárai 1, 11, 94, 95, 185, 186,
 296, 399. — Cserepéldányok kezelése a
 M. N. Múzeum ktarában 393. Czimeres
 levelek a —ban 11, 95, 185, 186,
 295, 398, 399. Deák Ferencz két
 levele a —ban 398. — évi jelen-
 tése (1897) 1—17. — évnegyedes
 jelentései 91—95, 182—186, 291—
 296, 395—399. Ezredéves kiállítási
 anyagra vonatk. hivatalos kéziratok a
 —ban 184. — fényképgyűjteménye 7,

10. — folyóirata 3. Forgó-gyűjtemény a —ban 93. Gerson Adalbert-féle gyűjtemény a —ban 397. — gyarapodása 1, 4—12, 91—95, 182, 186, 291—296, 395—399. — használata 6, 8, 9, 11, 92, 93, 94, 95, 183—186, 293—296, 395—399. — hirlapkönyvtára 8, 9, 94, 185, 283, 294, 295, 398. Hugó Károly irodalmi hagyatéka a —ban 1, 7. Hügyei Farkas cs.-ra von. iratok a —ban 12. — irodalmi levélgyűjteménye 1, 8, 93, 99, 294, 397, 398. Jankovich gyűjt. a —ban 12. Kelemen (IV.) pápa egyregesta — kötete a —ban 15. kettőspéldányai 2, 6, — képviselte a brüsszeli bibliografiai konferencián 2, 16, — a londoni bibliografiai konferencián 2, 15. — a sanct-galleni konferencián 321—333. Kertbeny levelezése a —ban 93, 184. — kéziratára 1, 7, 92, 93, 128, 184, 283, 294, 397, 398. — kiadványai 282. Kinevezések 205 a —ban 313, 419. Kisfaludy Sándor ktára a —ban 1, 4, 6, 10, 11. Kossuth Lajos iratai és levelezése a —ban 12, 95, 186, 296. — középkori kéziratai 8. Mordechai ben Hilel kommentárjának zsidó kézírata a —ban 303. — nyomtatványi osztálya 1, 3, 6, 91, 182, 183, 283, 291, 395. — Olvasó-terme 6, 92, 392. Orsich gr. cs., ltarából megvett oklevelek a —ban 185. Pálffy Albert regényeinek kéziratai a —ban 184. — pecsét-lenyomat gyűjteménye 2, 9. Régi Magyar Ktár a —ban 17. Rómer Flóris levelezése a —ban 93. Simonyi József báró óbesterre vonatk. iratok a —ban 10. — szabadságharczra von. iratai 9, 12, 95, 398. — Széchenyi-terme 353. — szervezete és szolgálati szabályzata 282—291, 385—395. Szigligeti Ede irodalmi hagyatéka a —ban 1, 7. — szláv kéziratai 184. — tisztviselőinek hivatala kiküldetési 1. — irodalmi, tudo-

mányos és társadalmi tevékenysége 12—17. — tanulmányutja 2, 313. — unikumai 4. — vásárlásai 396—399. Verancsics-féle iratok a M. Nemz. Múzeum ltarában 12. Walther-gyűjtemény a —ban 93.

Nagel Ottó 5, 91.

Nagy, Felsőbükki — cs.-ra von. iratok a m. n. múzeum ktarában 12. — Gábor 280. — Imre, A sószopori — 13. — Iván 129, 172. — Jeromos 264. — Mór 399. — Sándor 60, 183, 399.

Nagy-Záblát 2.

Nagybánya 145. — város monográfiája 14. —i állami főgimn. ktára 160.

Nagy-beckskereki kegyesrendi közs. főgimn. ktára 246.

Nagy-Enyed 159, 246. —i Bethlen-kollégium 96, 97, 246. —i ev. ref. főgimn. ktára 246.

Nagykállói állami alreálisk. ktára 246.

Nagy-Kanizsa 189. —i kegyesrendi főgimn. ktára 246.

Nagykárolyi kegyesrendi főgimn. ktára 247.

Nagykikindai állami gimn. ktára 247.

Nagykörösi ev. ref. főgimn. ktára 247. — város tanácsa 188, 399.

Nagyszalontai közs. algimn. ktára 248.

Nagy-Szeben 159, 353. —i ág. ev. főgimn. ktára 248. —i ág. ev. ref. főreálisk. ktára 248. —i állami főgimn. ktára 248. —i Bruckenthal múzeum ktára. 314.

Nagyszombat 58, 251, 252. —i jezsuita nyomda 273. —i kath. érseki főgimn. ktára 248, 249. — naptárak 343.

Nagyvárad 352. — áll. főreálisk. ktára 249. —i Ipolyi-múzeum 106, 314, 353. —i jogakadémia igazgatósága 183, 249. —i premontrei főgimn. ktára 249. —i Szigligeti-társaság 189.

Námfalusi Márton 278.

Nápoly 23. —i nemzeti ktár 22. —i egyet. ktár 27, 41. —i kéziratok 118.

- Nápolyi László
 Nárallyai Marton 278.
 Naszódi alapítványi főgimn. ktá-ra 249.
 Négyessy László 124, 316, 317.
 Nemesi iratok a M. N. Múzeum ltárában 185.
 Németalföld L. Hollandia.
 Német Vilmos 155.
 Német kölcsönszavak és helynevek a magyar nyelvben 17.
 Némethi István 60. — János 279. — Mihály, kolozsvári könyvnyomtató 58, 60, 181.
 Némethy Gyula 206, 353.
 Németország 161, 216, 239, 301, 412, 413. —i bibliofilek 412, 413. — kormánya 188. —i népkönyvtárak 318. — ősnymtatványok 344.
 Németujvári kolostori ktár 252.
 Népkönyvtárak Budán 300. — Németországban 318, 319.
 »Népolvasótár« szerkesztősége 5. 91.
 »Néprajzi füzetek« 15.
 Néprajzi Társaság, Magyarországi — 15, 17.
 »Neue Heidelberger Jahrbücher« szerk. 183.
 Neweklovsky Hermin 184.
 New-York 8, 224, 291. —i Astor ktár 4, 5, 91.
 Ney Ferencz ktára 142, 143.
 Nicholson Edward W. B. 327, 328, 329, 330, 333.
 Nicolaus de Hungaria 208. — Johannes, grönningeni könyvnyomtató 62.
 Nicole 126.
 Novák Viktor 149.
 Novara 26.
 Nők könyvtári alkalmazásban 45.
 Nürnbergi Germanisches National Museum 190. —i városi ktár 190. — levéltári kongresszus 111.
 Nyelvemlék, Ismeretlen magyar, — 128. Magyar —ek 109.
 Nyelvújítás, A jelenkori — szavai 17. —kori szótár l. »Toldalék«.
- Nyelvtudományi Közlemények 16. 17, 46. 109.
 Nyikos-Kacsóh család 144.
 Nyiregyházai ág. ev. főgimn. ktára 249, 250. —i törvényhatósági ktár 314.
 Nyiri Elek 189.
 Nyitrai kath. főgimn. ktára 250.
 Nyomdászok, Magyar — Évkönyve (1898.) 299.
 Nyomdász-jelvények 412.
 Nyomtatvány, A legelső hazai — 341. Brassói —ok 343. 1711 előtti magyar —ok 334—352. Hazai szláv —ok összegyűjtése 345. Kolozsvári —ok 343. Magyarország török csatákra von. olasz —ok 6. L. Apró nyomtatványok.
- O**cskay József bárói diplomája 95.
 »Oesterr. Ungarische Revue« szerkesztősége 5.
 »Oester. Courier« (1849.) 8.
 Ogle J. J. angol könyvtárnok 203.
 Oláh Gyula 396. — Miklós 133.
 Olasz János 5.
 Olaszország 123, 161, 223. —i állami főlevéltár 25. — állami könyvtárak 2, 13, 18—46, — kormánya 188. — könyvészeti folyóiratok 22. — osztrák-magyar nagykövetség 20, 43.
 Olmütz 302.
 Olvasótermek, Könyvtári — 35, 36.
 Omont Henri, a párisi nemzeti ktár főkönyvtárnoka 323, 327, 328, 329, 330, 333.
 Ompolyi Mátray Ernő 397.
 Oravec Mihály 254.
 Orczy-ktár az aradi kir. főgimn.-ban 136. — Vásárhelyi ktár Aradon 314. — László 136. — Lőrincz 136.
 Ordody István 184.
 Orlovsky István 138.
 Ormándy Miklós 255.
 Oroszország 302, 322, 328. — kormánya 188.

- Orsich gr. cs., ltárából megvett oklevelek a M. N. Múzeum ltarában 185.
 »Ország« cz. hirlap 175.
 Országos Állatorvos egyesület 292, 395.
 Múzeumi és könyvtári — bizottság, 82. — erdészeti egyesület 5. — főfelügyelősége, Múzeumok és ktárak 214, 253, 301, 314. — Iparművészeti Múzeum 82, 98. — képtár 5, 82. — képzőművészeti társulat 183. — levéltár L. Levéltárak. — protestáns árvaegylet 5. — statisztikai hivatal 5, 188, 399.
 »Országos Hirlap« szerk. 15.
 »Országos Törvénytár« szerk. 183, 188.
 Ortnér Miksa 318.
 Osgyán 228.
 Osterlamm Károly 170.
 Ostrosith Mátyás báró, — 60.
 Osváth Ferencz 137.
 Osztrák kereskedelmi miniszterium 5, 183. — közokt. min. 135. — Magyar bank 5, 91, 183, 292.
 »Otthon« írói kör 13.
 Ottó (III.) német császár 302.
 Oxford 97, 217, 327. — i Bodleian ktár 96, 97.
 Ozius bán 95.
 Ozorai Imre 145.
 Ősnyomtatványok 338. a beszterczobányai kir. kath. főgimn. ktarában 183. a budapesti egy. ktárban 187. Brüggei — 410—411. — a debreczeni ev. ref. főgimn. ktarában 45. Első magyar — 299. Németországi — 344. — a szegedi kegyesr. főgimn. ktarában 259.
 Paal Gyula 158.
 Pacher Donát 155.
 Pachinger Alajos 247.
 Padua 28, 189, 372. — i egyet. ktár 28.
 Page Herbert 189.
 Pákh Károly 150.
 Pál, (Szent-) leveinek Komjáthi Benedek-féle fordítása 299.
 Pál zárai comes 95.
 Palaticz János 275.
 Palcsó István 153.
 Palermói nemzeti ktár 22, 28.
 Palaeologus M. Praecepta educationis regiae (Basel, 1572.) 6.
 Pálffy Albert 184. — Károly gróf ex-librise a brünni könyvkiállításon 302. — Miklós gróf 112.
 Palimpsest-kéziratok megóvása 321—333.
 Pallas Nagy Lexicon 13, 15, 271.
 Pallay Miklós 206, 353.
 Pállya István 154.
 Palocsay N. báró 264.
 Palocz Ignác 5, 91.
 Palóczi Horváth János; Mnemosyne Historica de Quatuor Summis Imperiis 372.
 Pálos szerzetesek 198.
 Pancsovai állami főgimn. ktára 250.
 Panek Ödön 255.
 Pannarcz, római könyvnyomtató 298.
 Pannonhalma 256, 292. — i főpát 353.
 Panzer 226.
 Pap János 259. — Mihály 93. — Zsigmond 93.
 Pápa 292, 353. — i ev. ref. főgimn. ktára 250, 314. — i nyomda 250. — i szentbenedekrendi algimn. ktára 250.
 Papias Vocabulariuma (1496.) 1:9.
 Papirkéziratok megóvása 321—333.
 Papoleczi K. Bálint 279.
 Paratus 225, 231.
 Parau Georgiu 139.
 Páris diakonus 127.
 Páris 100, 125, 164, 172, 173, 189, 238, 239, 240, 327, 348, 367, 369, 370. — i Arsenal ktára 219. — i Cimenterie des Innocents 127. — i Commision des échanges internationaux 5. — i École des Chartes 218, 219. — i irodalmi fakultás 218. — i könyvtárak 313. — i könyvtárnoki kongresszus (1892.) 218. — i Mazarin ktár 219, 314. — i nemzeti ktár 101, 220, 259, 323, 328, 409. — i nemzeti- ltár 296. — i Notre-Dame székesegyház ktára 101. — i palimp-

- sest-kéziratok 117. — i Sainte-Geneviève
 ktár 219, 314.
 Párkány József 272, 273.
 Parma 18, 19, 20, 26, 28. — i Bibliotheca
 Palatina 26, 28. — i Palazzo della
 Pilota ltára 18, 19.
 Pascal, francia író 126.
 Passerini-Landi ktár Piacenzában 26.
 Patachich Ádám gróf 150.
 Pataki Dániel 93. — István 61, 278, 279,
 281. — János 280.
 Patkós (Hueber) János cz. levele 95.
 Patzkó Ferencz Ágoston 100.
 Pauler-féle ktár 187. — Gyula 92, 108.
 Pauer Iván ktára Pannonhalmán 256.
 Pávia 26.
 Pázmány Péter 231, A' setét haynal csil-
 lag után budoso Luteristák Yezetője
 340, 372. — Imádságos könyve 58,
 343. — Kalauza 343. — ktára 251.
 Péchy cs. ltára a M. N. Múzeumban 11.
 Pécs 274. — i állami főrealisk. ktára 251.
 — i zircz-csiszterczy-rendi főgimn. ktára
 251.
 Pécsy Ferencz éneke 225.
 Pecsétlenyomat gyűjtemény a M. Nemz.
 Múzeum ltarában 2, 9.
 Péczel 317.
 Péczeli Király Imre, Cathechismus (Lőcse,
 1635.) 292.
 Pénzügyminiszterium, M. kir. — 292.
 Közös — 292.
 Perényi cs. 254. — Adolf 263.
 Pergamenkéziratok megóvása 321—333.
 Perugia 27. — i egyetemi ktár 27.
 Pesaro 27. — i Bibl. Oliveriana 27.
 Pest 161, 171, 176, 236, 239, 240. — i
 ág. hitv. evang. egyház 5. — izr.
 hitközség kórháza 5. — i egyetem 397.
 »Pesti Hirlap« 16.; 1848. márcz. 18-iki
 száma 100.
 »Pesti Napló« 161, 170.
 »Pester Lloyd« cz. hirlap 16.
 Pesthy Gábor, Aesopi Phrigis fabulae
 339. Nomenclatura 348. Uj testa-
 mentum 347, 343.
 Petényi Ottó 293.
 Pethe Ferencz 270, 271, 272, 273.
 Pető Menyhért 250.
 Petőfi Sándor 175.
 Petridesz János 422.
 Petrik Géza 172, 183, 241, 245, 317,
 319, 337, 365.
 Petrus presbiter 129.
 Petzsch dr. 189.
 Pétzeli József 145.
 Petzholdt Julius 367, 412.
 Peyer József 152.
 Pfeiffer Antal 263. — Nándor 170, 171.
 Philadelphia 224, 292.
 Phillippica Bibliotheca Cheltenhamban
 208. A — egy magyar von. kódexe 208.
 Philologiai társaság, Magyarországi — 15.
 Piacenza 26, 28, 41. — i Passerini-Landi
 ktár 26.
 Picard Alphonse párisi könyvkiadó 100.
 Piemont 23, 26.
 Pilis-pásztói czisztercziek 146.
 Pingaud Léonce 422.
 Pintér Sándor 5, 17, 189.
 Pisa 27. — i egyetemi ktár 27.
 Piscator J. 373, 374.
 Pistoia 27. — i Forteguerrri ktár 27.
 Pisztory Zoltán 399.
 Pius (IV.) pápa 127.
 Plakátok bibliográfiai feldolgozása 346.
 Bercsényi — 346. Rákóczy — 346.
 Plinius 145, 339.
 Pock Mátyás 251.
 Podmaniczky Frigyes báró 184. — Géza
 báró ktára Kis-Kartalón 60.
 Podolini kegyesr. gimn. ktára 112, 251.
 Polgár Kálmán 292.
 Polgári András 279.
 Poncianus históriája 421.
 Pongrácz Elemér 315, 316. — György
 279. — Lajos 5.
 Porcsalmi András 278.
 Porkólab Imre ktára a sárospataki ev.
 ref. főgimn.-ban 254.
 Poroszország 322, 327, 328. — i könyv-
 tárnoki vizsgák 217.

- Port-Royal-des-Champs klostrom 126.
 Porto-Maurizio 26.
 Portugalia 126. 322.
 Porzolt Kálmán 82.
 Posaházi János 60, 138, 159.
 Posse Ottó, drezdai állami ltárnok 324, 327, 328, 329, 333.
 Poton, párisi abbé 141.
 Potthast 220.
 Pouget Fr. A., oratorianus atya 125, 126.
 Pozsony 171, 238, 251, 252, 269, 270, 273, 343, 396, 398. —i ág. ev. főgimn. ktára 252, 314. —i állami főreálisk. ktára 252. —i kir. kath. főgimn. ktára 251, 252. —i Kis-Krónika 49. —i theol. akadémia 183. —i orvos-ter-mészettudományi egyesület 183. —i városi ktár 314.
 Pozsony-szentgyörgyi kegyesrendi algimn. ktára 253.
 Prága 258. —i cs. kir. egyet. ktár 58, 190.
 Prato 27. —i Bibl. Roncioniana 27.
 Pray György 163, 171, 251, 252. — Index rarior. libr. 348.
 Pray-kódex l. Halotti Beszéd kódexe.
 Pretzner Karolina 10.
 Privigyei kegyesrendi algimn. ktára 253.
 Protestáns irod. társ., Magyar — 189. — orsz. árvaegyesület 292.
 Pruzsinszky Pál 154.
 Pulszky Ferencz 95, 124. — iratai a M. N. Múzeumban 10, 295, 296. —né Walther Teréz naplója 5, 10, 91, 94, 294, 295.
 Purgstaller József 259.
 Putnok 129. —i levél 128.
 Putnoky család 129. — Imre 129. — Miklós 157.
 Püspöki község 112.
 Püspöky Gráciaán 396.
 Quéard 220.
 Quirinal 20.
 Rabbi képzőintézet. Orsz. — Budapest 189.
 Racine 126.
 Rác Pál czím. lev. (1623.) 398.
 Radák báró cs. ltára a M. Nemz. Múzeumban 9, 11, 94, 108, 399. — Ádám báró 399, 400. —né báró 94, 108.
 Ráday Pál naplója 316. Rádayak péczeli ltára 316.
 Radi Sámuel 280.
 Radisics Jenő 82, 97.
 Radnai Mihály 299.
 Radnóth 58, 181.
 Radnótfái Sz. János 279.
 Radnóti István 278.
 Radó Antal-féle Magyar Költők Albuma 422.
 Radós Ignác 143.
 Radvánszky Béla 82, 349.
 Raffay Ferencz 292.
 Rajla Péter 248.
 Rákóczi Ferencz (I.) 129. — (II.) 97, 128, 141; gyermekkori arczképe a M. Tud. Akad. ktarában 194; plakátjai 346. — György (I.) 96, 97, 186, 206, 254, 257, 275, 276, 295. (II.) 96, 97, 295; özvegye 60. — Julianna 58. — Zsigmond 185, 254, 295.
 Rákóczi tár 316.
 Rákosi Jenő 82.
 Rákos-palotai Wagner-Szabó-féle magán gimn. és reálisk. ktára 253.
 Rákosy Jakab 292.
 Randveg Mihály 206 353.
 Rappenberger Vilmos 158.
 Ráth György 5. — ktára a brünni könyvkiállításon 303. — Károly 234. — Mór 169.
 Ratisbona 62.
 Rátka P. Péter 280.
 Rauchbauer József 263.
 Rauiusius Péter, ingolstadtí könyvnyom-tató 61.
 Récsy Viktor 5, 189, 292.
 »Reggeli Ujság« cz. hirlap 14.
 Regölés maradványai 15.

- Rehlinus Johannes 59.
 »Reichs-Bremse« cz. hirlap (1849. évf.) 185.
 Reifenkugel K. 189.
 Reizner János 401.
 Remellay Gusztáv 259.
 Reményi Ede 162.
 Remethei János 281.
 Remetintzi ferenczrendiek 421.
 Requinyi Géza 251.
 Reseta, cenzor 100.
 Resutsky, czisztcerzi főgimn. igazgató 146.
 Réthy László 5, 91.
 Révay-könyvtár a budapesti kegyesrendi főgimn. ktárában 141.
 Révész Kálmán 62, 112, 206, 207, 320.
 Reviczky Gyula 184.
 »Revue des Bibliothèques« 101, 106, 220, 309, 321, 329, 417.
 Rexa Dezső 5.
 Rheda Péter, debreczeni könyvnyomtató 373.
 Rhédei Ferencz 280. — Mihály 280. — Sándor 280. — Zsuzsánna grófné 159.
 Richter Aladár 209.
 Rimaszombati egyesült prot. főgimn. ktára 253.
 »Rivista delle Biblioteche e degli Archivi« 321, 329, 418.
 Robert, Jean le — saint-auberti apát 410, 411.
 Rodostó 124.
 Róma 20, 24, 33, 43, 62, 121, 125, 297, 298, 323, 395. — i Casanatensis ktár 298. — i egyet. ktár (Bibl. Alessandrina) — i Fraknoi-intézet 18, 83. — i nemzeti ktár (Bibl. Vittorio Emanuele) 22, 24, 25, 31, 32, 33, 40, 41. — i Valli-celliana ktár 22. — V. ö. Vatikán.
 Rombauer Emil 140.
 Rómer Flóris levelezése a Magy. Nemz. Múzeum ktárában 93.
 Róna Béla 396.
 Rónai J. 399.
 Rosenthal J., müncheni antiquár 398.
 Rosinski A. 189.
 Rosnyai János 60.
 Roth Samu 157. — féle ktár a lőcsei állami főreálisk. ktárában 157.
 Rothschild-ktár Frankfurtban 5, 395.
 Rovigo 28.
 Rózsahegy kegyesrendi főgimn. ktára 253.
 Rozsnyai Dávid 10.
 Rozsnyói ág. ev. főgimn. ktára 254. — i kath. főgimn. ktára 253.
 Róser-gimnázium ktára Budapesten 142.
 Rudolf trónörökös 318.
 Rupp Kornél 5, 292, 299, 421.
 Ruskin John 14.
 Ruzicska Béla 5, 189.
 Sacconi czédulakatalógus-rendszere 31.
 Sacy, De — biblia fordító 126.
 Saint-auberti apátság 410, 411.
 Saint-Cyran, abbé 126.
 Sainte Geneviève ktár Párisban 219.
 Sajó-Örs 1.
 Sajtószabadság, Magyar — jubileuma 100, 299.
 Salamon József 265. — Vinczéné 5.
 Salamin Leó 256.
 Sallustius-kódex a vatikáni ktárban 323, 331.
 Salzburgi szent-benedekrendi apátság 190.
 Sámsondi János 278, 279. — József 280.
 Sanct-Gallen 322, 323, 326, 327, 328, 330, 333. — i kanton 321, 327, 333. — i káptalani ktár 313, 326, 327, 328, 333. — konferencia 321—333. — városi ktár 313.
 Sanctpauli benedécs ktára 313.
 Sándor szerb kir. 292.
 Sándor István 163, 169, 171, 173, 278. — Magyar Könyvesháza 348.
 Sandrio 26.
 Sáp János 150.
 Sárdinia 23, 26.
 Sárközy Imre 5, 91. — János 144.
 Sárosmegyei jótékony-cgylet 5.
 Sárospatak 60, 159, 269. — i jogakadémia

- ktára 314. —i ref. egyház 374. —i ref. főiskola ktára 254, 314.
- »Sárospataki Füzetek« 320. Sárospataki István 280. — Mihály 278.
- Sassari 26. —i egyetemi ktár 26.
- Sásvári István 61.
- Sátoraljaújhegyi kegyesrendi főgimnázium ktára 255.
- Say, jezsuita 155. — Móríz 153.
- Sayous Ede 422. — irodalmi működésének bibliográfiája 422.
- Schaefer Jakab 5.
- Schäffer Róbert, lipcei kiadó 170, 172, 173, 237.
- Schiblerszky Károly 183.
- Schimkó-ktár a pozsonyi ág. ev. főgimn.-ban 252.
- Schirek Károly, brünni iparmúzeumi őrk 302.
- Schlick István 249.
- Schlosser J. 396.
- Schlott Gyula 147.
- Schmakovszky 7.
- Schmerling 236.
- Schmidt Ferencz 5, 396.
- Schöffner Péter 303, 362.
- Schönfeld kir. magyar ujságkiadó hivatala Bécsben 272.
- Schönherr Gyula 1, 2, 5, 13, 14, 91, 184, 205, 295, 313, 353, 354.
- Schönvitzky Bertalan 252.
- Schram Vilmos, a brünni Franzensmuseum igazgatója 302.
- Schröder Károly 155.
- Schuller Richárd 255.
- Schulpe György 396.
- Schultz Dániel, bártfai és kassai könyvnyomtató 275.
- Schulz Fr. Ágost 189.
- Schurina István 246.
- Schwabe, párisi festő 302.
- Schwaiger József 171.
- Schwartz Adolf 299.
- Schweinheim, római könyvnyomtató 298.
- Schwenke, königsbergi ktár igazgató 111.
- Sebestyén Gyula 1, 5, 15, 46, 183, 205, 313, 317, 411.
- Sebetics Rajmund 396.
- Seemiller Sebestyén 316.
- Segesvár 180. —i ág. ev. főgimn. ktára 255.
- Seitenstetteni ktár 313.
- Seivert 57.
- Sellei Péter 137.
- Selmeczbányai ág. ev. főgimn. ktára 255. —i kir. kath. gimn. ktára 255. —i nemes magyar társaság 255. — óvári levéltár 109. —i városi ktár 314.
- Semayer Vilibald 189, 209.
- Sembery Imre 315.
- Semsey Andor 108.
- Sepsi-Szent-György 396. —i ev. ref. főgimn. ktára 255.
- Serajevói bosnyák-hercegovinai orsz. múzeum 8. — gimnázium igazgatósága 5.
- Seres Sámuel 280.
- Serpilius János ifj. 59, 186.
- Setéth Endre 294. — Károly 294.
- Sicilia 24, 27.
- Siena 27. —i városi ktár 27.
- Sigray-alap a nagykőrösi ev. ref. főgimn.-ban 248.
- Simart Nicolas, franciaországi könyvnyomtató 125.
- Simon Gábor 5, 189, 399. — Géza 151.
- Simonyi József báró őbesterre vonatkozó iratok a M. N. Múzeum ltárában 10. — Zsigmond 10.
- Singer Fülöp 189. — és Wolfner könyvkiadó hivatala 5, 91, 183.
- Singrenius János, bécsi könyvnyomtató 347, 348.
- Siracusa 28.
- Skrbensky báró levéltára 11.
- Sleidan, történetirő 97.
- Smithsonian Institution 189.
- Soltárok (Kolozsvár, 1751.) 396.
- Sommer Joannes 61.
- Somogyi ktár Szegeden 259, 401—406. — Gedeon 421. — Jenő 266.

- Soó Gáspár 260.
 Soós Ferencz 279. — Kristóf, (Sóvári) Postillája (Bártfa, 1598.) 316.
 Soproni ág. ev. főgimn. ktára 256.
 —i állami főreálisk. ktára 256. —i Lähne-féle gimn. ktára 256. —i szent-benedekrendi főgimn. ktára 256. — vármegye közönsége 183.
 Sörös Pongrácz 206, 353.
 Sötér cs. ltára 11. 94.
 Spangár András 138.
 Spanyolország 126, 302, 322.
 Spitzer József 294.
 Sponer Andor 396.
 Staderini czédulakatalógus-rendszere 31.
 Stajerszági történelmi társulat 5.
 Statisztikai hivatal, Magy. kir. közp. — 183, 407; nyilv. ktára 407—409; czim-tára 407—409; olvasóterme 409.
 Osztrák cs. és kir. — központ 91. 396.
 Stefánia-Egylet 292.
 Stein Gábor 400.
 Steinhausen, jenai ktárnok 111.
 Steinlen, párisi festő 302.
 Stenczel János 278.
 Stern Messias (Peter Schwartz) cz. ös-nyomt. Ráth György ktarából a brünni könyvkiállításon 303.
 Stewart Charles 292.
 Stöhr Szilárd 152.
 Strassburg 6, 225.
 Strauch Béla 206, 353.
 Sturm Albert 8.
 Stuttgart 327. —i kir. ktár 190, 328.
 Sukar, pozsonyi várjobbágy 48.
 »Susmalainen Kirjallisuus« cz. finn bib-liogr. munka 303.
 Surel Jean 101.
 Sury Charles 214, 224, 357, 358.
 Sümegh 1, 391. —i közs. alreálisk. ktára 257.
 Svájcz 170, 173, 322, 327, 328, 333. —i könyvtárnokok egyesülete 327. —i országos ktár Bembén 328.
 Svédország 161, 322, 328. — kormány 188.
 Szabadalmi hivatal, M. kir. — 183, 292, 396.
 Szabadkai közs. főgimn. ktára 257. — városi ktár 314.
 Szabadságharczra vonatkozó iratok a M. N. Múzeum ltarában 9, 12.
 Szabályzatok, Flórenczi műkincsek másolására von. 20. — M. N. Múzeumi szolgálati — 282, 285. — Olasz állami régiségtári — 21. — Olasz könyvtári — 32.
 Szabó Ferencz 246. — Györgyné, Péczeli-alapítványa a nagykőrösi ev. ref. főgimn.-ban 248. — István 254.; ktára a rozsnyói kath. főgimn.-ban 254. — Károly 57, 58, 60, 96, 111, 112, 169, 171, 234, 240, 244, 248, 250, 319, 365.
 Adalékok — R. M. K.-ához 57—62, 177—181, 277—281, 372—384. A—féle R. M. K. új kiadása 334—352. — Márton 276. — Mihály 60..
 Szacsay Sándor 93.
 Szádeczky Lajos 5, 189, 292, 315, 341.
 Szádvár 227.
 Szakolczai kir. kath. algimn. ktára 257. —i kolostori ktár 252.
 Szalay Imre 5, 8, 91, 98, 183, 185, 209, 211, 292, 398. — István, Szeniczai — 156. — Sándor 5.
 Szálé János 157.
 Szamosújvári örm. kath. algimn. ktára 257.
 Számvald Gyula 161.
 Szana Tamás 98, 99, 100.
 Szántói ferenczrendiek konventje 421.
 Szapolyai család 110.
 Szártericz Ferencz 255.
 Szarvadi János 280.
 Szarvas 189. —i ág. ev. főgimn. ktára 257.
 Szarvas Gábor 17.
 Szász Mihály, Hadadi — nemeslevele (1607.) 295.
 Szász-Medgyes 179.
 Szászország 323, 327, 328.
 Szászrégen 178. —i ág. ev. algimn. ktára 257, 258.

- Szászsebes 178. —i ág. ev. algimn. ktára 258.
- Szászvárosi ev. ref. főgimn. ktára 258.
- Szatmár 60. —i ev. ref. főgimn. ktára 254.
- i kir. kath. főgimn. ktára 258, 259.
- Szatmári Baka Péter 112, 206, 207.
- Szatmár-németi 1646-iki zsinat 206.
- Szatmár-Némethi Mihály 60, 278, 280, 281. — Sámuel 93, 278, 279.
- »Századok« 13, 16, 103, 129, 250, 305, 414.
- Szebenmegye alispáni hivatala 5. — közönsége 188.
- Széchenyi cs. ltára a M. N. Múzeumban 12, 399. — múzeum a M. T. Akadémiában 419, 420. — Béla gróf 108. — Ferencz gróf 163. — Gyula gróf 5, 91. — István gróf 12, 419, 420; levelei és iratai a M. N. Múzeum ltarában 12. — Istvánné 419.
- Szécsenyi-kör Eperjesen 4, 292. — orsz. könyvtár I. Múzeum (M. Nemz.) ktára.
- Széchy Anna Mária grófnő 276. — Károly 5, 91, 225; — Károlyné 5, 91.
- Szécsény és vidéke a bonfoglalás előtti korban 17.
- Szedlák Mátyás 5.
- Szeged 183, 269. —i állami főreálisk. ktára 259, 260. —i kegyesrendi főgimn. ktára 259, 314. — keresked. és iparkamara 188. — i Somogyi-ktár 259, 401–406; új helyisége 401, 402; állománya 402, 403; használata 404, 405.
- Szegedi Ferencz 280.
- Szegedy Gergely 275.
- Szegszárd 291.
- Széki állami isk. igazg. 292.
- Székely Ádám gróf, Borosjenői — 159. — Aladár 189. — János 400. — József 151. — Mózes 280. — Sámuel (Dobai) 316.
- Székelyek neve és eredete 15.
- Székelykeresztúri unitárius gimnázium ktára 57, 260.
- Székely-Mikó-kollégium Szepsi-Szt-Györgyön 292.
- Székelyudvarhely állami főreálisk. ktára 260, 261. —i ev. ref. főgimn. ktára 260. —i róm. kath. főgimn. ktára 260.
- Székesfejervári állami főreálisk. ktára 261. —i zircz-cziszterczy rendi főgimn. ktára 261.
- Szelevényi Pál 227, 228.
- Széll Kálmán 82.
- Szemák István-féle ifjúsági könyvtárjegyzék 141, 160.
- Szemnecz Emil 5.
- Szendrei János 42, 399. — oklevélgyűjteménye 295, 296.
- Szendrő 227, 228.
- »Szent Család Kis Követe« szerk. 396.
- Szentesi közs. főgimn. ktára 261.
- Szentgotthárdi állami gimn. ktára 261.
- Szent-István-Társulat 13, 16, 128.
- Szent-Ivány cs. ltára a M. Nemz. Múzeumban 11.
- Szentmiklósy Alajos 262.
- Szentpétervári cs. ktár 190.
- Szerdahelyi József, zeneszerző 162.
- Szeremley Gábor ktára a sárospataki ev. ref. főgimn.-ban 254.
- Szerencs 275, 276.
- Szepes vármegye 186.
- Szepesi Czombor Márton, Europica Varietas (Kassa, 1620.) 292.
- Szepesi kamara 274, 275.
- Szepesmegyei történeti társulat 189.
- Szepsi-szentgyörgyi Székely-Mikó-kollégium 292.
- Szestyor 186.
- Sziderius János Catechismus, (Kolozsvár, 1690.) 396.
- Szigethy György 256. — Mihály 280.
- Szigligeti Ede 1, 294; irodalmi hagyatéka 93; örökösei 5, 10. — társaság Nagyváradon 189.
- Sziládi Áron 110, 277, 348.
- Szilágyi Benjamin István 145. — Dániel 194. — János 279. — Péter 278, 279. — Sámuel báró, (Nagyenyedí) 159. — Sándor 186, 245, 248.
- Szilágyosomlyói kath. algimn. ktára 262.

Szilágyvármegye alispáni hivat. 188.
 Szilasi Gergely 249. — Móricz 141.
 Szily András 112. — Kálmán 198, 199, 270.
 Szinnyei Endre 255. — Ferencz 206, 353.
 — Gerzson 207, 220, 254. — József (id.) 2, 5, 13, 16, 91, 209, 270, 319, 320, — József (ifj.) 5, 17, 92, 292.
 Szinnyei-Merse István 183.
 Szirmay cs. levéltára 316. — Andor 316.
 Szlavik Mátyás 5.
 Szolnok 353. — i állami főgimn. ktára 262.
 Szombathelyi magyar társaság 262. — prémontrei főgimn. ktára 262.
 Szótár, Ismeretlen magyar szótár L. »Toldalék«.
 Szotyori János, Sz. — 159.
 Szódi S. 396.
 Szögyi G. Vilmos 5, 92.
 Szőlősi Mihály 280.
 Szőnyi N. István 278. — István, Paráditsomi Mulatság (Kolozsvár, 1690.) 292.
 Szulejman (Nagy-) szultán 110.
 Szűcs Lajos 265.
 »Szűz Mária Virágoskertje« szerk. 396.
Tabari, arab történetíró 110.
 Takács József 265. — Judit, Dukai — 262. — Sándor 5, 141.
 Tamás (Aquinoi Szent-) 138.
 Tanács, Magyar Nemz. Múzeum — 108.
 Tanay József 292.
 »Tanügyi Értesítő« szerk. 396.
 Tatai kegyesrendi algimn. ktára 262.
 Tate Gallery 203.
 Technológiai iparmúzeum, Budapesti — 5, 188, 292. — Közleményeinek szerk. 396.
 Técsi András 281. — Mihály 280. — Zakarias 280.
 Téglás Gábor 146, 399.
 Telegdi Miklós, pécsi püspök 274, 421. — Pap Sámuel 280.
 Teleki cs. nagyzyabláti ltára a M. Nemz. Múzeumban 9, 11, 94, 95, 184, 296,

399. — gróf-féle alapítv. a M. Tud. Akadémia ktarában 192. — ktár Marosvásárhelyen 314. — Anna 349. — Elemér gróf 2. — József gróf 161, 254. — László gróf 248, 254. — Mihály 280, 349. — Sámuel 254. — Sándor gróf 108.
 Telfy Iván 189, 235, 237.
 Temesvár 189, 238. — i állami főreálisk. ktára 263. — i délmagyarországi tört. és régészeti múzeum ktára 314. — i jogászegyesület ktára 314. — rom. kath. főgimn. ktára 262, 263. — term. tud. társulat ktára 314. — i városi tanács 188.
 Temesvári Pelbárt 6.
 Térképgyűjtemény, A magy. kir. közp. statiszt. hiv. — e 407—409.
 Térképrajzok. Az ezredéves kiállításról a M. N. Múzeum ktárának ajándékozott — 7.
 Természettudományi Társulat, Magyar — 292.
 Testőrség, M. kir. — ktára Bécsben 6, 314.
 Tettey Nándor 169, 170, 171.
 Tetzel Lőrincz 313.
 Teza Emilio 189.
 Thallóczy Lajos 5, 7, 10, 92, 189.
 Thaly cs. ltára 11, 12. — Kálmán 10, 82, 95, 108, 316, 317.
 Thán Károly 183, 189.
 Thar Károly 5.
 Theodosius Schimbergius 61.
 Theophano császárné 302.
 Theresianum, A bécsi — Garelli-ktára 343.
 Thewrewk Emil 176, 234, 240.
 Thode Henry 61.
 Tholdi V. Miklós 280.
 Thökölyi Imre 151.
 Thury József 396.
 Tichy Ákos 299.
 Timotheus 340.
 Tinodi Sebestyén, Chronica 339, 343.
 Tiszamelléki ág. hitv. ev. püspök 353.
 Tiszáninneni ref. egyházkerület 292. — püspök 353.

- Tizedes bibl. rendszer 357.
 Tokai István 280.
 »Toldalék« --- Egy ismeretlen szótár a nyelvújítás idejéből 17.
 Toldy Ferencz 161, 170, 237. — László 51, 53, 98.
 Tolnai István 278. — Dali János 206. — Mihály 278.
 Tolstojatow M. özv. 189.
 Torda 61.
 Torda-Aranyos vármegye alispán hivat. 188.
 Tordai Dávid 280. — György 250.
 Torontáli Károly 189.
 Toscana 23, 27.
 Tót énekes könyvek. Népies festésű --- Magyarországon 302. — Morvaországban 301, 302.
 Tótfalusi Kis Miklós 279, 280. »Retrattió« (Kolozsvár, 1698.) 58, 59.
 Tóth Árpád 209, 211. — Sándor 158. — Mike 183, 396. — Lőrincz 254. Kázmér 397. — Gergely és Mihály cz. lev. (1631.) 186. — György 156. — Mihály (Szigeti) cz. lev. (1656.) 186. — Ernő 400.
 Toussaint Ferencz József czim.-lev. (1753.) 399.
 Tölcserý Ferencz 265.
 Török (Enyingi) cs., czimereslevele (1481.) 15. — (Várad) cs. ltára a M. Nemz. Múzeumban 9, 185, 296, 399. — Béla. (Várad) 94, 185. — István 61.
 Törpényi Lajos 5.
 Történelmi Társulat, Magyar — 14, 15, 16, 188.
 Törzskönyv, Magyarországi nyomdák — e 397.
 Törzsök Vilmos 206, 353.
 Trapezunti cs. és kir. főkonzulátus 110.
 Trefort Ágoston 243, 244, 245.
 Trencsén 59. —i kir. kath. főgimn. ktára 263.
 Trencsinszky Márton 227.
 Treviso 28.
 Tridenti zsinat 125, 127.
 Trondhjemi norvég tud. társulat 183.
 Trszlenai kir. kath. algimn. ktára 263.
 »Tudományos Értekező« 172.
 »Tudományos Gyűjtemény« 171, 316.
 Tudománytár 171.
 Turalukai tót énekeskönyv 302.
 Turin 26. —i nemzeti ktár 22, 26. —i udvari levéltár 25.
 Turkovics Mihály L. Csepregi.
 Turóczt.-mártoni múzeumi tót társaság ktára 314.
 »Turul« cz. folyóirat 5, 10, 13, 14, 92, 94, 292, 349.
 Tüersch Dávid, kassai könyvnyomtató 60.
 Tvardko bosnyák király 1380. évi szláv oklevele 8.
Uberti, Facio degli — 6.
 Udine 28.
 Udvarhelyi Mihály 279. — Péter 275, 276.
 Udvari István 227, 231, 233.
 Ugróczy, piarista 156. — Ferencz 259.
 Ujfalvy Krisztina 92.
 Ujhelyi Ferencz 279. — János 60. — Zsigmond 280.
 Ujlaki Lőrincz herczeg 110.
 »Uj Magyar Múzeum« 170.
 Ujszigeti nyomda 343.
 Ujvári Tamás 111, 320.
 Ujvárosi Mihály 281.
 Ujverbászi algimn. ktára 263.
 Ujvidéki gör. kel. szerb főgimn. ktára 264. —i kir. kath. főgimn. ktára 263, 264.
 Ulászló (II.) m. kir. 398.
 Umbria 23.
 Ungvári kir. kath. főgimn. ktára 264.
 Ungváry Vilmos 5.
 Unió-kiállítás Kolozsvárt 314.
 Unitárius püspök 353.
 Upsalai kir. egyetem 183. — ktár 5, 92, 396.
 Uzanne Octave 222.
 Uzon 292.
 Uzoni Mihály 280.

Űrményi József 161.

»Üstökös« cz. élelzap 9.

Vác 353, 396. —i kegyesrendi főgimn.
ktára 264.

»Vadász- és Versenylop« szerk. 292.

Vadkerti Pál 280.

Vágó Ferencz 148. — Gyula 183.

Vágújhelyi izr. alreálisk. ktára 264.

Vajda Emil 261. — János 184. — Péter
257.

Vaji Ferencz 280.

Vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisz-
terium 5, 18, 82, 92, 108, 132, 135,
183, 205, 244, 245, 258, 282, 292, 301,
352, 355, 399, 419.

Vallicelliana-ktár Rómában 22.

Valparaisoi egyetem 5.

Vály János 150.

Vámbéry Ármin 237.

Vandeveld Ernest 215, 216.

Várad 186. —i énekeskönyv 231. —i prot.
iskola 379. —i Regestrum 47.

Váradi Gábor 281. —i Mihály verse Bethlen
Gábor haláláról 372—384. —i Török
cs. 1. Török.

Várallyai Márton 279.

Varga Mihály 396. — Ottó 5.

Vargyasi Ferencz 140.

Vári János 280.

Varjú Elemér 5, 7, 92, 334, 337, 339,
341, 343, 345, 247, 349, 351.

Városv Tivadar 264.

Vásárhelyi-ktár az aradi kir. főgimn.-ban
136. — Gergely 275. — Mihály 281.

»Vasárnapi Tanító« 396.

»Vasárnapi Ujság« 14, 270.

Vasenius Valfrid, helsingforsi egyet. tanár
303.

Vaszary János 100.

Vatikán 28, 126, 323, 327, 328. —i ktár
113, 114, 117, 118, 122, 123. — ltár
111, 297, 298.

Veiger Sándor 396.

Velechinus István 275.

Velencze 2, 6, 24, 28, 145, 183. —i Szent-
Márk-ktár 22, 92.

Vekei József 281.

Velhagen és Klasing német könyvkiadó
czég 412.

Vendvidéki Közműv. Egyesület 292.

Vér Judith 349.

Verancsics-féle iratok a M. Nemz. Múzeum
ltárában 12.

Verbőczy István 110.

Veresegyházi Szentyel Mihály, kolozsvári
könyvnyomtató 349.

Veresmarti István 60, 61.

Veress Gergely 143. — Ignác 198.

Vergilius-kódex a vatikáni ktárban 323,
331.

Verein für siebenbürgische Länderkunde
258, 315. — für Verbreitung gemein-
nütziger Kenntnisse 258.

Verona 28, 117.

Versecz 188. —i állami főreálisk. ktára
264.

Vértesy Kálmán 183.

Veszprém 353. —i kegyesrendi főgimn.
ktára 264, 265. — püspök 353. —i
ref. egyházmegye 5, 92.

Veszprémi István 278. — József.

Veszprémvölgyi apáczák 251.

Vezeric Dávid 155.

Vicenza 6, 28.

Vicenzi Miklós cz. lev. (1634.) 398.

Vida Károly 144.

Vidos, (Koltai) cs. ltára a M. N. Múzeum-
ban 9, 95, 186.

Vierge, párisi festő 302.

Vigevano 26.

Vigyázó Ferencz gróf 189.

Vikol János 147.

Virág Benedek 327.

Virágének 15.

Virchow 315.

Virkler Endre 147.

Visegrád 420.

Visk 177.

Viski János 280, 281. — Márton 281. —
Pál 279, 281.

Viszolaicszky Isván 154.
 Vitéz György 281. — János 298.
 Vizaknai András 280. — Briccus György 280.
 »Vizsgálódó Magyar Gazda« cz. folyóirat 270, 271, 272, 273.
 Vízolyi biblia 343.
 Vlahovics Emil 263.
 Voghesa 26.
 Vojnits Döme 147.
 Vokum Ferencz 172.
 Volf György 5.
 Vörös Antal 155.
 Vörös-Kereszt-Egyesület 396.
 Vörösmarty Mihály 341, 342.
 Vratizlavia, Michael de - - 6.
 Vries, De —. a leydeni egyet. ktár. igazgatója 323, 326, 327, 328, 329, 330, 332, 333.
 Vulcan Sámuel, püspök 137.
Wachsmann Ferencz 295.
 Wagner, innsbrucki könyvkiadó czég 17.
 — Szabó-féle magán gimn. és reálisk. ktára Rákos-Palotán 253.
 Wallaszky Pál 297.
 Walter Gyula 5, 183, 292. — H., párisi könyvkiadó 367.
 Walther-gyűjtemény a M. Nemz. Múzeum ktárában 93.
 Wapen Martijn 411.
 Washingtoni Volta-bureau 6. 92.
 Weber J. J., lipcei könyvkiadó 367.
 Weigel János ktára a selmeczbányai ág. ev. főgimn.-ban 255.
 Weisz Lipót 10.
 Welch, a karlsruhei tart. főlevéltár igazgatója 111.
 Wenzel Gusztáv 93. — gyűjteménye a M. Nemz. Múzeumban 93. — féle ktár 187.
 Werőczy Ferencz, Lelki Harcz (Kolozsvár, 1691.) 292.
 Wesselényi báró cs. ltára az Erdélyi Múzeum ktárában 400. — Ferencz báró 265, 276.

Wheatlhey H. B. 203.
 Wiedemann Éliás pozsonyi rézmetsző 343.
 Willems, bibliografiai író 350.
 Wilmanns A., a berlini kir. ktár igazgatója 327, 328, 333.
 Winter Vilmos 257.
 Wintterlin A. a stuttgarti kir. ktár ktárnoka 327, 328, 329, 330, 333.
 Wittenbach marburgi egyet. tanár 159.
 Wittenbergi burza jegyzőkönyve 145.
 Wlassics Gyula 77, 83, 84, 186, 323.
 Wodianer Arthur 422.
 Wolfenbütteli egyet. ktár 161.
 Wolfgang Márton, brassai könyvnyomtató 57.
 Württemberg 323, 327, 328.
 Würzburgi Phys.-med. Gesellschaft 292.
Xántus János 240.
 Xylografia 362, 411.

Zabanius Isaacus 60.
 Zágráb 188. — i horvát-szlavón orsz. ltár 296. — i orsz. statiszt. hiv. 188.
 Zaka Gyula 246.
 Zalányi Gergely 281. — István 281. — Pál 281.
 Zangemeister Karl, a heidelbergi ktár igazgatója 326, 327, 328, 329, 333.
 Zapf György Vilmos műve az 1468—1530-i augsburgi könyvekről 344.
 Zapon, Régi kéziratok — nal való keze-lése 324, 325.
 Zára 2, 11. — i tartományi ltár 95.
 Zári Lázár czimerlevele (1533.) 295.
 Zarándy A. Gáspár 6, 92, 396.
 Zeissberg, osztrák udvari tanácsos 323.
 »Zeitschrift für Bücherfreunde« 107, 310.
 Zékely Georgius 420.
 Zentai Dudás Endre-féle magánktár 315.
 — i Horváth-féle magánktár 315. — i Majoros-féle magán ktár 315. — i Karácson István-féle magánkönyvtár 315. — i közs. algimn. ktára 265.

<p>Zentelki István 278, 279.
 Zetelaki Miklósi Sándor 158.
 Zichy gróf cs. okmánytára 16. — Jenő
 gróf 6, 82, 108. — Károly gróf 419.
 Zilahi ev. ref. algimn. ktára 265.
 Zimányi Lajos 264.
 Zirczi csisztercei rend apátja 6, 92.
 Zolnai Gyula 6, 130.
 Zombori áll. főgimn. ktára 266, 314. — i
 városi ktár 314.</p> | <p>Zorkóczy Samu 252.
 Zoványi P. György 278, 279. — Jenő
 277, 278.
 Zrinyi Miklós, a költő 17, 145.
 Zsigmondkori oklevéltár 13.
 Zsilinszky Lajos 294. — Mihály 257.
 Zsolnai kir. kath. algimn. ktára 266.
 Zürich 183, 292. — i városi ktár 313,
 323.</p> |
|--|---|
-

A HAZAI NYOMDÁK 1898-BAN.

Az 1897. évi XLI. törvénycikk végrehajtása ügyében a vallás- közoktatásügyi és az igazságügyi m. kir. miniszterek által 1898. évi 5720. sz. alatt kiadott rendelet oly intézkedést tartalmaz, hogy a közigazgatási hatóságoktól a területükön levő nyomdákrol küldött bejelentések alapján »Nyomdák törzskönyve« készitendő, melyet a Magyar Nemz. Múzeum évenként, a benne előállott változásokat pedig negyedévenként nyomtatásban tartozik közzétennie. Az itt közölt kimutatás az 1898. év január 1.—december 1. közötti időszakot öleli fel. Vannak benne olyan nyomdák is elősorolva, melyek létezéséről nem a helyhatósági bejelentés alapján, hanem vagy a Grafikai Szemle ez évi márcziusi számából, vagy egyéb uton szereztünk tudomást; ezek egy csillaggal, azok a nyomdák pedig, melyek évközben megszűntek, két csillaggal vannak megjelölve.

Abauj-Szántó :

Baksy Barna.

Abony :

Szerdahelyi János.

Abrudbánya :

Roth Ferencz.

Ada (Bács-Bodrogh m.):

Bergel L.
Kamocsay és Kádár.

Alsó-Kubin :

Trnkóczy József.

Alsó-Lendva :

Balkányi Ernő.

Apatin :

Gasz Mátyás.
Szavadil József.

Arad :

Aradi nyomda- társaság.
Barcian Popovits Aurél.

Arad (folytatás):

Bloch Henrikné.
Gör. kel. román egyházm. nyomda.
Özv. Gyulai Istvánné.
Löbl Dávid.
Lengyel Lipót.
Muskát Miksa.
Réthy Lipót és fia.
Weisz Félix.

Aranyos-Maróth :

»Dóczi« könyvnyomda.

Aszód :

Kir. javítóintézet nyomdája.

Baán (Trencsén m.):

Fuchs Vilmos.

B.-Topolya (Bács-Bodrogh m.):

Vilheim Miksa.

Baja :

Kazal József.
Kollár A. és fia.
Nánay Lajos.
Rajkovich Károly.
** Streintz Gyuláné.

Balassa-Gyarmat :

Halyák István.
Balassa-gyarmati könyvny. r. társ.

Balázsfalva :

Gör. kath. papnövelde ny.

Bánffy-Hunyad :

Ábrahám Mór.

Baróth :

Mizsur Ádám.

Bártfa :

Blayer M.

Békés :

Br. Drechsel Géza.
Povázsai László.

Békés-Csaba :

Lepage Lajos »Pannonia« nyomda.
Povázsay testvérek.
Szihelszky József.

Belényes :

Süssmann Lázár.

Beregszász :

Juhász Piroska.
Engel Jenő.

Besztercze :

Botschár Tivadar.
Csallner Károly.

Besztercebánya :

Machold Fülöp
Sonnenfeld Mór.

Bihar-Ujfalu :

Adler Béla.

Bonyhád :

Raubiček Izidor.

Brassó :

Gött Frigyes
Grünfeld Vilmos.
Dr. Muresian Aurél.

Brassó (folytatás):

Schlandt Viktor.
Ciurcu N. és fia.
Herz J. B.
Lehmann Gottlieb.
* Schebesch M.

Breznóbánya :

Kreisler József.

Budapest :

** Aczél Hermann Ede.

VI., Szerecsen-u. 65.

Alkotmány.

VIII., Mária-u. 11.

* Áll. tisztviselők közlönyének kny.

VIII., Csepregy-u. 1.

Államnyomda (Magy. kir.)

I., Nándor-tér 1.

* Államvasutak menetjegy-ny. (M.k.)

VI., Csengery-u. 33.

* Anglo-nyomda.

IV., Molnár-u. 24.

Apolló irod. és nyomd. r. t.

VII., Rottenbiller-u. 4-6.

Athenaeum irod. és ny. vállalat r. t.

VII., Kerepesi-ut 54.

Bagó Márton és fia.

II., Ponty-u. 4.

* Barcza József.

IV., Lipót-u. 30.

Bárd Mór.

V., Gizella-tér 4.

Bartalits Imre.

III., Remetehegy.

Beck Nándor könyv- és könyomda.

VII., Valeró-u. 12.

Belvárosi könyvnyomda.

IV., Lipót-u. 43.

Bendiner Lipótné.

V., Arany János-u. 18.

Bichler Ignác.

III., Kis-korona-u. 15.

Biehn Árminné.

V., Kálmán-u. 15/a.

Blau Albert.

VI., Szerecsen-u. 29.

Budapest (folytatás):

- Blau Albert.
VI., Szerecsen-u. 38. sz., főközlét.
- Brózsza Ottó.
VI., Lázár-u. és Váci-körút sarkán.
- Budapesti Hirlap.
VIII., Rökk Szilárd-u. 4.
- »Budapesti Napló« részv. társ.
VIII., József-körút 18.
- Buschmann F.
IV., Koronaherczeg-u. 8.
- Christoph Paula.
V., Akadémia-u. 6.
- Csapó Kálmánné, Pap Jozéfa.
VIII., Baross-u. 69.
- Czettel és Deutsch.
V., Bálvány-u. 12.
- Deutscher József.
VII., Károly-körút 7.
- Eberle József és társa.
VI., Podmaniczky-u. 43.
- Eckstein Bernát.
VII., Király-u. 45.
- Eckstein Bernát és fia
VII., Csányi-u. 12.
- Egyetemi nyomda (M. kir. tud.).
I., Iskola-tér 3.
- Ehrenstein Mór.
VI., Laudon-u. 4.
- * Első kőbányai könyvnyomda.
X., Jászberényi-út 1.
- * Engel S. Zsigmond.
VI., Lovag-u. 7.
- Engelmann Mór.
IX., Vámbáz-körút 15.
- »Európa« nyomda r. t.
VI., Ó-u. 12.
- Feldmann Mór.
IV., Károly-körút 20.
- Feldmann Sámuel.
VII., Csányi-u. 13.
- Flesch Jakab.
VI., Új-u. 37.
- Fővárosi nyomda r. t.
VI., Podmaniczky-u. 39.

Budapest (folytatás):

- Franklin-társulat irod. és nyomdai
vállalat r. t.
IV., Egyetem-u. 4.
- Fried és Krakauer.
VI., Eötvös-u. 29.
- Fried S.
VIII., József-u. 17.
- ** Friedenstein Vilmos.
V., Hold-u. 25.
- Fritz Ármin.
VIII., József-körút 9.
- Fuchs Samu és társa.
VI., Podmaniczky-u. 27.
- * Galitzenstein H.
VI., Hajós-u. 33–35.
- Garai Mór.
VII., Dohány-u. 1.
- Gelléri és Székely.
VI., Podmaniczky-u. 45.
- Goldberger Ignác.
II., Fő-u. 23.
- Goldfaden Márk.
VII., Kazinczy-u. 7.
- Özv. Goldschmidt Árminné.
X., Belső Jászberényi-út 1.
- * Goldschmiedt Lipót.
VI., Révay-u. 6.
- * Goszler Gyula.
IV., Aranykéz-u. 1.
- Götz Miksa.
IV., Vármegye-u. 4.
- Gross Jakab és Grünhut Mór.
VI., Ó-u. 50.
- Grün Ignác.
VI., Új-u. 37.
- Grünfeld Lipót.
IV., Pintér-u. 2.
- * Grünhut Miksa.
VI., Lázár-u. 2.
- Gutenberg szövetkezet.
VI., Gyár-u. 31.
- Hamburger és Birkholz.
V., Nádor-u. 19.
- Hartenstein Emil.
IX., Lónyay-u. 7.

Budapest (folytatás):

- Hedvig Sándor.
IV., Károly-körút 22.
- Heisler J.
II., Várkert-rakpart 1.
- * Herrman Ignác.
VI., Laudon-u. 10.
- Horn Emil.
V., Bálvány-u. 8.
- Hornyánszky Ede és társai.
V., Akadémia-u. 4.
- Hornyánszky Viktor.
VI., Aradi-u. 16.
- * Hungaria könyvnyomda.
V., Váci-körút 34.
- Hunnia.
VI., Szerecsen-u. 65.
- Hunyadi Mátyás irod. és könyvnyomdai intézet.
IV., Zöldfa-u. 43.
- Jäger Ármin, kézisajtó.
VIII., Kerepesi-ut 23.
- Jermányi Samu.
VI., Dessewffy-u. 47.
- Jirschik András.
V., Zoltán-u. 13.
- Kahn és Roth.
IV., Harisbazar.
- Kalmár Mózes.
V., Dorottya-u. 9.
- * Kanitz C. és társa.
V., Vadász-u. 36.
- * Kálmán M. és társa.
V., Vadász-u. 32.
- Károlyi György.
V., Rudolf-rakpart 7.
- * Kassino Jakab.
VI., Király-u. 26.
- * Kauders Ferencz.
VII., Csömöri-ut 28.
- Kaufmann József.
V., Mária Valéria-u. 15.
- * Kazinczy könyvnyomda.
VII., Kazinczy-u. 2.
- * Keil József.
VIII., József-körút. 11.

Budapest (folytatás):

- Kellner és Mohrlüder.
VI., Gyár-u. 29.
- Kertész Emil és társa.
V., Mária Valéria-u. 11.
- Klas Hermann.
V., Váci-u. 16.
- Klein Sámuel.
VIII., Akácza-u. 64.
- * Klein testvérek.
VI., Révay-u. 14.
- * Klopfer Samu.
VII., Kazinczy-u. 35.
- Kogutovicz Manó.
V., Rudolf-rakpart 8.
- Kohn Simon.
VIII., József-körút 5.
- Kollmann Fülöp.
V., Arany János-u. 34.
- Korvin Náthán József.
VI., Révay-u. 10.
- Kosmos r. t.
VI., Aradi-u. 8.
- Kövér János.
VI., Révay-u. 8.
- Közművelődés-nyomda.
VI., Izabella-u. 70.
- Kunoss Vilmos és fia.
VI., Teréz-körút 38.
- * Langer Ede és fia.
IV., Zsibáros-u. 1.
- Légrády testvérek.
V., Váci-körút 78.
- Leitersdorfer József.
VII., Rombach-u. 4.
- Leitner Ede.
V., Váci-körút 18.
- Lengyel Lipót.
V., Vadász-u. 35/A.
- * Löbl Dávid.
VI., Andrássy-u. 19. és Szerecsen-u. 22—26.
- Löbl Mór.
VII., Király-u. 27.
- Löblövit Zsigmond.
VII., Csömöri-ut 54.

Budapest (folytatás):

- * Löw Ede.
V., Váci-körút 80.
- Lówy Henrik.
V., Nádor-u. 17.
- Luszt Sándor.
VI., Gyár-u. 50
- Magyar Hirlap r. t.
V., Honvéd-u. 4.
- * Magyar nők lapja könyvnyomdája.
V., Hold-u. 25.
- Magyar nyomda.
VIII., József-körút 45.
- * Mahrer testvérek.
VI., Szerecsen-u. 38.
- * Manswirth Lipót.
VI., Podmaniczky-u. 5.
- * Márián György.
VIII., Mária-u. 11.
- * Markovits és Garai.
VI., Lázár-u. 13.
- Márkus Sámuel.
V., Dorottya-u. 6.
- * Mercur könyvnyomda.
IV., Kecskeméti-u. 5.
- Minerva.
V., Sas-u. 29.
- ** Mottl Vilmos.
VIII., József-körút 36.
- Muskát Béla.
VI., Teréz körút 29.
- Müller K.
II., Albrecht-u. 3—5.
- Nágel István.
VII., Vörösmarty-u. 17.
- Nágel István.
VI., Desseffy-u. 21.
- Nagel István.
V., Sétatér-u. 6.
- Nagy Sándor.
IV., Papnövelde-u. 8.
- Neumayer Ede.
VI., Szerecsen-u. 32.
- Neuwald Illés.
VII., Dohány-u. 44.

Budapest (folytatás):

- Oberbauer Jenő.
V., Nádor-u. 23.
- Országos Hirlap. ny.
VIII., József-körút 65.
- Orsz. községi központi nyomda r. t.
V., Lipót-körút 22.
- Országos ügyvédi nyomda, mint
szövetkezet.
VI., Uj-u. 3.
- * Pallas irod. és könyvny. r. társ.
V., Kálmán-u. 2.
- Pannonia nyomda.
VII., Rombach-u. 8.
- * Pataki J. utóda (Sarkadi J.)
IV., Egyetem-u. 2.
- Pátria irod. és nyomd. r. t.
IX., Üllői-út »Köztelek«.
- Pesti könyvnyomda r. t.
V., Hold-u. 7.
- Pesti Lloyd.
V., Dorottya u. 14.
- id. Poldini Ede és Társa.
IV., Ferencz József-rakpart 32.
- * Pollacsek Mór.
VI., Ó-u. 38.
- Pollák Elkan.
V., Bálvány-u. 21.
- Pollák Gyula.
V., Dorottya-u. 9.
- Pollák M. Miksa.
V., József-tér 13.
- Popper Leó.
VII., Erzsébet-körút 35.
- Posner Károly Lajos.
VI., Csengery-u. 31.
- * Posta- és távirda igazg. kny. (M. k.)
IV., Főposta épület.
- * Postatakarékpénztár ny. (M. kir.)
V., Széchenyi-u. 2.
- Özv. Pressburg Frigyesné.
V., Arany János-u. 14.
- Pscherhoffer Vilmos.
V., Súlyom-u. 1.
- Quittner József.
VI., Szerecsen-u. 1.

Budapest (folytatás):

- * Radó Izor.
VI., Váci-körút 1.
- Rand és Hirsch.
VI., Podmaniczky-u. 41.
- * Redő testvérek.
V., Klotild-u. 20.
- Reich Ármin.
VII., Dobány-u. 81.
- Reiner Elkán.
VII., Király-u. 29.
- Riegler József Ede.
VI., Rózsa-u. 55.
- * Roth és Krausz.
VI., Vasvári Pál-u. 9.
- Rózsa Kálmán és neje.
VIII., Szentkirályi-u. 30.
- Rubin J.
VII., Király-u. 13.
- Rutkai Jenő.
IX., Várház-körút 15.
- Schlenger testvérek.
VI., Desseffy-u. 16.
- Schlenker Salamon.
V., Akadémia-u. 7.
- Schlesinger és Kleinberger.
V., N.-Korona-u. 15.
- Schmelz és Schillinger.
VI., Csengery-u. 51.
- * Schmidl H.
VI., Szerecsen-u. 6.
- Schmiedl Samuné.
V., Bálvány-u. 4.
- Schultz Ábrahám.
VIII., Baross-u. 81.
- Schwarcz Jakab.
V., Lipót-tér 1.
- Singer Lipót.
IV., Károly-körút 24.
- Spatz Henrik.
VII., Dob-u. 53.
- * Spitzer és Somogyi.
VII., Kíauzá-l-u. 31.
- Steffán Károly.
V., Kálmán-u. 17.

Budapest (folytatás):

- Stern Péter.
VII., Kazinczy-u. 35.
- Stöcklmacher Ferencz.
IV., Egyetem-u. 2.
- Süsz Dávid.
IV., Molnár-u. 39.
- * Székesfővárosi házi nyomda.
IV., Lipót-u. 32.
- Szent Gellért nyomda. (Valter Ernő).
VIII., Práter-u. 44.
- Szent László nyomda.
VIII., Békés-u. 2.
- ** Sztahora Károly.
V., Alkotmány-u. 27.
- * Ullmann József.
IV., Régi posta-u. 4.
- Várnai Fülöp.
IV., Régi posta-u. 3.
- Vasváry Lajos.
IX., Üllői-ut 41.
- Vörösmarty-nyomda.
VIII., József-körút 14.
- ** Wagner Ernő.
V., Hold-u. 25.
- * Wald Bernát.
V., Kálmán-u. 19/a.
- Weissenberg Ármin.
VIII., József-körút 28.
- Weisz Lipót.
VI., Ó-u. 39.
- * Wendt és Bergsmann.
VII., Károly-körút 19.
- Werber Bernát.
V., N.-Korona-u. 10.
- Werbőczy könyvny. részv. társ.
IV., Vármegye-u. 11-13.
- Wiener Izidor.
VI., Eötvös-u. 19.
- Wiener Izidor.
V., Bálvány-u. 2.
- Wimmer Márton.
III., Serfőző u. 10.
- Wodianer F. és fiai.
IV., Sarkantyús-u. 3.

Budapest (folytatás):

Wolf F. A.
V., Lipót-körút 8—10.

Zeisler M.
VII., István-tér 17.

Zimmermann Vilmos.
VI., Ó-u. 38.

Zóbel Lipót.
V., Nádor-u. 23.

Buziás:

Ullmann Ferencz.

Czepléd:

Piros József és társa
Sebők Béla.

Csacza. (Trencsénm.):

Studenszky Károly.

Csákova:

Chudy testvérek.

Csáktornya:

Strausz Sándor.

Csikszereda:

Györgyjakab Márton.

Csongrád:

Weisz Márk.
Szilber János.

Csorna:

Kokas István és Kronfeld Samu.
»csornai nyomda vállalata«.
Neumann Samu.

Csurgó:

Vágó Gyula.

Debreczen:

Csokonai nyomda és kiadó r. társ.
Debreczen sz. kir. város könyvnyom-
dája.
Hoffmann és Kronovitz.
Kutassy Imre.
Schwarcz Ede.

Deés:

Demeter és Kiss.
Goldstein Jakab.

Detta:

Heldenwanger József.

Déva:

Hirsch Adolf.
Kroll Gyula.

Devecser:

Huss Gyuláné (szül. Novák Ilka).
»Vörösmarty« nyomdája.
Rosenberg Zsigmond.

Dicső-Szent-Márton:

Hirsch Mór.

Dombóvár (Tolna-m.):

Bruck Sándor.

Duna-Földvár:

Schwarcz Manó.

Dunaszerdahely:

Adler N. Lipót.
Goldstein Józsa.

Eger:

Egri érseki lyceum ny.
Egri nyomda részv. társaság.
Schvartz Ilka.
Paunz Sándor.

Enying:

Politzer Jenő.

Eperjes:

Kósch Árpád.
Pannonia (Kahn Mór tulajdona).
Stamberger Lajos.

Ér-Mihályfalva:

Beck Adolf.

Érsekújvár:

Winter Zsigmond.
Kohn Samu.

Erzsébetfalva:

Mártonffy László.

Erzsébetváros:

Koczauer János.

Esztergom :

Buzárovics Gusztáv.
 »Hunnia« (tulajdonos Gerenday József.)
 Laiszky János.
 Tábor Adolf.

Fehérgyarmat (Szatmárm.):

Klein József.

Fehértemplom :

Kuhn Péter.
 Wunder Gusztáv.
 Wunder Gyula.

Félegyháza :

Feuer Illés.
 Vesszősi József.

Felső-Eőr (Vas m.):

Schodisch Lajos.

Felső-Visó (Máramarosm.):

Heller testvérek.

Fiume :

Battara Pietro.
 Chiuzzellin A. et Comp.
 Fiumano stab. tipo-litografico.
 Hönig E.
 Jerouscheg Luigi.
 Ruddoff Giovanni.
 Schuh Vincenzo.
 Unio nyomda, tulajdonos Hegyi Jenő.

Fogaras :

Thierfeld Lipót.

Galánta :

Neufeld Samu.

Galgóc :

Szold Jakab.
 Sterner Adolf.

Gyergyó-Dittró :

Gyergyó-Dittró és Szárhegy köz-
 ségek kiny.

Gyoma :

Kner Izidor.

Gyöngyös :

Herczog Ernő Ármin.
 Kovács és társa.
 ** Kohn Lajos.
 Schimmerling Dávid.

Gyöng (Tolnam.):

Engel József.

Győr :

Dobos Ignác.
 Győr-egyházmegyei nyomda.
 Nitsmann József.
 Pannonia könyvny. (tulajd. Szávay Gyula és Raáb Béla.)
 Surány János.

Győrsziget :

Gross testvérek.

Gyula :

Dobay János.
 Veinstein Arnold »Corvina« nyomd.

Gyulafehérvár :

Püspöki lyceumi nyomda.
 Volec Bálint.

Hajdú-Böszörmény :

Szabó Ferenczné.

Hajú-Nánás :

Bartha Imre.

Hajdú-Szoboszló :

Plón Gyula.

Halas :

Prager Ferencz.

Hatvan :

Hoffman M. L.

Heves :

Adler József.

Hódmezővásárhely :

Hmvásárhelyi nyomda és r. társ.
 »Vásárhely és Vidéke« nyomda.
 Lévai Fülöp.

Hódságh :

Pfiszter József.
Raab János.

Holics :

Malovani József.

Homonna :

Waller S.
Kohn Salamon.

Huszt :

Mermelstein Fülöp.

Igló :

Stein Ignác.
Schmidt József.

Ipolyság :

Neumann Jakab.

Jászberény :

Brünauer Adolf.
Kaczvinszky Zoltán.

Kalocsa :

Werner Ferencz.

Káp-Monostor (Szolnok-Doboka) :

** Simon Aurél és társa.

Kaposvár :

Hagelman Károly.
Özv. Jancsovits Gyuláné.
Singer Lipótné.
Gerő Zsigmond.

Kapuvár :

Buxbaum József.

Karánsebes :

Fleisig Lipót.
Gör. kel. román egyházmegye ny.

Karczag :

Szódi S.

Kassa :

Werfer Károly.
Ries Lajos.

Kassa (folytatás):

Ifj. Nauer Henrik.
** Forster R. és Wesselényi Géza
s társa.
Grosz Samu

Kecskemét :

Fekete Mihály.
Somogyi János »Pannonia« könyv-
nyomdája.
Steiner Mihály.
Sziládi László.
Tóth László.

Késmárk :

Szauter Pál.
Altman Dávid.

Keszthely :

Farkas János.
Sujánszky József.
Nádai Ignác.

Kézdi-Vásárhely :

Ifj. Jancsó Mózes.

Királyhelmece :

Klein Gyula.

Kisbér :

Haftl Kálmán.

Kis-Czell :

Menyhárt Julia.

Kiskőrös :

Kalisch Ignáczné.

Kismarton :

Id. Dick Ede.
Ifj. Dick Ede.
Gabriel Jakab.

Kispest :

Első kispesti könyvnyomda (Fischhof
Henrik).

Kisújszállás :

Szekeres József.

Kis-Várda :

Berger Ignác.
Ifj. Klein Gyula.

Kolozsvár :

Fenyvesi Viktor
Boskovics József
»Ellenzék« nyomdája.
Ev. ref. főtanoda nyomdája.
Gámán örököse.
Gombos Ferencz »Liceum« ny.
»Magyar Polgár« (Ajtai K. Albert),
Polcz Albert.
Zabatz és Fekete.

Komárom :

Freisinger Mór.
** Rónai Frigyes.
Schönwald Tivadar.
Spitzer Sándor.
Szénássy János.
Hacker Richárd.

Körmend :

Körmendi könyvnyomda részvénytársaság.

Körmöczbánya :

Joerges Ágost özvegye és fia.

Kőszeg :

Feigl Frigyes.
Feigl Gyula.

Kúla :

Berkovits Márk.

Kún-Szt.-Márton :

Csanádi József.

Kunszent-Miklós :

** Özv. Bors Károlyné.

Lakompak (Sopron m.):

Krausz Henrik.

Léva :

Nyitrai és társa.
Dukesz Lipót.

Lippa :

Máhr Emil.
Zách József.

Liptó-Szent-Miklós :

Steier Izidor.

Losonc :

Losonczy Sándor.
Róth Simon.
Kármán társ. részv. társ. könyvny.

Lőcse :

Reiss Tivadar József.

Lugos :

Traunfellner Károly.
Virányi János.
Weisz és Sziklai.

Magyar-Óvár :

Czéh Sándor-féle könyvnyomda.

Magyar-Pécska :

Ruber E.

Makó :

Gaál László.
Neuman József.
Vitéz és Süveges.

Malaczka :

Wiszner Alfréd.

Mármaros-Sziget :

Blumenfeld és Dávid.
Mármarosi könyvny. és kiadó r. t.
Mayer és Berger.
Wider M. fia.

Maros-Ludas :

Glück József.

Marosvásárhely :

Ev. ref. kollegium ny.
Adi Árpád.
Grün Vilmos.

Mátészalka :

Weisz Antal.
Weisz Zsigmond.

Medgyes (Nagyküttlő m.):

Reissenberger G. A.

Mező-Kövesd:

Balázs Ferencz.

Mezőtúr:

Dolesch Géza.

Braun Frida.

Gyikó Károly.

Miava:

Haás Mór.

Mindszent:

Weisz Ignác.

Miskolcz:

Forster, Vesselényi és társai.

Wagner és Szelényi.

Stamberger Bernát.

Módos:

Staitz György.

Mohács:

Blandl János.

Rosenthal Márk.

Moór:

Reszler Jakabné:

Moson:

Grünfeld Ignác.

Munkács:

Grünstein Mór.

Kohn és Klein.

Hermann Emánuel.

Kroo Hugó.

Bleier Abrahám.

Muraszombat:

Ujházi Miksa.

Nagy-Atád:

Günsberger Antal.

Nagybánya:

Molnár Mihály.

Nánázy István.

Nagy-Becskerek:

Pleitiz Fer. Pál.

Gruics Julianna.

Jokly Lipót.

Nagy-Bittse (Trencsén m.):

Spiegel Samu.

Nagy-Enyed:

Nagyenyedi kny és papirgyár r. t.

Nagy-Kanizsa:

Ifj. Vajdits József.

Weiss L. és F.

Fischl Fülöp.

Özv. Gondos Márkusné.

Farkas és Kraus.

Nagy-Károly:

Róth Károly.

Sarkadi Nagy Zsigmond.

** Thúröczy Zs. sz. Szilágyi Vilma.

Nagykikinda:

»Kiadó nyomda.«

Gain Vásza.

Radák János.

Nagy-Kőrös:

Bazsó Lajos.

** Ottinger Ede.

Ottinger Kálmán.

Nagylak (Csanád m.):

Hubert Jenő.

Nagymárton:

Gellis Henrik.

Schön Samu.

Kohn József H.

Nagy-Mihály:

Landesman B.

Nagy-Rőcze:

Schiffer Cecília.

* Guttmann Fülöp.

Nagyszalonta:

Reich Jakab.

Nagyszében :

Drotleff József.
Görög-keleti főegyházmegyei ny.
Krafft Vilmos.
Reissenberger Adolf.
Typographia részvénytárs.

Nagy-Szent-Miklós :

Wiener Náthán.

Nagyszombat :

Winter Zsigmond özvegye.
Horovitz Adolf.
Goldmann Miksa özv.
Winter Salamon.
Fiebig József.
Reisz Sarolta.

Nagy-Szőllős :

* Kellner Fülöp.
Zala Mór.

Nagy-Tapolcsány :

Platzko Gyula.

Nagyvárad :

Laszky Ármin.
ifj. Berger Sámuel.
Pauker Dániel.
Sonnenfeld Adolf.
Freund Lajos és tsa.
Déry és Boros.
Fiedler M.
Ungar Jenő.
Helyfi László.
Láng József.
Neumann Vilmos.
Sz. László nyomda r. t.
Hönig Józsefné.
Kelen Sámson.
** Szigligeti nyomda.

Német-Bogsán :

Zeier A. J.

Német-Palánka (B.-Bodrogh m.):

Kristofek József.

Nezsider :

Horváth Julia.

Nyirbátor :

Friedmann Lipót.

Nyiregyháza :

Jóba Elek.
Piringer János.
Nagy Mór.

Nyitra :

Huszár István.
Iritzer Zsigmond.
Neugebauer Nándor.
Reichelesz R.

Ó-Becse :

Gavanszky M.
Löwy Lajos.

Ó-Kanizsa :

Bruck P. Pál.

Oravicza :

Kehrer C.
Wunder Károly.

Orosháza :

Pless N.
Veres Lajos.

Ó-Széplak :

* Nyitravölgyi gazd. egyt. nyomda.

Ó-Szivacz (Bács-Bodrogh m.):

özt. Löwy Miksáné.

Paks :

Rosenbaum Miksa.

Pancsova :

Wittigschlager Károly.
Jovanovics testvérek.
Koszanics Miklós.
Vig Simon.

Pankota :

Bód József.

Pápa :

Ev. ref. főiskola.
Goldberger Gyula.
Nobel Ármin.

Pécs :

Hochrein J.
 Pécsi irod. és könyvnyomdai r. t.
 Pécsi püspöki liceumi kny.
 Taizs József.
 Vessely és Horvát.

Perjámos :

Szegyakov Milán.
 Pirkmayer Alajos.

Petrozsény :

Figuli Antal.

Pozsony :

Alkalay Adolf.
 Angermayer Károly (e. Schreiber B.)
 Eder István.
 Eixel Károly.
 Freistadt Mór.
 Grünsfeld Lipót.
 Katholikus irodalmi részv.-társaság.
 ** Mayer Károly.
 Natali Magdolna.
 Oest.-ung. Papiermanufaktur und
 Druckindustrie tul. Pollak Henrik.
 Pavlik Károly és Marinzl Rezső.
 Richter Károly.
 Schindelar Károly (sokszorosító-int.)
 Schönberger Bernát.
 Simonyi Iván.
 Vigand F. K. (Stromszky Emil).

Putnok :

Gärtner Ignác.

Ráczekeve :

Kanders Ferencz.

Resiczabánya :

Eisler József.
 Weisz Adólf.

Rimaszombat :

Rábely Miklós.
 Náray János Albert.
 Gyórfy Gyula.
 Lévay Izsó.

Rózsahegy :

Kohn Mór.
 Szalva Károly.

Rozsnyó :

Herman Istvánné,
 Kovács Mihály.

Sajó-Gömör :

Künstler Soma.

Salgó-Tarján :

Friedler Ármin.
 Polacsek Sándor.

Sárbogárd :

Spitzer Jakab.

Sárospatak :

Ev. ref. főiskola ny. (Steinfeld Jenő).

Sárvár :

Jakoby B. utóda Stranz János.

S.-A.-Ujhely :

Ehlert Gyula (Zemplén nyomda).
 Lóvi Adolf.
 Landesman Miksa és tsa.
 Ócskay László (Pannonia ny.)
 Alexander Vilmos (Hegyalja ny.)

Segesvár :

Horeth Frigyes.
 Jördens testvérek.

Selmeczbánya :

Jorges Ágost özv. és fia.

Sepsi-Szt.-György :

Jókai nyomda részv. társ.

Siklós :

Harangozó József.

Sopron :

Berghofer József.
 Binder Pál.
 * Blum Náthán.
 Breiner Elkán.
 Gellis Mór.
 Romwalter Alfréd.
 Röttig Gusztáv.
 Zsombor Géza.
 Török Kálmán és Kremszner Károly.

Stajerlak :

Rose V.

Sümeg :

Horváth Gábor.

Szabadka :

Bittermann József.
 Krausz és Fischer.
 Szabados Sándor.
 Székely Simon.
 Tomits Miklós.

Szakolcza :

Teszlik és Neumann.

Szamosujvár :

G. k. püspökség egyházmegyei nyom-
 dája.
 Todorán Endre.

Szarvas :

Danszky Sándor.
 Sámuel Adolf.

Szász-Régen :

Burghardt Dezső.
 Schebesch Vilma.

Szászsebes :

Stegmann János.
 Winkler Gusztáv.

Szászváros :

Minerva.
 Schäser Anna.

Szatmárnémeti :

Litteczi Endre.
 Morvai János.
 Nagy Lajosné.
 Pázmány-sajtó.
 Weinberger-testvérek.

Szeged :

Beck Adolf.
 Endrényi Imre.
 Endrényi Lajos.
 Engel Lajos.
 Gönczi J. József.
 Schulhof Lajos.
 Traub B. és társa.

Szeged (folytatás):

Várnai L.
 * Frank B. és társa.

Szeghalom :

Kovács Antal.

Szegzárd :

Báter János.
 Lengyel Pál.
 Ujfalussy Lajos.

Székelyhid :

Kohn Sámuel.

Székely-Keresztur :

Szabó Testvérek.

Székely-Udvarhely :

Becsek D. fia.
 Betegh Pál.

Székesfehérvár :

Csitári-Gramanetz és társa.
 Debreczeni Gyula.
 Kaufmann F.
 Márián Péter.
 Singer Ede.
 Számmer Imre.
 Számmer Kálmán.

Szemcz :

Fischer Náthán.

Szenicz :

Bezsó János és társa.
 Löffler József.

Szent-Endre :

Szent-Endre és Vidéke kny.

Szent-Gotthárd :

Ifj. Wellisch Béla.

Szentes :

»Szentes és Vidéke« I. könyv-
 nyomda r. t.
 Hollósy és Vajda.

Szepes-Váralja :

Buzás Dénes.

Szepsi :

Vongrey Gusztáv.

Szered :

Sztern Dávid.

Szerencs :

Simon József.

Szigetvár :

Fried Dávid. (Corvina ny.)
Kozáry Ede.

Szikszó :

Blank Simon.

Szilágysomlyó :

Bölöni Sándor.

Szinér-Váralja (Szatmárm.):

Vider Jakab.

Szirák :

Gallovics Jenő.

Szolnok :

Bakos István.
Fuchs Lipót.
Hay Fülöp.
Vachs Pál.
Vezéry Ödön.

Szombathely :

Bertalanffy József.
Gábrriel Ágoston.
Seiler Henrik utódai.
Szombathelyi róm. kath. egyházme-
gyei könyvnyomda.

Tab :

Pfeifer Ignác.

Tapolca :

Lóvy B.

Tata :

Engländer József és Társa.
Nobel Adolf.

Temesvár :

Beyer Róbert.
Csanád egyházmegyei könyvny.
Csendes Jakab.
Délmagyarorsz. könyvnyomda.
Freund Gyula.
Lechenmayer J. C.
Mangold Sándor.
Moravetz Gyula.
Roschek József és Eichler József.
Steger Ernő utódai.
Trautmann György.
Uhrmann Henrik.
Unio könyvnyomda.
Veres Samu.

Tisza-Füred :

Kemény Arnold.

Titel :

Blazek József.

Tolna :

Weltmann Ignác.

Tolna-Tamási (Tolna m.):

Jeruzsalem Ede.

Torda :

Berla Sámuel és Társa.
Harmath Józsefné.

Török-Szent-Miklós :

Rubinstein S.

Trencsén :

Gansel Lipót.
Skarnitzel Ferencz.

Turkeve :

Özv. Fölföldy Gy.-né sz. Bentsik E.

Turócs-Szt.-Márton :

Turócs-szt.-mártoni könyvny. r. t.
Moskoczi Ferenczné.
Gasparik József.

Uj-Arad :

Mayr Lajos.

Ujpest :

Fuchs Antal.
Salgó testvérek.

Ujverbász :

Boros Györgyné.

Ujvidék :

Fuchs Emil és társa.
Hirschenhauser Béni.
Ivkovics György.
Dr. Mileits Szvetozár.
Popovits testvérek.

Ungvár :

Székely és Illés.
Lévay Mór.
Jäger Bertalan.
Gellis Miksa.

Vác :

Kohn Mór.
Mayer Sándor.

Vágújhely :

Horovitz Adolf.
Brück Soma.
Steinmann Jakab.

Versecz :

Kirchner J. E. özvegye.
Vettel és Veronits.
Petko-Pavlovits Milán.
Kehrer Lajos.
Popovits Athanáz.

Veszprém :

Köves és Boros.
Krausz Ármin fia.
Veszprém r. k. egyházmegyei ny.

Zala-Egerszeg :

Tahy Rozália.
Breisach Sámuel.

Zenta :

Kabos Ármin.
Kovacevits Ottó.
Schvartz Sándor.
Straub Ödön.

Zilah :

Seres Samu.

Zólyom :

Nádasy Gyula.
Galloovich Jenő.

Zombor :

Bittermann Nándor és fia.
Obláth Károly.

Zsámbokréth :

»Nyitravölgyi gazd. egyesület« kny.

Zsolna :

Áldori Manó.
Horner Ferencz.

Zsombolya :

Wunder Rezső.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque du Musée National Hongrois
sous la rédaction de M. le dr. Jules Schönherr.

Quatre livraisons par an; prix du volume | Nouvelle série. VI. volume. 4. livraison.
3 florins = 6 francs = 5 marcs. | Octobre-Décembre 1898.

Sommaire.

Ladislás Fejérpataky. La conférence à Sanct Gallen	321
Elemér Varjú. La bibliographie des imprimés hongrois jusqu'à l'année 1711	334
Le premier cours des archivistes et des bibliothécaires	352
Ladislás Esztegár. L'enseignement professionnel des bibliothécaires (fin.)	357
Bibliothèque hongroise. (Nouvelles pièces relatives au Répertoire des vieux livres hongrois imprimés jusqu'à l'année 1711.) Le poème de Michel de Várad sur la morte de Gabriel Bethlen. Par Louis Dézsi	372
Indicateur officiel. L'organisation et l'instruction de service de la bibliothèque du Musée Nat. Hongrois (fin.)	385
Rapport sur l'état de la bibliothèque du Musée Nat. Hongrois dans la 3. trimestre 1898	395
La bibliothèque de la Société du Musée Transilvanique en 1897	398
La bibliothèque Somogyi de Szeged en 1897/98	401
Littérature. Le catalogue de la bibliothèque publique de l'office royal statistique hongrois. Par E. L. — Paul Bergmans, L'imprimeur Jean Brito et les origines de l'imprimerie en Belgique. (Par E-r L.) — Otto Mühlbrecht, Die Bücherlibhaberei in ihrer Entwicklung. (Par E-r.) — Revue des périodiques: I. Revues hongroises. II. Revues étrangères	407
Notes divers. Nomination dans la bibliothèque du Musée National Hongrois. La bibliothèque du musée des Arts décoratifs. (— <i>ó.</i>) Musée Széchenyi à l'Académie hongroise des sciences. (— <i>ó.</i>) Le system bibliographique décimal. (<i>e.</i>) Le code des glosses de Gyöngyös (M. J.) »Bibliothèque des vieux livres hongrois.« Bibliographie des oeuvres de Sayous. (<i>e.</i>) Concours d'une reliure. (— <i>ó.</i>)	419
Index des noms et des dates. Par Ladislás Esztegár	423

Adresse de la rédaction] et de l'administration: *Magyar Könyvszemle.*
Budapest, Musée National Hongrois.

A Magyar Könyvszemle új folyama.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlőnye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az év gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és specziális bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és bibliografiai irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben, több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 3 frt; a könyvtárusi forgalomban 4 frt; egy-egy füzet ára 1 frt.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő címére** a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi folyamának két teljes példányát (I—XVI. kötet) 25 frtjával, a II—XVI. köteteket egyenként 2 frton, együtt 20 frton bocsátjuk előfizetőink rendelkezésére. Megrendelések a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához intézendők, mely az összeg előzetes beküldése esetén a szállítást bérmentesen eszközli.